

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ-ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (Δ.Π.Μ.Σ.)
«ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»
1^η κατεύθυνση

**Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη ορεινών περιοχών
& συμμετοχική διαχείριση του δασικού χώρου.**
Μελέτη περίπτωσης: Δ.Ε. Φουρνάς

Αριστέα Κουκουβίνου, Δασολόγος

Επιβλέπων Καθηγητής:

Δημήτρης Ρόκος, Ομότιμος Καθηγητής Ε.Μ.Π.

Μέλη Επιτροπής:

Έφη Δημοπούλου, Καθηγήτρια Ε.Μ.Π.

Δημήτρης Δαμίγος, Αναπληρωτής Καθηγητής Ε.Μ.Π.

**Περιβάλλον
και
Ανάπτυξη**

Μεταπτυχιακή εργασία η οποία υποβάλλεται για
μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για το
Διεπιστημονικό-Διατμηματικό Δίπλωμα Ειδίκευσης του
Δ.Π.Μ.Σ. του Ε.Μ.Π. «Περιβάλλον και Ανάπτυξη»

Αθήνα, 2017

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

**ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ-ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (Δ.Π.Μ.Σ.)
«ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»
*1η κατεύθυνση***

**Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη ορεινών περιοχών
& συμμετοχική διαχείριση του δασικού χώρου.
Μελέτη περίπτωσης: Δ.Ε. Φουρνάς**

Αριστέα Κουκουβίνου, Δασολόγος

Η παρούσα διπλωματική εξετάστηκε επιτυχώς

Η τριμελής επιτροπή

.....
Δημήτρης Ρόκος,
Ομότιμος Καθηγητής
Ε.Μ.Π.

.....
Έφη Δημοπούλου,
Καθηγήτρια Ε.Μ.Π.

.....
Δημήτρης Δαμίγος,
Αναπληρωτής
Καθηγητής Ε.Μ.Π.

Ευχαριστίες

Η υλοποίηση της διπλωματικής εργασίας δεν θα ήταν εφικτή χωρίς την συμβολή ενός αριθμού ατόμων, στους οποίους θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου.

Πρώτα από όλους θα ήθελα να εκφράσω από καρδιάς τις θερμές ευχαριστίες μου στον Ομότιμο Καθηγητή, Δημήτρη Ρόκο, ο οποίος επέβλεψε την εργασία μου. Αποτελέσει την κύρια πηγή έμπνευσης του συγκεκριμένου θέματος, ενώ οι πολύτιμες γνώσεις και συμβουλές του καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου συνέβαλαν στο να αντιληφθώ τις πραγματικές έννοιες της ανάπτυξης και του περιβάλλοντος.

Θα ήθελα, επίσης, να ευχαριστήσω την Καθηγήτρια, Έφη Δημοπούλου και τον Αναπληρωτή Καθηγητή, Δημήτρη Δαμίγο, που μου έκαναν τη τιμή να είναι μέλη της τριμελούς επιτροπής, καθώς και για τις πολύτιμες συμβουλές τους.

Ευχαριστώ ιδιαίτερος τα μέλη ΕΤΕΠ, Αγγελική Γεροντέλη και Έλσα Μιχαηλίδου για τη σημαντική βοήθεια και την ακούραστη εμπύχωση που μου παρείχαν.

Τους συμφοιτητές μου από το Δ.Π.Μ.Σ. «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» για τις γνώσεις, τις ανησυχίες και τις ιδέες που μοιράστηκαν μαζί μου αυτά τα δύο έτη.

Όλους τους κατοίκους και τα μέλη των τοπικών και υπερτοπικών συλλόγων της Δ.Ε. Φουρνάς για την ουσιαστική τους βοήθεια στο να αντιληφθώ την "πραγματική" πραγματικότητα των ορεινών, απομονωμένων περιοχών.

Τους συγγενείς, φίλους και συναδέλφους που με στήριξαν, με βοήθησαν και με ανέχτηκαν αυτά τα δύο χρόνια.

Τελευταίους, αλλά πρώτους στην καρδιά μου, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον σύζυγο μου Αντώνη Σουλουτζόγλου και τον γιό μου Κωνσταντίνο για την παρότρυνση, την υπομονή και την υποστήριξή τους.

*Εμείς εδώ παλεύουμε μακριά απ' τον κόσμο
σα να την κλέψαμε τη ζωή μας,
σα να μας έχει εδώ η πατρίδα απορριμμένους
για να κρατάμε τα βουνά,
να μην τα σηκώσουν οι άνεμοι
και ν' αλωνίζουμε τα χιόνια για να λιώνουν...*

*"Ευρυτανία"
Βασίλης Ρώτας*

Περίληψη

Οι ορεινές, γεωγραφικά απομονωμένες περιοχές παρουσιάζουν ιδιαιτερότητες που τις καθιστούν ευάλωτες σε φυσικές και ανθρωπογενείς επιδράσεις. Τα πλεονεκτήματα που παρουσιάζουν, όπως το αμόλυντο φυσικό περιβάλλον και το βιολογικό/γενετικό και πολιτισμικό απόθεμά τους, χρήζουν κατάλληλης διαχείρισης και προστασίας. Η ορθή και συνετή αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων τους αποτελεί εν δυνάμει αναπτυξιακή προοπτική. Ωστόσο, οι περιοχές αυτές εμφανίζουν και σοβαρά προβλήματα, όπως πληθυσμιακή γήρανση και συρρίκνωση, και ανεργία, τα οποία ορισμένες φορές οδηγούν ακόμα και στην ερήμωση ολόκληρων οικισμών.

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποσκοπεί στη διερεύνηση της συμβολής της δασικής διαχείρισης στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των ορεινών περιοχών μέσω της συμμετοχικότητας των πολιτών. Ακολουθώντας την μεθοδολογία των επτά σταδίων (Ρόκος, 2004) και έχοντας ως μελέτη περίπτωσης τη Δ.Ε. Φουρνάς του Δήμου Καρπενησίου, Π.Ε. Ευρυτανίας, διερευνάται η υλοποίηση ενός Ολοκληρωμένου Αναδασμού αξιοποιώντας το ολικό δυναμικό της περιοχής και έχοντας ως κύρια υποκείμενα (αλλά και παραγωγική βάση) τους ενεργούς, συνειδητούς, ολόπλευρα ενημερωμένους πολίτες και τις αυτόβουλες, συνεργατικές συλλογικότητές τους. Από τη διεξαγωγή των Ολοκληρωμένων Αποδόσεων, μέσω πρωτογενούς και δευτερογενούς έρευνας, προκύπτει η "πραγματική" πραγματικότητα της περιοχής, δηλαδή αναδεικνύονται τα πραγματικά προβλήματα και οι περιορισμοί, αλλά και οι αντικειμενικές δυνατότητες και προοπτικές της. Επίσης, εξετάζεται η διάθεση των κατοίκων και των συλλογικοτήτων τους να αναλάβουν πρωτοβουλίες και να ενεργήσουν προς την κατεύθυνση της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης.

Τα αποτελέσματα της πρωτογενούς έρευνας υπέδειξαν ότι δεν υφίστανται τα αναγκαία κοινωνικά υποκείμενα για ένα «από τα κάτω» εγχείρημα. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε το έναυσμα για περαιτέρω προβληματισμό και διερεύνηση των βαθύτερων αιτιών της παθητικότητας των υποκειμένων. Η έρευνα, λοιπόν, εστιάστηκε στη διερεύνηση των αιτιών, ενώ τα αποτελέσματά της οδήγησαν στην πραγματική πηγή του προβλήματος: την έλλειψη παιδείας ως μόρφωσης και πολιτισμού.

Τέλος, παρά την αδυναμία ανάληψης πρωτοβουλίας για την υλοποίηση ενός «από τα κάτω» εγχειρήματος, παρατίθενται ενδεικτικές αναπτυξιακές προτάσεις-δράσεις με βάση τα στοιχεία της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας της περιοχής. Απώτερος σκοπός των περισσότερων από αυτές είναι η ενδυνάμωση του ανθρώπινου δυναμικού και η ενεργοποίηση της τοπικής κοινωνίας, ως απαρχή για την ανάπτυξη συμμετοχικών δράσεων προς την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Δ.Ε. Φουρνάς.

Abstract

The mountainous geographically isolated areas present particularities that make them vulnerable to natural and anthropogenic effects. The advantages they present such as the uncontaminated natural environment and their biological/genetic and cultural reserve needs appropriate management and protection. The wise and prudent use of their capabilities is a potential developmental perspective. However, these areas also present serious problems such as population aging and shrinking and unemployment which sometimes lead to isolation of entire settlements.

This post graduate thesis aims at exploring the contribution of forestry management to the Integrated Development of mountainous areas through citizen's participation. Following the methodology of the seven-stages (Rokos, 2004) and having as a case of study the Municipality Area of Fournas, the Municipality of Karpenissi, Regional Unity Evritanias. The realization of an Integrated Redevelopment is being explored taking into account the overall potential of the area having as main subjects (but also productive base) active, consciously, well-informed citizens and their self-supporting collaborative collectives. From the performance of Integrated Outcomes through primary and secondary research results, the "actual" reality of the region, it highlights real problems and limitations as well as objective possibilities and prospects. It also examines the availability of locals and their collectives to take initiatives and act towards Integrated Development.

The results of the primary research indicated that there are no necessary social subjects for a «bottom up» venture. This event triggered further reflection and exploration of the underlying causes of subjective passivity. The research, therefore, focused on the investigation of the causes, and its results led to the real source of the problem: the lack of education as a form of learning and culture.

Finally, despite the inability to take an initiative to implement a «bottom up» venture indicative development proposals-actions based on the physical and socio-economic reality of the region are listed. The ultimate goal of most of these is the empowerment of the human resources and the activation of the local community as a starting point for the development of participatory actions towards the Integrated Development of the Municipality Area of Fournas.

Περιεχόμενα

Σύνοψη	18
1. Ερευνητική Προσέγγιση	22
1.1. Έννοια και αντικείμενο της Αξιοβιώτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης.....	22
1.2. Η μεθοδολογία της Αξιοβιώτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης	24
1.3. Διάκριση, κατηγοριοποίηση και διαχείριση του δασικού χώρου.....	26
1.4. Παραδείγματα συλλογικής διαχείρισης του δασικού χώρου.....	39
1.5. Συμπεράσματα κοινοτικής δασοκομίας.....	50
1.6. Πολιτική για την Δημόσια Ακίνητη Περιουσία	54
1.7. Διάθεση εκτάσεων που διέπονται από τις διατάξεις Αγροτικού και Δασικού Κώδικα 57	
1.8. Συμπεράσματα για τη πολιτική για τη Δημόσια Ακίνητη Περιουσία	65
1.9. Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία	67
2. Προκαταρκτική έρευνα-Διαβούλευση.....	74
2.1. Επιλογή της περιοχής μελέτης.....	74
2.2. Εισαγωγή στη Δ.Ε. Φουρνάς.....	76
2.3. Διαβούλευση.....	85
3. Ολοκληρωμένες Αποδόσεις της Δ.Ε. Φουρνάς	93
3.1. Πολιτική διάσταση	93
3.1.1. Γενική πολιτική κατάσταση.....	93
3.1.2. Ειδική πολιτική κατάσταση	108
3.1.3. Δημόσιοι φορείς.....	123
3.1.4. Φορείς άσκησης δασικής πολιτικής.....	124
3.1.5. Συλλογικότητες.....	126
3.2. Οικονομική διάσταση.....	128
3.2.1. Απασχόληση	128
3.2.2. Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π.)	130
3.2.3. Οικονομικές δασικές δραστηριότητες	131
3.2.3.1. Πρωτογενής τομέας παραγωγής.....	131
3.2.3.2. Δευτερογενής τομέας παραγωγής	134
3.2.3.3. Τριτογενής τομέας παραγωγής.....	137
3.2.3.4. Δασικοί συνεταιρισμοί.....	138
3.2.3.5. Χρηματοδότηση δασοπονίας.....	139

3.2.4.	Λοιπές δραστηριότητες ανά τομέα παραγωγής	140
3.2.4.1.	Πρωτογενής τομέας παραγωγής.....	140
3.2.4.2.	Δευτερογενής τομέας παραγωγής	154
3.2.4.3.	Τριτογενής τομέας παραγωγής.....	155
3.3.	Κοινωνική διάσταση.....	157
3.3.1.	Δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	157
3.3.2.	Υποδομές	161
3.4.	Πολιτισμική διάσταση	164
3.4.1.	Πολιτισμική και φυσική κληρονομιά.....	164
3.4.2.	Άυλη πολιτισμική κληρονομιά	176
3.4.3.	Εκδηλώσεις περιβαλλοντικού-πολιτισμικού χαρακτήρα.....	177
3.5.	Ολικό περιβάλλον.....	180
3.5.1.	Ανθρωπογενές περιβάλλον	180
3.5.2.	Χρήσεις γης.....	187
3.5.3.	Φυσικό περιβάλλον	189
3.5.3.1.	Γεωμορφολογικά, γεωλογικά, υδρογραφικά χαρακτηριστικά	189
3.5.3.2.	Κατολισθητικά φαινόμενα, τεκτονικότητα και σεισμικότητα	194
3.5.3.3.	Κλιματολογικά στοιχεία.....	200
3.5.3.4.	Ρύπανση και μόλυνση περιβάλλοντος	203
3.5.3.5.	Οικοσυστήματα, Χλωρίδα, Πανίδα, Προστατευόμενες Περιοχές.....	204
3.5.3.6.	Μελέτες ανάδειξης του φυσικού περιβάλλοντος	214
3.5.3.7.	Εχθροί και κίνδυνοι των δασικών οικοσυστημάτων.....	215
3.5.3.8.	Ιδιοκτησιακό καθεστώς δασικού χαρακτήρα εκτάσεων	218
3.5.3.9.	Δασικοί Χάρτες-Δασολόγιο-Εθνικό Κτηματολόγιο	219
3.6.	Τεχνική/τεχνολογική διάσταση	220
3.6.1.	Οδικό δίκτυο	220
3.6.2.	Χερσαίες μεταφορές	220
3.6.3.	Θαλάσσιες και αεροπορικές συγκοινωνίες.....	221
3.6.4.	Δίκτυο ύδρευσης.....	221
3.6.5.	Διαχείριση λυμάτων.....	221
3.6.6.	Διαχείριση απορριμμάτων	222
3.6.7.	ΑΠΕ/ Ενέργεια.....	222
3.6.8.	Δασοτεχνικά έργα-Πυροπροστασία.....	223

3.6.9.	Δίκτυο τηλεπικοινωνιών	224
4.	Ανάλυση των στοιχείων της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας	226
4.1.	Πολιτική διάσταση	226
4.1.1.	Ανάλυση σε επίπεδο χώρας	226
4.1.2.	Ανάλυση σε περιφερειακό επίπεδο	230
4.1.3.	Ανάλυση σε τοπικό επίπεδο	232
4.1.4.	Εξαρτήσεις	235
4.1.5.	Συλλογικότητες	236
4.2.	Οικονομική διάσταση	238
4.2.1.	Απασχόληση	238
4.2.2.	Πρωτογενής τομέας παραγωγής	239
4.2.3.	Δευτερογενής τομέας παραγωγής	246
4.2.4.	Τριτογενής τομέας παραγωγής	250
4.3.	Κοινωνική διάσταση	251
4.4.	Πολιτισμική διάσταση	254
4.5.	Ολικό περιβάλλον	258
4.5.1.	Ανθρωπογενές περιβάλλον	258
4.5.2.	Χρήσεις γης	261
4.5.3.	Φυσικό περιβάλλον	262
4.6.	Τεχνική/τεχνολογική διάσταση	266
5.	Ανάλυση πρωτογενούς έρευνας	269
5.1.	Προσωπικά στοιχεία ερωτώμενων	270
5.2.	Ερωτήσεις για τη Δ.Ε. Φουρνάς	279
5.3.	Ερωτήσεις για τη συμμετοχικότητα	295
5.4.	Συμπεράσματα πρωτογενούς έρευνας	301
6.	Το αναπτυξιακό όραμα για τη Δ.Ε. Φουρνάς	306
7.	Διερεύνηση των αιτιών κοινωνικής αδράνειας	312
8.	Προς την Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Δ.Ε. Φουρνάς	320
8.1.	Προϋποθέσεις και προαπαιτούμενες ενέργειες	320
8.2.	Προτάσεις-δράσεις προς την Α.Ο.Α. της Δ.Ε. Φουρνάς	323
8.2.1.	Πολιτική διάσταση	325
8.2.2.	Κοινωνική διάσταση	330
8.2.3.	Οικονομική διάσταση	351

8.2.4. Πολιτισμική διάσταση	375
8.2.5. Ολικό Περιβάλλον	386
8.2.6. Τεχνική/τεχνολογική διάσταση.....	396
9. Συμπεράσματα	403
Επίλογος	407
Βιβλιογραφία.....	408
Παράρτημα.....	447

Ευρετήριο Εικόνων

Εικόνα 1. Σχηματική απόδοση της Αξιοβιώτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης	23
Εικόνα 2. Παραδείγματα κοινοτικής δασοκομίας.....	41
Εικόνα 3. Συλλέγοντας καυσόξυλα σε κοινοτικό δάσος κοντά στο Katmandu, Νεπάλ.....	45
Εικόνα 4. Μικρής κλίμακας επιχείρηση, Φιλιππίνες	47
Εικόνα 5. Πανοραμική εικόνα του δάσους Ράντη στην Ικαρία, σήμερα	48
Εικόνα 6. Το πιστήριο της Magnifica Comunità di Fiemme στις ιταλικές Άλπεις.....	52
Εικόνα 7. Η θέση της Δ.Ε. Φουρνάς στον ελλαδικό χώρο	76
Εικόνα 8. Διοικητική διάρθρωση	77
Εικόνα 9. Ο οικισμός Φουρνά.....	78
Εικόνα 10. Ο Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου του Νέου στον οικισμό Κορίτσα.....	80
Εικόνα 11. Ο οικισμός Πλάτανος	81
Εικόνα 12. Ο νεότερος οικισμός Μοσσιάδες	82
Εικόνα 13. Ο οικισμός Μεσοχώρι.....	82
Εικόνα 14. Ο οικισμός Βράχα.....	83
Εικόνα 15. Η διαβούλευση στον Σύλλογο Απανταχού Φουρνιωτών Ευρυτανίας.....	88
Εικόνα 16. Η ομαδική συνάντηση με τον Σύλλογο Γυναικών της Δ.Ε. Φουρνάς.....	90
Εικόνα 17. Ποσοτικά στοιχεία αυτοκτονιών στην Ελλάδα την περίοδο 2000-2014.....	94
Εικόνα 18. Απόσπασμα από τον χάρτη του Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. Π. Στ. Ελλάδα.....	113
Εικόνα 19. Απόσπασμα χάρτη Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. Π. Στ. Ελλάδα για το Τοπίο.....	118
Εικόνα 20. Το Κ.Ε.Π. και η "Βοήθεια στο Σπίτι"	123
Εικόνα 21. Το πιστήριο στον οικισμό Φουρνά	135
Εικόνα 22. Πεζοπορική διαδρομή "Σπίτι Διαβάτη-κορυφή Μάρτσας"	137
Εικόνα 23. Καστανεώνας στη Φουρνά	145
Εικόνα 24. Ο παραδοσιακός Ξενώνας Φουρνά.....	155
Εικόνα 25. Γυμνάσιο με λυκειακές τάξεις στον οικισμό Φουρνάς.....	162
Εικόνα 26. Η Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος.....	166
Εικόνα 27. Κειμηλιαρχείο στον Ι.Ν. Αγίου Νικολάου του Νέου στον οικισμό Κορίτσα	167
Εικόνα 28. Εικόνες του Διονυσίου εκ Φουρνάς.....	168
Εικόνα 29. Ιερά κειμήλια στον Καθεδρικό Ναό του Μεταμορφωθέντος Χριστού	168
Εικόνα 30. Το γεφύρι στα Συρκαΐικα (ή Συρούκι) στη Φουρνά.....	169
Εικόνα 31. Παλαιό λιθόστρωτο μονοπάτι.....	171
Εικόνα 32. Ο παλαιός ατμοκίνητος οδοστρωτήρας	172
Εικόνα 33. Το Σπίτι του Διαβάτη.....	173
Εικόνα 34. Ο ιστορικός πλάτανος της Βράχας	174
Εικόνα 35. Η κορυφή της Τσούκας και αριστερά το Καστρί	175
Εικόνα 36. Το φαράγγι της Τσούκας	176
Εικόνα 37. Τα «Ξεφλουδίσια»	177
Εικόνα 38. Από το κυνήγι τρούφας κατά τη διάρκεια σεμιναρίου στο δάσος της Φουρνάς.	179
Εικόνα 39. Χαρακτηριστική παραδοσιακή οικία στον οικισμό Φουρνά.....	180
Εικόνα 40. Ο ναός του Αγίου Κυπριανού στο Κλειτσό.....	181
Εικόνα 41. Παλαιό κτήριο του Δασαρχείου Φουρνά.....	186

Εικόνα 42. Παλαιό κτήριο του Δασαρχείου Φουρνά.....	186
Εικόνα 43. Γεωτεκτονικές ζώνες Ελλάδας	196
Εικόνα 44. Το δάσος στη Φουρνά.....	205
Εικόνα 45. Το Φαράγγι της Τσούκας.....	212
Εικόνα 46. Απόσπασμα από τον Επικαιροποιημένο Χάρτη Γεωτόπων, Δικτύων Γεωδιαδρομών και Γεωπαρκών Ελλάδας	213
Εικόνα 47. Θέση θέασης προς το Φαράγγι της Τσούκας.....	214
Εικόνα 48. Αιολικό δυναμικό περιοχής μελέτης	222
Εικόνα 49. Παλαιό έργο της Δασικής Υπηρεσίας Φουρνάς.....	224
Εικόνα 50. Η πλατεία Νεολαίας στον οικισμό Βράχα	237
Εικόνα 51. Καστανεώνας στη Φουρνά	240
Εικόνα 52. Η ασθένεια Έλκος της Καστανιάς σε άτομο καστανεώνα στη Φουρνά.....	241
Εικόνα 53. Προϊόντα υλοτομίας στο δάσος της Φουρνάς	244
Εικόνα 54. Φθορές λόγω της διάρρηξης στο πριστήριο της Φουρνάς.....	248
Εικόνα 55. Άποψη του εσωτερικού χώρου του πριστηρίου Φουρνάς	248
Εικόνα 56. Αγροτοδασικό τοπίο στη Δ.Ε. Φουρνάς.....	254
Εικόνα 57. Η είσοδος για το χώρο έκθεσης και φύλαξης των εικόνων	255
Εικόνα 58. Παραδοσιακές και μη οικίες στον οικισμό Φουρνά	259
Εικόνα 59. Οι οικίες του Δασαρχείου Φουρνάς.....	260
Εικόνα 60. Το φαράγγι της Τσούκας	263
Εικόνα 61. Το φαράγγι της Τσούκας	264
Εικόνα 62. Δράση του Caravan Project	336
Εικόνα 63. Δημοτικό σχολείο Φουρφουρά: ένα αλλιώτικο σχολείο	338
Εικόνα 64. Το Σχολείο του Δάσους	339
Εικόνα 65. Δωρεάν θεματικό, επιμορφωτικό εργαστήριο	343
Εικόνα 66. Ιατρικός εξοπλισμός μονάδας ΕΔΙΤ	346
Εικόνα 67. Άγρια τρούφα από το δάσος της Φουρνάς.....	352
Εικόνα 68. Καρποί μύρτιλου.....	356
Εικόνα 69. Καρποί και φύλλωμα κρυνιάς	358
Εικόνα 70. Ξήρανση ανθοταξιών σιδερίτη με παραδοσιακό τρόπο	362
Εικόνα 71. Διασχίζοντας το Φαράγγι της Τσούκας	369
Εικόνα 72. Καθαρισμός, διάνοιξη και σηματοδότηση παλιών μονοπατιών.....	377
Εικόνα 73. Διαμονή στη Σκιάθο το 2007 για τη διάνοιξη μονοπατιών	377
Εικόνα 74. Μουσείο Δασικών Εργαλείων, Υλοτομίας και Λοιπού Εξοπλισμού» στον οικισμό Κάμπος, Κύπρος.....	380
Εικόνα 75. Ο ατμοκίνητος οδοστρωτήρας στο Λεωνίδιο Κυνουρίας.....	383
Εικόνα 76. Αποκατάσταση παραδοσιακού κτηρίου στη Νίσυρο (πριν).....	389
Εικόνα 77. Αποκατάσταση παραδοσιακού κτηρίου στη Νίσυρο (μετά)	390
Εικόνα 78. Πιστοποιημένος κορμός.....	393
Εικόνα 79. Ηλεκτρονικό μήνυμα στην Ελευθερία Τζιάτζιου	473
Εικόνα 80. Ηλεκτρονικό μήνυμα στον Δημοσθένη Χούπα	474
Εικόνα 81. Ηλεκτρονικό μήνυμα στην Κατερίνα Τραχανή.....	475
Εικόνα 82. Ηλεκτρονικό μήνυμα στον Νίκο Κουλαρμάνη.....	476

Εικόνα 83. Πρώτο ηλεκτρονικό μήνυμα στην Κατερίνα Στεμπίλη	477
Εικόνα 84. Δεύτερο ηλεκτρονικό μήνυμα στην Κατερίνα Στεμπίλη.....	478
Εικόνα 85. Ηλεκτρονικό μήνυμα στην Κατερίνα Μπινιάρη	479
Εικόνα 86. Πρώτο παράδειγμα αλλαγής χρήσεως γης.....	486
Εικόνα 87. Δεύτερο παράδειγμα αλλαγής χρήσεως γης	487
Εικόνα 88. Τρίτο παράδειγμα αλλαγής χρήσεως γης.....	488
Εικόνα 89. Τέταρτο παράδειγμα αλλαγής χρήσεως γης	489

Ευρετήριο Πινάκων

Πίνακας 1. Ζώνες βλάστησης	32
Πίνακας 2. Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης	101
Πίνακας 3. Δημόσια δαπάνη για το Μέτρο 19 του ΠΑΑ 2014-2020	104
Πίνακας 4. Τοπικοί και υπερτοπικοί σύλλογοι της Δ.Ε. Φουρνάς	126
Πίνακας 5. Μόνιμος πληθυσμός κατά κατάσταση ασχολίας της Δ.Ε Φουρνάς	128
Πίνακας 6. Κατανομή του ενεργού οικονομικά πληθυσμού.....	129
Πίνακας 7. Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν κατά Περιφέρεια και Π. Ε.	130
Πίνακας 8. Κατά κεφαλή Α.Ε.Π. κατά Περιφέρεια και Π. Ε.	130
Πίνακας 9. Παραγωγή ξυλείας σε κ.μ. από Δημόσια Δάση-Έτος 1999	131
Πίνακας 10. Παραγωγή ξυλείας σε κ.μ. από Δημόσια Δάση-Έτος 2008	131
Πίνακας 11. Παραγωγή ξυλείας σε κ.μ. από Δημόσια Δάση-Έτος 2011	131
Πίνακας 12. Παραγωγή ξυλείας σε κ.μ. από μη Δημόσια Δάση-Έτος 2008	132
Πίνακας 13. Παραγωγή ξυλείας σε κ.μ. από μη Δημόσια Δάση-Έτος 2011	132
Πίνακας 14. Κατανομή των μελών των Δασικών Συνεταιρισμών.....	138
Πίνακας 15. Χρηματοδότηση δασοπονίας 2011	139
Πίνακας 16. Γεωργικές εκτάσεις, δάση και ημι-φυσικές εκτάσεις της Δ.Ε. Φουρνά.....	140
Πίνακας 17. Εκμεταλλεύσεις και έκταση αμπελοκαλλιέργειών στη Δ.Ε. Φουρνάς.....	141
Πίνακας 18. Αμπελοκαλλιέργεια και παραγωγή μούστου.....	141
Πίνακας 19. Εκμεταλλεύσεις σιτηρών	142
Πίνακας 20. Χορτοδοτικά φυτά	143
Πίνακας 21. Εκμεταλλεύσεις και εκτάσεις βιομηχανικών φυτών	143
Πίνακας 22. Εκμεταλλεύσεις και εκτάσεις κηπευτικών	144
Πίνακας 23. Εκτάσεις και παραγωγή κηπευτικών	144
Πίνακας 24. Εκμεταλλεύσεις και εκτάσεις δενδρωδών καλλιέργειών	146
Πίνακας 25. Παραγωγή των κυριότερων δενδρωδών καλλιέργειών	147
Πίνακας 26. Αριθμός των κτηνοτρόφων με δικαίωμα βοσκής	148
Πίνακας 27. Εκμεταλλεύσεις και αριθμός κεφαλών προβατοειδών	149
Πίνακας 28. Εκμεταλλεύσεις και αριθμός κεφαλών αιγοειδών.....	150
Πίνακας 29. Εκμεταλλεύσεις και αριθμός κεφαλών βοοειδών.....	150
Πίνακας 30. Εκμεταλλεύσεις και αριθμός μελισσών.....	151
Πίνακας 31. Εκμεταλλεύσεις και αριθμός κεφαλών πουλερικών.....	151
Πίνακας 32. Εκμεταλλεύσεις και αριθμός κεφαλών χοιροειδών.....	152
Πίνακας 33. Αγροτικά μηχανήματα	152
Πίνακας 34. Τα κυριότερα κτηνοτροφικά προϊόντα	154
Πίνακας 35. Είδος και ο αριθμός των επιχειρήσεων της Δ.Ε. Φουρνά το 2017	156
Πίνακας 36. Μόνιμος πληθυσμός ετών 2001 και 2011	157
Πίνακας 37. Πραγματικός πληθυσμός της Δ.Ε. Φουρνάς ανά τοπική κοινότητα	158
Πίνακας 38. Πυκνότητα πληθυσμού	159
Πίνακας 39. Κατανομή του πληθυσμού κατά φύλλο και ομάδες ηλικιών.....	159
Πίνακας 40. Επίπεδο εκπαίδευσης κατά φύλο	160
Πίνακας 41. Κατανομή των μαθητών ανά είδος εκπαιδευτικής μονάδας.....	162
Πίνακας 42. Αθλητικές υποδομές	163

Πίνακας 43. Χώροι πολιτισμικής κληρονομιάς	164
Πίνακας 44. Εκδηλώσεις πολιτισμικού χαρακτήρα	177
Πίνακας 45. Θεσμικό πλαίσιο και όροι δόμησης οικισμών	182
Πίνακας 46. Κτηριακό δυναμικό της περιοχής	183
Πίνακας 47. Αριθμός κανονικών κατοικιών κατά κατάσταση κατοικίας	184
Πίνακας 48. Τα δημοτικά κτήρια της Δ.Ε. Φουρνάς	185
Πίνακας 49. Κατανομή των χρήσεων γης απογραφής έτους 1999-2000	187
Πίνακας 50. Μεταβολές χρήσεων γης	188
Πίνακας 51. Παρατάξεις και σύνολο ρηγμάτων της Δ.Ε. Φουρνάς	198
Πίνακας 52. Κυριότερα είδη χλωρίδας	206
Πίνακας 53. Δασοπονικά είδη με περιορισμένη παρουσία στη Δ.Ε. Φουρνάς	207
Πίνακας 54. Κυριότερα είδη πανίδας	209
Πίνακας 55. Προστατευτικά δάση	210
Πίνακας 56. Καταφύγια Άγριας Ζωής	211
Πίνακας 57. Προϊόντα και τιμές τρούφας	355
Πίνακας 58. Ενδεικτικά οικονομικά στοιχεία φυτείας μύρτιλου	357
Πίνακας 59. Ενδεικτικές τιμές μεταποιημένων αγαθών προς πώληση	357
Πίνακας 60. Δαπάνες του μηχανολογικού εξοπλισμού	361
Πίνακας 61. Ενδεικτικές τιμές χονδρικής πώλησης αρωματικών-φαρμακευτικών φυτών ...	362
Πίνακας 62. Μέγιστο ύψος ενίσχυσης βιολογικής κτηνοτροφίας	364
Πίνακας 63. Οφέλη δασικής πιστοποίησης	394
Πίνακας 64. Θερμική απόδοση pellets	399
Πίνακας 65. Θερμική ενέργεια ξύλου- pellets	400
Πίνακας 66. Νομοθετικές αλλαγές στην έννοια του δάσους	447
Πίνακας 67. Παραδείγματα κοινοτικής δασοκομίας	448
Πίνακας 68. Επιτρεπτές επεμβάσεις (νόμος 998/79, όπως αντικαταστάθηκε από τον νόμο 4280/2014)	450
Πίνακας 69. Συνοπτικός πίνακας διαβούλευσης	455
Πίνακας 70. Κατανομή του ΕΣΠΑ	458
Πίνακας 71. Προτάσεις για έργα και δράσεις ανά άξονα για τη Δ.Ε. Φουρνάς	459
Πίνακας 72. Χρήσεις ξύλου των ειδών που απαντώνται στη περιοχή μελέτης	462

Ευρετήριο Γραφημάτων

Γράφημα 1. Κατανομή του μονίμου πληθυσμού κατά τοπική κοινότητα έτους 2011	157
Γράφημα 2. Πραγματικός πληθυσμός της Δ.Ε. Φουρνάς ανά τοπική κοινότητα	158
Γράφημα 3. Κατανομή του πληθυσμού κατά φύλλο και ομάδες ηλικιών	160
Γράφημα 4. Κτηριακό δυναμικό της περιοχής.....	183
Γράφημα 5. Ποσοστιαία κατανομή των χρήσεων γης απογραφής έτους 1999-2000	187
Γράφημα 6. Μέση σχετική υγρασία(%).....	200
Γράφημα 7. Μέση ημερήσια θερμοκρασία αέρα °C.....	201
Γράφημα 8. Ολικό ύψος υετού (mm).....	201
Γράφημα 9. Αριθμός ημερών χιονιού	202
Γράφημα 10. Ηλιοφάνεια (h)	202
Γράφημα 11. Μέση ταχύτητα του ανέμου (knots).....	203
Γράφημα 12. Παραγωγή, Εμπόριο και Κατανάλωση Τεχνικού Ξύλου	247
Γράφημα 13. Αναλογία φύλου ερωτώμενων σε ποσοστό επί τοις εκατό (%).....	270
Γράφημα 14. Ηλικιακή κατανομή ερωτώμενων σε ποσοστό επί τοις εκατό (%).....	271
Γράφημα 15. Εκπαιδευτικό επίπεδο ερωτώμενων σε ποσοστό επί τοις εκατό (%).....	272
Γράφημα 16. Επαγγελματική απασχόληση ερωτώμενων σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)....	273
Γράφημα 17. Οικογενειακή κατάσταση σε ποσοστό επί τοις εκατό (%).....	274
Γράφημα 18. Απόκτηση παιδιών ερωτώμενων σε ποσοστό επί τοις εκατό (%).....	274
Γράφημα 19. Αριθμός παιδιών ερωτώμενων σε ποσοστό επί τοις εκατό (%).....	275
Γράφημα 20. Τόπος καταγωγής ερωτώμενων σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)	277
Γράφημα 21. Τόπος διαμονής ερωτώμενων σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)	277
Γράφημα 22. Πόσο συνδεδεμένοι νιώθουν οι ερωτώμενοι με τον τόπο καταγωγής.....	279
Γράφημα 23. Συχνότητα επίσκεψης των ερωτώμενων στον τόπο καταγωγής	280
Γράφημα 24: Διάθεση επιστροφής των ερωτώμενων στον τόπο καταγωγής	280
Γράφημα 25: Σημαντικότερα προβλήματα/περιορισμοί της περιοχής σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)	282
Γράφημα 26: Σημαντικότερες δυνατότητες/προοπτικές της περιοχής σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)	285
Γράφημα 27: Σημαντικότεροι φυσικοί πόροι της περιοχής σε ποσοστό επί τοις εκατό (%). 285	
Γράφημα 28. Σημαντικότερες ωφέλειες από το δάσος σε ποσοστό επί τοις εκατό (%).....	288
Γράφημα 29: Η συμβολή του δάσους στην βελτίωση της ποιότητας ζωής σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)	289
Γράφημα 30: Δράσεις για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)292	
Γράφημα 31: Αξιοποίηση της συμμετοχικότητας των πολιτών στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της περιοχής σε ποσοστό επί τοις εκατό (%).....	295
Γράφημα 32: Συμβολή του συλλόγου στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της περιοχής	296
Γράφημα 33: Διάθεση χρόνου για συμμετοχή στα κοινά σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)....	297
Γράφημα 34: Προσωπική συμβολή στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της περιοχής σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)	298

Ευρετήριο Χαρτών

Χάρτης 1. Μορφολογικός χάρτης Δ.Ε. Φουρνάς.....	189
Χάρτης 2. Κατανομή υψομέτρου Δ.Ε. Φουρνάς.....	190
Χάρτης 3. Χάρτης κλίσεων Δ.Ε. Φουρνάς.....	191
Χάρτης 4. Υδρογραφικό δίκτυο της Δ.Ε. Φουρνά κατανεμημένο κατά Strahler	192
Χάρτης 5. Σύνολο κατολισθητικών φαινομένων εντός και πλησίον της Δ.Ε. Φουρνάς	194
Χάρτης 6. Χάρτης επικινδυνότητας κατολισθήσεων με υπέρθεση των καταγεγραμμένων κατολισθήσεων (n=1238).....	195
Χάρτης 7. Χάρτης σεισμικής επικινδυνότητας	199
Χάρτης 8. Χάρτης Δασοκάλυψης της Ελλάδας ανά Νομό σε στρέμματα.....	452
Χάρτης 9. Χάρτης έκτασης της Ελάτης στην Ελλάδα ανά Νομό σε στρέμματα.....	452
Χάρτης 10. Χάρτης έκτασης της Δρυός στην Ελλάδα ανά Νομό σε στρέμματα	453
Χάρτης 11. Χάρτης έκτασης της Οξιάς στην Ελλάδα ανά Νομό σε στρέμματα	453
Χάρτης 12. Χάρτης έκτασης Αείφυλλων-Πλατύφυλλων στην Ελλάδα	454
Χάρτης 13. Πληθυσμιακή κατανομή Δ.Ε. Φουρνάς.....	480
Χάρτης 14. Πληθυσμιακή πυκνότητα Δήμου Καρπενησίου	481
Χάρτης 15. Υποδομές και λοιπές παροχές.....	482
Χάρτης 16. Πολιτισμικό περιβάλλον	483
Χάρτης 17. Χρήσεις γης.....	484
Χάρτης 18. Φυσικό περιβάλλον	485
Χάρτης 19. Προτεινόμενη διαδρομή.....	490

Σύνοψη

Ο δασικός χώρος, ως αναπόσπαστο τμήμα της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας, αποτελεί ένα από τα σπουδαιότερα φυσικά διαθέσιμα. Η σημασία του για τους ορεινούς, παραδασόβιους πληθυσμούς έγκειται στο γεγονός ότι αποτελεί ανανεώσιμο, εφόσον γίνεται με ορθολογική διαχείριση, πόρο, ο οποίος είναι άμεσα αξιοποιήσιμος και με πολλαπλά οφέλη για αυτούς.

Η δασική διαχείριση, όπως διαμορφώνεται και εφαρμόζεται, εστιάζεται κυρίως στην απόληψη ξύλου υποσκελίζοντας τις λοιπές και εξίσου σπουδαίες λειτουργίες του δάσους. Επίσης, τα μέτρα που λαμβάνονται για την ενδυνάμωση των ορεινών, παραδασόβιων πληθυσμών, στα πλαίσια της δασικής πολιτικής, είναι αποσπασματικά. Πολλά από αυτά, όπως αποδεικνύεται στη πορεία, αποτελούν έναν από τους λόγους αποδυνάμωσης και ερήμωσης των ορεινών οικισμών.

➤ *Ποιες είναι οι συνέπειες των αποσπασματικών/κλαδικών/τομεακών πολιτικών στην ολική πραγματικότητα των ορεινών περιοχών;*

Οι μερικές και αποσπασματικές πολιτικές για τις ορεινές περιοχές, συμπεριλαμβανομένου, όπως προαναφέρθηκε, της δασικής, κάθε άλλο παρά επιλύουν τα προβλήματα που αυτές παρουσιάζουν ή αξιοποιούν αποδοτικά και ποιοτικά, προς όφελος της τοπικής κοινωνίας, τις τοπικές και ιδιαίτερες δυνατότητες και προοπτικές. Ουσιαστικά, η εθνική αναπτυξιακή στρατηγική αποτελεί απλή υιοθέτηση των ευρωπαϊκών πολιτικών χωρίς καμία, έστω, προσαρμογή στις τοπικές ιδιαιτερότητες των ορεινών περιοχών. Αποτέλεσμα όλων αυτών είναι η σταδιακή μείωση των ορεινών πληθυσμών και η κοινωνική τους αποσύνθεση.

Σε μια εποχή που η πολυδιάστατη κρίση έχει μεταβάλει και αποδομήσει τους κοινωνικούς θεσμούς, που οι ορεινές περιοχές έχουν εγκαταλειφτεί από τους κατοίκους και ξεχαστεί από το κράτος, απαιτείται μία εναλλακτική κατεύθυνση ανάπτυξης. Μια ανάπτυξη που στηρίζεται στους ενεργούς, χειραφετημένους, ολόπλευρα ενημερωμένους και συνειδητούς πολίτες και τις ελεύθερες συλλογικότητές τους και δεν αποσκοπεί στην οικονομική μεγέθυνση, που για τις ορεινές περιοχές είναι συνήθως συνυφασμένη με μεγάλης κλίμακας έργα, τα οποία δεν ταιριάζουν στην αισθητική και την παράδοσή τους. Μια ανάπτυξη που να «...διερευνά, μελετά, σχεδιάζει και θεμελιώνει τα ενεργήματα και τις δράσεις της με γνώμονα πάντα την βέλτιστη για τον άνθρωπο και τη φύση, ειρηνική, αρμονική και δημιουργική συνύπαρξη και αλληλεπίδρασή τους, ώστε η πολυδιάστατη (προσωπική, οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική) ζωή του να είναι για όλους «βιωτή» μέσα και έξω από κάθε είδους εθνικά, διοικητικά, πολιτικά, κοινωνικά, τεχνολογικά και πολιτισμικά σύνορα, διαφορές και διαχωρισμούς» (Ρόκος, 2003).

➤ *Ποια θα μπορούσε να είναι η συμβολή της διαχείρισης του δασικού χώρου από τους ίδιους τους πολίτες στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη ενός τόπου;*

Σκοπός της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας αποτελεί αρχικά η διερεύνηση της συμβολής της συμμετοχικής δασικής διαχείρισης στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Δηλαδή, πως μπορεί ο δασικός χώρος, μέσω της διαχείρισής του από τους

ίδιους τους πολίτες να αποτελέσει τον δρόμο που οδηγεί στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη μιας ορεινής περιοχής. Βέβαια το δάσος αποτελεί ένα από τα εν δυνάμει φυσικά διαθέσιμα μια ορεινής περιοχής και στη κατεύθυνση προς την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη απαιτείται η αξιοποίηση του ολικού δυναμικού της. Εντούτοις, όταν πρόκειται για ορεινούς οικισμούς, που βρίσκονται σε άμεση αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση με τον δασικό χώρο, αντιλαμβάνεται κανείς ότι ακόμα και η ύπαρξη των οικισμών αυτών είναι συνυφασμένη με το δάσος και τις λειτουργίες του.

Στο **πρώτο κεφάλαιο** αναλύεται η έννοια, το αντικείμενο και η μεθοδολογία της Αξιοβιώτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης. Στη συνέχεια παρατίθεται το εννοιολογικό και νομικό πλαίσιο του δασικού χώρου και διερευνούνται παραδείγματα συλλογικής διαχείρισής του στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Από την έρευνα προκύπτει υπό ποιες προϋποθέσεις και με ποιους τρόπους πραγματοποιήθηκε η κοινοτική δασοκομία, καθώς και τα αποτελέσματα αυτής στη τοπική κοινωνία και το φυσικό περιβάλλον. Επίσης, αναλύεται η πολιτική για τη Δημόσια Ακίνητη Περιουσία και το νομικό πλαίσιο για τη διάθεση δασικών και αγροτικών εκτάσεων.

Σε αυτό το σημείο αναζητήθηκε και επιλέχθηκε ένα σύμπλεγμα ορεινών, παραδασόβιων οικισμών, που παρουσιάζουν διαχρονική μείωση του πληθυσμού, αλλά με ορισμένο αριθμό μόνιμων κατοίκων, ώστε να υπάρχουν τα απαραίτητα κοινωνικά υποκείμενα ανάληψης πρωτοβουλιών. Σκοπός της επιλογής, εκτός από τη διερεύνηση της διάθεσης των πολιτών για ανάληψη πρωτοβουλιών, αποτελεί και η μελέτη και διερεύνηση της σημερινής πραγματικότητας των ορεινών περιοχών. Για την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας ακολουθήθηκε η ολιστική μεθοδολογία των επτά σταδίων προς την κατεύθυνση της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης της περιοχής (Ρόκος, 2004).

- ***Μπορούν ή/και επιθυμούν, όμως, οι πολίτες των ορεινών περιοχών ή/και οι συλλογικότητές τους να αναλάβουν πρωτοβουλίες προς την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των περιοχών αυτών;***

Η διαβούλευση είχε ως σκοπό την απάντηση στο ανωτέρω ερώτημα. Στο πλαίσιο αυτό πραγματοποιήθηκαν ατομικές και ομαδικές συζητήσεις και συμπλήρωση ερωτηματολογίου από μόνιμους κατοίκους και μέλη υπερτοπικών συλλογών της περιοχής μελέτης, όπως περιγράφεται στο **δεύτερο κεφάλαιο**.

- ***Ποια είναι η σημερινή πραγματικότητα των ορεινών περιοχών;***

Το **τρίτο κεφάλαιο** περιλαμβάνει τη διεξαγωγή των απαραίτητων ερευνών των Ολοκληρωμένων Αποδόσεων της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας της περιοχής και των τάσεων μεταβολών τους δια μέσου του χρόνου. Στο πλαίσιο της έρευνας αξιοποιούνται δευτερογενείς πηγές, όπως στατιστικές, ιστορικές, βιβλιογραφικές, διαδικτυακές κ.α.. Επίσης, πραγματοποιείται πρωτογενής έρευνα, με επιτόπια μετάβαση στη περιοχή μελέτης, παρατήρηση των κοινωνικών υποκειμένων και του ευρύτερου περιβάλλοντός τους, ατομικές και ομαδικές συζητήσεις και συμπλήρωση του ερωτηματολογίου. Η επαφή με τους υπερτοπικούς συλλόγους πραγματοποιείται μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας ή τετ-α-τετ συζητήσεων. Στη περίπτωση των δύο υπερτοπικών

συλλόγων που εδρεύουν στην Αθήνα η επαφή είναι προσωπική και ακλούθησε συμπλήρωση του ερωτηματολογίου από τα μέλη τους.

Ακολουθεί το **τέταρτο κεφάλαιο**, στο οποίο γίνεται ανάλυση των στοιχείων που συγκροτούν τη φυσική και κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα της περιοχής, με σκοπό να προκύψουν τα πραγματικά προβλήματα και οι περιορισμοί, οι αντικειμενικές δυνατότητες και οι προοπτικές της περιοχής μελέτης.

Στο **πέμπτο κεφάλαιο** πραγματοποιείται ανάλυση των αποτελεσμάτων των απαντήσεων του ερωτηματολογίου. Τα αποτελέσματα σχετίζονται με τις συζητήσεις και τη γενικότερη επιτόπια έρευνα που προηγήθηκε, καθώς και με τις Ολοκληρωμένες Αποδόσεις.

Το **έκτο κεφάλαιο** περιλαμβάνει έναν εν δυνάμει Ολοκληρωμένο Αναδασμό της περιοχής μελέτης με βάση τα αποτελέσματα των Ολοκληρωμένων Αποδόσεων της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας και της πρωτογενούς έρευνας.

Στο σημείο αυτό, με βάση τα αποτελέσματα της εμπειρικής έρευνας, προέκυψε ότι, ενώ οι κάτοικοι και τα μέλη των υπερτοπικών συλλόγων γνωρίζουν την "πραγματική" πραγματικότητα της περιοχής, εντούτοις διακρίνονται από παθητικότητα και αισθάνονται αδύναμοι να προχωρήσουν σε ένα «από τα κάτω» εγχείρημα. Τέθηκε, λοιπόν, το εξής ερώτημα:

➤ **Ποια είναι τα βαθύτερα αίτια αυτής της αδρανοποίησης των κοινωνικών υποκειμένων;**

Εξαιτίας της θεμελιώδους σημασίας που κατέχουν οι πολίτες σε ένα «εξ ιδίων» εγχείρημα, κρίθηκε αναγκαία η προσπάθεια ερμηνείας των βαθύτερων αιτιών αυτής της αδράνειας. Η έρευνα, λοιπόν, **εστιάστηκε στην ανάδειξη των λόγων της παθητικότητας**, οι οποίοι διακρίνονται σε υποκειμενικούς και αντικειμενικούς και αναλύονται στο **έβδομο κεφάλαιο**.

Το **όγδοο κεφάλαιο** περιλαμβάνει τις προϋποθέσεις υλοποίησης ενός εν δυνάμει σχεδίου Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης της περιοχής μελέτης, ενώ παρατίθενται ενδεικτικές αναπτυξιακές προτάσεις-δράσεις. Αν και όπως αναλύθηκε δεν υφίσταται η παραγωγική βάση, εντούτοις κρίνεται αναγκαία η συγκεκριμένη παράθεση, λόγω της ευμετάβλητης φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας της περιοχής και των σχέσεων αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης με το γειτονικό, εθνικό και διεθνές περιβάλλον.

Τα συμπεράσματα της έρευνας παρατίθενται και αναλύονται **στο ένατο κεφάλαιο**.

Συνεπώς, ενώ αρχικός στόχος της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας αποτελεί η διερεύνηση της συμβολής της συμμετοχικής δασικής διαχείρισης στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Δ.Ε. Φουρνάς, στην πορεία η έρευνα επικεντρώνεται στην ερμηνεία των βαθύτερων αιτιών ανυπαρξίας των κοινωνικών Υποκειμένων για ένα «από τα κάτω» εγχείρημα. Τέλος, παρατίθενται δράσεις-προτάσεις που μπορούν να αξιοποιηθούν σε μια «από τα κάτω» προσπάθεια.

Κεφάλαιο 1^ο

Ερευνητική προσέγγιση

1. Ερευνητική Προσέγγιση

1.1. Έννοια και αντικείμενο της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης

Η **Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη** είναι η ταυτόχρονα και διαχρονικά, σε πλανητικό, υπερεθνικό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, οικονομική, κοινωνική, πολιτική, πολιτισμική και τεχνική/τεχνολογική «ανάπτυξη», η οποία μπορεί να υπάρξει, μόνο όταν τελείται σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό πάντα στον άνθρωπο, τις προαιώνιες ευγενείς του αξίες και το «όλο» φυσικό και πολιτισμικό του περιβάλλον, στο οποίο αυτός εντάσσεται ειρηνικά και δημιουργικά ως αναπόσπαστο και όχι κυρίαρχο μέρος του (Ρόκος 2001, 2003, 2005).

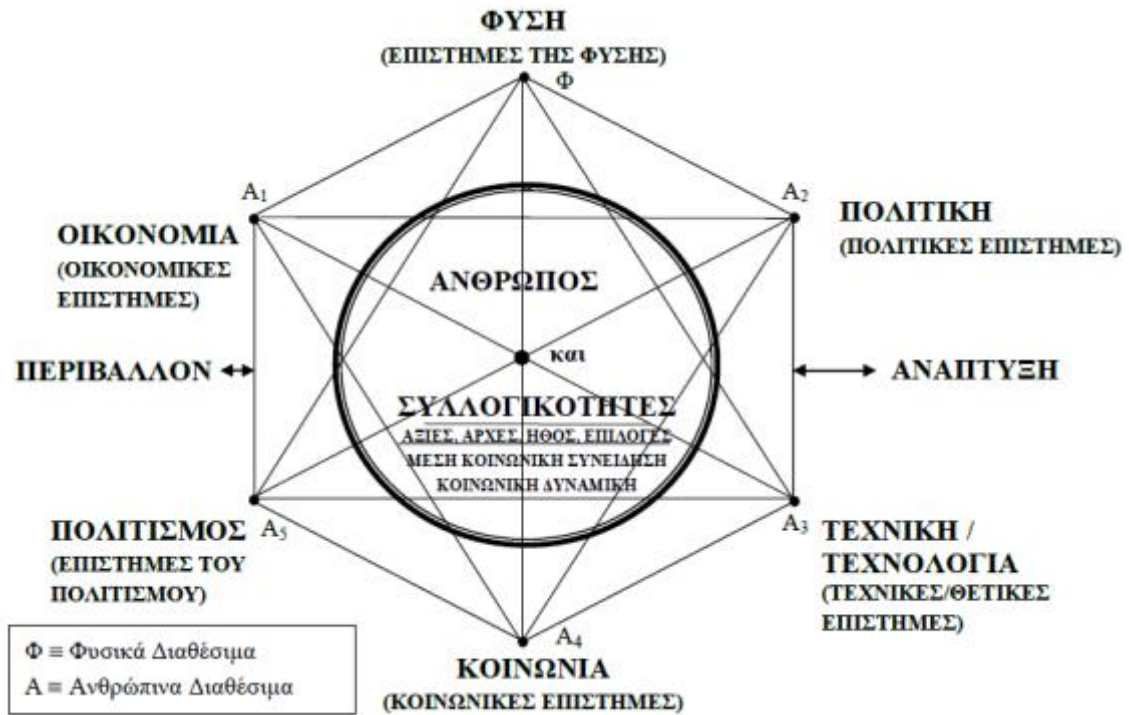
Θεμέλια της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης είναι οι απλές, πανανθρώπινες αξίες: η ειρήνη, η δικαιοσύνη, η αλληλεγγύη, η πολιτική, κοινωνική και οικονομική δημοκρατία, η ελευθερία, η ηθική, δημιουργική άμιλλα, η ισότητα, ο σεβασμός στη φύση και τους πολιτισμούς του ανθρώπου (Ρόκος, 2001).

Μεθοδολογικά εργαλεία αποτελούν η διαβούλευση, η διεπιστημονικότητα και η ολιστική προσέγγιση, μελέτη, έρευνα, ανάλυση και αντιμετώπιση των αντικειμενικά πολύπλοκων και πολυδιάστατων προβλημάτων του περιβάλλοντος και της ανάπτυξης, σε όλες τις διαστάσεις της πραγματικότητας, δηλαδή στην πολιτική, την πολιτισμική, την οικονομική, την κοινωνική, την τεχνική/τεχνολογική και την περιβαλλοντική. Στη προσπάθεια χάραξης ολοκληρωμένων αναπτυξιακών πολιτικών, η διεπιστημονικότητα και η ουσιαστική διαβούλευση διαμορφώνουν μια διαφορετική ταυτότητα στην ερευνητική διαδικασία, η οποία οδηγεί σε ολοκληρωμένες προτάσεις-δράσεις των πολλών και διαφορετικών ζητημάτων, που οι γεωγραφικά απομονωμένες περιοχές αντιμετωπίζουν και χρήζουν επίλυσης (Κουκουβίνου *et al.*, 2016).

Υποκείμενα, αλλά και **Υλική Βάση**, της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης είναι οι συνειδητοί, ευαίσθητοι, υπεύθυνοι, ενεργοί πολίτες (παραγωγοί, δημιουργοί, εργαζόμενοι, επιστήμονες, επαγγελματίες), καθώς και οι ελεύθερες συλλογικότητές τους, οι ελεύθεροι συνεταιρισμοί και οι συλλογικές πρωτοβουλίες, συνεργασίες και δράσεις: κοινωνικής αλληλεγγύης, ολοκληρωμένων αναδασμών, ολοκληρωμένων μονάδων παραγωγής, τυποποίησης, μεταποίησης, διανομής, ανταλλαγής και διάθεσης τοπικών προϊόντων πιστοποιημένης ποιότητας και θεσμών ελεύθερης παιδείας ως μόρφωσης, πολιτισμού, έρευνας και τεχνολογίας σε σταθερή συνεργασία με τα πανεπιστήμια και τα ΤΕΙ (**Εικόνα 1**) (Ρόκος, 2013).

Με λίγα λόγια θέτει στο επίκεντρο τον άνθρωπο και τις ενεργές, αυτόβουλες συλλογικότητες του, που διέπονται από τις πανανθρώπινες αξίες και σχεδιάζουν και υλοποιούν εγχειρήματα προς την κατεύθυνση της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης, δηλαδή στην πολιτική, την πολιτισμική, την κοινωνική, την οικονομική, την τεχνική/τεχνολογική και την περιβαλλοντική.

Εικόνα 1. Σχηματική απόδοση της Αξιοβιώτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης

Πηγή: Ρόκος, 2013

1.2. Η μεθοδολογία της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης

Στην εξέλιξη της μεθοδολογίας του αναπτυξιακού σχεδιασμού καίρια ήταν η συνεισφορά των Patrick Geddes και Peter Hall, δύο σπουδαίων επιστημόνων και διανοητών. Οι διαδοχικές φάσεις της μεθοδολογίας ενός σχεδιασμού ανάπτυξης κατά την παραδοσιακή αντίληψη η οποία τεκμηριώθηκε από τον Geddes ακολουθούσαν την εξής σειρά: α) απογραφή, δηλαδή αποτύπωση των μεγεθών, της κατάστασης και της ποιότητας της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας, (ή σύμφωνα με άλλες επιστημονικές πειθαρχίες, του φυσικού και κοινωνικοοικονομικού χώρου/του φυσικού και κοινωνικοοικονομικού περιβάλλοντος/των φυσικών και ανθρωπίνων διαθεσίμων, β) ανάλυση των στοιχείων αυτών και γ) προγραμματισμός των αναπτυξιακών δράσεων (Ρόκος, 2004).

Μετά τον Geddes, ο Hall, επηρεασμένος από την ανάπτυξη των υπολογιστικών συστημάτων και την ανάγκη για συστημική προσέγγιση των πολύπλοκων προβλημάτων της ανάπτυξης και του περιβάλλοντος, τεκμηριώσε τις διαδοχικές φάσεις της μεθοδολογίας ενός σχεδιασμού ανάπτυξης ως εξής: α) σκοπός και αντικειμενικοί στόχοι του σχεδιασμού ανάπτυξης, β) συνεχής πληροφόρηση για τα μεγέθη, την ποιότητα και την κατάσταση των στοιχείων τα οποία συγκροτούν τη φυσική και την κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα μιας περιοχής/περιφέρειας, γ) εκτίμηση με βάση τις υφιστάμενες τάσεις και μορφοποίηση των σεναρίων δυνατών εναλλακτικών μελλοντικών καταστάσεων, δ) αξιολόγηση/προαποτίμηση των συνεπειών και επιπτώσεων της εφαρμογής του κάθε σεναρίου, ε) επιλογή του βέλτιστου σεναρίου, στ) εφαρμογή του βέλτιστου σεναρίου, συνεχής παρακολούθηση, ανάδραση (Ρόκος, 2004).

Η αποτυχία των μονοδιάστατων, μερικών και ειδικών προσεγγίσεων των σχεδιασμών για την ανάπτυξη και το περιβάλλον και η ραγδαία ανάπτυξη της επιστήμης και των νέων τεχνολογιών αιχμής, αποτέλεσαν τις συνθήκες για τη διαμόρφωση της **μεθοδολογίας των επτά βημάτων** για την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη μιας περιοχής/περιφέρειας, η οποία συνοψίζεται ως εξής:

1. Διαβούλευση ανάμεσα στους φορείς των πρωτοβουλιών ανάπτυξης, καθώς και συμφωνία και αποδοχή της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης και των αρχών, των αξιών, των στόχων, των δράσεων και των ενεργημάτων της, ως βέλτιστης επιλογής.
2. Αποτύπωση των Ολοκληρωμένων Αποδόσεων της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας της περιοχής/περιφέρειας, αλλά και παρακολούθηση των μεταβολών τους δια μέσου του χρόνου.
3. Ανάλυση των στοιχείων τα οποία συγκροτούν την φυσική και κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα ώστε να αναδειχθούν τα προβλήματα και οι περιορισμοί, αλλά και οι ιδιαίτερες αναπτυξιακές δυνατότητες και προοπτικές που παρουσιάζει η συγκεκριμένη περιοχή/περιφέρεια.
4. Διατύπωση και τεκμηρίωση εναλλακτικών αναπτυξιακών σεναρίων Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης της περιοχής/περιφέρειας.
5. Διερεύνηση των αντικειμενικών προβλημάτων και περιορισμών αλλά και των δυνατοτήτων υλοποίησης του κάθε σεναρίου.
6. Αξιολόγηση του ισοζυγίου θετικών-αρνητικών στοιχείων κάθε σεναρίου.

7. Εφαρμογή του βέλτιστου σεναρίου Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης της περιοχής/περιφέρειας και συνεχής παρακολούθηση, έλεγχοι και ανάδραση (Ρόκος, 2004).

Αυτή η μεθοδολογική προσέγγιση, εστιάζει στην ανάδειξη των ρεαλιστικών δυνατοτήτων και προοπτικών κάθε περιοχής, όπως για παράδειγμα στην αξιοποίηση παραδοσιακών πρακτικών, τεχνογνωσίας και αυτόχθονης γνώσης, δραστήριων συλλογικοτήτων, τοπικής νοοτροπίας και αντιλήψεων κ.λπ.. Ταυτόχρονα, αναδεικνύονται οι αντικειμενικές δυσχέρειες στην ολοκληρωμένη απόδοση της "πραγματικής" πραγματικότητας των γεωγραφικά απομονωμένων περιοχών, που αποτελούν εμπόδιο στον σχεδιασμό και την πραγματοποίηση των βέλτιστων δράσεων-προτάσεων (Κουκουβίνου *et al.*, 2016).

Με λίγα λόγια, μέσω της μεθοδολογίας των επτά βημάτων αποτυπώνεται η "πραγματική" πραγματικότητα μιας περιοχής/περιφέρειας. Η καταγραφή και η ανάλυση των στοιχείων που συγκροτούν τη φυσική και κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα, καθώς και η διατύπωση εναλλακτικών σεναρίων, αφορούν και στις έξι διαστάσεις της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης, δηλαδή στην πολιτική, οικονομική, κοινωνική, πολιτισμική, στο ολικό περιβάλλον (φυσικό και ανθρωπογενές) και στην τεχνική/τεχνολογική.

1.3. Διάκριση, κατηγοριοποίηση και διαχείριση του δασικού χώρου

Η έννοια του δάσους και οι λειτουργίες του

Ως δάσος εννοείται το φυσικό σύστημα στο οποίο «... τα δέντρα και οι θάμνοι συζούν σε μια μεγάλη επιφάνεια σε στενή κοινωνική σχέση μεταξύ τους και σε τόση απόσταση, ώστε με τη συγκόμωσή τους να δημιουργούν ένα ξεχωριστό περιβάλλον - το δασογενές περιβάλλον - και όταν μαζί με τα άλλα είδη από το φυτικό και ζωικό βασίλειο δημιουργούν μια ξεχωριστή βιοκοινότητα, την οποία ονομάζουμε δασοβιοκοινότητα...» (Ντάφης, 1986).

Εκτός από φυσικό οικοσύστημα, το δάσος αποτελεί μια πηγή ποικίλων αγαθών για τον άνθρωπο. Την ποικιλία αυτή την ορίζουν οι πολύπλευρες λειτουργίες του, οι οποίες δεν περιορίζονται μόνο στην παραγωγική λειτουργία, αλλά και στην προστασία και την κοινωνική προσφορά του. Έτσι, γεννήθηκε ο όρος **πολυλειτουργικότητα** του δάσους.

Οι δασικές, λοιπόν, λειτουργίες είναι οι εξής:

- **Προστατευτική λειτουργία:** η λειτουργία αυτή αφορά την προστασία ανθρώπων, υποδομών και άλλων αγαθών από φυσικά φαινόμενα, όπως κατολισθήσεις, χιονοστιβάδες, γεωλισθήσεις και πλημμύρες. Τα δάση αυτά εντοπίζονται σε εδάφη με κλίση.
- **Λειτουργία αναψυχής:** ως δασική αναψυχή εννοείται μια σειρά δραστηριοτήτων, όπως η ορειβασία, ο περίπατος, η άσκηση αθλημάτων, η αισθητική απόλαυση, η μελέτη και η παρατήρηση φυτών.
- **Λειτουργία παραγωγής:** αφορά κυρίως την απόληψη ξύλου, η οποία όταν γίνεται με τους κανόνες της δασολογικής επιστήμης όχι μόνο δεν ζημιώνει το οικοσύστημα, αλλά ευνοεί την ανανέωση και την καλλιέργειά του, ενώ παράλληλα εξυπηρετεί και κοινωνικούς σκοπούς.
- **Υδρονομική λειτουργία:** η επίδραση του δάσους στον υδρολογικό κύκλο είναι πολύ σημαντική, καθώς ρυθμίζει τόσο τη ποσότητα όσο και την ποιότητα του παραγόμενου νερού.
- **Διατήρηση της βιοποικιλότητας:** τα δάση εκπροσωπούν το 65% της χερσαίας βιοποικιλότητας παγκοσμίως, γεγονός που καθιστά τα δασικά οικοσυστήματα ιδιαίτερα σημαντικά στην ιεράρχηση της δασικής διαχείρισης (Ζάγκας, 2016).

Στο πλαίσιο μια πολυλειτουργικής δασοπονίας εμφανίζονται επιφάνειες στις οποίες αλληλεπικαλύπτονται και αλληλεπιδρούν οικολογικές, οικονομικές και κοινωνικοπολιτισμικές λειτουργίες, ενώ μόνο σε ορισμένες εξαιρέσεις εξασφαλίζεται η πλήρως αρμονική συνύπαρξη όλων των λειτουργιών του δάσους σε χωρικά συνορεύουσες δασικές επιφάνειες. Η αλληλοεπικάλυψη αυτή έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργείται σύγκρουση ανάμεσα στις λειτουργίες του δάσους και να γεννάται ανταγωνισμός μεταξύ αυτών. Από το γεγονός αυτό προέκυψαν δύο τάσεις, της ενσωμάτωσης και του διαχωρισμού. Με την ενσωμάτωση προβλέπεται η προσαρμογή των διαφορετικών δασικών λειτουργιών στην ίδια περιοχή, μερικές φορές και στην ίδια επιφάνεια. Αντίθετα, με τον διαχωρισμό πραγματοποιείται σαφής διάκριση των δασών σε οικονομικά, προστατευτικά και δάση αναψυχής, παραγκωνίζοντας τις κοινωνικοπολιτισμικές τους λειτουργίες (Καλαπόδης, 2011).

Η εφαρμογή της αρχής της πολυλειτουργικότητας του δάσους έχει υλοποιηθεί στο ελάχιστο στη χώρα μας, ενώ δίνεται σαφής προτεραιότητα στη ξυλοπαραγωγή και ελάχιστη προσοχή στις κοινωνικοπολιτισμικές και προστατευτικές λειτουργίες του δάσους (Καλαπόδης, 2011).

Εκτός από την δασική αναψυχή, η οποία, λόγω της αστικοποίησης των τελευταίων δεκαετιών, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη ζωή του σύγχρονου ανθρώπου ως τρόπος χαλάρωσης, αναψυχής και απόδρασης από τα μεγάλα αστικά κέντρα (Γκατζογιάννης, 1987, Καλαπόδης, 2011), λίγη σημασία έχει δοθεί στη συμβολή του δασικού χώρου στην παράδοση και τον πολιτισμό.

Νομική έννοια του δάσους και διάκριση

Με βάση το ισχύον νομικό πλαίσιο (ν.998/79, όπως ισχύει), ο δασικός χώρος διακρίνεται ως εξής:

Ως **δάσος ή δασικό οικοσύστημα** νοείται το οργανικό σύνολο άγριων φυτών με ξυλώδη κορμό πάνω στην αναγκαία επιφάνεια του εδάφους, τα οποία, μαζί με την εκεί συνυπάρχουσα χλωρίδα και πανίδα, αποτελούν μέσω της αμοιβαίας αλληλεξάρτησης και αλληλοεπίδρασής τους, ιδιαίτερη βιοκοινότητα (δασοβιοκοινότητα) και ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον (δασογενές).

Δασική έκταση υπάρχει όταν στο παραπάνω σύνολο η άγρια ξυλώδης βλάστηση, υψηλή ή θαμνώδης, είναι αραιή.

Ως δάση και δασικές εκτάσεις νοούνται και οι οποιασδήποτε φύσεως ασκεπείς εκτάσεις (φρυγανώδεις ή χορτολιβαδικές εκτάσεις, βραχώδεις εξάρσεις και γενικά ακάλυπτοι χώροι) που περικλείονται, αντιστοίχως, από δάση και δασικές εκτάσεις, καθώς και οι υπεράνω των δασών ή δασικών εκτάσεων ασκεπείς κορυφές ή αλπικές ζώνες των ορέων και οι άβατοι κλιτύες αυτών.

Στις διατάξεις περί δασών και δασικών εκτάσεων υπάγονται και τα εντός των πόλεων και των οικιστικών περιοχών πάρκα και άλση, το περιαστικό πράσινο, οι κηρυγμένες δασωτέες ή αναδασωτέες εκτάσεις, καθώς και τμήματα πάρκου ή άλσους, τα οποία φέρουν μη δασική βλάστηση συνδέονται όμως οργανικά με το σύνολο του πάρκου ή άλσους υπό την έννοια ότι συμβάλλουν στη διατήρηση της φυσικής ισορροπίας του συνόλου.

Δεν υπάγονται στις διατάξεις της δασικής νομοθεσίας οι εξής περιπτώσεις:

- οι ανέκαθεν γεωργικώς καλλιεργούμενες εκτάσεις,
- οι χορτολιβαδικές εκτάσεις που στη λήψη Α/Φ έτους 1945 ή, εφόσον αυτές δεν είναι ευκρινείς, του 1960, εμφάνιζαν αγροτική μορφή,
- οι τεχνητές δασικές φυτείες που δημιουργούνται από τους ιδιοκτήτες τους,
- οι αλυκές,
- οι αμμώδεις εκτάσεις της παραλιακής ζώνης, που δεν καταλαμβάνονται από δασική βλάστηση και δεν αποτελούν χορτολιβαδικές, βραχώδεις ή πετρώδεις εκτάσεις των ημιορεινών, ορεινών και ανώμαλων εδαφών,
- τα πεδινά ρέματα που δεν φέρουν δασική βλάστηση,
- οι περιοχές για τις οποίες υφίστανται εγκεκριμένα σχέδια πόλεως ή καταλαμβάνονται από οικισμούς προϋφιστάμενους του 1923 ή οι οικιστικές περιοχές του ν.947/1979,
- οι ζώνες των αποστραγγιστικών δικτύων, που φέρουν φυσικώς ή τεχνητώς δημιουργημένη δασική βλάστηση (ΦΕΚ 289/Α/1979).

Σε αντίθεση με την επιστημονική έννοια του δάσους, η νομική του έννοια δεν είναι σαφής. Από την σχετική βιβλιογραφία και νομολογία προκύπτει το τεράστιο πρόβλημα της διαχείρισης του δάσους με άξονα τον ορισμό του, αφού από τον ορισμό εξαρτώνται οι σχετικές αποφάσεις για τη διαχείρισή του (Νιτσιάκος, 2015). Χαρακτηριστική είναι η διατύπωση Προέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας που αναφέρει ότι «Μία άλλη μέθοδος υποστηρίζεως του πολέμου κατά των δασών από την κυβέρνηση, ήταν η νομοθετική αλλοίωση της εννοίας του δάσους. Υπήρξε, μάλιστα, ακόμη και νομοσχέδιο που ανέθετε τον ορισμό του

δάσους σε απόφαση του Υπουργού Γεωργίας.» (Δεκλερής, 2014). Τα τελευταία σαράντα χρόνια ο νομοθέτης ορίζει το δάσος διαφορετικά στους δασικούς νόμους, διαμορφώνοντας έτσι ένα ασταθές πλαίσιο προστασίας των δασών (**Παράρτημα, Πίνακας 66**). Δεν ακολουθεί τον επιστημονικό ορισμό του δάσους αλλά διατυπώνει διαφοροποιημένο ορισμό, στον οποίο περιελάμβανε μεν επιστημονικά κριτήρια, αποδοσμένα όμως και θεωρημένα κατά τη διαλαμβανόμενη κάθε φορά κρίση. Η κρίση αυτή ήταν συναρτημένη από τις κάθε φορά κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες (Καπετάνιος, 2014). Για παράδειγμα, το πρόσφατο Π.Δ. 32/2016 προσδιορίζει τα επιστημονικά κριτήρια και τα συνεκτιμώμενα στοιχεία με βάση τα οποία μια έκταση χαρακτηρίζεται ως δάσος, δασική ή χορτολιβαδική (ΦΕΚ 46/Α/2016), μεταβάλλοντας την νομική έννοια του δάσους και τον διαχωρισμό του δάσους, της δασικής και της χορτολιβαδικής έκτασης. Εν κατακλείδι, οι νομοθετικές μεταβολές στην έννοια του δάσους και στον καθορισμό των εκτάσεων που υπάγονται ή μη στις διατάξεις της δασικής νομοθεσίας έχουν δημιουργήσει ασταθές υπόβαθρο με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται η ορθή διαχείριση του δασικού χώρου με κοινωνικοοικονομικές προεκτάσεις.

Κατηγοριοποίηση δασών και δασικών εκτάσεων

Η κατηγοριοποίηση των δασών μπορεί να πραγματοποιηθεί με βάση πολλά κριτήρια. Παρακάτω παρατίθενται τα σημαντικότερα από τα κριτήρια κατηγοριοποίησής τους.

- **Με βάση την ωφελιμότητα και λειτουργία τους**
Δάση και δασικές εκτάσεις που παρουσιάζουν ιδιαίτερο επιστημονικό, αισθητικό, οικολογικό και γεωμορφολογικό ενδιαφέρον:

- ✓ εθνικοί δρυμοί,
- ✓ αισθητικά δάση,
- ✓ υγροβιότοποι,
- ✓ διατηρητέα μνημεία της φύσης,
- ✓ δίκτυα και περιοχές προστατευόμενα από τις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου,
- ✓ αρχαιολογικοί χώροι, το άμεσο περιβάλλον μνημείων και ιστορικοί τόποι.

Προστατευτικά δάση και δασικές εκτάσεις:

- ✓ που ασκούν ιδιαίτερη προστατευτική επίδραση επί των εδαφών και των υπογείων υδάτων
- ✓ που προστατεύουν υπερκείμενες πόλεις, χωριά ή οικισμούς
- ✓ που προστατεύουν παρακείμενα φυσικά ή πολιτιστικά μνημεία
- ✓ που προστατεύουν σημαντικά τεχνικά έργα.

Παραγωγικά δάση και δασικές εκτάσεις: που παρουσιάζουν ιδιαίτερη σημασία για την παραγωγή δασικών προϊόντων ή άλλων αγαθών πρωτογενούς παραγωγής.

Δάση και δασικές εκτάσεις αναμνηχής: που προσφέρονται για την αναμνηχή του πληθυσμού ή αποτελούν παράγοντες διαβίωσης ή τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής (ΦΕΚ 289/Α/1979).

- **Σε σχέση με τους χώρους ανθρώπινης εγκατάστασης και δραστηριότητας**
 - ✓ πάρκα και άλση εντός των πόλεων ή των οικιστικών περιοχών
 - ✓ δάση και δασικές εκτάσεις κείμενες σε ζώνης πλάτους χιλίων (1.000) μέτρων από της θαλάσσης, για όλες τις παράκτιες περιοχές της χώρας (παραλιακά δάση), πεντακόσια (500) μέτρα γύρωθεν της όχθης των λιμνών (παραλίμνια δάση) και διακόσια (200) μέτρα εκατέρωθεν της όχθης των ποταμών
 - ✓ δάση και δασικές εκτάσεις κείμενες σε ζώνη πλάτους χιλίων (1.000) μέτρων εκατέρωθεν των εθνικών οδών και διακοσίων (200) μέτρων εκατέρωθεν επαρχιακών οδών
 - ✓ δάση και δασικές εκτάσεις κείμενες εντός ή πέριξ τουριστικών περιοχών ή λουτροπόλεων και σε ακτίνα τριών χιλιάδων (3.000) μέτρων από του κέντρο αυτών
 - ✓ δάση και δασικές εκτάσεις που βρίσκονται γύρω από αρχαιολογικούς χώρους, ιστορικούς τόπους ή μνημεία ή παραδοσιακούς οικισμούς και σε ακτίνα τριών χιλιάδων (3.000) μέτρων από το κέντρο αυτών

- ✓ δάση και δασικές εκτάσεις κείμενες εντός βιομηχανικών ζωνών ή στις παρυφές βιομηχανικών περιοχών και εντός ζώνης χιλίων (1.000) μέτρων από της περιφέρειες αυτών
- ✓ δάση και δασικές εκτάσεις κείμενες εντός της περιφέρειας του νομού Αττικής (ΦΕΚ 289/Α/1979).
- **Με βάση τη διαχειριστική τους μορφή:**
Ανάλογα με το είδος της αναγέννησής του, το δάσος διακρίνεται ως εξής:
 - ✓ Τα σπερμοφυή, των οποίων η αναγέννηση, με φυσικό ή τεχνητό τρόπο, γίνεται με σπόρους ή φυτάρια προερχόμενα από σπόρους.
 - ✓ Τα πρεμνοφυή, όταν η αναγέννηση προέρχεται από παραβλαστήματα, για είδη που έχουν την ικανότητα να πολλαπλασιάζονται με αυτόν το τρόπο και είναι καθαρά ανθρωπογενής.
 - ✓ Τα διφυή, που απαρτίζονται από έναν φωτόφιλο ανώροφο προερχόμενο από σπερμοβλαστήματα, και έναν ανθεκτικό στην σκιά ή σκιάφυτο υποόροφο προερχόμενο από πρεμνοβλαστήματα (Αρφαράς, 2011).
- **Με βάση τις διαχειριστικές ή λειτουργικές μορφές:**
Ανάλογα με το τρόπο αναγέννησης και τον γενικότερο δασοκομικό χειρισμό του δάσους, δημιουργούνται διάφορες δομές, όπως:
 - ✓ Του ομήλικου δάσους, όταν η ηλικία των δέντρων είναι περίπου ίδια (διαφορά το πολύ 10-20 χρόνια).
 - ✓ Του κηπευτού δάσους, όταν η διαφορά ηλικίας των δέντρων είναι ίση με τον περίτροπο χρόνο, και σε μικρή έκταση βρίσκονται δέντρα όλων των ηλικιών, υψών και διαμέτρων (Αρφαράς, 2011).
- **Με βάση τη ζώνη δασικής βλάστησης**
Η κατηγοριοποίηση των δασών και των δασικών εκτάσεων με βάση τις ζώνες δασικής βλάστησης παρατίθενται στον **Πίνακα 1**.

Πίνακας 1. Ζώνες βλάστησης

ΖΩΝΕΣ ΒΛΑΣΤΗΣΗΣ	ΥΠΟΖΩΝΕΣ ΒΛΑΣΤΗΣΗΣ	ΚΥΡΙΑ ΕΙΔΗ	ΕΙΔΗ ΠΟΥ ΣΧΗΜΑΤΙΖΟΥΝ ΔΑΣΗ
Μεσογειακή <i>Αείφυλλων πλατύφυλλων</i>	Oleo Ceratonion	Olea oleaster, Ceratonia siliqua, Pistacia lentiscus	Pinus halepensis, Pinus brutia
	Quercion ilicis	Quercus ilex, Arbutus unedo, A. adrache, Fraxinus ornus, Erica sp., Phillyrea media	Pinus halepensis, Pinus brutia, Quercus pubescens
Παραμεσογειακή <i>Φυλλοβόλων Πλατύφυλλων</i>	Ostryo Carpinion	Ostrya carpinifolia, Carpinus orientalis, Fraxinus ornus, Quercus pubescens, Q.conferta	Quercus pubescens, Quercus conferta
	Quercio confertae	Quercus conferta, Q. pubescens, Q. cerris, Q. sessiliflora, Castanea sativa	Quercus conferta, Q. cerris, Q. sessiliflora, Castaneasativa
Ορεινή <i>Παραμεσογειακών Κωνοφόρων</i>	Abietum cephalanicae	Abies cephalonica, Pinus nigra	Abies cephalonica, Pinus nigra
	Fagion moesiaca	Fagus sylvatica, Pinus sylvestris, Abies cephalonica x A. alba, Picea excels	Fagus sylvatica, Pinus sylvestris, Abies cephalonica x A. alba, Picea excels
Ορεινή <i>Ψυχρόβιων Κωνοφόρων</i>		Pinus heldreihii	Pinus heldreihii
Εξωδασική Αλπική		Juniperus nana, Daphnae oleoides	
Παρόχθια		Nerium oleander, Vitex agnus-castus, Populus alba, P. nigra, Alnus gluti	

Πηγή: Στότη, 2012

- **Με βάση το καθεστώς ιδιοκτησίας:**

Οι μορφές ιδιοκτησίας των ελληνικών δασών διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες, τη **δημόσια δασική ιδιοκτησία** και την **μη δημόσια δασική ιδιοκτησία**. Στα δημόσια δάση ο φορέας ιδιοκτησίας είναι το Ελληνικό Δημόσιο. Στα ιδιωτικά δάση ανήκουν τα κοινοτικά, τα μοναστηριακά, αγαθοεργών ιδρυμάτων, τα συνιδιόκτητα και τα ιδιόκτητα. Στα

συνιδιόκτητα δάση η κυριότητα ανήκει σε πολλά φυσικά ή νομικά πρόσωπα (δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου) και διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: στα συνιδιόκτητα δάση μεταξύ του δημοσίου και οποιουδήποτε φυσικού ή νομικού προσώπου και στα συνιδιόκτητα δάση μεταξύ οποιωνδήποτε φυσικών ή νομικών προσώπων.

Τα συνιδιόκτητα δάση μεταξύ του δημοσίου και οποιουδήποτε φυσικού ή νομικού προσώπου διακρίνονται στις εξής επιμέρους κατηγορίες: σε συνιδιόκτητα μεταξύ φυσικών ή νομικών προσώπων και του δημοσίου κατά το 1/5 αυτών και σε συνιδιόκτητα μεταξύ φυσικών ή νομικών προσώπων και του δημοσίου εξ αδιαιρέτου.

Τα συνιδιόκτητα δάση μεταξύ φυσικών ή νομικών προσώπων διακρίνονται στις εξής επιμέρους κατηγορίες: σε εκείνα τα δάση που έχουν έκταση μεγαλύτερη των 100 εκταρίων και οι ιδιοκτήτες είναι περισσότεροι από επτά και σε εκείνα τα δάση που έχουν έκταση μικρότερη των 100 εκταρίων και οι ιδιοκτήτες είναι λιγότεροι από επτά (Παπασταύρου και Μακρής, 1986).

Διαχείριση του δασικού χώρου

Η διαχείριση των δημοσίων δασών, δασικών εκτάσεων, δασικών προιονιστηρίων και επιχειρήσεων πραγματοποιείται από τη δημόσια Δασική Υπηρεσία, ενώ στη περίπτωση των ιδιωτικών δασών, δασικών εκτάσεων, δασικών προιονιστηρίων και επιχειρήσεων η διαχείριση πραγματοποιείται από τους ιδιοκτήτες και ασκείται κρατική επιτήρηση μέσω των οργάνων της Δασικής Υπηρεσίας (Παπασταύρου και Μακρής, 1985).

Καθορίζεται από τον Δασικό Κώδικα (ΦΕΚ 7/Α/1969), όπως αυτός τροποποιήθηκε με τους μετέπειτα νόμους 998/79 και 4280/14. Τόσο για τα δημόσια όσο και για τα μη δημόσια δάση, ενεργείται με βάση:

- α) δασοπονικά ή δασικά διαχειριστικά σχέδια μόνιμα ή προσωρινά
- β) δασοπονικές ή δασικές διαχειριστικές εκθέσεις
- γ) πίνακες υλοτομίας
- δ) δασικές αστυνομικές διατάξεις (ΦΕΚ 7/Α/1969).

Το πλαίσιο προδιαγραφών εκπόνησης των μελετών αυτών ρυθμίζεται κυρίως από δυο εγκυκλίους του Υπουργείου Γεωργίας, την 10223/958/1953 «Οδηγία επί της συντάξεως των διαχειριστικών εκθέσεων των δημοσίων και μη δασών» και την 158072/1120/1965 «Προσωρινά πρότυποι τεχνικοί προδιαγραφές εργασιών συντάξεως δασοπονικών και λοιπών μελετών δασών και δασικών εκτάσεων» (Γκατζογιάννης, 2008).

Μέχρι το 1986 το κράτος είχε τη συνολική ευθύνη εκμετάλλευσης των δημοσίων δασών μέσω των Κρατικών Εκμεταλλεύσεων Δασών (ΚΕΔ). Οι ΚΕΔ λειτουργούσαν υπό την αποκλειστική ευθύνη των κατά τόπους Δασαρχείων ως παραγωγικές μονάδες σε επίπεδο δασικών συμπλεγμάτων. Το σύστημα των ΚΕΔ περιελάμβανε όλες τις εργασίες που αφορούσαν την παραγωγή και διάθεση προϊόντων ξύλου, όπως:

- την εκπόνηση του διαχειριστικού σχεδίου, το οποίο ρύθμιζε την υλοτομία δένδρων, τον τρόπο με τον οποίο έπρεπε αυτές να διενεργηθούν, καθώς και τα παραγόμενα προϊόντα σε κάθε διαχειριστική μονάδα (συστάδα ή Τμήμα) χωριστά
- την κατάρτιση ετήσιου προγράμματος υλοτομιών και χρηματοδότηση των εργασιών συγκομιδής
- την προσήμανση των προς υλοτομία δένδρων
- τη διάνοιξη του δάσους και βελτίωση των εγκαταστάσεων εξωδάσωσης των δασικών προϊόντων και μεταφοράς τους στα κοντινότερα εμπορικά κέντρα
- την ανάθεση στους δασικούς συνεταιρισμούς εργασίας των εργασιών συγκομιδής ξύλου, δηλαδή της υλοτομίας δένδρων, τη διαμόρφωσή τους σε προϊόντα ξύλου και τη συγκέντρωση των προϊόντων ξύλου στον πλησιέστερο δασικό δρόμο
- και τέλος, την παραλαβή των δασικών προϊόντων, τον έλεγχο της καλής εκτέλεσης εργασιών συγκομιδής, την αμοιβή των δασεργατών και τη διάθεση των δασικών προϊόντων στην αγορά (από το Δασαρχείο) με διαδικασίες δημόσιου διαγωνισμού και αναχρηματοδότηση της δασικής εκμετάλλευση (Γκατζογιάννης, 2012).

Με την εφαρμογή του Π.Δ. 126/1986 οι Δασικοί Συνεταιρισμοί παράγουν και διαθέτουν τα δασικά προϊόντα μόνοι τους καταβάλλοντας ποσοστά επί των τιμών πώλησης

των δασικών προϊόντων υπέρ του Κεντρικού Ταμείου Γεωργίας Κτηνοτροφίας και Δασών και Ο.Τ.Α (ΦΕΚ 44/Α/1986).

Η εκμετάλλευση των δημοσίων δασών της χώρας πραγματοποιείται:

- Απευθείας στους Δασικούς Συνεταιρισμούς, οι οποίοι καταλαμβάνουν μίσθωμα ή με διεξαγωγή δημοπρασίας σε ενδιαφερόμενους μισθωτές. Ο μισθωτής παράγει και διαθέτει τα δασικά προϊόντα μόνος του και καταβάλλει το οριζόμενο μίσθωμα που ορίστηκε στη δημοπρασία ή που συμφωνήθηκε (ΦΕΚ 7/Α/1969).
- Με παραχώρηση στους Δασικούς Συνεταιρισμούς. Στη περίπτωση αυτή οι Δασικοί Συνεταιρισμοί παράγουν και διαθέτουν μόνοι τους την ξυλεία αποδίδοντας ποσοστό επί των ακαθάριστων εσόδων τους (ΦΕΚ 44/Α/1986).
- Με αυτεπιστασία από τις κατά τόπους Δασικές Υπηρεσίες, οι οποίες αναθέτουν στους Δασικούς Συνεταιρισμούς την παραγωγή των δασικών προϊόντων με καταβολή μισθώματος και στη συνέχεια διατίθενται τα προϊόντα από το Δημόσιο (ΦΕΚ 7/Α/1969).

Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ότι παραμελείται η σύνταξη των διαχειριστικών μελετών και πραγματοποιούνται μόνο πίνακες υλοτομίας λόγω έλλειψης κονδυλίων ή του απαραίτητου προσωπικού. Επίσης, οι μεταβολές της ελληνικής κοινωνίας και οι νέες τεχνολογίες απαιτούν την αναθεώρηση των παλαιών διαχειριστικών μελετών. Για τους λόγους αυτούς συντάχθηκε πρόταση πλαισίου σύνταξης διαχειριστικών μελετών από ομάδα εργασίας με τίτλο «Πρότυπες τεχνικές προδιαγραφές εκπόνησης διαχειριστικών σχεδίων δασικών οικοσυστημάτων». Οι προδιαγραφές αυτές υιοθετήθηκαν ομόφωνα από το Δ.Σ. του ΓΕΩΤ.Ε.Ε. κατά την 3η/6-3-2009 συνεδρίασή του (Ζάγκας et al., 2009).

Επειδή παρατηρήθηκαν ελλείψεις στο κεφάλαιο της πρότασης που αφορά στην απογραφή του δάσους (δειγματοληπτικές επιφάνειες κ.λπ.), υλοποιήθηκε για την επίλυση του θέματος από το Εργαστήριο Δασικής Διαχειριστικής-Τμήμα Δασοπονίας & Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος Δράμας-ΤΕΙ Αν. Μακεδονίας & Θράκης, ερευνητικό πρόγραμμα με τίτλο «Βελτίωση της δειγματοληπτικής διαδικασίας για την εκτίμηση του ξυλώδη όγκου στο πλαίσιο σχεδιασμού πολιτικής αναθεώρησης των προδιαγραφών των δασικών διαχειριστικών σχεδίων». Η πρόταση και η περίληψη του ερευνητικού προγράμματος αναρτήθηκαν για διαβούλευση και οριστικοποίηση έως 31/01/2017 (ypeka.gr, 2016). Ωστόσο, έως και σήμερα δεν οριστικοποιήθηκαν οι νέες τεχνικές προδιαγραφές εκπόνησης διαχειριστικών σχεδίων και συνεπώς εξακολουθούν να ισχύουν οι παλαιές προδιαγραφές.

Συμπερασματικά, **η δασική διαχείριση εστιάζει αποκλειστικά στην απόληψη του ξύλου** παραγκωνίζοντας τα λοιπά αγαθά και λειτουργίες του δάσους. Το γεγονός αυτό έρχεται σε αντίθεση με την αρχή της πολυλειτουργικότητας. Βεβαίως η απόληψη ξύλου αποτελεί σημαντική οικονομική δραστηριότητα για τους παραδασόβιους πληθυσμούς, εντούτοις δεν πρέπει να περιορίζεται μόνο σε αυτή. Απαιτείται η μελέτη όλων των δυνατοτήτων και προοπτικών που απορρέουν από τον δασικό χώρο λαμβάνοντας υπόψη τις πραγματικές ανάγκες και απαιτήσεις των τοπικών πληθυσμών, ώστε να περιοριστεί ή και αποτραπεί η ερήμωση των ορεινών περιοχών. **Ανταγωνιστικές τάσεις**, όπως για παράδειγμα της δασοπονίας με την γεωργία ή την κτηνοτροφία, πρέπει να ληφθούν υπόψη, καθώς ο αποκλεισμός μιας παραγωγικής δραστηριότητας μπορεί να δημιουργήσει πίεση σε μία άλλη ή να συμβάλει στη σταδιακή εγκατάλειψη της υπαίθρου. Για το λόγο αυτό πρέπει να

*Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη ορεινών περιοχών και συμμετοχική διαχείριση του ορεινού χώρου.
Μελέτη περίπτωσης: Δ.Ε. Φουρνάς*

λαμβάνεται υπόψη η διαλεκτική σχέση των παραγωγικών δραστηριοτήτων στα πλαίσια της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης των ορεινών περιοχών.

Η λειτουργία των Δασικών Συνεταιρισμών

Οι Δασικοί Συνεταιρισμοί αποτελούν τους φορείς ανάληψης και εκτέλεσης των δασικών εργασιών. Μέχρι την εφαρμογή του Π.Δ. 126/1986, οι Δασικοί Συνεταιρισμοί λειτουργούσαν ως συνεταιρισμοί εργασίας. Με την εισαγωγή του Π.Δ. 126/1986 αναλαμβάνουν ουσιαστικά και την πώληση των παραγόμενων προϊόντων στην αγορά.

Το εν λόγω Π.Δ. επέφερε πολλές επιπτώσεις, τόσο στην παραγωγική διαδικασία και την ορεινή οικονομία και ανάπτυξη, όσο και στα δασικά οικοσυστήματα των κρατικών δασών. Ουσιαστικά, ανειδίκευτοι δασεργάτες μετατρέπονται σε εμπόρους δασικών προϊόντων χωρίς ιδιαίτερες γνώσεις, ενημέρωση, επιστημονικό προσωπικό, εκπαίδευση και επιμόρφωση μέσα σε ένα δύσκολο και διεθνοποιημένο περιβάλλον αγοράς (Γκατζογιάννης, 2012). Επίσης, οι δυσθεώρητου ύψους κρατικές επενδύσεις προς τους Δασικούς Συνεταιρισμούς, οι επιδοτήσεις, διευκολύνσεις κ.λπ., πραγματοποιήθηκαν χωρίς προγενέστερο σχεδιασμό, χωρίς διασφάλιση, με αποτέλεσμα να μην αποδώσουν (Αραβανόπουλος, 2014). Η αδυναμία συγκέντρωσης του αναγκαίου ποσού για την κατάθεση της εγγυητικής επιστολής καλής εκτέλεσης του έργου, αλλά και για την κάλυψη των υπολοίπων αναγκών ώστε να κατορθώσουν να ανταποκριθούν στην υποχρέωση ολοκλήρωσης του έργου που αναλαμβάνουν (εξασφάλιση των απαραίτητων μηχανικών μέσων, των ζώων φόρτου και σύρσης), τους καθιστούν άμεσα οικονομικά εξαρτώμενους από τους εμπόρους ξυλείας (Λιόντος, 2016).

Όσον αφορά στη σύσταση, τη διοίκηση, την εποπτεία, τη λειτουργία, την οικονομική διαχείριση κ.λπ., τόσο των Δασικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων, όσο και των Ενώσεων Δασικών Συνεταιρισμών Εργασίας, καθορίζονται πλέον από τον νόμο 4423/2016 (ΦΕΚ 182/Α/2016). Οι αλλαγές που επέφερε ο εν λόγω νόμος αφορά στα εξής:

- αύξηση του αριθμού των μελών που απαιτείται για τη σύσταση και λειτουργία του Δασικού Συνεταιρισμού από 7 σε 25
- η ιδιότητα του δασεργάτη αποτελεί προϋπόθεση για την απόκτηση της ιδιότητας μέλους Δασικού Συνεταιρισμού Εργασίας
- απαιτείται η πιστοποίηση του επαγγέλματος του δασεργάτη με την απόδειξη των σχετικών με δασικές εργασίες ενσήμων του ΙΚΑ και η θεωρητική και πρακτική εκπαίδευση των νεοεισερχόμενων στο επάγγελμα
- η υποχρεωτική καταβολή συνεταιριστικής μερίδας μεγαλύτερης των 200 ευρώ
- μπορούν πλέον να δραστηριοποιηθούν και στη διακίνηση, εμπορία, επεξεργασία και μεταποίηση των δασικών προϊόντων
- εποπτεύουσα αρχή των Δασικών Συνεταιρισμών Εργασίας ορίζεται η Διεύθυνση Δασών του εκάστοτε Νομού και προβλέπεται η τήρηση κεντρικού και περιφερειακού Μητρώου Δασικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων και Δασεργατών
- προβλέπεται η επιβολή έκτακτης εισφοράς στα μέλη ως μέσο πρόληψης της κήρυξης ενός συνεταιρισμού σε πτώχευση, ενώ υπάρχει χρηματοδότηση και παροχή φορολογικών και αναπτυξιακών κινήτρων υπέρ των Δασικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων (Γιόγιακας, 2016).

Ουσιαστικά είναι η πρώτη φορά που οι Δασικοί Συνεταιρισμοί αντιμετωπίζονται ως αυτοτελής οντότητα, καθώς μέχρι την ψήφιση του νόμου τα θέματα που τους αφορούσαν περιλαμβάνονταν στους νόμους για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς. Εντούτοις, ο νόμος δεν αντιμετωπίζει τα ουσιαστικά προβλήματα που έχουν οι Δασικοί Συνεταιρισμοί σήμερα, καθώς δεν αλλάζει ο ρόλος τους ούτε θα είναι πλέον ουσιαστικότερη η συμμετοχή τους στα δασοτεχνικά έργα. Μπορεί να δίνει θεωρητικά τη δυνατότητα να εκτελούν και πρόσθετες εργασίες, αλλά αυτό απαιτεί επιπλέον χρηματοδότηση που οι Δασικοί Συνεταιρισμοί δεν διαθέτουν, με αποτέλεσμα να διαιωνίζεται η εξάρτησή τους από τους εμπόρους ξυλείας (Λιόντος, 2016). Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν σήμερα οι εναπομείναντες Δασικοί Συνεταιρισμοί είναι αποτελέσματα της πολιτικής διαχείρισης του δασικού χώρου και των αποσπασματικών πολιτικών μέτρων που αφορούν στους ορεινούς πληθυσμούς και που αναλυθούν στα επόμενα κεφάλαια.

1.4. Παραδείγματα συλλογικής διαχείρισης του δασικού χώρου

Έχουν προκύψει πολλές μορφές και πολλά διαφορετικά ονόματα για την κοινοτική διαχείριση των δασών. Ο FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations) υιοθέτησε τον όρο "**communityforestry**" (κοινοτική δασοκομία), ως γενικό όρο για να υποδηλώσει *«any situation which intimately involves local people in a forestry activity»*, δηλαδή οποιαδήποτε κατάσταση που εμπλέκει στενά τους ντόπιους σε μια δασική δραστηριότητα. Ωστόσο υπάρχουν και άλλοι όροι, όπως "**socialforestry**" και "**participatoryforestry**".

Με τον όρο "**participatoryforestry**", ο FAO προσδιορίζει τις διαδικασίες και τους μηχανισμούς που επιτρέπουν στα άτομα που έχουν άμεσο μερίδιο στους δασικούς πόρους να συμμετέχουν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σε όλες τις πτυχές της διαχείρισης των δασών, συμπεριλαμβανομένων των διαδικασιών διαμόρφωσης πολιτικής.

Όσον αφορά στον όρο "**socialforestry**", χρησιμοποιείται είτε εναλλακτικά του όρου "**communityforestry**", είτε για να περιγραφεί ένα πολύ περιορισμένο εύρος δραστηριοτήτων, όπως η διαχείριση εκτάσεων δάσους με σκοπό την παραγωγή δασικών προϊόντων ή τη χρήση για αναψυχή, ώστε να περιοριστεί η αποψίλωση των δασών (Gilmour, 2016).

Οι Courtney *et al* (2008) αναφέρουν ότι σκοπός της κοινοτικής δασοκομίας είναι να ενδυναμώσει αυτούς που εργάζονται, ζουν και δημιουργούν στο δάσος ώστε να οργανώσουν και να αγωνιστούν προς ένα κοινό σύνολο στόχων. Ομοίως οι Baker και Kusel (2003) αναγνωρίζουν ότι έχει ως σκοπό *«to conserve or restore forest ecosystems while improving the well-being of communities that depend on them»*, δηλαδή να διατηρήσει ή να αποκαταστήσει τα δασικά οικοσυστήματα με παράλληλη βελτίωση της ευημερίας των κοινοτήτων που εξαρτώνται από αυτά.

Σύμφωνα με τον FAO, τα συστήματα κοινοτικής δασοκομίας μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ανάλογα με τα δικαιώματα κατοχής που απολαμβάνουν τα ενδιαφερόμενα μέρη. Τα δικαιώματα αυτά καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την έκταση της ενδυνάμωσης. Το εύρος των γενικών τύπων της κοινοτικής δασικής διαχείρισης περιλαμβάνει:

- συμμετοχική προστασία
- από κοινού δασική διαχείριση
- κοινοτική δασοκομία με περιορισμένη μεταβίβαση
- κοινοτική δασοκομία με πλήρη μεταβίβαση
- ιδιωτική ιδιοκτησία (Gilmour, 2016).

Η αναγκαιότητα για κοινοτική διαχείριση των δασών προέκυψε ουσιαστικά από τις ιστορικές εξελίξεις. Στις χώρες που αποικιήθηκαν από τους Ευρωπαίους από τον 16^ο αιώνα και μετά, οι αποικιοκράτες οικειοποιήθηκαν τα δάση τα οποία μέχρι τότε τα διαχειρίζονταν οι αυτόχθονες πληθυσμοί. Η διαχείριση των δασών πέρασε στις κεντρικές κυβερνήσεις, οι οποίες τα διαχειρίστηκαν ώστε να μεγιστοποιήσουν την παραγωγή ξυλείας προς όφελος των αποικιοκρατών ή δικού του οφέλους. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αποξένωση των τοπικών πληθυσμών από τα εδάφη και τους πόρους. Μετά την ανεξαρτησία από την αποικιοκρατία

στα μέσα του 20^{ου} αιώνα, οι κυβερνήσεις συνέχισαν τη δασική πολιτική των αποικιοκρατικών κυβερνήσεων. Ωστόσο, οι παγκόσμιες εξελίξεις της δεκαετίας του 1970 και έπειτα, επηρέασαν και καθόρισαν την κοινοτική δασοκομία. Η αποτυχία του μοντέλου της βιομηχανικά προσανατολισμένης δασικής διαχείρισης να οδηγήσει στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη, η αποψίλωση και η υποβάθμιση των δασικών εκτάσεων στις αναπτυσσόμενες χώρες οδήγησαν στην μικροϊδιοκτησία και τη κοινοτική δασοκομία (Gilmour, 2016).

Έτσι, το "Forestryforlocalcommunitydevelopment" του FAO αποτελεί την απαρχή μιας σειράς προγραμμάτων και έργων για την κοινοτική δασοκομία, ενώ την ίδια χρονιά το 8^ο WorldForestryCongress είχε ως θέμα " ForestsforPeople" (Gilmour, 2016).

Στην Ευρώπη τα δάση αποτέλεσαν πολύτιμους πόρους που συνέβαλαν στον μετασχηματισμό της κοινωνίας, γεγονός το οποίο είχε αναπόφευκτο κόστος για το φυσικό οικοσύστημα και για τις φτωχές αγροτικές κοινότητες. Συνοπτικά αναφέρεται ότι μέσω της αποψίλωσής τους πρόσφεραν εύφορη γη για τη εξάπλωση της γεωργίας από την Νεολιθική εποχή και μετά, αποτέλεσαν το κλειδί για την επέκταση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, ενώ ήταν ζωτικής σημασίας πηγές καυσόξυλου και κάρβουνου στηρίζοντας την εκβιομηχάνιση, το εμπόριο και την αποικιοκρατία κατά τον 17^ο και 18^ο αιώνα. Βέβαια μέχρι την αντικατάσταση των καυσόξυλων και του κάρβουνου από το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο, τα δάση της Ευρώπης είχαν σχεδόν εξαντληθεί.

Η ιστορία της κοινοτικής δασοκομίας στην Ευρώπη σχετίζεται με την κοινωνική και οικονομική αλλαγή. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα κοινοτικής ιδιοκτησίας και δικαιωμάτων στην πρώιμη δασική διαχείριση στην Ευρώπη. Οι θεσμοί αυτοί όμως υπονομεύτηκαν όταν ήρθαν σε σύγκρουση με τα αναδυόμενα κρατικά και ιδιωτικά συμφέροντα. Ο εκσυγχρονισμός που ακολούθησε τον 17^ο αιώνα είχε δραματική επίδραση στον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιήθηκαν οι φυσικοί πόροι, αλλά και πως οργανώθηκαν. Η εξάπλωση της γεωργίας αποτέλεσε απειλή για τα δάση, ενώ η κοινή ιδιοκτησία εμπόδιο για την πρόοδο. Η οικειοποίηση και η ιδιωτικοποίηση των κοινών και η εξάλειψη των εθιμικών δικαιωμάτων επέφεραν σημαντική διατάραξη στις παραδοσιακές μορφές της κοινοτικής δασοκομίας στην Ευρώπη, με αποτέλεσμα να επωφελούνται οι κοινωνικά προνομιούχοι, οδηγώντας σε σημαντικές στερήσεις τους φτωχότερους πληθυσμούς που ασχολούνταν με την γεωργία. Πλέον για τα κοινοτικά ή δημοτικά δάση παίρνονταν απευθείας αποφάσεις χωρίς την συμμετοχή των αυτοχθόνων κατοίκων, ενώ σε άλλες περιπτώσεις η απώλεια της κοινοτικής συμμετοχής αντισταθμίστηκε από την απασχόληση στις βιομηχανίες και από την άνοδο του σύγχρονου κράτους πρόνοιας που παρείχε υλικά οφέλη σε αντάλλαγμα για την απώλεια του ελέγχου από τις τοπικές κοινωνίες. Κατά την έναρξη της νέας χιλιετίας υπάρχουν ενδείξεις για ανανέωση του ενδιαφέροντος και για νέες δράσεις στην κοινοτική δασοκομία στην Ευρώπη (Jeanrenaud, 2001).

Στη συνέχεια παρατίθενται και αναλύονται παραδείγματα συμμετοχικής δασοκομίας ανά τον κόσμο (**Εικόνα 2**) .

Εικόνα 2. Παραδείγματα κοινοτικής δασοκομίας

Πηγή: worldmapfinder.com, 2017. Ιδία επεξεργασία

1^ο Παράδειγμα: Σουηδία

Στη Σουηδία οι κάτοικοι των αγροτικών περιοχών είναι ιδιοκτήτες γαιών υπό το καθεστώς της κοινής ιδιοκτησίας. Οι κοινόχρηστοι πόροι αφορούν κυρίως δάση, χορτολιβαδικές εκτάσεις και υδάτινους πόρους και εκτείνονται γύρω από τα χωριά. Η Μεγάλη Αναδιανομή της Γης που ξεκίνησε από το Στέμμα/Κράτος στο τέλος του 19^{ου} αιώνα, είχε ως σκοπό να δημιουργήσει καλλιεργητικές εκτάσεις και να βοηθήσει τη γεωργία στο βόρειο κυρίως μέρος της χώρας.

Ουσιαστικά κάθε αγρότης κατέχει τη δική του καλλιεργήσιμη γη και τη δική του δασική γη (**ιδιωτική ιδιοκτησία**). Επίσης, κατέχει και ένα τμήμα της κοινοτικής δασικής έκτασης (**κοινή ιδιοκτησία**). Για την κοινή ιδιοκτησία υπεύθυνοι είναι ο πρόεδρος και το συμβούλιο της κοινότητας, το οποίο εκλέγεται από τους συνιδιοκτήτες. Η κοινότητα ορίζει κάποιον με επιστημονική κατάρτιση για την διαχείριση και οργάνωση των δασικών πόρων. Ο διαχειριστής συντάσσει σχέδιο διαχείρισης σύμφωνα με τις επιστημονικές αρχές, τους νόμους και τους κανόνες οργάνωσης των κοινόχρηστων πόρων, αλλά και τις επιθυμίες των ιδιοκτητών.

Τα δάση αυτά δημιουργήθηκαν με στόχο την ανάπτυξη των περιοχών και τη συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού. Ωστόσο, μεγάλος αριθμός αγροτών αρχικά τοποθετήθηκε αρνητικά, καθώς για τους καλλιεργητές, που το ενδιαφέρον τους εστιαζόταν στις καλλιεργήσιμες εκτάσεις, τα δάση δεν είχαν αξία, με αποτέλεσμα να είναι πρόθυμοι να πουλήσουν τη κοινοτική γη, ακόμα και τα δικαιώματα συλλογής ξύλου, σε μεγάλες εταιρείες ξυλείας. Αν και το 1903 ψηφίστηκε νόμος, ο οποίος απέτρεπε τις εταιρίες να αγοράσουν τέτοιες εκτάσεις με σκοπό τον περιορισμό του φαινομένου, πολλοί κοινόχρηστοι πόροι αγοράστηκαν αυτές.

Τα κόστη που αφορούν στη πληροφόρηση και καταγραφή της βιολογικής κατάστασης του δάσους και την λειτουργία του πόρου, ελαχιστοποιούνται μέσω της αγοράς εκθέσεων που αφορούν στα ανωτέρω από τις δασικές υπηρεσίες. Τα κέρδη κατανέμονται με δύο τρόπους: ως καταβολή χρημάτων στους ιδιοκτήτες κατ' αναλογία του ποσοστού ιδιοκτησίας που κατέχουν, ως άμεση επιδότηση για εργασίες που εκτελούν ή ως επιχορηγήσεις για την κατασκευή έργων κοινής ωφέλειας, όπως κατασκευή δρόμων κ.α.. Ο έλεγχος της συμπεριφοράς των συνιδιοκτητών πραγματοποιείται μέσω της δασικής υπηρεσίας, καθώς δεν καταβάλλονται χρήματα χωρίς τη σχετική βεβαίωση από την τοπική δασική υπηρεσία ότι φύτεψε τον αριθμό των δέντρων για τον οποίο επιδοτήθηκε.

Στα σουηδικά δάση οι οικειοποιητές έχουν τη συμπεριφορά επιχειρηματία, καθώς δρουν ανταγωνίστηκα σε σχέση με τις ιδιωτικές εταιρίες υλοτομίας, έχουν οικολογική συνείδηση, καθώς προσπαθούν να διαφυλάξουν τα δάση από την κατάχρηση και έχουν και κοινωνική ευαισθησία, καθώς έχουν ισότιμη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων, στη κατανομή των κερδών, στην επένδυση και σε έργα κοινής ωφέλειας. Το καθεστώς της κοινής ιδιοκτησίας στα σουηδικά δάση αποδείχθηκε αποτελεσματικό, καθώς δεν συναντώνται εντάσεις τόσο μεταξύ των συνιδιοκτητών, όσο και με εξωτερικές αρχές, όπως με την δασική υπηρεσία. Η αποτελεσματικότητα συνίσταται στην **ισότητα** και την **κοινή αντίληψη του δικαίου**, που αφορά τόσο στην κατανομή των κερδών, όσο και στους συντελεστές της παραγωγής, οι οποίοι είναι προσαρμοσμένοι στις σύγχρονες παραγωγικές τεχνικές. Εκτός

*Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη ορεινών περιοχών και συμμετοχική διαχείριση του ορεινού χώρου.
Μελέτη περίπτωσης: Δ.Ε. Φουρνάς*

από την προσαρμογή στις σύγχρονες συνθήκες κάθε εποχής, η σταθερότητα της σουηδικής κοινόχρηστης ιδιοκτησίας οφείλεται και στην επίσημη αναγνώριση του καθεστώτος και στη νομική υποστήριξη του (Κουμπάρου, 2002).

2^ο Παράδειγμα: Νεπάλ

Στο Νεπάλ η κοινοτική δασοκομία ξεκίνησε το 1976 με το Εθνικό Σχέδιο για τα Δάση (NationalForestPlan) με το οποίο επιχειρήθηκε να παραδοθούν ορισμένες εκτάσεις στον τοπικό έλεγχο, ενώ το ForestryMasterPlan το 1988 επέκτεινε αυτή την πολιτική παραχώρησης δασικών εκτάσεων από τον κρατικό έλεγχο στις τοπικές κοινότητες (Adhikari *et al.*, 2007).

Μέσω της κοινοτικής δασοκομίας, η κυβέρνηση έδωσε σε ομάδες χρηστών δικαιώματα πρόσβασης, χρήσης, αποκλεισμού και διαχείρισης των δασών αλλά διατηρεί την κυριότητα της γης, έτσι ώστε οι χρήστες να μην μπορούν να πουλήσουν ή να μεταβιβάσουν τις κοινοτικές δασικές εκτάσεις. Ουσιαστικά δημιουργούνται επίσημοι δασικοί συνεταιρισμοί, οι CommunityForestUserGroups (CFUG). Όλοι οι πραγματικοί χρήστες ενός δάσους πρέπει να περιλαμβάνονται σε έναν CFUG. Μετά τον σχηματισμό του, ένας CFUG γίνεται πλήρως υπεύθυνος για την προστασία του δάσους και του επιτρέπεται να επιλέξει ή να εκλέξει τα μέλη της εκτελεστικής επιτροπής, να πουλήσει και να καθορίσει τις τιμές πώλησης των δασικών προϊόντων και να επιβάλει τους κανόνες χρήσης και πρόσβασης. Ωστόσο τα δικαιώματα αυτά συχνά περιορίζονται στην πράξη εξαιτίας της αβεβαιότητας των χρηστών σχετικά με τα δικαιώματά τους, της κυριαρχίας των τοπικών ανώτερων ομάδων (elite) ή του ελέγχου που ασκούν οι υπάλληλοι της τοπικής δασικής υπηρεσίας. Ο τοπικός υπάλληλος μπορεί πραγματικά να συμβάλει στην ενίσχυση των υφιστάμενων τοπικών ανισοτήτων και στην κυριαρχία των τοπικών ανώτερων ομάδων.

Σε γενικές γραμμές, κάθε νοικοκυριό που είναι μέλος ενός CFUG του επιτρέπεται να μαζέψει συγκεκριμένη ποσότητα δασικού προϊόντος ανεξάρτητα από το μέγεθός του ή το εισόδημά του. Οι περισσότεροι CFUG εισπράττουν ποσά για τα δικαιώματα από τα μέλη τους και κάποιοι πωλούν δευτερεύοντα δασικά προϊόντα που έχουν συλλέξει. Τα κέρδη που συγκεντρώνονται φυλάσσονται σε τραπεζικό λογαριασμό και χρησιμοποιούνται στις διαδικασίες για τη δασική διαχείριση, καθώς σύμφωνα με τον νόμο τουλάχιστον το 25% των κερδών πρέπει να δαπανηθεί για αυτό τον σκοπό, ή δράσεις για την ανάπτυξη της κοινότητας. Κατά τα πρώτα χρόνια οι CFUG αποκλείουν τις δασικές τους εκτάσεις από κάθε χρήση με σκοπό την αναγέννηση των δασών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα δάση να βελτιώνονται ορατά, αλλά τα φτωχά νοικοκυριά χάνουν τους ζωτικούς για τη διαβίωσή τους δασικούς πόρους. Στη συνέχεια, όταν το δάσος είναι διαθέσιμο για χρήση, υπάρχουν κανόνες σχετικά με τον έλεγχο της συγκομιδής των δασικών προϊόντων (Εικόνα 3) και κυρώσεις για τις παραβάσεις. Ένα σημαντικό μειονέκτημα είναι η απουσία ρύθμισης ή αναφοράς στα περισσότερα διαχειριστικά σχέδια, της διαχείρισης και προστασίας των μη ξυλωδών προϊόντων (Thoms, 2008).

Με την εδραίωση της κοινοτικής δασοκομίας τα δάση, που πριν από αυτή είχαν υποστεί υποβάθμιση, αναβαθμίστηκαν. Η προστασία, η σωστή διαχείριση και η ελεγχόμενη συγκομιδή αποτελούν τους κύριους λόγους για την βελτίωση των δασών. Ωστόσο, σε μελέτες για την αξιολόγηση της κατάστασης των δασών στο Νεπάλ δόθηκε μικρή έμφαση στο πως οι κάτοικοι επηρεάστηκαν από το συγκεκριμένο καθεστώς διαχείρισης. Αναφέρεται ότι η περιορισμένη πρόσβαση επηρεάζει τους χρήστες και ειδικά αυτούς που βασίζονται στο δάσος για την επιβίωσή τους, ενώ υπάρχουν ορισμένα στοιχεία ότι η κοινοτική δασοκομία δεν

βελτίωσε τις συνθήκες διαβίωσης των φτωχότερων ομάδων της κοινότητας (Adhikari *et al.*, 2007).

Η πολιτική της κοινοτικής δασοκομίας στο Νεπάλ ουσιαστικά εμφανίστηκε λόγω της αποτυχίας να περιορίσει το κράτος την αποψίλωση των δασών και της ανάγκης για μια πολιτική που θα ανταποκρινόταν στις τοπικές ανάγκες για χρήση των τοπικών φυσικών πόρων. Εν κατακλείδι, η κοινοτική δασοκομία **απέτυχε** στο να υπάρχει μια εύλογη ισορροπία ανάμεσα στην προστασία των δασών και στις κοινωνικοοικονομικές ανάγκες των φτωχών ομάδων που εξαρτώνται από τα δάση, ενώ ενίσχυσε τις τοπικές ανώτερες ομάδες (elite) οικονομικά και πολιτικά, καθώς αυτές θέτουν τους κανόνες. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι οι τοπικές ανώτερες ομάδες (elite) δεν υποστηρίζονται μόνο από τους κρατικούς αξιωματούχους, αλλά και από διεθνείς οργανώσεις, όπως οι DANIDA, USAID, AUSAID¹, οι οποίες και τις χρηματοδοτούν (Dressler *et al.*, 2010).

Εικόνα 3. Συλλέγοντας καυσόξυλα σε κοινοτικό δάσος κοντά στο Katmandu, Νεπάλ

Πηγή: Gilmour, 2016

¹DANIDA (Danish International Development Agency), USAID (United States Agency for International Development), AUSAID (Australian Government Overseas Aid Program)

3^ο Παράδειγμα: Φιλιπίνες

Οι Φιλιπίνες αποτελούν ένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικό παράδειγμα μετάβασης από την κρατική "επιστημονική" δασοπονία στην κοινοτική δασοπονία. Στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, όταν οι Ισπανοί αποικιοκράτες κυριαρχούσαν, αναπτύχθηκε για πρώτη φορά από το κράτος ένα συγκεντρωτικό πλαίσιο για τη δασική διαχείριση στις Φιλιπίνες. Η δασική πολιτική τόνισε την εφαρμογή επιστημονικών προσεγγίσεων του θέματος για να εκμεταλλευτεί το εμπορικό δυναμικό των δασών χρησιμοποιώντας σχέδια ορθολογικής διαχείρισης. Η αυξημένη επιθυμία για εμπορική εκμετάλλευση των δασών στις Φιλιπίνες οδήγησε σε αυξημένο κρατικό έλεγχο μεγάλων δασικών εκτάσεων και τα διαχειριστικά μοντέλα εισήχθησαν από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Αυτόχθονες πρακτικές θεωρήθηκαν οπισθοδρομικές και καταστροφικές, ενώ τα παραδοσιακά δικαιώματα χρήσης γης των ιθαγενών των ορεινών κοινοτήτων καταργήθηκαν. Σκοπός της ενέργειας αυτής ήταν να προστατεύσουν τους δασικούς πόρους από τις ντόπιες ορεινές κοινότητες ώστε το κράτος να τα εκμεταλλευτεί εμπορικώς. Τα διαχειριστικά αυτά μοντέλα που εισήχθησαν από την Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες φιλοδοξούσαν να προσφέρουν μεθόδους χειρισμού και μεγιστοποίησης της ανάπτυξης, της συγκομιδής και της αναγέννησης των εμπορικά πολύτιμων ειδών. Ωστόσο ένας αριθμός σημαντικών εθνικών και διεθνών οικολογικών, πολιτικών και οικονομικών αλλαγών και γεγονότων μετά την παύση της αμερικανικής αποικιοκρατίας δημιούργησαν το πλαίσιο για μια πιο κοινωνική προσέγγιση της δασοπονίας. Πολιτικές εξελίξεις, όπως η εμφάνιση του κομμουνιστικού κινήματος, οικολογικά γεγονότα όπως η μεγάλη πλημμύρα στο νησί Luzon το 1972, η οποία υπογράμμισε τις επιπτώσεις της αποψίλωσης των δασών και η προφανής επιτυχία της ενοικίασης δασικών εκτάσεων σε τοπικές κοινότητες στα μέσα της δεκαετίας του 1970, είχαν ως αποτέλεσμα την έναρξη ενός επίσημου κοινωνικού προγράμματος για τα δάση στις αρχές του 1980. Το πρόγραμμα αυτό είχε αρχικά σχεδιαστεί για να συνδυάσει την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη στα ορεινά με την προστασία και την ανάπτυξη των δασών, χωρίς όμως να λάβει σοβαρή πολιτική υποστήριξη.

Το 1989 ένα πρόγραμμα κοινοτικής δασοπονίας ξεκίνησε ως μια δυνητικά ριζική νέα εξέλιξη στην κρατική πολιτική. Η πολιτική αυτή μετέφερε την ευθύνη για τη διαχείριση των δασών στα χέρια των τοπικών κοινοτήτων με βάση τις αρχές της "κοινωνικής δικαιοσύνης" και της "βιωσιμότητας των πόρων". Το πρόγραμμα κοινοτικής δασοκομίας αποτέλεσε μια σημαντική εξέλιξη της δασικής πολιτικής στην Νοτιοανατολική Ασία. Ωστόσο, η βιωσιμότητα της κοινοτικής δασοκομίας συχνά σχετίζεται με την αποδοτικότητα και τους στόχους παραγωγής ξυλείας. Η βιωσιμότητα της συμμετοχικής διαχείρισης υπήρχε κυρίως σε περιοχές που δεν ήταν αποδοτικές για να προμηθεύσουν την αγορά, καθώς η αποδοτικότητα είχε σχέση με την προμήθεια των αγορών με ξυλεία υποδεικνύοντας μια συνεχή έμφαση στις οικονομίες κλίμακας στις οποίες βασίζεται η εμπορική επιστημονική διαχείριση. Αυτή η έμφαση στην αποδοτικότητα και την παραγωγικότητα προωθείται ενεργά από τους μεγαλύτερους **χρηματοδοτικούς οργανισμούς** που υποστηρίζουν οικονομικά την κοινοτική δασοκομία. Για παράδειγμα, ο Οργανισμός Ηνωμένων Πολιτειών για την Διεθνή Ανάπτυξη (UnitedStatesAgencyforInternationalDevelopment-USAID) σχετίζεται με την εισαγωγή της κοινοτικής δασοκομίας στις Φιλιπίνες σε μια προσπάθεια να μετατοπίσει την παραγωγή

ξυλείας από τις εκβιομηχανισμένες μεθόδους σε μεθόδους που απαιτούν πολλά εργατικά χέρια, καθώς οι πρώτες περιγράφονται ως ακατάλληλες για τα τροπικά δάση διότι προκαλούν σοβαρή περιβαλλοντική καταστροφή, ενώ η μικρής κλίμακας παραγωγή δεν θα δημιουργούσε σχεδόν καμιά ζημιά. Επιπλέον, επισημαίνεται η ανάγκη για στροφή στην ελεύθερη αγορά που βασίζεται στη συνεργασία των κοινοτήτων. Η AsianDevelopmentBank (ADB) επίσης σχετίζει την εισαγωγή της κοινοτικής δασοκομίας με την αποδοτικότητα της αγοράς και τον ανταγωνισμό. Οι απόψεις αυτές είναι πολύ σημαντικές καθώς οι φορείς αυτοί χρηματοδότησης ασκούν σημαντική επιρροή στην εγχώρια δασική πολιτική. Με λίγα λόγια η προώθηση της κοινοτικής δασοκομίας δεν αντανάκλα απαραίτητα την ανησυχία για την ευημερία των παραδοσάβιων κοινοτήτων ή την περιβαλλοντική ανησυχία. Αντίθετα μπορεί να αντιπροσωπεύει έναν ευρύτερο νεοφιλελεύθερο δρόμο για να αυξηθεί η οικονομική αποδοτικότητα μέσω της αποκέντρωσης.

Η κοινοτική δασοκομία στις Φιλιππίνες (**Εικόνα 4**) δημιουργήθηκε με έναν τρόπο παρόμοιο με τις προηγούμενες στρατηγικές δασικής διαχείρισης. Ο τρόπος με τον οποίον έγινε η εκχώρηση στις κοινότητες δεν εγγυάται ότι η κοινοτική δασοκομία δεν θα αναπαράγει ότι συνέβηκε με τα προηγούμενα συστήματα και οι πιο ισχυρές ομάδες θα εκμεταλλεύονται τους φυσικούς πόρους σε βάρος των ασθενέστερων ομάδων (Gauld, 2000).

Εικόνα 4. Μικρής κλίμακας επιχείρηση, Φιλιππίνες

Πηγή: Gilmour, 2016

4^ο Παράδειγμα: Ελλάδα

Όσον αφορά στην Ελλάδα, ένα παράδειγμα κοινοτικής διαχείρισης αποτελεί το δάσος Ράντη στην Ικαρία (**Εικόνα 5**), όπου το καθεστώς της κοινοτικής ιδιοκτησίας του δάσους συνέβαλε στην ασφάλεια της επιβίωσης, την ισότιμη πρόσβαση και την αποφυγή συγκρούσεων, καθώς υπήρχαν συγκεκριμένοι κανόνες συμπεριφοράς με κυρίαρχο κανόνα *«όποιος ανήκει στη κοινότητα, μπορεί να χρησιμοποιεί τον πόρο»*. Επιπλέον, οι ίδιοι οι κάτοικοι μεριμνούν για την προστασία του δάσους, ενώ η ποσότητα των προϊόντων του που καταναλώνεται είναι η αναγκαία. Ακόμα και η κτηνοτροφία που αναπτύχθηκε στο νησί υπόκεινται σε ένα σύστημα κοινής διαχείρισης, με βάση την εκ περιτροπής βόσκηση. Ωστόσο, με την είσοδο του νησιού στην ενχρηματισμένη οικονομία τον 19^ο αιώνα και με γνώμονα αποκλειστικά την κερδοφορία, οι κάτοικοι του νησιού στρέφονται στην ανθρακοποιία ως αποκλειστική ασχολία, με αποτέλεσμα την δραματική μείωση της έκτασης του δάσους και την υποβάθμισή του. Τέλος, σταδιακά η ενασχόληση με το δάσος εγκαταλείπεται λόγω του διαφορετικού οικονομικού προσανατολισμού της κοινότητας (Κουμπάρου, 2002).

Εικόνα 5. Πανοραμική εικόνα του δάσους Ράντη στην Ικαρία, σήμερα

Πηγή: helectra.wordpress.com, 2012

5^ο Παράδειγμα: Ιταλία

Ένα από τα παραδείγματα κοινοτικής ιδιοκτησίας είναι η Magnifica Comunità di Fiemme στις ιταλικές Άλπεις. Αποτελεί έναν θεσμό, ο οποίος αναγνωρίστηκε για πρώτη φορά το 1111, οπότε χορηγήθηκε σχετική αυτονομία στους κατοίκους της κοιλάδας, ώστε να διοικούνται μόνοι τους με βάση τα έθιμα και τους νόμους τους, με εξαίρεση τις περιπτώσεις σημαντικών θεμάτων δικαιοσύνης. Η αυτονομία τους αυτή τέθηκε σε κίνδυνο πολλές φορές ως το 1951, οπότε τα δικαιώματα και η αυτονομία τους κωδικοποιήθηκαν σε έναν νέο νόμο.

Η κοινότητα κατέχει 20.000 εκτάρια περίπου, εκ των οποίων τα 11.000 εκτάρια είναι δάσος (κυρίως έλατα), τα 5.000 εκτάρια είναι αλπικά λιβάδια, τα 2.000 εκτάρια είναι λιβάδια και τα 1.000 εκτάρια μη παραγωγικές εκτάσεις.

Η γη ανήκει στους ανθρώπους της κοιλάδας Fiemme (homines Vallis Flemarum). Οι κάτοικοι (vicini) έντεκα δήμων μοιράζονται τη γη. Σύμφωνα με το καθεστώς που ίσχυε το 1993, ένας vicino είναι άτομο που ζει στη κοιλάδα για είκοσι χρόνια ή που είναι απόγονος ενός vicino. Η κοινότητα (Comunità) αποτελείται από την Συνέλευση της Πόλης (Town Assembly), η οποία απαρτίζεται από αντιπροσώπους που εκλέγονται από κάθε πόλη, την Γενική Συνέλευση ή τους αντιπροσώπους που εκλέχτηκαν σε κάθε πόλη, το Συμβούλιο ή πραγματικό εκτελεστικό όργανο που αποτελείται από έντεκα άτομα, δηλαδή ένα από κάθε πόλη, την Επιτροπή Ελέγχου, η οποία καθορίζεται από τη Γενική Συνέλευση, με σκοπό τον έλεγχο και την επιθεώρηση της διοίκησης και των οικονομικών πράξεων, τον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο που διορίζονται από το Συμβούλιο. Τα δάση, τα οποία τα χειρίζονται δύο δασολόγοι και εννέα φύλακες, παράγουν 46.000 κυβικά μέτρα ξυλείας ετησίως, η κατεργασία των οποίων γίνεται σε δικό τους πριστήριο στο Ziano. Η κοινότητα πήρε το 1997 την πιστοποίηση για τη δασική διαχείριση Forest Stewardship Council (FSC) κάνοντας πολύ λίγες αλλαγές και στη συνέχεια την πιστοποίηση Programme for Endorsement of Forest Certifications (PEFC) το 2007. Έτσι εμφανίστηκαν νέες επιχειρηματικές ευκαιρίες και η αυξανόμενη ζήτηση για ξυλεία από ευρωπαίους αγοραστές είχε ως αποτέλεσμα η ζήτηση να υπερβαίνει τις διαθέσιμες ποσότητες του πριονιστηρίου. Το πριονιστήριο παράγει βιομηχανικά προϊόντα ξύλου, ενώ άλλοι κατασκευαστές και ξυλουργοί παράγουν έπιπλα, ξύλινα κουτιά, χειροτεχνίες και μουσικά όργανα. Για την κοινότητα εργάζονται επίσης 30 εταιρίες που ασχολούνται με την υλοτομία και 15 που ασχολούνται με τις μεταφορές (Jeanrenaud, 2001).

1.5. Συμπεράσματα κοινοτικής δασοκομίας

Στον Πίνακα 67 του Παραρτήματος παρουσιάζονται συνοπτικά τα παραδείγματα συμμετοχικής δασοκομίας, οι στόχοι και τα αποτελέσματα ανά παράδειγμα. Η εξέλιξη της διαχείρισης των δασών σε χώρες όπως οι **Φιλιππίνες** και το **Νεπάλ**, καθορίστηκε από τις δυνάμεις που βρίσκονταν κάθε φορά στην εξουσία. Οι αυτόχθονες και οι κατώτερες τάξεις επωμίστηκαν την συνεχώς αυξανόμενη ανάγκη για πλούτο των οικονομικά δυνατότερων στρωμάτων χάνοντας τα δικαιώματα επί των πόρων που για χρόνια κατείχαν. Ουσιαστικά κόβεται ο ομφάλιος λώρος των τοπικών πληθυσμών με τους φυσικούς πόρους, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα όχι μόνο την αποψίλωση των δασών με τις μη αναστρέψιμες συνθήκες που δημιουργήθηκαν, αλλά και την οικονομική εξαθλίωση των αυτοχθόνων πληθυσμών και τη στροφή τους σε άλλα επαγγέλματα προκειμένου να εξασφαλίσουν τη διαβίωσή τους.

Η εισαγωγή της κοινοτικής δασοκομίας στις χώρες αυτές θέτει ως κυρίαρχο στόχο την προστασία των φυσικών πόρων, ενώ οι ανάγκες των ντόπιων πληθυσμών ουσιαστικά παραμερίζονται. Τα προγράμματα τα οποία προωθούν την κοινοτική δασοκομία εφαρμόστηκαν από τις κυβερνήσεις χωρίς την συγκατάθεση των τοπικών κοινοτήτων παρουσιάζοντάς τα ως ένα μέσο για να αποκτήσουν οι αυτόχθονες πληθυσμοί δικαιώματα στους φυσικούς πόρους με σκοπό την αειφόρο διαχείριση των δασών (SustainableForestManagement) και την προστασία από την αποψίλωσή τους, που οι ίδιες οι κυβερνήσεις προκάλεσαν. Το γεγονός ότι τα προγράμματα αυτά εισήχθησαν από άλλες χώρες και υποστηρίζονται από διεθνείς οργανισμούς και ιδρύματα προκαλεί ανησυχία, καθώς αυτό ενισχύει την επιρροή τους στην εγχώρια δασική πολιτική προωθώντας σαφώς τα δικά τους συμφέροντα.

Επιπροσθέτως, η αυτοδιαχείριση είναι περιορισμένη, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις ουσιαστικά ασκείται από τις τοπικές ανώτερες ομάδες (elite), αποκλείοντας τις φτωχότερες ομάδες. Η ανάκαμψη και εξάπλωση των δασών, όπως για παράδειγμα πραγματοποιήθηκε στο Νεπάλ, ήταν κυρίως αποτέλεσμα του αποκλεισμού και της απόλυτης προστασίας των δασών, χωρίς όμως να ληφθεί μέριμνα για την υποστήριξη των ομάδων που η επιβίωσή τους εξαρτάται άμεσα και σε πολλές περιπτώσεις αποκλειστικά από το δάσος.

Σύμφωνα με την Κουμπάρου (2002):

Η ανάπτυξη της έννοιας της κοινοτικής δασοπονίας σχετίζεται με την ανάπτυξη της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης. Οι δύο αυτές έννοιες εμφανίστηκαν ως αντίδραση στη διαπίστωση ότι η υπάρχουσα διαχείριση των πόρων και οι στρατηγικές ανάπτυξης που υιοθετήθηκαν κατά καιρούς δεν απέφεραν τα αναμενόμενα αποτελέσματα τόσο στη προστασία των πόρων όσο και στην αγροτική ανάπτυξη.

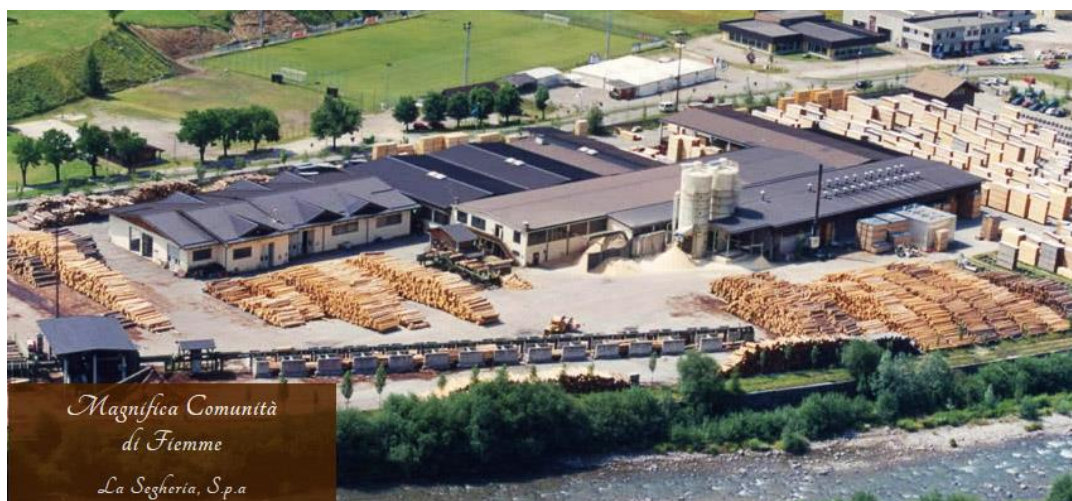
Η κοινοτική δασοπονία θεωρήθηκε αρχικά ως η στρατηγική που θα αντιμετώπιζε την αποψίλωση μέσω της διατήρησης ή της αύξησης της δασικής κάλυψης, παρά ως στρατηγική που θα εξυπηρετούσε τους εξής δύο σκοπούς: α) τη διατήρηση του δάσους και β) τη παροχή άμεσων και έμμεσων κερδών για τις κοινότητες που θα υποστήριζαν την αγροτική ανάπτυξη, παραβλέποντας επομένως τις βασικές ανάγκες των τοπικών πληθυσμών.

Δεν αποτελεί τυχαίο γεγονός ότι η κοινοτική δασοκομία εισήχθη στις αναπτυσσόμενες χώρες τη δεκαετία του 1970, περίοδο κατά την οποία αναδύθηκε η περιορισμένη διάθεση των φυσικών πόρων και η περιβαλλοντική υποβάθμιση λόγω της αλόγιστης εκμετάλλευσης, έτσι όπως παρουσιάστηκε στην έκθεση «της Λέσχης της Ρώμης» με τίτλο «The limits to growth» το 1972. Την ίδια δεκαετία λαμβάνει χώρα και η Σύνοδος της Στοκχόλμης (1972), με τη θέσπιση του United Nation Environment Programme (UNEP) και τη διακήρυξη 26 αρχών για το περιβάλλον και την ανάπτυξη, ανάμεσα στις οποίες και η διαφύλαξη των φυσικών πόρων (Αρχή 2), καθώς και η τεχνική και χρηματοοικονομική βοήθεια που πρέπει να δοθεί στις αναπτυσσόμενες χώρες για την προστασία και την βελτίωση του περιβάλλοντος (Αρχή 12) (unep.org, 2016). Συνεπώς, η κοινοτική δασοκομία εισήχθη στις αναπτυσσόμενες χώρες στα πλαίσια της γενικότερης φιλοσοφίας της συγκεκριμένης περιόδου για προστασία των φυσικών πόρων, γεγονός που επιβεβαιώνει επίσης ότι δόθηκε μεγαλύτερο βάρος στην προστασία των δασών, χωρίς να υπάρξει ισορροπία ανάμεσα στη διατήρηση και στις κοινωνικοοικονομικές ανάγκες των τοπικών πληθυσμών.

Αντίθετα, στο παράδειγμα της **Σουηδίας**, το Στέμμα/Κράτος αντιλαμβανόμενο τις ακραίες καιρικές συνθήκες στο βόρειο τμήμα της χώρας, προωθεί την κοινοτική δασοκομία ως κίνητρο προκειμένου να συγκρατήσει τους αγροτικούς πληθυσμούς στις περιοχές αυτές. Η νομοθετική διασφάλιση του καθεστώτος συνέβαλε στην προστασία του πόρου από την εκμετάλλευσή του από ιδιωτικές εταιρίες, γεγονός το οποίο θα οδηγούσε στην εγκατάλειψη της ενασχόλησης των τοπικών πληθυσμών με το δάσος και στην πληθυσμιακή ερήμωση των περιοχών αυτών ή στην εξάπλωση των καλλιεργειών εις βάρος των δασών. Βέβαια, όπως αναφέρθηκε, οι ιδιοκτήτες έχουν τη συμπεριφορά επιχειρηματία. Όπως αναφέρουν και οι Sandström *et al.* (2016), η τρέχουσα κατάσταση (1990–2010) της δασικής διαχείρισης στη Σουηδία είναι *«a vision implying a synergy between environmental protection and economic growth based on established principles of growth, profit and consumerism, and more lately, to social aspects such as aesthetic and recreational values»*, δηλαδή ένας συνδυασμός της προστασίας του περιβάλλοντος και της οικονομικής ανάπτυξης, ο οποίος βασίζεται στις καθιερωμένες αρχές της ανάπτυξης, του κέρδους και του καταναλωτισμού, και κυρίως τον τελευταίο καιρό, στις αισθητικές και ψυχαγωγικές αξίες. Θα πρέπει, όμως, να αναρωτηθεί κανείς το πώς θα συμβαδίσει η **προστασία του περιβάλλοντος** με την **οικονομική μεγέθυνση** σε μια καταναλωτική κοινωνία με ολοένα αυξανόμενες απαιτήσεις και πρότυπα που προάγουν το εύκολο και ανεξέλεγκτο κέρδος.

Στην **Ιταλία** η ίδια η κοινότητα προσπάθησε να διασφαλίσει το δικαίωμά της στα δάση και να τα διαχειριστεί προς όφελος των μελών της κοινότητας. Όπως αναφέρεται και στην ιστοσελίδα της κοινότητας (mcfiemme.eu, 2013), *«this organization safeguards the people of the Valley and makes the most of their environmental, historical and cultural heritage»*. Οι ευρωπαϊκές πιστοποιήσεις και το σύγχρονο πριονιστήριο (**Εικόνα 6**), αποτελούν παραδείγματα για το πώς τα μέλη της κοινότητας συνεχίζουν να είναι ενεργοί και να προσπαθούν για το καλύτερο αποτέλεσμα για την κοινότητα, αξιοποιώντας δημόσιους και ευρωπαϊκούς πόρους προς το **κοινό όφελος**.

Εικόνα 6. Το προστήριο της Magnifica Comunità di Fiemme στις ιταλικές Άλπεις

Πηγή: mcfiemme.eu (2013)

Όσον αφορά στο παράδειγμα της κοινοτικής διαχείρισης του δάσους Ράντη στην **Ικαρία**, παρατηρείται ότι με την μεταβολή των οικονομικών απαιτήσεων της κοινωνίας, οι κάτοικοι δεν δίστασαν να καταστρέψουν μεγάλες εκτάσεις δάσους με σκοπό την κερδοφορία (για την παραγωγή ξυλάνθρακα), ενώ όταν αρχίζουν να προσανατολίζονται αποκλειστικά στη γεωργία και την κτηνοτροφία, χάνουν κάθε ενδιαφέρον για το δάσος. Επομένως, το οικονομικό όφελος αποτέλεσε τον κυρίαρχο στόχο της κοινοτικής διαχείρισης του δάσους.

Η βασική φιλοσοφία της κοινοτικής δασοκομίας, όπως παρουσιάστηκε και προτάθηκε για εφαρμογή, εστίαζε στη ορθή διαχείριση των δασών από τους τοπικούς πληθυσμούς με παράλληλα οικονομικά οφέλη γι' αυτούς. Παρά τις "αγνές" προθέσεις, τα αποτελέσματά της ήταν μονομερή και μονοδιάστατα. Ωφελούμενοι παρέμειναν οι έχοντες και κατέχοντες, με την έννοια της «ανάπτυξης» να υποδηλώνει την οικονομική μεγέθυνση στην πλειοψηφία των περιπτώσεων.

Ένα τέτοιο εγχείρημα δεν μπορεί να είναι μερικό/θεματικό, δηλαδή να προσεγγίζει μόνο την προστασία των δασών ή/και την οικονομική ευημερία των τοπικών πληθυσμών, αλλά απαιτείται να έχει μια **ολοκληρωμένη προσέγγιση** σε όλες τις διαστάσεις της «πραγματικής» πραγματικότητας της κάθε περιοχής, ώστε να διασφαλίζει μια ανάπτυξη η οποία «δεν μπορεί παρά να αποτελεί ένα οργανικό «όλον» των πολυδιάστατων και πολύπλοκων σχέσεων, αλληλεξαρτήσεων και αλληλεπιδράσεων των οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών, πολιτισμικών και τεχνικών/τεχνολογικών ενεργημάτων και προσπαθειών επίτευξης αυτής της αξιολογικής, και γι' αυτό κάθε φορά διαφορετικής για τους ανθρώπους και τις κοινωνίες τους «καλύτερης» ισορροπίας.» (Ρόκος, 2001).

Η κοινοτική δασοκομία πρέπει να πηγάζει από τους ενεργούς, ολόπλευρα ενημερωμένους, υπεύθυνους πολίτες και τις συλλογικότητές τους, οι οποίοι θα απολαμβάνουν τα ευεργετήματά της, με βάση τις αρχές και τις αξίες της Αξιοβιώτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης. Μιας Ανάπτυξης που είναι «μια «καλύτερη» ισορροπία κοινωνικών και ανθρώπινων σχέσεων και συστημάτων χρήσεων γης, παραγωγής, απασχόλησης, διανομής και κατανάλωσης, σύμφωνα με τις αξίες και τις επιλογές των δυνάμεων που βρίσκονται στην εξουσία, όπως αυτές μαχητικά συνυπάρχουν και αλληλεπιδρούν,

*Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη ορεινών περιοχών και συμμετοχική διαχείριση του ορεινού χώρου.
Μελέτη περίπτωσης: Δ.Ε. Φουρνάς*

στο φυσικό περιβάλλον, με την συγκεκριμένη κάθε φορά κοινωνική δυναμική και την μέση κοινωνική συνείδηση» (Ρόκος, 2003).

1.6. Πολιτική για την Δημόσια Ακίνητη Περιουσία

Νομικό πλαίσιο για την Δημόσια Ακίνητη Περιουσία

Με τον όρο Δημόσια Περιουσία εννοούμε την Κινητή και Ακίνητη Περιουσία του Δημοσίου (Ζεντέλης, 2006).

«Στη Δημόσια (Ακίνητη) Περιουσία ανήκουν:

(α) Τα εκτός συναλλαγής Δημόσια Κοινόχρηστα Κτήματα ("τα ελευθέρως και αενάως ρέοντα ύδατα, οι οδοί, οι πλατείες, οι αιγιαλοί, οι λιμένες και όρμοι, αι όχθαι πλευσίμων ποταμών, αι μεγάλοι λιμναι και αι όχθαι αυτών" Αρθρα 966 και 967 Α.Κ.), η παραλία (α.ν. 2344/1940), τα άλση και οι κήποι (ν.δ. 17.7.1923).

(β) Τα εκτός συναλλαγής Δημόσια Κτήματα που εξυπηρετούν δημόσιους, δημοτικούς, κοινοτικούς, ή θρησκευτικούς σκοπούς (στέγαση δημοσίων υπηρεσιών, στρατώνες, στάδια, σχολεία, βιβλιοθήκες κ.λπ.).

(γ) Η αιγιαλίτις ζώνη (α.ν. 230/1936) και η Υφαλοκρηπίδα (ν.δ. 1182/72 με το οποίο κυρώθηκε η σχετική σύμβαση της Γενεύης της 29.4.58), οι οποίες διατελούν υπό την κυριαρχία (κι όχι κυριότητα) του κράτους και

(δ) Η ιδιωτική ακίνητη περιουσία του κράτους.» (Ρόκος, 2012).

Το π.δ. 11/12.11.29 «Περί Οργάνων Διοικήσεως Δημοσίων Κτημάτων» αποτελεί την πρώτη συστηματική προσπάθεια αντιμετώπισης των θεμάτων που αφορούν την Ακίνητη Περιουσία του Δημοσίου. Στη συνέχεια τροποποιήθηκε με τον ν.5234/31, ο οποίος παρέμεινε σε ισχύ και μετά την εισαγωγή του Αστικού Κώδικα. Ο Α.Ν.1539/38 «Περί προστασίας των δημοσίων κτημάτων» εισήγαγε ουσιαστικές τροποποιήσεις στη διαχείριση των Δημοσίων Κτημάτων (Ζεντέλης, 2006).

Συνολικά, για την αντιμετώπιση της κατάστασης δημιουργήθηκε σταδιακά ένα νομικό πλαίσιο το οποίο περιλαμβάνει τα επί μέρους θέματα:

- **Σχετικά με τη Διοίκηση** (π.δ.11/12.11.29, ν.δ.27.6.35, α.ν.1539/38, α.ν.1540/38, ν.δ.388/43, β.δ.1/17.8.56, π.δ.636/77, ν.973/79).
- **Σχετικά με τις μισθώσεις των Δημοσίων Κτημάτων** (α.ν.1537/38, α.ν.823/48, ν.1770/51, ν.3286/55, ν.3213/55, ν.3800/57, ν.δ.1018/71).
- **Σχετικά με τον αιγιαλό, τους ποταμούς κ.λπ.** (α.ν.1540/38, α.ν. 2344/40, ν.δ.2942/54, ν.2322/53).
- **Σχετικά με την εκποίηση, ανταλλαγή και παραχώρηση της Δημόσιας Ακίνητης Περιουσίας** (ν.4377/29, ν.5763/33, α.ν.608/37, α.ν.1537/38, α.ν.1539/38, α.ν.1540/38, α.ν.2154/39, ν.δ.668/41, ν.δ.1370/42, ν.388/43, ν.192/46, α.ν.1331/49, α.ν.1566/50, α.ν.1672/51, α.ν.1832/51, β.δ.2/28.2.51, ν.δ.2176/52, ν.δ.2936/54, ν.3213/55, ν.3275/55, ν.3286/55, ν.δ.3783/57, ν.3800/57, ν.δ.3979/59, β.δ.538/61, α.ν.719/77, ν.973/79, ν.1473/84, ν.2166/93, ν.2386/96).
- **Σχετικά με τα εγκαταλελειμμένα Ακίνητα** (ν.1073/17, α.ν.2145/39, ν.δ.623/48, ν.δ.2536/53, ν.δ.3958/59).
- **Σχετικά με τη διοίκηση, τη διαχείριση, την εκκαθάριση και την εκποίηση των Α.Κ.** (α.ν.1909/39, β.δ.29.09.39, α.ν.2068/39, β.δ.17.11.39, β.δ.24.04.40, ν.930/43, α.ν.1042/46, ν.1650/51, ν.1651/50, ν.2283/52, ν.δ.2967/54, ν.δ.3713/57, ν.δ.547/70, ν.357/76, ν.1644/86,

ν.1591/86, ν.2386/96, ν.2390/96, ν.263/68, α.ν.398/68, ν.δ.676/68, ν.δ.1018/71, ν.δ.1154/72, ν.δ.416/74) (Μπάρκα, 2014).

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Ρόκος (2012):

Ο καταγιγισμός αυτός, νομοθετικών ρυθμίσεων κι ερμηνειών, απογράφει αξιόπιστα, απ' τη μια μεριά, τη γενικότερη πολυδιάστατη σημασία των Δημοσίων Κτημάτων σ' εθνικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, στις συγκεκριμένες συνθήκες εξέλιξης του κοινωνικού σχηματισμού και εξαρτημένης ανάπτυξης του τόπου μας, κι απ' την άλλη, την αναπόφευκτη πολυπλοκότητα αλλά και τη σύγχυση και τις αντιφάσεις τις οποίες αντικειμενικά συνεπάγεται και για την ακίνητη περιουσία του Δημοσίου, η συνειδητή επιλογή της άρχουσας τάξης να μην προωθήσει για εκατόν εξήντα χρόνια το θεσμό του Εθνικού Κτηματολογίου στην Ελλάδα που θα διασφάλιζε τουλάχιστον, όχι μόνο το να ξέρουμε σήμερα για τι μιλάμε, αλλά και το να κατοχυρώσουμε και να περιφρουρήσουμε στο μεταξύ από τις καταπατήσεις, τον πολυτιμότερο εθνικό μας πόρο: τη Δημόσια Γη.

Ο νόμος, όμως, που ουσιαστικά ανοίγει διάπλατα τον δρόμο για την εκποίηση της Δημόσιας Περιουσίας δεν είναι άλλος από τον πρόσφατο ν.3986/2011 «Επείγοντα Μέτρα Εφαρμογής Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012-2015», όπως αυτός τροποποιήθηκε με τον ν. 4038/2012 (ΦΕΚ 14/Α/2012), σύμφωνα με τον οποίο συνιστάται ανώνυμη εταιρεία με την επωνυμία «**ΤΑΜΕΙΟ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ Α.Ε.**». Το Ταμείο έχει αποκλειστικό σκοπό την αξιοποίηση περιουσιακών στοιχείων της ιδιωτικής περιουσίας του Δημοσίου, καθώς και περιουσιακών στοιχείων Ν.Π.Δ.Δ. ή των δημοσίων επιχειρήσεων των οποίων το μετοχικό κεφάλαιο ανήκει εξ ολοκλήρου, άμεσα ή έμμεσα, στο Δημόσιο ή σε Ν.Π.Δ.Δ.. Έτσι, μεταβιβάζονται σε μία Ανώνυμη Εταιρεία τα περιουσιακά στοιχεία του Δημοσίου, ενώ σύμφωνα με τον νόμο «Το προϊόν αξιοποίησης χρησιμοποιείται αποκλειστικά για την αποπληρωμή του δημοσίου χρέους της χώρας...» (ΦΕΚ 152/Α/2011).

Με την μετέπειτα 234/2013 απόφαση της Διυπουργικής Επιτροπής Αναδιαρθρώσεων και Αποκρατικοποιήσεων μεταβιβάζονται προς αξιοποίηση κατά πλήρη κυριότητα, νομή και κατοχή και χωρίς χρηματικό αντάλλαγμα στο ΤΑΙΠΕΔ εκτάσεις του Δημοσίου, ανάμεσα στις οποίες και παραλίες, υγρότοποι, δάση (ΦΕΚ 1020/Β'/2013).

Ουσιαστικά ξεκινά μια «κούρσα» μεταβιβάσεων Δημοσίων Ακινήτων στο εν λόγω Ταμείο με σκοπό την ιδιωτικοποίησή τους. Η Δημόσια Ακίνητη Περιουσία μοιράζεται σε χαρτοφυλάκια και μέσω της ηλεκτρονικής σελίδας του Ταμείου <http://www.hradf.com/el> ξεκινάει η αποκρατικοποίηση κτηρίων σε Ελλάδα και εξωτερικό, ελληνικών εταιρειών, παραλιών, δασικού χαρακτήρα εκτάσεων, ιαματικών πηγών, υποδομών, όπως για παράδειγμα λιμάνια, μαρίνες, εθνικές οδοί... (hradf.com, 2016).

Βέβαια η διασπάθιση της Δημόσιας Περιουσίας πραγματοποιείται με εξαιρετικά ευνοϊκούς για τους επίδοξους αγοραστές όρους και επαχθείς για το Ελληνικό Δημόσιο. Υπάρχουν χαρακτηριστικά παραδείγματα όπου το συμφωνηθέν τίμημα ήταν κατά πολύ

μικρότερο από την αντικειμενική αξία των ακινήτων, ενώ στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε επαναμίσθωση των ακινήτων στο Ελληνικό Δημόσιο (Σβέρκος, 2015).

Με βάση τα ανωτέρω, η Δημόσια Περιουσία αποτελούσε ανέκαθεν «**προϊόν**» αγοραπωλησίας. Τα τελευταία χρόνια όμως και με τη συγκάλυψη της ανάγκης εύρεσης εσόδων για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης, η Ακίνητη Περιουσία του Δημοσίου εκποιείται σε προνομιακή για τους επίδοξους αγοραστές τιμή.

Δηλαδή, πρόκειται για Πολιτική Γης που εξυπηρετεί αποκλειστικά τα οικονομικά συμφέροντα ολίγων και καθιστά τη Γη, το πολυτιμότερο φυσικό διαθέσιμο, ως το ευκολότερο και επικερδέστερο «**προϊόν προς πώληση**». Και όλα αυτά με νομική συγκάλυψη, καθώς η πληθώρα και πολυπλοκότητα του νομικού πλαισίου που διέπει την Ακίνητη Δημόσια Περιουσία προωθεί τα συγκεκριμένα οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα της κάθε φορά άρχουσας τάξης, αλλά και τα οικονομικά συμφέροντα συγκεκριμένων ομάδων. Παράλληλα προστατεύει αυτούς που αποφασίζουν την εκποίηση, παρέχοντάς τους τη δυνατότητα να συνεχίζουν να προωθούν συγκεκριμένα συμφέροντα και να ξεπουλούν την Ακίνητη Περιουσία του Κράτους.

«Το Κράτος-Ιδιοκτήτης, απαλλοτρίωσε στην άρχουσα τάξη, την εξάρτηση και την κομματική σκοπιμότητα και τα ιδιοκτησιακά του δικαιώματα στα Δημόσια Κτήματα, απόφυγε συνειδητά να τα ασκήσει χάριν του δημόσιου συμφέροντος, ως όφειλε, και σε συνέπεια μ' αυτά, επέλεξε, το να μη γνωρίζει και να μην παρακολουθεί με αξιόπιστο ακριβή κι ολοκληρωμένο τρόπο, μετρητικά και ποιοτικά, την ακίνητη περιουσία του Δημοσίου. Γιατί η αξιοποίηση χάριν του δημόσιου συμφέροντος σ' εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο της ακίνητης περιουσίας του, προϋποθέτει Δημοκρατικό Προγραμματισμό, σύμμετρης, αυτοδύναμης κι αποκεντρωμένης ανάπτυξης και πολιτική αρμονικής κι ολοκληρωμένης αξιοποίησης των φυσικών κι ανθρώπινων διαθεσίμων του τόπου. Κι αυτή η πολιτική, προϋπέθετε και προϋποθέτει την συνειδητή απ' το κράτος, τα κόμματα αλλά και τους πολίτες επιλογή ίδρυσης, σύνταξης και τήρησης του Εθνικού Κτηματολογίου με τη σημερινή του αντίληψη, ακόμη και για την απογραφή, χαρτογράφηση, προστασία κι ορθολογική και συντονισμένη αξιοποίηση των Δημοσίων Κτημάτων» (Ρόκος, 1980).

1.7. Διάθεση εκτάσεων που διέπονται από τις διατάξεις Αγροτικού και Δασικού Κώδικα

Διάθεση εκτάσεων σύμφωνα με τον Αγροτικό Κώδικα

Με τον Αγροτικό Κώδικα Β.Δ. 29-10/6-12-1949 επιτρέπεται η παραχώρηση κτημάτων που ανήκουν στο Κράτος, τους Δήμους και τις Κοινότητες για την αποκατάσταση ακτημόνων καλλιεργητών. Στον Κώδικα αναφέρονται τα κτήματα ολοκληρωτικώς απαλλοτριωτέα, αυτά που εξαιρούνται της απαλλοτριώσεως, καθώς και οι δικαιούμενοι αποκατάστασης, ενώ σύμφωνα με τη σειρά προτίμησης, δίνεται προτεραιότητα στην αποκατάσταση των πολεμιστών. Στη συνέχεια, με την παράγραφο 1 του άρθρου 1 του ν.3147/2003, «Οι εκτάσεις οι οποίες διέπονται από τις διατάξεις του Αγροτικού Κώδικα β.δ. 29-10/6-12-1949 (ΦΕΚ 342 Α'), του Κώδικα Αποστραγγιζομένων Γαιών Β.Δ. 19-3-1941 (ΦΕΚ 84 Α') και του ν.δ. 2185/1952 (ΦΕΚ 217 Α') διατίθενται για την αποκατάσταση ακτημόνων καλλιεργητών, με πράξη του Υπουργού Γεωργίας. Η πράξη εκδίδεται μετά από αιτιολογημένη πρόταση της Υπηρεσίας Γεωργίας της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης. Στην πρόταση αναφέρονται ιδιαίτερα η ανάγκη της αποκατάστασης των ακτημόνων, η καλλιέργεια που ενδείκνυται και η μορφή εκμετάλλευσης.» (ΦΕΚ 135/Α/2003).

Ωστόσο, ο ν.4061/2012 καταργεί την προηγούμενη παράγραφο και εισάγει τη παραχώρηση κατά χρήση ακινήτων με απόφαση του Υπουργού Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων ως εξής:

- Ακίνητα για δραστηριότητες του πρωτογενή τομέα, για επενδύσεις άνω των τριών εκατομμυρίων (3.000.000) ευρώ, όπως η ίδρυση ή επέκταση βιοτεχνικών και βιομηχανικών εγκαταστάσεων, η ίδρυση ή επέκταση ξενοδοχειακών μονάδων και επενδύσεις σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας ή για ακίνητα άνω των εκατό (100) στρεμμάτων, για οποιονδήποτε σκοπό. Η παραχώρηση πραγματοποιείται έπειτα από την καταβολή τιμήματος.
- Ακίνητα για κοινωφελείς σκοπούς στο Δημόσιο και στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) και σε νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Η παραχώρηση πραγματοποιείται δωρεάν.
- Ακίνητα έως 70 στρέμματα στον οικείο Δήμο για τη δημιουργία λαχανόκηπων, εφόσον ο Δήμος δεν διαθέτει ακίνητα για το σκοπό αυτόν. Η παραχώρηση πραγματοποιείται δωρεάν (ΦΕΚ 66/Α/2012).

Επίσης, παραχωρούνται κατά χρήση με απόφαση Περιφερειάρχη ακίνητα των οποίων η διαχείριση ανήκει στο Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, για τους εξής σκοπούς:

- Για την παραγωγή τροφίμων φυτικής ή ζωικής προέλευσης ή ζωοτροφών ή για βόσκηση για ακίνητα εμβαδού έως εκατό (100) στρεμμάτων σε κατ' επάγγελμα αγρότες, φυσικά ή νομικά πρόσωπα σε αγροτικούς συνεταιρισμούς και ομάδες παραγωγών, καθώς και σε ανέργους, εγγεγραμμένους στον Οργανισμό Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.).
- Για δραστηριότητες του πρωτογενή τομέα, όπως για καλλιέργεια ενεργειακών φυτών, εγκαταστάσεων θερμοκηπίων, ίδρυση ή επέκταση κτηνοτροφικών μονάδων και ίδρυση ή επέκταση ιχθυογεννητικών μονάδων, σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα.

- Για αναπτυξιακούς σκοπούς, όπως για την ίδρυση ή επέκταση βιοτεχνικών και βιομηχανικών εγκαταστάσεων, τουριστικών μονάδων και εγκαταστάσεων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.
- Για την εγκατάσταση κεραιών κινητής τηλεφωνίας (ΦΕΚ 66/Α/2012).

Η χρήση όλων των ακινήτων πραγματοποιείται έναντι τιμήματος και μάλιστα στη πρώτη περίπτωση το τίμημα είναι χαμηλό. Το αντίτιμο της ενοικίασης ανέρχεται σε 5 €/στρέμμα ανά καλλιεργητική περίοδο, ο μέγιστος αριθμός στρεμμάτων που είναι δυνατόν να διανεμηθούν είναι τα 3 εκατ., ενώ στην πλειοψηφία τους τα αγροτεμάχια είναι μικρότερα των 10 στρεμμάτων (it.opereke.gr, 2016).

Ο νόμος καθορίζει τα κριτήρια για τη συγκέντρωση βαθμών, με βάση τα οποία γίνεται η επιλογή στην περίπτωση περισσότερων του ενός υποψηφίων για το ίδιο αγροτικό ακίνητο. Όσον αφορά στη μοριοδότηση, ανάμεσα στα κριτήρια συγκαταλέγονται η ηλικία, η ανεργία, η ύπαρξη ιδιόκτητου ή μισθωμένου καλλιεργούμενου αγροτικού ακινήτου (όσο λιγότερα στρέμματα διαθέτει ο αγρότης, τόσο περισσότερα μόρια θα αποκτά), αλλά και η προτίμηση της καλλιέργειας αγροτικών προϊόντων – τροφίμων που περιλαμβάνονται στο «καλάθι» της οικείας περιφέρειας ενταγμένου στο στρατηγικό σχέδιο της Περιφέρειας.

Επίσης, με το άρθρο 28 του ν.4061/2012, τα αγροτικά ακίνητα που διαχειρίζονται από το Υπουργείο Οικονομικών και είναι κατάλληλα για αγροτική χρήση έπειτα από βεβαίωση γεωπόνου της Περιφέρειας, δύναται να διατίθενται στο Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων με απόφαση του Υπουργού Οικονομικών. Τα ακίνητα αυτά μπορούν να παραχωρηθούν στους κατ'επάγγελμα αγρότες, που τα καλλιεργούν.

Ο νόμος 4061/2012 προέτρεψε πολλούς άνεργους νέους να ασχοληθούν με την γεωργία, ενώ πολλές είναι οι περιπτώσεις που άνεργοι νέοι υπέβαλαν αιτήσεις για ενοικίαση δημόσια αγροτικής γης μακριά από τον τόπο κατοικίας τους (dimokratianews.gr, 2012) σε μια προσπάθεια να ανακάμψουν οικονομικά και επαγγελματικά. Ωστόσο ο τόσο αρχικά δελεαστικός νόμος αποδείχθηκε σε ορισμένες περιπτώσεις «άνθρακας», καθώς οι καθυστερήσεις στις διαδικασίες και η ποιότητα της γης ανάγκασαν ορισμένους νέους αγρότες να παραιτηθούν του εγχειρήματός τους. Ο κατακερματισμός των εκτάσεων που παραχωρούνταν σε ένα δικαιούχο, η χαμηλής παραγωγικότητας γη, το αυξημένο κόστος καλλιέργειας που προκύπτει από τη διαμόρφωση ώστε η έκταση να καταστεί καλλιεργήσιμη αποτελούν ορισμένα από τα **προβλήματα** που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν ορισμένοι νέοι αγρότες (Παπαδοπούλου, 2012).

Με αφορμή την εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος ιδρύεται νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου με τη μορφή της Ανώνυμης Εταιρείας, με την επωνυμία «Οργανισμός Διαχείρισης Ακινήτων, Γαιών και Εξοπλισμών ΑΕ» (**ΟΔΙΑΓΕ**) σύμφωνα με το άρθρο 41 του ν.4384/2016. Ως σκοποί του οργανισμού αναφέρονται οι εξής:

- α) Η ανάπτυξη της αγροτικής παραγωγής και η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της αγροτικής οικονομίας διαμέσου της καλύτερης δυνατής αξιοποίησης της δημόσιας γης που είναι κατάλληλη για αγροτική εκμετάλλευση.
- β) Η έρευνα για την ανάπτυξη της υπαίθρου μέσω της βελτίωσης των αγροτικών εκμεταλλεύσεων και της αναδιάρθρωσης του αγροτικού τομέα της οικονομίας.

γ) Η διατήρηση και η δημιουργία βιώσιμων αγροτικών εκμεταλλεύσεων και η βελτίωση της απόδοσής τους με την ανάληψη κατάλληλων επενδυτικών πρωτοβουλιών και την εισαγωγή σύγχρονης τεχνολογίας και σύγχρονων πρακτικών διαχείρισης.

δ) Η υποστήριξη των αγροτών σε θέματα αποδοτικής διαχείρισης της γης και του εξοπλισμού και η διευκόλυνση της εγκατάστασης νέων αγροτών σε παραγωγικά αποδοτικές αγροτικές εκτάσεις.

ε) Η διάθεση κινητών και ακινήτων σε πιλοτικά συνεργατικά σχήματα και νέους αγρότες για την ανάπτυξη βιώσιμων αγροτικών εκμεταλλεύσεων.

στ) Η ενίσχυση και η υποστήριξη κάθε δραστηριότητας που συμβάλλει στην ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας.

Με προεδρικό διάταγμα ορίζεται η περιουσία, κινητή και ακίνητη, του δημοσίου που του παραχωρείται, καθώς και η διαδικασία της παραχώρησης (ΦΕΚ 78 Α/26-04-2016).

Για το σχέδιο νόμου ο αναπληρωτής Υπουργός Παραγωγικής Ανασυγκρότησης αναφέρει:

«Η καταγραφή της περιουσίας έχει ήδη ξεκινήσει και τα πρώτα στοιχεία καταδεικνύουν κυρίως σε:

- Περισσότερα από 670.000 στρέμματα αγροτικών εκτάσεων.
- 2.500 στρέμματα αστικών οικοπέδων.
- 75.000 στρέμματα δασικών και χορτολιβαδικών εκτάσεων.

Η αξιοποίηση της περιουσίας θα βασίζεται σε τέσσερις πυλώνες:

- Θα δίνονται εκτάσεις με μακροχρόνια ενοικίαση στο πλαίσιο σχεδίων βελτίωσης.
- Θα καλλιεργούνται για ζωοτροφές ώστε να μειωθεί το κόστος παραγωγής.
- Θα μπορούν να αποτελέσουν εγγυήσεις για τραπεζική μόχλευση (διαδικασία ανάληψης χρέους με σκοπό την έναρξη, συνέχιση ή επέκταση μιας επιχειρηματικής δραστηριότητας) και χρηματοδότηση επενδύσεων στον αγροτικό τομέα.
- Θα υπάρξει λύση με νομιμοποίηση καταπατημένων εκτάσεων, αποφέροντας έσοδα στο Δημόσιο.

Επίσης, το σχέδιο θα έχει πιο σύνθετο χαρακτήρα με πολλαπλά οφέλη για τους οργανωμένους αγρότες». (Οικονομία του Έθνους της Κυριακής, συνέντευξη του αναπληρωτή Υπουργού Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Βαγγέλη Αποστόλου, ethnos.gr, 2016).

Εντούτοις, η διάθεση αγροτικών εκτάσεων πραγματοποιείται **χωρίς ολοκληρωμένο κρατικό σχεδιασμό**. Μοιράζοντας μικρού εμβαδού ή/και διάσπαρτες εκτάσεις χωρίς να ληφθούν υπόψη οι επιπλέον **απαιτήσεις** που έχει μια καλλιέργεια, όπως απαιτήσεις σε εξοπλισμό, ειδικές γνώσεις, εγκαταστάσεις, αρχικό κεφάλαιο, δεν αποτελεί πολιτική για τη μείωση της ανεργίας ή για την ενδυνάμωση του πρωτογενούς τομέα. Ενισχύεται και διαιωνίζεται ο **κατακερματισμός** των αγροτικών εκμεταλλεύσεων και η διασπορά τους, δυσχεραίνοντας επιπλέον την αξιοποίησή τους. Επίσης, προωθείται η **αλλαγή χρήσεων γης** για την εγκατάσταση δραστηριοτήτων μεγάλης κλίμακας, όπως βιομηχανικών εγκαταστάσεων ή ξενοδοχειακών μονάδων.

Ανησυχία προκαλεί το γεγονός της παραχώρησης της κινητής και της ακίνητης περιουσίας του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων σε μία Ανώνυμη Εταιρεία, τον ΟΔΙΑΓΕ. Μία Ανώνυμη Εταιρεία θα «αξιοποιεί» εκτάσεις του Δημοσίου με στόχο την αύξηση της απόδοσης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, προωθώντας επιπλέον την μηχανοποίηση της παραγωγής, με την εισαγωγή σύγχρονων τεχνολογιών και πρακτικών. Προφανώς θα μπορεί να προωθεί συγκεκριμένα συμφέροντα, όπως την προώθηση συγκεκριμένων φυτικών ειδών ή ποικιλιών ή την εισαγωγή νέων φυτοφαρμάκων, ενισχύοντας ακόμα περισσότερο την εντατική γεωργία. Επίσης, «η ενίσχυση και η υποστήριξη κάθε δραστηριότητας που συμβάλλει στην ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας» αποτελεί γενικό σκοπό που ενισχύει την παραπάνω υποψία. Με λίγα λόγια πρόκειται για έναν οργανισμό που θα ενεργεί με βάση το κέρδος και ουσιαστικά ανοίγει ο δρόμος για την εκποίηση της κινητής και ακίνητης περιουσίας του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.

Διάθεση εκτάσεων σύμφωνα με τον Δασικό Κώδικα

Η παρ.1 του άρθρου 24 του Συντάγματος ορίζει: «...Απαγορεύεται η μεταβολή του προορισμού των δασών και των δασικών εκτάσεων, εκτός αν προέχει για την Εθνική Οικονομία η αγροτική εκμετάλλευση ή άλλη τους χρήση, που την επιβάλλει το δημόσιο συμφέρον.»

Η διάθεση δημοσίων εκτάσεων δασών, μερικώς δασοσκεπών και χορτολιβαδικών για γεωργικούς και κοινωφελείς σκοπούς έναντι τιμήματος προβλέπεται από τον Δασικό Κώδικα **ν.δ.86/1969**. Σύμφωνα με το άρθρο 14 του εν λόγω νόμου, επιτρέπεται η παραχώρηση της κυριότητας δημοσίων εκτάσεων που δεν αποτελούν προστατευτικά δάση και δεν έχουν σπουδαία από δασοπονικής άποψης σημασία σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου για τις εξής χρήσεις:

- γεωργική ή δενδροκομική εκμετάλλευση,
- ανέγερση κτηρίων δασικών βιομηχανιών ή δασικών εν γένει επιχειρήσεων,
- μεταλλευτικές εργασίες ή μεταλλευτικές εγκαταστάσεις,
- ανέγερση οικιών ή ξενοδοχείων μετά των παραρτημάτων τους ή καταφυγίων ορειβατών ή οικοδομημάτων ανάλογης φύσεως,
- εγκατάσταση κοινωφελών έργων, όπως σχολείων, εκκλησιών, πλατειών, αγορών, πάρκων κ.λπ.,
- εγκατάσταση μελισσοκομείων, πτηνοτροφείων ή άλλων συναφών επιχειρήσεων.

Επίσης, ο Δασικός Κώδικας προβλέπει το ανώτατο όριο εμβαδού των παραχωρουμένων εκτάσεων, που είναι διαφορετικό ανά περίπτωση, τη διαδικασία παραχώρησης, τους όρους, τον τρόπο καταβολής του τιμήματος κ.λπ.(ΦΕΚ7/Α/1969).

Με το 6ο Κεφάλαιο του **ν.998/79** "Επιτρεπταί επεμβάσεις εις τα δάση και τας δασικά εκτάσεις" ορίζονται επιπλέον επιτρεπτές επεμβάσεις εντός δασών και/ή δασικών εκτάσεων κατά χρήση και με τη καταβολή ή άνευ ανταλλάγματος. Εν συντομία, οι επιτρεπτές επεμβάσεις που καθορίζονται αφορούν:

- γεωργική εκμετάλλευση
- διάνοιξη οδών με τα αναγκαία τεχνικά έργα και τις απαραίτητες συνοδές εγκαταστάσεις
- πόλεις και οικιστικές περιοχές
- περιοχές οικοδομικών συνεταιρισμών
- τουριστικές εγκαταστάσεις
- μονές και νεκροταφεία
- βιομηχανίες
- μεταλλευτικές και λατομικές εργασίες
- δημόσια έργα (αεροδρόμια, τεχνητές λίμνες, φράγματα κ.λπ.)
- στρατιωτικά έργα
- πολιτιστικά έργα και εκδηλώσεις

- παραχωρήσεις για γενικότερους λόγους (Παράρτημα, Πίνακας 69) (ΦΕΚ289/Α/1979).

Ωστόσο ολόκληρο το 6^ο Κεφάλαιο του ν.998/79 αντικαταστάθηκε από το άρθρο 36 του πρόσφατου **ν.4280/2014**. Οι **επιτρεπτές επεμβάσεις** εντός δασών, δασικών, χορτολιβαδικών, αλλά και αναδασωτέων εκτάσεων πληθαίνουν, ενώ εκτός από την καταβολή ανταλλάγματος χρήσης, καθίσταται υποχρεωτική κατά περίπτωση η αναδάσωση ή δάσωση έκτασης ίδιου εμβαδού με εκείνης στην οποία εγκρίθηκε η επέμβαση (ΦΕΚ159/Α/2014).

«Μέχρι το έτος 1979 (με την ισχύ του νόμου 998/1979) επιτρεπόταν σε δασικού χαρακτήρα εκτάσεις σαράντα (40) χρήσεις, με το αιτιολογικό της εξυπηρέτησης του δημοσίου συμφέροντος. Μετά το έτος 2014 όμως (μετά την ισχύ του τελευταίου δασικού νόμου 4280/2014, καθώς και του νόμου 4315/2014), επιτρέπονται πάνω από ογδόντα (80) χρήσεις (και έπεται συνέχεια...) Δηλαδή, μέσα σε διάστημα 35 χρόνων αυξήθηκε το ποσοστό των δυναμένων επιτρεπτών επεμβάσεων στις δασικού χαρακτήρα εκτάσεις πάνω από το 50%! Δηλαδή, για να το μεταφράσουμε, διπλασιάστηκαν οι ανάγκες του Έλληνα που καθιστούν απαιτητές τις επεμβάσεις του στα δασικά οικοσυστήματα! Κι ενώ ο Έλληνας, όλο και αποστασιοποιείται από το φυσικό χώρο, αυξάνεται το ενδιαφέρον του στο να επέμβει σε αυτόν δραστηριοποιούμενος αναπτυξιακά!» (Καπετάνιος, 2015).

Η παραχώρηση δασικού χαρακτήρα εκτάσεων με παράλληλη μεταβολή της χρήσης τους **αυξάνεται δραματικά** τα τελευταία χρόνια και με τη συγκάλυψη του δημοσίου συμφέροντος (**Παράρτημα, Πίνακας 68**). Προωθούνται μεγάλης κλίμακας έργα με αμφίβολη συνεισφορά στο δημόσιο συμφέρον, όπως τα σύνθετα τουριστικά καταλύματα ή τα επιχειρηματικά πάρκα. Ανησυχία προκαλεί το γεγονός της ένταξης βιομηχανικών έργων εντός δασικού χαρακτήρα εκτάσεων, όπως ελαιοτριβείων ή σφαγείων, δηλαδή μεγάλης κλίμακας βιομηχανικές εγκαταστάσεις με επιβλαβή για το φυσικό περιβάλλον υπολείμματα. Πρόκειται για Πολιτική Γης που προωθεί τα μεγάλα επιχειρηματικά συμφέροντα και καθιστά τις δασικού χαρακτήρα εκτάσεις πιο προσιτές οικονομικά και ευάλωτες στην αλλαγή χρήσης τους. Για παράδειγμα, όσον αφορά στις μεταλλευτικές και λατομικές δραστηριότητες, το αντάλλαγμα χρήσης που καταβάλλεται αφορά στην επέμβαση στην επιφάνεια του εδάφους, ενώ στην περίπτωση που η Δασική Υπηρεσία κρίνει ότι η αποκατάσταση του φυσικού τοπίου και της δασικής βλάστησης των εκτάσεων είναι ιδιαίτερα δυσχερής, επιβάλλει στον υπόχρεο προς αποκατάσταση να αναδασώσει άλλες εκτάσεις μετά από υπόδειξή της. Δηλαδή, ο νόμος δίνει επιπλέον έρεισμα να δημιουργηθούν μη αναστρέψιμες καταστάσεις και να κατασπαταληθούν φυσικά διαθέσιμα.

Λιάθεση εκτάσεων σύμφωνα με τον Δασικό Κώδικα για γεωργική εκμετάλλευση

Με τον ν.4280/2014 ορίζεται ότι επιτρέπεται η εκχέρσωση δασικών εκτάσεων ή η χρήση των διακένων εντός δάσους ή δασικής έκτασης για γεωργική ή δενδροκομική καλλιέργεια ή για φύτευση αγρίων και οπωροφόρων ή καρποφόρων δένδρων σε ανάμειξη ή για φύτευση δασικών ειδών για την απόδοση προϊόντων (κυρίως κάστανων, καρυδιών και τρούφας) ή για δημιουργία αμπελώνων ή φυτειών αρωματικών φυτών. Η διάταξη αφορά γεωργικούς συνεταιρισμούς, ομάδες παραγωγών ή φυσικά πρόσωπα και η έγκριση χορηγείται με βάση οικονομοτεχνική μελέτη βιωσιμότητας της γεωργικής εκμετάλλευσης, ότι οι εδαφολογικές και οικολογικές συνθήκες συνηγορούν υπέρ αυτού του τρόπου εκμετάλλευσης χωρίς να παραβιάζεται η λειτουργία του δασικού οικοσυστήματος. Από τις παραχωρούμενες εκτάσεις εξαιρούνται τα προστατευτικά δάση και δασικές εκτάσεις, τα πάρκα και άλση εντός των πόλεων ή των οικιστικών περιοχών, καθώς και τα δάση και οι δασικές εν γένει εκτάσεις κείμενα εντός της περιφέρειας του Νομού Αττικής. Επίσης, η κλίση του εδάφους πρέπει να είναι μικρότερη του είκοσι πέντε τοις εκατό (25%), το βάθος του εδάφους κατάλληλο για γεωργική καλλιέργεια και να μην υφίσταται κίνδυνος διάβρωσης του εδάφους ή στη περίπτωση αυτή να είναι δυνατή η λήψη των απαραίτητων προστατευτικών μέτρων (ΦΕΚ 159/Α/2014).

Όσον αφορά στα διάκενα εντός των δασών και δασικών εκτάσεων, ο ρόλος τους είναι σημαντικός για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και για αυτό τον λόγο πρέπει να προστατεύονται. Αποτελούν σημαντικά ενδιαιτήματα ποωδών φυτών, γράστων, πτερίδων και θάμνων, ενώ παράλληλα εξασφαλίζουν τροφή για τα φυτοφάγα ζώα που ζουν στα δάση (Ντάφης, 2012). Επίσης, δημιουργούν ευχάριστες αντιθέσεις στην αισθητική του τοπίου, ενώ οι γραμμές που σχηματίζονται στα σημεία επαφής της βλάστησης με το γυμνό έδαφος έχουν γενικά τη χαμηλότερη οπτική τρωτότητα (Τσιτσώνη *et al.*, 2009).

Ρητινευόμενα δάση και δενδροκομική εκμετάλλευση καστανοτεμαχίων

Ο ν.998/79, όπως ισχύει, ορίζει την παραχώρηση ρητινευόμενων δασών και την δενδροκομική εκμετάλλευση των καστανοτεμαχίων, για την οποία έχει εκδοθεί και η Κοινή Υπουργική Απόφαση, με την οποία καθορίζεται ο τρόπος, η ακολουθητέα διαδικασία, τα απαιτούμενα δικαιολογητικά, οι προϋποθέσεις και οι υποχρεώσεις του δικαιούχου για την παραχώρηση. Και τα δύο μέτρα αποβλέπουν τόσο στην οικονομική ενδυνάμωση των τοπικών πληθυσμών, όσο και στην προστασία των δασών (ΦΕΚ 3095/Β/2016).

Οι ρητινοσυλλέκτες, εργαζόμενοι κατά τους θερινούς μήνες, προστατεύουν τα δάση από τις πυρκαγιές, ανοίγουν μονοπάτια για να κινούνται από δένδρο σε δένδρο και απομακρύνουν τον υπόροφο γύρω από τα δένδρα που ρητινεύουν προκειμένου να διευκολύνουν την εργασία τους, ενώ επεμβαίνουν άμεσα στην κατάσβεση των δασικών πυρκαγιών. Για την προσφορά τους αυτή επιδοτούνται από τον κρατικό προϋπολογισμό για κάθε κιλό παραγόμενης ρητίνης και τους παραχωρούνται τα υλικά ρητινευσης. Ωστόσο, η παραγωγή ρητίνης στην Ελλάδα συνεχώς μειώνεται. Η πτωτική της τάση οφείλεται σε διάφορους λόγους, όπως η εσωτερική μετακίνηση από την ύπαιθρο προς τις πόλεις, η μορφολογία και η σύνθεση των εκτάσεων που ρητινεύονται (μεγάλες κλίσεις, υπόροφος πυκνής και συχνά απροσπέλαστης βλάστησης κ.λπ. δυσχέρειες) καθιστούν δύσκολη και επίπονη την ρητινοσυλλογή, η εξαιρετικά χαμηλή τιμή πώλησης της ρητίνης, η αδυναμία των παραγωγών και των ενώσεών τους να προωθήσουν τη ρητίνη σε αγορές εκτός Ελλάδας με καλύτερη τιμή, οι περιοχές ρητινευσης γειτνιάζουν με μεγάλα τουριστικά θέρετρα όπου οι κάτοικοι ασχολούνται πλέον αποκλειστικά με τον τουρισμό και φυσικά οι δασικές πυρκαγιές που περιορίζουν τις ρητινευόμενες περιοχές (ΥΠΕΚΑ, 2016).

Η δενδροκομική εκμετάλλευση καστανοτεμαχίων αποβλέπει επίσης στην προστασία των δασών, καθώς ο δικαιούχος πρέπει να προβαίνει σε δασοκομικά ή διαχειριστικά μέτρα για τη διατήρηση και περιποίηση τόσο των υπό εκμετάλλευση εκτάσεων, όσο και των όμορων (ΦΕΚ 3095/Β/2016).

Παραχωρήσεις ακινήτων

Κτήρια, εγκαταστάσεις και υποδομές, όπως δασικά κτήρια, δασοφυλάκεια, πυροφυλάκεια, αποθήκες, υδατοδεξαμενές, φυτώρια, εργοστάσια ξυλείας, ιχθυογεννητικοί σταθμοί, ορειβατικά καταλύματα, ξύλινα λυόμενα οικήματα κ.λπ., που χρησιμοποιούν οι Δασικές Υπηρεσίες δύνανται να παραχωρηθούν κατά χρήση για ορισμένο χρόνο άνευ ανταλλάγματος προς το Δημόσιο ή προς Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ή κατόπιν ανταλλάγματος, σε φυσικά ή σε νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, που εκπληρώνουν κοινωφελή ή μη σκοπό. Τα ακίνητα αυτά διατίθενται και για την εγκατάσταση κέντρων υποδοχής και φιλοξενίας μεταναστών (ΦΕΚ 159/Α/2014).

1.8. Συμπεράσματα για τη πολιτική για τη Δημόσια Ακίνητη Περιουσία

Συνοψίζοντας, η Πολιτική Γης που εφαρμόζεται ειδικά τα τελευταία χρόνια προωθεί αποσπασματικά μέτρα και στοχεύει στην ικανοποίηση συγκεκριμένων συμφερόντων. Με την κάλυψη του δημοσίου συμφέροντος, αγροτικές και δασικές εκτάσεις αλλάζουν χρήση με σκοπό την ανάπτυξη άλλων δραστηριοτήτων. Ενισχύεται ο κατακερματισμός των αγροτικών εκμεταλλεύσεων μέσα από νόμους αμφίβολης αποτελεσματικότητας ως προς την αντιμετώπιση σημαντικών κοινωνικών προβλημάτων, όπως της ανεργίας. Στηρίζεται η ανταγωνιστικότητα, η οποία όμως «αποτέλεσε και αποτελεί διαχρονικά για τους πολυεθνικούς κολοσσούς, το «νομιμοποιητικό» φύλλο συκής της κυριαρχίας τους στις αγορές, μέσω της έως και νομιμοφανούς διαπλοκής τους με τις πολιτικές ελίτ, τα συνεταιρικά τους ιδιωτικά ΜΜΕ και το μεροληπτικά ελαστικό χρηματοπιστωτικό σύστημα.» (Ρόκος, 2016).

Η Δημόσια Ακίνητη Περιουσία θυσιάζεται στα πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα. Ακόμα και δασικού χαρακτήρα εκτάσεις μεταβιβάζονται στο ΤΑΠΠΕΔ προς "αξιοποίηση".

Αν και η μεταβίβαση αυτή δεν συνεπάγεται και άρση της προστασίας κατά το άρθρο 24 του Συντάγματος, η θεώρηση ότι οι δασικού χαρακτήρα εκτάσεις ανήκουν στην ιδιωτική περιουσία του Δημοσίου, αναιρεί τον κοινόχρηστο χαρακτήρα των δασών και δασικών εκτάσεων και θέτει σε αμφιβολία την διαβεβαίωση περί της προστασίας τους. Ο Αστικός Κώδικας, με το άρθρο 967, ορίζει τα κοινόχρηστα πράγματα. Ωστόσο η απαρίθμηση αυτή είναι ενδεικτική, όχι αποκλειστική και για τον λόγο αυτό ο νομοθέτης χρησιμοποιεί τη λέξη «αδίως». Τούτο σημαίνει ότι μπορούν να υπαχθούν στη διάταξη αυτή και άλλα περιβαλλοντικά αγαθά, τα οποία χρήζουν προστασίας. Εξάλλου, όπως γίνεται δεκτό και από το Συμβούλιο της Επικρατείας:

«... Τα δημόσια δάση αποτελούν δημόσια αγαθά και ανήκουν στη δημόσια κτήση είτε ως ιδιόχρηστα όταν εξυπηρετούν τη δασολογική έρευνα και διδασκαλία, είτε ως κοινόχρηστα όταν είναι ελεύθερη η χρήση τους από το κοινό ...» (Παυλάκη, 2016).

Όσον αφορά στη κατασπατάληση της Δημόσια Ακίνητης Περιουσίας, σύμφωνα με την καταγραφή του ΟΔΙΑΓΕ, σε δύο εκατομμύρια στρέμματα ανέρχεται η αγροτική γη και σε εκατοντάδες τα κτίσματα που ανήκουν στο Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και παραχωρήθηκαν στο παρελθόν κατά κυριότητα για χρήσεις που δεν προάγουν την ανάπτυξη του αγροτικού χώρου και χωρίς να τηρούνται οι νόμιμες διατάξεις και διαδικασίες (dikaiologitika.gr, 2016).

Σαφώς στη διασπάθιση των δημοσίων γαιών συντελεί και η συστηματική αποφυγή σύνταξης και τήρησης Εθνικού Κτηματολογίου, διότι ενισχύει τον κατακερματισμό των γεωργικών εκτάσεων, την αδυναμία προστασίας και διαχείρισης των φυσικών πόρων και την εγκατάλειψη της υπαίθρου.

Η ολοκληρωμένη χαρτογράφηση του ελληνικού αγροτικού χώρου δεν μπορεί να καταστεί δυνατή με την κατάρτιση «μερικών κτηματολογίων», όπως δασικό, ελαιοκομικό κ.λπ.. Απαιτείται η κατάρτιση Ολοκληρωμένου Αναπτυξιακού Εθνικού Κτηματολογίου, που θα βασίζεται στη συστηματική καταγραφή της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής

*Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη ορεινών περιοχών και συμμετοχική διαχείριση του ορεινού χώρου.
Μελέτη περίπτωσης: Δ.Ε. Φουρνάς*

πραγματικότητας του αγροτικού χώρου, ώστε να αποτελέσει το θεμέλιο για την ολοκληρωμένη ανάπτυξή του (Μιχαηλίδου και Ρόκος, 2001).

1.9. Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία

Στο πλαίσιο πραγματοποίησης του Ολοκληρωμένου Αναδασμού, εξετάστηκε η θεσμική μορφή της κοινωνικής οικονομίας με την οποία δύναται να οργανωθούν τα Υποκείμενα της περιοχής μελέτης. Η κοινωνική οικονομία, ως το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που πηγάζουν «από τα κάτω», έχουν ως σκοπό την κάλυψη των πραγματικών αναγκών των πολιτών και όχι το κέρδος, ενώ χαρακτηρίζεται από τη εκούσια και δημοκρατική συμμετοχή των ατόμων, την ισοδίκαιη κατανομή των πόρων και την αλληλεγγύη (in.gr, 2011), συνάδει με τις αρχές της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης. Παρακάτω γίνεται αναφορά στο θεσμικό πλαίσιο που διέπει την κοινωνική οικονομία και τους φορείς της, καθώς και κάποια παραδείγματα φορέων.

Η εισαγωγή της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα πραγματοποιείται με τον νόμο 4019/2011 «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις». Ουσιαστικά θεσμοθετεί την κοινωνική οικονομία και εισάγει την Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση ως φορέα της. Με βάση τον νόμο, ως **κοινωνική οικονομία** ορίζεται το σύνολο των οικονομικών, επιχειρηματικών, παραγωγικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, οι οποίες αναλαμβάνονται από νομικά πρόσωπα ή ενώσεις προσώπων, των οποίων ο καταστατικός σκοπός είναι η επιδίωξη του συλλογικού οφέλους και η εξυπηρέτηση γενικότερων κοινωνικών συμφερόντων (ΦΕΚ 216/Α/2011).

Στη συνέχεια, ο πρόσφατος νόμος 4430/2016 «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις» ορίζει ως «**Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία**» το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που στηρίζονται σε μία εναλλακτική μορφή οργάνωσης των σχέσεων παραγωγής, διανομής, κατανάλωσης και επανεπένδυσης, βασισμένη στις αρχές της δημοκρατίας, της ισότητας, της αλληλεγγύης, της συνεργασίας, καθώς και του σεβασμού στον άνθρωπο και το περιβάλλον (ΦΕΚ 205/Α/2016).

Φορείς της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας είναι:

- οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (Κοιν.Σ.Επ.)
- οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.)
- οι Συνεταιρισμοί Εργαζομένων
- οποιοδήποτε άλλο μη μονοπρόσωπο νομικό πρόσωπο, εφόσον έχει αποκτήσει νομική προσωπικότητα, όπως ιδίως αγροτικοί συνεταιρισμοί του Ν. 4384/2016 (Α' 78), αστικοί συνεταιρισμοί του Ν. 1667/1986, Αστικές Εταιρίες, εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις, όπως ορίζονται στον νόμο 4430/2016.

Οι Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας μπορούν να συνάπτουν προγραμματικές συμβάσεις για τη μελέτη και εκτέλεση έργων και προγραμμάτων κοινωνικής ωφέλειας που αναφέρονται στους καταστατικούς σκοπούς τους με αντισυμβαλλόμενους το Δημόσιο ή φορείς του ευρύτερου δημόσιου τομέα και τους Ο.Τ.Α. α' και β' βαθμού. Για την εκτέλεση των συμβάσεων αυτών δεν επιτρέπεται η απασχόληση προσωπικού του ενός συμβαλλομένου στον άλλον, αλλά επιτρέπεται η παραχώρηση της χρήσης ακινήτων, εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και μέσων (ΦΕΚ 205/Α/2016).

Ωστόσο, πρέπει γίνει αναφορά στους πόρους και τα οικονομικά κίνητρα για τις Κοιν.Σ.Επ. και τους Συνεταιρισμούς Εργαζομένων. Σύμφωνα με το άρθρο 34 του ανωτέρω

νόμου, εκτός από το κεφάλαιο της επιχείρησης, στους πόρους συγκαταλέγονται: κάθε έσοδο από την επιχειρηματική τους δραστηριότητα και από την αξιοποίηση της περιουσίας τους, δωρεές τρίτων, επιχορηγήσεις από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων, την Ευρωπαϊκή Ένωση, διεθνείς ή εθνικούς οργανισμούς ή Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης Β΄ βαθμού, έσοδα από άλλα προγράμματα, κεφάλαια από κληροδοτήματα, δωρεές και παραχωρήσεις της χρήσης περιουσιακών στοιχείων.

Κοιν.Σ.Επ.

Οι Κοιν.Σ.Επ. είναι αστικοί συνεταιρισμοί, που έχουν ως καταστατικό σκοπό τη συλλογική και την κοινωνική ωφέλεια και διαθέτουν εκ του νόμου εμπορική ιδιότητα. Ανάλογα με τον σκοπό τους διακρίνονται στις εξής κατηγορίες:

- ✓ Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Ένταξης με τις εξής υποκατηγορίες:
 - α) Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης Ευάλωτων Ομάδων
 - β) Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης Ειδικών Ομάδων
 - γ) Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.)
- ✓ Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας (ΦΕΚ 205/Α/2016).

Προκειμένου να συσταθεί μια Κοιν.Σ.Επ. απαιτείται η συμμετοχή σε αυτήν τουλάχιστον πέντε (5) φυσικών ή νομικών προσώπων, ενώ αν πρόκειται για Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης ο αριθμός ανέρχεται σε τουλάχιστον επτά (7). Τα μέλη της Κοιν.Σ.Επ. διαθέτουν από μία υποχρεωτική συνεταιριστική μερίδα, το ύψος της οποίας δεν μπορεί να είναι κατώτερο των εκατό (100) ευρώ, ενώ κάθε μέλος έχει μία ψήφο. Επίσης, το καταστατικό μπορεί να προβλέπει την απόκτηση μέχρι πέντε (5) προαιρετικών μερίδων χωρίς όμως δικαίωμα ψήφου. Επίσης, η συμμετοχή των νομικών προσώπων δεν μπορεί να υπερβαίνει το 1/3 των μελών της, ενώ δεν επιτρέπεται η συμμετοχή Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) και νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.) που υπάγονται σε Ο.Τ.Α., με εξαίρεση τις Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης. Η συμμετοχή ενός φυσικού προσώπου δεν του προσδίδει εμπορική ιδιότητα και δεν δημιουργεί ατομικές ασφαλιστικές ή φορολογικές υποχρεώσεις (ΦΕΚ 205/Α/2016).

Όσον αφορά στη διανομή των κερδών, αυτά δεν διανέμονται στα μέλη, εκτός αν αυτά είναι εργαζόμενοι στην Κοιν.Σ.Επ.. Το 5% των ετήσιων κερδών διατίθεται για τον σχηματισμό αποθεματικού, το 35% διατίθεται στους εργαζόμενους και το υπόλοιπο ποσοστό για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και τη γενικότερη διερεύνηση της παραγωγικής του δραστηριότητας (ΦΕΚ 205/Α/2016).

Η «**ΜΑΙΝΑΛΟΝ Κοιν.Σ.Επ.**» αποτελεί την πρώτη Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση της Πελοποννήσου και την πρώτη δασική Κοιν.Σ.Επ. της Ελλάδας. Γενικότεροι σκοποί της είναι:

- α) Η προστασία του δάσους του Μαινάλου.
- β) Η συλλογή και επεξεργασία ξερών ξύλων, κλαδιών και εν γένει δασικών υλικών των οποίων επιτρέπεται η απόληψη και χρήση, καθώς και η παραγωγή δασοκομικών προϊόντων, συμπυκνωμάτων ξύλου (pellet) κ.λπ.
- γ) Η δημιουργία κέντρου περιβαλλοντικής εκπαίδευσης για το δάσος (menalontail.eu, 2017).

Η συγκεκριμένη Κοιν.Σ.Επ. συνέβαλε στη δημιουργία δικτύου μονοπατιών στην Αρκαδία, το γνωστό **Menalon Trail** και πλέον έχει ως σκοπό την προβολή και την εύρυθμη λειτουργία του. Πρόκειται για το πρώτο ελληνικό δίκτυο μονοπατιών με πιστοποιητικό ικανότητας από την Πανευρωπαϊκή Συνομοσπονδία Πεζοπόρων. Τα οφέλη για τον προορισμό

και την τοπική κοινωνία είναι πολλαπλά, με κυριότερο την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, καθώς η πεζοπορία ευνοείται από την καλοκαιρία.

Η «ΜΑΙΝΑΛΟΝ Κοιν.Σ.Επ.», με τη συμμετοχή επαγγελματιών του μονοπατιού, καταβάλλει προσπάθεια εύρεσης πόρων για τη συντήρηση και την προβολή των μονοπατιών στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Με δικά της έξοδα και χωρίς επιχορηγήσεις, συμμετέχει σε διεθνείς εκθέσεις, φιλοξενούμενη σε περίπτερα της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Επίσης, συμμετέχει στα ετήσια συνέδρια Ευρωπαϊκών Πιστοποιημένων Μονοπατιών. Αποτέλεσμα αυτής της τεράστιας προσπάθειας είναι η μεγάλη επισκεψιμότητα του Menalon Trail, όπως επίσης και η ανάληψη του Πανευρωπαϊκού Συνεδρίου Πιστοποιημένων Μονοπατιών το 2017, το οποίο θα λάβει χώρα στο Μαίναλο (Μπουμπής, 2017).

Συνεταιρισμοί εργαζομένων

Οι Συνεταιρισμοί Εργαζομένων είναι οι Αστικοί Συνεταιρισμοί που έχουν ως καταστατικό σκοπό τη «συλλογική ωφέλεια» και διαθέτουν εκ του νόμου εμπορική ιδιότητα.

Μέλη των Συνεταιρισμών εργαζομένων μπορούν να είναι μόνο φυσικά πρόσωπα. Για τη σύσταση απαιτούνται τουλάχιστον τρία (3) φυσικά πρόσωπα. Κάθε μέλος διαθέτει από μία υποχρεωτική συνεταιριστική μερίδα, το ύψος της οποίας δεν μπορεί να είναι κατώτερο των εκατό (100) ευρώ, ενώ προβλέπεται η απόκτηση μέχρι τριών (3) προαιρετικών μερίδων χωρίς δικαίωμα ψήφου.

Η διανομή των κερδών πραγματοποιείται όπως και στην περίπτωση των Κοιν.Σ.Επ., ενώ τα μέλη έχουν ασφαλιστικές και φορολογικές υποχρεώσεις.

Συνεταιρισμοί

Οι συνεταιρισμοί αποτελούν ιστορικά τον κύριο κορμό κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα. Ως **συνεταιρισμός** ορίζεται μια αυτόνομη ένωση προσώπων που συγκροτείται εθελοντικά για την αντιμετώπιση των κοινών οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών αναγκών και επιδιώξεων τους, διαμέσου μιας συνιδιόκτητης και δημοκρατικά διοικούμενης επιχείρησης, όπως αυτός διατυπώθηκε στο παγκόσμιο συνέδριο συνεταιριστικών οργανώσεων στο Μάντσεστερ της Αγγλίας το 1995 (wikipedia.org). Το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι αναγνωρίζεται από το Ελληνικό Σύνταγμα με το άρθρο 12.

Στην ελληνική νομοθεσία γίνεται διάκριση μεταξύ:

- Αστικών συνεταιρισμών, το νομικό πλαίσιο της λειτουργίας των οποίων ρυθμίζεται από το νόμο 1667/1986 και
- Αγροτικών συνεταιρισμών που διέπονται από το νόμο 2810/2000 (wikipedia.org).

Ο νόμος 4384/2016 ορίζει τους αγροτικούς συνεταιρισμούς και τον τρόπο λειτουργίας τους. Με βάση, λοιπόν τον νόμο, ως αγροτικός συνεταιρισμός ορίζεται η αυτόνομη ένωση προσώπων, η οποία συγκροτείται εθελοντικά και επιδιώκει, με την αμοιβαία βοήθεια και την αλληλεγγύη των μελών της, τη συλλογική οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική ανάπτυξη και προαγωγή τους, μέσω μίας συνιδιόκτητης και δημοκρατικά διοικούμενης επιχείρησης. Ως αγροτικοί συνεταιρισμοί θεωρούνται και οι αλιευτικοί, κτηνοτροφικοί, πτηνοτροφικοί, μελισσοκομικοί, σηροτροφικοί, αγροτουριστικοί, αγροβιοτεχνικοί, οικοτεχνικοί και άλλοι

συνεταιρισμοί οποιουδήποτε κλάδου ή δραστηριότητας της αγροτικής οικονομίας (ΦΕΚ 78/Α/2016).

Συγκεκριμένα για την σύσταση αγροτικού συνεταιρισμού του οποίου **τα μέλη είναι αποκλειστικά γυναίκες**, απαιτείται ελάχιστος αριθμός πέντε ιδρυτικών μελών, ενώ εάν τα μέλη είναι λιγότερα από δέκα, δεν απαιτείται η εκλογή διοικητικού συμβουλίου και η διοίκηση ασκείται από όλα τα μέλη του ή από ένα μέλος που εκλέγεται από αυτά ως διαχειρίστρια. Επίσης, ο νόμος προβλέπει την έκδοση απόφασης του Υπουργού Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και του κατά περίπτωση συναρμόδιου Υπουργού προκειμένου να εξειδικευτούν συγκεκριμένα μέτρα ανάπτυξης και εφαρμογής θετικών δράσεων για τους γυναικείους αγροτικούς συνεταιρισμούς, όπως δράσεις πληροφόρησης, δικτύωσης, προβολής και ανταλλαγής τεχνογνωσίας και καλών πρακτικών, με σκοπό τη στήριξη της συμμετοχής και της απασχόλησης των γυναικών και την ενίσχυση της οικονομικής τους αυτοτέλειας στην αγροτική παραγωγή (ΦΕΚ 78/Α/2016).

Επιτυχημένα παραδείγματα αγροτικών συνεταιρισμών είναι ο Αναγκαστικός Συνεταιρισμός Κροκοπαραγωγών Κοζάνης, ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Τυχερού Έβρου, η Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου, ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Αρωματικών Φυτών Βοΐου Κοζάνης και ο Πρότυπος Συνεταιρισμός Παραγωγών-Αγελαδοτρόφων «ΘΕΣγάλα» (Γεροντέλη, 2013).

Συμπεράσματα

Η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία αποτελεί μια μορφή άμεσης ανάληψης πρωτοβουλιών με σκοπό την κάλυψη συλλογικών και κοινωνικών αναγκών. Τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας οι προσπάθειες συλλογικών, συνεργατικών εγχειρημάτων είναι πολλές. Ένα από τα πλεονεκτήματα του τρίτου τομέα της οικονομίας είναι ότι έχει στο κέντρο του τις ανθρώπινες σχέσεις, τα αισθήματα οικειότητας και συντροφικότητας, τους δεσμούς αλληλεγγύης και φροντίδας (Γεροντέλη, 2013). Οι **δεσμοί συντροφικότητας και αλληλεγγύης** που αναπτύσσονται ανάμεσα στα μέλη συνεργατικών σχημάτων, δίνει στα σχήματα αυτά μια ιδιαίτερη δυναμική, άρει την ατομική απομόνωση και προάγει την τοπική ανάπτυξη. Η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία αποτελεί πλέον ίσως το μοναδικό μέσο για την συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού των ορεινών, γεωγραφικά απομονωμένων περιοχών, όπως η Δ.Ε. Φουρνάς. Στις περιοχές αυτές, όπου τα μέχρι σήμερα οικονομικά μοντέλα ανάπτυξης δεν κατάφεραν να ενδυναμώσουν τις τοπικές κοινωνίες, ώστε να περιοριστεί η ανεργία και να ανασταλεί η συνεχιζόμενη μείωση του πληθυσμού, τα συνεργατικά σχήματα προσπαθούν να αντισταθούν και να επιβιώσουν. *Ειδικά στη περιοχή μελέτης, η ύπαρξη και δραστηριοποίηση τριών δασικών συνεταιρισμών, οι οποίοι απασχολούν και συνεπώς συγκρατούν τον τοπικό ανδρικό πληθυσμό, αποδεικνύει πόσο σημαντική είναι η ύπαρξη της Κοινωνικής Οικονομίας και του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι για τις περιοχές αυτές.*

Στο πλαίσιο διερεύνησης του φορέα της Κοινωνικής Οικονομίας στο οποίο δύναται να οργανωθεί ο τοπικός πληθυσμός για την επίτευξη του Ολοκληρωμένου Αναδασμού, ερευνήθηκε η δράση των τριών Δασικών Συνεταιρισμών της περιοχής μελέτης. Παράλληλα, όμως, εξετάστηκε και η πιθανότητα οργάνωσης σε αγροτικό συνεταιρισμό που τα μέλη του να είναι γυναίκες για λόγους που προκύπτουν και αναλύονται στα επόμενα κεφάλαια.

Εν κατακλείδι, η ύπαρξη και η δημιουργία συνεργατικών σχημάτων δύναται να αποτελέσει τον τρόπο οργάνωσης της τοπικής κοινωνίας στο πλαίσιο της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας. Εξάλλου, η ανάπτυξη της πραγματικής οικονομίας μέσω του αγροτικού τομέα μπορεί να πραγματοποιηθεί και μέσα από την ανάπτυξη τοπικών αγροτικών συνεταιρισμών με την ενεργό και ουσιαστική συμβολή του τοπικού πληθυσμού και την τεχνική βοήθεια από ιδιώτες ως προς τα θέματα ιχνηλασιμότητας, τυποποίησης, πιστοποίησης, διαφήμισης, προβολής και προώθησης των προϊόντων (Γεροντέλη, 2013).

Κεφάλαιο 2^ο

Εισαγωγή στη περιοχή μελέτης Διαβούλευση

2. Προκαταρκτική έρευνα-Διαβούλευση

2.1.Επιλογή της περιοχής μελέτης

Προκειμένου να επιλεγθεί η περιοχή μελέτης, πραγματοποιήθηκε έρευνα η οποία περιελάμβανε τις εξής παραμέτρους:

1. Να αποτελεί Δήμο ή Δημοτική Ενότητα ή οικισμό με ικανοποιητικό αριθμό μόνιμων κατοίκων, ώστε να υπάρχουν τα απαραίτητα υποκείμενα αλλά και η παραγωγική βάση για ένα «εξ ιδίων» εγχείρημα. Το κριτήριο αυτό βασίστηκε στην απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ έτους 2011.
2. Να χαρακτηρίζεται ορεινή, σύμφωνα με την απογραφή της ΕΣΥΕ έτους 2001.
3. Να παρουσιάζει μείωση του πληθυσμού διαχρονικά. Στο κριτήριο αυτό αξιοποιήθηκαν οι απογραφές της ΕΛΣΤΑΤ για τα έτη 1940, 1951, 1961, 1971, 1981, 1991, 2001 και 2011.
4. Ο οικισμός ή οι οικισμοί να είναι παραδασόβιοι, ώστε ο πληθυσμός να έχει σχέσεις αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης με τον δασικό χώρο.
5. Η ευρύτερη περιοχή να παρουσιάζει ικανοποιητική δασοκάλυψη και τα δάση να είναι παραγωγικά. Στο κριτήριο αυτό λήφθηκαν υπόψη:
 - α) Η κατανομή των χρήσεων γης απογραφής έτους 1999-2000 της ΕΛΣΤΑΤ.
 - β) Ο Χάρτης Δασοκάλυψης της Ελλάδας ανά Νομό σε στρέμματα (Παράρτημα, Χάρτης 8) και οι Χάρτες έκτασης της Ελάτης (Παράρτημα, Χάρτης 9), Δρυός (Παράρτημα, Χάρτης 10), Οξιάς (Παράρτημα, Χάρτης 11), Αείφυλλων-Πλατύφυλλων (Παράρτημα, Χάρτης 12), Τραχείας και Χαλεπίου Πεύκης και Μαύρης Πεύκης στην Ελλάδα ανά Νομό σε στρέμματα του έργου INFORM - ENV/LIFE08/GR/000574 (inform-life.gr, 2010).
6. Να δραστηριοποιούνται συλλογικότητες, τοπικές και υπερτοπικές, ώστε να υπάρχει πιθανότητα ανάληψης πρωτοβουλιών και υλοποίησης εγχειρημάτων.

Με βάση τις ανωτέρω παραμέτρους, μια από τις περιοχές που προέκυψαν ήταν η Π.Ε. Ευρυτανίας και πιο συγκεκριμένα ο Δήμος Καρπενησίου, ο οποίος συγκαταλέγεται στις πιο αραιοκατοικημένες περιοχές της χώρας (Δήμος Καρπενησίου, 2015). Στη συνέχεια, μελετώντας τις Δημοτικές Ενότητες που τον απαρτίζουν, παρουσίασε ενδιαφέρον η Δ.Ε. Φουρνάς για τους εξής λόγους:

- Είναι η δεύτερη πιο αραιοκατοικημένη και με τη μεγαλύτερη μείωση πληθυσμού Δ.Ε. του Δήμου Καρπενησίου (Δήμος Καρπενησίου, 2015).
- Παρουσιάζει σημαντικό αριθμό συλλογικοτήτων, εκ των οποίων δύο από αυτές εδρεύουν στην περιοχή μελέτης, δύο στην Αθήνα και δύο στην Φθιώτιδα. Το γεγονός της δράσης τεσσάρων υπερτοπικών συλλόγων υποδηλώνει την ύπαρξη δεσμών των εσωτερικών μεταναστών με τον τόπο καταγωγής τους.
- Παρά τον μικρό πληθυσμό μόνιμων κατοίκων, στην Δ.Ε. εδρεύουν και εργάζονται τρεις δασικοί συνεταιρισμοί.

- Η ύπαρξη Δασαρχείου στη περιοχή υποδηλώνει τη σπουδαιότητα των δασών της ως προς την παραγωγή δασικών προϊόντων, διότι στον Δήμο, παρά το γεγονός ότι είναι μία από τις πιο αραιοκατοικημένες περιοχές της χώρας, εδρεύουν άλλες δύο δασικές υπηρεσίες, το Δασαρχείο Καρπενησίου και η Διεύθυνση Δασών Ευρυτανίας.
- Η ιστορική εξέλιξη της λειτουργίας του πιστηρίου «κεντρίζει» το ενδιαφέρον. Από συνοπτική έρευνα προέκυψε ότι, ενώ έχει παραχωρηθεί κατά χρήση στον Δήμο Καρπενησίου το 2015, δεν έχει πραγματοποιηθεί καμιά ενέργεια για την επαναλειτουργία του. Επομένως, σε συνδυασμό με την ύπαρξη τριών ενεργών δασικών συνεταιρισμών στη περιοχή, θα μπορούσε να αποτελέσει την υλική βάση για ένα «από τα κάτω» εγχείρημα.

Στο σημείο αυτό πραγματοποιήθηκε τηλεφωνική επικοινωνία με τον Δασάρχη Φουρνάς προς αναζήτηση πληροφοριών και στοιχείων σχετικά με την περιοχή. Οι πληροφορίες που αποκομίστηκαν αφορούσαν στα εξής:

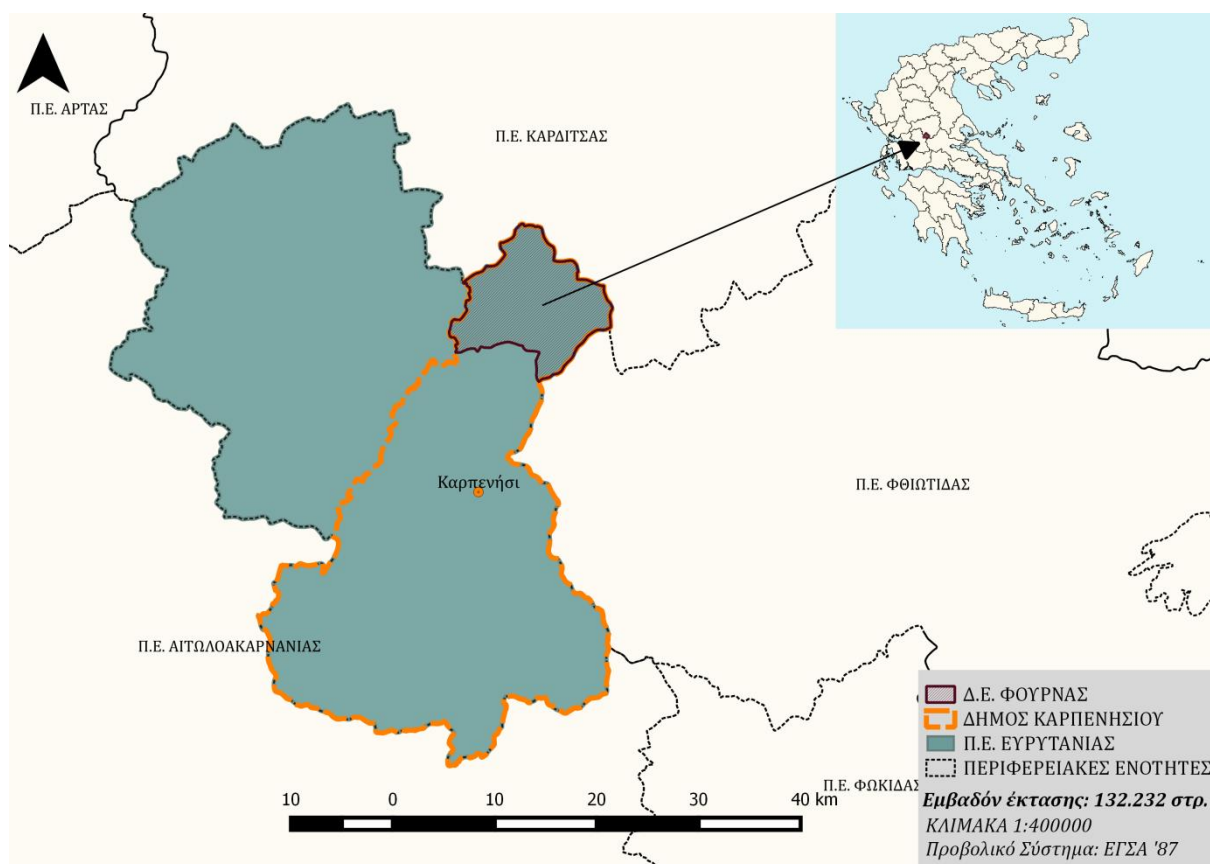
- Το δασικό σύμπλεγμα της περιοχής είναι αρκετά παραγωγικό και αποτελεί τον κύριο λόγο λειτουργίας του ολιγάριθμου Δασαρχείου.
- Και οι τρεις δασικοί συνεταιρισμοί της περιοχής έχουν ενεργά μέλη, ενώ η δασική υλοτομία αποτελεί την σημαντικότερη απασχόληση των μόνιμων, νεαρής ηλικίας, κατοίκων.
- Η εξέλιξη και η παύση της λειτουργίας του πιστηρίου είχαν κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις στη περιοχή μελέτης, ενώ μέχρι και σήμερα οι κάτοικοι ευελπιστούν να επαναλειτουργήσει.
- Η σημερινή κατάσταση του πιστηρίου είναι ικανοποιητική, υπάρχει η δυνατότητα επαναλειτουργίας του, ενώ ο Δήμος Καρπενησίου δεν έχει προχωρήσει σε κάποια ενέργεια.

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα ανωτέρω, επιλέχθηκε η Δ.Ε. Φουρνάς ως περιοχή μελέτης για την διερεύνηση της συμβολής της συμμετοχικής δασικής διαχείρισης στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξή της. Αρχικά θα μελετηθεί η δυνατότητα διαχείρισης που θα πηγάζει από τα μέλη των δασικών συνεταιρισμών και δεν θα περιορίζεται στην απόληψη του ξύλου, αλλά θα επεκτείνεται και στην μεταποίηση, προβολή και διάθεση των παραγόμενων προϊόντων μέσω της αυτοδιαχείρισης του πιστηρίου. Στη συνέχεια, θα διερευνηθεί η δυνατότητα υλοποίησης ενός Ολοκληρωμένου Αναδασμού στη περιοχή αξιοποιώντας το ολικό δυναμικό της, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο της Υλικής της Βάσης και των Υποκειμένων της, όπως αυτά θα προκύψουν μέσω της διεξαγωγής των Ολοκληρωμένων Αποδόσεων της περιοχής μελέτης. Επισημαίνεται ότι δεν διερευνάται από την αρχή η δυνατότητα ενός Ολοκληρωμένου Αναδασμού, διότι η πλειοψηφία των ενεργών οικονομικά μόνιμων κατοίκων της περιοχής ασχολούνται με τη δασική υλοτομία, ενώ είχαν απασχοληθεί στο πιστήριο κατά τη διάρκεια λειτουργίας του, οπότε θα είναι περισσότερο δεκτικοί να αναλάβουν πρωτοβουλία για την υλοποίηση ενός εγχειρήματος που τους είναι οικείο.

2.2.Εισαγωγή στη Δ.Ε. Φουρνάς

Η Δημοτική Ενότητα (Δ.Ε.) Φουρνάς, όπως παρουσιάζεται και στην **Εικόνα 7**, βρίσκεται γεωγραφικά στο βορειοανατολικό τμήμα της Περιφερειακής Ενότητας (Π.Ε.) Ευρυτανίας, βόρεια από το Βελούχι. Συνορεύει νότια με την Δ.Ε. Κτημενίων Δήμου Καρπενησίου, δυτικά με την Δ.Ε. Βίνιανης Δήμου Αγράφων, βόρεια με τις Δ.Ε. Ιτάμου και Καλλιφώνου του Δήμου Καρδίτσα και ανατολικά με τις Δ.Ε. Ρεντίνας και Μενελαΐδας Δήμου Σοφάδων, Π.Ε. Καρδίτσας και τη Δ.Ε. Αγίου Γεωργίου Τυμφρηστού του Δήμου Μακρακώμης, Π.Ε. Φθιώτιδας (Χατζηδημητρίου *et al.*, 2013).

Εικόνα 7. Η θέση της Δ.Ε. Φουρνάς στον ελληνικό χώρο

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

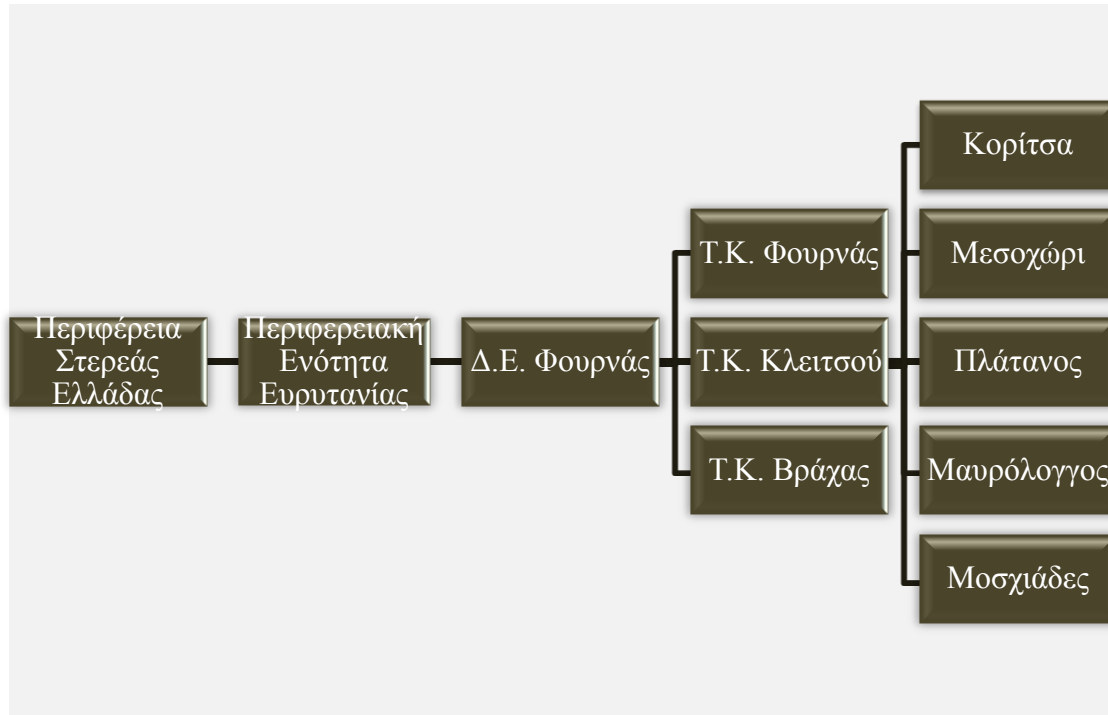
Οι οικισμοί της Δ.Ε. αναγνωρίζονται αρχικά ως κοινότητες του νομού Αιτωλίας και Ακαρνανίας με το Β.Δ. 31-08-1912 (ΦΕΚ 261/Α/1912). Το 1943 με το Ν.Δ. 2188/1943 συστήνεται ο Νομός Ευρυτανίας, οπότε προσαρτώνται οι οικισμοί σε αυτόν (ΦΕΚ 63/Α/1943). Το 1997 καταργούνται οι τότε κοινότητες Βράχας και Κλειτσού και προσαρτώνται στον Δήμο Φουρνάς, με έδρα τον ομώνυμο οικισμό (ΦΕΚ 244/Α/1997). Με την εφαρμογή του προγράμματος Καλλικράτης (Ν.3852/2010), ο πρώην καποδιστριακός Δήμος Φουρνάς αποτελεί Δ.Ε. του διευρυμένου Δήμου Καρπενησίου με έδρα τον ομώνυμο οικισμό (Εικόνα 5) (ΦΕΚ 87/Α/2010).

Ο συνολικός πληθυσμός της Π.Ε. Ευρυτανίας ανέρχεται σε 20.081 κατοίκους, του Δήμου Καρπενησίου σε 13.105 κατοίκους και της Δ.Ε. Φουρνάς σε 625 κατοίκους με βάση

την απογραφή του έτους 2011 της ΕΛΣΤΑΤ. Το εμβαδόν της Δ.Ε. ανέρχεται σε 132.232 στρέμματα (el.wikipedia.org, 2016).

Αποτελείται από τρεις Τοπικές Κοινότητες (Φουρνάς, Βράχας και Κλειτσό) και επτά οικισμούς: Φουρνά, Βράχα, Κλειτσό (Κορίτσα), Πλάτανος, Μεσοχώρι, Μαυρόλογγος και Μοσχιάδες (Εικόνα 8). Πρόκειται για ορεινούς οικισμούς, όπως προκύπτει από το υψόμετρο στο οποίο βρίσκονται, ενώ η υψηλότερη κορυφή της περιοχής έχει ύψος 1.657 μ. από την επιφάνεια της θάλασσας (Χατζηδημητρίου *et al.*, 2013, Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Εικόνα 8. Διοικητική διάρθρωση

Πηγή: ΦΕΚ 87/Α/2010. Ιδία επεξεργασία

Ιστορικά στοιχεία της περιοχής μελέτης

❖ Φουρνά

Ο οικισμός Φουρνά (**Εικόνα 9**) βρίσκεται σε υψόμετρο 850 μ. και αποτελεί τον πρώτο σταθμό διείσδυσης στην Ευρυτανία από Φθιώτιδα και Θεσσαλία (Χατζηδημητρίου *et al.*, 2013).

Εικόνα 9. Ο οικισμός Φουρνά

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Το όνομα του οικισμού προέρχεται από κάποιον φούρνο ψωμιού που προϋπήρχε στη περιοχή επί τουρκοκρατίας ή επί Βυζαντίου, εξυπηρετώντας τους ταξιδιώτες. Κατοικείται από την αρχαιότητα, όπως αποδεικνύουν υπολείμματα από παλιά τείχη και αρχαίους τάφους στον λόφο του Προφήτη Ηλία, στα ανατολικά του οικισμού. Στη θέση του οικισμού κατοικούσε ο αρχαίος λαός των Δολόπων.

Στη θέση Βουλγάρα (1.653 μ.) οι Ευρυτάνες συνέτριψαν τα υπολείμματα του βουλγαρικού στρατού του Σαμουήλ το 996 μ.Χ..

Κατά την περίοδο του Βυζαντίου οι κάτοικοι της περιοχής αυτής των Αγράφων έτυχαν ειδικών προνομίων αυτοδιοίκησης, πιθανόν και φοροαπαλλαγής, το οποίο διατηρήθηκε και από τους Σουλτάνους και έδωσε στη περιοχή την ονομασία Άγραφα. Επί τουρκοκρατίας η Φουρνά αποτέλεσε το μεγαλύτερο και σημαντικότερο κεφαλοχώρι της περιοχής των Αγράφων.

Το 1734 ιδρύθηκε η Ι. Μ. Ζωοδόχου Πηγής από τον **Φουρνιώτη Ζωγράφο και Ιερομόναχο Διονύσιο**. Στην Μονή λειτούργησε ανώτερη Σχολή Γραμμάτων και Ζωγραφικής, όπου δίδαξε ο ίδιος ο Διονύσιος, αλλά και άλλοι μεγάλοι Διδάσκαλοι του γένους.

Σημαντικό ιστορικό γεγονός αποτελεί η δολοφονία του Κώστα Λεπενιώτη, αδερφού του θρυλικού Κλέφτη Καπετάν Αντώνη Κατσαντώνη, το 1819, στη πλατεία του χωριού.

Κατά την τουρκοκρατία ο οικισμός αποτελούσε διοικητικό κέντρο και ήταν η έδρα του κοτζαμπάση και του λογοθέτη της περιοχής των Αγράφων. Το 1827 οι Τούρκοι λεηλάτησαν και πυρπόλησαν τον οικισμό. Αποτέλεσε εμπορικό, διοικητικό, κοινωνικό, οικονομικό και

πνευματικό κέντρο των χωριών των τέως Δήμων Κτημενίων και Δολόπων, των οποίων υπήρξε πρωτεύουσα μεταξύ 1833 και 1878 και μόνο των Κτημενίων ως το 1914.

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα συστήθηκε ετήσια εμποροπανήγυρης του Αυγούστου, προκαλώντας το ενδιαφέρον ολόκληρης της Ευρυτανίας, αλλά και της Δυτικής Φθιώτιδας, οπότε και γνωρίζει μεγάλη ακμή με σημαντικό πληθυσμό και πνευματική άνθιση (evritanikigi.gr, 2014, Βασιλείου, 2010, Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Η περιοχή της Δ.Ε. Φουρνάς βρέθηκε στο επίκεντρο του αντιστασιακού αγώνα του ελληνικού λαού κατά της φασιστικής κατοχής. Οι δυνάμεις της γερμανικής κατοχής ήλεγχαν την αστυνομία και την χωροφυλακή, οι οποίες δεν είχαν αποπλιστεί με σκοπό τον έλεγχο της περιοχής. Οι αστυνομικές δυνάμεις άρχισαν να εξασθενούν λόγω των αναταραχών και τη θέση τους πήραν τα κοινοτικά συμβούλια. Το 1941 οι δυνάμεις των κατακτητών ξεκίνησαν εφόδους στην περιοχή για τον αποπλισμό των εναπομεινάντων κατοίκων που είχαν επιστρέψει από το Αλβανικό Μέτωπο, αλλά και για την επιβολή δυσβάστακτης φορολογίας, η οποία οδήγησε στην έξαρση της εγκληματικότητας στη περιοχή. Η στάση του σταθμάρχη της Χωροφυλακής και του Ειρηνοδίκη της Φουρνά υπήρξε η αφορμή για την αναδιάρθρωση των κοινοτικών θεσμών (Τζιβάρας και Γκαρίλα-Τζιβάρα, 2012).

Το 1966 ένα μέρος του οικισμού κατεδαφίζεται από τον σεισμό των 6,2 της κλίμακας Richter. Από το 1992 ως το 2010 αποτέλεσε την πρωτεύουσα του ομώνυμου Δήμου, στο οποίο ανήκαν και τα Δημοτικά Διαμερίσματα Κλειτσού (με τους οικισμούς Πλάτανος, Μεσοχώρι, Κορίτσα και Μαυρόλογγος) και Βράχας (evritanikigi.gr, 2014, Βασιλείου, 2010, Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

❖ Κλειτσό

Ο Κλειτσός ή Κορίτσα (Εικόνα 10) είναι ο μεγαλύτερος οικισμός του πρώην δημοτικού διαμερίσματος Κλειτσού, ο οποίος περιλαμβάνει τους οικισμούς Πλάτανος, Μεσοχώρι, Κορίτσα και Μαυρόλογγος. Το οικιστικό συγκρότημα αποτελούνταν από περισσότερους οικισμούς, όπως τα «Ζαγαριωταίικα», τα «Κατσιμητραίικα», τα «Τσιριγκαίικα», τα «Ζιωβαίικα», η «Μπουκοβίτσα», Γόλια και Αλεποχώρι, όπου διέμεναν κυρίως κτηνοτρόφοι και γεωργοί, οι οποίοι όμως εγκαταλείφθηκαν.

Εικόνα 10. Ο Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου του Νέου στον οικισμό Κορίτσα

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Σύμφωνα με την παράδοση, οι πρώτοι κάτοικοι εγκαταστάθηκαν στον οικισμό τον 15^ο αιώνα. Ήταν κτηνοτρόφοι και δημιούργησαν τον πρώτο οικισμό πλησίον της τότε Γυναικείας Μονής, όπου σήμερα υπάρχει ο Ναός του Αγίου Νικολάου του Νέου. Όσον αφορά στην ονομασία του οικισμού, υπάρχουν τρεις εκδοχές. Σύμφωνα με την πρώτη εκδοχή το όνομα "Κορίτσα" προέρχεται από τις μοναχές, τις κόρες του Μοναστηριού. Σύμφωνα με τη δεύτερη εκδοχή, η λέξη "Κορίτσα" έχει σλάβικη προέλευση, είναι σύνθετη από τις λέξεις Κόρι+τσα, που σημαίνει , κόρι ή γκόρι = ψηλό μέρος και τσα = τόπος , τουτέστιν γκόρι+τσα = ψηλό μέρος σε βουνό. Η τρίτη εκδοχή έχει να κάνει με το παρωνύμιο της λέξης "Κορίστα", η οποία είναι εξελληνισμένος τύπος εκφοράς της ιταλικής λέξεως "CORISTA", η οποία σημαίνει "χορωδός, τονοδότης".

Ο οικισμός αποτελεί την πατρίδα του Νεομάρτυρα Αγίου Κυπριανού, που μαρτύρησε με αποκεφαλισμό στο Φανάρι της Πόλης το 1679. Επίσης, από τον Κλειτσό καταγόταν ο στρατηγός **Χαράλαμπος Γ. Κατσιμήτρος**.

Στους ορεινούς όγκους που περιβάλλουν την περιοχή έλαβαν χώρα σημαντικά ιστορικά γεγονότα, όπως η σύγκρουση του κλεφταρματολού Κατσαντώνη με τον δερβέναγα Ιλιάσμπη το 1825 και η μάχη του Καραϊσκάκη με τους Τούρκους το 1824 (foynpa-

eurutantias.blogspot.gr, 2009, Σιακαβέλλας *et al.*, 2015, fonografos.net, 2016, kleitsos-eurutantias.blogspot.gr, 2016).

Στις 4 Δεκεμβρίου 1942 συντάχθηκε ο "Κώδικας Ποσειδώνας" με πρωτοπόρο τον Κλειτσιώτη δημοσιογράφο - Αντιστασιακό **Γεωργούλα Μπέϊκο** για την αυτοδιοίκηση του χωριού και τη λαϊκή δικαιοσύνη. Ο Κώδικας και η σχετική Εγκύκλιος του αναδιανεμήθηκαν σε δεκατρία χωριά στη περιοχή της Φουρνάς. Σύμφωνα με αυτόν, συστήνονται επιτροπές αυτοδιοίκησης για κάθε κοινότητα και Λαϊκό Δικαστήριο, ενώ ο λαός αποτελούσε την κύρια πηγή εξουσίας. Κατά τις διατάξεις του Κώδικα εκφράστηκε η δημιουργία ενός λαϊκού πλαισίου διοικήσεως, κατά λαού διοικούμενου και προερχόμενου. Πρόκειται για μια προοδευτική τομή στον τρόπο οργάνωσης της καθημερινότητας των αγροτικών στρωμάτων, της διαχείρισης των καθημερινών προβλημάτων και της συλλογικής δημοκρατικής έκφρασης (Τζιβάρας και Γκαρίλα-Τζιβάρα, 2012).

Όσον αφορά στους υπόλοιπους οικισμούς που υπάγονται στην τοπική ενότητα Κλειτσού (Μαυρόλογγος, Μεσοχώρι, Πλάτανος), τα ιστορικά στοιχεία είναι περιορισμένα. Ο **Πλάτανος (Εικόνα 11)** πήρε την ονομασία του από τα πολλά πλατάνια της περιοχής (kleitsos-eurutantias.blogspot.gr, 2016).

Εικόνα 11. Ο οικισμός Πλάτανος

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Ανάμεσα στον Πλάτανο και το Μεσοχώρι βρίσκεται ο οικισμός **Μοσχιάδες (Εικόνα 12)**. Είναι ο μικρότερος και νεότερος οικισμός του οικιστικού συγκροτήματος του Κλειτσού. Ο Ναός της Αγίας Μαρίας που δεσπόζει στον οικισμό έχει ανεγερθεί με ιδιωτική πρωτοβουλία (fonografos.net, 2016, Χατζηδημητρίου *et al.*, 2013).

Εικόνα 12. Ο νεότερος οικισμός Μοσχιάδες

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Ο **Μαυρόλογγος** είναι ο τελευταίος και πιο απομακρυσμένος οικισμός της τοπικής ενότητας Κλειτσού, ενώ βρίσκεται σε μικρότερη απόσταση από την Καρδίτσα παρά από το Καρπενήσι. Στην περιοχή του, στη τοποθεσία Τριφύλλα, βρίσκεται το Σπίτι του Διαβάτη (foyrna-eurutantias.blogspot.gr, 2011).

Τέλος, το **Μεσοχώρι (Εικόνα 13)** αποτέλεσε την έδρα του δημοτικού διαμερίσματος Κλειτσού για πρακτικούς λόγους, καθώς είναι γεωγραφικά ο κεντρικότερος, από όπου πηρέ και το όνομά του (kleitsos-eurutantias.blogspot.gr, 2016).

Εικόνα 13. Ο οικισμός Μεσοχώρι

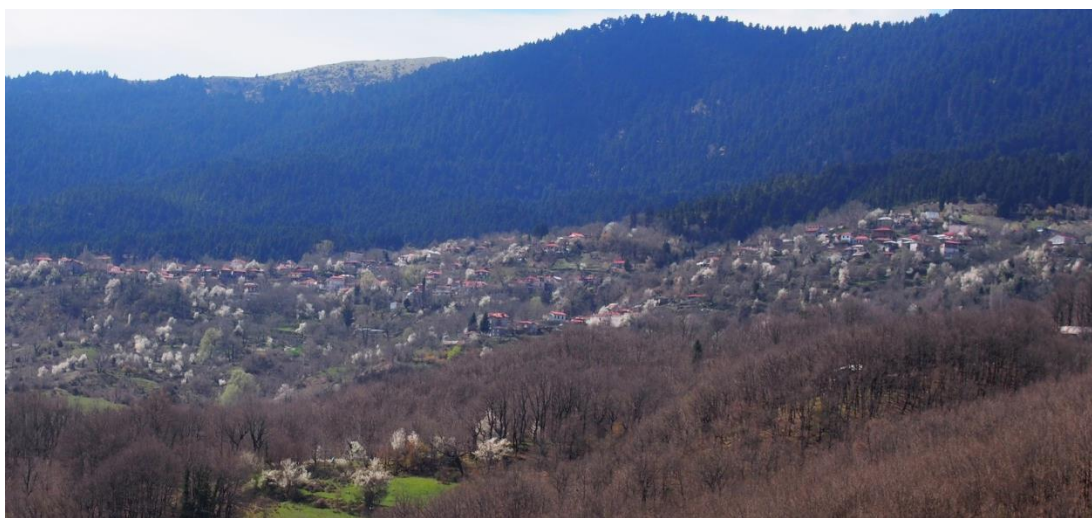

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

❖ Βράχα

Ο οικισμός Βράχα ή "Βράχα των Αγράφων" (**Εικόνα 14**) πρωτοσυνοικίστηκε στα τελευταία χρόνια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Το όνομα οφείλεται στον επιβλητικό βράχο της Τσούκας στα βόρεια του χωριού. Στα τέλη του 17^{ου} και αρχές 18^{ου} αιώνα ο οικισμός πλήγηκε από μεγάλες καταστροφές και επιδημίες. Κατά την επανάσταση του 1821 το χωριό καταστράφηκε ολοκληρωτικά από πυρπόληση, με εξαίρεση το Μοναστήρι της Βράχας. Μετά την απελευθέρωση το χωριό ξαναχτίστηκε στην προηγούμενη θέση, δηλαδή την τωρινή (vraha.blogspot.gr, 2016).

Εικόνα 14. Ο οικισμός Βράχα

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Κατά την περίοδο ακμής του **Μοναστηριού της Βράχας** στις αρχές του 19ου αιώνα, λειτουργεί σχολή γραμμάτων και ανώτερο διδασκαλείο, γεωπονική σχολή μελισσοκομίας και δεντροκομίας, ενώ υπάρχει αρχονταρίκι, μετόχι, βιβλιοθήκη και θεραπευτήριο. Αξίζει να σημειωθεί ότι το 1824 οδηγείται στο Μοναστήρι άρρωστος ο Καραϊσκάκης, όπου οχυρώνεται μαζί με τους συντρόφους του, επιτίθενται στους αντιπάλους του που τον καταδιώκουν και καταφέρνει και ξεφεύγει, οπότε και καταφεύγει στη Δομνίτσα (eygytixn.blogspot.gr, 2011).

Η Βράχα αποτελεί την πατρίδα του αγιογράφου και ξυλογλύπτη Κωνσταντίνου Παπαδημητρίου, ο οποίος έδρασε τον 19ο αιώνα. Στο κοσμικό του έργο στο πλαίσιο της ξυλογλυπτικής ασχολήθηκε και με την απεικόνιση αγωνιστών του '21 συνδυάζοντας τη γλυπτική με τη ζωγραφική. Έργα του αποτελούν η ξυλόγλυπτη απεικόνιση του Γεώργιου Καραϊσκάκη που ανήκει στην Εθνική Πινακοθήκη, καθώς και τρεις ανάλογες ξυλόγλυπτες ζωγραφισμένες μορφές αγωνιστών, ανάμεσα στις οποίες ο Μάρκος Μπότσαρης, οι οποίες βρίσκονται στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο (nationalgallery.gr).

Καθοριστικός για την εξέλιξη του οικισμού υπήρξε ο σεισμός μεγέθους 6,2 της κλίμακας Richter στις 05/02/1966. Ως εστία των σεισμικών δονήσεων χαρακτηρίζεται η περιοχή του Νομού Ευρυτανίας. Το Γεωδυναμικό Ινστιτούτο Αθηνών μελετούσε από 5μήνου τους σεισμούς Ακαρνανίας-Ευρυτανίας με σειсмоγράφους. Η απότομη αύξηση του αριθμού των σεισμών ανέφερε ότι πρέπει να προκαλείται από την ομαλή αύξηση της πίεσης της λίμνης Κρεμαστών (Τσέλος, 2012). Από το σεισμό έπαθαν σοβαρές ζημιές τα πολύ παλιά σπίτια,

όπως επίσης και: 1. το κτήριο του σχολείου στο Χοροστάσι, 2. ο ναΐσκος του παρεκκλησιού της Παναγίας, 3. τα υπερυψωμένα τμήματα του ναού του Αγίου Νικολάου, 4. ο ιστορικός ναΐσκος του άλλοτε μοναστηριού της Βράχας, 5. το εξωκλήσι της Αγίας Παρασκευής, 6. κτίσμα του εξωκκλησιού Αϊ-Λιάς. Θύματα δεν υπήρξαν παρά μόνο κάποιοι μικροτραυματισμοί. Στη πορεία, οι κάτοικοι άρχισαν να επισκευάζουν τις οικίες τους (vraha.blogspot.gr, 2016).

Μετά τον σεισμό του 1966 οι περισσότεροι κάτοικοι εγκαταστάθηκαν στο νέο οικισμό Βράχα (Σταυρό) Λαμίας, έπειτα από εισήγηση γεωλόγων και σεισμολόγων, οι οποίοι κατέβαλαν μεγάλη προσπάθεια για **μεταφορά του οικισμού και στεγαστική-αγροτογεωργική αποκατάσταση**. Η μετοίκιση ήταν προαιρετική και με την πάροδο του χρόνου οι περισσότεροι κάτοικοι εγκατέλειψαν τον οικισμό. Ωστόσο, ο σεισμός δεν αποτέλεσε την κύρια αιτία εγκατάλειψης, απλώς επιτάχυνε την προδιαγεγραμμένη πορεία του οικισμού (vraha.blogspot.gr, 2016). Ουσιαστικά ο γεωργοκτηνοτροφικός πληθυσμός της Βράχας μετατράπηκε σε αστικός (Τσέλος, 2012). Σήμερα ο οικισμός της Βράχας θεωρείται γενικά **παραθεριστικό χωριό** (vraha.blogspot.gr, 2016).

2.3. Διαβούλευση

Η διαβούλευση αποτελεί το πρώτο, και ίσως και το σημαντικότερο, βήμα στο δρόμο προς την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη μια περιοχής. Πρόκειται για την τεκμηριωμένη, ολιστικά και διεπιστημονικά, συζήτηση και την συμφωνία και αποδοχή από τους φορείς των πρωτοβουλιών της ανάπτυξης ότι η πορεία προς την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη αποτελεί την βέλτιστη επιλογή για τις ορεινές περιοχές.

Στη διαδικασία της διαβούλευσης συμμετέχουν, λοιπόν, οι φορείς των πρωτοβουλιών ανάπτυξης της περιοχής/περιφέρειας. Η γνώμη τους είναι βαρύνουσας σημασίας, καθώς οι φορείς αυτοί αντιλαμβάνονται:

«...τόσο τους λόγους και τις αιτίες που κράτησαν τους κατοίκους και τους προγόνους τους δεμένους για αιώνες με την άγρια ομορφιά αλλά και τις δυσκολίες των βουνών τους, όσο και τις συνθήκες που οδήγησαν πολλούς συμπατριώτες τους, με μαύρη καρδιά, να πάρουν το δρόμο της ξενιτειάς για να μπορέσουν, οι περισσότεροι, κάποτε, να κάνουν κάτι για την γενέθλια γη τους» (Ρόκος, 2001).

Φορείς των πρωτοβουλιών είναι οι κάτοικοι της περιοχής, οι απόδημοι και όσοι αποφασίζουν να εγκατασταθούν μόνιμα σε αυτή, καθώς και οι ενεργές συλλογικές/κοινωνικές οργανώσεις και ενώσεις τους (Ρόκος, 2001). Οι δημιουργικοί, υπεύθυνοι, ολόπλευρα ενημερωμένοι, συνειδητοί πολίτες των ορεινών περιοχών, αλλά και οι εσωτερικοί και εξωτερικοί μετανάστες που αγαπούν και συνδέονται συναισθηματικά με άρρηκτους δεσμούς με τον τόπο καταγωγής τους, καθώς και οι ενεργές, δημιουργικές και δημοκρατικές συλλογικότητές τους, είναι αυτοί που γνωρίζουν τα αντικειμενικά προβλήματα και τους περιορισμούς, αλλά και τις πραγματικές δυνατότητες και προοπτικές της περιοχής. Επίσης, είναι αυτοί που μπορούν να προσπαθήσουν ένα «εξ ιδίων» εγχείρημα, ώστε οι λίγοι εναπομείναντες κάτοικοι να μην εγκαταλείψουν την περιοχή.

Στο πλαίσιο της διαβούλευσης και της διερεύνησης των στοιχείων της "πραγματικής" πραγματικότητας της Δ.Ε. Φουρνάς, πραγματοποιήθηκαν **ατομικές και ομαδικές συζητήσεις**, καθώς και **συμπλήρωση ερωτηματολογίου** από κατοίκους της περιοχής μελέτης και από μέλη των Συλλόγων Απανταχού Φουρνιωτών Ευρυτανίας «Ο Λεπενιώτης» και Απανταχού Κλεισιωτών «Η Αδελφώτης», που εδρεύουν στην Αθήνα (**Παράρτημα, Πίνακας 69**).

Πριν τη μετάβαση στη περιοχή μελέτης

Τηλεφωνικές και τετ-α-τετ συζητήσεις

Εκτός από την πρώτη τηλεφωνική επικοινωνία με τον Δασάρχη Φουρνάς κατά την διερεύνηση επιλογής της περιοχής μελέτης, πραγματοποιήθηκαν επιπλέον τηλεφωνικές και τετ-α-τετ συζητήσεις πριν τη μετάβαση στη περιοχή.

Αρχικά πραγματοποιήθηκε **συνάντηση και διαβούλευση** με τον Πρόεδρο του Συλλόγου Απανταχού Κλεισιωτών «Η Αδελφώτης». Τα θέματα προς συζήτηση αφορούσαν στη σημερινή κατάσταση της περιοχής, στις προοπτικές, τις δυνατότητες, τα προβλήματα και τους περιορισμούς ανάπτυξής της, με έμφαση στον δημογραφικό μαρασμό που παρουσιάζει. Επίσης, τέθηκε το ερώτημα σχετικά με την επαναλειτουργία του πριστηρίου από τους δασικούς συνεταιρισμούς της περιοχής και την πιθανότητα συμμετοχής του Συλλόγου στο εγχείρημα. Δεν υπήρξε θετική ανταπόκριση και τονίστηκε από τον Πρόεδρο του Συλλόγου η δυσκολία "επιβίωσης" ενός τέτοιου εγχειρήματος και η περιορισμένη ενεργητικότητα και αριθμός των μελών του Συλλόγου.

Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε **συνάντηση και παρόμοιας θεματολογίας διαβούλευση** με τον Έφορο Δημοσίων Σχέσεων του Συλλόγου Απανταχού Φουρνιωτών Ευρυτανίας «Ο Λεπενιώτης». Το αποτέλεσμα της διαβούλευσης ήταν ίδιο με αυτό του Συλλόγου «Η Αδελφώτης», ενώ τονίστηκε από τον Έφορο το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των μόνιμων κατοίκων της περιοχής και η μεγάλη ηλικία της πλειοψηφίας των μελών του Συλλόγου ως ανασταλτικοί παράγοντες για τη συμμετοχή στο εγχείρημα.

Επιπλέον **τηλεφωνικές επικοινωνίες** που έλαβαν χώρα πριν τη μετάβαση στη περιοχή και αφορούσαν στη διερεύνηση των δυνατοτήτων, των προοπτικών, των προβλημάτων και των περιορισμών της, είναι με τους Προέδρους των τριών Τοπικών Κοινοτήτων, με την Αντιδήμαρχο του Δήμου Καρπενησίου και Πρόεδρο του Συλλόγου Γυναικών Δ.Ε. Φουρνάς και με τον Πρόεδρο του Συλλόγου Φουρνιωτών Φθιώτιδας «Το Ζαχαράκι». Εντούτοις, δεν επιτεύχθηκε κάποια προσωπική συζήτηση με την Πρόεδρο του Πολιτιστικού Συλλόγου Βράχας «Η Μεταμόρφωση του Σωτήρω» λόγω περιορισμένου διαθέσιμου χρόνου της Προέδρου.

Επιπροσθέτως, πραγματοποιήθηκαν **τετ-α-τετ συζητήσεις** με ανθρώπους που κατάγονται από τη περιοχή και διαμένουν μόνιμα στην Αθήνα, όπως:

- Με τον Ηλία Ράμμο, ο οποίος διέθεσε προσωπικές εκδόσεις που αφορούν στον οικισμό Βράχα και το φαράγγι Μέγα
- Με την Βασιλική Κατοίκου και την Χριστίνα Γιαννοπούλου, με καταγωγή από Φουρνά και Βράχα αντίστοιχα και τόπο διαμονής την Αθήνα
- Με τον Κώστα Σφέτσα, στον οποίο έχει παραχωρηθεί η χρήση του παραδοσιακού ξενώνα στον οικισμό Φουρνά και ο οποίος διοργανώνει σεμινάρια τρούφας στη περιοχή
- Με μέλη των υπερτοπικών Συλλόγων κατά τη διάρκεια εκδήλωσης για την κοπή της πρωτοχρονιάτικης πίτας

Επισημαίνεται ότι στο πλαίσιο αναζήτησης στοιχείων που αφορούν στην περιοχή μελέτης πραγματοποιήθηκαν **τηλεφωνικές επικοινωνίες** και **αλληλογραφία** μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου με διάφορους φορείς και πρόσωπα, ως εξής:

- Αποστολή ηλεκτρονικού μηνύματος (**Παράρτημα, Εικόνα 79**) και τηλεφωνική επικοινωνία με την Ελευθερία Τζιάτζιου, η οποία συνεργάστηκε για την διεξαγωγή του σεμιναρίου τρούφας, προς αναζήτηση στοιχείων για την **τρούφα** της περιοχής μελέτης. Από την τηλεφωνική επικοινωνία αποκομίστηκαν αξιόλογες πληροφορίες σχετικά με το θέμα.
- Αποστολή ηλεκτρονικού μηνύματος στον Δημοσθένη Χούπα (**Παράρτημα, Εικόνα 80**), προς αναζήτηση πληροφοριών σχετικά με την Πρωτοβουλία Περιβαλλοντικού Αγώνα Βραχινών Πολιτών για τα **αιολικά πάρκα** στη Βράχα. Δεν επιτεύχθηκε τελικά κάποια επικοινωνία.
- Αποστολή ηλεκτρονικών μηνυμάτων στους Κατερίνα Τραχανή (**Παράρτημα, Εικόνα 81**) και Νίκο Κουλαρμάνη (**Παράρτημα, Εικόνα 82**), μέλη των υπερτοπικών Συλλόγων, με επισύναψη του ερωτηματολογίου, έπειτα από δική τους προτροπή. Παρά την προσπάθεια περαιτέρω επικοινωνίας για την **αποκόμιση απόψεων** σχετικά με την πραγματικότητα της περιοχής μελέτης, δεν υπήρξε ανταπόκριση.
- Τηλεφωνική επικοινωνία με την υπάλληλο του Δήμου Καρπενησίου-Γραφείο Διοικητικών και Οικονομικών Θεμάτων Φουρνάς, Γεωργία Στεφανή, με σκοπό την συλλογή πληροφοριών για τα **δημοτικά κτήρια** με άμεση και θετική ανταπόκριση.
- Τηλεφωνική επικοινωνία και ηλεκτρονική αλληλογραφία με την υπάλληλο του Δήμου Καρπενησίου-Τμήμα Περιβάλλοντος, Μαρία Μπαντή, με σκοπό την **απόκτηση μελετών και στοιχείων** που αφορούν στη περιοχή μελέτης με άμεση και θετική ανταπόκριση.
- Τηλεφωνική επικοινωνία με την Προϊσταμένη του Δήμου Καρπενησίου- Τμήμα Αγροτικής Ανάπτυξης, Βασιλική Γραμματίκα, με σκοπό την αποκόμιση πληροφοριών σχετικά με την ύπαρξη **δημοτικών βοσκοτόπων και δημοτικών αγροτικών εκτάσεων**, καθώς και για τον τρόπο που πραγματοποιείται η βοσκή στη περιοχή με άμεση και θετική ανταπόκριση.
- Με το Επιμελητήριο Ευρυτανίας για την συλλογή πληροφοριών σχετικά με το είδος και τον αριθμό των **επιχειρήσεων** της Δ.Ε. Φουρνά για το έτος 2017 με άμεση και θετική ανταπόκριση.

Η πραγματοποίηση όλων των ανωτέρω επαφών και συζητήσεων, παρά το γεγονός ότι δεν είχαν θετική ανταπόκριση για συμβολή σε ένα «από τα κάτω» εγχείρημα, συνέτεινε στην αποκόμιση στοιχείων και πληροφοριών για την περιοχή μελέτης. Επιπλέον, αποτέλεσε σπουδαίο εργαλείο για τη διαμόρφωση άποψης για την πραγματικότητα της περιοχής και την κατάλληλη προετοιμασία για τη επιτόπια μετάβαση σε αυτή.

Συμπλήρωση ερωτηματολογίου

Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου (Βλ. Παράρτημα) από μέλη των Συλλόγων Απανταχού Φουρνιωτών Ευρυτανίας «Ο Λεπενιώτης» (Εικόνα 15) και των Απανταχού Κλειτσιωτών «Η Αδελφότης» πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια εκδήλωσης για την κοπή της πρωτοχρονιάτικης πίτας των υπερτοπικών Συλλόγων στην Αθήνα. Αρχικά, τα μέλη ενημερώθηκαν για το θέμα της διπλωματικής εργασίας, προτρέποντάς τους παράλληλα να συμβάλουν σε μια κοινή προσπάθεια ανάληψης πρωτοβουλιών για τον τόπο καταγωγής τους. Ωστόσο, δεν επιτεύχθηκε κάποια ομαδική συζήτηση πάνω στο θέμα της συμβολής των Συλλόγων.

Εικόνα 15. Η διαβούλευση στον Σύλλογο Απανταχού Φουρνιωτών Ευρυτανίας «Ο Λεπενιώτης»

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Η διαβούλευση στη περιοχή μελέτης

Ατομικές και συλλογικές συζητήσεις

Στο πλαίσιο διεξαγωγής της **επιτόπιας έρευνας**, πραγματοποιήθηκαν συζητήσεις με μόνιμους κατοίκους και με άτομα που δεν διαβιούν αλλά εργάζονται στη περιοχή, τόσο σε προσωπικό, όσο και σε συλλογικό επίπεδο. Οι συζητήσεις, ατομικές και ομαδικές, είχαν ως σκοπό την ανάπτυξη σχέσεων επικοινωνίας με τους κατοίκους της περιοχής για την συλλογή πληροφοριών, αλλά και για λόγους διασταύρωσης και ελέγχου της αξιοπιστίας των απαντήσεων του ερωτηματολογίου και της δευτερογενούς έρευνας (ιστορικών, στατιστικών και βιβλιογραφικών στοιχείων και άρθρων σε αναλογική μορφή ή διαδικτυακούς τόπους) που είχε προηγηθεί, ενώ παράλληλα διερευνήθηκε και η διάθεση των κατοίκων να αναλάβουν πρωτοβουλίες και να συμμετάσχουν σε ένα «από τα κάτω» εγχείρημα.

Οι **προσωπικές συζητήσεις** πραγματοποιήθηκαν κυρίως σε χώρους εστίασης, ενώ συμμετείχαν άτομα όλων των ηλικιών και κυρίως ανδρικού φύλου. Ατομικές συζητήσεις πραγματοποιήθηκαν με τον Πρόεδρο της Τ.Κ. Φουρνάς, τους Προέδρους των Δασικών Συνεταιρισμών, με τους υπαλλήλους του προγράμματος «Βοήθεια στο Σπίτι», τον υπάλληλο του Κ.Ε.Π., τους ιδιοκτήτες χώρων εστίασης, τον Δασάρχη Φουρνάς και τους εκκλησιαστικούς επιτρόπους του Ιερού Ναού Μεταμορφώσεως του Σωτήρος του οικισμού Φουρνάς και του Ιερού Ναού Αγίου Νικολάου του Νέου στον οικισμό Κορίτσα.

Όσον αφορά στις **ομαδικές συζητήσεις**, αυτές πραγματοποιήθηκαν ξεχωριστά για κάθε ομάδα ως εξής:

- Μέλη των Δασικών Συνεταιρισμών Βράχας και Κλειτσού: στο Δημοτικό σχολείο Μεσοχωρίου
- Μέλη του Δασικού Συνεταιρισμού Φουρνάς: στο χώρο εστίασης του Ξενώνα Φουρνά
- Μέλη του Συλλόγου Γυναικών της Δ.Ε. Φουρνάς: σε χώρο εστίασης στον οικισμό Φουρνά (**Εικόνα 16**)
- Προϊστάμενος και υπάλληλοι του Πυροσβεστικού Κλιμακίου: στον χώρο που στεγάζεται η υπηρεσία
- Μαθητές των λυκειακών τάξεων Φουρνάς: σε χώρο εστίασης στον οικισμό Φουρνά

Εικόνα 16. Η ομαδική συνάντηση με τον Σύλλογο Γυναικών της Δ.Ε. Φουρνάς

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Συμπλήρωση ερωτηματολογίου

Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου (**Βλ. Παράρτημα**) από τους κατοίκους της περιοχής πραγματοποιήθηκε κατόπιν ενημέρωσης και συζήτησης σχετικά με το θέμα σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο. Αξίζει να σημειωθεί ότι σχεδόν όλοι οι ερωτώμενοι δήλωσαν ενδιαφέρον να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο, με εξαίρεση ορισμένα άτομα μεγάλης ηλικίας, παρά την προθυμία για παροχή σχετικής βοήθειας.

Τα αποτελέσματα της επιτόπιας έρευνας (συζητήσεις και ερωτηματολόγια) θα αναλυθούν σε επόμενο κεφάλαιο.

Με το πέρας της επιτόπιας έρευνας

Με την ολοκλήρωση της επιτόπιας έρευνας και έχοντας αποκτήσει ολοκληρωμένη άποψη για την πραγματικότητα της περιοχής μελέτης, υπήρξε τηλεφωνική επικοινωνία με το γραφείο του **Περιφερειάρχη Στερεάς Ελλάδας**. Σκοπός της επικοινωνίας ήταν η ενημέρωση του Περιφερειάρχη σχετικά με τα αποτελέσματα της έρευνας και η ουσιαστική διαβούλευση, ώστε να καταγραφεί και η άποψη της Περιφέρειας πάνω σε θέματα ανάπτυξης της Δ.Ε. Φουρνάς. Ωστόσο, λόγω αυξημένων ανειλημμένων υποχρεώσεων του Περιφερειάρχη, δεν επιτεύχθηκε προσωπική επικοινωνία.

Επίσης, πραγματοποιήθηκε τηλεφωνική επικοινωνία και αποστολή ηλεκτρονικών μηνυμάτων (**Παράρτημα, Εικόνες 83 και 84**) με την υπεύθυνη του προγράμματος «**Μονοπάτια Πολιτισμού**» της Ελληνικής Εταιρείας Περιβάλλοντος και Πολιτισμού, Κατερίνα Στεмпίλη. Ο σκοπός της επικοινωνίας ήταν να διευκρινιστούν ζητήματα που αφορούν στο πρόγραμμα, ώστε να αξιοποιηθούν κατά την διατύπωση των προτάσεων-δράσεων στην εργασία. Εντούτοις, δεν επιτεύχθηκε προσωπική συζήτηση, ενώ αναμένεται η απάντηση στο ηλεκτρονικό μήνυμα.

Στη προσπάθεια συλλογής πληροφοριών σχετικά με το είδος της αμπέλου που ευδοκίμωσε στη περιοχή μελέτης και για τους λόγους εξάλειψής της συγκεκριμένης καλλιέργειας από την περιοχή, έλαβε χώρα τηλεφωνική επικοινωνία και αποστολή ηλεκτρονικού μηνύματος στην **Επίκουρο Καθηγήτρια του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών**, Κατερίνα Μπινιάρη (**Παράρτημα, Εικόνα 85**). Ωστόσο, αναμένεται η απάντηση στο ηλεκτρονικό μήνυμα.

Τέλος, στο πλαίσιο συλλογής πληροφοριών για την παράθεση των προτάσεων-δράσεων, πραγματοποιήθηκε τηλεφωνική επικοινωνία με τον **γυναικείο αγροτουριστικό συνεταιρισμό "Η ΑΛΟΠΗ"** που εδρεύει στο Μουζάκι Καρδίτσας. Το μέλος του συνεταιρισμού, με το οποίο πραγματοποιήθηκε η συζήτηση, αναφέρθηκε στον προβληματισμό για την συνεχόμενη μείωση των εσόδων λόγω της χρηματοπιστωτικής κρίσης των τελευταίων ετών, ενώ τόνισε την σπουδαιότητα του συνεταιρισμού ως μέσο κοινωνικοποίησης των γυναικών της περιοχής. Επιπροσθέτως, αναφέρθηκε στην σημασία του βιολογικού χαρακτήρα και του παραδοσιακού τρόπου παρασκευής των προϊόντων στην αύξηση της ζήτησής τους.

Κεφάλαιο 3^ο

Ολοκληρωμένες Αποδόσεις

3. Ολοκληρωμένες Αποδόσεις της Δ.Ε. Φουρνάς

3.1. Πολιτική διάσταση

3.1.1. Γενική πολιτική κατάσταση

Η Ελλάδα έχει περιέλθει σε μια πολυδιάστατη -και όχι μόνο οικονομική και χρηματοπιστωτική, αλλά και σε ηθικό, πολιτικό, πολιτισμικό, τεχνικό/τεχνολογικό και περιβαλλοντικό επίπεδο- κρίση ως αποτέλεσμα του νεοφιλελεύθερου συστήματος στο οποίο είναι ενταγμένη. Η είσοδος στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) με τη συνθήκη του Μάαστριχ το 1992 έχει ως αποτέλεσμα η εθνική πολιτική της χώρας να εναρμονίζεται ή να υπαγορεύεται από την Ε.Ε.. Μια Ε.Ε., η οποία «είναι κυρίως και παραμένει οικονομική, θεμελιώνει τις πολιτικές της στη «βιώσιμη ανάπτυξη» και συνεπώς στηρίζεται στην ανταγωνιστικότητα, την παραγωγικότητα, την επιχειρηματικότητα, την καινοτομία, τις νέες τεχνολογίες, την αποδοτικότητα, την αποτελεσματικότητα και την διαρκή αύξηση, μεγέθυνση, συσσώρευση, συγκέντρωση, συγκεντροποίηση και ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίου, επιχειρήσεων και κερδών, στην ευάλωτη ευέλικτη εργασία, κινητικότητα και συνεχή κατάρτιση απασχολήσιμων, στην ομογενοποίηση και εμπορευματοποίηση των πολιτισμικών αγαθών, στην μείωση των κοινωνικών δαπανών, στην απόλυτη ελευθερία του εμπορίου και των αγορών και στην αντί πάσης θυσίας μεγιστοποίηση των κερδών.» (Ρόκος, 2001).

Παρά το γεγονός της αποτυχίας της εκπλήρωσης των στόχων για βιώσιμη ανάπτυξη (Μιχαηλίδου και Ρόκος, 2016), «...η αιεφόρος ανάπτυξη δεσμεύει τις εθνικές κυβερνήσεις σε ατέρμονη παραγωγή, οικονομική μεγέθυνση και εγκαθίδρυση ενός ενιαίου, διαχρονικού και υπερτοπικού συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης.» (Σμπώκος, 2015). Δηλαδή, οι στρατηγικές ανάπτυξης της χώρας δεσμεύονται από το σύστημα της αιεφόρου ανάπτυξης, ένα σύστημα που αποσκοπεί καθαρά στην οικονομική μεγέθυνση σε βάρος των δύο άλλων πυλώνων της, της κοινωνίας και του περιβάλλοντος. **Η αποδόμηση ενός τέτοιου συστήματος είναι σχεδόν ουτοπική**, καθώς «...Το πρόβλημα είναι ότι έχουν επενδυθεί τεράστια ποσά παγκοσμίως σε αυτό το σύστημα.» (Σμπώκος, 2015).

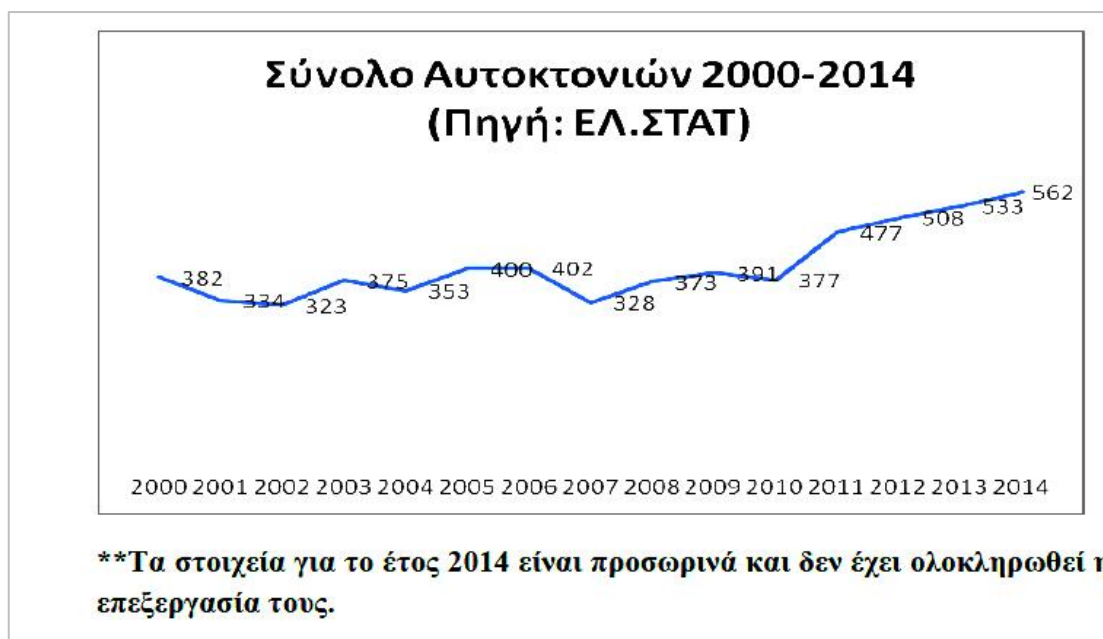
Η χώρα μας δεν θα μπορούσε να αποφύγει την διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση, την οποία οι λαοί των περισσότερων χωρών του κόσμου βιώνουν από το 2008. Με την είσοδο της στην Ε.Ε. και τη αποδοχή του ενιαίου νομίσματος, η Ελλάδα δεν θα μπορούσε παρά να έχει δημοσιονομικά ελλείμματα και δημόσιο χρέος, καθώς αδυνατεί να είναι ανταγωνιστική υπό τις συνθήκες της ελεύθερης κίνησης του κεφαλαίου και των ευρωπαϊκών αγαθών (Αμίν, 2011). Όταν οι έχοντες την εξουσία ήρθαν αντιμέτωποι με την χρηματοπιστωτική κρίση, οι πολιτικές αποφάσεις που πήραν ήταν να σωθεί το χρηματοπιστωτικό σύστημα με κάθε κόστος και ο μόνος τρόπος ήταν να αναλάβει το κράτος όλο και μεγαλύτερο χρέος (Χάρβεϊ, 2011).

Στις 6 Μαΐου του 2010 η ελληνική κυβέρνηση υπογράφει Μνημόνιο οικονομικής "στήριξης" με τα μέλη της Ευρωζώνης, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (Ε.Κ.Τ.) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (Δ.Ν.Τ.) έναντι οικονομικής δανειοδότησης ύψους 110 δις €, με σκοπό να αποφύγει την χρεοκοπία. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει μια σειρά μέτρων, όπως αύξηση του Φ.Π.Α. και των Ειδικών Φόρων Κατανάλωσης, μείωση μισθών και συντάξεων, απελευθέρωση των κλειστών επαγγελμάτων, αλλά και προετοιμασία προγράμματος

αποκρατικοποιήσεων για την πώληση περιουσιακών στοιχείων και επιχειρήσεων που ανήκουν στο κράτος, κ.α. (ΦΕΚ 65/Α/2010). Έκτοτε ακολούθησε η υπογραφή άλλων δύο μνημονίων με σοβαρές επιπτώσεις στην ελληνική κοινωνία.

Σύμφωνα με Έκθεση της Διεθνούς Ομοσπονδίας για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, από το 2009 τα μέτρα λιτότητας, τα οποία απαιτούσαν μια απότομη, άμεση μείωση των δημόσιων δαπανών, συνοδεύτηκαν από έντονη αύξηση της ανεργίας και της φτώχειας, πολιτική κρίση, οικονομική ύφεση και κοινωνική αναταραχή στην Ελλάδα. Στην ίδια έρευνα υποστηρίζεται ότι **ατομικά, πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα βάζονται ανοιχτά και έχουν παραβιαστεί σε όλα τα επίπεδα**, όχι μόνο σε τομείς όπως η υγεία και η εργασία, αλλά έχουν περισταλεί και θεμελιώδεις ελευθερίες, όπως η ελευθερία των μέσων ενημέρωσης ή το δικαίωμα της έκφρασης της διαφωνίας μέσω μιας ειρηνικής δημόσιας διαδήλωσης (FIDH/HLHR, 2014). Ο ελληνικός λαός είναι ο αποδέκτης της πολιτικής αδράνειας. Αξίζει να σημειωθεί ότι έχει παρατηρηθεί **αύξηση των αυτοκτονιών των τελευταίων ετών (Εικόνα 17)**, με τα προσωρινά στοιχεία έτους 2014 να είναι τα υψηλότερα που έχουν καταγραφεί στην Ελλάδα διαχρονικά (psychologynow.gr, 2016).

Εικόνα 17. Ποσοτικά στοιχεία αυτοκτονιών στην Ελλάδα την περίοδο 2000-2014

Πηγή: psychologynow.gr (2016).

Η δυσμενής γενική πολιτική κατάσταση της χώρας επιδεινώθηκε ακόμα περισσότερο με την είσοδο **προσφύγων**. Η αδυναμία διαχείρισης των αυξανόμενων προσφυγικών ροών έχει πολλαπλές κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις για τον ελληνικό λαό, αλλά και για τους ίδιους τους πρόσφυγες. Οι εγκαταστάσεις διαμονής είναι ανεπαρκείς και οι συνθήκες υγιεινής, πρόνοιας κ.λπ. άθλιες, ενώ οι δύσκολες καιρικές συνθήκες κατά την διάρκεια του χειμώνα κατέστησαν ακόμα πιο δύσκολη την διαμονή των προσφύγων (info-war.gr, 2017).

Ορεινότητα

Όσον αφορά στην ορεινότητα, υπάρχει πληθώρα ορισμών με τους οποίους χαρακτηρίζεται μια περιοχή ως ορεινή.

Σύμφωνα με την έρευνα του NORDREGIO οι τοπογραφικά ορεινές περιοχές ορίζονται ως εξής:

- Υψόμετρο άνω των 2500m: θεωρούνται ορεινές όλες οι περιοχές.
- Υψόμετρο ανάμεσα στα 1500m και 2500m: θεωρούνται ορεινές όλες οι περιοχές με κλίση μεγαλύτερη από 2° σε ακτίνα 3km.
- Υψόμετρο ανάμεσα στα 1000m και 1500m: για να θεωρείται μια περιοχή ορεινή πρέπει να ικανοποιεί ένα από τα εξής δύο κριτήρια: (α) η κλίση σε ακτίνα 3km να είναι μεγαλύτερη από 5°, (β) η υψομετρική διαφορά σε ακτίνα 7km να είναι τουλάχιστον 300m.
- Υψόμετρο ανάμεσα στα 300m και 1000m: για να θεωρείται μια περιοχή ορεινή απαιτείται μόνο το κριτήριο (β) από τα προηγούμενα.
- Υψόμετρο κάτω από τα 300m: υπολογίστηκε η τυπική απόκλιση για 8 κατευθύνσεις σε διάφορα σημεία του ψηφιακού υψομετρικού μοντέλου της Ε.Ε., και όπου το αποτέλεσμα ήταν μεγαλύτερο από 50m, θεωρήθηκε ότι το τοπογραφικό ανάγλυφο ήταν αρκετά απότομο για να θεωρηθεί ως ορεινή περιοχή, αν και σε χαμηλό υψόμετρο (Μιχαηλίδου και Ρόκος, 2010).

Πιο πρόσφατη έρευνα της Ε.Ε., η οποία βασίστηκε στην ανωτέρω έρευνα του NORDREGIO, ορίζει ως ορεινές περιοχές της κατηγορίας NUTS3² με τουλάχιστον το 50% του πληθυσμού τους να ζει σε τοπογραφικά ορεινές περιοχές. Σύμφωνα με την μελέτη, οι ορεινοί Νομοί της Ελλάδας είναι οι εξής: Καβάλας, Γρεβενών, Καστοριάς, Κοζάνης, Φλώρινας, Θεσπρωτίας, Ιωαννίνων, Κεφαλονιάς, Λευκάδας, Αιτωλοακαρνανίας, **Ευρυτανίας**, Φθιώτιδας, Φωκίδας, Αρκαδίας, Σάμου, Κυκλάδων, Λασιθίου και Ρεθύμνου (Μιχαηλίδου και Ρόκος, 2010).

Οι ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, όπως καθορίστηκαν με την οδηγία **75/268/ΕΟΚ** του Συμβουλίου «περί της ορεινής γεωργίας και της γεωργίας σε ορισμένες μειονεκτικές περιοχές» διακρίνονται ως εξής:

- **Ορεινές περιοχές** όπου εντάσσονται Δήμοι, Κοινότητες και Οικισμοί που βρίσκονται:
 - α) σε υψόμετρο πάνω από 800 μέτρα
 - β) σε υψόμετρο μεταξύ 600-800 μέτρων και κλίσεις του εδάφους τουλάχιστον 16%
 - γ) σε υψόμετρο κάτω από 600 μέτρα με κλίσεις εδάφους τουλάχιστον 20%.
- **Μειονεκτικές Περιοχές** όπου εντάσσονται Δήμοι, Κοινότητες ή οικισμοί που αποτελούν ομοιογενείς ζώνες και χαρακτηρίζονται από χαμηλή πυκνότητα πληθυσμού, άγονο έδαφος και χαμηλό εισόδημα.
- **Περιοχές με Ειδικά Προβλήματα** όπου εντάσσονται ζώνες, Δήμοι και Κοινότητες νησιωτικών και παραμεθόριων περιοχών, που έχουν, λόγω της θέσης τους, ειδικά

² NUTS 3 (Nomenclature of Territorial Units for Statistics 3): Πρόκειται για το τρίτο (και τελευταίο) επίπεδο διοίκησης των κρατών της Ε.Ε. σύμφωνα με την Eurostat. Τα τρία αυτά επίπεδα καθορίστηκαν και χρησιμοποιούνται για στατιστικούς λόγους και η διάκρισή τους βασίζεται στον πληθυσμό στον οποίο αφορούν. Στην περίπτωση της Ελλάδας ταυτίζεται με τους Νομούς (Μιχαηλίδου και Ρόκος, 2010).

προβλήματα, το γεωργικό εισόδημά τους φθάνει μέχρι το 80% του μέσου όρου της χώρας και η γονιμότητα των εδαφών τους είναι χαμηλή (Μιχαηλίδου, 2008).

Οι Δήμοι, Κοινότητες και Οικισμοί που θεωρούνται ορεινοί σύμφωνα με την οδηγία 75/268/ΕΟΚ, δικαιούνται και τις ειδικές επιδοτήσεις (Μιχαηλίδου και Ρόκος, 2010).

Σύμφωνα με την ΕΣΥΕ, ως **ορεινός πληθυσμός** ορίζεται ο πληθυσμός των δημοτικών και κοινοτικών διαμερισμάτων των οποίων η επιφάνεια είναι κατ' εξοχήν κεκλιμένη και ανώμαλη, διακόπτεται από χαράδρες ή καλύπτεται από απότομους ορεινούς όγκους που δημιουργούν πολλαπλές και βαθιές πτυχωσεις με υψομετρικές διαφορές μεγαλύτερες των 400 μέτρων. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν και οι πληθυσμοί δημοτικών και κοινοτικών διαμερισμάτων των οποίων η επιφάνεια ή μεγάλο μέρος αυτής βρίσκεται σε υψόμετρο άνω των 800 από την επιφάνεια της θάλασσας (ΕΣΥΕ, 2001).

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι υπάρχει πληθώρα ορισμών για τις ορεινές περιοχές, με αποτέλεσμα να δημιουργείται σύγχυση στην Ε.Ε. και αντιφάσεις με τους ορισμούς που χρησιμοποιούν τα ίδια τα κράτη. Το γεγονός αυτό δημιουργεί αμφιβολία σχετικά με το κατά πόσο οι πολιτικές και τα μέτρα της Ε.Ε. για τις ορεινές περιοχές αντιμετωπίζουν ουσιαστικά τα ιδιαίτερα προβλήματα των περιοχών αυτών (Μιχαηλίδου και Ρόκος, 2010).

Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ) 2007-2013

Σύμφωνα με το **Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ) 2007-2013** για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών, δε υιοθετείται σε επίπεδο Περιφερειών διαφοροποιημένη πολιτική αλλά οριζόντια. Η στρατηγική ανάπτυξης του ορεινού χώρου είναι κοινή για όλη την χώρα, αφού τα προβλήματα είναι κοινά σε όλες τις Περιφέρειες, παρά την επιλεξιμότητα των Περιφερειών αυτών σε τρεις διαφορετικές κατηγορίες. Η στρατηγική ανάπτυξης του ορεινού χώρου αποσκοπούσε στην ανασυγκρότηση των δραστηριοτήτων παραγωγής και κατοίκησης, οι οποίες παρουσιάζουν σημαντική εποχικότητα και υποχώρηση, καθώς και στην αντιμετώπιση των πιέσεων, που εμφανίζεται σε ορισμένες ορεινές περιοχές εξαιτίας της τουριστικής και οικιστικής ανάπτυξης. Η ανάπτυξη επιδιώχθηκε με τρόπο ώστε να μην διακυβεύεται η οικολογική και πολιτιστική σημασία του ορεινού χώρου, συνδυάζοντας τις παραδοσιακές με τις σύγχρονες επιχειρηματικές δραστηριότητες, οι οποίες είναι συμβατές με το περιβάλλον, το τοπίο, αλλά και τους κανόνες της αγοράς. Στο ανωτέρω πλαίσιο, η ανάπτυξη του τουρισμού και ιδιαίτερα του τουρισμού μικρής κλίμακας, η διατήρηση της άσκησης της γεωργίας και της κτηνοτροφίας, η ανάδειξη της οικολογικής και κοινωνικής σημασίας των δασών και η δημιουργία/διατήρηση της μικρής βιοτεχνίας αποτελούν διακριτές ενότητες παρεμβάσεων (espa.gr, 2007).

Προωθείται η συγκρότηση ενός πολυλειτουργικού προτύπου ανάπτυξης, το οποίο αποσκοπούσε στη παραγωγή επώνυμων (ΠΟΠ, ΠΓΕ, βιολογικά) γεωργικών προϊόντων σε μακροχρόνια προοπτική σε συνδυασμό με την ήπια τουριστική ανάπτυξη. Επίσης, η άσκηση πολιτικής για τις ορεινές περιοχές θα έπρεπε να περιορίζει τις επιπτώσεις από:

- τις χωρίς μακροχρόνιο ορίζοντα οικονομικές και παραγωγικές δραστηριότητες οι οποίες τελικά, επιδρούν αρνητικά στους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους
- τις πιέσεις της τουριστικής ανάπτυξης
- τα μεγάλα έργα υποδομής και ενέργειας
- τις πιέσεις της οικιστικής ανάπτυξης (espa.gr, 2007).

Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης-ΕΣΠΑ 2014-2020

Το **Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης-ΕΣΠΑ 2014-2020** αποβλέπει «στην αναγέννηση της ελληνικής οικονομίας με ανάταξη και αναβάθμιση του παραγωγικού και κοινωνικού ιστού της χώρας και τη δημιουργία και διατήρηση βιώσιμων θέσεων απασχόλησης, έχοντας ως αιχμή την εξωστρέφει, καινοτόμο και ανταγωνιστική επιχειρηματικότητα και γνώμονα την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και της αρχές της αειφόρου ανάπτυξης.». Βασική επιδίωξη αποτελεί η ευημερία που θα στηρίζεται στην ανταγωνιστικότητα, την καινοτομία και την εξωστρέφεια των επιχειρήσεων της χώρας, συμπεριλαμβανομένων αυτών του πρωτογενή τομέα. Για την επίτευξη αυτής της επιδίωξης πρέπει να υπάρξει συμφιλίωση με την ιδέα του επιχειρηματικού κέρδους ως κινήτρου για την επενδυτική πρωτοβουλία, ενώ χρειάζεται μετάβαση στην ποιοτική επιχειρηματικότητα, με αιχμή την καινοτομία και αύξηση της εγχώριας προστιθέμενης αξίας.

Σύμφωνα με το ΕΣΠΑ 2014-2020, οι ορεινές περιοχές παρουσιάζουν έναν δυϊσμό τάσεων όσον αφορά στην ανάπτυξη. Η μία είναι η εγκατάλειψη μεγάλων περιοχών και η

δεύτερη συνδέεται με την ήπια τουριστική ανάπτυξη, την αναδυόμενη βιολογική γεωργία, την αντοχή ορισμένων παραδοσιακών προτύπων, κ.λπ.. Διαπιστώνονται κοινά προβλήματα αναπτυξιακής υστέρησης, προσβασιμότητας, δημογραφικής αποδυνάμωσης και κατακερματισμού των παραγωγικών δραστηριοτήτων. Με το ΕΣΠΑ 2014-2020 δίνεται έμφαση στην οικονομική ανάπτυξη των περιοχών αυτών, στη **διατήρηση της οικολογικής αξίας** (όσον αφορά στα συστήματα παραγωγής, τη βιοποικιλότητα, την παραγωγή τοπικών ποιοτικών προϊόντων) και στη συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού μέσω της ενδυνάμωση της δραστηριότητας στον αγρο-διατροφικό τομέα (και των συμπληρωματικών μεταποιητικών δραστηριοτήτων σχετικής κλίμακας), της **προώθησης εναλλακτικών μορφών τουρισμού** (χειμερινός, φυσιολατρικός, θρησκευτικός) και της εν γένει **διαφοροποίησης της τοπικής οικονομικής βάσης**. Επίσης, κρίνεται επιτακτικής ανάγκης η πραγματοποίηση χωρικών παρεμβάσεων ολοκληρωμένου χαρακτήρα που στοχεύουν στην μείωση των ανισοτήτων και στην ενδυνάμωση της τοπικής κοινωνικής συνοχής, της συνεργασίας και των κοινωνικών δεσμών τόσο εντός της κοινότητας, όσο και σε σχέση με τις γειτονικές περιοχές (espa.gr, 2014).

Οι κύριοι παράγοντες που αφορούν στις **ορεινές περιοχές** και που πρέπει να αντιμετωπιστούν είναι η επιρροή του γεωγραφικού ανάγλυφου, των δημογραφικών τάσεων που θέτουν φραγμούς στη διάχυση ανάπτυξης από τους πόλους και η οικονομική κρίση, καθώς οι περιοχές αυτές συγκεντρώνουν πληθυσμό με συνήθως αρνητικούς (ως προς τον εθνικό μέσο όρο) δείκτες εισοδήματος, εξέλιξης εισοδήματος, έκθεσης σε κίνδυνο φτώχειας, γήρανσης και αντικατάστασης. Οι στρατηγικοί στόχοι που αφορούν στις περιοχές αυτές είναι η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού πλεονεκτήματος, η ενίσχυση της τάσης επιστροφής στον αγροτικό τομέα και η αναδιάρθρωση του, η επικέντρωση του τουρισμού σε εμπλουτισμό και διεύρυνση του τουριστικού προϊόντος. Όσον αφορά στην αγροτική ανάπτυξη, η γενικότερη αναπτυξιακή στρατηγική είναι κοινή για όλη τη χώρα, καθώς τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ορεινές περιοχές είναι κοινά σε όλες τις περιφέρειες, ενώ αποσκοπεί στην ανασυγκρότηση των δραστηριοτήτων παραγωγής και κατοίκησης κατά βιώσιμο οικονομικά και περιβαλλοντικά πρότυπο. Τέλος, ενισχύεται η ανάγκη πολυλειτουργικού μοντέλου αγροτικής ανάπτυξης στις ορεινές και λιγότερο ευνοημένες περιοχές, με έμφαση στην παραγωγή **ιδιότυπων προϊόντων** (προϊόντα τοπικά, ειδικού τύπου και τεχνολογίας, υψηλής ποιότητας, κ.λπ.) ως μια δυνατότητα διαφοροποίησης με βάση τη «συμβολική αξία τους» και απόκτησης προστιθέμενης αξίας για τους κατοίκους των περιοχών αυτών (espa.gr, 2014).

Το αναπτυξιακό όραμα του ΕΣΠΑ 2014-2020 είναι «*Συμβολή στην αναγέννηση της ελληνικής οικονομίας με ανάταξη και αναβάθμιση του παραγωγικού και κοινωνικού ιστού της χώρας και τη δημιουργία και διατήρηση βιώσιμων θέσεων απασχόλησης, έχοντας ως αιχμή την εξωστρεφή, καινοτόμο και ανταγωνιστική επιχειρηματικότητα και γνώμονα την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης*». Οι χρηματοδοτικές προτεραιότητες είναι οι εξής:

1. Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας των επιχειρήσεων, μετάβαση στην ποιοτική επιχειρηματικότητα με αιχμή την καινοτομία και αύξηση της εγχώριας προστιθέμενης αξίας
2. Ανάπτυξη και αξιοποίηση ικανοτήτων ανθρώπινου δυναμικού – ενεργός κοινωνική ενσωμάτωση

3. Προστασία του περιβάλλοντος – Μετάβαση σε μία οικονομία φιλική στο περιβάλλον
4. Ανάπτυξη-εκσυγχρονισμός-ολοκλήρωση υποδομών για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη
5. Βελτίωση της θεσμικής επάρκειας και της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης (espa.gr, 2016).

Αποτελείται από 20 Προγράμματα, εκ των οποίων τα 7 είναι **Τομεακά** και αφορούν ένα ή περισσότερους τομείς για το σύνολο της χώρας, και τα 13 **Περιφερειακά** και περιλαμβάνουν δράσεις περιφερειακής εμβέλειας. Τα Τομεακά Προγράμματα διακρίνονται ως εξής:

- Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» (ΕΠΑνεΚ)
- Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη» (ΥΜΕΠΕΡΑΑ)
- Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού – Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση»
- Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Μεταρρύθμιση Δημόσιου Τομέα»
- Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Τεχνική Βοήθεια»
- Πρόγραμμα «Αγροτική Ανάπτυξη» (ΠΑΑ) σε εθνικό επίπεδο
- Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Αλιείας και Θάλασσας» (espa.gr, 2016).

Στον **Πίνακα 70 του Παραρτήματος** παρουσιάζεται η κατανομή των δαπανών του ΕΣΠΑ 2014-2020 για το σύνολο της χώρας, την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, την Π.Ε. Ευρυτανίας και τον Δήμο Καρπενησίου.

Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) 2014-2020

Το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020 καλύπτει όλη την Ελλάδα. Σύμφωνα με αυτό, ως «αγροτικές περιοχές» χαρακτηρίζονται οι ενδιάμεσες και κυρίως αγροτικές περιοχές, ήτοι οι 52 από τους 54 Νομούς της Ελλάδας, εξαιρουμένων των Νομών Αττικής και Θεσσαλονίκης. Οι «αγροτικές περιοχές» καλύπτουν το 94,3% της Ελληνικής επικράτειας (82,2% αγροτικές και 12,1% ενδιάμεσες) και κατοικεί σε αυτές περίπου το ήμισυ του πληθυσμού της χώρας (54,5%) (Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας, 2015).

Η στρατηγική για το ΠΑΑ 2014-2020 σχεδιάστηκε λαμβάνοντας υπόψη:

- τους στόχους της στρατηγικής «Ευρώπη 2020»
- τους στόχους για την αγροτική ανάπτυξη για την περίοδο 2014-2020
- τους στόχους του Πυλώνα I της ΚΑΠ
- το έγγραφο θέσεων της ΕΕ για την Ελλάδα
- τις προτεραιότητες του Προγράμματος Προσαρμογής, που ενσωματώνουν και τις συστάσεις του Συμβουλίου για το Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων
- την υλοποίηση του ΠΑΑ 2007-2013
- τα μέχρι σήμερα αποτελέσματα της εταιρικής σχέσης και ιδιαίτερα των Θεματικών ομάδων Στρατηγικού Σχεδιασμού (ΘΟΣΣ)
- τους εθνικούς και ενωσιακούς στόχους του Σύμφωνου Εταιρικής Σχέσης (ΕΣΠΑ 2014-2020)
- τα αποτελέσματα της SWOT ανάλυσης για τον προσδιορισμό των αναγκών
- τις ενωσιακές και εθνικές πολιτικές για το περιβάλλον και την κλιματική αλλαγή
- τα αποτελέσματα των 13 περιφερειακών και της εθνικής στρατηγικής έξυπνης εξειδίκευσης (Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας, 2015).

Το όραμα για την αγροτική ανάπτυξη, συνοψίζεται ως η «**Ολοκληρωμένη ανάπτυξη και βιώσιμη ανταγωνιστικότητα του αγροτικού χώρου**». Η εθνική στρατηγική διαρθρώνεται γύρω από τρεις αλληλένδετους και συμπληρωματικούς στόχους, οι οποίοι αποσκοπούν στην άμβλυνση των επιπτώσεων της μακροχρόνιας ύφεσης, λόγω της υφιστάμενης οικονομικής κρίσης, και την επίτευξη των γενικότερων δεσμεύσεων, που έχει αναλάβει η χώρα για την δημοσιονομική εξυγίανση και την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης. Οι στρατηγικοί στόχοι και οι ειδικοί στόχοι που αυτοί περιλαμβάνουν παρουσιάζονται στον **Πίνακα 2**.

Πίνακας 2. Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης

	ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΙΔΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ
Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας	Δημιουργία ενός ισχυρού, ανταγωνιστικού και βιώσιμου αγρο-διατροφικού συστήματος	Αύξηση της ανταγωνιστικότητας του αγρο-διατροφικού συστήματος (Γεωργία και μεταποίηση γεωργικών προϊόντων)
		Ενίσχυση της αλυσίδας αξίας των αγρο-διατροφικών προϊόντων
		Αναβάθμιση του ανθρώπινου κεφαλαίου και ενίσχυση της επιχειρηματικής κουλτούρας
Διασφάλιση της βιώσιμης διαχείρισης των φυσικών πόρων και της δράσης για το κλίμα	Προαγωγή της αειφορίας του αγρο-διατροφικού συστήματος και των αγροτικών περιοχών	Προστασία και διαχείριση των φυσικών πόρων και της βιοποικιλότητας στη γεωργία και δασοπονία
		Μετριασμός και προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή
Επίτευξη ισόρροπης εδαφικής ανάπτυξης των αγροτικών οικονομιών και κοινοτήτων, συμπεριλαμβανομένης της δημιουργίας και της διατήρησης θέσεων απασχόλησης	Δημιουργία Βιώσιμων και Πολυ-λειτουργικών αγροτικών περιοχών	Παροχή βασικών υπηρεσιών και ποιότητα ζωής στις περιοχές της υπαίθρου
		Διαφοροποίηση της οικονομικής βάσης και δημιουργία θέσεων απασχόλησης στις περιοχές της υπαίθρου
		Ενίσχυση του κοινωνικού ιστού στις αγροτικές περιοχές

Πηγή: Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας (2015). Ιδία επεξεργασία

Όσον αφορά στις ορεινές περιοχές, το ΠΑΑ 2014-2020 παραθέτει ως ανάγκη την άμβλυνση του κινδύνου εγκατάλειψης των γεωργικών γαιών ιδιαίτερα στις περιοχές αυτές, λόγω διάφορων παραγόντων, όπως είναι η ορεινότητα, ο γερασμένος πληθυσμός, η σημαντική εξάρτηση από τις επιδοτήσεις κ.α. (Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας, 2015).

Το Μέτρο «Συστήματα ποιότητας γεωργικών προϊόντων και τροφίμων» (Μέτρο 9) στοχεύει στην διασφάλιση των δύο συστατικών της «ποιότητας» ταυτόχρονα, επιθυμητές ιδιότητες και επιθυμητός όγκος προς διάθεση μέσω δύο προσεγγίσεων, δηλαδή:

α) μέσω των κατάλληλων σχημάτων πιστοποίησης, π.χ. ΠΟΠ / ΠΓΕ, βιολογικής παραγωγής κ.λπ., στοχεύει σε ιδιότητες του προϊόντος που είναι αναγνωρίσιμες από τον καταναλωτή.

β) στη διευκόλυνση -μέσω αξιοποίησης συστημάτων διαχείρισης της ποιότητας όπως το AGRO 2 για την φυτική παραγωγή (Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας, 2015).

Δίνεται έμφαση στη βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία, ενώ εκτός από τα προϊόντα Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ) και Προστατευόμενης Γεωγραφικής

Ένδειξης (ΠΓΕ), αναφέρονται ως προϊόντα μεγάλης σημασίας για τους καταναλωτές τα **Προϊόντα Ορεινής Παραγωγής** (σύμφωνα με τον Κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 1151/2012) (Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας, 2015).

Στο **Μέτρο «Επενδύσεις σε υλικά στοιχεία του ενεργητικού» (Μέτρο 4)** προβλέπεται η ανάπτυξη υποδομών δασικού οδικού δικτύου για διαχείριση των ορεινών βοσκοτόπων, την πρόληψη και την αποκατάσταση των δασών, καθώς και την πρόσβαση σε αισθητικά τοπία με θετικές συνέπειες στην τουριστική ανάπτυξη. Επίσης, το οδικό αυτό δίκτυο θα καλύψει και τις ανάγκες των κατοίκων των ορεινών περιοχών. Οι υποδομές θα εξασφαλίζουν την εύκολη και ασφαλή προσβασιμότητα στις γεωργικές και κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου κυρίως για τις ορεινές περιοχές. Στο ίδιο μέτρο συμπεριλαμβάνεται και το υπομέτρο «Διατήρηση και δημιουργία αναβαθμίδων» για την προστασία των εδαφών από τη διάβρωση στις νησιωτικές, ορεινές ή μειονεκτικές περιοχές. Εκτός από την προστασία των εδαφών των ορεινών περιοχών με αναβαθμίδες, προβλέπεται και η κάλυψη δαπανών για την κατασκευή ορεινών αντιδιαβρωτικών και αντιπλημμυρικών έργων και συνοδών τους έργων (Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας, 2015).

Με το ΠΑΑ προβλέπονται ενισχύσεις μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων δίνοντας προτεραιότητα σε **μικρές αγροτικές κοινότητες ορεινών** και νησιωτικών περιοχών, ενώ παράλληλα ενθαρρύνονται οικονομικές δραστηριότητες που συνάδουν με την πολιτιστική, αγροτική και φυσική κληρονομιά της υπαίθρου και συνεισφέρουν στην επισκεψιμότητά της (**αγροτουρισμός, οικοτεχνία**). Επίσης, προωθείται η κάλυψη των ορεινών ή νησιωτικών αγροτικών περιοχών από ευρυζωνικά δίκτυα (ειδικά υψηλών ταχυτήτων νέας γενιάς/NGA) (Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας, 2015).

Επιπλέον, περιλαμβάνει δράσεις για την ανάδειξη της φυσικής κληρονομιάς των αγροτικών περιοχών, που αφορά την ανάδειξη, προστασία και διατήρηση της φυσικής κληρονομιάς και συναφών πόρων (όπως γεωργική βιοποικιλότητα και άγριας ζωής, τοπία, παραδοσιακές καλλιεργητικές τεχνικές) με τοπικής εμβέλειας και μικρής κλίμακας παρέμβαση σε ορεινά τοπικά οικοσυστήματα. Δίνεται έμφαση στη σπουδαιότητα των γεωργοδασοκομικών συστημάτων (δασογεωργικά, δασολιβαδικά) ως παραδοσιακή μορφή χρήσης γης στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές, τα οποία συμβάλλουν στη διατήρηση της καλής κατάστασης των εδαφών, της βιοποικιλότητας και του αγροτικού τοπίου, οπότε ενισχύεται οικονομικά η εγκατάσταση και συντήρησή τους (**Μέτρο 10**). Δίνεται προτεραιότητα στην οικονομική στήριξη (υπό μορφή επιχορήγησης) νέων ομάδων και οργανώσεων παραγωγών ορεινών περιοχών στους τομείς της γεωργίας και της δασοπονίας, προκειμένου να αντιμετωπίσουν από κοινού τις προκλήσεις της αγοράς, να ενισχύσουν τη διαπραγματευτική τους δύναμη, να διευρύνουν τον αριθμό των πιθανών αγοραστών και να μειώσουν το ανά παραγωγό κόστος των συλλογικών επενδύσεων (**Μέτρο 9**) (Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας, 2015).

Η χορήγηση αντισταθμιστικής ενίσχυσης (αποζημίωσης) σε ορεινές περιοχές παρουσιάζεται ως επιμέρους μέτρο. Η ενίσχυση αποσκοπεί στην αντιστάθμιση του πρόσθετου κόστους ή/και του διαφυγόντος εισοδήματος που προκαλείται όταν η άσκηση της γεωργικής δραστηριότητας πραγματοποιείται υπό συνθήκες απότομων κλίσεων ή/και δυσχερών κλιματολογικών συνθηκών, λόγω υψομέτρου και έχει την μορφή ετήσιων πληρωμών ανά εκτάριο γεωργικής γης στην οποία ασκείται γεωργική δραστηριότητα εντός των ορεινών

περιοχών. Η αποζημίωση για τις πρόσθετες δαπάνες και την απώλεια εισοδήματος λόγω μειονεκτημάτων των αγροτικών ορεινών περιοχών γίνεται σε σύγκριση με περιοχές που δεν πλήττονται από τα σχετικά μειονεκτήματα (Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας, 2015).

Όσον αφορά στα δάση, εκτός από τα Μέτρα 9 και 10 που προαναφέρθηκαν, το **Μέτρο 8** του ΠΑΑ 2014-2020 «**Επενδύσεις στην ανάπτυξη δασικών περιοχών και στη βελτίωση της βιωσιμότητας των δασών**» περιλαμβάνει υπομέτρα σχετικά με τη δάσωση και δημιουργία δασικών εκτάσεων, την ενίσχυση για γεωργοδασοκομικά συστήματα, την πρόληψη και αποκατάσταση ζημιών σε δάση εξαιτίας δασικών πυρκαγιών, φυσικών καταστροφών από πυρκαγιές, παθογόνους οργανισμούς και πλημμυρικά φαινόμενα, καθώς και την στήριξη για επενδύσεις σε δασοκομικές τεχνολογίες και στη μεταποίηση, διακίνηση και εμπορία δασικών προϊόντων (Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας, 2015).

Το **Μέτρο 11** αφορά στις **βιολογικές καλλιέργειες**. Περιλαμβάνει δύο Υπομέτρα:

- Υπομέτρο 11.1 Ενισχύσεις για τη διατήρηση βιολογικών πρακτικών και μεθόδων παραγωγής. Το Υπομέτρο αφορά στη διατήρηση του συστήματος της βιολογικής γεωργίας τα αγροτεμάχια με τις καλλιέργειες ή τις εκτροφές ζώων.
- Υπομέτρο 11.2 Ενισχύσεις για τη μετατροπή σε βιολογικές πρακτικές και μεθόδους. Το Υπομέτρο αφορά στην ένταξη στο σύστημα της βιολογικής γεωργίας τα αγροτεμάχια με τις καλλιέργειες ή τις εκτροφές ζώων που οι δικαιούχοι επιθυμούν (Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας, 2015).

Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων CLLD – LEADER (Μέτρο 19)

Κατά το έτος 1991 ξεκίνησε η εφαρμογή της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER στην Ελλάδα, για τη στήριξη ολοκληρωμένης και πολυτομεακής ανάπτυξης, δίνοντας την ευκαιρία στις τοπικές κοινωνίες να σχεδιάσουν και να επιλέξουν οι ίδιες τον τρόπο και τη "διαδρομή" ανάπτυξής τους. Έπειτα από τρεις Προγραμματικές Περιόδους LEADER (LEADER I, II και LEADER+), κατά την Προγραμματική Περίοδο 2014-2020 η προσέγγιση LEADER διατηρεί το βασικό στοιχείο της «εκ των κάτω προς τα επάνω» προσέγγισης στο σχεδιασμό πολυτομεακών τοπικών στρατηγικών και παράλληλα δίδεται η δυνατότητα της πολυταμειακής προσέγγισης (CLLD³). Η Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων εφαρμόζεται στο πλαίσιο του **Μέτρου 19** του ΠΑΑ 2014-2020. Τα τοπικά προγράμματα CLLD/LEADER του ΠΑΑ μπορούν να εφαρμοστούν σε αγροτικές περιοχές σύμφωνα με τον ορισμό της ΕΕ (όπως αναφέρονται στο ΠΑΑ 2014-2020), συμπεριλαμβανομένου του Νομού Θεσσαλονίκης και των Δήμων του Νομού Αττικής της Περιφερειακής Ενότητας Νήσων. Οι εν λόγω περιοχές πρέπει να αποτελούνται από Τοπικές / Δημοτικές Κοινότητες των οποίων ο συνολικός μόνιμος πληθυσμός ή ο μόνιμος πληθυσμός των εκτός σχεδίου περιοχών είναι μικρότερος των 15.000 κατοίκων, με εξαίρεση τα μικρά νησιά στα οποία δεν έχει ισχύ ο ανωτέρω πληθυσμιακός περιορισμός, ενώ ο προσδιορισμός του μόνιμου πληθυσμού πραγματοποιείται με βάση τα στοιχεία της απογραφής έτους 2011 της ΕΛΣΤΑΤ. Για την εφαρμογή του Μέτρου 19 του ΠΑΑ 2014-2020 θα επιλεγούν κατά μέγιστο αριθμό 50 περιοχές εφαρμογής, οι οποίες συνολικά μπορούν να καλύπτουν έκταση ίση έως και το 100% των επιλέξιμων περιοχών παρέμβασης LEADER (ΦΕΚ 1839/Β/2016).

Η Δημόσια Δαπάνη που προβλέπεται για τις αγροτικές περιοχές, στις οποίες εμπεριέχονται και οι ορεινές, αποτυπώνεται στον **Πίνακα 3**.

Πίνακας 3. Δημόσια δαπάνη για το Μέτρο 19 του ΠΑΑ 2014-2020

	Κοινοτική Συμμετοχή	Εθνική Συμμετοχής	Σύνολο Δημόσιας Δαπάνης
Μέτρο 19 του ΠΑΑ 2014-2020	290.000.000 €	32.222.222 €	322.222.222 €

Πηγή: ΦΕΚ 1839/Β/2016

Η ενίσχυση χορηγείται στον δικαιούχο με μορφή επιχορήγησης, το ύψος της οποίας υπολογίζεται βάσει επιλέξιμων δαπανών, όπως αυτές θα εξειδικευτούν σε σχετικό θεσμικό πλαίσιο, και δεν μπορεί να υπερβεί το ποσό των 80.000€ ανά πρόταση. Το πρόγραμμα συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ). Δικαιούχοι του συγκεκριμένου Μέτρου μπορεί να είναι και συνεταιρισμοί και ενώσεις αυτών (ΦΕΚ 1839/Β/2016).

³ CLLD: Η Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων (CLLD) αποτελεί μια μέθοδο σχεδιασμού και υλοποίησης τοπικών ολοκληρωμένων αναπτυξιακών στρατηγικών, με τη συμμετοχή των εταίρων σε τοπικό επίπεδο, συμπεριλαμβανομένης της κοινωνίας των πολιτών, των τοπικών οικονομικών και κοινωνικών φορέων, προκειμένου να αντιμετωπισθούν αποτελεσματικά οι οικονομικές, κοινωνικές, περιβαλλοντικές και δημογραφικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι αγροτικές περιοχές (ΦΕΚ 1839/Β/2016).

Το Μέτρο 19 περιλαμβάνει τα εξής υπομέτρα:

- Προπαρασκευαστική στήριξη
- Στήριξη για την υλοποίηση πράξεων στο πλαίσιο της στρατηγικής τοπικής ανάπτυξης με πρωτοβουλία τοπικών κοινοτήτων
- Προετοιμασία και υλοποίηση δραστηριοτήτων συνεργασίας στο πλαίσιο τοπικής δράσης
- Στήριξη για λειτουργικά έξοδα και συντονισμό (ΠΑΑ, 2014-2020).

Πολιτική της Συνοχής

Η πολιτική συνοχής είναι η βασική πολιτική επενδύσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σκοπός της είναι να στηρίξει τη δημιουργία θέσεων εργασίας, την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων, την οικονομική ανάπτυξη, τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής των πολιτών σε όλες τις περιφέρειες και τις πόλεις της Ε.Ε.. Κύριος στόχος της πολιτικής είναι η σύγκλιση των Περιφερειών μεταξύ τους και η μείωση των αναπτυξιακών ανισοτήτων και γενικότερα των οικονομικών, κοινωνικών και εδαφικών διαφορών τους.

Δύο από τα βασικότερα νέα στοιχεία της πολιτικής συνοχής της Ε.Ε. για την περίοδο 2014-2020 είναι:

- Οι Στρατηγικές Έρευνας και Καινοτομίας για την Έξυπνη Εξειδίκευση οι οποίες στοχεύουν σε έναν αναπτυξιακό-οικονομικό μετασχηματισμό με χωρική διάσταση μέσω:
 - Εστίασης της στήριξης της πολιτικής και των επενδύσεων σε κύριες εθνικές/ περιφερειακές προτεραιότητες, προκλήσεις και ανάγκες για ανάπτυξη βασισμένη στη γνώση
 - Αξιοποίησης των δυνατοτήτων, ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων και δυναμικής για αριστεία κάθε περιφέρειας/ χώρας
 - Στήριξης της τεχνολογικής και πρακτικής καινοτομίας και της τόνωσης των επενδύσεων του ιδιωτικού τομέα
 - Επίτευξης πλήρους συμμετοχής των εμπλεκόμενων παραγόντων και ενθάρρυνσης της καινοτομίας και του πειραματισμού
 - Σχεδίων που βασίζονται σε αποδείξεις, εύρωστων συστημάτων παρακολούθησης και αξιολόγησης.
- Η ολοκληρωμένη προσέγγιση για τη χωρική και αστική ανάπτυξη που υλοποιείται μέσω των εργαλείων:
 - Τοπικής ανάπτυξης με πρωτοβουλία των τοπικών Κοινοτήτων
 - Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων
 - Ολοκληρωμένης βιώσιμης αστικής ανάπτυξης (espa.gr, 2015).

Νέος αναπτυξιακός νόμος 4399/2016

Σκοπός του νόμου είναι η προώθηση της ισόρροπης ανάπτυξης με σεβασμό στους περιβαλλοντικούς πόρους και την υποστήριξη λιγότερο ευνοημένων περιοχών της χώρας, η αύξηση της απασχόλησης, η βελτίωση της συνεργασίας και η αύξηση του μέσου μεγέθους των επιχειρήσεων, η τεχνολογική αναβάθμιση, η διαμόρφωση μιας νέας εξωστρεφούς εθνικής ταυτότητας (branding), η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας σε τομείς υψηλής προστιθέμενης αξίας και έντασης γνώσης, η μετακίνηση στην αλυσίδα παραγωγής της αξίας για την παραγωγή πιο σύνθετων προϊόντων, η εξοικονόμηση των φυσικών πόρων στην προοπτική μιας κυκλικής οικονομίας, η προσφορά καλύτερων υπηρεσιών, η προσέλκυση ξένων άμεσων επενδύσεων και η εξασφάλιση καλύτερης θέσης της χώρας στο Διεθνή Καταμερισμό Εργασίας.

Η επίτευξη των στόχων αυτών επιδιώκεται με ενισχύσεις και με:

- την εξωστρέφεια και την καινοτομικότητα
- τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας
- την αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού της χώρας με έμφαση στην απασχόληση εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού, προκειμένου να αναστραφεί το ρεύμα φυγής νέων επιστημόνων
- την προσέλκυση ξένων άμεσων επενδύσεων
- την υψηλή προστιθέμενη αξία
- τη βελτίωση του τεχνολογικού επιπέδου και της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων
- την έξυπνη εξειδίκευση
- την ανάπτυξη δικτύων, συνεργειών, συνεταιριστικών πρωτοβουλιών και εν γένει τη στήριξη της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας
- την ενθάρρυνση συγχωνεύσεων
- τομείς και παρεμβάσεις αναπτυξιακού χαρακτήρα για την ενίσχυση της υγιούς και στοχευμένης επιχειρηματικότητας με ειδική έμφαση στη μικρομεσαία επιχειρηματικότητα
- την επανεκβιομηχάνιση της χώρας
- την υποστήριξη περιοχών με μειωμένη αναπτυξιακή δυναμική και τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων.

Δικαιούχοι των ενισχύσεων είναι ατομικές επιχειρήσεις, εμπορικές εταιρείες, συνεταιρισμοί, Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (Κοιν.Σ.Επ.), Αγροτικοί Συνεταιρισμοί (ΑΣ), Ομάδες Παραγωγών (ΟΠ), Αγροτικές Εταιρικές Συμπράξεις (ΑΕΣ), κ.α..

Ο νόμος αφορά σε διάφορες **δαπάνες**, όπως κατασκευή, η επέκταση, ο εκσυγχρονισμός κτηριακών εγκαταστάσεων, αγορά κτηρίων, μηχανημάτων και λοιπού εξοπλισμού, δαπάνες σε άυλα στοιχεία, όπως μεταφορά τεχνολογίας μέσω της αγοράς δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, αδειών εκμετάλλευσης, συστήματα διασφάλισης και ελέγχου ποιότητας κ.α..

Τα είδη των ενισχύσεων που παρέχονται είναι:

- φορολογική απαλλαγή,

- επιχορήγηση,
- επιδότηση χρηματοδοτικής μίσθωσης,
- επιδότηση του κόστους της δημιουργούμενης απασχόλησης,
- σταθεροποίηση συντελεστή φορολογίας εισοδήματος
- χρηματοδότηση επιχειρηματικού κινδύνου (ΦΕΚ 117/Β/2016).

Οι εντάσεις των ενισχύσεων για τις επενδύσεις περιφερειακού χαρακτήρα καθορίζονται από τον C (2014) 2642/7.5.2014 Χάρτη Περιφερειακών Ενισχύσεων (Χ.Π.Ε.), ενώ ειδικές κατηγορίες ενισχύσεων παρέχονται σε συνεταιρισμούς, Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (Κοιν.Σ.Επ.), Ομάδες Παραγωγών (ΟΠ), Αγροτικές Εταιρικές Συμπράξεις (ΑΕΣ) και Συνεταιριστικές Εταιρείες (ΣΕ), καθώς και σε επιχειρήσεις οι οποίες λειτουργούν σε **ειδικές περιοχές** (ορεινές, παραμεθόριες, νησιωτικές, με πληθυσμιακή μείωση κ.λπ.). Ανάμεσα στις ειδικές περιοχές συγκαταλέγεται και η Δ.Ε. Φουρνάς. Επίσης, σύμφωνα με τον Χάρτη Περιφερειακών Ενισχύσεων, τα ποσοστά ενίσχυσης για επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον **Νομό Ευρυτανίας** είναι τα εξής:

- 25% μεγάλες επιχειρήσεις
- 35% μεσαίες επιχειρήσεις
- 45% μικρές επιχειρήσεις (sym-pan.gr, 2017).

3.1.2. Ειδική πολιτική κατάσταση

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται οι στρατηγικές κατευθύνσεις που προτείνονται για τη Δ.Ε. Φουρνάς μέσα από υπερκείμενα αναπτυξιακά σχέδια και προγράμματα.

Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης

Το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης αναγνωρίζει ότι οι ορεινές, παράκτιες, νησιωτικές και παραμεθόριες περιοχές, αγροτικές ή μη, έχουν ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που καθιστούν αναγκαία την ειδική αντιμετώπισή τους. Οι γενικές κατευθύνσεις που δίνονται για τις περιοχές αυτές είναι οι εξής:

- Ενίσχυση της ανάπτυξής τους με βιώσιμο τρόπο και της σύνδεσής τους με βασικά αστικά κέντρα της λοιπής χώρας.
- Διαφύλαξη της πλούσιας βιοποικιλότητας και των τοπίων, καθώς και της αρμονίας του ανθρωπογενούς με το φυσικό περιβάλλον (ΦΕΚ 128/Α/2008).

Επιδιώκεται η ανασυγκρότηση των παραγωγικών δραστηριοτήτων, η συγκράτηση του πληθυσμού και η ισόρροπη σχέση μεταξύ πόλης και υπαίθρου με τη στήριξη των δυναμικότερων μικρών οικισμών. Οι εξειδικευμένες κατευθύνσεις για τον **ορεινό χώρο** είναι οι εξής:

- αντιμετώπιση της δημογραφικής μείωσης μέσω της ενίσχυσης των υποδομών/υπηρεσιών και των δυνατοτήτων απασχόλησης,
- ανάδειξη των συγκριτικών πλεονεκτημάτων κάθε παραγωγικού πόρου,
- στήριξη των υπαρχουσών δραστηριοτήτων και προώθηση νέων προς αντικατάσταση των φθινουσών δραστηριοτήτων των περιοχών αυτών,
- διαφύλαξη των τοπίων, των δασών, των περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών, καθώς και προστασία και ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων ως αναπτυξιακών πόρων, τα οποία θα πραγματοποιηθούν με εξειδικευμένες πολιτικές και μέτρα ανάλογα με τα κύρια χαρακτηριστικά των επί μέρους περιοχών,
- διευκόλυνση της πρόσβασης σε υποδομές, επικοινωνία και γνώση,
- διατήρηση και βελτίωση των κοινωνικών και τεχνικών υποδομών ορεινών οικισμών που λειτουργούν ως κόμβοι διοίκησης, υπηρεσιών και μεταφορών και ανάδειξή τους σε κέντρα στήριξης των οικισμών της ευρύτερης περιοχής τους (ΦΕΚ 128/Α/2008).

Επίσης, όσον αφορά στο **δασικό χώρο**, προωθούνται μέτρα όπως η κατάρτιση του δασολογίου και η ολοκλήρωση του κτηματολογίου, η εκπόνηση και εφαρμογή διαχειριστικών σχεδίων για την προστασία με έμφαση στη διατήρηση της βιοποικιλότητάς τους και της οικολογικής τους ισορροπίας, αναδάσωση καμένων δασών και δασικών εκτάσεων. Για την αύξηση της παραγωγικότητάς τους προτείνεται η εφαρμογή σύγχρονων δασοκομικών και διαχειριστικών μεθόδων και επεμβάσεων, ενίσχυση του ορεινού τουρισμού και της αναψυχής, αλλά και επέκταση της διαχείρισης των μη παραγωγικών αγροτικών και δασικών γαιών σε άλλου τύπου οικοσυστήματα εναλλακτικών δασικών προϊόντων (ΦΕΚ 128/Α/2008).

Τέλος, για τον **αγροτικό χώρο των ορεινών περιοχών** το συγκεκριμένο πλαίσιο προβλέπει ενθάρρυνση των πολλαπλών πρωτογενών δραστηριοτήτων, με καλλιέργειες

φιλικές προς το περιβάλλον, με ενίσχυση της κτηνοτροφίας και έμφαση στα προϊόντα ποιότητας και συνδυασμό με τον εναλλακτικό τουρισμό και παραθερισμό (ΦΕΚ 128/Α/2008).

Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό

Σκοπός του **Ειδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό** είναι η παροχή κατευθύνσεων, κανόνων και κριτηρίων για τη χωρική διάρθρωση, οργάνωση και ανάπτυξη του τουρισμού στον ελληνικό χώρο και των αναγκαίων υποδομών, έχοντας ως βασικό άξονα την προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος ως απαραίτητη προϋπόθεση για την επιβίωση και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του τομέα. Το Ειδικό Πλαίσιο έχει διάρκεια δράσης δεκαπέντε χρόνια (2009-2024) (ΦΕΚ 1138/Β/2009).

Εντάσσει την **Δ.Ε. Φουρνάς** στις αναπτυσσόμενες τουριστικά περιοχές και συγκεκριμένα στην κατηγορία Β2.7 Ορεινοί όγκοι Όθρυος-Τυμφρηστού-Καλιακούδας-Χελιδώνας-Παναιτωλικού-Ναυπακτίας-Βαρδουσίων-Γκιώνας-Παρνασσού-Καλλίδρομου-Οίτης.

Πρόκειται για περιοχές αναπτυσσόμενες τουριστικά με περιθώρια ανάπτυξης ήπιων και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, οι οποίες παρουσιάζουν τα εξής χαρακτηριστικά:

- ιδιαίτερα χαρακτηριστικά φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος,
- αξιόλογη ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων κατά περίπτωση,
- περιορισμένη αξιοποίηση των σχετικών με τον τουρισμό πόρων,
- δυνατότητα μεγαλύτερης διαφοροποίησης και εμπλουτισμού του τουριστικού προϊόντος σε σύγκριση με τις ήδη αναπτυγμένες τουριστικά περιοχές,
- ύπαρξη ή προγραμματιζόμενη ανάπτυξη αποδεκτού επιπέδου υποδομών (ΦΕΚ 1138/Β/2009).

Οι ενέργειες και δράσεις που συνδέονται προβλέπονται για τις περιοχές της κατηγορίας Β.2 είναι οι εξής:

- Διατήρηση, προστασία και ανάδειξη των φυσικών, ιστορικών, αρχιτεκτονικών, κ.α., σημείων του χώρου με «μοναδικά» χαρακτηριστικά καθώς και του χαρακτήρα, της κλίμακας και των χαρακτηριστικών των οικισμών.
- Λήψη μέτρων για την έγκαιρη πρόληψη φαινομένων υποβάθμισης της ποιότητας των φυσικών και ανθρωπογενών πόρων και συνδυασμένη προβολή τους.
- Συγκρότηση τοπικών πολυθεματικών δικτύων και βελτίωση της προσβασιμότητας μεταξύ των πόλων και των πόρων που τα συγκροτούν με περιβαλλοντικά ήπιες παρεμβάσεις στις οδικές συνδέσεις.
- Κατασκευή νέων, συμπλήρωση και αναβάθμιση υφιστάμενων τεχνικών, κοινωνικών (περίθαλψης και αθλητισμού), περιβαλλοντικών και πολιτιστικών υποδομών (μουσεία, τεχνολογικά – θεματικά πάρκα, κ.λπ.).
- Περιορισμός της δόμησης νέων υποδομών φιλοξενίας, εστίασης και λοιπών σχετικών με τον τουρισμό υποδομών, στον ηπειρωτικό χώρο, εντός οικισμών

- καθώς και σε μια ζώνη πλάτους 500 μέτρων από τα όριά τους στις περιπτώσεις που διαπιστώνεται σχετικός κορεσμός (ποσοστό αδόμητων γηπέδων <40%).
- Προσαρμογή της τυπολογίας των καταλυμάτων (μορφολογικοί περιορισμοί, δυναμικότητα, τάξεις) και άλλων σχετικών με τον τουρισμό υποδομών σύμφωνα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής και των ειδικών μορφών που υποστηρίζουν.
 - Προστασία και ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος συμπεριλαμβανομένης της προστασίας της βιοποικιλότητας και του τοπίου.
 - Επανάχρηση αξιόλογων κτηρίων ή συνόλων.
 - Αξιοποίηση των εκάστοτε τοπικών πόρων που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για την ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού (αγροτουρισμού, περιηγητικού, πεζοπορικού, πολιτιστικού τουρισμού, κ.α.).
 - Στήριξη δραστηριοτήτων που συμβάλλουν στην αναβάθμιση της εικόνας και γενικότερα στην ανάδειξη και προβολή των χαρακτηριστικών και της φυσιογνωμίας του αγροτικού χώρου.
 - Δημιουργία δικτύων μονοπατιών (εθνικών, ευρωπαϊκών) και διαδρομών («δρόμοι» καπνού, αμπέλου, ελιάς κ.α.) περιβαλλοντικής ευαισθησίας και εκπαίδευσης.
 - Δημιουργία υποδομών στήριξης, προώθηση προγραμμάτων εκπαίδευσης και πιστοποίησης απασχολούμενων σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού (Eco-Management and Audit Scheme-EMAS).
 - Προώθηση προγραμμάτων στήριξης αγροτικών ή και παραδοσιακών μεταποιητικών δραστηριοτήτων φιλικών προς το περιβάλλον (στήριξη ολοκληρωμένης ή βιολογικής γεωργίας, προϊόντων ονομασίας προέλευσης, παραδοσιακών τεχνικών, κ.α.).
 - Ενίσχυση του προσανατολισμού των συνεχιζόμενων ευρωπαϊκών προγραμμάτων για τον αγροτικό χώρο (Leader+, ΟΠΑΑΧ) προς μια ολοκληρωμένη αγροτική ανάπτυξη, πέραν της αποκλειστικής χρηματοδότησης καταλυμάτων.
 - Προώθηση τοπικών συμφώνων ποιότητας (ΦΕΚ 1138/Β/2009).

Επίσης, το συγκεκριμένο Πλαίσιο προωθεί αθλητικές δραστηριότητες για τον ορεινό χώρο, όπως ορειβασία, αναρρίχηση, κανόε-καγιάκ, rafting, αιωροπτερισμός, αλεξίπτωτο πλαιγιάς, με παράλληλη ενίσχυση σωματείων και συλλόγων αθλημάτων του ορεινού χώρου (ΦΕΚ 1138/Β/2009).

Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ)

Το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ) κατατάσσει τον πρώην Δήμο Φουρνάς στη περιοχή 2 της Περιοχής Αιολικής Προτεραιότητας (Π.Α.Π.) με αιολικό δυναμικό περιοχής 2.174 τυπικές ανεμογεννήτριες (ενδεικτικά 4.348 ΜWe). Το μέγιστο επιτρεπόμενο ποσοστό κάλυψης εδαφών από αιολικές εγκαταστάσεις στους πρωτοβάθμιους Ο.Τ.Α. που εμπίπτουν σε Π.Α.Π. της ηπειρωτικής χώρας δεν μπορεί να υπερβαίνει το 8% της έκτασης ανά Ο.Τ.Α. (άλλως 1,05 τυπικές ανεμογεννήτριες /1000 στρέμματα) (ΦΕΚ 2464/Β/2008). Οπότε για την

περίπτωση της Δ.Ε. Φουρνάς, η έκταση της οποίας ανέρχεται σε 132.232 στρέμματα, ο μέγιστος αριθμός ανεμογεννητριών που μπορούν να εγκατασταθούν είναι περίπου **138 τυπικές ανεμογεννήτριες σε 10.878 στρέμματα** (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Όσον αφορά στην αξιοποίηση του υδατικού δυναμικού μέσω Μικρών Υδροηλεκτρικών Σταθμών σύμφωνα με το συγκεκριμένο Πλαίσιο, οι περιοχές αξιοποίησης υδατικού δυναμικού εντοπίζονται κυρίως σε ημιορεινές και ορεινές περιοχές (δασικές ή χέρσες εκτάσεις), διότι στις περιοχές αυτές η ύπαρξη του φυσικού πόρου, δηλαδή του νερού, σε συνδυασμό με την υψομετρική διαφορά που επιτυγχάνεται από το σημείο υδροληψίας μέχρι τον σταθμό παραγωγής ενέργειας, εξασφαλίζουν την σκοπιμότητα και βιωσιμότητα του έργου. Η περιοχή μελέτης ανήκει στο υδατικό διαμέρισμα της Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, το οποίο παρουσιάζει μεγάλη πυκνότητα εκμεταλλεύσιμου υδατικού δυναμικού (ΦΕΚ 2464/Β/2008).

Τέλος, για την εγκατάσταση εκμετάλλευσης της ενέργειας από βιομάζα ή βιοαέριο, το συγκεκριμένο Πλαίσιο θεωρεί ως προνομιακές περιοχές αυτές οι οποίες ευρίσκονται πλησίον γεωργικών εκμεταλλεύσεων παραγωγής της πρώτης ύλης, ΧΥΤΑ, εγκαταστάσεων επεξεργασίας λυμάτων, μεγάλων κτηνοτροφικών ή πτηνοτροφικών μονάδων, μονάδων παραγωγής χαρτοπολτού, μονάδων παραγωγής χυμών και τοματοπολτού, πάσης φύσεως γεωργικών ή κτηνοτροφικών βιομηχανιών, ζωοτροφών κ.λπ. (ΦΕΚ 2464/Β/2008).

Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (Π.Π.Χ.Σ.Α.Α.) Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας

Το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (Π.Π.Χ.Σ.Α.Α.) Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας αναγνωρίζει τον οικισμό Φουρνάς ως κέντρο 4^{ου} επιπέδου ως έδρα ΟΤΑ. Οι μακροπρόθεσμοι αναπτυξιακοί στόχοι που επιδιώκει είναι οι εξής:

- δυναμική ενσωμάτωση της Περιφέρειας στο νέο ευρωπαϊκό/εθνικό οικονομικό χώρο με ενισχυμένη ταυτότητα και εξωτερική ανταγωνιστικότητα
- ενίσχυση της αστικοποίησης και της τριτογενεοποίησης της παραγωγικής βάσης
- χαλάρωση της εξάρτησης και της ανισορρόπησης του χώρου της από την μητροπολιτική Αθήνα σε συνδυασμό με την εμφάνιση νέων διαπεριφερειακών συνεργασιών και ο μετριασμός των ενδοπεριφερειακών ανταγωνισμών και ανισοτήτων μέσω της συνεργασίας και της συμπληρωματικότητας
- αξιοποίηση της θετικής ανταπόκρισης της Περιφέρειας στις χωρικές επιπτώσεις των εθνικών και κοινοτικών πολιτικών στους τομείς των μεταφορών, της ενέργειας, της υπαίθρου και των ειδικών κατηγοριών χώρου, της βιομηχανίας-τουρισμού και της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, της περιβαλλοντικής αναβάθμισης και πρόληψης, όπως αυτές εξειδικεύονται σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο (ΦΕΚ 1469/Β/2003).

Συγκεκριμένα το Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. προτείνει για τη περιοχή μελέτης, ως **ορεινή περιοχή**, τα εξής:

- **Βιομηχανία-Βιοτεχνία-Υπηρεσίες Τριτογενούς**

Προτείνεται η ενεργοποίηση του θεσμού ΠΟΑΠΔ (Περιοχές Οργανωμένης Ανάπτυξης Παραγωγικών Δραστηριοτήτων) για την στήριξη των αναπτυξιακών ενοτήτων, καθώς και για την ανάπτυξη και οργάνωση λειτουργίας στον δευτερογενή τομέα.

- **Τουριστική ανάπτυξη**

Όσον αφορά στον τουρισμό, επιδιώκεται η ενίσχυση ιδιωτικών πρωτοβουλιών επενδύσεων προς τον "επιλεκτικό" τουρισμό, η επενδυτική ενίσχυση για την αναβάθμιση του χιονοδρομικού κέντρου Τυμφρηστού, ο σχεδιασμός δράσεων **αγροτουρισμού** και **οικολογικού τουρισμού** χωροταξικά ολοκληρωμένων και η ανάπτυξη του **πολιτιστικού τουρισμού** σε κεντρικό άξονα περιφερειακής πολιτικής. Συγκεκριμένα για τη **Δ.Ε. Φουρνάς** προτείνεται η ανάπτυξη του οικοτουρισμού, αγροτουρισμού κ.λπ. (**Εικόνα 18**).

- **Διαχείριση ορεινού χώρου**

Οι ορεινές περιοχές της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας αντιμετωπίζονται γενικά ως περιοχές φυσικού αποθέματος και επιδιώκεται η διατήρηση και προστασία του αποθέματος των παραδοσιακών δραστηριοτήτων και των υπάρχοντων οικισμών. Ενδυναμώνονται με ενίσχυση δραστηριοτήτων προς τον οικοτουρισμό και τις νέες μορφές εναλλακτικής ανάπτυξης με βάση τις νέες τεχνολογίες. Κομβικό σημείο των χωροταξικών ρυθμίσεων πρέπει να είναι η προστασία και ανάδειξη των δασικών οικοσυστημάτων με παράλληλη συγκράτηση των δασόβιων και παραδασόβιων πληθυσμών. Προκειμένου να διασφαλιστεί η ισορροπία των φυσικών οικοσυστημάτων και παράλληλα η ήπια μορφή ανάπτυξης των περιοχών αυτών, απαιτείται η διαχείριση της "δασοπονίας πολλαπλών σκοπών".

- **Αναπτυξιακό πλαίσιο**

Οι κατευθύνσεις που προτείνονται είναι οι εξής:

- ✓ Αναδιάρθρωση των καλλιεργειών και ενίσχυση της βιολογικής καλλιέργειας προς την κατεύθυνση εμφάνισης προϊόντων ονομασίας προέλευσης.
- ✓ Διασφάλιση της ανταγωνιστικότητας της γεωργικής παραγωγής με την ενίσχυση της εμπορευσιμότητας.
- ✓ Αναβάθμιση της σταβλισμένης κτηνοτροφίας με στροφή προς την ποιότητα και τυποποίηση των προϊόντων της με ενίσχυση των εξαγωγικών δυνατοτήτων της.
- ✓ Στον τομέα του δασικού πλούτου προτείνεται η συστηματικοποίηση της ορθολογικής εκμετάλλευσής του ώστε να ενισχυθεί σημαντικά το εισόδημα των κατοίκων των ορεινών όγκων της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας.
- ✓ Εφαρμογή δράσεων ολοκληρωμένης αγροτικής τοπικής ανάπτυξης στις ορεινές εκτάσεις της Περιφέρειας, ώστε να γίνουν ελκυστικότερες.

- **Χρήσεις γης και πολιτική γης**

Στις περιοχές με υψόμετρο μεγαλύτερο των 800μ. και ορεινά, τα δάση και οι δασικές εκτάσεις θεωρούνται περιοχές όπου κυριαρχεί η δασική και μερικώς η αγροτική δραστηριότητα. Οι περιοχές αυτές είναι περιοχές φυσικού αποθέματος προς διατήρηση και προστασία, ενώ οι αναπτυσσόμενες χρήσεις στις περιοχές αυτές ρυθμίζονται κυρίως από τη δασική νομοθεσία. Επίσης, η μετατροπή σε οικιστική χρήση έχει προτεραιότητα στις επεκτάσεις των υπάρχοντων οικισμών.

- **Διαχείριση φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος**

Η ευρύτερη περιοχή του **Καρπενησίου** θεωρείται ως περιβαλλοντικά ευαίσθητη, η οποία δεν καλύπτεται από προστασία, αλλά απαιτείται να διατηρηθεί. Επίσης, προτείνεται η διερεύνηση του συστήματος τοπίου της περιοχής.

Όσον αφορά στο πολιτιστικό περιβάλλον, προτείνεται να επεκταθεί η προστασία και η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς πλην των σημερινών περιοχών προστασίας.

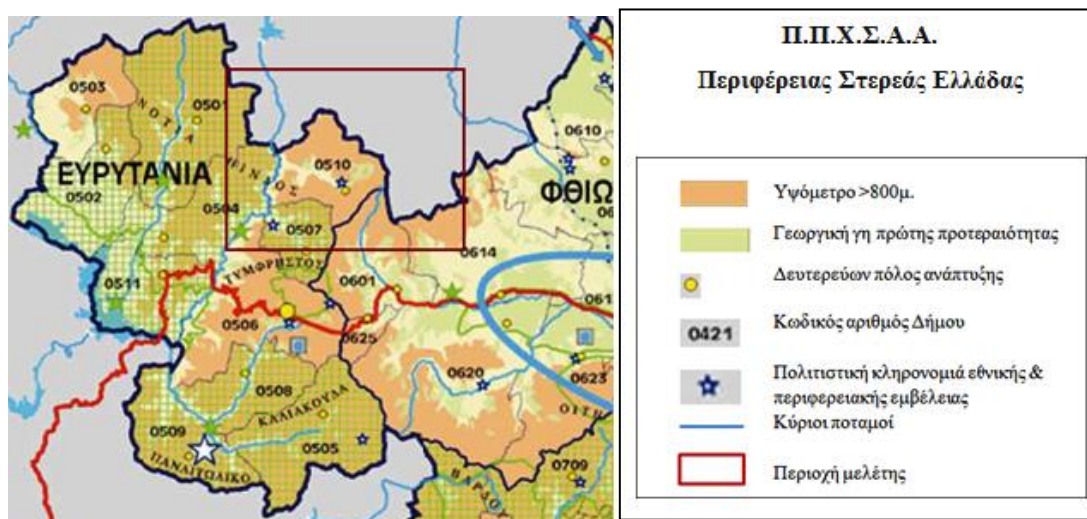
- **Κύριοι οδικοί άξονες**

Ως ειδική κατηγορία του διαπεριφερειακού/εθνικού δικτύου προτείνεται τουριστικός οδικός άξονας Ναύπακτος-Καρπενήσι-Καρδίτσα/Λίμνη Πλαστήρα.

- **Οικιστική ανάπτυξη**

Προωθείται η ελαχιστοποίηση της επέκτασης των οικιστικών χρήσεων στις κρίσιμες ζώνες, όπως στη γεωργική και δασική γη. Προτείνεται η "ανακύκλωση" των εγκαταλελειμμένων ή μη ενεργοποιημένων "οικιστικών θεσμοθετημένων χρήσεων" πριν την μετατροπή όλων των άλλων χρήσεων γης σε οικιστική. Προωθείται η χωροθέτηση των παραγωγικών χρήσεων σε οργανωμένους υποδοχείς. Τέλος, προτείνεται η σχεδιασμένη συμπαγής επέκταση των οικισμών και η εξασφάλιση ικανοποιητικών πυκνοτήτων κατοίκησης εντός των εγκεκριμένων πολεοδομικών σχεδίων πριν την επέκταση για κατοικία (ΦΕΚ 1469/Β/2003).

Εικόνα 18. Απόσπασμα από τον χάρτη του Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. Π. Στ. Ελλάδας

Πηγή: ΦΕΚ 1469/Β/2003. Ιδία επεξεργασία

Αξιολόγηση, αναθεώρηση και εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας

Σύμφωνα με την πρόταση για την **Αξιολόγηση, αναθεώρηση και εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας**, σκοπός του αναθεωρημένου Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. είναι να οργανώσει το χώρο της για τα επόμενα δεκαπέντε χρόνια με τρόπο που:

- να προωθεί την ολοκληρωμένη, ισόρροπη και διαρκή ανάπτυξη της Περιφέρειας και την ισότιμη ένταξη της στον διεθνή, κοινοτικό και εθνικό χώρο
- να υπηρετεί την αρχή της αειφορικής διαχείρισης ζητημάτων του χώρου με βάση την εθνική νομοθεσία, τις κατευθύνσεις
- σε εθνικό και κοινοτικό Επίπεδο και τις διεθνείς και ευρωπαϊκές συνθήκες /υποχρεώσεις της χώρας
- να συναρθρώνεται με τον υπερκείμενο χωροταξικό σχεδιασμό και να προσαρμόζει-εξειδικεύει τις κατευθύνσεις του με την αναπτυξιακή στρατηγική 2014-2020 εθνικού και κοινοτικού επιπέδου
- να αξιοποιεί τα αναπτυξιακά προγράμματα κοινοτικού/εθνικού/περιφερειακού επιπέδου για της προώθηση της εφαρμογής του (ΥΠΕΚΑ, 2014).

Για την εξυπηρέτηση του σκοπού επιλέγεται ένα Πρότυπο Χωρικής Ανάπτυξης της Περιφέρειας που έχει τους παρακάτω στόχους:

- ενίσχυση της θέσης και του ρόλου της Περιφέρειας στον διεθνή, κοινοτικό και εθνικό χώρο (εξωτερική ανταγωνιστικότητα)
- προώθηση της εδαφικής συνοχής ενδοπεριφερειακά και σε ολοκληρωμένα χωρικά (place based), διοικητικά και περιβαλλοντικά ως προς τη διαχείριση του χώρου της σύνολα-χωρικές ενότητες
- διασφάλιση διατηρήσιμης οικονομικής ευημερίας στη περιφέρεια
- διασφάλιση της προστασίας του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος της περιφέρειας με πρώτη προτεραιότητα τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά και ανάδειξή του σε παράγοντα ανάπτυξης μέσω συνετής διαχείρισης της ανάπτυξης δραστηριοτήτων
- την αποτελεσματική διαχείριση των πόρων, συμπεριλαμβανομένου του πόρου γη και την προώθηση της ανακύκλωσης και επανάχρησης στη παραγωγική διαδικασία και την οικιστική ανάπτυξη
- την αντιμετώπιση των απαιτήσεων προσαρμογής στις επιπτώσεις κλιματικής αλλαγής και στις ενεργειακές ανάγκες με προτεραιότητα στη περιφερειακά σχεδιασμένη ανάπτυξη ΑΠΕ και τον επανασχεδιασμό των μετακινήσεων
- την ένταξη της προστασίας του τοπίου με ιεραρχημένη αξιολόγηση και προστασία, αλλά και ισότιμη πρόσβαση στη ποιότητα ζωής που συνεπάγεται η προστασία του
- προώθηση της συνεργατικότητας, και συμπληρωματικότητας μέσω δικτύωσης των δομών του χώρου (ΥΠΕΚΑ, 2014).

Η πρόταση για την αναθεώρηση του Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. Στερεάς Ελλάδας κατατάσσει τον οικισμό Φουρνά στο 7^ο επίπεδο οικιστικού δικτύου ως έδρα Καποδιστριακού Δήμου. Σύμφωνα με την ιεράρχηση του οικιστικού δικτύου, **εξαρτάται από το Καρπενήσι**, ο οποίος είναι οικισμός 5^{ου} εθνικού επιπέδου και πόλος ειδικός διεθνής, δευτερεύων εθνικός και δευτερεύων περιφερειακός, ενώ εντάσσεται στη Χωρική Ενότητα Ευρύτερης περιοχής Ευρυτανίας. Προτείνεται η δημιουργία ενός Δικτύου Ενοτήτων Ορεινού Χώρου και η θεσμοθέτηση ενιαίας και ολοκληρωμένης διαχείρισης για την προστασία της ποικιλότητας, της συνοχής των ορεινών, δασικών και ανωδασικών αυτών οικοσυστημάτων και παράλληλα την ανάδειξη του ιδιαίτερου περιβάλλοντός τους σε παράγοντα ανάπτυξης (ΥΠΕΚΑ, 2014).

Μία πρόταση για την Χωρική Ενότητα Ευρυτανίας αποτελεί ο καθορισμός της ως «**Περιφερειακό Πάρκο**», έπειτα από ειδική μελέτη, καθώς παρουσιάζει ιδιαίτερη αξία και ενδιαφέρον λόγω της ποιότητας και ποικιλίας των φυσικών και πολιτιστικών και πολιτισμικών της χαρακτηριστικών, ιδίως βιολογικών, οικολογικών, γεωλογικών, γεωμορφολογικών, οικιστικών και αισθητικών και παράλληλα έχει σημαντικές δυνατότητες για ανάπτυξη ποικίλων δραστηριοτήτων στο πρωτογενή, τη βιοτεχνία και τον εναλλακτικό τουρισμό που εναρμονίζονται με την προστασία της φύσης και του τοπίου. Εντός του Περιφερειακού Πάρκου θα εντάσσονται οικιστικές ενότητες ως περιφερειακές ζώνες των προστατευόμενων φυσικών αντικειμένων, οι οποίες θα ορίζονται ως περιοχές οικοανάπτυξης. Στις ζώνες αυτές ενισχύεται με κίνητρα η άσκηση **ήπιων και περιβαλλοντικά φιλικών** ασχολιών και παραγωγικών **δραστηριοτήτων**, όπως η αναψυχή, ο τουρισμός φύσης, η ολοκληρωμένη ή βιολογική γεωργία, η βιολογική καλλιέργεια υδρόβιων οργανισμών, η περιβαλλοντική και πολιτιστική εκπαίδευση και η μεταποίηση τοπικών προϊόντων (ΥΠΕΚΑ, 2014).

Για την ασφαλή διάθεση των απορριμμάτων της Χωρικής Ενότητας Ευρυτανίας, στην οποία περιλαμβάνεται η περιοχή μελέτης, προβλέπεται να γίνεται από τον ΧΑΔΑ σε ΧΥΤΑ και να γίνει η αποκατάσταση του ΧΑΔΑ, ενώ παράλληλα να εφαρμόζεται η πρόληψη παραγωγής απορριμμάτων, η διαλογή στην πηγή, και η ανακύκλωση, αξίες για τις οποίες οφείλει να γίνεται συνεχής ενημέρωση κι εκπαίδευση των πολιτών από τη νηπιακή ηλικία. Επιπλέον προτείνεται η ολοκλήρωση των δικτύων αποχέτευσης στους οικισμούς του Δήμου Καρπενησίου (ΥΠΕΚΑ, 2014).

Ορίστηκαν 8 ενότητες ορεινού χώρου στη Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, με σκοπό την κατάλληλη διαχείριση του ορεινού χώρου της Περιφέρειας. Η περιοχή μελέτης ανήκει στη Διαχειριστική Ενότητα Ορεινού Χώρου Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας: Νότια Πίνδος-Σύμπλεγμα Ευρυτανικών Ορεινών Όγκων. Η Ενότητα εκτείνεται σχεδόν στο σύνολο της Π.Ε. Ευρυτανίας και συμπίπτει με τη Χωρική Ενότητα Ευρυτανίας. Προτείνεται ως κατ' εξοχήν περιοχή φυσικού αποθέματος και τοπιακής αξίας Ενότητα (ΥΠΕΚΑ, 2014).

Όσον αφορά στον **τουρισμό**, η Δ.Ε. Φουρνάς εντάσσεται στις αναπτυσσόμενες τουριστικά περιοχές ειδικού χαρακτήρα. Οι μορφές τουρισμού που προτείνονται είναι ο τουρισμός υπαίθρου και ο ορεινός τουρισμός.

Σύμφωνα με το Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. για τη Χωρική Ενότητα Ευρύτερης περιοχής Ευρυτανίας, προτείνεται να εξειδικευτεί ως εξής:

- α) Σε εθνικό/διαπεριφερειακό επίπεδο ως:

- στους τομείς του ορεινού και χιονοδρομικού τουρισμού (Χιονοδρομικό Κέντρο Καρπενησίου-Ευρυτανικά όρη-Άγραφα) και στον αστικό τουρισμό (Καρπενήσι)
- ως Κέντρο Έρευνας και Καινοτομίας στη διαχείριση ορεινών όγκων, οικοσυστημάτων και δασών
- κέντρο ορεινής οικονομίας και βιοτεχνίας παραδοσιακών προϊόντων ποιότητας.

β) Σε περιφερειακό επίπεδο ως:

- χώρος ιδιαίτερης περιφερειακής σημασίας στις διαπεριφερειακές σχέσεις για ολοκλήρωση των φυσικών συστημάτων της Περιφέρειας (Υδατικές Λεκάνες, Ορεινοί χώροι NATURA) (ΥΠΕΚΑ, 2014).

Αξίζει να σημειωθεί ότι στην ανωτέρω εξειδίκευση προτείνεται για τη συγκεκριμένη Χωρική Ενότητα να αποτελέσει Περιοχή Ειδικού Χαρακτήρα και να εφαρμοστούν ειδικές πολιτικές για **εγκαταλελειμμένους οικισμούς** λόγω της περιορισμένης κατοίκησης που παρουσιάζει (ΥΠΕΚΑ, 2014).

Αξιολόγηση, αναθεώρηση και εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας για το Τοπίο

Η πρόταση για την Αξιολόγηση, αναθεώρηση και εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας για το Τοπίο εντάσσει την Δ.Ε. Φουρνάς στη Ζώνη Τοπίου Νότια Πίνδος-Αγραφα-Τεχνητή Λίμνη Κρεμαστών, η οποία είναι Διεθνούς και Εθνικής αξίας (Εικόνα 19). Πρόκειται για μια ιδιαίτερα εκτεταμένη και δυσπρόσιτη ορεινή περιοχή, ξεπερνά τα όρια της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας και συνεχίζει ενιαία προς την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας (Π.Ε. Αιτωλοακαρνανίας) και προς την Περιφέρεια Θεσσαλίας (Π.Ε. Καρδίτσας). Η Ζώνη εκτείνεται από τη νότια Πίνδο από βορρά και τον Τυμφρηστό από Ν.Α., ενώ το ανάγλυφο είναι ιδιαίτερα έντονο και ορεινό στο μεγαλύτερο μέρος της και καλύπτεται από δάση. Η ενότητα περιλαμβάνει πλήθος μικρών έως πολύ μικρών οικισμών σε μεγάλα υψόμετρα και σε ημι-ορεινές περιοχές. Ανάμεσα στους αξιόλογους οικισμούς συγκαταλέγεται και ο οικισμός Φουρνά, ενώ δεν αναφέρεται ως παραδοσιακός οικισμός. Η τοπική ενότητα χαρακτηρίζεται από καθαρά άθικτο φυσικό περιβάλλον σε δυσπρόσιτη δασοσκεπή περιοχή. Πρόκειται στην ουσία για ίσως το ένα από τα δύο πλέον παρθένα φυσικά τοπία της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας μαζί με την ενότητα «Ακτές Διρφύος στο Αιγαίο πέλαγος».

Οι ειδικές κατευθύνσεις για τη συγκεκριμένη ζώνη είναι οι εξής:

- Διερεύνηση Προώθησης Περιφερειακού Πάρκου (νόμος Βιοποικιλότητας).
- Ολοκληρωμένη ανάπτυξη ήπιας κλίμακας.
- Διατήρηση παραδοσιακών δραστηριοτήτων.
- Ειδικός σχεδιασμός για ΑΠΕ / έλεγχος αιολικών και φωτοβολταϊκών.
- Προώθηση ΜΗΥΕ.

Επίσης, προτείνεται να προστατευτεί το αξιόλογο φυσικό περιβάλλον της περιοχής, μέσω της διατήρησης των παραδοσιακών και αγροτοδασικών δραστηριοτήτων και του συνδυασμού τους με την ανάπτυξη ήπιων δραστηριοτήτων αναψυχής και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, ελκυστικής κατοίκησης για κύρια και παραθεριστική κατοικία, σε συνθήκες εξαιρετικά καθαρής ορεινής φύσης (ΥΠΕΚΑ, 2014).

Εικόνα 19. Απόσπασμα χάρτη Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. Π. Στ. Ελλάδας για το Τοπίο

Πηγή: ΥΠΕΚΑ (2014). Ιδία επεξεργασία

Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης για την Περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδας

Όραμα της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας είναι η ισόρροπη κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη, η δημιουργία βιώσιμων θέσεων απασχόλησης και η βελτίωση της ποιότητας ζωής η οποία θα επιτευχθεί με την υιοθέτηση μιας στρατηγικής η οποία επικεντρώνει τις προσπάθειες και τη μόχλευση επενδύσεων σε τομείς που η Περιφέρεια διαθέτει συγκριτικό πλεονέκτημα προστατεύοντας συγχρόνως το περιβάλλον το οποίο αποτελεί ένα από τα σημαντικά της περιουσιακά στοιχεία και ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα. Οι τομείς προτεραιότητας της Περιφέρειας είναι:

- Η ανάπτυξη της αγροδιατροφής, της αλιείας και των υδατοκαλλιεργειών
- βιομηχανίας της εμπειρίας (τουρισμός, πολιτισμός δημιουργική βιομηχανία)
- Η δημιουργία και η βελτίωση των υποδομών υποδοχής και εγκατάστασης βιομηχανικών μονάδων
- Η ενίσχυση της παραγωγή μετάλλου και μεταλλικών προϊόντων
- Η αξιοποίηση καθαρών πράσινων τεχνολογιών
- Η εξοικονόμηση ενέργειας και η χρήση εναλλακτικών μορφών στην παραγωγή
- Η αξιοποίηση των τεχνολογιών πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών
- Ανθρώπινο δυναμικό (Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, 2015).

Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Στερεάς Ελλάδας 2014-2020

Το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΠΕΠ) Στερεάς Ελλάδας 2014-2020 έχει ως όραμα την «ισόρροπη οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας μέσω της βελτίωσης του επιχειρηματικού και επενδυτικού περιβάλλοντος, με σεβασμό στο περιβάλλον και στον πολίτη». Η υλοποίηση του οράματος αυτού πραγματοποιείται μέσω των εξής στόχων:

- προώθηση της επιχειρηματικότητας, της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας της περιφερειακής οικονομίας
- η διασφάλιση του περιβάλλοντος, της αειφορίας της ανάπτυξης και η βελτίωση της ποιότητας ζωής
- η ολοκλήρωση των μεταφορικών υποδομών και δικτύων.
- η αναβάθμιση του ανθρώπινου δυναμικού και η ενίσχυση της απασχόλησης και της κοινωνικής συνοχής.
- η βελτίωση της διοικητικής ικανότητας.
- η προώθηση της χωρικής συνοχής και συνεργασίας (ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας, 2014).

Σύμφωνα με το ΠΕΠ, η Περιφέρεια διακρίνεται από **ισχυρές ενδο-περιφερειακές ανισότητες**, με το 47% της έκτασης της, τα 269 από τα 597 Δημοτικά Διαμερίσματα και το 18% του συνολικού πληθυσμού να καταλαμβάνονται από ορεινές περιοχές και το μεγαλύτερο τμήμα της Ευρυτανίας να αντιμετωπίζει μόνιμα προβλήματα προσπελασιμότητας. Ουσιαστικά η Περιφέρεια χωρίζεται σε τρεις ζώνες:

- περισσότερο ανεπτυγμένη περιοχή κατά μήκος του γραμμικού άξονα Οινόφυτα - Σχηματάρι - Χαλκίδα - Λαμία
- περιοχή με άμεση εξάρτηση από το παραγωγικό και οικονομικό σύστημα της Αττικής
- προβληματικές ορεινές ζώνες (ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας, 2014).

Ο ύπαιθρος χώρος της Ευρυτανίας θεωρείται ως κατάλληλη περιοχή για να εφαρμοστεί η Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων (ΤΑΠΤΚ) που προβλέπει το ΠΑΑ 2014-2020. Επίσης, η Δ.Ε. Φουρνάς είναι ανάμεσα στις περιοχές που θεωρούνται ότι πλήττονται από σοβαρά και διαρκή δημογραφικά μειονεκτήματα με βάση τις δυσμενέστερες τιμές στον δημογραφικό δείκτη γήρανσης (>3,00) και στον δείκτη αντικατάστασης (~<0,50). Κατά την υλοποίηση του προγράμματος θα αντιμετωπισθούν τα προβλήματα αυτά με κατάλληλες δράσεις και πόρους. Ενδεικτικές δράσεις ειδικά για τις ορεινές περιοχές της Περιφέρειας, εκτός από την εφαρμογή των ΤΑΠΤΚ, αποτελούν η επέκταση και αναβάθμιση υφιστάμενων δομών και υποδομών υγείας, όπως και των περιφερειακών ιατρείων. Γενικά, το ΠΕΠ στοχεύει στην άρση των ενδοπεριφερειακών και διαπεριφερειακών ανισοτήτων μέσω δράσεων, προωθεί την έρευνα, την καινοτομία και την ανταγωνιστικότητα, προστατεύει το φυσικό περιβάλλον και αναδεικνύει τη πολιτιστική κληρονομιά και την ιστορία, προωθεί έργα υποδομών και στοχεύει στην εξάλειψη των διακρίσεων και στην καταπολέμηση της φτώχειας (ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας, 2014).

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας 2015-2019

Σύμφωνα με το **Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας 2015-2019**, αναπτυξιακό όραμα της Περιφέρειας αποτελεί «η επανεκκίνηση της οικονομίας της Στερεάς Ελλάδας, η μόχλευση επενδύσεων σε τομείς που η Περιφέρεια διαθέτει συγκριτικό πλεονέκτημα, αξιοποιώντας ενδογενές δυναμικό, για τη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης, με όρους ισχυρής κοινωνικής συνοχής και προστασίας, σε ένα βιώσιμο αστικό και φυσικό περιβάλλον».

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα δομείται πάνω σε τέσσερις άξονες, ο καθένας εκ των οποίων εξειδικεύεται σε μέτρα και γενικούς στόχους, ενώ προτείνονται και ενδεικτικές δράσεις. Οι άξονες είναι οι εξής:

- Άξονας Προτεραιότητας 1^{ος}: Υποδομές, Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής
- Άξονας Προτεραιότητας 2^{ος}: Κοινωνική Μέριμνα, Υγεία, Εκπαίδευση, Δια Βίου Μάθηση, Πολιτισμός, Τουρισμός και Αθλητισμός
- Άξονας Προτεραιότητας 3^{ος}: Οικονομία και Απασχόληση
- Άξονας Προτεραιότητας 4^{ος}: Βελτίωση της Διοικητικής Ικανότητας και της Οικονομικής Κατάστασης της Περιφέρειας (Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, 2015).

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δ. Καρπενησίου 2011-2014

Το **Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Καρπενησίου 2011-2014** αποτελεί ένα τετραετές πρόγραμμα δράσης τοπικής ανάπτυξης. Περιλαμβάνει την περιγραφή και την αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης, με βάση την οποία καταρτίζεται ένα πλαίσιο μέτρων και δράσεων.

Το όραμα της Δημοτικής Αρχής είναι η βελτίωση της ελκυστικότητας του Δήμου ως τόπου παραγωγής και κατοικίας μέσω της βιώσιμης ανάπτυξης, της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας της τοπικής οικονομίας και της ενίσχυσης της εξωστρέφειας και της ανταγωνιστικότητας. Οι γενικοί στόχοι και οι πολιτικές δράσης συνοψίζονται στους εξής άξονες:

- Άξονας 1^{ος} : Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής
- Άξονας 2^{ος}: Κοινωνική Πολιτική, Υγεία, Παιδεία, Πολιτισμός και Αθλητισμός
- Άξονας 3^{ος} : Τοπική Οικονομία και Απασχόληση
- Άξονας 4^{ος}: Βελτίωση Διοικητικής Ικανότητας και της Οικονομικής Κατάστασης του Δήμου.

Οι άξονες αυτοί χωρίζονται σε μέτρα και δράσεις, ενώ προβλέπεται σύστημα παρακολούθησης και αξιολόγησης του σχεδίου βάση καθορισμένων δεικτών (Δήμος Καρπενησίου, 2012).

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δ. Καρπενησίου 2015-2019

Το **Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Καρπενησίου 2015-2019** έχει ως όραμα «τη βιώσιμη, κοινωνική και οικονομική ανάπτυξή του, με σκοπό την ευημερία των δημοτών του, την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, την προστασία του περιβάλλοντος, την ενδυνάμωση της τοπικής οικονομίας και την περαιτέρω προσέλκυση νέων επενδυτών». Η στρατηγική του Δήμου είναι να καταστεί πρότυπος Δήμος, με την αξιοποίηση της τεχνολογίας, την δημιουργία της απαραίτητης υποδομής, τη βελτίωση του επιπέδου ασφάλειας και υγείας, τη διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος με έμφαση στην ενεργειακή πολιτική και την προώθηση του πολιτισμού, του αθλητισμού, της ψυχαγωγίας, της κοινωνικής πρόνοιας και την αναζωογόνηση του αγροτικού χώρου. Για την υλοποίηση των στόχων του δημιουργεί ισχυρές συμμαχίες και ενεργεί για την συμμετοχή του σε εθνικά και διακρατικά δίκτυα πόλεων. Παράλληλα αναλαμβάνει πρωτοβουλίες αναπτυξιακού ρόλου στην ευρύτερη περιοχή. Οι αναπτυξιακές προτεραιότητες του Επιχειρησιακού Προγράμματος δομούνται σε τέσσερις άξονες, οι οποίοι αναλύονται και εξειδικεύονται σε μέτρα (Δήμος Καρπενησίου, 2015). Οι προτάσεις για έργα και δράσεις ανά άξονα που αφορούν στη Δ.Ε. Φουρνάς παρουσιάζονται στο **Παράρτημα, Πίνακα 71**.

Σχέδιο Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης (Σ.Χ.Ο.Ο.Α.Π.) του πρώην Δήμου Φουρνά

Το **Σχέδιο Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης (Σ.Χ.Ο.Ο.Α.Π.) του πρώην Δήμου Φουρνά** έχει τους εξής αναπτυξιακούς στόχους:

- ενίσχυση των λειτουργικών και διοικητικών αρμοδιοτήτων στη Φουρνά και εξειδίκευση στη διαχείριση του χώρου ώστε να ενισχυθεί η δυναμική των μικρότερων οικισμών και η συνοχή του πρώην Δήμου
- δυναμική και οργανωμένη ανάπτυξη του πρωτογενούς τομέα και ένταξή του σε αναπτυξιακά προγράμματα. Τα προγράμματα πρέπει να βασίζονται στην ιδιαιτερότητα του φυσικού περιβάλλοντος που ευνοεί τη παραγωγή βιολογικών προϊόντων και την εξέλιξη των υφιστάμενων δασικών εκμεταλλεύσεων και δραστηριοτήτων δημιουργώντας ζώνες φυτωρίων και δασών ποιοτικής ξυλείας, ενώ παράλληλα θα τροφοδοτεί τον δευτερογενή και τριτογενή τομέα
- προβολή και ανάδειξη της ιστορικής κληρονομιάς για την ενίσχυση της τοπικής κοινωνίας
- ανάδειξη και προβολή τοπικών ποιοτικών προϊόντων και παραγωγών με σκοπό την ανάπτυξη της δυναμικής του πρώην Δήμου πέραν των ορίων του, στην εντόπια και διεθνή αγορά (Σιακαβέλλας, 2015).

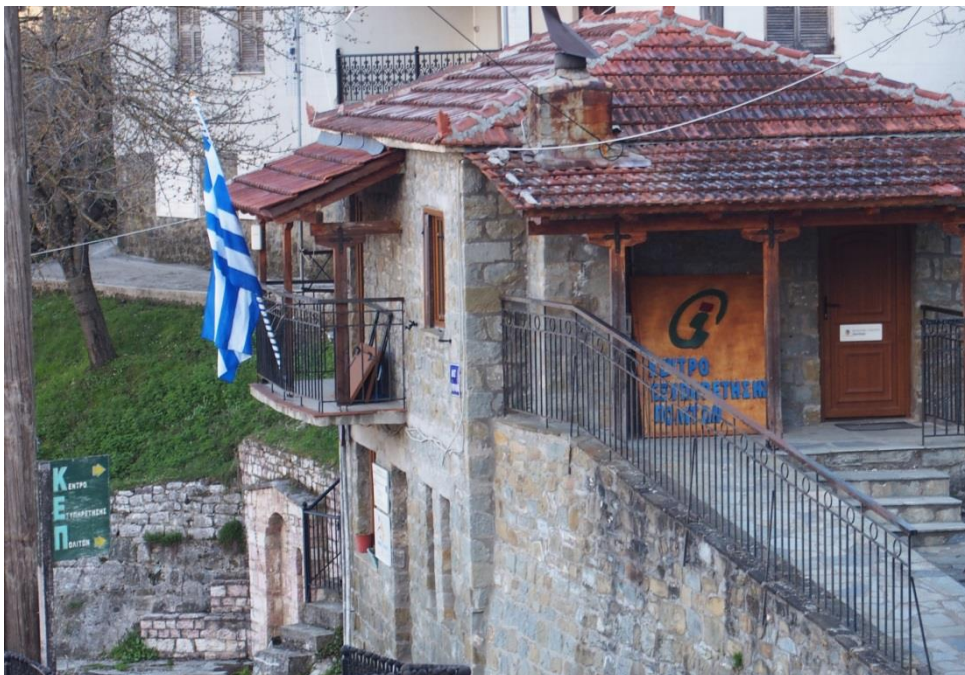
Το Σ.Χ.Ο.Ο.Α.Π. προτείνει έργα, αναπλάσεις και παρεμβάσεις, που αφορούν στο οδικό δίκτυο, αύξηση των δρομολογίων υπεραστικής συγκοινωνίας, δημιουργία δικτύων διαδρομών τουριστικού ενδιαφέροντος και ποδηλατοδρόμων, πεζοδρόμια, υπογειοποίηση δικτύων ηλεκτρισμού και τηλεπικοινωνιών, για την βελτίωση της ύδρευσης και της άρδευσης, ολοκληρωμένα δίκτυα αποχέτευσης, υπογειοποίηση των κάδων απορριμμάτων, μελέτες προστασίας, ανάδειξης και αξιοποίησης πολιτισμικού και φυσικού περιβάλλοντος, κατασκευή δημοτικών σχολείων, χώρων ΚΑΠΗ κ.α. (Σιακαβέλλας, 2015).

3.1.3. Δημόσιοι φορείς

Οι δημόσιοι φορείς παροχής υπηρεσιών εδρεύουν στον οικισμό Φουρνά και είναι οι παρακάτω:

- Γραφείο Δήμου Καρπενησίου
- Ταχυδρομείο
- Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών (Κ.Ε.Π.) (**Εικόνα 20**)
- Αγροτικό Ιατρείο
- Ταχυδρομείο-Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο
- Αστυνομικό Τμήμα
- Κλιμάκιο της Πυροσβεστικής Υπηρεσίας
- Δασαρχείο
- Δημοτικά καφενεία
- Δημοτικός ξενώνας
- Βοήθεια στο Σπίτι (Χατζηδημητρίου *et al.*, 2013).

Εικόνα 20. Το Κ.Ε.Π. και η "Βοήθεια στο Σπίτι"

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

3.1.4. Φορείς άσκησης δασικής πολιτικής

Ο φορέας χάραξης της εθνικής δασικής πολιτικής είναι το Υπουργείο Παραγωγικής Ανασυγκρότησης και Ενέργειας, το οποίο σύμφωνα με το Προεδρικό Διάταγμα 24/2015 συγκροτείται από τις Υπηρεσίες του πρώην Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, του πρώην Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και της Γενικής Γραμματείας Βιομηχανίας του πρώην Υπουργείου Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας (ΦΕΚ20/Α/2015).

Η Γενική Διεύθυνση Ανάπτυξης και Προστασίας Δασών και Αγροπεριβάλλοντος του πρώην Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής είναι επιφορτισμένη και με την εξασφάλιση της άρτιας εκτέλεσης και εφαρμογής των κατευθύνσεων και οδηγιών και γενικότερα της δασικής πολιτικής που σχεδιάζεται από την Κεντρική Υπηρεσία. Στο Τμήμα Σχεδιασμού και Αξιολόγησης Δασικής Πολιτικής και Ανάπτυξης της Διεύθυνσης Προγραμματισμού και Δασικής Πολιτικής της Γενικής Διεύθυνσης Ανάπτυξης και Προστασίας Δασών και Αγροπεριβάλλοντος ανήκει και η αρμοδιότητα της αξιολόγησης της εφαρμογής της δασικής πολιτικής και των προγραμμάτων δασικής ανάπτυξης (ΦΕΚ167/Α/2014).

Τα όργανα εκτέλεσης και εφαρμογής των κατευθύνσεων και οδηγιών και γενικότερα της δασικής πολιτικής που σχεδιάζεται από την Κεντρική Υπηρεσία, αλλά και της εφαρμογής των τοπικών προγραμμάτων και μελετών είναι οι περιφερειακές υπηρεσίες. Στη περιοχή μελέτης είναι το **Δασαρχείο Φουρνάς**, το οποίο υπάγεται στη Γενική Διεύθυνση Δασών και Αγροτικών Υποθέσεων της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Θεσσαλίας-Στερεάς Ελλάδας (ΦΕΚ231/Α/2010).

Το Δασαρχείο Φουρνά ιδρύθηκε το **1952** ως «**Πρότυπη Δασοπονία Φουρνά**» με σκοπό να αξιοποιηθεί ο δασικός πλούτος της περιοχής. Όλες οι δασικές εργασίες μελετούνται και εκτελούνται από την υπηρεσία, ενώ απασχολούσαν γύρω στους 1.500 ντόπιους εργάτες το χρόνο. Από τις πιο σημαντικές εργασίες της υπηρεσίας ήταν η διάνοιξη δασικού οδικού δικτύου 160 χλμ. περίπου, ενώ είχε ιδρύσει τέσσερα δασικά φυτώρια (Τσίτσας, 1960). Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία του τότε Δασάρχου Φουρνάς, το έτος 1960 εργάστηκαν στα πάσης φύσεως έργα του Δασαρχείου 1.822 άτομα, τα οποία πραγματοποίησαν 91.503,4/8 ημερομίσθια με συνολικές απολαβές 5.834.065 δρχ.. Στο ποσό αυτό θα πρέπει να προστεθεί και το ποσό 1.000.000 δρχ. από εργασίες που πραγματοποίησαν οι εργαζόμενοι για ιδίων όφελος (Τσέλιος, 2002).

Σήμερα, το Δασαρχείο Φουρνά έχει συνολικό προσωπικό εννέα άτομα, εκ των οποίων δύο Δασολόγους, έξι Δασοφύλακες και ένας Άλλης Ειδικότητας. Έχει τέσσερα Τμήματα και δύο Γραφεία, ως εξής:

- Τμήμα Διοίκησης και Διαχείρισης Δασών
- Τμήμα Δασοπροστασίας
- Τμήμα Εκτέλεσης Δασοτεχνικών Έργων
- Τμήμα Διοικητικό-Λογιστικό
- Γραφείο Δημοσίου Κατηγόρου
- Γραφείο Θήρας, Ιχθυοπονίας και Δασικής Αναψυχής (ΥΠΕΚΑ, 2014).

Το Δασαρχείο είναι ένα από τα πιο ολιγάριθμα της χώρας, ενώ η περιοχή αρμοδιότητάς του **έχει μεγάλο και πολύτιμο ξυλώδες κεφάλαιο** (ελατοδάση), που το καθιστούν απαραίτητο (ΥΠΕΚΑ, 2014). Το 2015 η Αποκεντρωμένη Διοίκηση Θεσσαλίας-Στερεάς Ελλάδας πρότεινε την κατάργηση και συγχώνευση του Δασαρχείου Φουρνάς με μεταφορά όλων των αρμοδιοτήτων και των υπαλλήλων στην Διεύθυνση Δασών της Π.Ε Ευρυτανίας λόγω έλλειψης προσωπικού που δεν μπορεί να καλυφθεί με μεταθέσεις/μετακινήσεις από άλλες Δασικές Υπηρεσίες της Αποκεντρωμένης Διοίκησης. Επίσης, δεν είναι δυνατή η πρόσληψη υπαλλήλων για να καλυφθούν οι θέσεις λόγω των δύσκολων δημοσιονομικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει η χώρα. Στη θέση του προτείνεται να λειτουργήσει επανδρωμένο δασονομείο με προϊστάμενο δασολόγο ή δασοπόνο και υπαλλήλους του κλάδου δασοφυλάκων (dasarxeio.com, 2015). Μέχρι σήμερα δεν έχει πραγματοποιηθεί η κατάργησή του και εξακολουθεί να λειτουργεί.

3.1.5. Συλλογικότητες

Σημαντική είναι η δράση των τοπικών συλλόγων με σκοπό την προώθηση του πολιτισμού και τη διατήρηση της παράδοσης, αλλά και των συλλόγων που έχουν ιδρυθεί στη Φθιώτιδα και την Αθήνα. Στον **Πίνακα 4** αναγράφονται οι σύλλογοι, καθώς και η έδρα τους, ενώ θα γίνει ιδιαίτερη αναφορά στους συλλόγους που εδρεύουν στην Αθήνα.

Πίνακας 4. Τοπικοί και υπερτοπικοί σύλλογοι της Δ.Ε. Φουρνάς

Σύλλογος	Έδρα
Σύλλογος Φουρνιωτών Φθιώτιδας «Το Ζαχαράκι»	Φθιώτιδα
Σύλλογος Φουρνιωτών Αθήνας «Ο Λεπενιώτης»	Αθήνα
Σύλλογος Κλεισιωτών Φθιώτιδας «Ο Άγιος Κυπριανός»	Φθιώτιδα
Εξωραϊστικός Σύλλογος Βράχας «Η Μεταμόρφωση του Σωτήρος»	Βράχα
Σύλλογος Γυναίκων Δημοτικής Ενότητας Φουρνά	Φουρνά
Σύλλογος Απανταχού Κλεισιωτών «Η Αδελφότης»	Αθήνα

Πηγή: kentrolaografias.gr (2016), efimeridavraxas.blogspot.gr (2016), Μανικάρου (2012).
Ίδια επεξεργασία.

Σύλλογος Απανταχού Φουρνιωτών Ευρυτανίας «Ο Λεπενιώτης»

Ο Σύλλογος Απανταχού Φουρνιωτών Ευρυτανίας «Ο Λεπενιώτης» ιδρύθηκε το 1959 και η τροποποίηση του καταστατικού του έγινε το 1992 (Μανικάρου, 2012). Οι σκοποί του Συλλόγου αναφέρονται στο καταστατικό του και συνοψίζονται ως εξής:

- α) η επαφή και επικοινωνία των μελών
- β) η γνώση, μελέτη, παρακολούθηση και εξυπηρέτηση των αναγκών του χωριού Φουρνά και η προαγωγή των τοπικών προβλημάτων
- γ) η παροχή υλικής και ηθικής συνδρομής σε όσους κατοίκους του χωριού έχουν ανάγκη ενισχύσεως
- δ) η υλική, πνευματική και εκπολιτιστική εξύψωση και αναμόρφωση του χωριού Φουρνά.

Ο Σύλλογος διαθέτει γραφεία στην οδό Βερανζέρου, αριθμός 13, στην Αθήνα, τα οποία αγοράστηκαν στις 07/02/1990, όπου εδρεύουν και τα γραφεία της εφημερίδας «**Ο Φουρνάς των Αγράφων**», που εκδίδεται από τον Σύλλογο (Μανικάρου, 2012).

Η εφημερίδα εκδίδεται τέσσερις φορές τον χρόνο και αποστέλλεται σε Αθήνα, Φουρνά, Φθιώτιδα, Καρπενήσι, Βόλο, Θεσσαλονίκη και Πάτρα. Όσον αφορά στα οικονομικά της, στηρίζεται από διαφημιστικές καταχωρήσεις και συνδρομές των μελών του συλλόγου. Έχει ποικίλη θεματολογία, με δημοσιεύσεις που αναφέρονται στην ιστορία και την λαογραφία της Φουρνάς, σε οικονομικοπαραγωγικά προβλήματα (γεωργία, κτηνοτροφία, δασοπονία,

τουρισμός, βιοτεχνία), προβλήματα πολιτισμού, επιστήμη, τεχνολογία, δράση αποδήμων κ.α. (Μανικάρου, 2012).

Από πληροφορίες που χορηγήθηκαν από τον πρώην Πρόεδρο και νυν Έφορο Δημοσίων Σχέσεων, ο Σύλλογος πραγματοποιεί δύο συναντήσεις τον χρόνο, μία για την κοπή της πρωτοχρονιάτικης πίτας στην Αθήνα και μία κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού στη Φουρνά για την εκδήλωση «Γιορτή της χωριάτικης πίτας». Συνεργάζεται με τον Σύλλογο Φουρνιωτών Φθιώτιδας «Το Ζαχαράκι» και με τον Σύλλογο Γυναικών Δημοτικής Ενότητας Φουρνά. Κάποτε ο αριθμός των μελών ήταν πάνω από 700, όμως παρουσιάζει συνεχόμενη τάση μείωσης, με πολύ μικρή συμμετοχή νεαρής ηλικίας ατόμων.

Σύλλογος Απανταχού Κλειτσιωτών «Η Αδελφώτης»

Ο Σύλλογος Απανταχού Αποδήμων Κλειτσιωτών «Η Αδελφώτης» ιδρύθηκε το 1965, ενώ η έκδοση της εφημερίδας του «**Τα Νέα του Κλειτσού**» ξεκινά το 1979. Στόχοι του Συλλόγου, όπως αυτοί αναφέρονται στο πρώτο φύλλο της εφημερίδας, είναι η καλύτερη γνωριμία, η επικοινωνία και η συζήτηση όλων των προβλημάτων που απασχολούν τους αποδέκτες της εφημερίδας, λόγω της κοινής καταγωγής και των δεσμών που τους συνδέουν με την γενέτειρα γη (Μανικάρου, 2012).

Από πληροφορίες που χορηγήθηκαν από τον Πρόεδρο του Συλλόγου, τα μέλη του ανέρχονται περίπου σε 1.000, όσοι δηλαδή και οι αποδέκτες της εφημερίδας, σε Ελλάδα και εξωτερικό. Τα μέλη πραγματοποιούν συνάντηση μία φορά το χρόνο για την κοπή της πρωτοχρονιάτικης πίτας στην Αθήνα.

Όσον αφορά στην εφημερίδα, η θεματολογία της ποικίλει, με τα έργα υποδομής, όπως διανοίξεις δρόμων, διαμορφώσεις πλατειών, δημοτικός φωτισμός, δίκτυα αποχέτευσης, επισκευές και αγιογράφηση ναών κ.α., να καταλαμβάνουν σημαντική θέση. Η οικονομική ενίσχυση της εφημερίδας πραγματοποιείται από τις συνδρομές των μελών της (Μανικάρου, 2012).

3.2. Οικονομική διάσταση

3.2.1. Απασχόληση

Στον Πίνακα 5 παρουσιάζεται ο μόνιμος πληθυσμός κατά κατάσταση ασχολίας.

Πίνακας 5. Μόνιμος πληθυσμός κατά κατάσταση ασχολίας της Δ.Ε Φουρνάς

	Πληθυσμός	Απασχολούμενοι	Ζητούσαν εργασία	Ζητούσαν εργασία για πρώτη φορά	Οικονομικά μη ενεργοί
Τ.Κ. Φουρνάς	298	X	11	X	226
Τ.Κ. Βράχας	98	16	7		75
Τ.Κ. Κλειτσού	229	22	18	4	185
Σύνολο	625		36		486
Δήμος Καρπενησίου	13.105	3.715	575	470	8.345
Π.Ε. Ευρυτανίας	20.081	5.111	907	683	13.380

X: Εμπιστευτικό νούμερο που δεν χορηγήθηκε από την ΕΛΣΤΑΤ, καθώς τυχόν κοινοποίηση θίγει προσωπικά δεδομένα.

Κενές εγγραφές αντιστοιχούν σε στοιχεία που δεν παραχωρήθηκαν από την ΕΛΣΤΑΤ

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Απογραφή 2011

Η κατανομή του ενεργού οικονομικά πληθυσμού ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας παρουσιάζεται στον Πίνακα 6.

Πίνακας 6. Κατανομή του ενεργού οικονομικά πληθυσμού

Σύνολο απασχολούμενων	Δ.Ε. Φουρνάς
	96
Γεωργία, δασοκομία, αλιεία	30
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	4
Μεταφορά και αποθήκευση	X
Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης	5
Ενημέρωση και επικοινωνία	X
Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	X
Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες	X
Δημόσια διοίκηση και άμυνα-υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	21
Εκπαίδευση	5
Δραστηριότητες σχετικές με την ανθρώπινη υγεία και την κοινωνική μέριμνα	X
Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία	X
Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	3
Κατασκευές	9

X: Εμπιστευτικό νούμερο που δεν χορηγήθηκε από την ΕΛΣΤΑΤ, καθώς τυχόν κοινοποίηση θίγει προσωπικά δεδομένα.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Απογραφή 2011

3.2.2. Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π.)

Η Π.Ε. Ευρυτανίας συνεισφέρει μόλις το 0,1% σε εθνικό επίπεδο και 0,2% σε επίπεδο Περιφέρειας και είναι η τελευταία σε σύνολο χώρας στη συμμετοχή στο Α.Ε.Π., όπως παρουσιάζεται στον **Πίνακα 7** (Δήμος Καρπενησίου, 2015).

Πίνακας 7. Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν κατά Περιφέρεια και Π. Ε.

Έτη	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Σύνολο Ελλάδος	193.050	208.622	223.160	233.198	231.081	222.151
Στερεά Ελλάδα	9.512	9.829	10.262	10.615	10.186	10.059
Ευρυτανία	201	214	226	255	260	249
Θέση	51	51	51	51	51	51
Ποσοστό σε Σύνολο Χώρας	0,10%	0,10%	0,10%	0,11%	0,11%	0,11%
Ποσοστό σε Σύνολο Περιφέρειας	2%	2%	2%	2%	2%	2%

Πηγή: Δήμος Καρπενησίου, 2015

Όπως αποτυπώνεται και στον **Πίνακα 8**, η περιοχή βρίσκεται μεσοσταθμικά στην **44 θέση**, σε επίπεδο Νομών όσον αφορά στο κατά κεφαλήν Α.Ε.Π., βρισκόμενη στο 61% του Εθνικό Μέσου Όρου και στο 66% του Περιφερειακού Μέσου Όρου (Δήμος Καρπενησίου, 2015).

Πίνακας 8. Κατά κεφαλή Α.Ε.Π. κατά Περιφέρεια και Π. Ε.

Έτη	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Μ.Ο.
Σύνολο Ελλάδος	17.386	18.713	19.938	20.753	20.481	19.646	19486
Στερεά Ελλάδα	17.048	17.649	18.465	19.135	18.374	18.141	18135
Ποσοστό Περιφέρειας σε Σύνολο Χώρας	98%	94%	93%	92%	90%	92%	93%
Ευρυτανία	10.162	10.889	11.542	13.090	13.402	12.885	11995
Θέση	47	47	47	44	40	40	44
Ποσοστό σε Σύνολο Χώρας	58%	58%	58%	63%	65%	66%	61%
Ποσοστό σε Σύνολο Περιφέρειας	60%	62%	63%	68%	73%	71%	66%

Πηγή: Δήμος Καρπενησίου, 2015

3.2.3. Οικονομικές δασικές δραστηριότητες

3.2.3.1. Πρωτογενής τομέας παραγωγής

Το δάσος αποτελεί το σπουδαιότερο φυσικό πόρο της περιοχής μελέτης. Η κύρια παραγωγή είναι η ξυλεία ελάτης και πεύκης, ωστόσο η παραγωγή είναι περιορισμένη. Τα κύρια δασοκομικά προϊόντα είναι τεχνικό ξύλο ελάτης, τεχνικό ξύλο πεύκου, βιομηχανικό ξύλο δρυός, καυσόξυλα ελάτης, καυσόξυλα οξιάς, δέντρα Χριστουγέννων ελάτης, καθώς και άλλα προϊόντα όπως θάμνοι, φρύγανα, φυτόχωμα, κώνοι, φλοιός μελιάς, σπόροι, λοιποί καλλωπιστικοί κλώνοι (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Η διάθεση των συγκεκριμένων δασικών προϊόντων γίνεται είτε μέσω της Κρατικής Εκμετάλλευσης Δασών (ΚΕΔ) είτε μέσω της παραχώρησης τους στους συνεταιρισμούς (βάσει του Π.Δ 126/1986) είτε με μεικτό σύστημα (Μανιός *et al.*, 2016).

Στους Πίνακες 9-13 παρουσιάζεται η παραγωγή ξυλείας της περιοχής αρμοδιότητας του Δασαρχείου Φουρνά, δηλαδή περιλαμβάνει την περιοχή των πρώην Δήμων Φουρνά και Κτημενίων.

Πίνακας 9. Παραγωγή ξυλείας σε κ.μ. από Δημόσια Δάση-Έτος 1999

Δασοπονικό είδος	Τεχνικό	Βιομηχανικό	Καύσιμο	Σύνολο
Ελάτη	10.361	0,00	490	10.851
Σύνολο	10.361	0,00	490	10.851

Πηγή: Σιακαβέλλας *et al.*, 2015

Πίνακας 10. Παραγωγή ξυλείας σε κ.μ. από Δημόσια Δάση-Έτος 2008

Δασοπονικό είδος	Τεχνικό	Βιομηχανικό	Καύσιμο	Σύνολο
Ελάτη	6.419	0,00	19	6.438
Δρυς	0,00	0,00	1.547	1.547
Σύνολο	6.419	0,00	1.566	7.985

Πηγή: Σιακαβέλλας *et al.*, 2015

Πίνακας 11. Παραγωγή ξυλείας σε κ.μ. από Δημόσια Δάση-Έτος 2011

Δασοπονικό είδος	Τεχνικό	Βιομηχανικό	Καύσιμο	Σύνολο
Ελάτη	5.955	169	211	6.334
Πεύκη	207	0,00	0,00	207
Δρυς	0,00	0,00	689	689
Σύνολο	6.162	169	900	7.230

Πηγή: Σιακαβέλλας *et al.*, 2015

Πίνακας 12. Παραγωγή ξυλείας σε κ.μ. από μη Δημόσια Δάση-Έτος 2008

Δασοπονικό είδος	Τεχνικό	Βιομηχανικό	Καύσιμο	Σύνολο
Ελάτη	39	0,00	11	50
Οξύ	0,00	0,00	202	202
Δρυς	0,00	324	0,00	324
Σύνολο	39	324	213	576

Πηγή: Σιακαβέλλας *et al.*, 2015

Πίνακας 13. Παραγωγή ξυλείας σε κ.μ. από μη Δημόσια Δάση-Έτος 2011

Δασοπονικό είδος	Τεχνικό	Βιομηχανικό	Καύσιμο	Σύνολο
Ελάτη	885	0,00	0,00	885
Σύνολο	885	0,00	0,00	885

Πηγή: Σιακαβέλλας *et al.*, 2015

Το μέσο ετήσιο λήμμα για τη διαχειριστική κλάση της Ελάτης ανέρχεται σε 10.446,87m³ στο Δημόσιο Δασικό Οικοσύστημα Φουρνά-Κλειστού-Μολόχας (Μανιός *et al.*, 2016).

Λευτερεύουσες καρπώσεις

Όσον αφορά στη **βοσκή**, οι εκτάσεις των ελατοδασών και δρυοδασών των Τ.Κ. Φουρνά και Κλειτσού υφίστανται βοσκοφόρτωση μικρότερη της επιτρεπόμενης και επομένως **το κτηνοτροφικό κεφάλαιο δύναται να αυξηθεί**. Στη περίπτωση της Τ.Κ. Βράχας, η βοσκοφόρτωση είναι μεγαλύτερη της επιτρεπόμενης. Παρόλα αυτά, το κτηνοτροφικό κεφάλαιο μπορεί να αυξηθεί, επειδή στα δρυοδάση της Τ.Κ. η βοσκοφόρτωση είναι μικρότερη της βοσκοϊκανότητας. Το κτηνοτροφικό κεφάλαιο είναι κατά πολύ μικρότερο από αυτό του παρελθόντος και η πίεση από τη βόσκη έχει μειωθεί αρκετά με αποτέλεσμα τη συνεχή καλυτέρευση της φυσικής και βιολογικής εξέλιξης του ξυλώδους κεφαλαίου και την εγκατάσταση και επέκταση της φυσικής αναγέννησης. Για την προστασία των υλοτομημένων συστάδων από τη βοσκή, απαγορεύεται σε αυτές η άσκησή της για δέκα έτη, ώστε να επιτευχθεί η αναγέννηση της βλάστησης (Μανιός *et al.*, 2016, Κατσαρής, 2010).

Η **κλαδονομή** εφαρμόζεται μόνο σε μεμονωμένα άτομα Δρυός, που βρίσκονται εντός εγκαταλελειμμένων αγρών ή μερικώς δασοσκεπών εκτάσεων ή στις παρυφές τους (Μανιός *et al.*, 2016).

Το **κατακείμενο ξυλώδες κεφάλαιο** που απομένει από τις υλοτομικές εργασίες, αλλά και από ανεμορριπιές και χιονοθλασίες, παραμένει ανεκμετάλλευτο. Σύμφωνα με το αρθρ. 177 του ν.δ. 86/69, επιτρέπεται η απόληψη του από τους κατοίκους των οικισμών του συμπλέγματος, για τη συμπληρωματική κάλυψη των αναγκών τους σε καύσιμη ύλη. Τα λήμματα από φυσικές καταστροφές και από τη κατασκευή διαφόρων τεχνικών έργων (π.χ. διάνοιξη δασικών δρόμων, ζώων δάσους κ.λπ.) περιλαμβάνονται στις έκτακτες καρπώσεις (Μανιός *et al.*, 2016). Η συλλογή των υπολειμμάτων είναι ευεργετική για το δάσος, διότι εμποδίζουν την αναγέννηση και αποτελούν εστίες ανάπτυξης διαφόρων ασθενειών και εντόμων που μπορούν να προσβάλουν το υγιές δάσος

Η λήψη **χριστουγεννιάτικων δένδρων Ελάτης** γίνεται την εποχή που εκδηλώνεται ανάλογη ζήτηση, δηλαδή 1-25 Δεκεμβρίου. Η απόληψη γίνεται είτε στη διάρκεια καλλιεργητικών υλοτομιών, είτε από τη διάνοιξη λωρίδων δασικών δρόμων ή λωρίδων Δ.Ε.Η, Ο.Τ.Ε. και αγωγών ύδρευσης-άρδευσης (Μανιός *et al.*, 2016).

Ακόμα, επιτρέπεται η **συλλογή και εμπορία καστανοχώματος**, καθώς και η απόληψη βρύων και λειχήνων ταυτόχρονα με την κύρια κάρπωση και σε ποσοστό 5% των υπαρχόντων σε αυτές από τις καθ' έτος διαχειριζόμενες συστάδες. Τέλος, επιτρέπεται η απόληψη ιξού (*Viscum album*), αρκουδοπούρναρου, καλλωπιστικών κλάδων μαύρης Πεύκης, Ελάτης, Δρυός, Πλατάνου κ.λπ., βάσει των ισχυουσών Διαχειριστικών Απαγορευτικών Διατάξεων και εφόσον δεν είναι σε βάρος της παραγωγικής ικανότητας του δάσους (Μανιός *et al.*, 2016).

Αξίζει να σημειωθεί ότι στο δάσος της περιοχής φύεται **τρούφα**. Κατά τη διάρκεια των σεμιναρίων τρούφας έχουν αναγνωριστεί σε καλή ποσότητα δύο είδη χειμωνιάτικης τρούφας, *Tuber Brumale* και *Tuber Melanosporum* και σε μικρότερη ποσότητα η λευκή ανοιξιάτικη *Tuber Borchii*. Εκτός από την τρούφα, φύονται και πλήθος άλλων ειδών μανιταριών (Από τηλεφωνική επικοινωνία με Ελευθερία Τζιάτζιου).

3.2.3.2. Δευτερογενής τομέας παραγωγής

Η κύρια δασοκομική δραστηριότητα στον τομέα της μεταποίησης ήταν η λειτουργία του **πριστηρίου** στον οικισμό Φουρνά. Το 1954 έγιναν τα εγκαίνια του εργοστασίου επεξεργασίας ξύλου. Το εργοστάσιο λειτουργούσε έντεκα μήνες το χρόνο, καθώς ο δωδέκατος μήνας διατίθετο για τη συντήρηση των μηχανών του. (Ευρυτανικά Χρονικά, 2012). Ήταν εφοδιασμένο με σύγχρονα για την εποχή ξυλοπριστικά μηχανήματα, κινείτο με ατμομηχανή 120 ίππων, ενώ το πριονίδι αποτελούσε την καύσιμη ύλη για την λειτουργία του (Τσίτσας, 1960). Ωστόσο τη δεκαετία του **1980 κατεδαφίσθηκε** το εργοστασιακό κτίσμα άφθαστης παραδοσιακής τέχνης με τη προοπτική του εκσυγχρονισμού και της δημιουργίας ενός **νέου εργοστασίου**, που θα λειτουργούσε με ηλεκτρική ενέργεια (Ευρυτανικά Χρονικά, 2012).

Το 1984 με την με αριθ. 18163/13-03-1984 απόφαση του Υπουργείου Γεωργίας παραχωρήθηκε έκταση εμβαδού 26.593 τ.μ., περιουσίας του Κεντρικού Ταμείου Γεωργίας Κτηνοτροφίας και Δασών, στην Ένωση Δασικών Αγροτικών Συνεταιρισμών Ευρυτανίας (Ε.Δ.Α.Σ.). Επίσης, με την Ε.1455/149/1986 απόφαση του Υπουργού Οικονομικών παραχωρήθηκε στην Ε.Δ.Α.Σ. έκταση εμβαδού 16.631 τ.μ. η οποία αποτελεί περιουσία του Υπουργείου Οικονομικών προερχόμενη από δωρεά των κατοίκων (Τσέλιος, 2001). Τη συνολική έκταση 43.224 τ.μ. εισέφερε η Ε.Δ.Α.Σ. ως εταιρική εισφορά στο Μετοχικό Κεφάλαιο της Ανώνυμης Εταιρείας Δασικές Βιομηχανίες Ευρυτανίας (ΔΑ.ΒΙ.Ε.). Το πριστήριο (**Εικόνα 21**) **λειτούργησε ως τις 10-11-1997**, οπότε τέθηκε σε καθεστώς ειδικής εκκαθάρισης, ενώ ως εκκαθαριστής ορίστηκε η Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος. Με την με αριθ. 1024054/2136/A0010/05-07-2002 Κοινή Υπουργική Απόφαση το πριστήριο μεταγράφηκε στο βιβλίο μεταγραφών του τέως Δήμου Κτημενίων και ως εκ τούτου ο τίτλος κυριότητας επέστρεψε στο Δημόσιο (evrytanika.gr, 2013, Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Εικόνα 21. Το πριστήριο στον οικισμό Φουρνά

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Θετικές εισηγήσεις για την επαναλειτουργία του εργοστασίου έγιναν τόσο από το Δασαρχείο Φουρνά, όσο και από τη Διεύθυνση Δασών και Δασικού Περιβάλλοντος. Στις εισηγήσεις αυτές τονίστηκαν οι ιδιαίτερα ευνοϊκές προϋποθέσεις για την επαναλειτουργία, όπως δασικό σύμπλεγμα 23.830,9 Ha, ετήσιος αποληπτός τεχνικός όγκος ελάτης 10.000 κ.μ., πυκνό δασικό οδικό δίκτυο μήκους 518 χλμ., μέση απόσταση μεταφοράς ξύλου 17 χλμ., όπως και το γεγονός ότι στη περιοχή δραστηριοποιούνται επτά δασικοί συνεταιρισμοί (Φουρνάς, Κλειτσού, Βράχας, Μολόχας, Αγ. Χαράλαμπου, Χόχλιας, Αγ. Τριάδας) (evrytanika.gr, 2013).

Το 2012 πραγματοποιήθηκε διάρρηξη στο πριστήριο, με αποτέλεσμα να κλαπεί σχεδόν όλη η ηλεκτρική εγκατάσταση. Σύμφωνα με έγγραφο του Δασάρχη Φουρνά, η ζημιά που προκλήθηκε είναι πολύ μεγάλη (περίπου 200.000 €), διότι πέραν της κλοπής των καλωδίων, στη προσπάθεια να τα αποσπάσουν, καταστράφηκαν οι ηλεκτρονικοί πίνακες με τους αυτοματισμούς και τα χειριστήρια των μηχανημάτων.

Με την 120369/254/21-01-2015 απόφαση του Αναπληρωτή Υπουργού ΠΕΚΑ **παραχωρούνται κατά χρήση στον Δήμο Καρπενησίου τα κτήρια και οι υποδομές (μηχανήματα κ.α.) του εργοστασίου και του περιβάλλοντος χώρου.** Σύμφωνα με την απόφαση, σκοπός της παραχώρησης είναι η λειτουργία του ακινήτου που θα αξιοποιεί την προσφορά της τοπικής πρώτης ύλης συμβάλλοντας στην αντιμετώπιση της ανεργίας των κατοίκων της περιοχής, ενώ η διάρκεια παραχώρησης ορίζεται σε εικοσιπέντε έτη. Η παραχώρηση πραγματοποιήθηκε δωρεάν για τα πρώτα δεκαπέντε έτη δεδομένου ότι το ακίνητο χρήζει ανακαίνισης, η οποία θα πραγματοποιηθεί με πόρους του Δήμου. Επίσης, ο σκοπός της παραχώρησης πρέπει να υλοποιηθεί **εντός τριών ετών** από την έκδοση της απόφασης, δηλαδή έως 21/01/2018 (diavgeia.gov.gr, 2015).

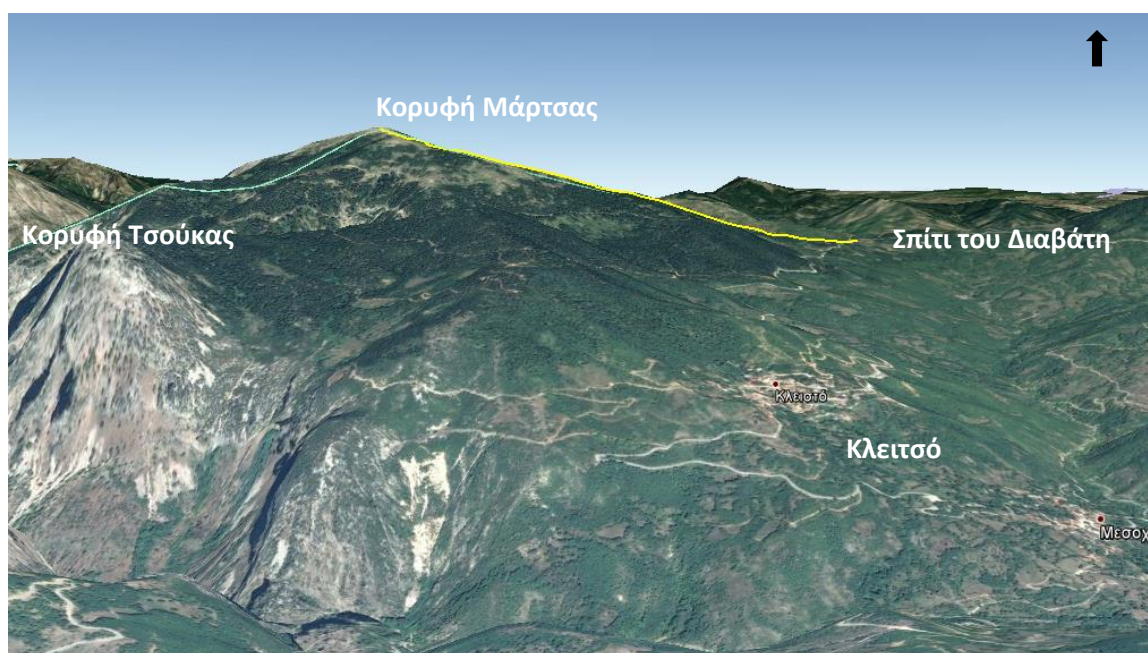
Ο Δήμος Καρπενησίου έχει ήδη ξεκινήσει επαφές με την «Ελληνικά Πετρέλαια Α.Ε.» με σκοπό τη δημιουργία σταθμού ηλεκτροπαραγωγής ισχύος 4,99 MW με καύσιμο βιομάζα (Λαθύρη, 2015, Σταύρος, 2015). Ωστόσο μέχρι τη συγγραφή της παρούσας διπλωματικής δεν έχει πραγματοποιηθεί καμιά ενέργεια.

3.2.3.3. Τριτογενής τομέας παραγωγής

Όσον αφορά στη **δασική αναψυχή**, στη περιοχή μελέτης υπάρχει ένας υπαίθριος χώρος αναψυχής στη θέση Ζαχαράκη και το "Σπίτι του Διαβάτη" με υπαίθριες εγκαταστάσεις (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Το Μέγα Ρέμα που πηγάζει από τη Φουρνά ενδείκνυται για river trekking⁴ (rivertrekking.gr, 2016), ενώ φαράγγι της Τσούκας για αναρρίχηση (eoskarditsas.blogspot.gr, 2016). Επίσης, οι κορυφογραμμές και οι κορυφές των βουνών της περιοχής, όπως η Μάρτσα που βρίσκεται στα σύνορα της Δ.Ε. Φουρνάς και η κορυφή Βουλγάρα, ενδείκνυται για πεζοπορία και ορειβασία (**Εικόνα 22**) (trikalasport.gr, 2016, eoskarditsas.blogspot.gr, 2016).

Εικόνα 22. Πεζοπορική διαδρομή "Σπίτι Διαβάτη-κορυφή Μάρτσας"

Η διαδρομή σημειώνεται με κίτρινο χρώμα
Πηγή: trikalasport.gr, 2016. Ιδία επεξεργασία

Η περιοχή μελέτης είναι σημαντικός πόλος έλξης για τους κυνηγούς κατά τους φθινοπωρινούς κυρίως μήνες, καθώς η πλούσια βλάστηση αποτελεί τον ιδανικό τόπο διαβίωσης για πολλά είδη θηραμάτων, γεγονός που προσδίδει εποχικότητα στη τουριστική κίνηση (Μανιός *et al.*, 2016, Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

⁴ River trekking: είναι μία δραστηριότητα υπαίθρου κατά τη διάρκεια της οποίας διασχίζονται με τα πόδια μικρά ποτάμια και ρέματα χωρίς να χρησιμοποιούνται πλωτά μέσα (rivertrekking.gr, 2009).

3.2.3.4. Δασικοί συνεταιρισμοί

Στη περιοχή μελέτης δραστηριοποιούνται **τρεις δασικοί συνεταιρισμοί**, της Φουρνάς, της Βράχας και του Κλειτσού (Σιακαβέλλας κ.α., 2015). Ο Δασικός Συνεταιρισμός Φουρνά ιδρύθηκε το 1950 και μέχρι το 1972 είχε την εποπτεία της κοπής και της εκμετάλλευσης των δέντρων. Υπό την εντολή του Δασαρχείου Φουρνά προέβαιναν στην ενδεδειγμένη κοπή των δέντρων, τα οποία στη συνέχεια παραλαμβάνονταν από το Δασαρχείο. Στη συνέχεια, το Δασαρχείο πωλούσε τα παραγόμενα προϊόντα υλοτομίας και απέδιδε μέρος επί των κερδών στον συνεταιρισμό. Από το 1972 και έπειτα η όλη διαδικασία, δηλαδή της κοπής και πώλησης των δέντρων πραγματοποιείται από τον ίδιο τον συνεταιρισμό, υπό την εποπτεία του Δασαρχείου (foyma-eurutaniias.blogspot.gr, 2011, Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Τα τελευταία χρόνια ο αριθμός των ενεργών μελών των δασικών συνεταιρισμών (**Πίνακας 14**) παρουσιάζει πτώση (Μανιός *et al.*, 2016).

Πίνακας 14. Κατανομή των μελών των Δασικών Συνεταιρισμών

Δασικός Συνεταιρισμός	Ενεργά μέλη	
	2016	2010
Τ.Κ. Φουρνάς	19	20
Τ.Κ. Κλειτσού	22	20
Τ.Κ. Βράχας	7	12

Πηγή: Μανιός *et al.*, 2016, Κατσαρής, 2010. Ιδία επεξεργασία

3.2.3.5. Χρηματοδότηση δασοπονίας

Η χρηματοδότηση των δασοτεχνικών έργων πραγματοποιείται από δύο πηγές:

- πιστώσεις από Δημόσιες Επενδύσεις, για την εκτέλεση έργων και εργασιών αναπτυξιακού χαρακτήρα (οδοποιία, έργα βοσκοτόπων, έργα ορεινής οικονομίας, δασικής αναψυχής κ.λπ.), μέρος των οποίων προέρχονταν και από κανονισμούς της ΕΕ και
- πιστώσεις Τακτικού Προϋπολογισμού, για την εκμετάλλευση (Κ.Ε.Δ.) και την παραγωγή καυσόξυλων (στα πλαίσια προγράμματος καυσοξύλευσης) (Μανιός *et al.*, 2016).

Οι πιστώσεις για το σύνολο των Δασικών Υπηρεσιών της χώρας και για αυτές της Π.Ε. Ευρυτανίας (Δασαρχεία Καρπενησίου και Φουρνάς και Διεύθυνση Δασών Ευρυτανίας), σύμφωνα με τον απολογισμό των δραστηριοτήτων των Δασικών Υπηρεσιών της χώρας έτους 2011, αποτυπώνονται στον Πίνακα 15.

Πίνακας 15. Χρηματοδότηση δασοπονίας 2011

	Οδοποιία Κτήρια	Κ.Ε.Δ.	Οδοπορικά	Λειτουργικές Δαπάνες	Μισθοί & Υπερωρίες	Σύνολο
Πιστώσεις Δημοσίων Επενδύσεων						
Π.Ε. Ευρυτανίας	0	0	0	0	0	0
Σύνολο χώρας						602.038,24
Πιστώσεις Τακτικού Προϋπολογισμού						
Π.Ε. Ευρυτανίας	33.998,81	25.731,52	10.576,17	111.068,25	1.160.955,80	1.342.330,55
Σύνολο χώρας						100.363.772,26
Πιστώσεις Ειδικού Φορέα Δασών/Πράσινο Ταμείο						
Π.Ε. Ευρυτανίας	46.183,69	0	0	0	0	46.183,69
Σύνολο χώρας						5.748.494,32

Πηγή: Καρακώστα *et al.* (2014). Ιδία επεξεργασία

3.2.4. Λοιπές δραστηριότητες ανά τομέα παραγωγής

3.2.4.1. Πρωτογενής τομέας παραγωγής

Γεωργία

Η Δ.Ε. Φουρνά αποτελείσε περιοχή με αναπτυγμένο πρωτογενή τομέα, με αγροτική και κτηνοτροφική παραγωγή. Οι κύριες καλλιέργειες είναι αυτές των σιτηρών, των χορτοδοτικών φυτών, οι δενδρώδεις καλλιέργειες και τα κηπευτικά. Η άρδευση πραγματοποιείται από τα δίκτυα ύδρευσης και τα ρέματα λόγω της ανυπαρξίας αρδευτικών δικτύων. Η διάθεση των αγροτικών προϊόντων πραγματοποιείται μεμονωμένα από τον κάθε παραγωγό στους εμπόρους, καθώς δεν δραστηριοποιούνται αγροτικοί συνεταιρισμοί στη περιοχή. Τα κυριότερα αγροτικά προϊόντα της περιοχής είναι τα γαλακτοκομικά, όπως γάλα, τυρί (φέτα, τελεμές, τουλουμοτύρι), το μέλι και το βούτυρο (Χατζηδημητρίου *et al.*, 2013, Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Στον Πίνακα 16 παρουσιάζονται οι γεωργικές εκτάσεις, τα δάση και οι ημι-φυσικές εκτάσεις της Δ.Ε. Φουρνά, σύμφωνα με την απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ 1999-2000 σε χιλιάδες στρέμματα.

Πίνακας 16. Γεωργικές εκτάσεις, δάση και ημι-φυσικές εκτάσεις της Δ.Ε. Φουρνά

ΣΥΝΟΛΟ ΕΚΤΑΣΕΩΝ (σε χιλιάδες στρέμματα)	ΓΕΩΡΓΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ						ΔΑΣΗ ΗΜΙ-ΦΥΣΙΚΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ			
	Αρόσιμη γη	Μόνιμες καλλιέργειες	Βοσκότοποι-Μεταβατικές δασώδεις, θαμνώδεις εκτάσεις	Βοσκότοποι-Συνδυασμοί θαμνώδους και/ή ποώδους βλάστησης	Βοσκότοποι-Εκτάσεις με αραή ή καθόλου βλάστηση	Ετερογενείς γεωργικές περιοχές	Δάση	Μεταβατικές δασώδεις- θαμνώδεις εκτάσεις	Συνδυασμοί θαμνώδους και/ή ποώδους βλάστησης	Εκτάσεις με αραή ή καθόλου βλάστηση
131,1	0,0	0,0	0,0	5,9	0,5	13,5	71,3	32,6	7,1	0,3

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Απογραφή 1999-2000

❖ Αμπελοκαλλιέργεια

Η αμπελοκαλλιέργεια είναι περιορισμένη, παρά το γεγονός ότι στο παρελθόν υπήρχαν σημαντικές καλλιέργειες στη περιοχή, σύμφωνα με μαρτυρίες των κατοίκων (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Οι εκμεταλλεύσεις και η έκταση των αμπελοκαλλιεργειών της περιοχής μελέτης εμφανίζονται στον Πίνακα 17, σύμφωνα με τις απογραφές Γεωργίας-Κτηνοτροφίας 1999-2000 και 2009. Με βάση τις απογραφές, οι εκμεταλλεύσεις δεν αφορούν οίνους ποιότητας, αλλά λοιπούς οίνους. Επίσης, μηδενικές είναι οι εκμεταλλεύσεις που αφορούν επιτραπέζια σταφύλια και σταφίδα ξερή.

Πίνακας 17. Εκμεταλλεύσεις και έκταση αμπελοκαλλιέργειών στη Δ.Ε. Φουρνάς

Τοπική Κοινότητα	Αμπέλια							
	Έτος 1999-2000				Έτος 2009			
	Σύνολο		Αρδευθείσα		Σύνολο		Αρδευθείσα	
	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση
Φουρνά	0	0	0	0	0	0	0	0
Βράχας	0	0	0	0	χ	χ	χ	χ
Κλειτσού	4	32,2	4	32,2	0	0	0	0
Δ.Ε. Φουρνά	4	32,2	4	32,2	χ	χ	χ	χ

Χ: Εμπιστευτικό νούμερο που δεν χορηγήθηκε από την ΕΛΣΤΑΤ, καθώς τυχόν κοινοποίηση θίγει προσωπικά δεδομένα.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Απογραφές 1999-2000 και 2009. Ιδία επεξεργασία

Στον Πίνακα 18 παρουσιάζεται η παραγωγή της καλλιέργειας αμπέλου και η συνολική ποσότητα μούστου για το έτος 2014.

Πίνακας 18. Αμπελοκαλλιέργεια και παραγωγή μούστου

Είδος	Έκταση-Ποσότητα-Αριθμ.	Παραγωγή	Δένδρα σε κανονικούς δενδρόνες	Διάσπαρτα	Δένδρα- παραγωγική ηλικία
Άμπελοι οινοπαραγωγής-κοινά	4	4		1.100	3.600
Άμπελοι κυρίως για επιτραπέζια σταφύλια	1	1		1.200	
Σύνολο εκτάσεων αμπέλων/σταφιδάμπελων	5	5			
Συνολική ποσότητα μούστου που παράχθηκε ανεξάρτητα από την ποικιλία σταφυλιών	12.500				

Κενές εγγραφές αντιστοιχούν σε στοιχεία που δεν παραχωρήθηκαν από την ΕΛΣΤΑΤ

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Έτος έρευνας 2014

❖ Χορτοδοτικά φυτά-Σιτηρά

Η κάλυψη των διατροφικών αναγκών της κτηνοτροφίας πραγματοποιείται με την ελεύθερη βόσκηση. Οι ποσότητες των σιτηρών είναι αμελητέες (Πίνακας 19). Σε περιορισμένη έκταση καλλιεργείται η μηδική, καθώς πρόκειται για καλλιέργεια με υψηλές απαιτήσεις σε νερό και στη περιοχή δεν υπάρχουν αρδευτικά δίκτυα, παρά το γεγονός των

πλούσιων υδάτινων πόρων. Οι στρεμματικές αποδόσεις κυμαίνονται σε χαμηλά επίπεδα (Χατζηδημητρίου *et al.*, 2013, Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Τα θεριζόμενα λιβάδια ή κοφτολίβαδα βρίσκονται σε πεδινές περιοχές (Πίνακας 20), αποτελούνται από αγρωστώδη και ψυχανθή και προορίζονται για την τροφή των ζώων (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Πίνακας 19. Εκμεταλλεύσεις σιτηρών

Τοπική Κοινότητα	Σιτάρι μαλακό							
	Έτος 1999-2000				Έτος 2009			
	Σύνολο		Αρδευθείσα		Σύνολο		Αρδευθείσα	
	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση
Φουρνά	4	50,5	0	0	0	0	0	0
Βράχας	0	0	0	0	0	0	0	0
Κλειτσού	0	0	0	0	0	0	0	0
Δ.Ε. Φουρνά	4	50,5	0	0	0	0	0	0
Τοπική Κοινότητα	Σιτάρι σκληρό							
	Έτος 1999-2000				Έτος 2009			
	Σύνολο		Αρδευθείσα		Σύνολο		Αρδευθείσα	
	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση
Φουρνά	0	0	0	0	0	0	0	0
Βράχας	0	0	0	0	0	0	0	0
Κλειτσού	0	0	0	0	0	0	0	0
Δ.Ε. Φουρνά	0	0	0	0	0	0	0	0
Τοπική Κοινότητα	Αραβόσιτος							
	Έτος 1999-2000				Έτος 2009			
	Σύνολο		Αρδευθείσα		Σύνολο		Αρδευθείσα	
	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση
Φουρνά	0	0	0	0	0	0	0	0
Βράχας	1	1	1	1	0	0	0	0
Κλειτσού	1	7	1	7	χ	χ	χ	χ
Δ.Ε. Φουρνά	2	8	2	8	χ	χ	χ	χ
Τοπική Κοινότητα	Δημητριακά για καρπό							
	Έτος 1999-2000				Έτος 2009			
	Σύνολο		Αρδευθείσα		Σύνολο		Αρδευθείσα	
	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση
Φουρνά	0	0	0	0	0	0	0	0
Βράχας	1	1	1	1	0	0	0	0
Κλειτσού	5	57,5	1	7	χ	χ	χ	χ
Δ.Ε. Φουρνά	6	58,5	2	8	χ	χ	χ	χ

X: Εμπιστευτικό νούμερο που δεν χορηγήθηκε από την ΕΛΣΤΑΤ, καθώς τυχόν κοινοποίηση θίγει προσωπικά δεδομένα.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Απογραφές 1999-2000 και 2009. Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 20. Χορτοδοτικά φυτά

Είδος	Έκταση- Ποσότητα-Αριθμ.	Παραγωγή
Αραβόσιτος χωρίς συγκαλλιέργεια	1	800
Βίκος για σανό	7	3.600
Μηδική (πολυετές τριφύλλι)	9	12.000
Σύνολο εκτάσεων	17	

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Έτος έρευνας 2014. Ιδία επεξεργασία

❖ **Βιομηχανικά φυτά**

Στη Δ.Ε. Φουρνά υπήρχαν δύο εκμεταλλεύσεις βαμβακιού και καπνού το έτος 2000 (Πίνακας 21).

Πίνακας 21. Εκμεταλλεύσεις και εκτάσεις βιομηχανικών φυτών

Τοπική Κοινότητα	Βαμβάκι							
	Έτος 1999-2000				Έτος 2009			
	Σύνολο		Αρδευθείσα		Σύνολο		Αρδευθείσα	
	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση
Φουρνά	0	0	0	0	0	0	0	0
Βράχας	0	0	0	0	0	0	0	0
Κλειτσού	1	10	1	10	0	0	0	0
Δ.Ε. Φουρνά	1	10	1	10	0	0	0	0
Τοπική Κοινότητα	Καπνός							
	Έτος 1999-2000				Έτος 2009			
	Σύνολο		Αρδευθείσα		Σύνολο		Αρδευθείσα	
	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση
Φουρνά	0	0	0	0	0	0	0	0
Βράχας	0	0	0	0	0	0	0	0
Κλειτσού	1	6	1	6	0	0	0	0
Δ.Ε. Φουρνά	1	6	1	6	0	0	0	0
Τοπική Κοινότητα	Βιομηχανικά φυτά							
	Έτος 1999-2000				Έτος 2009			
	Σύνολο		Αρδευθείσα		Σύνολο		Αρδευθείσα	
	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση
Φουρνά	0	0	0	0	0	0	0	0
Βράχας	0	0	0	0	0	0	0	0
Κλειτσού	2	16	2	16	0	0	0	0
Δ.Ε. Φουρνά	2	16	2	16	0	0	0	0

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Απογραφές 1999-2000 και 2009. Ιδία επεξεργασία

❖ Κηπευτικά

Σύμφωνα με τις απογραφές ετών 1999-2000 και 2009, οι εκμεταλλεύσεις και οι εκτάσεις νωπών λαχανικών, υπαίθρου και θερμοκηπίου, είναι **μηδενικές**. Στον **Πίνακα 22** παρουσιάζονται οι εκμεταλλεύσεις και οι εκτάσεις κηπευτικών και πατάτας.

Πίνακας 22. Εκμεταλλεύσεις και εκτάσεις κηπευτικών

Τοπική Κοινότητα	Λοιπά (Αγροαναψύσεις Λαχανόκηποι Φυτόρια)							
	Έτος 1999-2000				Έτος 2009			
	Σύνολο		Αρδευθείσα		Σύνολο		Αρδευθείσα	
	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση
Φουρνά	48	24,2	48	24,2	χ	χ	χ	χ
Βράχας	17	13	17	13	χ	χ	χ	χ
Κλειτσού	37	24	37	24	χ	χ	χ	χ
Δ.Ε. Φουρνά	102	61,2	102	61,2	χ	χ	χ	χ
Τοπική Κοινότητα	Πατάτες							
	Έτος 1999-2000				Έτος 2009			
	Σύνολο		Αρδευθείσα		Σύνολο		Αρδευθείσα	
	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση
Φουρνά	62	63,5	62	63,5	62	53,9	62	53,9
Βράχας	15	16	15	16	15	14	15	14
Κλειτσού	73	67,5	73	67,5	67	45,1	67	45,1
Δ.Ε. Φουρνά	150	147	150	147	144	113	144	113

Χ: Εμπιστευτικό νούμερο που δεν χορηγήθηκε από την ΕΛΣΤΑΤ, καθώς τυχόν κοινοποίηση θίγει προσωπικά δεδομένα.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Απογραφές 1999-2000 και 2009. Ιδία επεξεργασία

Τα είδη κηπευτικών που καλλιεργούνται στη περιοχή είναι τομάτες, φασολάκια και πατάτες, κυρίως για ίδια κατανάλωση (**Πίνακας 23**).

Πίνακας 23. Εκτάσεις και παραγωγή κηπευτικών

Είδος	Έκταση-Ποσότητα-Αριθμ.	Παραγωγή
Τομάτες επιτραπέζιες για νωπή χρήση, υπαίθρου	5	15.000
Φασολάκια χλωρά	5	5.000
Σύνολο κηπευτικών εκτάσεων	10	
Κηπευτικά υπαίθρου	10	
Πατάτες καλοκαιρινές	10	28.000

Κενές εγγραφές αντιστοιχούν σε στοιχεία που δεν παραχωρήθηκαν από την ΕΛΣΤΑΤ

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Έτος έρευνας 2014. Ιδία επεξεργασία

❖ Βιολογικές καλλιέργειες

Παρά το γεγονός ότι στη περιοχή μελέτης η μόλυνση είναι ανύπαρκτη, δεν έχει γίνει καμιά προσπάθεια παραγωγής και πιστοποίησης βιολογικών προϊόντων (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

❖ Δενδρώδεις καλλιέργειες

Οι καρυδιές και οι καστανιές (**Εικόνα 23**) είναι οι δενδρώδεις καλλιέργειες που κυριαρχούν στη περιοχή μελέτης. Στον **Πίνακα 24** περιλαμβάνονται οι εκμεταλλεύσεις και οι εκτάσεις δενδρωδών καλλιεργειών σύμφωνα με τις απογραφές της ΕΛΣΤΑΤ ετών 1999-2000 και 2009.

Εικόνα 23. Καστανεώνας στη Φουρνά

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Πίνακας 24. Εκμεταλλεύσεις και εκτάσεις δενδροδών καλλιιεργειών

Τοπική Κοινότητα	Ελιές							
	Έτος 1999-2000				Έτος 2009			
	Σύνολο		Αρδευθείσα		Σύνολο		Αρδευθείσα	
	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση
Φουρνά	0	0	0	0	0	0	0	0
Βράχας	0	0	0	0	0	0	0	0
Κλειτσού	9	68,1	9	68,1	χ	χ	0	0
Δ.Ε. Φουρνά	9	68,1	9	68,1	χ	χ	0	0
Τοπική Κοινότητα	Οπωροφόρα (Σύνολο)							
	Έτος 1999-2000				Έτος 2009			
	Σύνολο		Αρδευθείσα		Σύνολο		Αρδευθείσα	
	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση
Φουρνά	1	0,5	1	0,5	0	0	0	0
Βράχας	0	0	0	0	0	0	0	0
Κλειτσού	12	12,5	11	11,5	0	0	0	0
Δ.Ε. Φουρνά	13	13	12	12	0	0	0	0
Τοπική Κοινότητα	Κερασιές							
	Έτος 1999-2000				Έτος 2009			
	Σύνολο		Αρδευθείσα		Σύνολο		Αρδευθείσα	
	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση
Φουρνά	0	0	0	0	0	0	0	0
Βράχας	0	0	0	0	0	0	0	0
Κλειτσού	1	0,5	1	0,5	0	0	0	0
Δ.Ε. Φουρνά	1	0,5	1	0,5	0	0	0	0
Τοπική Κοινότητα	Μηλιές							
	Έτος 1999-2000				Έτος 2009			
	Σύνολο		Αρδευθείσα		Σύνολο		Αρδευθείσα	
	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση
Φουρνά	1	0,5	1	0,5	0	0	0	0
Βράχας	0	0	0	0	0	0	0	0
Κλειτσού	11	12	10	11	0	0	0	0
Δ.Ε. Φουρνά	12	12,5	11	11,5	0	0	0	0
Τοπική Κοινότητα	Λοιπές δενρώδεις							
	Έτος 1999-2000				Έτος 2009			
	Σύνολο		Αρδευθείσα		Σύνολο		Αρδευθείσα	
	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση
Φουρνά	54	539,5	50	506	χ	χ	25	239,5
Βράχας	14	49,5	14	49,5	χ	χ	7	47
Κλειτσού	83	338,5	53	205	χ	χ	13	84
Δ.Ε. Φουρνά	151	927,5	117	750,5	χ	χ	45	370,5
Τοπική Κοινότητα	Σύνολο δενδροδών καλλιιεργειών							
	Έτος 1999-2000				Έτος 2009			
	Σύνολο		Αρδευθείσα		Σύνολο		Αρδευθείσα	
	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση	Εκμετ.	Έκταση
Φουρνά	54	540	50	506,5	χ	χ	25	239,5
Βράχας	14	49,5	14	49,5	χ	χ	7	47
Κλειτσού	719,1	419,1	58	284,6	28	168,5	13	84

Δ.Ε. Φουρνά	151	1008,6	122	840,6	65	550	45	370,5
-------------	-----	--------	-----	-------	----	-----	----	-------

X: Εμπιστευτικό νούμερο που δεν χορηγήθηκε από την ΕΛΣΤΑΤ, καθώς τυχόν κοινοποίηση θίγει προσωπικά δεδομένα.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Απογραφές 1999-2000 και 2009. Ιδία επεξεργασία

Στον Πίνακα 25 παρουσιάζεται η παραγωγή των κυριότερων δενδρωδών καλλιεργειών στη περιοχή μελέτης για το έτος 2014.

Πίνακας 25. Παραγωγή των κυριότερων δενδρωδών καλλιεργειών

Δενδρώδεις καλλιέργειες					
Είδος	Έκταση-Ποσότητα-Αριθμ.	Παραγωγή	Δένδρα σε κανονικούς δενδρώνες	Διάσπαρτα	Δένδρα-παραγωγική ηλικία
Αχλαδιές		1.400		75	75
Μηλιές		2.000		70	70
Κερασιές		1.100		65	65
Κυδωνιές		550		30	30
Δαμασκηνιές για ξερά δαμάσκηνα		250		10	10
Καρυδιές	97	25.500	1.465	365	1.780
Καστανιές ήμερες	90	26.000	896	295	1.191
Σύνολο εκτάσεων	187				

Κενές εγγραφές αντιστοιχούν σε στοιχεία που δεν παραχωρήθηκαν από την ΕΛΣΤΑΤ

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Έτος έρευνας 2014

Κτηνοτροφία

Η κτηνοτροφία είναι διαδεδομένη στην Ευρυτανία λόγω του ορεινού της χαρακτήρα. Συγκεκριμένα στη περιοχή μελέτης απαντάται κυρίως η προβατοτροφία και η αιγοτροφία και σε μικρότερο βαθμό η βοοτροφία και η χοιροτροφία. Δεν υπάρχουν δημοτικοί ή ιδιωτικοί βοσκότοποι, αλλά όλοι ανήκουν κατά κυριότητα στο Δημόσιο και διατίθενται για χρήση στον Δήμο Καρπενησίου, ο οποίος καθορίζει τον τρόπο χρήσης τους. Ο αριθμός των κτηνοτρόφων με δικαίωμα βοσκής ανά Τοπική Κοινότητα για το έτος 2015 παρουσιάζεται στον **Πίνακα 26**. Στον πίνακα δεν συμπεριλαμβάνονται κτηνοτρόφοι με πολύ μικρή εκμετάλλευση, των οποίων τα ζώα βόσκουν εντός εγκαταλελειμμένων γεωργικών εκτάσεων και οι λίγοι μετακινούμενοι κτηνοτρόφοι από περιοχές εκτός της Δ.Ε. Φουρνά (Τηλεφωνική επικοινωνία με Τμήμα Αγροτικής Ανάπτυξης Δήμου Καρπενησίου).

Πίνακας 26. Αριθμός των κτηνοτρόφων με δικαίωμα βοσκής

Τοπικές Κοινότητες	Αριθμός κτηνοτρόφων	Αριθμός αιγοπροβάτων	Αριθμός βοοειδών	Συνολική έκταση βοσκοτόπων
Βράχας	12	1.256	236	7.300
Κλειτσού	10	585	3	9.800
Φουρνά	2	11	54	13.800
Σύνολο	24	1.852	293	30.900

Πηγή: diavgeia.gov.gr (2015). Ιδία επεξεργασία

❖ Προβατοτροφία-αιγοτροφία

Στις Τ.Κ. Κλειτσού και Βράχας η προβατοτροφία και η αιγοτροφία αποτελούν σημαντικές δραστηριότητες. Η εκτροφή είναι εκτατική και οι κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις είναι μικρού μεγέθους, όπως προκύπτει και από τους Πίνακες 27 και 28 (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Πίνακας 27. Εκμεταλλεύσεις και αριθμός κεφαλών προβατοειδών

Τοπική Κοινότητα	Προβατοειδή									
	Έτος 1999-2000				Έτος 2006	Έτος 2009				Έτος 2015
	Σύνολο		Προβατίνες αναπαραγωγής		Αριθμός κεφαλών	Σύνολο		Προβατίνες αναπαραγωγής		Αριθμός κεφαλών
	Εκμετ.	Αριθ. κεφαλών	Εκμετ.	Αριθ. κεφαλών		Εκμετ.	Αριθ. κεφαλών	Εκμετ.	Αριθ. κεφαλών	
Φουρνά	9	135	8	114	3	χ	χ	χ	χ	0
Βράχας	4	361	4	272	747	6	288	6	254	820
Κλειτσού	25	696	25	670	701	χ	χ	χ	χ	360
Δ.Ε. Φουρνά	38	1192	37	1056	1451	χ	χ	χ	χ	1180

Χ: Εμπιστευτικό νούμερο που δεν χορηγήθηκε από την ΕΛΣΤΑΤ, καθώς τυχόν κοινοποίηση θίγει προσωπικά δεδομένα.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Απογραφή 1999-2000, Απογραφή 2009, Μανιός *et al.* (2016).

Ίδια επεξεργασία

Πίνακας 28. Εκμεταλλεύσεις και αριθμός κεφαλών αιγοειδών

Τ.Κ.	Αιγοειδή									
	Έτος 1999-2000				Έτος 2006	Έτος 2009				Έτος 2015
	Σύνολο		Αίγες αναπαραγωγής		Αριθμός κεφαλών	Σύνολο		Αίγες αναπαραγωγής		Αριθμός κεφαλών
	Εκμετ.	Αριθ. κεφαλών	Εκμετ.	Αριθ. κεφαλών		Εκμετ.	Αριθ. κεφαλών	Εκμετ.	Αριθ. κεφαλών	
Φουρνά	42	307	42	291	45	14	130	14	112	11
Βράχας	9	1049	9	701	910	7	571	7	467	562
Κλειτσού	65	721	65	661	307	34	411	33	338	261
Δ.Ε. Φουρνά	116	2077	116	1653	1262	55	1112	54	917	834

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Απογραφή 1999-2000, Απογραφή 2009, Μανιός *et al.* (2016).

Ιδία επεξεργασία

❖ Βοοτροφία

Η βοοτροφία ασκείται για τη παραγωγή γάλακτος και κρέατος σε μικρό βαθμό (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015). Σύμφωνα με την απογραφή έτους 1999-2000 της ΕΛΣΤΑΤ, ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων των αγελάδων γαλακτοπαραγωγής είναι μηδενικός (Πίνακας 29).

Πίνακας 29. Εκμεταλλεύσεις και αριθμός κεφαλών βοοειδών

Τοπική Κοινότητα	Βοοειδή					
	Έτος 1999-2000		Έτος 2006	Έτος 2009		Έτος 2015
	Εκμετ.	Αριθ. κεφαλών	Αριθ. κεφαλών	Εκμετ.	Αριθ. κεφαλών	Αριθ. κεφαλών
Φουρνά	5	194	49	χ	χ	51
Βράχας	4	211	90	6	268	228
Κλειτσού	3	15	1	0	0	0
Δ.Ε. Φουρνά	12	420	140	χ	χ	279

Χ: Εμπιστευτικό νούμερο που δεν χορηγήθηκε από την ΕΛΣΤΑΤ, καθώς τυχόν κοινοποίηση θίγει προσωπικά δεδομένα.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Απογραφή 1999-2000, Απογραφή 2009, Μανιός *et al.* (2016).

Ιδία επεξεργασία.

❖ Μελισσοκομία

Η μελισσοκομία αποτελεί σημαντική δραστηριότητα στη περιοχή λόγω του ορεινού της χαρακτήρα, όπως προκύπτει από τον **Πίνακα 30**. Τη μεγαλύτερη ποσότητα παραγωγής τη διαχειρίζεται ένας παραγωγός με έδρα τον οικισμό Φουρνά, ο οποίος τη προωθεί σε βιομηχανίες της Αθήνας (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Πίνακας 30. Εκμεταλλεύσεις και αριθμός μελισσών

Τοπική Κοινότητα	Κυψέλες μελισσών			
	Έτος 1999-2000		Έτος 2009	
	Εκμετ.	Αριθμός κυψελών	Εκμετ.	Αριθμός κυψελών
Φουρνά	12	451	12	1112
Βράχας	5	141	3	26
Κλειτσού	24	497	11	306
Δ.Ε. Φουρνά	41	1089	26	1444

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Απογραφή 1999-2000, Απογραφή 2009. Ιδία επεξεργασία

❖ Οрниθοτροφία

Στη περιοχή μελέτης η οрниθοτροφία δεν έχει αναπτυχθεί και περιορίζεται σε οικόσιτα άτομα για την κάλυψη των ατομικών αναγκών (**Πίνακα 31**) (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Πίνακας 31. Εκμεταλλεύσεις και αριθμός κεφαλών πουλερικών

T.K.	Πουλερικά											
	Έτος 1999-2000						Έτος 2009					
	Σύνολο		Πουλερικά κρεοπαραγωγής		Πουλερικά αυγοπαραγωγής		Σύνολο		Πουλερικά κρεοπαραγωγής		Πουλερικά αυγοπαραγωγής	
	Εκμετ.	Αριθ. κεφαλών	Εκμετ.	Αριθ. κεφαλών	Εκμετ.	Αριθ. κεφαλών	Εκμετ.	Αριθ. κεφαλών	Εκμετ.	Αριθ. κεφαλών	Εκμετ.	Αριθ. κεφαλών
Φουρνά	54	734	0	0	54	669	χ	χ	χ	χ	25	458
Βράχας	12	331	0	0	12	285	χ	χ	4	125	10	161
Κλειτσού	77	1195	0	0	77	1026	χ	χ	χ	χ	54	681
Δ.Ε. Φουρνά	143	2260	0	0	143	1980	91	1556	χ	χ	89	1300

Χ: Εμπιστευτικό νούμερο που δεν χορηγήθηκε από την ΕΛΣΤΑΤ, καθώς τυχόν κοινοποίηση θίγει προσωπικά δεδομένα.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Απογραφή 1999-2000, Απογραφή 2009. Ιδία επεξεργασία

❖ Χοιροτροφία

Η χοιροτροφία (Πίνακας 32) εμφανίζεται κυρίως στη Τ.Κ. Κλειτσού και καλύπτει τοπικές ανάγκες. Μία προσπάθεια οργανωμένης χοιροτροφίας έγινε στη Τ.Κ. Βράχας, αλλά η μονάδα παραγωγής έκλεισε επειδή δεν κατάφερε να ανταπεξέλθει στον ανταγωνισμό (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Πίνακας 32. Εκμεταλλεύσεις και αριθμός κεφαλών χοιροειδών

Τοπική Κοινότητα	Χοιροειδή							
	Έτος 1999-2000				Έτος 2009			
	Σύνολο		Χοιρομητρές		Σύνολο		Χοιρομητρές	
	Εκμετ.	Αριθμός κεφαλών	Εκμετ.	Αριθμός κεφαλών	Εκμετ.	Αριθμός κεφαλών	Εκμετ.	Αριθμός κεφαλών
Φουρνά	3	6	0	0	0	0	0	0
Βράχας	6	16	0	0	χ	χ	0	0
Κλειτσού	2	127	1	24	0	0	0	0
Δ.Ε. Φουρνά	11	149	1	24	χ	χ	0	0

X: Εμπιστευτικό νούμερο που δεν χορηγήθηκε από την ΕΛΣΤΑΤ, καθώς τυχόν κοινοποίηση θίγει προσωπικά δεδομένα.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Απογραφή 1999-2000, Απογραφή 2009. Ιδία επεξεργασία

❖ Γεωργικά μηχανήματα

Στον Πίνακα 33 παρουσιάζονται τα αγροτικά μηχανήματα της περιοχής μελέτης ανά αριθμό για το έτος 2014.

Πίνακας 33. Αγροτικά μηχανήματα

Είδος	Έκταση-Ποσότητα-Αριθμός
Μονοαξονικοί ελκυστήρες (σκαπτικές φρέζες, μοτοσκαπτικά, μικρά υνιοφόρα κ.λπ.)	26
Διαξονικοί ελκυστήρες (τρακτέρ)	9
Πετρελαιοκίνητες	5
Ηλεκτροκίνητες	2
Συγκροτήματα άρδευσης με σταγόνες ή σπρίνκλερ-τοπικές αρδεύσεις (οι αντλίες τους στους κωδ. 869,870,871)	7
Μελιτοεξαγωγείς	28

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Έτος έρευνας 2014

❖ **Αλιεία**

Η πεστροφοκαλλιέργεια δεν αποτελεί σημαντική οικονομική δραστηριότητα στη περιοχή μελέτης και γίνεται ερασιτεχνικά (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

3.2.4.2. Δευτερογενής τομέας παραγωγής

Ο τομέας της μεταποίησης δεν είναι αναπτυγμένος στη Δ.Ε. Φουρνάς, όπως και σε όλη την Ευρυτανία.

❖ Κτηνοτροφικά προϊόντα

Τα κυριότερα κτηνοτροφικά προϊόντα της Δ.Ε. Φουρνά για το έτος 2014 παρουσιάζονται στον Πίνακα 34.

Πίνακας 34. Τα κυριότερα κτηνοτροφικά προϊόντα

Είδος	Έκταση-Ποσότητα-Αριθμ.
Τυρί μαλακό (φέτα, τελεμές, τουλουμοτύρι)	6.800
Μυζήθρα (γκίζα, βουστίνα, κλοτσοτύρι)	1.900
Βούτυρο νωπό	280
Μαλλιά προβάτων	800
Τρίχες αιγών	910
Μέλι	43.000
Κερί	870
Δέρματα νωπά μικρών ζώων (αιγοπροβάτων, χοίρων)	473
Δέρματα νωπά μεγάλων ζώων (βοοειδών, βουβάλων)	38
Αυγά	153.000

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Έτος έρευνας 2014

Επίσης, σύμφωνα με μαρτυρίες των κατοίκων στη περιοχή παρασκευάζεται γαλατοτύρι (μαλακό, κρεμώδες τυρί), ξυνόγαλο, ξυνοτύρι και τσαλαφούτι (μαλακό, κρεμώδες τυρί) σε μικρές ποσότητες κυρίως για προσωπική κατανάλωση.

Στη Φουρνά λειτουργεί ένα ξυλουργείο και ένα συσκευαστήριο-τυποποιητήριο μελιού (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015). Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι στη περιοχή δεν λειτουργεί πρατήριο καυσίμων (Χατζηδημητρίου *et al.*, 2013), όπως επίσης και αρτοποιείο.

3.2.4.3. Τριτογενής τομέας παραγωγής

Ο τριτογενής τομέας αποτελεί συμπληρωματική δραστηριότητα της γεωργίας και της κτηνοτροφίας στη περιοχή μελέτης. Οι καταναλωτικές ανάγκες των κατοίκων καλύπτονται εν μέρει από εμπορικά καταστήματα που βρίσκονται στη Τ.Κ. Φουρνάς, καθώς και από την αγορά των αστικών κέντρων της Λαμίας και του Καρπενησίου (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Στον οικισμό Φουρνά λειτουργεί η μοναδική ξενοδοχειακή επιχείρηση, ο παραδοσιακός Ξενώνας Φουρνά (Εικόνα 24), με δυναμικότητα 15 κλίνες, ο οποίος διαθέτει εστιατόριο και καφέ. Υπάρχουν ακόμα 20 δωμάτια στη περιοχή μελέτης, που όμως δεν λειτουργούν. Επίσης, στους οικισμούς λειτουργούν χώροι εστίασης (foyrna-eurutaniias.blogspot.gr, 2012, Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Εικόνα 24. Ο παραδοσιακός Ξενώνας Φουρνά

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Κώστα Σφέτσα, 2017

Στον Πίνακα 35 παρουσιάζονται το είδος και ο αριθμός των επιχειρήσεων της Δ.Ε. Φουρνά, όπως διατέθηκαν από το Επιμελητήριο Ευρυτανίας για το έτος 2017, με την επιφύλαξη ότι υπάρχει η πιθανότητα διακοπής της λειτουργίας κάποιας επιχείρησης χωρίς να έχει ενημερωθεί το Επιμελητήριο.

Πίνακας 35. Είδος και ο αριθμός των επιχειρήσεων της Δ.Ε. Φουρνά το 2017

Είδος επιχείρησης	Αριθμός	Οικισμός
Υδραυλικές εγκαταστάσεις	1	Φουρνά
Οικοδομικά υλικά	1	Φουρνά
	2	Κλειτσό
Ευλουργικές εργασίες	1	Φουρνά
Χωματουργικές εργασίες	1	Φουρνά
Παντοπωλεία	1	Βράχα
	1	Κλειτσό
	3	Φουρνά
Εστιατόρια, ταβέρνες κ.λπ.	2	Βράχα
	1	Φουρνά
Καφέ-Μπαρ	1	Βράχα
	1	Κλειτσό
	2	Φουρνά
Μεταφορές εμπορευμάτων	1	Φουρνά
Καφενεία	1	Κλειτσό

Πηγή: Επιμελητήριο Ευρυτανίας (2017) (τηλεφωνική επικοινωνία)

Οι ελάχιστες επιχειρήσεις της περιοχής είναι κυρίως οικογενειακές και μικρού μεγέθους, ενώ η οικοδομική δραστηριότητα αφορά κυρίως επισκευές σε υφιστάμενες κατοικίες (Σιακαβέλλας et al., 2015).

3.3. Κοινωνική διάσταση

3.3.1. Δημογραφικά χαρακτηριστικά

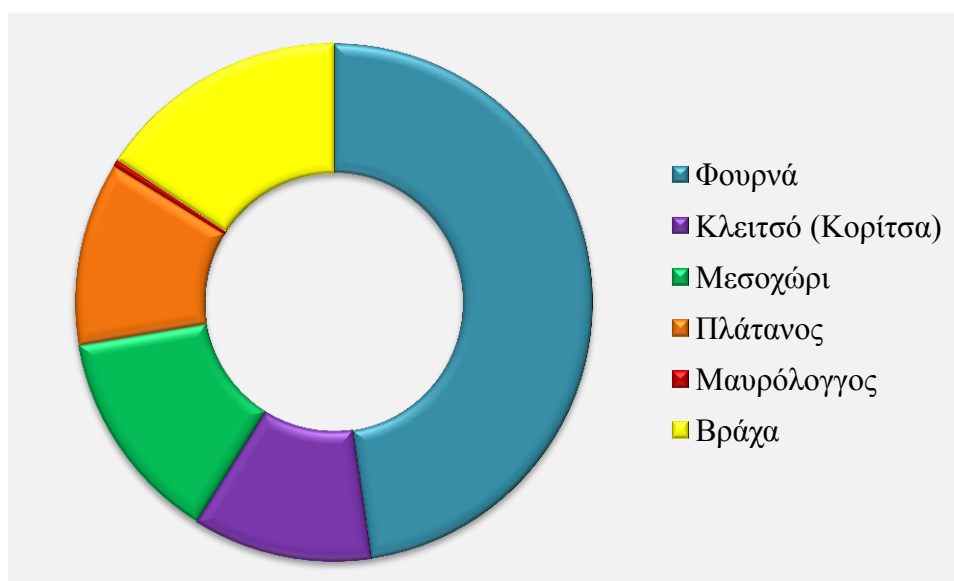
Στον Πίνακα 36 παρουσιάζεται ο μόνιμος πληθυσμός των οικισμών της Δ.Ε. Φουρνάς, σύμφωνα με τις απογραφές ετών 2011 και 2001 και στο Γράφημα 1 η κατανομή του μόνιμου πληθυσμού κατά τοπική κοινότητα σύμφωνα με την απογραφή έτους 2011 (Παράρτημα, Χάρτης 13).

Πίνακας 36. Μόνιμος πληθυσμός ετών 2001 και 2011

Οικισμοί	Μόνιμος πληθυσμός (έτος 2011)	Μόνιμος πληθυσμός (έτος 2001)
Φουρνά	298	389
Κλειτσό (Κορίτσα)	70	90
Μεσοχώρι	84	117
Πλάτανος	72	91
Μαυρόλογγος	3	9
Βράχα	98	95
Συνολικός πληθυσμός Δ.Ε. Φουρνά	625	791

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Απογραφές 2011 και 2001. Ιδία επεξεργασία

Γράφημα 1. Κατανομή του μόνιμου πληθυσμού κατά τοπική κοινότητα έτους 2011

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Απογραφή 2011. Ιδία επεξεργασία

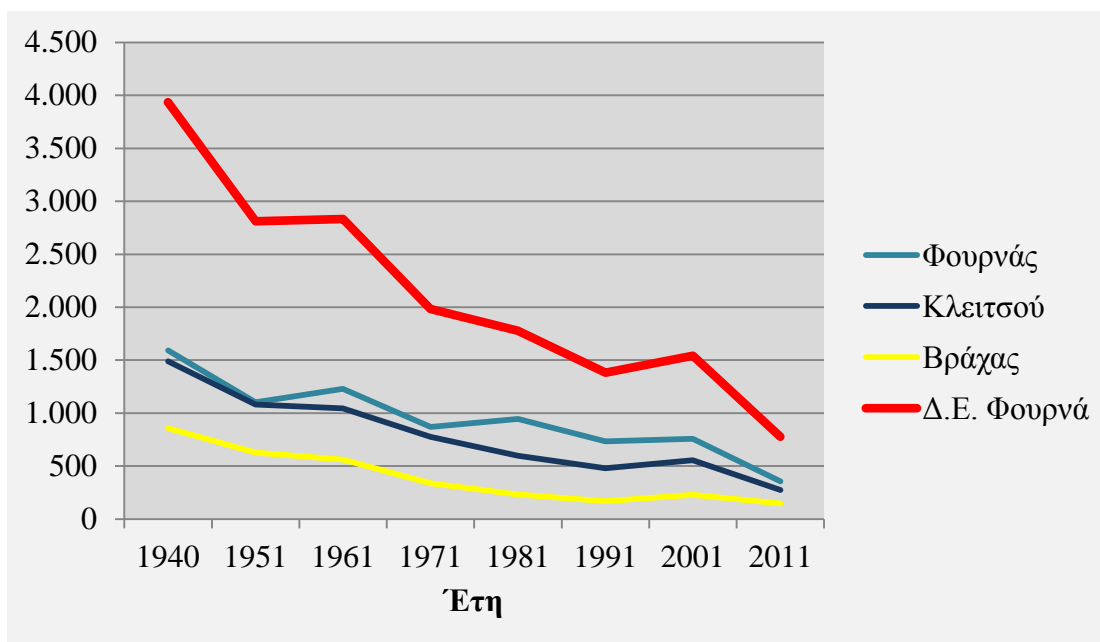
Στον Πίνακα 37 και στο Γράφημα 2 παρουσιάζεται η πληθυσμιακή εξέλιξη της περιοχής μελέτης ανά τοπική κοινότητα κατά τα έτη 2011,2001,1991,1981,1971 και 1961.

Πίνακας 37. Πραγματικός πληθυσμός της Δ.Ε. Φουρνάς ανά τοπική κοινότητα

Τ.Κ.	Πραγματικός πληθυσμός							
	2011 (De facto)	2001	1991	1981	1971	1961	1951	1940
Φουρνάς	357	757	734	945	869	1.228	1.103	1.591
Κλειτσού	273	555	480	599	776	1.044	1.080	1.489
Βράχας	146	230	169	233	339	560	629	857
Συνολικός πληθυσμός Δ.Ε. Φουρνά	776	1.542	1.383	1.777	1.984	2.832	2.812	3.937

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Απογραφές 2011, 2001, 1991, 1981, 1971, 196. Ίδια επεξεργασία

Γράφημα 2. Πραγματικός πληθυσμός της Δ.Ε. Φουρνάς ανά τοπική κοινότητα

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Απογραφές 2011, 2001, 1991, 1981, 1971, 196. Ίδια επεξεργασία

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Δήμος Καρπενησίου συγκαταλέγεται στις πιο αραιοκατοικημένες περιοχές της χώρας, ενώ η Δ.Ε. Φουρνάς είναι η πιο αραιοκατοικημένη και με τη μεγαλύτερη μείωση πληθυσμού Δ.Ε. του Δήμου Καρπενησίου (Πίνακας 38 και Παράρτημα, Χάρτης 14) (Δήμος Καρπενησίου, 2015).

Πίνακας 38. Πυκνότητα πληθυσμού

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ (2011)	ΕΚΤΑΣΗ (τ.χλμ.)	ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ (κάτοικοι/τ.χλμ.)
Καρπενησίου	8.575	250.890	34,18
Φουρνάς	625	132.230	4,73
Δομνίτσας	1.072	215.760	4,97
Κτημενίων	547	76.820	7,12
Ποταμιάς	856	126.190	6,78
Προυσού	1.430	146.680	9,74
Σύνολο Δήμος Καρπενησίου	13.105	948.570	13,82

Πηγή: Δήμος Καρπενησίου, 2015

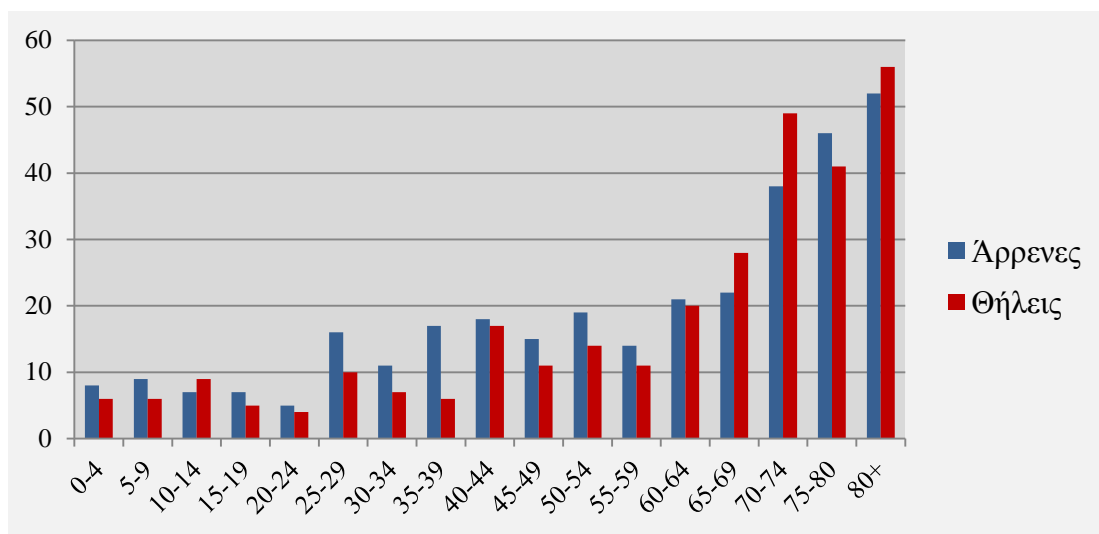
Στον Πίνακα 39 και στο Γράφημα 3 παρουσιάζεται η κατανομή του πληθυσμού κατά φύλλο και ομάδες ηλικιών της Δ.Ε. Φουρνά σύμφωνα με την απογραφή έτους 2011.

Πίνακας 39. Κατανομή του πληθυσμού κατά φύλλο και ομάδες ηλικιών

Ηλικιακές ομάδες	Σύνολο	Άρρενες	Θήλειες
0-4	14	8	6
5-9	15	9	6
10-14	16	7	9
15-19	12	7	5
20-24	9	5	4
25-29	26	16	10
30-34	18	11	7
35-39	23	17	6
40-44	35	18	17
45-49	26	15	11
50-54	33	19	14
55-59	25	14	11
60-64	41	21	20
65-69	50	22	28
70-74	87	38	49
75-80	87	46	41
80+	108	52	56
Σύνολο	625	325	300

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Απογραφή 2011. Ιδία επεξεργασία

Γράφημα 3. Κατανομή του πληθυσμού κατά φύλλο και ομάδες ηλικιών

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Απογραφή 2011. Ίδια επεξεργασία

Τέλος, το επίπεδο εκπαίδευσης κατά φύλλο των κατοίκων της Δ.Ε. Φουρνάς παρουσιάζεται στον Πίνακα 40.

Πίνακας 40. Επίπεδο εκπαίδευσης κατά φύλλο

	Άρρενες	Θήλεις
Διδακτορικό	X	
Μεταπτυχιακό	X	X
Πτυχίο Πανεπιστημίου-Πολυτεχνείου και ισότιμων σχολών	16	10
Πτυχίο ΑΤΕΙ, ΑΣΠΑΙΤΕ και ισότιμων σχολών	10	5
Πτυχίο μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (ΙΕΚ, Κολέγια κ.λπ.)	X	X
Απολυτήριο Λυκείου	44	24
Πτυχίο Επαγγελματικού Λυκείου	X	X
Πτυχίο Επαγγελματικών Σχολών	12	X
Απολυτήριο τριτάξιου Γυμνασίου	46	19
Απολυτήριο Δημοτικού	150	127
Εγκατέλειψε το Δημοτικό αλλά γνωρίζει γραφή και ανάγνωση	15	53
Ολοκλήρωσε τη προσχολική αγωγή	9	9
Δεν γνωρίζει γραφή και ανάγνωση	5	38
Μη κατατασσόμενοι (άτομα γεννηθέντα μετά την 1/1/2005)	8	11

X: Εμπιστευτικό νούμερο που δεν χορηγήθηκε από την ΕΛΣΤΑΤ, καθώς τυχόν κοινοποίηση θίγει προσωπικά δεδομένα.

Κενές εγγραφές αντιστοιχούν σε στοιχεία που δεν παραχωρήθηκαν από την ΕΛΣΤΑΤ

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Απογραφή 2011

3.3.2. Υποδομές

Κοινωνικές υποδομές

Οι εγκαταστάσεις κοινωνικής υποδομής της Δ.Ε. είναι ως επί το πλείστον συγκεντρωμένες στον οικισμό Φουρνά (**Παράρτημα, Χάρτης 15**). Για τις υπόλοιπες ανάγκες τους οι πολίτες μεταβαίνουν στο Καρπενήσι, όπου λειτουργούν τράπεζες, Δ.Ο.Υ., Υπηρεσία Δόμησης, υποκαταστήματα ΔΕΗ, ΙΚΑ και ΟΤΕ, Κ.Τ.Ε.Λ., Δημοτικό Κολυμβητήριο, Δημοτικό Γυμναστήριο, Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, Ο.Α.Ε.Δ., Διοικητήριο Περιφερειακής Ενότητας Ευρυτανίας, Κέντρο Ψυχικής Υγείας, Γηροκομείο και Γενικό Νοσοκομείο (gym-fourna.eyr.sch.gr, 2016, Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Εκτός από το αγροτικό ιατρείο στη Φουρνά, στους υπόλοιπους οικισμούς δεν υπάρχουν ιατρεία. Εξαιρέση αποτελεί ο οικισμός Βράχα, όπου πρόσφατα ανακαινίστηκε το ιατρείο, το οποίο υλοποιήθηκε με σχεδιασμό, δωρεά δαπάνης ανακαίνισης και τον καταρχήν εξοπλισμό σε υγειονομικό και φαρμακευτικό υλικό με πρωτοβουλία ιατρού που κατάγεται από τη περιοχή (efimeridavraxas.blogspot.gr, 2016). Στη περιοχή παρουσιάζονται σημαντικές ελλείψεις στη κάλυψη των θέσεων του ιατρικού προσωπικού με αποτέλεσμα για μεγάλα διαστήματα να μην υπάρχει ιατρική κάλυψη, ενώ ο γιατρός υπαίθρου επισκέπτεται τα χωριά μια φορά την εβδομάδα. Επίσης, η προμήθεια φαρμάκων πραγματοποιείται από φαρμακεία του Καρπενησίου και της Λαμίας (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Σε κανένα από τους οικισμούς της Δ.Ε. δεν λειτουργούν ΚΑΠΗ και βρεφονηπιακοί σταθμοί, ενώ το πρόγραμμα "Βοήθεια στο σπίτι" έχει έδρα και γραφείο στη Φουρνά, από όπου πραγματοποιούνται επισκέψεις και στους υπόλοιπους οικισμούς (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Υποδομές Εκπαίδευσης

Όσον αφορά στις υποδομές εκπαίδευσης της Δ.Ε. Φουρνά, δημοτικά υπάρχουν σε όλους τους οικισμούς της Δ.Ε. αλλά λειτουργεί μόνο ένα μονοθέσιο δημοτικό σχολείο στον οικισμό Φουρνά και ένα στην Τ.Κ. Κλειτσού (Πλατάνου-Μεσοχωρίου). Νηπιαγωγείο λειτουργεί στον οικισμό Φουρνά, το οποίο εξυπηρετεί και τους υπόλοιπους οικισμούς. Επίσης, στον οικισμό Φουρνά λειτουργεί και ένα γυμνάσιο με λυκειακές τάξεις (**Εικόνα 25**) (dipe.eyr.sch.gr, 2016, dide.eyr.sch.gr, 2016). Η κατανομή των μαθητών αποτυπώνεται στον **Πίνακα 41**.

Πίνακας 41. Κατανομή των μαθητών ανά είδος εκπαιδευτικής μονάδας

Είδος εκπαιδευτικής μονάδας	Περιοχή	Αριθμός μαθητών
Προσχολική		0
Νηπιαγωγείο	Φουρνά	5
Σύνολο Προσχολική		5
Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση		
Δημοτικό	Φουρνά	9
Δημοτικό	Μεσοχώρι	10
Σύνολο Πρωτοβάθμια		19
Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση		
Γυμνάσιο	Φουρνά	8
Λύκειο	Φουρνά	6
Σύνολο Δευτεροβάθμια		14
Σύνολο μαθητών		38

Πηγή: Σιακαβέλλας *et al.*, 2015. Ιδία επεξεργασία

Το νηπιαγωγείο και τα δημοτικά σχολεία έχουν χαρακτηριστεί ως δυσπρόσιτα με την αριθ. Φ.361.1/95/Δ1/56277/41/2003 Υπουργική Απόφαση. Σύμφωνα με την απόφαση, όσοι εκπαιδευτικοί διορίζονται σε αυτά τα σχολεία ως μόνιμοι ή αναπληρωτές, εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 41 του ν.1143/1981 (ΦΕΚ 802/Β/2003). Ο εν λόγω νόμος ορίζει ότι στις δυσπρόσιτες και συγκοινωνιακά απομονωμένες περιοχές διορίζονται εκπαιδευτικοί κατά προτεραιότητα και κατά παρέκκλιση της σειράς εγγραφής τους στο βιβλίο διοριστέων, ενώ οι διοριζόμενοι υποχρεούνται να υπηρετήσουν στα σχολεία αυτά για μία τουλάχιστον συνεχή τριετία. Επίσης, απαγορεύεται η για οποιονδήποτε λόγο απόσπαση, μετάθεση ή μετάταξη από τα σχολεία αυτά κατά τη διάρκεια της τριετίας (ΦΕΚ 80/Α/1981).

Εικόνα 25. Γυμνάσιο με λυκειακές τάξεις στον οικισμό Φουρνάς

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Αθλητικές υποδομές

Οι αθλητικές εγκαταστάσεις της περιοχής μελέτης (Πίνακας 43) είναι περιορισμένες και παρουσιάζουν προβλήματα λόγω έλλειψης συντήρησης.

Πίνακας 42. Αθλητικές υποδομές

Οικισμός	Αθλητικές υποδομές
Φουρνά	ένα διαμορφωμένο γήπεδο ποδοσφαίρου μικρών διαστάσεων
	δύο γήπεδα μπάσκετ στον προαύλιο χώρο των δύο σχολείων
Βράχα	ένα διαμορφωμένο γήπεδο ποδοσφαίρου μικρών διαστάσεων
	ένα γήπεδο μπάσκετ στον προαύλιο χώρο του σχολείου
Μοσχιάδες	γήπεδο ποδοσφαίρου κανονικών διαστάσεων

Πηγή: Χατζηδημητρίου *et al.*, 2013

Παιδικές χαρές-χώροι πρασίνου

Οι χαρακτηρισμένοι χώροι πρασίνου είναι ελάχιστοι και βρίσκονται ως επί το πλείστον στο κέντρο των οικισμών. Οι χώροι ποικίλουν ως προς την έκταση και την ποιότητα συντήρησης τους πρασίνου (Χατζηδημητρίου *et al.*, 2013).

3.4. Πολιτισμική διάσταση

3.4.1. Πολιτισμική και φυσική κληρονομιά

Πολιτισμική κληρονομιά

Η περιοχή μελέτης έχει σημαντικό αριθμό αρχαιολογικών χώρων και μνημείων. Στον **Πίνακα 43** που ακολουθεί καταγράφονται οι σημαντικότεροι χώροι πολιτισμικής κληρονομιάς, ενώ στον **Χάρτη 16 του Παραρτήματος** παρουσιάζεται χωρικά η πολιτισμική κληρονομιά της περιοχής.

Πίνακας 43. Χώροι πολιτισμικής κληρονομιάς

	Τοποθεσία	Περιγραφή	Φορέας	Καθεστώς προστασίας
Τ.Κ. Βράχας	Θέση Αγ. Σωτήρα Β.Α. της Βυζαντινής Μονής	Επιφανειακή κεραμική	ΙΔ΄ Ε.Π.Κ.Α.	
			Μη κηρυγμένο μνημείο αλλά προστατεύεται αυτοδίκαια από την αρχαιολογική νομοθεσία (νόμος 3028/2002)	
	Θέση Καμίνες	Ύψωμα με επιφανειακές ενδείξεις αρχαίου οικισμού	ΙΔ΄ Ε.Π.Κ.Α.	
			Μη κηρυγμένο μνημείο αλλά προστατεύεται αυτοδίκαια από την αρχαιολογική νομοθεσία (νόμος 3028/2002)	
	Θέση Κουκιού	Ύψωμα με ενδείξεις αρχαίου οικισμού	ΙΔ΄ Ε.Π.Κ.Α.	
			Μη κηρυγμένο μνημείο αλλά προστατεύεται αυτοδίκαια από την αρχαιολογική νομοθεσία (νόμος 3028/2002)	
Βόρεια της Βράχας	Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος	24 ^η Ε.Β.Α.		
		Ιστορικό διατηρητέο μνημείο ΥΑ 78910/81311/3868/07-12-1956 (ΦΕΚ 281/Β/1956)		
Τ.Κ. Κλειτσού	Θέση Γολιά ανατολικά του οικισμού Μοσχιάδες	Επιφανειακές ενδείξεις αρχαίου οικισμού	ΙΔ΄ Ε.Π.Κ.Α.	
			Μη κηρυγμένο μνημείο αλλά προστατεύεται αυτοδίκαια από την αρχαιολογική νομοθεσία (νόμος 3028/2002)	
	Θέση βορειοανατολικά του οικισμού Μαυρόλογγου	Λείψανα αρχαίας οχύρωσης και επιφανειακές ενδείξεις αρχαίου οικισμού	ΙΔ΄ Ε.Π.Κ.Α.	
Μη κηρυγμένο μνημείο αλλά προστατεύεται αυτοδίκαια από την αρχαιολογική νομοθεσία (νόμος 3028/2002)				

	Στον οικισμό Κορίτσα	Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου	24η Ε.Β.Α. Μη κηρυγμένο μνημείο αλλά προστατεύεται αυτοδίκαια από την αρχαιολογική νομοθεσία (νόμος 3028/2002) είτε χρήζει προστασίας
Τ.Κ. Φουρνά	Θέση Προφήτης Ηλίας βορειοδυτικά της Φουρνά	Κατάλοιπα αρχαίας οχύρωσης και ενδείξεις αρχαίου οικισμού	ΙΔ΄ Ε.Π.Κ.Α. Μη κηρυγμένο μνημείο αλλά προστατεύεται αυτοδίκαια από την αρχαιολογική νομοθεσία (νόμος 3028/2002)
	Θέση Λυκομνήματα νοτιοανατολικά της Φουρνά	Επιφανειακές ενδείξεις αρχαίου νεκροταφείου	ΙΔ΄ Ε.Π.Κ.Α. Μη κηρυγμένο μνημείο αλλά προστατεύεται αυτοδίκαια από την αρχαιολογική νομοθεσία (νόμος 3028/2002)
	Οικισμός Φουρνά	Παραδοσιακός οικισμός	24η Ε.Β.Α. ΠΔ 19-10-1978
	Βόρεια της Φουρνά	Μονή Ζωοδόχου Πηγής	24η Ε.Β.Α. Μη κηρυγμένο μνημείο αλλά προστατεύεται αυτοδίκαια από την αρχαιολογική νομοθεσία (νόμος 3028/2002) είτε χρήζει προστασίας
	Στον οικισμό Φουρνά	Ιερός Ναός Μεταμορφώσεως του Σωτήρος	24η Ε.Β.Α. Μη κηρυγμένο μνημείο αλλά προστατεύεται αυτοδίκαια από την αρχαιολογική νομοθεσία (νόμος 3028/2002) είτε χρήζει προστασίας
	Δ.Ε. Φουρνά	Δεν γνωστοποιήθηκε η θέση από την αρμόδια υπηρεσία	Η συννοριακή γραμμή του πάλαι νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους το 1832 με φυλάκια που τα οριοθετούσαν
Μη κηρυγμένο μνημείο που χρήζει προστασίας (πρόκειται να ξεκινήσει η διαδικασία χαρακτηρισμού τους ως νεότερα μνημεία)			

Πηγή: Σιακαβέλλας *et al.*, 2015

Εκτός από τα κατάλοιπα αρχαίων οικισμών που μαρτυρούν την αδιάλειπτη ανθρώπινη παρουσία στη περιοχή από τα αρχαία χρόνια, η Δ.Ε. διαθέτει τρία σημαντικά μνημεία: τη Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, τον Ιερό Ναό Αγίου Νικολάου και τη Μονή Ζωοδόχου Πηγής.

❖ Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος

Η Μονή (Εικόνα 26) βρίσκεται 2 χλμ. βόρεια της Βράχας μέσα σε ένα δάσος βελανιδιών. Είναι άγνωστη η ακριβής χρονολογία ιδρύσεώς της. Από κειμήλια που έχουν διασωθεί, όπως χειρόγραφα, εικόνες, τμήματα του τέμπλου, τοιχογραφίες, μια καμπάνα του 1585 συμπεραίνεται ότι ιδρύθηκε γύρω στο 1600. Πρόκειται για αγιορείτικο τρίκογχο ναό, με εντυπωσιακό μικρό καθολικό και επίχρυσο τέμπλο, εξαιρετική διακόσμηση, σπάνιες τοιχογραφίες και περίτεχνες εικονογραφήσεις. Σε κάποιους τοίχους του ναού υπήρχαν και υπογραφές σημαντικών αγωνιστών της επανάστασης, μαζί και αυτή του Καραϊσκάκη, οι οποίες όμως σκεπάστηκαν με χρώμα κατά τη δεκαετία του 1930. Επίσης, ο διακοσμημένος εξωνάρθηκας χαράχτηκε με τα ονόματα κάποιων επισκεπτών. Στα δυτικά του ναού έχουν αποκαλυφθεί ερείπια δώροφου κτίσματος, που πιθανότατα στέγαζε κελιά και τον ξενώνα της μονής.

Εικόνα 26. Η Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Στα χρόνια της επανάστασης του 1821 συνδέθηκε με τη δράση του ήρωα Γεώργιου Καραϊσκάκη και βρέθηκε στο επίκεντρο της μάχης που έγινε ανάμεσα στις δυνάμεις του και στους Τούρκους τον Μάιο του 1824. Το 1833 με βασιλικό διάταγμα διαλύονται όσα μοναστήρια διαθέτουν κάτω από 6 μοναχούς, ανάμεσά τους και η ιστορική Μονή της Βράχας. Το 1956 χαρακτηρίστηκε **ιστορικό διατηρητέο μνημείο**, ενώ το 2015 πραγματοποιήθηκε αποκατάσταση των αγιογραφιών της Μονής. Το έργο, ενταγμένο στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Θεσσαλίας-Στερεάς Ελλάδας-Ηπείρου 2007-2013, υλοποιήθηκε με αυτεπιστασία και περιελάμβανε τη συντήρηση, αισθητική αποκατάσταση και ανάδειξη των τοιχογραφιών της Μονής (religiousgreece.gr, 2016, evrytanika.gr, 2015, altpressfthiotida.com, 2015, eyrytixn.blogspot.gr, 2011, foynra-eurutaniias.blogspot.gr, 2010).

❖ Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου

Το μοναστήρι του Αγίου Νικολάου στο Κλεισόσό κατεδαφίστηκε επειδή κρίθηκε ετοιμόρροπο και στη θέση του χτίστηκε νέα εκκλησία το 1907. Ωστόσο, στο «κειμηλιαρχείο» του (Εικόνα 27) φυλάσσονται ιερά κειμήλια, όπως μεμβράνες, σιγίλλια, βιβλία και ιερά σκεύη, καθώς και ιερά λείψανα, όπως του Ευαγγελιστή Λουκά (fonografos.net, 2016).

Εικόνα 27. Κειμηλιαρχείο στον Ι.Ν. Αγίου Νικολάου του Νέου στον οικισμό Κορίτσα

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

❖ Μονή Ζωοδόχου Πηγής

Ιδρύθηκε το 1734 από τον Φουρνιώτη ιερομόναχο και αγιογράφο Διονύσιο. Στη Μονή λειτούργησε μια από τις μεγαλύτερες Σχολές των Αγράφων, η «Σχολή Γραμμάτων και Ζωγραφικής», ενώ το 1906 κατέρρευσε λόγω κατολίστησης οπότε και χαθήκαν εικόνες μεγάλης αξίας, έργα του μεγάλου ιστοριογράφου και αγιογράφου Διονυσίου, ιερά σκεύη και ιστορικά ντοκουμέντα, χειρόγραφα, καθώς και πολλά βιβλία που υπήρχαν στην μεγάλη βιβλιοθήκη της. Οι τέσσερις εικόνες του τέμπλου (Εικόνα 28), έργα του Διονυσίου, λειψανοθήκες με ιερά λείψανα Αγίων και πάρα πολλά κειμήλια (Εικόνα 29), φυλάσσονται στον Καθεδρικό Ναό του Μεταμορφωθέντος Χριστού στη Φουρνά. Σήμερα στη θέση της Μονής υπάρχει ομώνυμο ξωκλήσι (rhgasos-fourna.blogspot.gr, 2010, foyrna-eurutantias.blogspot.gr, 2010).

Εικόνα 28. Εικόνες του Διονυσίου εκ Φουρνάς

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Εικόνα 29. Ιερά κειμήλια στον Καθεδρικό Ναό του Μεταμορφωθέντος Χριστού

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Γεφύρια της περιοχής

- *Το γεφύρι στα Συρκαϊίκα (ή Συρούκι) στη Φουρνά (Εικόνα 30)*
Βρίσκεται στον Φουρνιώτη ποταμό και ένωνε τη Φουρνά με το Κλειτσό. Το μεγαλύτερο μέρος του είναι χαμένο μέσα στα χαλίκια του ποταμού κι έτσι φαίνεται μόνο το πάνω μέρος του τόξου του. Η διάβασή του είναι κατηφορική προς τη μία πλευρά και δεν έχει καθόλου προστατευτικά τοιχία ή ακράδες. Σήμερα είναι το μισό πετρόχτιστο και το υπόλοιπο μισό τσιμεντένιο, καθώς οι κάτοικοι το επισκεύασαν το 1995 αμέσως μετά από καταστροφή της αριστερής του πλευράς. Το 2012 έγινε εκβάθυνση της κοίτης του ρέματος και έτσι πλέον είναι ορατό στο σύνολό του (gefyria.blogspot.gr, 2016).

Εικόνα 30. Το γεφύρι στα Συρκαϊίκα (ή Συρούκι) στη Φουρνά

Πηγή: eliaستselos.blogspot.gr, 2013

- *Το γεφύρι στο μοναστήρι της Ζωοδόχου Πηγής στη Φουρνά (ή γεφύρι στην Αγριοκαστανιά)*
Το μονότοξο γεφύρι είναι χτισμένο στον Φουρνιώτη ποταμό το 1894. Πρόκειται για ένα καλοδιατηρημένο γεφύρι, φτιαγμένο με πελεκητή πέτρα και με όμορφο τόξο που είναι ενισχυμένο με εγκάρσια τοποθετημένα "τζανέτια"⁵. Ωστόσο στο γεφύρι έχουν προστεθεί σιδερένια κάγκελα και πεζούλια από τσιμέντο (gefyria.blogspot.gr, 2016).
- *Το γεφύρι του Ντ(ρ)ουβανιάρη στη Φουρνά*
Είναι χτισμένο κοντά στη εκβολή του ρέματος της Βουλγάρας στον Φουρνιώτη ποταμό. Πρόκειται για μονότοξο γεφύρι με ομαλή επίπεδη ράχη, με καλοδουλεμένο τόξο και με δύο σειρές πελεκημένες πέτρες, μία στη κάθε του πλευρά, που διώχνανε τα νερά της βροχής μακριά από τον κορμό του. Σήμερα δεν

⁵ Τζανέτι ή τζινέτι : Σιδερένια λάμα που χρησίμευε για την αγκίστρωση της τοιχοποιίας (gefyria.blogspot.gr, 2016).

βρίσκεται σε πολύ καλή κατάσταση με τη δυτική του πρόσβαση να είναι ετοιμόρροπη και χωμένη μέσα στα μπάζα του δρόμου που έχει ανοιχτεί πρόσφατα δίπλα, ενώ πάνω στη ράχη του έχει φυτρώσει ένα πλατάνι. Επίσης, ο χείμαρρος που γεφύρωνε πλέον δεν περνά κάτω από την καμάρα του, αλλά έχει σχηματίσει άλλη κοίτη αρκετά μέτρα δεξιότερα (gefyria.blogspot.gr, 2016).

- *Το πεσμένο γεφύρι στις Κάμινες του Κλειτσού*
Πρόκειται για πέτρινο γεφύρι χτισμένο στη θέση Κάμινες, ανάμεσα σε Κλειτσό και Βράχα από το 1928. Σήμερα δεν σώζεται κανένα τμήμα του, ενώ στη θέση του κατασκευάστηκε μία τσιμεντένια γέφυρα τη δεκαετία του '60 τύπου belley (gefyria.blogspot.gr, 2016, kleitsos-eurutantias.blogspot.gr, 2016).
- *Το πεσμένο γεφύρι στη Φάτση του Κλειτσού*
Ήταν χτισμένο πάνω στο Μέγα ποταμό στην περιοχή Φάτση του οικισμού Πλάτανος από το 1896. Το 1925 κατέρρευσε μετά από κατολίσθηση στη περιοχή. Η κατολίσθηση αυτή έφραξε το Μέγα ποταμό και κατέστρεψε τη βορινή πλευρά του γεφυριού, με αποτέλεσμα να το γκρεμίσει. Το νερό στη συνέχεια άνοιξε νέα δίοδο, γκρεμίζοντας τη νότια πλευρά του και έτσι μένει όρθιο μόνο το ένα του πόδι. Ωστόσο με το γεφύρι είναι συνδεδεμένη μια ιστορία, σύμφωνα με την οποία «Για να είναι στέργιο το γεφύρι, στη θεμελίωση, ονομάτισαν το άρρωστο παιδί που ζούσε τότε στο χωριό, γιο του Δημητρώπουλου ή Γιαταγάνα», δηλαδή για να είναι στέρεο το γεφύρι θυσίασαν εικονικά ένα παιδί χωρίς ορατό μέλλον λόγω ασθένειας (gefyria.blogspot.gr, 2016).

Στη περιοχή υπήρχαν παλιοί νερόμυλοι, όπως "του Χασιώτη ο μύλος" στη περιοχή Κάμινες Κλειτσού, ο οποίος σήμερα είναι ερειπωμένος. Ο νερόμυλος ανήκε στη Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος της Βράχας. Δίπλα του υπήρχαν νεροτριβές και μαντάνια. Οι νεροτριβές ή ντριστελλές ήταν τα υδροκίνητα «πλυντήρια» της εποχής, ενώ τα μαντάνια ήταν μία πιο σύνθετη υδροκίνητη κατασκευή που εξυπηρετούσε το πλύσιμο των υφαντών μάλλινων ρούχων και των στρωσιδιών ενός νοικοκυριού (kleitsos-eurutantias.blogspot.gr, 2016, gefyria.blogspot.gr, 2016). Πολλά είναι και τα πέτρινα αλώνια που απαντώνται στη περιοχή, τα οποία πλέον δεν χρησιμοποιούνται.

Τον δασικό χώρο διασχίζουν παλιά λιθόστρωτα μονοπάτια (**Εικόνα 31**), που ένωναν τους οικισμούς μεταξύ τους. Πολλά από αυτά δεν χρησιμοποιούνται για πολλά χρόνια με αποτέλεσμα να μην συντηρούνται ή να έχουν καλυφθεί από βλάστηση.

Εικόνα 31. Παλαιό λιθόστρωτο μονοπάτι

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Το δημοτικό τραγούδι άνθισε στη περιοχή, όπως και σε όλη της Ευρυτανία. Ορισμένα τραγούδια αφηγούνται τις μάχες που έλαβαν χώρα στη περιοχή, όπως της μάχης του Κατσαντώνη στη Τρίφυλλα. Το συγκεκριμένο τραγούδι σώζεται εγγεγραμμένο στο βιβλίο του Arnold Passow "Popularia Carmina" που εκδόθηκε το 1860 (kleitsos-eurutaniias.blogspot.gr, 2016).

Από τις πιο σημαντικές προσωπικότητες της περιοχής υπήρξε ο **ιερομόναχος Διονύσιος «ο εκ Φουρνά των Αγράφων»**. Ανέγειρε τη Μονή Ζωοδόχου Πηγής και Παρθενώνα για μοναχές. Στη Μονή λειτουργούσαν σχολή αγιογραφίας, βυζαντινής μουσικής, σχολείο κοινών γραμμάτων και αργότερα Ανωτέρα Σχολή Γραμμάτων. Στον Παρθενώνα οι μοναχές φιλοξενούσαν κορίτσια από τη Φουρνά και από γειτονικά χωριά, στα οποία δίδασκονταν οικοκυρικά και κάποιες τέχνες, όπως ραπτική, κεντητική, αγγειοπλαστική. Επίσης, υπήρξε συγγραφέας του πολυμεταφρασμένου σε ξένες γλώσσες βιβλίου "Ερμηνεία της ζωγραφικής τέχνης", καθώς και του "Κώδικα" της Μονής Ζωοδόχου Πηγής (Ευρυτανικά Χρονικά, 2012).

Σημαντική θέση κατέχουν οι μορφές της λαϊκής τέχνης που άνθισαν στη περιοχή μελέτης και που σήμερα έχουν εκλείψει. Μία από αυτές ήταν η **καποραφτική τέχνη**. Οι καποράφτες ασκούσαν την τέχνη του ραψίματος και της διακόσμησης της κάπας, αλλά και άλλων ενδυμάτων, γυναικείων και αντρικών (Φραγκάκης, 2002). Επίσης, η **ξυλογλυπτική** αποτελεί σημαντική έκφραση της λαϊκής τέχνης, καθώς αυτοδίδακτοι καλλιτέχνες ασχολήθηκαν με την γλυπτική του ξύλου (Τα Νέα του Κλειτσού, 2000, 2003).

Στον οικισμό της Βράχας εδρεύει Πνευματικό Κέντρο, το οποίο κατασκευάστηκε από δωρεές Βραχινών. Το Πνευματικό Κέντρο φιλοξενεί και την Παπαράγκειο Βιβλιοθήκη, η οποία για 55 χρόνια λειτουργούσε στο κοινοτικό κατάστημα του οικισμού. Τις νέες προθήκες χρηματοδότησε επίσης ιδιώτης (efimeridavraxas.blogspot.gr, 2016). Επιπλέον, στον Γυναικωνίτη του Ιερού Ναού Αγίου Νικολάου δημιουργήθηκε κειμηλιαρχείο, με σκοπό την

ασφαλή διαφύλαξη των κειμηλίων. Η δημιουργία του πραγματοποιήθηκε με δωρεές Βραχινών (efimeridavraxas.blogspot.gr, 2015).

Τέλος, στην είσοδο του οικισμού Φουρνά έχει τοποθετηθεί ο παλιός ατμοκίνητος οδοστρωτήρας (**Εικόνα 32**). Ο οδοστρωτήρας βρίσκεται εκτεθειμένος στις καιρικές συνθήκες, χωρίς προστασία ή συντήρηση, με αποτέλεσμα να έχει οξειδωθεί.

Εικόνα 32. Ο παλιός ατμοκίνητος οδοστρωτήρας

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Φυσική κληρονομιά

Όσον αφορά στη φυσική κληρονομιά, η περιοχή διαθέτει πλήθος φυσικών καλλονών, όπως παρουσιάζονται παρακάτω:

- Καταρχήν, ολόκληρη η Δ.Ε. Φουρνά αποτελεί τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλους λόγω της πυκνής βλάστησης και του έντονου ανάγλυφου.
- Το **Σπίτι του Διαβάτη (Εικόνα 33)** βρίσκεται στη ράχη του Καραϊσκάκη⁶ στη Τριφύλλα. Οικοδομήθηκε το 1972 μετά από δωρεά του Νικόλαου Φλωράκη με σκοπό να βρίσκουν οι περαστικοί ένα καταφύγιο ώστε να μπορούν να διανυκτερεύουν. Διαθέτει δωμάτια για ύπνο, σαλόνι με τζάκι, κουζίνα και μπάνιο. Για κάποια χρόνια λειτούργησε ως αναψυκτήριο, ενώ στη πορεία άρχισε να ερημώνει και να διαλύεται. Με πρωτοβουλία της κοινότητας πραγματοποιήθηκε ανακαίνιση, ωστόσο παραμένει κλειδωμένο. Υπάρχουν εγκαταστάσεις και υπαίθριες διαμορφώσεις για την εξυπηρέτηση εκδρομέων, ανάμεσα στις οποίες και η βρύση του Καραϊσκάκη, η οποία χτίστηκε επίσης με δωρεά του Νικόλαου Φλωράκη (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015, kleitsos-eurutantias.blogspot.gr, 2016, eoskarditsas.blogspot.gr).

Εικόνα 33. Το Σπίτι του Διαβάτη

Πηγή: 3dim-psachnon.net, 2017

- Ο **τεράστιος πλάτανος** στη Βράχα ηλικίας 350-400 ετών (**Εικόνα 34**) (eyrytixn.blogspot.gr, 2011).
- Το **φαράγγι της Τσούκας (Εικόνες 35 και 36)**, βρίσκεται μεταξύ Βράχας και Κλειτσού, διασχίζεται από το ποτάμι Μέγα με εκατέρωθεν δασώδεις και βραχώδεις πλαγιές.
- Οι κορυφογραμμές, όπως η **θέση Βουλγάρα**, η θέση Κόμπολος και η θέση Παλαβογιαννάκη, αποτελούν τοπία ιδιαίτερης περιηγητικής αναφοράς.

⁶ Στη συγκεκριμένη θέση ο Γεώργιος Καραϊσκάκης έδωσε μάχη κατά των Τούρκων και του συνεργάτη τους, Γιάννη Ράγκου, στις 15 Μαΐου 1824 (kleitsos-eurutantias.blogspot.gr, 2016).

- Ο ποταμός Ταυρωπός (Μέγδοβας) είναι το δυτικό όριο της Δ.Ε. και αποτελεί τοπίο εξαιρετικής ομορφιάς, ενώ προφέρεται για αθλητικές δραστηριότητες και περιηγήσεις (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).
- Η θέση **Ζαχαράκη** βρίσκεται στα όρια των Π.Ε. Ευρυτανίας και Καρδίτσας και αποτελεί περιοχή με ιδιαίτερη φυσική ομορφιά. Εκεί βρίσκεται η βρύση που έχτισε ο Κώστας Ζαχαράκης⁷, ενώ έχουν κατασκευαστεί υπαίθριες εγκαταστάσεις (παιδική χαρά, χώρος εστίασης), όπως και ο Ι.Ν. Αγίων Αναργύρων (phgasos-fourna.blogspot.gr, 2010, Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).
- Οι βρύσες Ρέλια και Κατσαντώνη βρίσκονται κοντά στον οικισμό Φουρνά και αποτελούν σημεία ανάπαυσης των περιηγητών και οδοιπόρων.
- Η θέση Βαθύ Διάσελο βρίσκεται στα βορειοανατολικά της Δ.Ε. και αποτελεί τοπίο ειδικού περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Εικόνα 34. Ο ιστορικός πλάτανος της Βράχας

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

- Τα **σπήλαια** στο συγκρότημα της Τσούκας στα δυτικά του Κλειτσού. Στη περιοχή αυτή υπάρχουν αρκετά και ανεξερεύνητα σπήλαια με ιστορική και γεωλογική αξία, τα οποία συνοψίζονται ακολούθως:
 - ✓ το σπήλαιο «Πατριάρχης» στην Κοκκινόβρυση,
 - ✓ το σπήλαιο «Στύλος» κοντά στον συνοικισμό «Ζαγαριωτέικα»,

⁷ Ο Κώστας Ζαχαράκης γεννήθηκε το 1788 στη Ρεντίνα και υπήρξε μέλος της φιλικής εταιρείας. Σκοτώθηκε από τους Τούρκους στα Τρίκαλα το 1822 (phgasos-fourna.blogspot.gr, 2010).

- ✓ το σπήλαιο «Κισσού» στην ανατολική πλευρά της Τσούκας, η είσοδος του οποίου καλύπτεται από κισσό. Αποτελέσει χώρο προφύλαξης των κατοίκων της Κορίτσας από τους Τούρκους,
- ✓ το σπήλαιο «Κρεβάτια», δυτικότερα του «Κισσού»,
- ✓ το σπήλαιο «Φονεμένον», κάτω από το σπήλαιο «Κρεβάτια». Έχει σταλακτίτες και σταλαγμίτες. Στο άνοιγμα της σπηλιάς πέφτουν τα νερά καταρράκτη από ύψος 200μ.,
- ✓ το σπήλαιο «Καρβούνης», που βρίσκεται στη βάση του βράχου «Καστράκι». Είναι μεγάλο σπήλαιο, με μικρή είσοδο και αποτελείται από κλιμακωτή σειρά χώρων που συνδέονται με στοές,
- ✓ το σπήλαιο «Φούρνος», πάνω από τα «Ποριά»,
- ✓ η «Δρακοσπηλιά», στο φαράγγι «Στενά» του Κλειτσού (Σαμαράς, 1980).

Την εικόνα του ευρυτανικού περιβάλλοντος την συναντάμε συχνά σε κείμενα Ελλήνων λογοτεχνών. Πολλοί ποιητές και πεζογράφοι εμπνευστήκαν από το φυσικό περιβάλλον της Ευρυτανίας, όπως ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου, ο Βασίλης Ρώτας, ο Στέφανος Γρανίτσας, ο Ρήγας Γκόλφης, ο Κωστής Παλαμάς κ.α.. Χαρακτηριστικό είναι το ποίημα του Βασίλη Ρώτα με τίτλο "Ευρυτανία":

«Εμείς εδώ παλεύουμε μακριά απ' τον κόσμο/
σα να την κλέψαμε τη ζωή μας,/
σα να μας έχει εδώ η πατρίδα απορριμμένου/ για να κρατάμε τα βουνά,/
να μην τα σηκώσουν οι άνεμοι και ν' αλωνίζουμε τα χιόνια για να λιώνουν...»
(Σταφυλάς, 2008).

Εικόνα 35. Η κορυφή της Τσούκας και αριστερά το Καστρί

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Εικόνα 36. Το φαράγγι της Τσούκας

Πηγή: kleitsos-eurutantias.blogspot.gr, 2016

3.4.2. Άυλη πολιτισμική κληρονομιά

Ήθη και έθιμα της περιοχής σχετίζονταν με τα δάση και τη φύση. Χαρακτηριστικό έθιμο του οικισμού Βράχα αποτελεί το «**ύψωμα των δέντρων**» που λάμβανε χώρα τη Δευτέρα του Πάσχα. Σύμφωνα με το έθιμο, κατά τη διάρκεια περιφοράς των εικόνων σταματούσαν σε διάφορα σημεία όπου «ύψωναν» με αγιασμό κάποια δέντρα, δηλαδή άνοιγαν μικρή τρύπα στον κορμό του δέντρου, έβαζαν μέσα λίγο αγιασμένο πρόσφορο (ύψωμα) και τη βούλωναν με κερί. Από τότε το δέντρο θεωρούταν «υψωμένο», ιερό και απαραβίαστο (vraha.blogspot.gr, 2016). Η τελετουργική αυτή πρακτική αποτελεί παγανιστικό επιβίωμα, το οποίο κατόρθωσε να ενσωματωθεί στην επίσημη λατρεία ως μέσο αποτροπής του κακού και ευλογίας υπέρ της προστασίας των πιστών (Στάρα, 2009). Άλλα έθιμα και παραδόσεις αφορούν στις απόκριες, στους γάμους, στο Πάσχα, στο χτίσιμο του σπιτιού, χαιρετισμούς κτηνοτρόφων κ.α. (vraha.blogspot.gr, 2016).

3.4.3. Εκδηλώσεις περιβαλλοντικού-πολιτισμικού χαρακτήρα

Σημαντικά και πολυάριθμα είναι τα πανηγύρια και οι πολιτισμικές εκδηλώσεις (Εικόνα 37) της περιοχής (Πίνακας 44), που διοργανώνονται από τους Συλλόγους.

Πίνακας 44. Εκδηλώσεις πολιτισμικού χαρακτήρα

Πανηγύρια	
Αγίου Αθανασίου (18 Ιανουαρίου)	Κλειτσός
Αγίου Ιωάννου εν Βουναίνης (9 Μαΐου)	Κλειτσός
Αγίων Αποστόλων (30 Ιουνίου)	Κλειτσός
Αγίου Κυπριανού (5 Ιουλίου)	Κλειτσός
Αγίας Μαρίας (17 Ιουλίου)	Κλειτσός
Προφήτη Ηλία (20 Ιουλίου)	Κλειτσός, Φουρνά, Βράχα
Μεταμόρφωσης του Σωτήρος (6 Αυγούστου)	Φουρνά, Βράχα
Κοιμήσεως της Θεοτόκου (15 Αυγούστου)	Κλειτσός, Φουρνά, Βράχα
Αγίου Ιωάννη (29 Αυγούστου)	Φουρνά
Άλλες εκδηλώσεις	
Γιορτή χωριάτικης πίτας	Φουρνά
Ξεφλουδίσια	Φουρνά
Κατσιμήτρεια 2016	Κλειτσό
Αντάμωμα της Ομοσπονδίας Ευρυτανικών Συλλόγων (ΟΕΣ) το 2015	Κλειτσό
Παιδικό Εργαστήρι	Κλειτσό, Φουρνά

Πηγή: koritsakleitsou.blogspot.gr, 2016, prasiaonline.blogspot.gr, 2015, ilaliatisroumelis.blogspot.gr, 2016, evrytanikospalmos.gr, 2015, karpennisi.gr, 2016.
Ιδία επεξεργασία

Εικόνα 37. Τα «Ξεφλουδίσια»

Πηγή: prasiaonline.blogspot.gr, 2015

Στα πλαίσια των εορταστικών εκδηλώσεων του Δήμου Καρπενησίου «Γιορτές Χειμώνα», πραγματοποιούνται χριστουγεννιάτικες εκδηλώσεις στους οικισμούς Βράχα, Φουρνά και Κλειτσό. Οι εκδηλώσεις αυτές αφορούν κυρίως στο άναμμα των χριστουγεννιάτικων δέντρων των οικισμών και συνοδεύονται από παραδοσιακά χειροποίητα γλυκά και κεράσματα (karpenissi.gr, 2016).

Το **Συνέδριο Ιστορίας και Πολιτισμού** της Δ.Ε. Φουρνά πραγματοποιήθηκε στις 20,21 και 22 Ιουλίου 2012 και είχε ως στόχο την ανάδειξη και τη διάσωση στοιχείων της Ιστορίας και του Πολιτισμού της περιοχής. Το Συνέδριο έλαβε χώρα στα χωριά Φουρνά, Κλειτσός και Βράχα, ενώ τα πρακτικά του εκδόθηκαν το έτος 2014 σε δύο τόμους (agrafiotis.gr, 2014). Συμμετείχαν 70 εισηγητές, πολλοί εκ των οποίων ήταν μη ευρυτανικής καταγωγής και 1.100 και πλέον σύνεδροι.

Οι εκδηλώσεις πραγματοποιούνται σε δύο χώρους Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Περιόδου, στη Φουρνά και τη Κορίτσα αντίστοιχα. Μάλιστα στη Κορίτσα πρόσφατα πραγματοποιήθηκε ανάπλαση του υπαίθριου χώρου (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις διοργανώνονται στη Βράχα από τον Σύλλογο κατά τους θερινούς μήνες. Εκτός από προβολές ταινιών, μουσικές βραδιές κ.λπ., πραγματοποιήθηκε βραδιά αφιερωμένη στην εξέλιξη της τοπικής φορεσιάς, ανδρικής και γυναικείας, από το 1850 έως το 1950 με τη συμβολή των νέων του οικισμού. Κάποιες από τις φορεσιές δωρίστηκαν στον Σύλλογο και κοσμούν το Πνευματικό Κέντρο Βράχας (efimeridavraxas.blogspot.gr, 2016).

Επίσης, η δασική περιοχή της Φουρνάς επιλέγεται για τα **σεμινάρια άγριας τρούφας** που πραγματοποιούνται τα τελευταία χρόνια (**Εικόνα 38**). Τα σεμινάρια αυτά, εκτός από ομιλίες που αφορούν στην καλλιέργεια της τρούφας, περιλαμβάνουν και κυνήγι άγριας τρούφας στο δασικό περιβάλλον της Φουρνάς (envrytanika.gr, 2015). Η διεξαγωγή των σεμιναρίων ξεκίνησε το 2011 από τον ιδιοκτήτη του Ξενώνα της Φουρνάς, ο οποίος ως γεωπόνος διαπίστωσε την ύπαρξη τρούφας στη περιοχή. Τα σεμινάρια διαρκούν δύο ημέρες και η απήχησή τους είναι μεγάλη με συμμετοχή ενδιαφερομένων από όλη την Ελλάδα. Ωστόσο, παρά το μειωμένο κόστος συμμετοχής για τους κατοίκους τις περιοχής, δεν υπήρξε συμμετοχή.

Εικόνα 38. Από το κυνήγι τροφάς κατά τη διάρκεια σεμιναρίου στο δάσος της Φουρνάς

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Κώστα Σφέτσα, 2017

3.5. Ολικό περιβάλλον

3.5.1. Ανθρωπογενές περιβάλλον

Οικιστικό δίκτυο

Όλες οι κατασκευές είναι επηρεασμένες από το φυσικό περιβάλλον μέσα στο οποίο είναι ενταγμένες. Οι οικίες είναι λιτές και σοφά προσανατολισμένες ώστε να εκμεταλλεύονται τον λιγιστό ήλιο του χειμώνα. Οι κατοικίες που απαντώνται στη περιοχή μελέτης είναι ισόγειες ή διαθέτουν έναν το πολύ όροφο. Λίγα κτήρια έχουν δύο ορόφους στην Φουρνά (**Εικόνα 39**), ενώ στη περιοχή δεν υπάρχουν πολυώροφα κτήρια και πυλωτές. Η στέγη είναι από κεραμίδι ή μεταλλικά φύλλα εξαιτίας των συχνών χιονοπτώσεων. Δεν έχουν συνήθως εξώστες, ενώ τα περισσότερα έχουν ως βασικό υλικό την τοπική πέτρα. Συχνά στις κατασκευές χρησιμοποιούνται και τούβλα και τσιμεντόλιθοι (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015, gefyria.blogspot.gr, 2016, Χατζηδημητρίου, 2013).

Όπως και στην υπόλοιπη Ευρυτανία, ανάγκη στέγασης πλην των μελών της οικογένειας, είχαν και τα ζώα, ενώ υπάρχει και η ανάγκη αποθήκευσης μεγάλων ποσοτήτων τροφών λόγω της πολύμηνης περιόδου του χειμώνα, οπότε είναι δυσχερής η προμήθειά τους από αλλού. Για το λόγο αυτό, στις κατοικίες με όροφο το ισόγειο προορίζεται για αχυρώνας ή στάβλος με τον όροφο να προορίζεται για κατοικία. Επίσης, ως ορεινοί οικισμοί, δομήθηκαν σε κεκλιμένο έδαφος που έχει διαμορφωθεί σε συνεχόμενους αναβαθμούς (πατωσιές), οι οποίοι αποτελούν και την γεωργική γη απ' όπου οι κάτοικοι λαμβάνουν τα βασικά στοιχεία διατροφής (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015, Γιαννίτσαρης, 2000).

Εικόνα 39. Χαρακτηριστική παραδοσιακή οικία στον οικισμό Φουρνά

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Άλλο ένα χαρακτηριστικό στοιχείο της αρχιτεκτονικής της περιοχής είναι οι ναοί και τα ξωκλήσια, τα οποία είναι κατασκευασμένα από πέτρα και με επικάλυψη από κεραμίδι ή σχιστολιθικές πλάκες (**Εικόνα 40**). Οι κρήνες της περιοχής αποτελούν σημαντικό στοιχείο της αρχιτεκτονικής της, που με το μνημειακό τους χαρακτήρα συμβολίζουν τη σημασία του τρεχούμενου νερού για τους διαβάτες (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Εικόνα 40. Ο ναός του Αγίου Κυπριανού στο Κλειτσό

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Ρυμοτομία και θεσμικό πλαίσιο οικισμών

Οι περισσότεροι οικισμοί βρίσκονται εκατέρωθεν της κοιλάδας του Μέγα ρέματος σε υψώματα, εκτός του Μαυρόλογγου, ο οποίος βρίσκεται στα βόρεια σύνορα Ευρυτανίας-Καρδίτσας και αναπτύσσεται κατά μήκος της οδού που συνδέει την Δ.Ε. Φουρνάς με την Π.Ε. Καρδίτσας. Παλαιότερα υπήρχαν και μικρότεροι οικισμοί που εγκαταλείφθηκαν, όπως τα Ζαγαριωταίικα, τα Κατσιμητραίικα, τα Τσιριγκαίικα, τα Ζιωβαίικα, όπου διέμεναν κυρίως κτηνοτρόφοι και αγρότες. Το θεσμικό πλαίσιο και οι όροι δόμησης παρουσιάζονται στον **Πίνακα 45** (Χατζηδημητρίου *et al.*, 2013).

Πίνακας 45. Θεσμικό πλαίσιο και όροι δόμησης οικισμών

Οικισμός	Απόφαση οριοθέτησης Νομάρχη	Αρτιότητα	Όροι Δόμησης	Έκταση οικισμού (στρέμματα)
Φουρνά (παραδοσιακός οικισμός)	2199/1988 599/1989	300 τ.μ.	Π.Δ.-ΦΕΚ 181/Δ/1985	336,16
			Π.Δ.-ΦΕΚ 289/ΑΑΠ/4-11-2011	
			Π.Δ./19-10-1978 (παραδοσιακών οικισμών)	
Νέος οικισμός Φουρνά	3642/02-11-1976	250 τ.μ.		
Κορίτσα	1577/18-07-1988	300 τ.μ.	Π.Δ.-ΦΕΚ 181/Δ/1985	155,42
			Π.Δ.-ΦΕΚ 289/ΑΑΠ/4-11-2011	
Μεσοχώρι	1575/18-07-1988	300 τ.μ.	Π.Δ.-ΦΕΚ 181/Δ/1985	83,185
Μοσχιάδες			Π.Δ.-ΦΕΚ 289/ΑΑΠ/4-11-2011	58,203
Πλάτανος	1576/18-07-1988	300 τ.μ.		116,70
Βράχα	-		Π.Δ.-ΦΕΚ 138/Δ/1981	241,21
			Π.Δ. 24-4/3-5-85	
			Π.Δ.-ΦΕΚ 289/ΑΑΠ/4-11-2011	
Μαυρόλογγος	-		Π.Δ.-ΦΕΚ 138/Δ/1981	67,22
			Π.Δ. 24-4/3-5-85	
			Π.Δ.-ΦΕΚ 289/ΑΑΠ/4-11-2011	

Πηγή: Χατζηδημητρίου *et al.*, 2013. Ιδία επεξεργασία

Κτηριακό δυναμικό

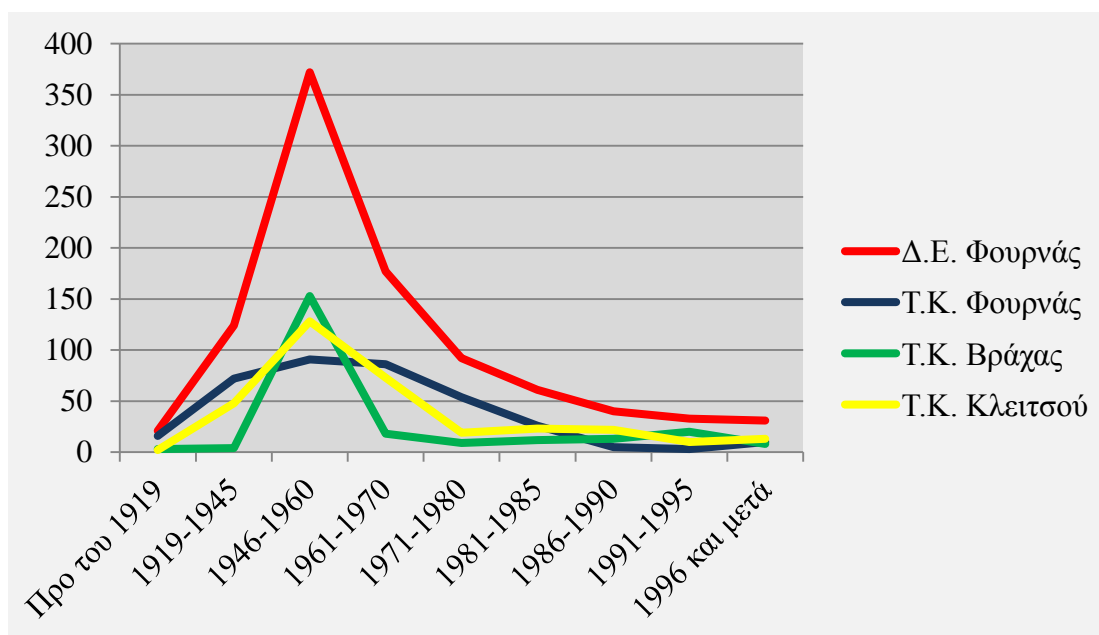
Το κτηριακό δυναμικό της περιοχής μελέτης (Πίνακας 46) δεν ανανεώνεται με ικανοποιητικούς ρυθμούς. Σύμφωνα με στοιχεία της απογραφής έτους 2001, ο μεγαλύτερος αριθμός των κτηρίων κατασκευάστηκαν μετά τον Πόλεμο κατά την περίοδο 1946-1960, ενώ η ανοικοδόμηση συνεχίστηκε για μια ακόμα δεκαετία έως το 1971. Τα τελευταία χρόνια έχει σχεδόν σταματήσει (Γράφημα 4) (Χατζηδημητρίου *et al.*, 2013).

Πίνακας 46. Κτηριακό δυναμικό της περιοχής

	Δ.Ε. Φουρνάς	Τ.Κ. Φουρνάς	Τ.Κ. Βράχας	Τ.Κ. Κλειτσού
Σύνολο	965	368	244	353
Προ του 1919	21	16	3	2
1919-1945	124	72	4	48
1946-1960	372	91	153	128
1961-1970	177	86	18	73
1971-1980	92	54	9	19
1981-1985	61	26	12	23
1986-1990	40	5	13	22
1991-1995	33	3	20	10
1996 και μετά	31	10	8	13
Υπό κατασκευή	4	0	2	2
Δηλώθηκε	10	5	2	3

Πηγή: Χατζηδημητρίου *et al.*, 2013

Γράφημα 4. Κτηριακό δυναμικό της περιοχής

Πηγή: Χατζηδημητρίου *et al.*, 2013. Ίδια επεξεργασία

Στον **Πίνακα 47** παρατίθεται ο αριθμός κανονικών κατοικιών κατά κατάσταση κατοικίας της Δ.Ε. Φουρνάς και των επί μέρους Τοπικών Κοινοτήτων της.

Πίνακας 47. Αριθμός κανονικών κατοικιών κατά κατάσταση κατοικίας

	Κατοικούμενες κατοικίες	Κενές κατοικίες					
		Για ενοικίαση	Για πώληση	Δευτερεύουσες	Εξοχικές	Για κατεδάφιση	Για άλλο λόγο
Δ.Ε. Φουρνάς	302	16	8	152	482	X	X
Τ.Κ. Φουρνάς	143	16	X	66	137	X	31
Τ.Κ. Βράχας	52	-	X	X	159	-	X
Τ.Κ. Κλειτσού	107	-	-	X	186	-	X

X: Εμπιστευτικό νούμερο που δεν χορηγήθηκε από την ΕΛΣΤΑΤ, καθώς τυχόν κοινοποίηση θίγει προσωπικά δεδομένα.

-: Μηδενικός αριθμός.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Απογραφή 2011

Από επικοινωνία που πραγματοποιήθηκε με τον Δήμο Καρπενησίου, τα δημοτικά κτήρια που υπάρχουν στη περιοχή μελέτης παρατίθενται στον **Πίνακα 48**.

Πίνακας 48. Τα δημοτικά κτήρια της Δ.Ε. Φουρνάς

Τοπική Κοινότητα	Κτήρια	Χρήση
Φουρνά	Νηπιαγωγείο	Ως σχολείο
	Δημοτικό	
	Γυμνάσιο-Λυκειακές τάξεις	
	Δημοτικός ξενώνας	Ενοικίαση σε ιδιώτη
	Πρώην Δημαρχείο	Ισόγειο: δημοτικό καφενείο που ενοικιάζεται από ιδιώτη Όροφος: στεγάζεται ο Σύλλογος Γυναικών Φουρνά
	Πρώην δημοτικά σφαγεία	Λειτουργούν ως αποθηκευτικοί χώροι
	Κτήριο Κ.Ε.Π.	Στεγάζεται η υπηρεσία
	Κτήριο Πυροσβεστικής Υπηρεσίας	Λειτουργία της υπηρεσίας
Βράχας	Πρώην κοινοτικό γραφείο	Ισόγειο: αίθουσα συγκέντρωσης της Νεολαίας Βράχας Όροφος: ιατρείο & αίθουσα συνεδριάσεων
	Σχολείο	Αποθηκευτικός χώρος & εκλογικό κέντρο
	Πνευματικό Κέντρο	Κέντρο εκδηλώσεων
	Διώροφο κτήριο στη πλατεία	Δεν έχει ολοκληρωθεί η κατασκευή του
Κλειτσού (Μεσοχώρι)	Δημοτικό	Ως σχολείο
	Πρώην κοινοτικό γραφείο	Ως αποθηκευτικός χώρος του αρχείου
	Αναψυκτήριο	Ενοικίαση σε ιδιώτη
Κλειτσού (Κορίτσα)	Δημοτικό	Δεν λειτουργεί ως σχολείο, πλέον γίνονται κάποιες εκδηλώσεις
	Αναψυκτήριο	Ως αποθηκευτικός χώρος
	Σπίτι του Διαβάτη	Δεν λειτουργεί

Πηγή: Δήμος Καρπενησίου (τηλεφωνική επικοινωνία). Ιδία επεξεργασία

Επιπλέον, τα δύο παλαιά κτήρια στα οποία στεγαζόταν το Δασαρχείο (**Εικόνες 41 και 42**) και τα κτήρια του Δασαρχείου, που είχαν ως σκοπό την φιλοξενία δημοσίων υπαλλήλων, παραμένουν αναξιοποίητα. Πρόκειται για δύο κτήρια οχτώ διαμερισμάτων συνολικά (γκαρσονιέρες και δωάρια), τα οποία μπορούν να φιλοξενήσουν περίπου είκοσι έξι άτομα.

Εικόνα 41. Παλαιό κτήριο του Δασαρχείου Φουρνά

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Εικόνα 42. Παλαιό κτήριο του Δασαρχείου Φουρνά

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

3.5.2. Χρήσεις γης

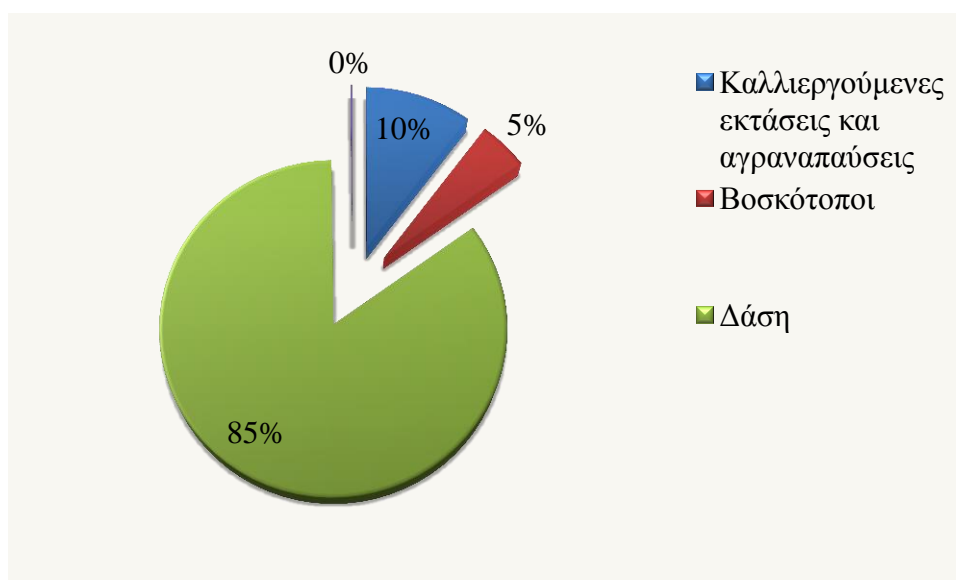
Η έκταση που καλύπτει η Δ.Ε. Φουρνάς (πρώην Δήμος Φουρνάς) ανέρχεται σε 131.100 στρ.. Από το σύνολο της έκτασης, τα δάση καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο μέρος της (111.000 στρ), όπως φαίνεται και στον **Πίνακα 49** και στο **Γράφημα 5** κατά γενικές κατηγορίες χρήσης σύμφωνα με την απογραφή της Ε.Σ.Υ.Ε. έτους 1999-2000.

Πίνακας 49. Κατανομή των χρήσεων γης απογραφής έτους 1999-2000

Σύνολο εκτάσεων	Καλλιεργούμενες εκτάσεις και αγροναπαύσεις	Βοσκότοποι	Δάση	Εκτάσεις καλυπτόμενες από νερά	Εκτάσεις οικισμών (κτήρια, δρόμοι κ.λπ.)	Άλλες εκτάσεις
131,1	13,5	6,3	111	0,0	0,0	0,3

Πηγή: geodata.gov.gr, 2016

Γράφημα 5. Ποσοστιαία κατανομή των χρήσεων γης απογραφής έτους 1999-2000

Πηγή: geodata.gov.gr, 2016. Ιδία επεξεργασία

Στο πλαίσιο διερεύνησης των αλλαγών χρήσεων γης στη περιοχή, πραγματοποιήθηκε μονοσκοπική παρατήρηση ορθοφωτογραφιών που προέκυψαν από αεροφωτογραφίες ετών λήψης 1945 και 2007-2009. Στο **Παράρτημα (Εικόνες 86, 87, 88 και 89)** παρατίθενται τέσσερα παραδείγματα αλλαγής χρήσης γης, όπου παρουσιάζεται μεταβολή αγροτικής γης και βοσκοτόπων σε δασικού χαρακτήρα εκτάσεις. Οι επιφάνειες επιλέχθηκαν δειγματοληπτικά και σε σχετικά μικρή απόσταση από τους οικισμούς, όπου συνήθως βρίσκονται οι καλλιέργειες. Από την παρατήρηση των ορθοφωτογραφιών προκύπτει ότι κατά το έτος 1945 σημαντικό τμήμα της έκτασης κατέχουν οι βοσκότοποι, ενώ οι αγροτικές εκτάσεις περιορίζονται κυρίως στα όρια των οικισμών. Με το πέρασμα των χρόνων περιήλθε μεταβολή της χρήσης από βοσκοτόπους και αγροτικές σε δασικού χαρακτήρα εκτάσεις. Αντίθετα, μεταβολές από δασικού χαρακτήρα εκτάσεις σε αστικές και σε αγροτικές και

αντίθετα δεν πραγματοποιήθηκαν διαχρονικά. Στον **Πίνακα 50** παρουσιάζεται η ποσοστιαία μεταβολή που προέκυψε από την παρατήρηση και κατά προσέγγιση οριοθέτηση των δασικού χαρακτήρα εκτάσεων.

Πίνακας 50. Μεταβολές χρήσεων γης

α/α	Εμβαδόν δειγματοληπτικής επιφάνειας (τ.μ.)	Εμβαδόν δασικού χαρακτήρα έκτασης (τ.μ.)		Ποσοστιαία μεταβολή (%)
		1945	2007-2009	
1	706.024	272.907	656.778	240%
2	1.436.425	371.971	1.265.591	340%
3	1.012.922	595.057	956.067	160%
4	1.147.114	718.140	1.116.069	155%

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Επίσης, το γεγονός του μεγάλου ποσοστού δάσωσης της περιοχής ενισχύεται και από την κατανομή των καλύψεων γης σύμφωνα με το Corine Landcover έρους 2012. Όπως προκύπτει και από τον **Χάρτη 17** του **Παραρτήματος**, οι μεταβατικές δασώδεις εκτάσεις καλύπτουν έκταση εμβαδού 32.656 στρ..

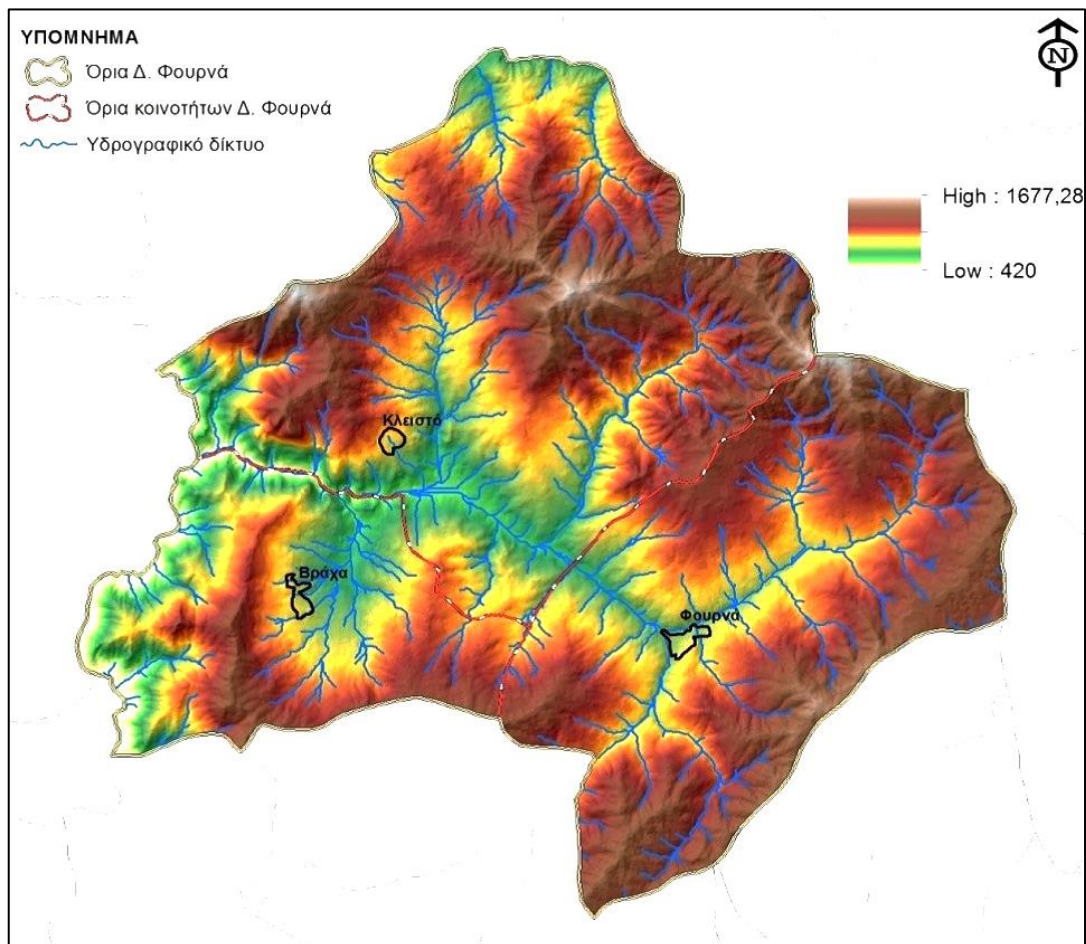
3.5.3. Φυσικό περιβάλλον

3.5.3.1. Γεωμορφολογικά, γεωλογικά, υδρογραφικά χαρακτηριστικά

Γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά

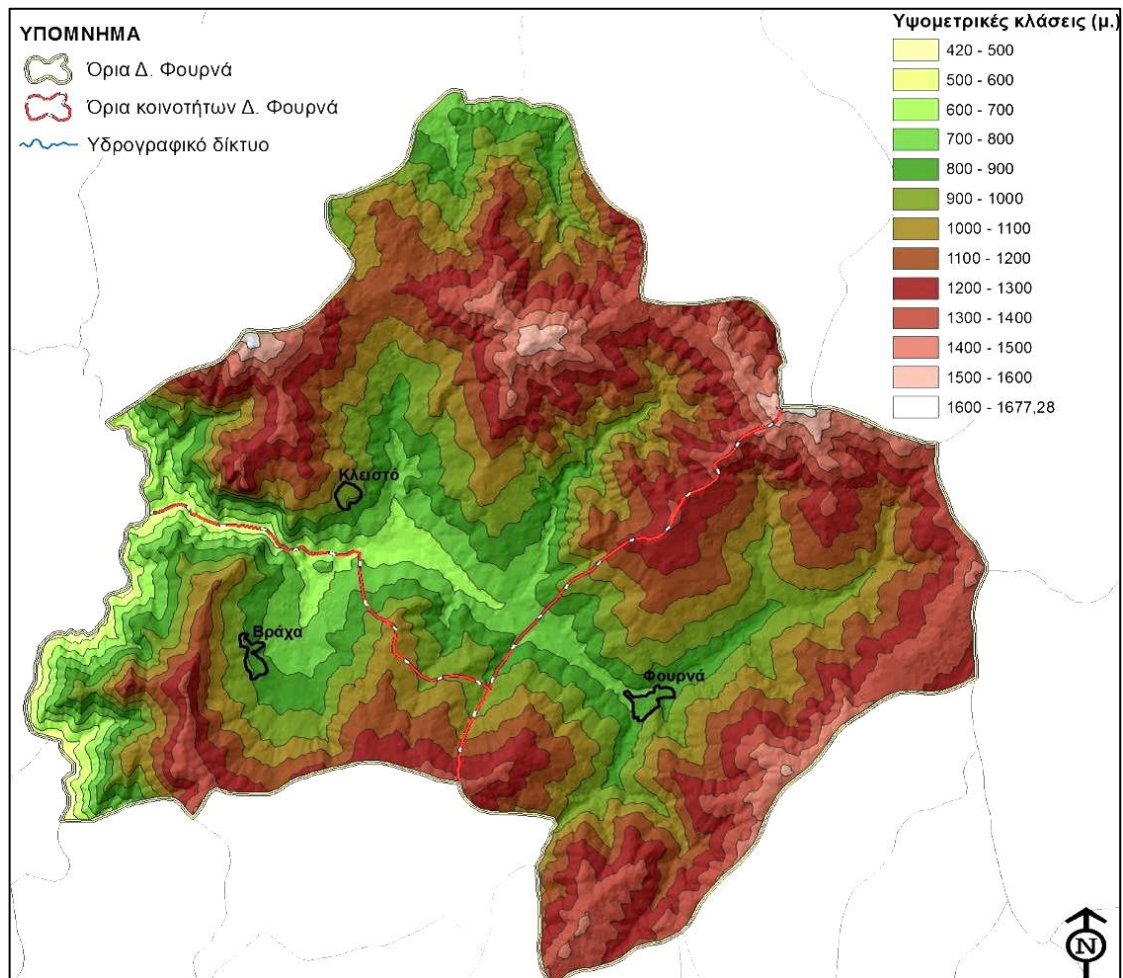
Η περιοχή μελέτης είναι αμιγώς ορεινή με έντονο ανάγλυφο (Χάρτης 1). Το τοπίο είναι επιβλητικό λόγω των μεγάλων ορεινών όγκων με το πλούσιο υδρογραφικό δίκτυο, σε συνδυασμό με την επικρατούσα βλάστηση. Το ελάχιστο υψόμετρο είναι τα 420 μ. στη περιοχή Νεράντζα της Τ.Κ. Βράχας και το μεγαλύτερο τα 1.667 μ. στη θέση Βουλγάρα στα σύνορα με την Περιφερειακή Ενότητα Καρδίτσας, ενώ το μέσο υψόμετρο κυμαίνεται μεταξύ 1.000-1.200 μ. (Χάρτης 2). Οι σημαντικότερες κορυφές είναι η κορυφή Βουλγάρα (1.667 m), η Κερασιά (1.615,89 m) στα βορειοανατολικά του Κλειτσού, η Μάρτσα (1.651 m) στα βορειοδυτικά του Κλειτσού και η κορυφή Λυκομήματα (1.520 m) στα νοτιοανατολικά του οικισμού Φουρνά (Βογιαρίδης, 2013).

Χάρτης 1. Μορφολογικός χάρτης Δ.Ε. Φουρνάς

Πηγή: Βογιαρίδης, 2013

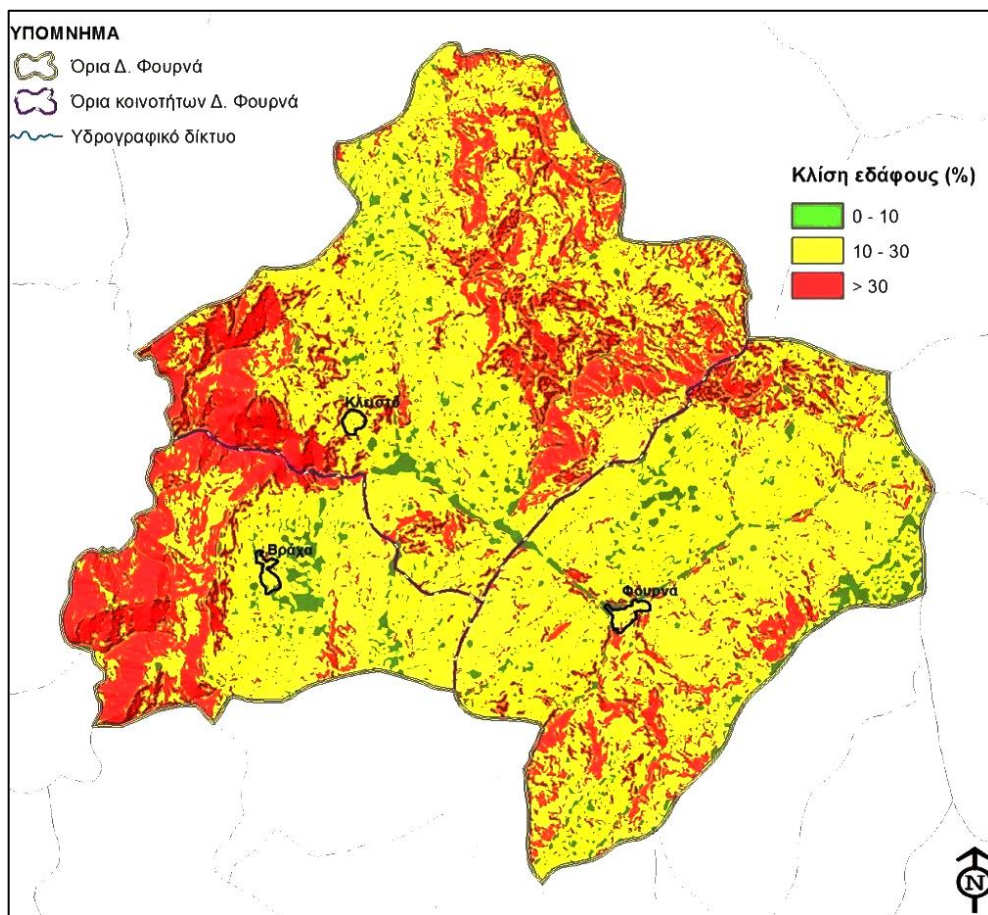
Χάρτης 2. Κατανομή υψομέτρων Δ.Ε. Φουρνάς

Πηγή: Βογιαρίδης, 2013

Οι κλίσεις των πρανών είναι μεγάλες και σε συνδυασμό με την έντονη παρουσία του φλύσχη παρουσιάζουν φαινόμενα ολίσθησης (**Χάρτης 3**). Η μέση κλίση της περιοχής ισούται με 12%. Το 4,5% της επιφάνειας έχει κλίση 0-10° στα κεντρικά της Δ.Ε., το 74,1% έχει κλίση 10-30° περιμετρικά του κέντρου και το 21,4% έχει κλίση >30° στα περιθώρια της Δ.Ε. όπου εμφανίζονται και οι μεγαλύτεροι ορεινοί όγκοι (Βογιαρίδης, 2015).

Χάρτης 3. Χάρτης κλίσεων Δ.Ε. Φουρνάς

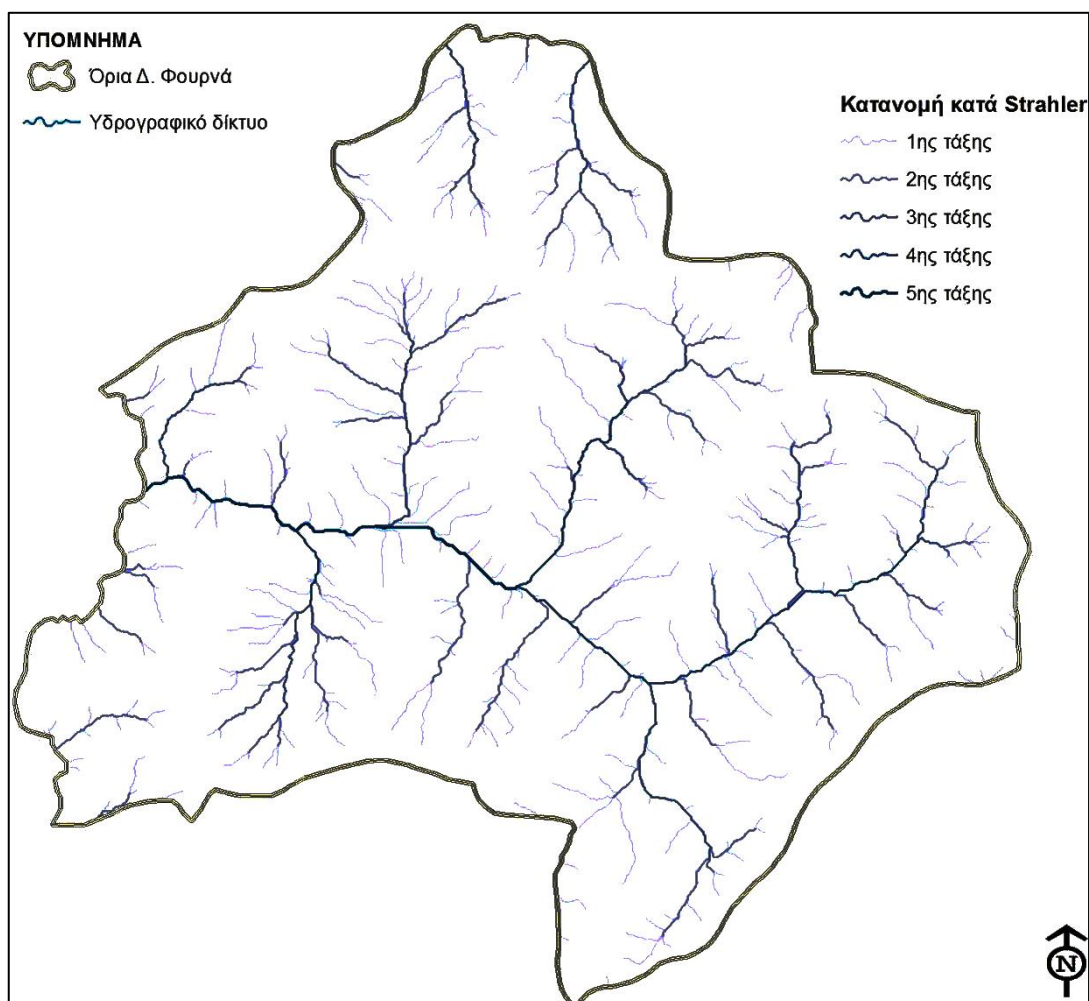
Πηγή: Βογιαρίδης, 2013

Υδρογραφικά χαρακτηριστικά

Λόγω του έντονου ανάγλυφου που παρουσιάζει η περιοχή μελέτης, το υδρογραφικό δίκτυο είναι πυκνό (**Χάρτης 4**). Το μεγαλύτερο ρέμα απαντάται στη πεδινή ζώνη και είναι το Μέγα ρέμα. Έχει διεύθυνση ΝΑ-ΒΔ, καταλήγει στην έξοδο της λεκάνης απορροής που βρίσκεται εντός της Δ.Ε., είναι 5ης τάξης κατά Strahler και έχει μέγιστο μήκος 18 χλμ μέχρι την έξοδό του από την Δ.Ε.. Είναι δενδρικής μορφής και παρουσιάζει υδροφορία για το μεγαλύτερο διάστημα του έτους (Βογιαρίδης, 2013).

Το ρέμα Αφορεσμένα διέρχεται βόρεια του οικισμού Φουρνά με διεύθυνση ΒΑ-ΝΔ και καταλήγει στο Μέγα ρέμα. Είναι 4ης τάξης κατά Strahler και έχει μήκος περίπου 2,5 χλμ. Το ρέμα Τριφυλλιώτης διέρχεται βόρεια και εντός του οικισμού Κλειτσό με διεύθυνση Β-Ν. Έχει μήκος περίπου 4 χλμ και είναι 3ης τάξης. Επίσης το ρέμα Πλατάνι διέρχεται ανατολικά του οικισμού Βράχα με διεύθυνση Β-Ν. Έχει μήκος περίπου 4,5 χλμ και είναι 4ης τάξης. Τα υπόλοιπα μικρότερα ρέματα είναι 1ης ή 2ης τάξης και είναι κατανομημένα ανάλογα με τη γεωμορφολογία, τη τεκτονική και τις κλίσεις του εδάφους (Βογιαρίδης, 2013).

Χάρτης 4. Υδρογραφικό δίκτυο της Δ.Ε. Φουρνά κατανομημένο κατά Strahler

Πηγή: Βογιαρίδης, 2013

Η περιοχή μελέτης ανήκει στο Υδατικό Διαμέρισμα Δυτικής Στερεάς Ελλάδας με κωδικό (GR04), στη Λεκάνη Απορροής του Αχελώου με κωδικό (GR15) και στα Υπόγεια Υδατικά Συστήματα υδροφοριών ανατολικού τμήματος λεκάνης Αχελώου (GR0400200) και καρστικό υδροφόρο σύστημα Ωλονού-Πίνδου (GR0400130).

Τα δύο υπόγεια υδροφόρα συστήματα δεν παρουσιάζουν ούτε ποιοτικά προβλήματα, αλλά ούτε τάσεις ρύπανσης. Στην περιοχή μελέτης από σημειακές πηγές ρύπανσης εντοπίζονται ΧΑΔΑ και χώρος απόθεσης λυμάτων, καθώς και ένα βουστάσιο, ένα βουστάσιο-ποιμνιστάσιο και ένα χοιροστάσιο (Βογιαρίδης, 2013).

Η αξιοποίηση των υδάτων της περιοχής γίνεται κατά κύριο λόγο μέσω της εκμετάλλευσης των πηγών. Τα επιφανειακά υδάτινα σώματα δεν αντιμετωπίζουν προβλήματα υπερβολικής εκμετάλλευσης, παρόλο που η άρδευση γίνεται κατά κύριο λόγο με επιφανειακά νερά. Σύμφωνα με χημικές αναλύσεις, τα νερά των πηγών της περιοχής έχουν καλά ποιοτικά χαρακτηριστικά (Βογιαρίδης, 2013).

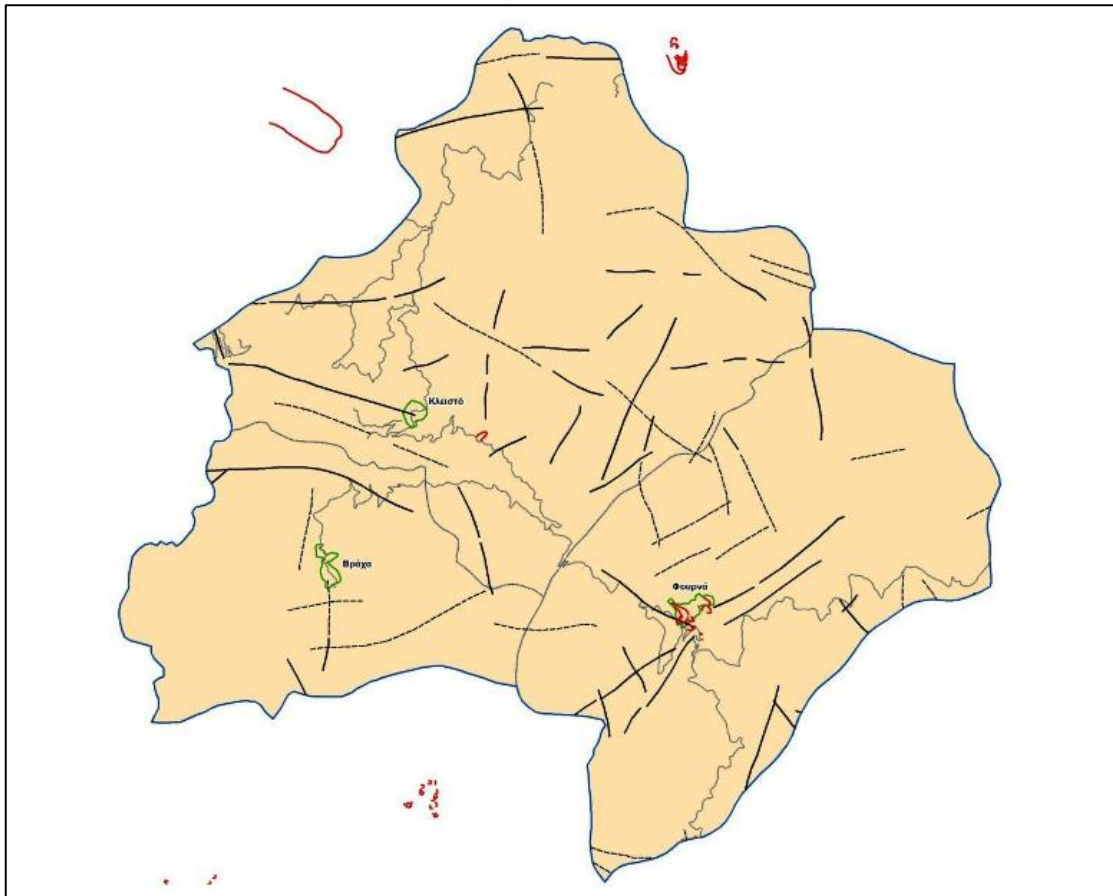
3.5.3.2. Κατολισθητικά φαινόμενα, τεκτονικότητα και σεισμικότητα

Κατολισθητικά φαινόμενα

Οι έντονες κλίσεις που παρατηρούνται στη περιοχή μελέτης σε συνδυασμό με τη γεωλογία της περιοχής έχουν σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία συχνών κατολισθητικών φαινομένων. Οι συνθήκες που επικρατούν στην περιοχή έρευνας (γεωλογικές, τεκτονικές, μορφολογικές και μετεωρολογικές) είναι τέτοιες που δημιουργούν συνθήκες εμφάνισης τέτοιων φαινομένων. Επιπλέον, λόγω των μεγάλων κλίσεων τα ρέματα αποκτούν μεγάλη μεταφορική ικανότητα με αποτέλεσμα την μεταφορά φερτών υλικών στα κατόντη τους και τη δημιουργία πλημμυρικών φαινομένων (Βογιαρίδης, 2013).

Σύμφωνα με μελέτες που έχουν διενεργηθεί από το ΙΓΜΕ κατά τα έτη 1963-2004, έχουν καταγραφεί συνολικά 14 κατολισθητικά φαινόμενα, τόσο εντός της Δ.Ε. Φουρνάς, όσο και πλησίον αυτής. Τα περισσότερα κατολισθητικά μέτωπα εντοπίζονται εντός του οικισμού Φουρνάς και ένα ανατολικά του οικισμού Κλειτσού (Χάρτης 5) (Βογιαρίδης, 2013).

Χάρτης 5. Σύνολο κατολισθητικών φαινομένων εντός και πλησίον της Δ.Ε. Φουρνάς

Πηγή: Βογιαρίδης, 2013.

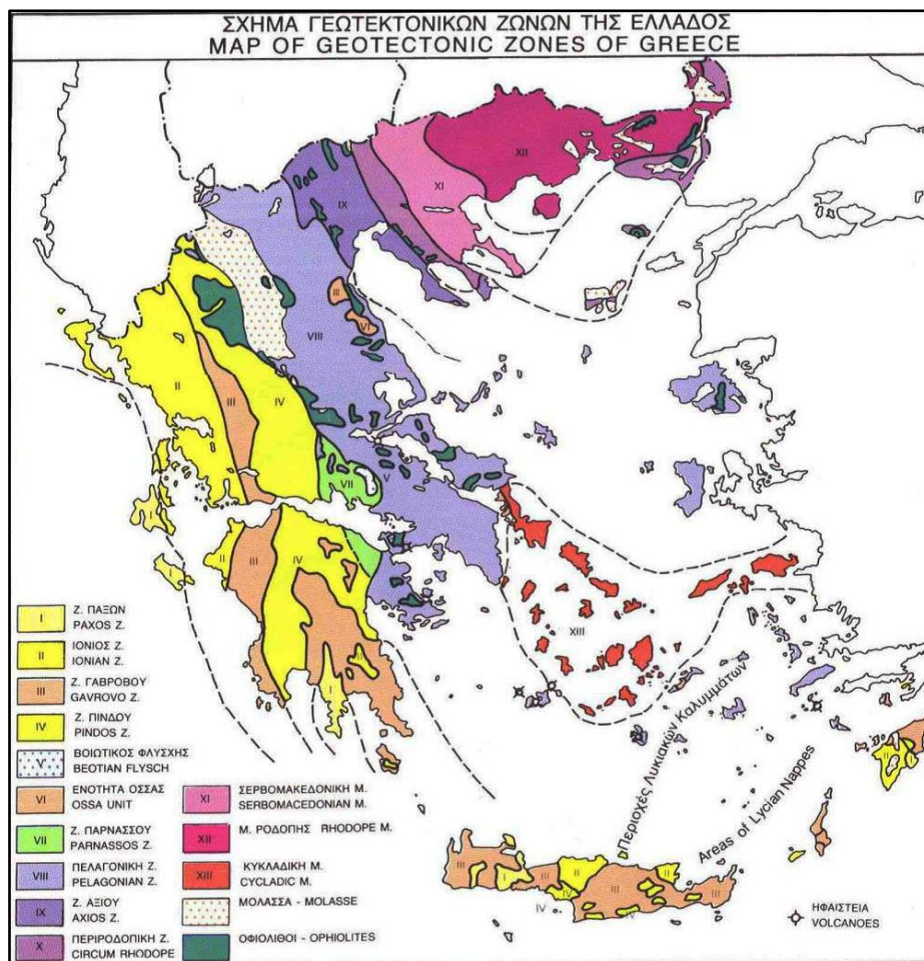
Με κόκκινες γραμμές απεικονίζονται τα μέτωπα των κατολισθήσεων.

Με βάση τη διδακτορική διατριβή του Βασιλειάδη (2010), έγινε στατιστικός υπολογισμός της επικινδυνότητας εκδήλωσης κατολισθήσεων στον Ελληνικό χώρο λαμβάνοντας υπόψη κάποιους βασικούς παράγοντες που επηρεάζουν την δημιουργία τέτοιων

Γεωλογικά χαρακτηριστικά

Η περιοχή μελέτης ανήκει γεωτεκτονικά στη ζώνη Ωλονού-Πίνδου (Εικόνα 44), η οποία ξεκινάει από τα ελληνοαλβανικά σύνορα και κατεβαίνει προς τον κορμό της ηπειρωτικής Ελλάδας στα βουνά της Πίνδου, Άγραφα, Αιτωλικό, Βαρδούσια και μετά στη Πελοπόννησο στα βουνά Παναχαϊκό και Ωλονό, ενώ τμήματά της βρίσκονται και στα νησιά Κρήτη και Ρόδο (Βογιαρίδης, 2013).

Εικόνα 43. Γεωτεκτονικές ζώνες Ελλάδας

Πηγή: Βογιαρίδης, 2013

Οι γεωλογικοί σχηματισμοί που απαντώνται στη περιοχή μελέτης είναι οι εξής:

Παλαιόκαινο-Ηώκαινο

Φλύσσης: εναλλαγές λεπτόκοκκων ψαμμιτών και πηλιτών ερυθρού χρώματος. Συναντάται μόνο νοτιοδυτικά του χωριού Δόριζα.

Ψαμμιτομαργαϊκές εντρώσεις μέσα στους ασβεστόλιθους, οι οποίοι βρίσκονται μέσα στον φλύσχη της Πίνδου.

Σαντώνιο-Μαιστρίχτιο

Ασβεστόλιθοι: λευκότεφροι, ελαφρά κιτρινίζοντες και κατά τόπους ερυθρίζοντες, λεπτοστρωματώδεις με διαστρώσεις και κονδύλους πυριτόλιθων, μικριτικοί, βιομικριτικοί, μικροκλαστικοί.

Βαλάνζιο-Κονιάσιο

Ζαχαρώδεις, μικροκροκαλοπαγείς και μαργαϊκοί ασβεστόλιθοι, μάργες διαφόρου τύπου, αργιλικό σχιστόλιθοι, πηλίτες και κατά θέσεις λεπτόκοκκοι, ημισυνεκτικοί ψαμμίτες.

Αν. Τιθώνιο-Βαλάνζιο

Στρώματα μεταβάσεως: εναλλαγές λεπτοπλακωδών ασβεστόλιθων, ασβεστομαργαϊκών υλικών, ψαμμιτών και λατυποπαγών ασβεστόλιθων.

Δογγέριο-Τιθώνιο

Πολύχρωμοι κερατόλιθοι: αποτελούνται από πράσινους, καφέ, μαύρους και κόκκινους κερατόλιθους με πάχος στρωμάτων μέχρι 20cm. Μέσα σ' αυτούς απαντούν λίγες εντρώσεις αργιλοπυριτικού υλικού.

Διάσιο

Μαργαϊκοί ασβεστόλιθοι: λεπτοστρωματώδεις μέχρι μεσοστρωματώδεις μαργαϊκοί ασβεστόλιθοι, το πάχος των στρωμάτων δεν υπερβαίνει τα 30cm. Μέσα σ' αυτούς παρατηρούνται εντρώσεις αργιλικών σχιστόλιθων, αργιλομαργαϊκών σχιστόλιθων και κερατόλιθων (Βογιαρίδης, 2013).

Από άποψη ύπαρξης ορυκτών πρώτων υλών, η Ευρυτανία χαρακτηρίζεται χαμηλής δυναμικότητας. Εντός της Δ.Ε. Φουρνάς δεν εντοπίζεται καμία πηγή ύπαρξης ορυκτών πρώτων υλών. Επίσης, παρατηρείται παντελής απουσία οποιασδήποτε εκμετάλλευσης ορυκτών πρώτων υλών (Βογιαρίδης, 2013).

Τεκτονικότητα

Όσον αφορά στη τεκτονική δραστηριότητα της περιοχής, θα πρέπει να αναφερθεί η ισχυρή τεκτονική καταπόνηση των σχηματισμών του φλύσχη, που πέρα από την έντονη πτύχωση ή και στολίδωση εκδηλώνεται και με εσωτερικές εφιπτεύσεις στα ιζήματα αυτά. Μετρήθηκαν 84 ρήγματα ορατά και πιθανά, τα οποία βάση παρατάξεων χωρίστηκαν σε τέσσερις ομάδες.

Τα ρήγματα με παρατάξεις 45-90° και 225-270° εμφανίζονται με μεγαλύτερη συχνότητα, το οποίο αποτελεί χαρακτηριστικό των εφελκυστικών τάσεων που παρουσιάζει η ευρύτερη περιοχή, ενώ δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για την ενεργότητα των ρηγμάτων (Πίνακας 51) (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Πίνακας 51. Παρατάξεις και σύνολο ρηγμάτων της Δ.Ε. Φουρνάς

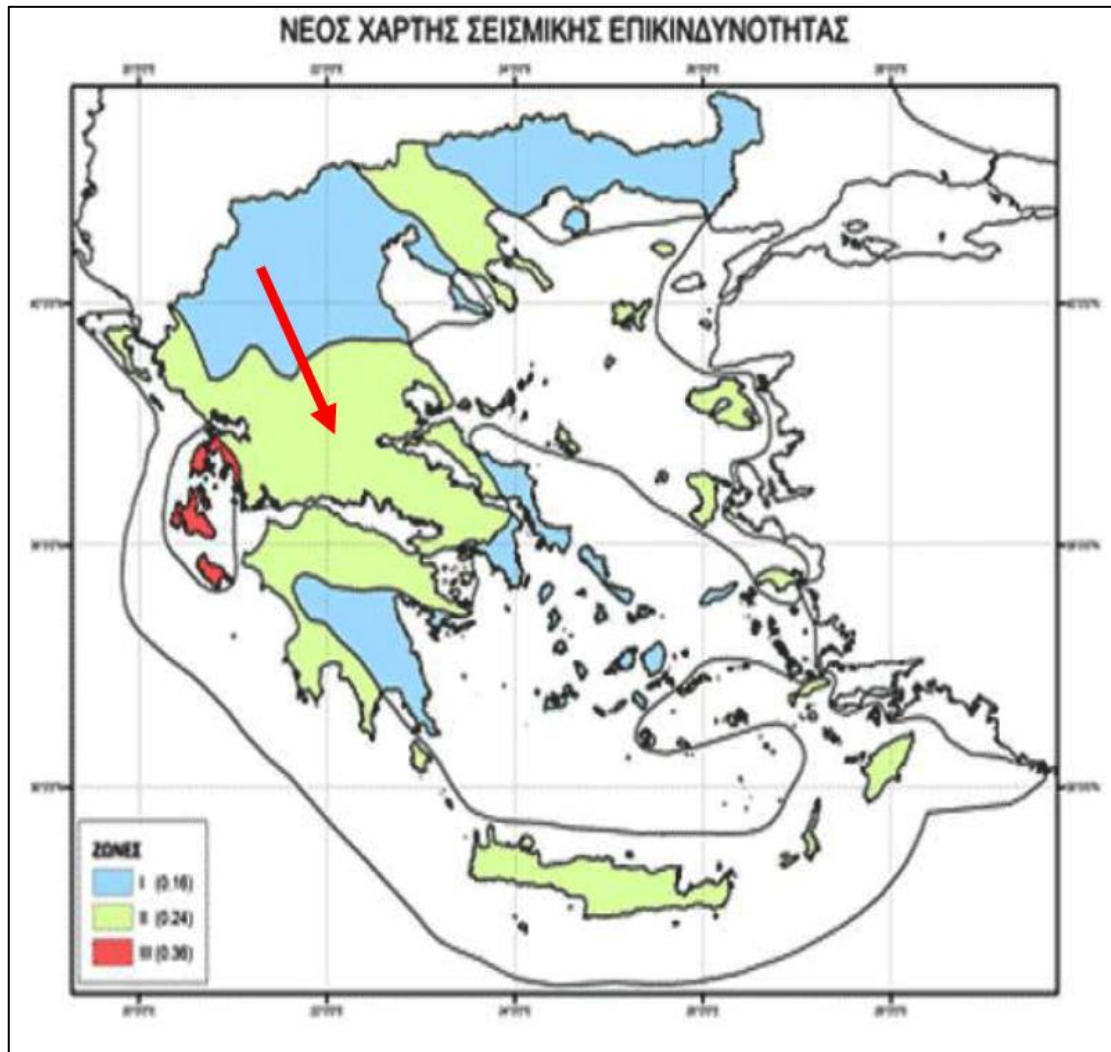
α/α	Παρατάξεις (θ)		Αριθμός ρηγμάτων		Σύνολο ρηγμάτων ανά ομάδα
1	0045	180-225	13	1	14
2	45-90	225-270	29	2	31
3	90-135	270-315	15	2	17
4	123-180	315-360	8	14	22
ΣΥΝΟΛΟ					84

Πηγή: Σιακαβέλλας *et al.*, 2015

Σεισμικότητα

Ο Δήμος Καρπενησίου κατατάσσεται στη Ζώνη Σεισμικής Επικινδυνότητας II με σεισμική επιτάχυνση του εδάφους 0,24g (Χάρτης 7). Στα νεότερα χρόνια ο πιο πρόσφατος σεισμός σημειώθηκε το Φεβρουάριο του 1966 στην ευρύτερη περιοχή με μέγεθος 5,9R (Βογιαρίδης, 2013).

Χάρτης 7. Χάρτης σεισμικής επικινδυνότητας

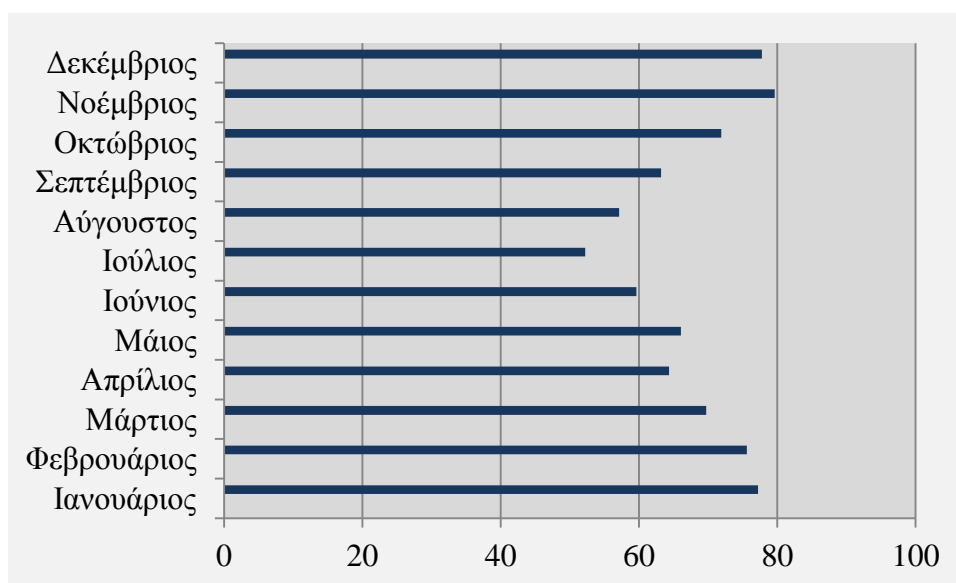
Πηγή: Βογιαρίδης, 2013

3.5.3.3. Κλιματολογικά στοιχεία

Το κλίμα της περιοχής μελέτης είναι ορεινό ηπειρωτικό. Κυριαρχούν οι χειμωνιάτικες βροχοπτώσεις και χιονοπτώσεις και οι χαμηλές θερμοκρασίες, ενώ κατά τους θερινούς μήνες, οι οποίες είναι δροσεροί, δεν παρατηρούνται φαινόμενα καύσωνα και ξηρασίας (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Η μέγιστη τιμή της μέσης μηνιαίας υγρασίας είναι 79,6% τον Νοέμβριο και η ελάχιστη τιμή της 52,2% τον Ιούλιο χωρίς να παρουσιάζει ιδιαίτερη διακύμανση (**Γράφημα 6**) (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

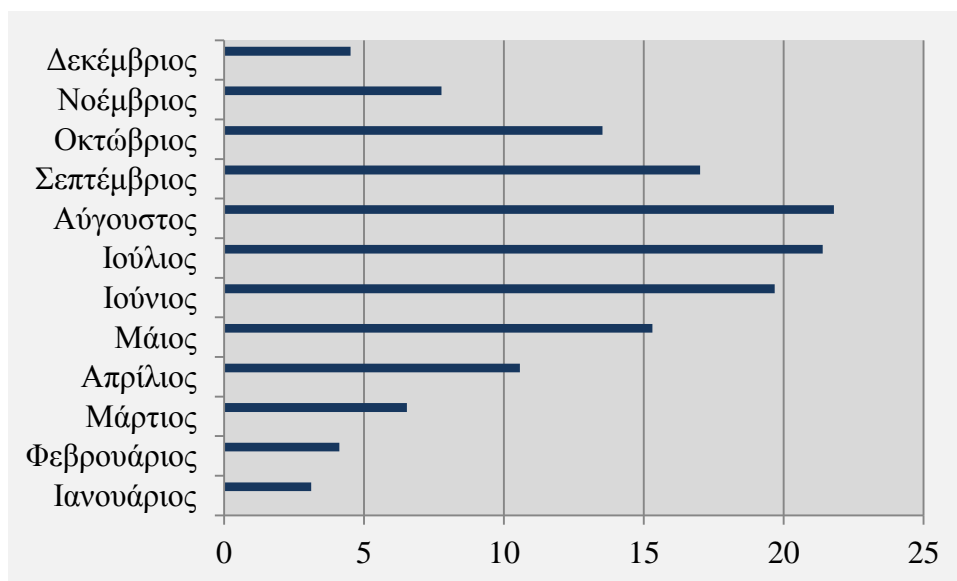
Γράφημα 6. Μέση σχετική υγρασία(%)

Πηγή: Σιακαβέλλας *et al.*, 2015. Ιδία επεξεργασία

Η ελάχιστη τιμή της μέσης μηνιαίας θερμοκρασίας είναι 3,11 °C τον Ιανουάριο και η μέγιστη τιμή της είναι 21,8 °C τον Αύγουστο, χαρακτηρίζοντας το κλίμα της περιοχής με βαρύ χειμώνα και δροσερό καλοκαίρι, ενώ κατά τους χειμερινούς μήνες σημειώνονται παγετοί (**Γράφημα 7**) (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

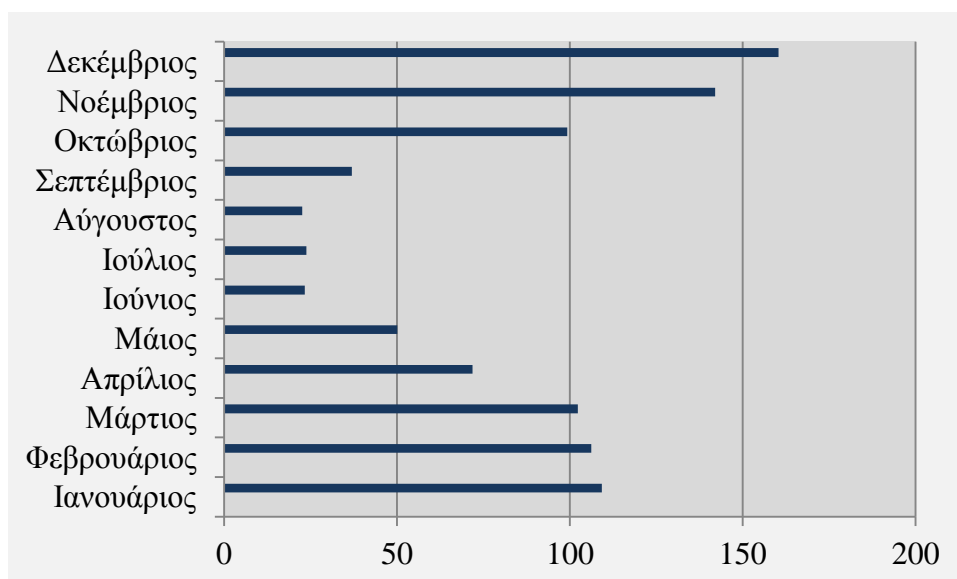
Γράφημα 7. Μέση ημερήσια θερμοκρασία αέρα °C

Πηγή: Σιακαβέλλας *et al.*, 2015. Ιδία επεξεργασία

Βροχοπτώσεις σημειώνονται καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, αλλά το χειμώνα σημειώνονται οι περισσότερες. Κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού η βροχόπτωση είναι μικρή αλλά σημαντική. Αντίθετα κατά τους εαρινούς μήνες παρατηρείται μεγάλος αριθμός ημερών βροχής χωρίς να συνοδεύονται από μεγάλες ποσότητες νετού. Το συνολικό ετήσιο ύψος βροχοπτώσεων ανέρχεται σε 963,44 mm και είναι από τα μεγαλύτερα της χώρας, ενώ η μέγιστη τιμή παρουσιάζεται τον Δεκέμβριο και η ελάχιστη τον Αύγουστο (**Γράφημα 8**) (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

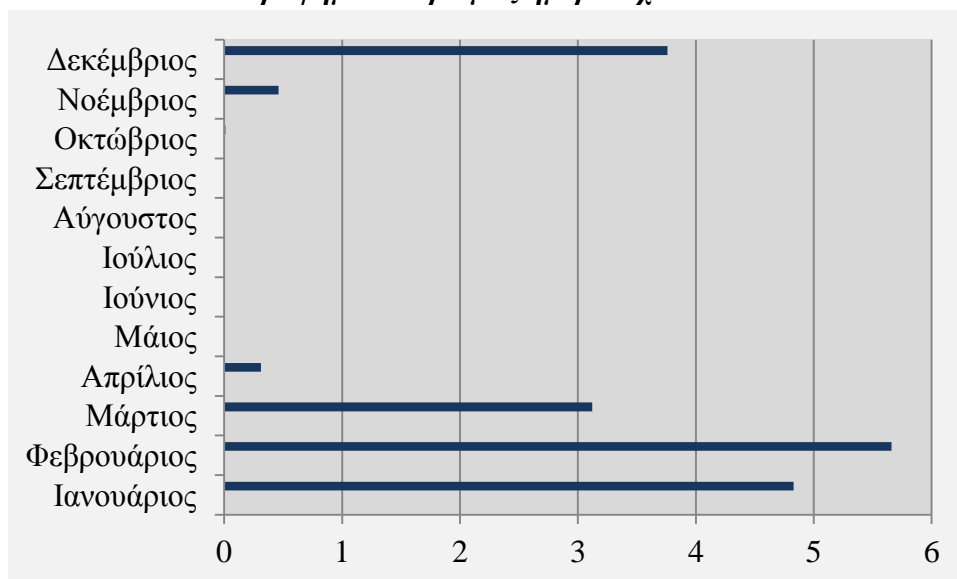
Γράφημα 8. Ολικό ύψος νετού (mm)

Πηγή: Σιακαβέλλας *et al.*, 2015. Ιδία επεξεργασία

Οι χιονοπτώσεις στη περιοχή μελέτης ξεκινούν τον Δεκέμβριο και διαρκούν έως και τον Μάρτιο (**Γράφημα 9**) (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

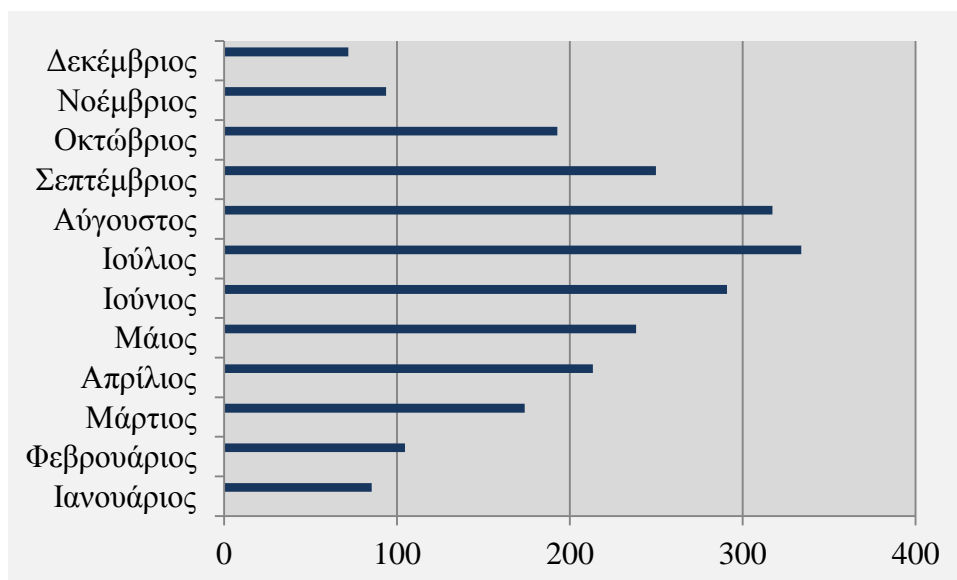
Γράφημα 9. Αριθμός ημερών χιονιού

Πηγή: Σιακαβέλλας *et al.*, 2015. Ιδία επεξεργασία

Η ηλιοφάνεια φτάνει τις 2.560 ώρες ετησίως και είναι από τις μεσαίες της χώρας. Η μέγιστη μηνιαία ηλιοφάνεια σημειώνεται τον Ιούνιο και φτάνει τις 290 ώρες, ενώ η ελάχιστη τον Δεκέμβριο με 71 ώρες (**Γράφημα 10**) (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

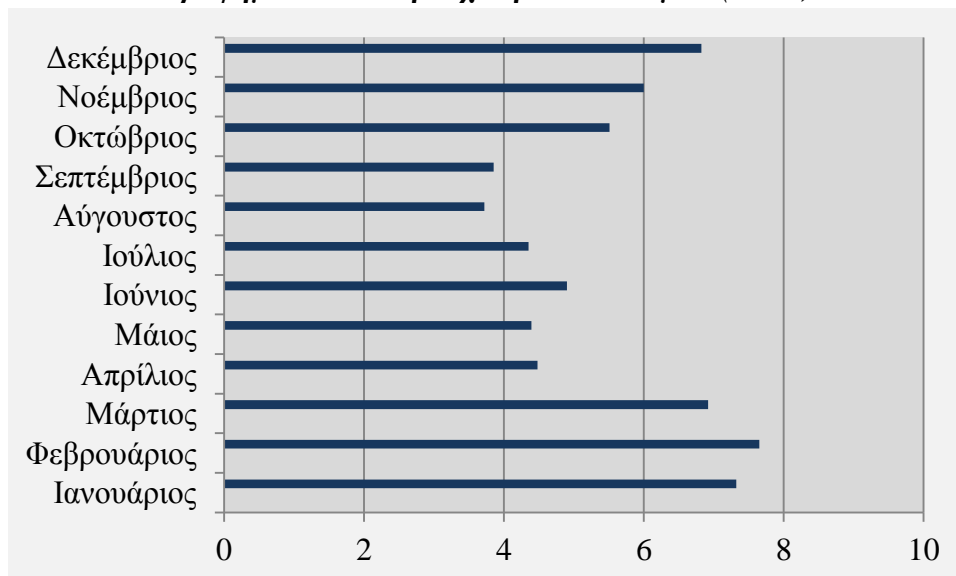
Γράφημα 10. Ηλιοφάνεια (h)

Πηγή: Σιακαβέλλας *et al.*, 2015. Ιδία επεξεργασία

Οι άνεμοι που πνέουν στη περιοχή είναι βορειοανατολικοί, ασθενείς έως μέτριοι λόγω του ανάγλυφου του εδάφους εντάσεως 4-7 knots (**Γράφημα 11**) (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Γράφημα 11. Μέση ταχύτητα του ανέμου (knots)

Πηγή: Σιακαβέλλας *et al.*, 2015. Ίδια επεξεργασία

3.5.3.4. Ρύπανση και μόλυνση περιβάλλοντος

Η Π.Ε. Ευρυτανίας θεωρείται μία από τις περιοχές με τη **λιγότερη ρύπανση** της Ευρώπης. Ανήκει στις **πέντε πιο καθαρές** σε όλο τον κόσμο και αποτελεί τη βάση για τις μετρήσεις πολλών ερευνητικών κέντρων, καθώς θεωρείται ότι η **μόλυνση είναι μηδενική**. Στις αρχές της δεκαετίας του '90, σύμφωνα με έρευνα της επιτροπής της UNESCO (1991), είχε χαρακτηριστεί ως ένα από τα 5 καθαρότερα οικοσυστήματα του πλανήτη (Δήμος Καρπενησίου, 2012). Η ποιότητα της ατμόσφαιρας στην περιοχή μελέτης διατηρείται σε πολύ καλό επίπεδο χωρίς να εμφανίζει σοβαρές τιμές αέριων ρύπων. Αυτό οφείλεται τόσο στη μηδαμινή επιβάρυνση του αέρα από εκπεμπόμενους λόγω οδικής κυκλοφορίας ρύπους, όσο και στις μειωμένες εκπομπές από τα συστήματα θέρμανσης κατά τους χειμερινούς μήνες λόγω του μικρού μεγέθους των οικισμών (Χατζηδημητρίου *et al.*, 2013). Επιπλέον, η βιομηχανική δραστηριότητα είναι ανύπαρκτη. Η περιοχή είναι ελάχιστα επιβαρυνμένη, χωρίς προβλήματα ποιοτικά και ποσοτικά, τόσο των υδάτων της, όσο και του εδάφους της. Λόγω του μικρού πληθυσμού των οικισμών τα απόβλητα είναι ελάχιστα, ενώ οι περιορισμένες αγροτικές καλλιέργειες και η περιορισμένη άσκηση της κτηνοτροφίας δεν επιβαρύνουν το φυσικό περιβάλλον (Βογιαρίδης, 2013).

3.5.3.5. Οικοσυστήματα, Χλωρίδα, Πανίδα, Προστατευόμενες Περιοχές

Οικοσυστήματα

Το μεγαλύτερο τμήμα της Δ.Ε. Φουρνάς καλύπτεται από δασικά οικοσυστήματα (Εικόνα 44). Οι ζώνες βλάστησης που διακρίνονται στη περιοχή είναι οι εξής:

1. Παραμεσογειακή Ζώνη Βλάστησης των Θερμόβιων Φυλλοβόλων Δρυών (*Quercetalia pubescentis*)-λοφώδης υποορεινή:

Η συγκεκριμένη ζώνη δε διαχωρίζεται σαφώς από τη ζώνη Οξιάς-Ελάτης. Εμφανίζεται κυρίως στα μικρότερα υψόμετρα και τις νότιες εκθέσεις. Σε αυτή διακρίνονται οι εξής υποζώνες:

α) *Ostryo-Carpinion* (υποζώνη Οστριάς και Γαύρου): διακρίνεται στους παρακάτω αυξητικούς χώρους:

- *Quercetum cocciferae* ή *cocciferetum* (αυξητικός χώρος Πουρναριού): ο συγκεκριμένος αυξητικός χώρος ξεκινά από τα χαμηλότερα υψόμετρα της περιοχής μελέτης (περίπου στα 600m), ειδικότερα της περιοχής όπου απαντάται η διαχειριστική κλάση της Ελάτης, μέχρι το υψόμετρο των 1000m και πλέον. Επιπλέον, εμφανίζεται και στον υπόροφο των δασών Ελάτης – μαύρης Πεύκης.
- *Carpinetum orientalis* (αυξητικός χώρος Ανατολικού Γαύρου): Εμφανίζεται στις βόρειες εκθέσεις και τις παρυφές των υψηλών ορέων.

β) *Quercion confertae* (υποζώνη πλατύφυλλης Δρυός): καταλαμβάνει μεγάλο μέρος της περιοχής μελέτης και αποτελεί συνέχεια της προηγούμενης υποζώνης. Στην έκτασή της, ο χαρακτήρας του μεσογειακού βιοκλίματος αναγνωρίζεται ως υπομεσογειακός, με αριθμό βιολογικώς ξηρών ημερών από 0 έως 40. Ο χειμώνας είναι δριμύς, με μέση ελάχιστη θερμοκρασία ψυχρότερου μήνα μικρότερη από 0°C και τις χιονοπτώσεις να διαρκούν 1 με 2 μήνες. Η συγκεκριμένη υποζώνη διακρίνεται στους παρακάτω αυξητικούς χώρους:

- *Tilio – Castanetum* (αυξητικός χώρος Φλαμουριάς – Καστανιάς): αντιπροσωπεύει μικτά δάση φυλλοβόλων πλατύφυλλων από *Castanea vesca*, *Tilia argentea*, *Quercus conferta*, *Quercus petraea*, *Acer obtusatum*, *Ostrya carpinifolia*, *Carpinus betulus*, *Fraxinus ornus*, *Quercus cerris* κ.λπ.
- *Quercetum montanum* (αυξητικός χώρος ορεινής Δρυός): εμφανίζεται στην ανώτερη περιοχή της υποζώνης και αποτελείται κυρίως από δρυοδάση με *Quercus cerris* και *Quercus petraea*.

2. Ζώνη Δασών Οξιάς-Ελάτης και Ορεινών Παραμεσόγειων Κωνοφόρων (*Fagetalia*) (ορεινή υπαλπική):

Η ζώνη αυτή περιλαμβάνει τις ορεινές περιοχές της Κεντρικής και Βόρειας Ελλάδας και φτάνει κατακόρυφα μέχρι τα ανθρωπογενή δασοόρια (1800-1900 m). Στα πλαίσιά της εξαπλώνονται δάση υβριδογενούς Ελάτης (*Abies borisii regis*), μικτά δάση Ελάτης-Οξιάς και δάση Οξιάς. Ο χαρακτήρας του μεσογειακού βιοκλίματος αναγνωρίζεται εδώ ως αξηρικός εύκρατος, με πολύ περιορισμένο έως μηδαμινό αριθμό βιολογικώς ξηρών ημερών. Ο χειμώνας είναι δριμύς, με μέση ελάχιστη θερμοκρασία του ψυχρότερου μήνα μικρότερη από 0°C, καθώς και με χιόνια που διαρκούν μερικούς μήνες.

Στην παραπάνω ζώνη ανήκει η υποζώνη Fagion moesiacaе (υποζώνη μοισιακής Οξιίας), όπου απαντώνται οι εξής τρεις αυξητικοί χώροι:

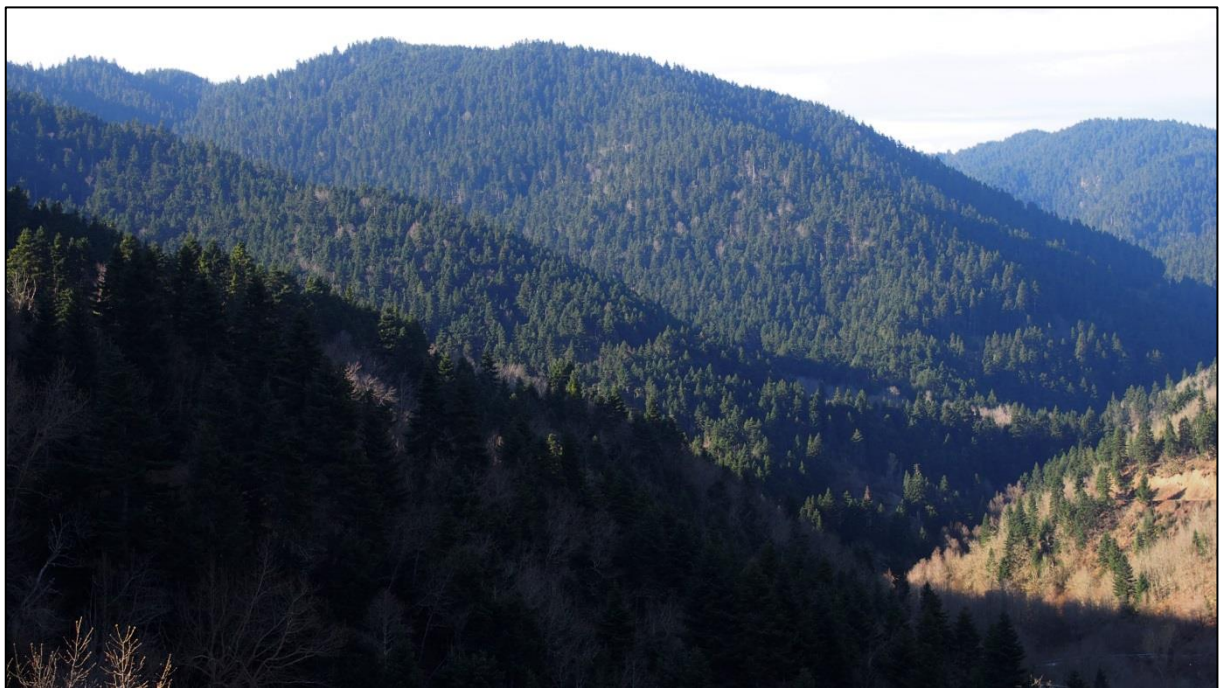
- Fagetum moesiacaе (αυξητικός χώρος μοισιακής Οξιίας).
- Abietum borisii regis (αυξητικός χώρος υβριδογενούς Ελάτης): σε αυτόν ανήκουν τα δάση υβριδογενούς Ελάτης που εξαπλώνονται στην Κεντρική Πίνδο. Επιπλέον, εδώ συναντώνται διαφοριστικά είδη βρύων σε σχέση με τον αυξητικό χώρο Fagetum moesiacaе.
- Abieti-Fagetum moesiacaе (αυξητικός χώρος Ελάτης-μοισιακής Οξιίας).

3. Εξωδασική Ζώνη Υψηλών Ορέων (Astragalo-Acantholimonetalia):

Η συγκεκριμένη ζώνη εκτείνεται άνωθεν της ζώνης της Ελάτης, συνήθως πάνω από τα ανθρωπογενή δασοόρια και δενδροόρια, επί των κορυφών των υψηλών ορέων του Τυμφρηστού, της Μάρτσας και της Βουλγάρας. Πρόκειται για τη λεγόμενη ψευδαλπική χορτολιβαδική διάπλαση, η οποία συντίθεται από θαμνώδη και ποώδη βλάστηση (κυρίως πολυετή λιβαδικά φυτά), που έχει υποστεί υποβάθμιση εξαιτίας της υπερβόσκησης από κοπάδια προβάτων και βοοειδών.

Όσον αφορά την εξάπλωση της Ελάτης στην περιοχή μελέτης, πρέπει να επισημανθεί ότι αυτή δεν περιορίζεται αποκλειστικά στη ζώνη Οξιίας-Ελάτης (Fagetalia), αλλά τις περισσότερες φορές παρεμβάλλεται και στη ζώνη της Δρυός, μιας και πολλά δάση Ελάτης έχουν πάρει τη θέση παλαιότερων δρυοδασών. Ακόμη, ως είδος δυναμικό και ολιγαρκέστερο άλλων, η Ελάτη εισέρχεται και σε άλλες φυτοκοινωνικές ενώσεις. Έτσι, η ένταξη μιας περιοχής σε μία ορισμένη ζώνη βλάστησης πρέπει να γίνεται με ιδιαίτερη προσοχή και αφού εξετασθούν τόσο οι φυτοκοινότητες του υπορόφου των ελατοδασών, όσο και οι ανθρωπογενείς παράγοντες (Μανιός *et al.*, 2016).

Εικόνα 44. Το δάσος στη Φουρνά

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Χλωρίδα

Στη περιοχή μελέτης απαντώνται κυρίως τα είδη χλωρίδας που αναφέρονται στον Πίνακα 52, ενώ οι χρήσεις του ξύλου τους στο Παράρτημα, Πίνακας 72.

Πίνακας 52. Κυριότερα είδη χλωρίδας

Abies borisii regis	υβριδογενής Ελάτη
Acer obtusatum	βαλκανικό Σφενδάμι
Castanea sativa	κοινή Καστανιά
Quercus petraea	Γρανιτσοβελανιδιά, απόδισκη/άμισχη Δρύς
Quercus conferta	Πυκνοβελονιά, πλατύφυλλη Δρύς
Ostrya carpinifolia	Οστριά
Carpinus betulus	Γαύρος
Fraxinus ornus	μικρός Φράξος

Πηγή: Μανιός *et al.*, 2016

Επίσης, απαντώνται και άλλα δασοπονικά είδη σε μίξη με τα ανωτέρω, αλλά μικρότερης δασοπονικής αξίας λόγω της περιορισμένης παρουσίας τους (Πίνακας 53).

Πίνακας 53. Δασοπονικά είδη με περιορισμένη παρουσία στη Δ.Ε. Φουρνάς

Κωνοφόρα	
Taxus baccata	ραγοφόρος Ίταμος
Juniperus oxycedrus	Αγριόκεδρο, οξύκεδρη Άρκευθος
Juniperus nana	νανώδης Άρκευθος
Juniperus foetidissima	Βουνοκυπάρισσο, δυσσομότατη Άρκευθος
Juniperus excelsa	Αγριοκυπάρισσο, ψηλή Άρκευθος
Cupressus arizonica	Κυπαρίσσι της Αριζόνα: από αναδασώσεις
Πλατύφυλλα	
Aesculus hippocastanum	Ιπποκαστανιά
Cornus mas	Κρανιά
Cercis siliquastrum	Κουτσουπιά
Cornus sanguinea	Αγριοκρανιά
Corylus avellana	Φουντουκιά, Λεπτοκαρυά
Erica verticillata	Χαμορείκι, δεσμανθής Ερείκη
Ficus carica	καρική Συκιά
Ilex aquifolium	Αρκουδοπούρναρο, οξύφυλλος Ίληξ
Juglans regia	βασιλική Καρυδιά
Lonicera etrusca Santi	Δασοαγιόκλημα
Lonicera implexa Ait	Πουρναροαγιόκλημα
Morus alba	λευκή Μουριά
Phillyrea media	μικρό Φιλλύκι
Pyrus amygdaliformis	Γκορτσιά
Pyrus communis	Αγλαδιά, Απιδιά
Pistacia terebinthus	Αγριοτσικουδιά
Prunus spinosa	Τσαπουρνιά, ακανθώδης Προύνος
Rhus coriaria	Σουμάκι, βυρσοδεψικός Ρούς
Ribes grossularia	Λαγοκερασιά, Φραγκοστάφυλο
Robinia pseudoacacia	Ψευδακακία
Rosa arvensis	Δασοτριανταφυλλιά, αρουραία Αγριοτριανταφυλλιά
Rosa canina	Σκυλοτριανταφυλλιά, κυνοροδή Αγριοτριανταφυλλιά
Rubus tomentosus	Κιτρινοβατομουριά
Rubus hirtus	Βουνοβατομουριά
Rubus idaeus	Σμεουρδιά, ιδιαίος Βάτος
Sambucus nigra	Κουφοξυλιά, μαύρος Σαμπούκος
Sorbus domestica	ήμερη Σορβιά
Sorbus torminalis	Πρακανιά, αντιδυσεντερική Σορβιά
Spartium junceum	Σπάρτο
Αναρριχώμενα	
Clematis flammula	φλογώδης Άμπελος
Hedera helix	Κισσός
Vitis vinifera	οινοφόρος Άμπελος

Ημιπαράσιτα	
Loranthus europaeus	ευρωπαϊκός Λώρανθος: επί των ατόμων Δρυός και Καστανιάς
Viscum album	Ίξος ή Γκύ: επί των ατόμων Ελάτης

Πηγή: Μανιός *et al.*, 2016

Η χλωρίδα της υπό μελέτη περιοχής συμπληρώνεται από ένα πλήθος ποωδών (μονοετών-πολυετών) φυτών και λιβαδικών, ενώ απαντώνται και αρκετά **αρωματικά φυτά** που έχουν και φαρμακευτικές ιδιότητες. Κύριοι εκπρόσωποι είναι η ρίγανη, το τσάι του βουνού, το τίλιο, το χαμομήλι, το σαλέπι, η αγριάδα, η φροξυλιά, το σπάρτο, αϊγιάνης, το μελισσόχορτο, το χελιδονόχορτο, το θυμαράκι, η λυγαριά, η αγριοτριανταφυλλιά (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015, Μανιός *et al.*, 2016).

Πανίδα

Η ευρύτερη περιοχή θεωρείται καταφύγιο για μεγάλα θηλαστικά, καθώς και το νοτιότερο σημείο εξάπλωσης του λύκου στην Βαλκανική. Σποραδικά απαντάται η αρκούδα, ενώ σε μεγάλους πληθυσμούς απαντάται το ζαρκάδι και το αγριογούρουνο (**Πίνακας 54**).

Πίνακας 54. Κυριότερα είδη πανίδας

Καφέ αρκούδα	Ursus arctos
Ζαρκάδι	Capreolus capreolus
Αγριογούρουνο	Sus scrofa
Λύκος	Canis lupus
Αλεπού	Vulpes vulpes
Λαγός	Lepus europaeus
Αγριόγατα	Felis silvestris
Σκίουρος	Sciurus vulgaris

Πηγή: Σιακαβέλλας *et al.*, 2015, Μανιός *et al.*, 2016. Ιδία επεξεργασία

Τα πτηνά που απαντώνται στη περιοχή μελέτης είναι η ορεινή πέρδικα (*Alectoris graeca*), το σαΐνι (*Accipiter nisus*), ο βασιλαετός (*Aquila heliaca*), ο χρυσαετός (*Aquila chrysaetos chrysaetos*), το όρνιο (*Gyps fulvus fulvus*) και ορισμένα άτομα φιδαιτού (*Circaetus gallicus*) (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015, Μανιός *et al.*, 2016).

Όσον αφορά στην ιχθυοπανίδα της περιοχής, απαντώνται τα εξής είδη: *Salmo farioides*, *Squalius peloponnesis*, *Barbus albanicus*, *Barbus peloponnesius*, *Telestes pleurobipunctatus*, *Salaria economidisi* (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Προστατευόμενες Περιοχές

❖ Προστατευτικά δάση

Στη περιοχή μελέτης υπάρχουν δάση τα οποία έχουν χαρακτηριστεί ως προστατευτικά ή απολύτως προστατευτικά με απόφαση του Γενικού Γραμματέα της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας (Πίνακας 55).

Η διαχείριση των δασών αυτών γίνεται κατά τρόπο που αποκλείει την υποβάθμιση της βλάστησης και τη διάβρωση των εδαφών, σύμφωνα με ειδικές διατάξεις του ν.δ. 86/1969. Ωστόσο, τμήματα των προστατευτικών δασών βρίσκονται εντός των ορίων των οικισμών, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται συγκρούσεις στις χρήσεις γης.

Πίνακας 55. Προστατευτικά δάση

Όνομασία-Περιοχή	Τοπική Κοινότητα	Έκταση (στρ)	Χαρακτηρισμός	Σκοπός	Αριθμός απόφασης	Αριθμός ΦΕΚ
Θέση Κρι	Φουρνάς	3,70	Προστατευτικό	Περιαστικό δάσος	313/24-01-2006	79/Δ/2006
Θέση Κρι	Κλειτσού (Κορίτσα)	256	Απολύτως προστατευτικό	Προστασία στον οικισμό Κορίτσα	314/24-01-2006	80/Δ/2006
Θέση Γαβλόρεμα-Κρασιές	Κλειτσού (Μεσοχώρι)	92	Απολύτως προστατευτικό	Προστασία στον οικισμό Μεσοχώρι	315/24-01-2006	103/Δ/2006
Θέση Κιούγκια-Λεύκα	Κλειτσού (Πλάτανος)	274	Απολύτως προστατευτικό	Προστασία στον οικισμό Πλάτανος	316/24-01-2006	103/Δ/2006
Θέση Παλιοκοπράκι-Μουρτάρη	Βράχας	419	Απολύτως προστατευτικό	Προστασία στον οικισμό Βράχα	376/20-01-2006	109/Δ/2006

Πηγή: ΦΕΚ 79/Δ/2006, 80/Δ/2006, 103/Δ/2006, 109/Δ/2006. Ιδία επεξεργασία

❖ Καταφύγια Άγριας Ζωής

Δύο Καταφύγια Άγριας Ζωής εμπίπτουν στη περιοχή μελέτης, το Κ284 και το Κ300 (Πίνακας 56). Σκοπός της ίδρυσης των Καταφυγίων είναι η προστασία, ανάπτυξη, αναπαραγωγή και εκμετάλλευση του θηραματικού πλούτου μέσω της απαγόρευσης της θήρας όλων των θηραμάτων (ΦΕΚ708/Β/1980, 1512/Β/1976). Σύμφωνα με τον νόμο 3937/2011 εντός των Καταφυγίων Άγριας Ζωής απαγορεύονται η θήρα, οι αγώνες κυνηγετικών ικανοτήτων σκύλων δεικτών, η αλιεία, η σύλληψη της άγριας πανίδας, η συλλογή της άγριας χλωρίδας, η καταστροφή ζώνης με φυσική βλάστηση με κάθε τρόπο, η καταστροφή των φυτοφρακτών, η αμμοληψία, η αποστράγγιση, η επιχωμάτωση και αποξήρανση ελωδών εκτάσεων, η ρύπανση των υδατικών συστημάτων, η διάθεση ή απόρριψη αποβλήτων, η ανάπτυξη ιχθυοκαλλιέργειών, η διενέργεια στρατιωτικών ασκήσεων, καθώς και η υπαγωγή έκτασης του καταφυγίου σε πολεοδομικό ή ρυμοτομικό σχεδιασμό, ενώ επιτρέπεται η εγκατάσταση παρατηρητηρίων της άγριας πανίδας, η εκτέλεση λατομικών και μεταλλευτικών δραστηριοτήτων, όπως και δρόμων (έπειτα από υποβολή μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων) (ΦΕΚ 60/Α/2011).

Πίνακας 56. Καταφύγια Άγριας Ζωής

Κωδικός ΚΑΖ	Όνομασία- Περιοχή	Τοπική Κοινότητα	Έκταση (Ha)	Αριθμός απόφασης	Αριθμός ΦΕΚ
Κ300	Βούζια- Καπνοράχη	Φουρνάς	1291,283	203170/5580/06-12-1976	1512/Β/1976
Κ284	Μάρτσα- Κοκκινόβρυση	Κλειτσού	687,612	177817/3260/15-07-1980	708/Β/1980

Πηγή: ΦΕΚ 1512/Β/1979 και 708/Β/1980. Ιδία επεξεργασία

❖ Γεώτοποι

Δυτικά του Κλειτσού και βόρεια της Βράχας, περνά το Μέγα Ρέμα που πηγάζει από τα Φουρνά. Σε εκείνο το σημείο, το ποτάμι στενεύει και δημιουργεί το Φαράγγι της Τσούκας (Εικόνα 45), από την ομώνυμη κορυφή (1.361μ.), αλλά και Ψιλιάνα. Προκειμένου να το προσεγγίσει κάποιος, απαιτείται περπάτημα από την παλιά γέφυρα του δρόμου Κλειτσού-Βράχας και στη συνέχεια, πεζοπορώντας-κολυμπώντας το ρέμα για τρία τέταρτα της ώρας περίπου, φτάνει στο Φαράγγι. Το φαράγγι αποτελεί περιοχή με ιδιαίτερο γεωεπιστημονικό ενδιαφέρον (Βογιαρίδης, 2013).

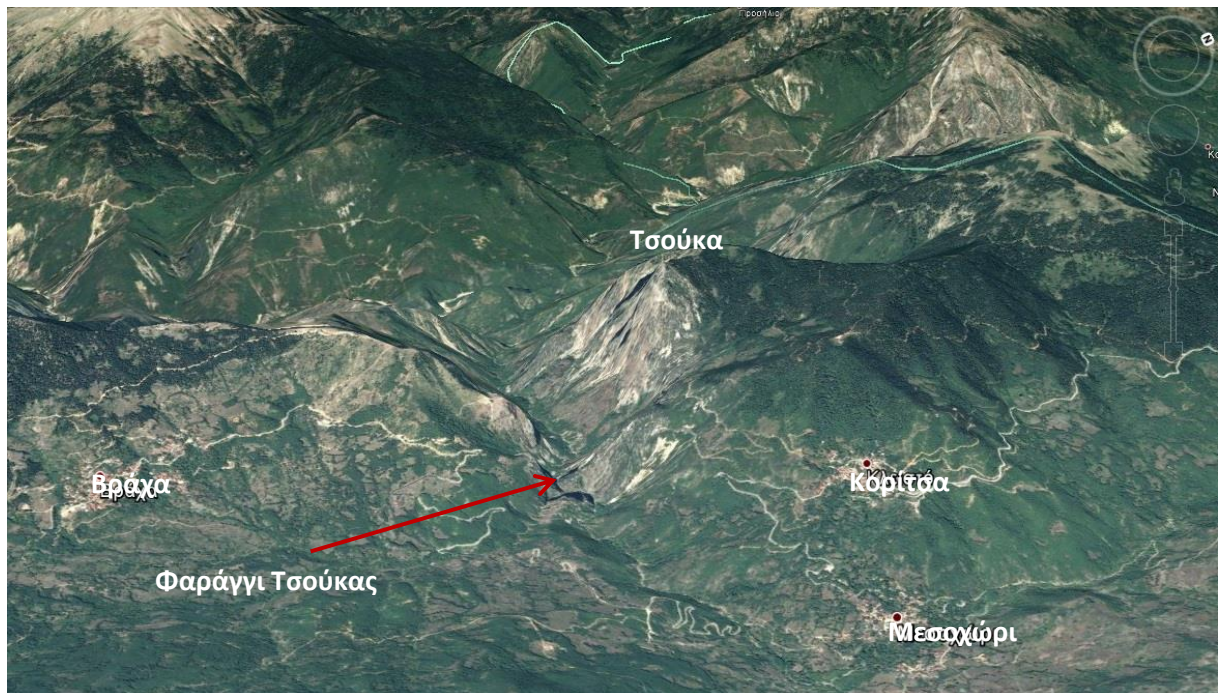
Σύμφωνα με τον Επικαιροποιημένο Χάρτη Γεωτόπων, Δικτύων Γεωδιαδρομών και Γεωπαρκών Ελλάδας, στη περιοχή μελέτης περιλαμβάνονται δύο κατηγορίες γεωτόπων: το Φαράγγι της Τσούκας ως γεωμορφολογική δομή και τοπίο και θέσεις τεκτονικού ενδιαφέροντος στη περιοχή Φουρνά (Εικόνα 46) (igmegeoheritage.weebly.com, 2015).

Ως γεώτοποι ονομάζονται οι γεωλογικές - γεωμορφολογικές εμφανίσεις και μορφές που αντιπροσωπεύουν σημαντικές στιγμές της Ιστορίας της Γης, είναι σημαντικοί μάρτυρες της μακράς εξέλιξής της ή δείχνουν σύγχρονες φυσικές, γεωλογικές διεργασίες που συνεχίζουν να εξελίσσονται στην επιφάνεια της Γης. Το σύνολο των γεωτόπων αποτελούν τη γεωλογική μας κληρονομιά και πρέπει να διατηρηθούν για επιστημονικούς, ερευνητικούς, διδακτικούς, εκπαιδευτικούς, οικολογικούς, τουριστικούς, αισθητικούς και, γενικότερα, πολιτιστικούς

σκοπούς. Οι λόγοι διατήρησης της γεωλογικής κληρονομιάς είναι πολλοί, ανάμεσα στους οποίους οι εξής:

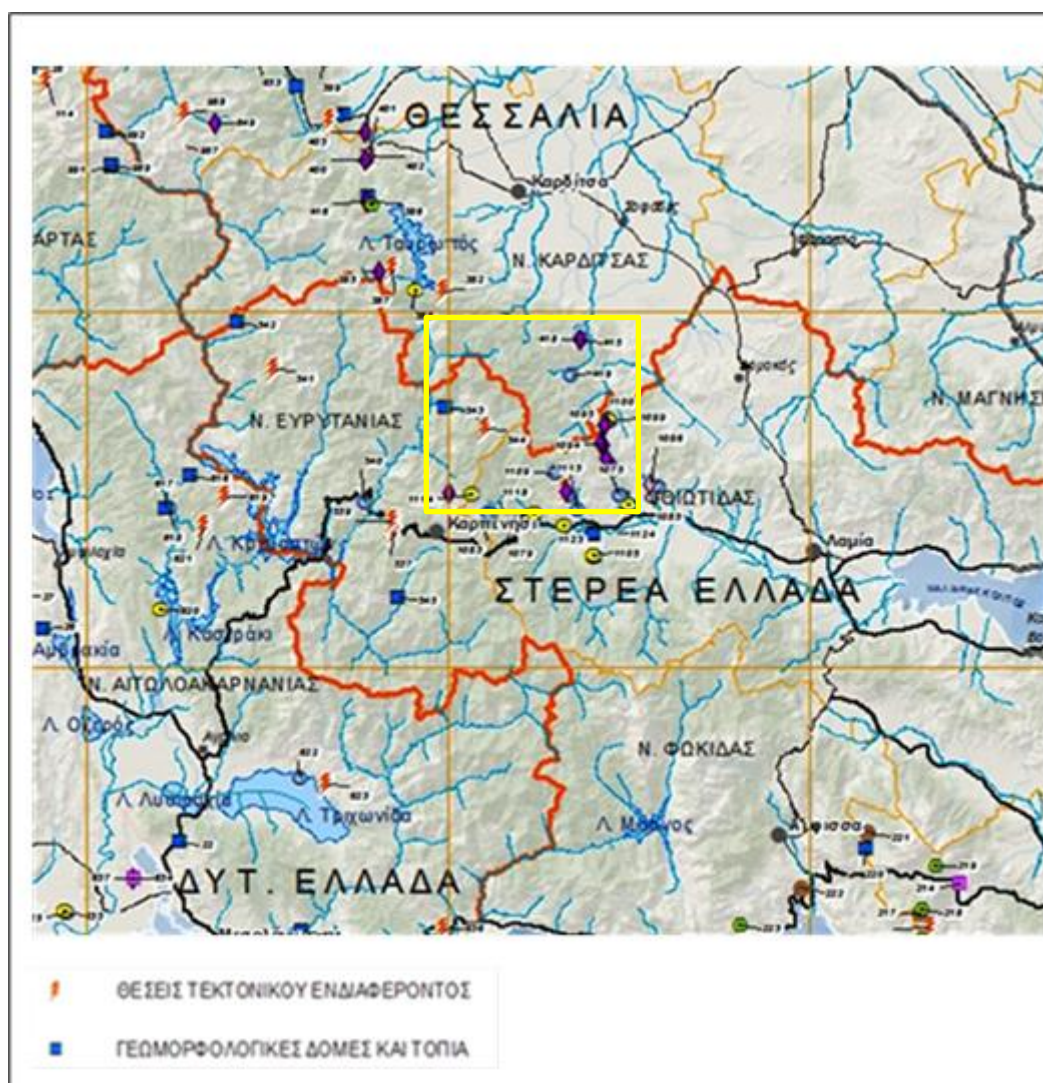
- για την επιστήμη και την έρευνα
- για την εκπαίδευση
- για τον πολιτισμό και την οικολογία
- για τον εναλλακτικό τουρισμό και το γεωτουρισμό
- για την αισθητική και την αναψυχή
- για την αυταξία ή την αξία ύπαρξης (igmegeoheritage.weebly.com, 2017).

Εικόνα 45. Το Φαράγγι της Τσούκας

Πηγή: Google Earth Pro, 2016. Ιδία επεξεργασία

Εικόνα 46. Απόσπασμα από τον Επικαιροποιημένο Χάρτη Γεωτόπων, Δικτύων Γεωδιαδρομών και Γεωπαρκών Ελλάδας

Πηγή: igmegeoheritage.weebly.com, 2015. Ιδία επεξεργασία

3.5.3.6. Μελέτες ανάδειξης του φυσικού περιβάλλοντος

Προκειμένου να αναδειχθεί το φυσικό περιβάλλον της περιοχής μελέτης, έχουν πραγματοποιηθεί δύο μελέτες. Σκοπός της μελέτης «**Ανάδειξη, αξιοποίηση και προστασία Φαραγγιού Τσούκας Δημοτικής Ενότητας Φουρνάς**» είναι να διερευνηθεί η δυνατότητα ενός δικτύου μονοπατιών περιήγησης και φυσιολατρίας, όπως επίσης και ορισμένων βοηθητικών εγκαταστάσεων δασικής αναψυχής (κιόσκια, θέσεις θέας, τραπέζοπαγκοι, βρύσες, κ.λπ.) (Παληχωρίτης, 2013). Το έργο έχει περατωθεί (**Εικόνα 47**).

Εικόνα 47. Θέση θέασης προς το Φαράγγι της Τσούκας

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Σύμφωνα με τον Δήμο Καρπενησίου, η μελέτη «**Πρόταση για τη δημιουργία τεσσάρων περιβαλλοντικών πάρκων στον Δήμο Καρπενησίου**» αφορά στη δημιουργία περιβαλλοντικού πάρκου στην ευρύτερη περιοχή του οικισμού Φουρνά. Περιλαμβάνει τη δημιουργία χώρου πικ-νικ, παρατηρητηρίων, σημείων θέασης, περιοχή πεζοπορίας, μικρό καταφύγιο και χώρο στάσης και παιχνιδιού. Το έργο δεν έχει υλοποιηθεί.

3.5.3.7. Εχθροί και κίνδυνοι των δασικών οικοσυστημάτων

Η εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση, που έλαβε χώρα κυρίως τη δεκαετία του 1960, είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση του παραδασόβιου πληθυσμού και συνεπώς την ελάττωση της έντονης και ασφυκτικής ανθρώπινης δραστηριότητας στα δασικά οικοσυστήματα της περιοχής μελέτης (Μανιός *et al.*, 2016). Ωστόσο, οι σημαντικότερες απειλές λόγω των ανθρώπινων δραστηριοτήτων είναι οι εξής:

Λαθροϋλοτομίες

Η περιοχή μελέτης δεν παρουσιάζει ιδιαίτερο πρόβλημα με λαθροϋλοτομίες, καθώς οι ατομικές ανάγκες των κατοίκων για καυσόξυλα καλύπτονται από τη χορήγηση έτοιμων προϊόντων από την κρατική εκμετάλλευση. Ωστόσο, η ανάγκη για καυσόξυλα, λόγω της οικονομικής κρίσης των τελευταίων ετών, έχει επανέλθει αυξημένη με προοπτική να ενταθεί ακόμη περισσότερο τα επόμενα χρόνια και κίνδυνο να επανεμφανιστεί το φαινόμενο της λαθροϋλοτομίας (Μανιός *et al.*, 2016).

Εκχερσώσεις

Κατά το παρελθόν πραγματοποιήθηκαν εκτεταμένες εκχερσώσεις δασικών εδαφών με σκοπό τη δημιουργία καλλιεργήσιμων γαιών ή βοσκοτόπων. Αντίθετα, οι σημερινές συνθήκες εγκατάλειψης της υπαίθρου της περιοχής και η μετακίνηση του ορεινού πληθυσμού στα αστικά κέντρα, όχι μόνο έχουν οδηγήσει στην εξάλειψη των εκχερσώσεων, αλλά και στη δάσωση των εγκαταλελειμμένων καλλιεργήσιμων εδαφών εξαιτίας της φυσικής εξάπλωσης των δασών (Μανιός *et al.*, 2016).

Υπερβόσκηση

Η κτηνοτροφία αποτελεί βασική ενασχόληση των παραδασόβιων πληθυσμών της περιοχής μελέτης. Αν και η πίεση που ασκείται στη περιοχή λόγω της βόσκησης έχει περιοριστεί σημαντικά σε σχέση με παλαιότερα έτη, εν τούτοις η υπερβόσκηση εμφανίζεται σε ορισμένες περιοχές, όπως στη Τ.Κ. Βράχας. Η επίδραση που δέχεται η διαχειριστική κλάση της Ελάτης δεν είναι σημαντική, όχι όμως και στη διαχειριστική κλάση της Δρυός, όπως παρατηρείται το φαινόμενο της οπισθοδρομικής διαδοχής της βλάστησης. Το γεγονός αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα κυρίαρχα είδη Δρυός να αντικαθίστανται από ενώσεις αειφυλλων πλατύφυλλων ή, ακόμα χειρότερα, από φρύγανα (Μανιός *et al.*, 2016).

Κλαδονομή⁸

Έως το 1938 η κλαδονομή γινόταν ασύδοτα στη περιοχή, με αποτέλεσμα την υποβάθμιση κυρίως των συστάδων Δρυός που βρίσκονταν κοντά στις εγκαταστάσεις παραμονής των ζώων. Ωστόσο σήμερα ασκείται ελάχιστα λόγω της διάθεσης έτοιμων ζωοτροφών στο εμπόριο (Μανιός *et al.*, 2016).

⁸ Πρόκειται για το λεγόμενο "κλάρισμα", που πραγματοποιείται από τους κατοίκους στα Ελατοδάση και κυρίως στα Δρυοδάση, με σκοπό να εξασφαλιστεί η τροφή των ζώων κατά τους χειμερινούς μήνες λόγω της δυσκολίας εύρεσης τροφής (Μανιός *et al.*, 2016).

Θήρα

Η περιοχή αποτελεί βασικό πόλο έλξης πολλών κυνηγών κατά την κυνηγετική περίοδο. Το δασικό οικοσύστημα διαταράσσεται λόγω της ανθρώπινης παρουσίας, ενώ ελλοχεύει ο κίνδυνος ουσιαστικής υποβάθμισής του μέσω της ελάττωσης του πληθυσμού κάποιου είδους ή και ολικής εξάλειψής του, λόγω υπέρμετρης θήρευσης (Μανιός *et al.*, 2016). Για το λόγο αυτό ιδρύθηκαν και τα Καταφύγια Άγριας Ζωής που προαναφέρθηκαν.

Δασικές πυρκαγιές

Ο κίνδυνος πυρκαγιάς στη περιοχή μελέτης είναι περιορισμένος λόγω διαφόρων παραγόντων, όπως η ελάττωση του παραδασόβιου πληθυσμού, η μείωση της νομαδικής κτηνοτροφίας, η μείωση των εκχερσώσεων, καθώς και η ευαισθητοποίηση του τοπικού πληθυσμού και η αναγνώριση των ωφελειών του δάσους. Επιπροσθέτως, πυρκαγιές από φυσικά αίτια, όπως από κεραυνούς, δεν θεωρούνται πιθανές στην περιοχή ή λαμβάνουν χώρα κατά τη χειμερινή περίοδο, οπότε δεν απειλούν σοβαρά το δάσος (Μανιός *et al.*, 2016).

Έντομα-μύκητες

Τα δάση της περιοχής μελέτης δεν υφίστανται σοβαρές βλάβες ή προβλήματα επιδημικού χαρακτήρα που να οφείλονται σε έντομα ή μύκητες. Ο μύκητας *Fomes fomentarius* (κοινώς ίσκα) εντοπίστηκε στην Ελάτη, αλλά προσβάλλει κυρίως ασθενικά και υπολειπόμενα άτομα και για το λόγο αυτό δεν παρουσιάζει κάποιο ιδιαίτερο ενδιαφέρον (Μανιός *et al.*, 2016).

Ζιζάνια-ημιπαράσιτα

Από τα βασικότερα παράσιτα του δάσους της περιοχής μελέτης είναι η φτέρη (*Pteridium aquilinum*), η οποία εγκαθίσταται εύκολα, σχηματίζει πλούσιο ριζικό σύστημα και εξαπλώνεται. Όταν είναι σε πυκνή μορφή (πράγμα που συμβαίνει συνήθως), εμποδίζει τη φυσική αναγέννηση της Ελάτης, ενώ όταν είναι σε αραιή μορφή, προσφέρει ευνοϊκές συνθήκες στα αρτίφυτρα της σκιοφίλης Ελάτης. Η παρουσία της σε γυμνές και μερικώς δασοσκεπείς εκτάσεις είναι ιδιαίτερα επιθυμητή, γιατί προσφέρει στο έδαφος προστασία από τη διάβρωση.

Ο Ιξός (*Viscum album*) είναι ένα ημιπαράσιτο που εγκαθίσταται κυρίως στις κορυφές, αλλά και στα κλαδιά και στον κορμό της Ελάτης. Σαν αποτέλεσμα, προκαλούνται σοβαρές ζημιές στην ποιότητα του ξύλου και γίνονται ευπαθέστερα τα δένδρα στις εξωτερικές προσβολές από έντομα, μύκητες κ.λπ..

Επίσης, πάνω σε λίγα άτομα Ελάτης εμφανίζεται και ο κισσός (*Hedera helix*), ο οποίος επιδρά ελάχιστα επί της υφής και της ποιότητας του ξύλου (Μανιός *et al.*, 2016).

Παγετοί-χιονορριψίες

Στη περιοχή μελέτης δεν παρατηρούνται σημαντικές βλάβες από παγετούς και χιονορριψίες, παρά το γεγονός ότι οι χιονοπτώσεις είναι έντονες, άφθονες και μακράς διάρκειας με το χιόνι διατηρείται κατά το μεγαλύτερο διάστημα του χειμώνα στα μεγαλύτερα υψόμετρα, ενώ στη περιοχή πνέουν ισχυροί άνεμοι (Μανιός *et al.*, 2016).

Ανεμοθλασίες- Χιονοθλασίες

Τόσο οι ανεμοθλασίες, όσο και οι χιονοθλασίες, καταγράφονται κυρίως στα μεγαλύτερα υψόμετρα του δάσους και ιδίως κατά τη διάρκεια του χειμώνα (Μανιός *et al.*, 2016).

Παράσυρση – Διάβρωση του Εδάφους

Στα τμήματα όπου το έδαφος δεν καλύπτεται από δασική βλάστηση υπάρχει αυξημένη η πιθανότητα παράσυρσής του. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τις έντονες κλίσεις του ανάγλυφου, το μικρό βάθος εδάφους και τις έντονες βροχοπτώσεις της περιοχής, ιδίως κατά τους χειμερινούς μήνες, δημιουργούν ευνοϊκές συνθήκες για τη διάβρωση του εδάφους.

Επιπροσθέτως, στη περιοχή μελέτης είναι έντονη και η πιθανότητα διάβρωσης του εδάφους λόγω κατολισθήσεων εξαιτίας της ύπαρξης του φλύσχη ως μητρικό πέτρωμα, της αναλογίας αργιλικού και ψαμμιτικού φλύσχη μέσα στον ευρύτερο σχηματισμό, της διεύθυνσης των στρώσεων των πετρωμάτων σε σχέση με την κλίση της πλαγιάς, της υδατοδιαπερατότητας των πετρωμάτων, της ύπαρξης ή μη παρεδάφιας βλάστησης κ.α. (Μανιός *et al.*, 2016).

Υψηλές θερμοκρασίες

Στη περιοχή μελέτης δεν παρατηρούνται βλάβες λόγω υψηλών θερμοκρασιών, με εξαίρεση την περίπτωση των αναδασώσεων Ερυθρελάτης στον πειραματικό σταθμό "Ζαχαράκι", όπου τα 3-5 μ. δενδρύλλια του είδους εμφανίζουν κιτρίνισμα των βελονών τους κατά τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο κάθε έτους (Μανιός *et al.*, 2016).

Χαμηλές θερμοκρασίες

Οι ζημιές που προκαλούν οι παγετοί στον επικόρυφο βλαστό των δένδρων είναι ελάχιστες. Επιπρόσθετα, οι όψιμοι παγετοί συχνά ξηραίνουν τις νεαρές βελόνες ατόμων (Μανιός *et al.*, 2016).

3.5.3.8. Ιδιοκτησιακό καθεστώς δασικού χαρακτήρα εκτάσεων

Οι δασικού χαρακτήρα εκτάσεις της περιοχής μελέτης ανήκουν κατά κυριότητα στο Ελληνικό Δημόσιο. Περιήλθαν σ' αυτό «δικαιώματι πολέμου», καθώς παλαιότερα βρίσκονταν υπό την κατοχή και διαχείριση του Τουρκικού Δημοσίου (Μανιός *et al.*, 2016).

Στη περιοχή της Τ.Κ. Κλειτσού υπάρχει το δημοτικό δάσος «Κοκκινόβρυσης», το οποίο πρόσφατα ο Δήμος Καρπενησίου αποφάσισε να το αξιοποιήσει, δημοπρατώντας τρεις συστάδες ελάτης και τρεις δρυός για τη διαχειριστική περίοδο 2016-2017 (karpenissi.gr, 2016). Σύμφωνα με στοιχεία που δόθηκαν από το Δασαρχείο Φουρνά, η έκταση αναγνωρίστηκε ως ιδιωτική σύμφωνα με την αριθ. 79853/707/26-05-1958 απόφαση Υπουργού Γεωργίας και περιήλθε στην κοινότητα Κλειτσού έπειτα από αγοραπωλησία το έτος 1961. Έχει εμβαδόν 380 Ha, εκ των οποίων:

- Δασοσκεπής: 221,90 Ha
- Μερικώς δασοσκεπής: 101,40 Ha
- Γυμνά: 34 Ha
- Άγονα: 22,70 Ha

Σύμφωνα με το Δασαρχείο Φουρνά, η εγκατάλειψη της γεωργίας είχε ως αποτέλεσμα την δάσωση πολλών γεωργικών εκτάσεων, δηλαδή την κάλυψή τους με δασικά είδη και τη μεταβολή του χαρακτήρα τους σε δάση ή δασικές εκτάσεις. Η μεταβολή αυτή σε συνδυασμό με την ισχύ του τεκμηρίου κυριότητας υπέρ του δημοσίου στη περιοχή, έχει οδηγήσει στην κατάθεση μεγάλου αριθμού αιτήσεων στη Δασική Υπηρεσία προκειμένου να υπαχθούν οι εκτάσεις αυτές στο άρθρο 67 του ν.998/79, ώστε να ρυθμιστεί τόσο το ιδιοκτησιακό τους καθεστώς, όσο και η γενικότερη διαχείρισή τους. Σύμφωνα με τον νόμο, απαραίτητες προϋποθέσεις για την υπαγωγή είναι:

- οι εκτάσεις εμφανίζονται ως αγροτικές στις αεροφωτογραφίες του 1945 ή εφόσον αυτές δεν είναι ευκρινείς του έτους 1960, και δασώθηκαν μεταγενέστερα λόγω εγκατάλειψης
- και να υπάρχουν για τις εκτάσεις αυτές τίτλοι ιδιοκτησίας οι οποίοι ανάγονται σε χρόνο προγενέστερο της 23^{ης} Φεβρουαρίου 1946 και έχουν μεταγραφεί
- δασικές εκτάσεις που στερούνται των ανωτέρω τίτλων μπορούν να χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά και μόνο για γεωργική και δενδροκομική αξιοποίηση, εφόσον υπάρχουν τίτλοι ιδιοκτησίας σε χρόνο μεταγενέστερο της 23ης Φεβρουαρίου 1946 και όχι νεότερου των δέκα ετών μέχρι την ημέρα δημοσίευσης του νόμου 4280/2014, δηλαδή την 8-8-2004 (ΦΕΚ 767/Β/2016).

Ωστόσο η απουσία τίτλων ιδιοκτησίας που να αποδεικνύουν την κυριότητα, τόσο λόγω καταστροφής τους κατά τη διάρκεια του εμφύλιου πολέμου (envytanika.gr, 2010), όσο και λόγω της «δια στόματος» μεταβίβασης, έχει οδηγήσει σε τέλμα.

3.5.3.9. Δασικοί Χάρτες-Δασολόγιο-Εθνικό Κτηματολόγιο

Στη Δ.Ε. Φουρνάς δεν έχει ξεκινήσει η κατάρτιση δασικού χάρτη. Η Π.Ε. Ευρυτανίας περιλαμβάνεται στην με αριθ. πρωτ. 158587/1808/2017 απόφαση του Αναπληρωτή Υπουργού για την εκτέλεση εργασιών κατάρτισης και επικαιροποίησης δασικών χαρτών (ΦΕΚ 2653/Β/2017). Η περιοχή έχει ενταχθεί σε πρόγραμμα κτηματογράφησης, αλλά δεν έχει ξεκινήσει η υποβολή δηλώσεων (ktimatologio.gr, 2016).

3.6. Τεχνική/τεχνολογική διάσταση

3.6.1. Οδικό δίκτυο

Στη περιοχή μελέτης υπάρχει οδικό δίκτυο αποτελούμενο από επαρχιακή οδό, τοπικές οδούς σύνδεσης των οικισμών και αγροτικές και δασικές οδούς. Η επαρχιακή οδός Καρπενησίου-Φουρνάς-Καρδίτσας αρχίζει από τη σήραγγα του Καρπενησίου, περιβάλλει το ανατολικό Βελούχι και καταλήγει νοτιοανατολικά του νομού Καρδίτσας. Επίσης, η Φουρνά ενώνεται και νοτιοανατολικά με τη Φθιώτιδα μέσω της επαρχιακής οδού Τυμφρηστού-Αγίου Γεωργίου. Το οδικό δίκτυο είναι προσαρμοσμένο στο ανάγλυφο, με μεγάλες κλίσεις και συνεχείς στροφές. Οι δύσκολες καιρικές συνθήκες κατά τη διάρκεια του χειμώνα επηρεάζουν το οδόστρωμα δημιουργώντας προβλήματα στην όδευση και την προσέγγιση των οικισμών. Το κύριο δίκτυο που διέρχεται παραπλεύρως της έδρας της Δ.Ε. είναι ασφαλτοστρωμένο, διπλής κυκλοφορίας και ποιοτικά σε μέτρια κατάσταση (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Οι τοπικές οδοί, με τις οποίες συνδέονται οι οικισμοί μεταξύ τους, διέρχονται εντός των οικισμών, είναι ασφαλτοστρωμένες και ποιοτικά μέτριες, ενώ τα προβλήματα που παρουσιάζονται οφείλονται κυρίως στις κατολισθήσεις βράχων (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Το οδικό τμήμα Κορίτσα-Σπίτι Διαβάτη-Μαυρόλογγος-Σαραντάπορο (Καρδίτσας) διακρίνεται από χαμηλά ποιοτικά χαρακτηριστικά και ειδικά το τμήμα Σπίτι Διαβάτη-Μαυρόλογγος δεν είναι ασφαλτοστρωμένο, παρουσιάζει έντονες κλίσεις και συχνές κατολισθήσεις (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Όσον αφορά στις αγροτικές οδούς, το δίκτυο αποτελείται κυρίως από χωματόδρομους και χαλικόδρομους (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Οι χώροι οργανωμένης στάθμευσης είναι ελάχιστοι, οπότε η στάθμευση των οχημάτων γίνεται παρά την οδό. Το γεγονός αυτό προκαλεί κυκλοφοριακά προβλήματα κατά τους θερινούς μήνες, που η κίνηση είναι αυξημένη. Στον οικισμό Φουρνά υπάρχει υπόγειος χώρος στάθμευσης κάτω από τη κεντρική πλατεία, ο οποίος όμως κρίνεται ανεπαρκής (Χατζηδημητρίου *et al.*, 2013).

Το δασικό οδικό δίκτυο της περιοχής είναι εξαιρετικά πυκνό, με Α', Β' και Γ' κατηγορίας δασόδρομους. Οι δασικοί αυτοί δρόμοι, όχι μόνο εξυπηρετούν την αποκόμιση και μεταφορά των δασικών προϊόντων, αλλά συνδέουν και τους οικισμούς μεταξύ τους (Μανιός *et al.*, 2016).

3.6.2. Χερσαίες μεταφορές

Αστική συγκοινωνία δεν υπάρχει, ενώ η υπεραστική καλύπτεται από τα ΚΤΕΛ Ευρυτανίας και Φθιώτιδας. Η πυκνότητα των δρομολογίων είναι περιορισμένη λόγω της μικρής επιβατικής κίνησης. Απευθείας σύνδεση με το Καρπενήσι, τη πρωτεύουσα του Δήμου, δεν υπάρχει, αλλά πραγματοποιείται με ανταπόκριση μέσω του Αγίου Γεωργίου Φθιώτιδας. Δρομολόγια πραγματοποιούνται από τη Λαμία προς Φουρνά και αντίστροφα μία φορά την εβδομάδα (Δευτέρα) κατά τη διάρκεια του χειμώνα και δύο φορές κατά τη διάρκεια των θερινών μηνών (Δευτέρα και Παρασκευή). Τα δρομολόγια αυτά περνούν και μέσω Βράχας, έπειτα από συνεννόηση μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας με το ΚΤΕΛ Ευρυτανίας (ktelevrytaniias.gr, 2016, Σιακαβέλλας *et al.*, 2015). Εξάιρεση αποτελεί η πραγματοποίηση

ενός δρομολογίου ανά δεκαπέντε ημέρες από και προς Καρπενήσι για την περίοδο 12 Απριλίου-Οκτώβρη.

3.6.3. Θαλάσσιες και αεροπορικές συγκοινωνίες

Τα κοντινότερα αεροδρόμια είναι αυτά της Αθήνας και της Πρέβεζας. Έχει προταθεί να λειτουργήσει υδατοδρόμιο μικρών υδροπλάνων στη λίμνη Κρεμαστών και τη λίμνη Πλαστήρα, ενώ για τη πόλη του Καρπενησίου έχει προταθεί η δημιουργία ελικοδρομίου.

Το κοντινότερο επιβατικό λιμάνι είναι του Αγίου Κωνσταντίνου και το κοντινότερο εμπορικό της Στυλίδας. Επίσης, ο οδικός άξονας Φουρνά-Καρπενήσι-Αγρίνιο καταλήγει στο λιμάνι της Πάτρας (Χατζηδημητρίου *et al.*, 2013).

3.6.4. Δίκτυο ύδρευσης

Το δίκτυο ύδρευσης των οικισμών πραγματοποιήθηκε χωρίς μελέτη. Κάθε τοπική κοινότητα διαθέτει ανεξάρτητο δίκτυο ύδρευσης, τα οποία τροφοδοτούνται από πηγές. Η ποιότητα των υδάτων χαρακτηρίζεται ικανοποιητική και η ποσότητά τους κρίνεται επαρκής, ενώ καλύπτει και τις αυξημένες ανάγκες που παρουσιάζονται κατά τους θερινούς μήνες. Προβλήματα παρουσιάζονται στα δίκτυα του Μεσοχωρίου και του Κλειτσού λόγω παλαιότητας, ενώ τα υπόλοιπα βρίσκονται σε καλή κατάσταση (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

3.6.5. Διαχείριση λυμάτων

Οι υποδομές αποχέτευσης είναι διαφορετικές σε κάθε οικισμό. Στον οικισμό Φουρνά υπάρχει δίκτυο αποχέτευσης που καλύπτει σχεδόν το σύνολο του οικισμού, δεν έχει κατασκευαστεί κατόπιν μελέτης και καταλήγει ελεύθερα στο ρέμα σε δύο σημεία (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Στον οικισμό της Κορίτσας υπάρχουν δύο κεντρικοί αγωγοί με τους οποίους συνδέονται ορισμένες κατοικίες, των οποίων τα λύματα καταλήγουν ελεύθερα στο ρέμα, ενώ οι υπόλοιπες διαθέτουν βόθρους. Στους οικισμούς Μεσοχώρι και Πλάτανος υπάρχει μικρός κεντρικός αγωγός με τον οποίο συνδέονται λίγες κατοικίες, ενώ τα λύματα καταλήγουν στο ρέμα. Οι υπόλοιπες κατοικίες διαθέτουν βόθρους (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Για τους οικισμούς Φουρνάς, Κορίτσας, Πλάτανου και Μεσοχωρίου έχει εκπονηθεί μελέτη για το έργο «Αποχέτευση και κατάλληλη επεξεργασία λυμάτων οικισμών Φουρνάς, Μεσοχωρίου, Πλάτανου και Κορίτσας» και έχει πραγματοποιηθεί η δημοπράτησή του. Ο ανάδοχος έχει βρεθεί και αναμένεται να ξεκινήσει με χρηματοδότηση από το νέο ΕΣΠΑ. Η διάθεση των λυμάτων στο νέο δίκτυο θα πραγματοποιείται με σύστημα σηπτικής και απορροφητικής δεξαμενής (karpenissi.gr, 2013, envytanika.gr, 2016, Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Στον Μαυρόλογο δεν υπάρχει δίκτυο και οι κατοικίες διαθέτουν βόθρους (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Στον οικισμό της Βράχας δεν υπάρχει αποχετευτικό δίκτυο και οι κατοικίες διαθέτουν βόθρους. Ωστόσο έχει πραγματοποιηθεί μελέτη για το έργο «Αποχέτευση και κατάλληλη επεξεργασία λυμάτων οικισμού Βράχας», έχει πραγματοποιηθεί η δημοπράτησή του, εκτελείται αυτή τη στιγμή και έχει ολοκληρωθεί σε ποσοστό πάνω από το 60%. Το έργο είχε

ενταχθεί στο προηγούμενο ΕΣΠΑ και θα λάβει χρηματοδότηση και από το νέο (envrytanika.gr, 2016, karpenissi.gr, 2012, Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

3.6.6. Διαχείριση απορριμμάτων

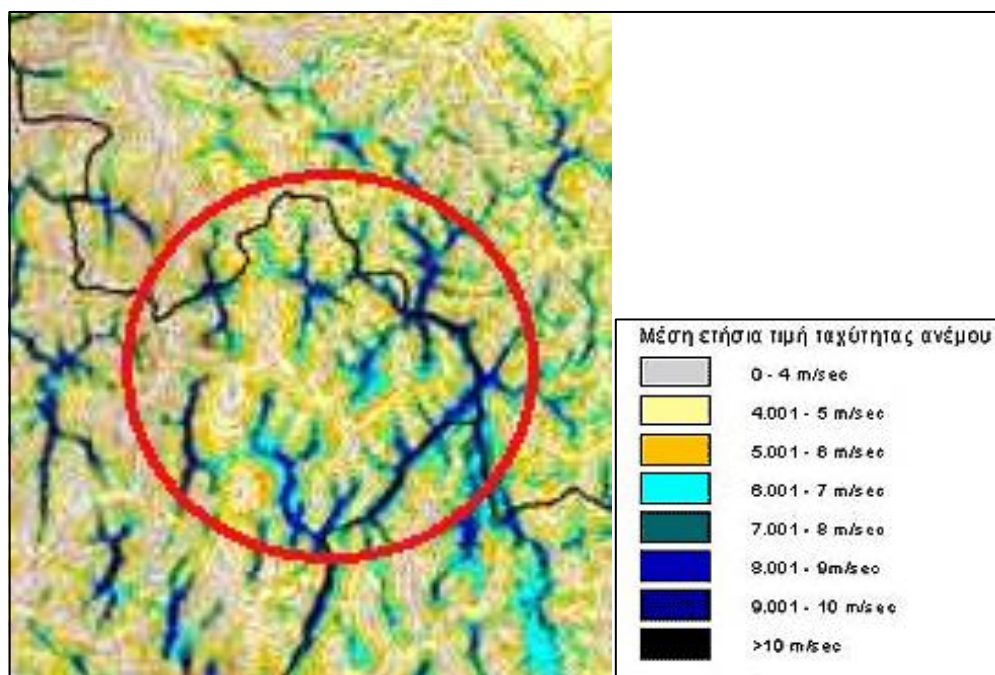
Η συλλογή και διάθεση απορριμμάτων πραγματοποιείται από απορριμματοφόρα. Τα απορρίμματα μεταφέρονται στον Σταθμό Μεταφόρτωσης Απορριμμάτων (ΣΜΑ) Καρπενησίου και από εκεί μεταφέρονται στον ΧΥΤΑ Λαμίας. Υπήρχε ΧΑΔΑ δυτικά της Τ.Κ. Φουρνάς, ο οποίος καταργήθηκε και ο χώρος αποκαταστάθηκε. Στη περιοχή μελέτης δεν πραγματοποιείται ανακύκλωση. Ωστόσο προβλέπεται η τοποθέτηση δέκα κάδων ανακύκλωσης στους οικισμούς της Δ.Ε., η συλλογή τους με απορριμματοφόρα του Δήμου, συγκέντρωση του υλικού στον Σ.Μ.Α. Καρπενησίου και μεταφορά στη Λαμία, όπου θα γίνεται η ανακύκλωση (envrytanika.gr, 2012, Χατζηδημητρίου *et al.*, 2013).

3.6.7. ΑΠΕ/ Ενέργεια

Έχουν κατατεθεί αιτήσεις στη Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας (ΡΑΕ) για εγκατάσταση Αιολικών Πάρκων και Μικρών Υδροηλεκτρικών Σταθμών για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, διότι η περιοχή διακρίνεται από υψηλό αιολικό δυναμικό (**Εικόνα 48**). Επίσης, έχει κατατεθεί αίτηση για άδεια παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από βιομάζα για το πρώην πιστήριο στον οικισμό Φουρνά. Δεν υπάρχει ενδιαφέρον για εγκατάσταση Γεωθερμικών, Ηλεκτροθερμικών και Φωτοβολταϊκών Σταθμών στη περιοχή (rae.gr, 2016).

Οι θέσεις των προτεινόμενων αιολικών πάρκων βρίσκονται περιμετρικά της ΔΕ Φουρνάς, στις κορυφογραμμές στα σύνορα με τις όμορες Δ.Ε..

Εικόνα 48. Αιολικό δυναμικό περιοχής μελέτης

Πηγή: cres.gr, 2016. Ιδία επεξεργασία

Σχετικά με την εγκατάσταση Αιολικών Πάρκων στην περιοχή μελέτης υπάρχουν **έντονες αντιδράσεις**. Για παράδειγμα, η Πρωτοβουλία Περιβαλλοντικού Αγώνα Βραχινών Πολιτών κατέθεσε επιστολή όπου αποτυπώνονται οι προτάσεις της για την εγκατάσταση Αιολικών Πάρκων στην περιοχή. Στην επιστολή αναφέρονται οι προϋποθέσεις κατά τις οποίες τα Αιολικά Πάρκα μπορούν να συμβάλουν στην ανάπτυξη της περιοχής όπου φιλοξενούνται και οι οποίες είναι οι εξής:

- να προηγηθεί η επιλογή των χώρων υποδοχής με βάση Χωροταξικό Σχέδιο στο οποίο θα λαμβάνεται υπόψη η συναίνεση των κατοίκων
- να αποκλειστεί η εγκατάσταση σε περιοχές αισθητικού κάλλους και μνημείων της φύσης
- να εκμηδενιστούν οι πιθανότητες περιβαλλοντικών επιπτώσεων από την κατασκευή και τη λειτουργία τους
- να εξασφαλιστούν οι παροχές που προβλέπονται προς τους δικαιούχους δηλαδή τους κατοίκους των περιοχών που φιλοξενούν Αιολικά Πάρκα
- να διασφαλιστούν οι υποσχέσεις των επενδυτών για συμβολή των επενδύσεων στην αντιμετώπιση της ανεργίας της περιοχής
- να αποτραπεί η υποβάθμιση των περιοχών που παρουσιάζουν πιθανή ήπια τουριστική δραστηριότητα ή υφίστανται δείγματα τουριστικής ανάπτυξης
- να αποφθεχθεί η μονοκαλλιέργεια βιομηχανικών επενδύσεων ενέργειας, η οποία θα οδηγήσει στη καταστροφή του ιδιαίτερου φυσικού κάλλους του περιβάλλοντος (Χούπας, 2013).

3.6.8. Δασοτεχνικά έργα-Πυροπροστασία

Τα έργα που πραγματοποιούνται στο δασικό χώρο της περιοχής μελέτης είναι κυρίως συντηρήσεις των υπαρχόντων δασικών δρόμων, ενώ η ετήσια χρηματοδότηση για εκτέλεση δασοτεχνικών έργων ανέρχεται σε 10.000-15.000€ ετησίως, σύμφωνα με τη Δασική Υπηρεσία. Σύμφωνα με μαρτυρίες των κατοίκων και της Δασικής Υπηρεσίας, παλαιότερα υλοποιούνταν αρκετά έργα από την Υπηρεσία (**Εικόνα 49**), στα οποία απασχολούνταν οι κάτοικοι της περιοχής.

Εικόνα 49. Παλαιό έργο της Δασικής Υπηρεσίας Φουρνάς

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Η περιοχή μελέτης διαθέτει πυροσβεστικό κλιμάκιο στη Φουρνά. Το δίκτυο πυροσβεστικών κρουνών είναι συνδεδεμένο με το δίκτυο ύδρευσης εντός των οικισμών και υπάρχουν δεξαμενές υδροληψίας σε διάφορα σημεία της περιοχής μελέτης. Εντός των ορίων του δάσους και πολύ κοντά σε αυτό, υπάρχουν υδατοδεξαμενές για την άμεση πλήρωση των πυροσβεστικών οχημάτων με νερό. Πολύ σημαντικό ρόλο στη πυροπροστασία παίζει το υπάρχον δασικό οδικό δίκτυο, τόσο για τη δυνατότητα πρόσβασης που παρέχει σε ανθρώπους και οχήματα, όσο και για τη διάσπαση της συνέχειας της καύσιμης δασικής ύλης. Επίσης, στη περιοχή της Μάρτσας υπάρχει πυροφυλάκιο σε κατάλληλη θέση ώστε να εποπτεύει τη περιοχή κυρίως κατά τους θερινούς μήνες, το οποίο όμως παρουσιάζει έλλειψη στελέχωσης (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015, Μανιός *et al.*, 2016).

3.6.9. Δίκτυο τηλεπικοινωνιών

Όλοι οι οικισμοί διαθέτουν τηλεφωνικό δίκτυο. Η ψηφιοποίηση του δικτύου και η δυνατότητα κατ' οίκον σύνδεσης στο διαδίκτυο έχει πραγματοποιηθεί μόνο στον οικισμό Φουρνά. Στις πλατείες των οικισμών Βράχας και Μεσοχωρίου έχουν τοποθετηθεί κεραιές σύνδεσης στο διαδίκτυο, γεγονός που δίνει τη δυνατότητα στους κατοίκους να συνδέονται στο διαδίκτυο με τους προσωπικούς τους υπολογιστές (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Όσον αφορά στη περίπτωση της Βράχας, η δορυφορική σύνδεση δεν εξασφαλίζει σε καμία περίπτωση ευρυζωνική σύνδεση. Η ταχύτητα σύνδεσης είναι χαμηλή, ενώ υπάρχει μηνιαίο όριο στη διαμεταγωγή των δεδομένων προκειμένου το κόστος λειτουργίας να είναι σε λογικά επίπεδα (evrytanika.com, 2013).

Τέλος, η περιοχή μελέτης καλύπτεται μόνο από μία εταιρεία κινητής τηλεφωνίας, ενώ στις ορεινές περιοχές η κάλυψη δεν κρίνεται ικανοποιητική (Σιακαβέλλας *et al.*, 2015).

Κεφάλαιο 4^ο

Ανάλυση της φυσικής & κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας

4. Ανάλυση των στοιχείων της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας

4.1. Πολιτική διάσταση

Ο σημαντικότερος περιορισμός στον σχεδιασμό της αναπτυξιακής στρατηγικής της χώρας αποτελεί η πολυδιάστατη κρίση στην οποία έχει εισέλθει τα τελευταία χρόνια, ως απόρροια των μέχρι τώρα πολιτικών επιλογών. Οι συνεχείς νομοθετικές αλλαγές, τα νέα οικονομικά μέτρα που οδηγούν στη φτωχοποίηση του ελληνικού λαού, η αδυναμία υιοθέτησης ολοκληρωμένων παρεμβάσεων, η υιοθέτηση των σχετικών πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις εθνικές αναπτυξιακές στρατηγικές συνθέτουν την σημερινή πολιτική πραγματικότητα.

4.1.1. Ανάλυση σε επίπεδο χώρας

➤ ΕΣΠΑ 2007-2013 & 2014-2020

Παρά το γεγονός ότι στις αναπτυξιακές πολιτικές αναφέρεται η χωρική διαφοροποίηση λόγω συγκεκριμένων χαρακτηριστικών και ιδιοτήτων που παρουσιάζουν ορισμένες περιοχές, όπως είναι οι ορεινές, σε πολλές περιπτώσεις η διαφοροποίηση αυτή δεν λαμβάνεται ουσιαστικά υπόψη. Παράδειγμα αποτελεί το **ΕΣΠΑ 2007-2013**, κατά το οποίο, ενώ διακρίνονται τρεις κατηγορίες Περιφερειών, η αναπτυξιακή πολιτική για τις **ορεινές περιοχές** είναι οριζόντια, παραβλέποντας διαφορές ως προς τα προβλήματα, τις προοπτικές, τις αναπτυξιακές δυνατότητες και τους περιορισμούς που παρουσιάζουν. Κάθε αναπτυξιακό πλαίσιο και πρόγραμμα, υπερκείμενο ή μη, σχεδιάζεται με βάση τους κοινοτικούς στόχους της «Ευρώπη 2020». Μάλιστα, όπως αναφέρεται και στο **ΕΣΠΑ 2014-2020**, «Οι Ευρωπαϊκοί πόροι είναι, περισσότερο από ποτέ άλλοτε, κρίσιμοι για την Ελλάδα, καθώς σε μεγάλο βαθμό είναι και οι μοναδικοί διαθέσιμοι για παροχή κινήτρων αναπτυξιακών επενδύσεων, τουλάχιστον σε μεσοπρόθεσμο ορίζοντα.». Συνεπώς, ο **αδιάλειπτος εξωτερικός δανεισμός** και η στήριξη της εθνικής οικονομίας σε ευρωπαϊκούς πόρους οδηγούν αναγκαστικά στην υιοθέτηση των ευρωπαϊκών αναπτυξιακών στρατηγικών. Αντικειμενικά, όμως, **η αναπτυξιακή πορεία δεν δύναται να είναι κοινή** για όλες τις ορεινές περιοχές της Ευρώπης, λόγω της διαφορετικής φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητα που αυτές παρουσιάζουν. Μάλιστα, οι μέχρι σήμερα πολιτικές **δεν έχουν συμβάλει στη άμβλυνση** των ενδοπεριφερειακών και διαπεριφερειακών ανισοτήτων, παρά το γεγονός ότι τα υπερκείμενα πλαίσια και προγράμματα στηρίζουν την μείωσή τους.

Επίσης, αντικρουόμενες είναι οι αναπτυξιακές στρατηγικές που προωθούν δραστηριότητες οι οποίες προστατεύουν το περιβάλλον και το τοπίο, αλλά παράλληλα πρέπει να είναι συμβατές με τους κανόνες της αγοράς, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο **ΕΣΠΑ 2007-2013**. Με το **ΕΣΠΑ 2014-2020** γίνεται εντονότερη η προώθηση της **ανταγωνιστικότητας**, της **επιχειρηματικότητας** και της **καινοτομίας**, θέτοντας το επιχειρηματικό κέρδος ως κίνητρο για επενδυτικές πρωτοβουλίες. Αν και είναι κατανοητή η προσέλευση επενδύσεων ως προσπάθεια αντιμετώπισης των οικονομικών προβλημάτων που εμφανίζουν οι ορεινές περιοχές, εντούτοις **η αύξηση της ανταγωνιστικότητας δύναται να**

οδηγήσει σε περαιτέρω εγκατάλειψή τους λόγω της αδυναμίας ανταπόκρισης στις απαιτήσεις των αγορών.

Θετική κρίνεται η προώθηση ήπιων μορφών τουρισμού σε συνδυασμό με την παραγωγή επώνυμων τοπικών προϊόντων, με παράλληλη προστασία των ορεινών περιοχών από δυσμενείς επιπτώσεις, όπως από μεγάλα έργα υποδομής ή από οικιστικές πιέσεις, σύμφωνα με το ΕΣΠΑ 2007-2013. Με το **νέο ΕΣΠΑ** προωθείται η κοινωνική συνοχή, ενισχύεται η εκπαίδευση και η δια βίου μάθηση, που είναι πολύ σημαντική για περιοχές με πληθυσμό χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, ενισχύονται υποδομές υγείας και προωθείται η απασχόληση σε μια προσπάθεια μείωσης της ανεργίας, ενώ παράλληλα στοχεύει στη προστασία του περιβάλλοντος.

Γενικά, το **ΕΣΠΑ 2014-2020** αποτελεί σημαντικό χρηματοδοτικό εργαλείο, το οποίο μπορεί να αξιοποιηθεί για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών.

➤ **Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) 2014-2020**

Όσον αφορά στο **ΠΑΑ 2014-2020**, ενθαρρυντικές είναι οι δράσεις σχετικά με την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας, την ανάπτυξη υποδομών δασικού οδικού δικτύου που διευκολύνουν την προσβασιμότητα στις ορεινές εκμεταλλεύσεις, ενώ πολύ σημαντική είναι και η ενίσχυση των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων των ορεινών περιοχών. Τα μέτρα και υπομέτρα που αφορούν στις ορεινές περιοχές, αλλά και τα δάση, διακρίνονται από μια προσπάθεια τόνωσης των μικρών επιχειρήσεων με σκοπό την συγκράτηση του ορεινού πληθυσμού και παράλληλα την περιβαλλοντική προστασία. Επίσης, τα μέτρα για τα δάση εστιάζονται κυρίως στη δάσωση και τη προστασία, ενώ θετική κρίνεται η στήριξη της μεταποίησης, διακίνησης και εμπορίας δασικών προϊόντων.

Πολύ σημαντική κρίνεται η υποστήριξη δράσεων επαγγελματικής κατάρτισης και απόκτησης προσόντων. Ειδικά για ορεινές περιοχές, όπως είναι η Δ.Ε. Φουρνάς, με το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, δράσεις επιμόρφωσης του ανθρώπινου δυναμικού συμβάλλουν στην ανάπτυξη του πρωτογενούς τομέα. Επίσης, συμβάλλουν και στη προστασία του φυσικού περιβάλλοντος μεταλαμπαδεύοντας γνώσεις για τη σπουδαιότητα των βιολογικών προϊόντων, για τη καλή διαβίωση των ζώων και καλές γεωργικές πρακτικές.

Ωστόσο, το γεγονός αυτό έρχεται σε αντίθεση με την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας, ενώ παράλληλα η επίτευξη **επιθυμητών ιδιοτήτων και επιθυμητού όγκου** προς διάθεση ως συστατικά της ποιότητας των γεωργικών προϊόντων έρχονται σε αντίθεση. Για παράδειγμα, βιολογικά προϊόντα ή προϊόντα Π.Γ.Ε., τα οποία έχουν συγκεκριμένες ιδιότητες, αντικειμενικά δεν γίνεται να έχουν τον απαραίτητο όγκο διάθεσης στην αγορά, με σκοπό την αύξηση της ανταγωνιστικότητας τους.

➤ **Νόμος 4399/2016**

Ο νέος αναπτυξιακός νόμος 4399/2016 δίνει έμφαση στις λιγότερο ευνοημένες περιοχές, όπως είναι οι ορεινές, παρέχοντας ειδικές ενισχύσεις σε επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε αυτές και παράλληλα υποστηρίζει επενδύσεις συνεργατικών ομάδων. Ωστόσο, το γεγονός ότι προωθεί την ανταγωνιστικότητα, την έξυπνη ειδίκευση, την επιχειρηματικότητα και στοχεύει στην υψηλή προστιθέμενη αξία έρχεται σε αντίθεση με τις πραγματικές και αντικειμενικές δυνατότητες των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στις ορεινές περιοχές, διότι οι κάτοικοι των ορεινών περιοχών, με το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, δεν μπορούν να ανταποκριθούν. Επιπλέον, σύμφωνα με τον πρόεδρο της Κεντρικής Ένωσης Επιμελητηρίων, απαιτείται σωρεία δικαιολογητικών για την υποβολή της πρότασης, δηλαδή πριν την αρχική έγκριση, με αποτέλεσμα να εντείνεται το φαινόμενο της γραφειοκρατίας (capital.gr, 2017).

➤ **Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης**

Οι εξειδικευμένες κατευθύνσεις του **Γενικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης** για τον ορεινό χώρο χαρακτηρίζονται από μια προσπάθεια ανασχεσης της φθίνουσας πληθυσμιακής πορείας των ορεινών περιοχών με παράλληλη προστασία και ανάδειξη των φυσικών και πολιτιστικών τους πόρων. Ωστόσο, δίνεται έμφαση κυρίως στους δυναμικότερους ορεινούς οικισμούς αναδεικνύοντας τους ως κέντρα στήριξης της ευρύτερης περιοχής και ουσιαστικά παραμερίζοντας τους υπόλοιπους, που για τη περιοχή μελέτης αυτό συνεπάγεται στήριξη του οικισμού Φουρνά, ως έδρα του πρώην Δήμου και συνεχόμενη αποδυνάμωση και τελική ερήμωση των υπόλοιπων οικισμών. Δεν εκτιμάται εάν οι κατευθύνσεις που δίνονται μπορούν να εφαρμοστούν από τον γερασμένο ηλικιακά και με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο ορεινό πληθυσμό, όπως για παράδειγμα η στήριξη νέων δραστηριοτήτων προς αντικατάσταση των παλαιών φθινουσών, ούτε λαμβάνεται υπόψη η φυσιογνωμία του περιορισμένου σε έκταση και παραγωγικότητα αγροτικού ορεινού χώρου. Το ΓΠΧΣΑΑ χαρακτηρίζεται από μονομέρεια, δίνοντας έμφαση στη οικονομική ανάπτυξη μέσω τις αξιοποίησης των παραγωγικών πόρων των ορεινών περιοχών, υποσκελίζοντας τις υπόλοιπες διαστάσεις της πραγματικότητας και θέτοντας σε κίνδυνο το εύθραυστο και ευάλωτο ανθρωπογενές και φυσικό περιβάλλον.

➤ **Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό**

Το **Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό** εντάσσει την περιοχή μελέτης σε μια γενικότερη τουριστικά αναπτυσσόμενη περιοχή με περιθώρια ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Στην συγκεκριμένη κατηγορία συγκαταλέγονται και περιοχές οι οποίες πλήττονται από τον μαζικό τουρισμό, όπως η ευρύτερη περιοχή του Παρνασσού. **Σαφώς η περιοχή μελέτης δεν μπορεί να συγκαταλέγεται σε αυτή την κατηγορία**, καθώς δεν αποτελεί αναπτυσσόμενη τουριστικά περιοχή, αλλά μια περιοχή που σταδιακά εγκαταλείπεται.

Γενικά το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό προβλέπει δράσεις για βελτίωση της προσβασιμότητας και των υποδομών, προστασία και ανάδειξη των φυσικών και ανθρωπογενών πόρων, αξιοποίηση των

εγκαταλελειμμένων κτηρίων, διασύνδεση με αγροτικές και μεταποιητικές δραστηριότητες, ενώ δίνεται έμφαση στην προσαρμογή των καταλυμάτων στην τοπική αρχιτεκτονική.

Επίσης, παρατηρείται ότι, ενώ με το ανωτέρω Πλαίσιο γίνεται κάποια προσπάθεια προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος και του τοπίου, όπως για παράδειγμα με την απαγόρευση ανάπτυξης σύνθετων και ολοκληρωμένων τουριστικών υποδομών μικτής χρήσης στον ορεινό χώρο (υψόμετρο > 600 μ.), στα δάση και τις δασικές εκτάσεις, μετέπειτα νόμοι, όπως ο νόμος 4280/2014, έρχονται να επιτρέψουν τέτοιες επεμβάσεις. Η πολιτική γης που εφαρμόζεται τα τελευταία χρόνια με τη συγκάλυψη του δημοσίου συμφέροντος αυξάνει την μεταβολή των χρήσεων γης δημιουργώντας πολλές φορές μη αναστρέψιμες καταστάσεις και διασπάθιση των φυσικών διαθεσίμων, όπως αναλύθηκε. Ο ορεινός χώρος, ο οποίος καλύπτεται από δάση σε ποσοστό 31% (Παπαδημάτου και Ρόκος, 2001), **ουσιαστικά δεν προστατεύεται από μεγάλης κλίμακας επεμβάσεις**. Το γεγονός αυτό ενισχύεται από τον γενικό σκοπό του Ειδικού Πλαισίου για τον Τουρισμό, που είναι η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος για την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού "προϊόντος".

➤ **Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας**

Το **Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας** προβλέπει την εγκατάσταση ανεμογεννητριών στη περιοχή μελέτης, ενώ συγκαταλέγεται στο ευρύτερο υδατικό διαμέρισμα Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, το οποίο παρουσιάζει αυξημένο εκμεταλλεύσιμο υδατικό δυναμικό. Οι αντιδράσεις των πολιτών, ειδικά στη περίπτωση εγκατάστασης ανεμογεννητριών, είναι έντονες και σαφώς πρέπει να ληφθούν υπόψη, όπως αναλύεται στην τεχνική/τεχνολογική διάσταση.

4.1.2. Ανάλυση σε περιφερειακό επίπεδο

➤ Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας

Σε περιφερειακό επίπεδο, το Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας προτείνει για την Δ.Ε. Φουρνάς την ανάπτυξη του **οικοτουρισμού, αγροτουρισμού** κ.λπ., χωρίς να ληφθούν υπόψη και άλλα σπουδαία πλεονεκτήματα της περιοχής, όπως η Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήριος ή οι μοναδικής αξίας εικόνες του Διονυσίου εκ Φουρνάς. Γενικά, προωθείται σε μεγάλο βαθμό η ανάπτυξη του οικοτουρισμού, σε βάρος των υπόλοιπων αναπτυξιακών δυνατοτήτων της περιοχής. Επιπλέον, ενώ προωθείται η διατήρηση των παραδοσιακών δραστηριοτήτων, ουσιαστικά αυτό δεν επιδιώκεται. Για παράδειγμα, αναφέρεται μόνο η σταβλισμένη κτηνοτροφία, σε αντίθεση με το γεγονός ότι στη περιοχή η παραδοσιακή κτηνοτροφία είναι εκτατικής μορφής. Αξίζει να σημειωθεί ότι στον τομέα του δασικού πλούτου, ο οποίος είναι ζωτικής σημασίας για τους κατοίκους της περιοχής, προτείνεται γενικά η "**συστηματοποίηση**" της εκμετάλλευσης. Η πρόταση για αναδιάρθρωση των καλλιεργειών των ορεινών περιοχών, όπως είναι η Δ.Ε. Φουρνάς, δεν μπορεί να έχει υπόσταση για τις ορεινές εκμεταλλεύσεις, οι οποίες διακρίνονται από μικρό εμβαδόν και κατακερματισμό του κλήρου, και ειδικά στη περιοχή, από υψηλό ποσοστό δάσωσης. Τέλος, η **ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας** των γεωργικών προϊόντων με την αύξηση της εμπορευσιμότητάς τους δεν συνάδει με την πραγματικότητα της περιοχής, όπου εκτός από το μικρό εμβαδόν και το κατακερματισμό του κλήρου που προαναφέρθηκαν, υπάρχουν αντικειμενικοί περιορισμοί, όπως το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, τα μειωμένης γονιμότητας και παραγωγικότητας εδάφη και οι τοπογραφικές ιδιαιτερότητες.

➤ Αξιολόγηση, αναθεώρηση και εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας

Η πρόταση για την Αξιολόγηση, αναθεώρηση και εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας διαφοροποιεί την κατηγοριοποίηση και εντάσσει την περιοχή μελέτης στη Χωρική Ενότητα Ευρύτερης περιοχής Ευρυτανίας, που είναι πιο ρεαλιστικό σε σχέση με την προηγούμενη κατηγοριοποίηση. Αυτό που παρατηρείται είναι ότι για τη συγκεκριμένη Χωρική Ενότητα πραγματοποιείται **εξειδίκευση στον τουρισμό** (ορεινό, χιονοδρομικό, αστικό) υποσκελίζοντας τις υπόλοιπες διαστάσεις της πραγματικότητας. Δεν γίνεται καμιά αναφορά στην ανάπτυξη της δασοπονίας, που αποτελεί σημαντική πηγή εσόδων για τους παραδασόβιους πληθυσμούς. Θετική κρίνεται η προώθηση της βιολογικής γεωργίας, όπως και η πρόβλεψη για την εφαρμογή ειδικών πολιτικών για τους εγκαταλελειμμένους οικισμούς της περιοχής. Το γεγονός ότι προτείνεται ο καθορισμός της Χωρικής Ενότητας ως **«Περιφερειακό Πάρκο»**, αποτελεί σημαντικό αναπτυξιακό περιορισμό, καθώς μια τέτοια ενέργεια πιθανόν να περιορίσει ή ακόμα και να απαγορεύσει δραστηριότητες που αναπτύσσονται σε τοπικό επίπεδο, όπως για παράδειγμα η εκτατική κτηνοτροφία ή η δασοπονία. Για το λόγο αυτό πρέπει να ληφθεί υπόψη η "πραγματική" πραγματικότητα της περιοχής πριν τον καθορισμό του **«Περιφερειακού Πάρκου»**, διότι μπορεί να οδηγήσει στην ερήμωσή της.

➤ ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας 2014-2020

Θετικό κρίνεται ότι το ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας 2014-2020 αναγνωρίζει τις ενδοπεριφερειακές ανισότητες και προσπαθεί να τις περιορίσει με διάφορες επιμέρους δράσεις, όπως μέσω της αναβάθμισης δομών και υποδομών υγείας σε ορεινές και απομονωμένες περιοχές. Προωθεί τις νέες τεχνολογίες πληροφοριών και τεχνολογίας για την καλύτερη εξυπηρέτηση των πολιτών, προτείνει δράσεις για την καταπολέμηση της φτώχειας και την κοινωνική ένταξη, ενώ θέτει ως στόχο την προστασία και ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος και των πολιτιστικών πόρων της Περιφέρειας. Η Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων που προτείνεται για τις ορεινές περιοχές αποτελεί μια προσπάθεια «από τα κάτω» προσέγγισης, που εστιάζει στη διασύνδεση των τομέων, την εξωστρέφεια και την ανταλλαγή τεχνογνωσίας μεταξύ διαφορετικών περιοχών και κρατών και την υλοποίηση δράσεων και παρεμβάσεων για το περιβάλλον και την κλιματική αλλαγή από τις τοπικές κοινωνίες.

Σημαντικό διάβημα της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας αποτελεί η σύνταξη μελέτης σχετικά με την αποκατάσταση της υποχρηματοδότησης που υφίσταται από ευρωπαϊκούς πόρους. Η κατάταξη της Περιφέρειας, επί σειρά ετών, στις Ευρωπαϊκές Περιφέρειες Στόχου 2, είχε ως αποτέλεσμα οι ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις που ελάμβανε να είναι χαμηλότερες από αυτές που έπρεπε να λάβει σε σχέση με τις υπόλοιπες Περιφέρειες της Ελλάδας. Η υποχρηματοδότηση οφείλεται στο γεγονός ότι για τις χρηματοδοτήσεις λαμβάνεται υπόψη μόνο ένα στατιστικό στοιχείο που έχει να κάνει με το ΑΕΠ, το οποίο εμφανίζεται πολύ υψηλότερο από ότι είναι στην πραγματικότητα, λόγω της βιομηχανικής συγκέντρωσης στα Οινόφυτα και το Σχηματάρι (pste.gov.gr, 2017).

4.1.3. Ανάλυση σε τοπικό επίπεδο

➤ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Καρπενησίου 2015-2019

Το **Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Καρπενησίου 2015-2019** ουσιαστικά αποτελεί υιοθέτηση του Επιχειρησιακού Προγράμματος Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας 2015-2019. Σύμφωνα, λοιπόν, με τον επιχειρησιακό σχεδιασμό του Δήμου για τη προγραμματική περίοδο 2015-2019, προτείνονται δράσεις που έχουν ως στόχο την εξωστρέφεια του Δήμου, την προβολή του πολιτισμού και του φυσικού περιβάλλοντος, την ενίσχυση εναλλακτικών μορφών τουρισμού, ενίσχυση του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα, τη βελτίωση της διοικητικής ικανότητας, την αντιμετώπιση περιβαλλοντικών προβλημάτων και την βελτίωση της ποιότητας ζωής. Ωστόσο, ενώ το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα προτείνει διάφορους στόχους για την επίτευξη της ευημερίας των δημοτών, οι δράσεις που προτείνει για την **Δ.Ε. Φουρνάς** αφορούν κατά κύριο λόγο στη βελτίωση των υποδομών και τη συντήρηση δικτύων. Επίσης, σαν δράση είναι καταχωρημένη η **επαναλειτουργία του πιστηρίου** στον οικισμό Φουρνάς, χωρίς όμως να έχει τεθεί χρονοδιάγραμμα ή πηγή χρηματοδότησης, προφανώς διότι ο Δήμος θέλει να παραχωρήσει τη λειτουργία του πιστηρίου σε ιδιωτική πρωτοβουλία.

➤ Σ.Χ.Ο.Ο.Α.Π. της Δ.Ε. Φουρνάς

Το **Σ.Χ.Ο.Ο.Α.Π. της Δ.Ε. Φουρνάς**, παρά την προσπάθεια για «βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη των πόλεων και οικισμών» του πρώην Δήμου, προτείνει έργα που δεν ανταποκρίνονται στην φυσική και κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα της περιοχής. Για παράδειγμα, προτείνει τη δημιουργία δύο δημοτικών σχολείων, ενώ ο αριθμός των παιδιών είναι πολύ μικρός και συνεχώς μειούμενος, οπότε θεωρείται υπερβολή η δημιουργία δύο επιπλέον δημοτικών σχολείων στη περιοχή.

➤ Πρόγραμμα Καλλικράτης

Με την εφαρμογή του **προγράμματος Καλλικράτης** ενώνονται διοικητικά περιοχές με διαφορετικά χαρακτηριστικά και ανάγκες, ενώ για τον ορισμό των ορεινών Δήμων δεν λαμβάνονται υπόψη βασικά χαρακτηριστικά, όπως υψόμετρο, κλίσεις εδάφους, ανάγλυφο, απομόνωση, μειονεκτικότητα κ.λπ., αλλά απλώς ορίζονται ονομαστικά. Το γεγονός αυτό έχει ως αποτέλεσμα **οι ορεινοί Δήμοι να μειώνονται δραματικά**, ανέρχονται στο 9,5% του συνόλου των Δήμων και καταλαμβάνουν συνολικά έκταση ίση με το 10% περίπου της έκτασης της χώρας (13.572 τ.χ.) όταν ο πραγματικός ορεινός χώρος με βάση τα κριτήρια της ΕΛΣΤΑΤ φθάνει το 42% (Μπεριάτος, 2012). Η περιοχή μελέτης πλέον προσαρτάται στον Δήμο Καρπενησίου, ο οποίος δεν θεωρείται ορεινός σύμφωνα με το πρόγραμμα Καλλικράτης, με οικονομικές επιπτώσεις. Δεδομένου ότι ο διευρυμένος Δήμος αποτελείται από 49 χωριά και δεκάδες κοινότητες με χαμηλές αστικές συγκεντρώσεις και πολλά προβλήματα σε επίπεδο υποδομών, οδικού δικτύου, εκροής ανθρώπινου δυναμικού και ανάπτυξη (Μπακογιάννης, 2013), πιθανόν να υπάρχουν **καθυστερήσεις** στην υλοποίηση των έργων, καθώς οι αποφάσεις πρέπει να επικυρώνονται πρώτα από τον Δήμο.

➤ Δασική πολιτική

Η ασκούμενη **δασική πολιτική** επηρεάζει άμεσα τη περιοχή μελέτης. Καταρχήν, ο **νέος νόμος για τους Δασικούς Συνεταιρισμούς** αναμένεται να έχει σημαντικές επιπτώσεις, καθώς στη περιοχή δραστηριοποιούνται τρεις τοπικοί Δασικοί Συνεταιρισμοί. Σε αυτούς απασχολείται η πλειοψηφία των νεαρών οικονομικά ενεργών κατοίκων, ενώ για τους περισσότερους η δασοπονία αποτελεί συμπληρωματική εργασία. Με τον νέο νόμο η ιδιότητα του δασεργάτη αποτελεί προϋπόθεση για τη συμμετοχή στον Συνεταιρισμό, ο οποίος προκειμένου να λειτουργήσει απαιτούνται 25 ενεργά μέλη. Επομένως, χάνουν την δυνατότητα να συμμετάσχουν σε Συνεταιρισμό άτομα που δεν έχουν ως κύρια απασχόληση αυτή του δασεργάτη, θέτοντας παράλληλα σε κίνδυνο τη λειτουργία των Συνεταιρισμών. Το γεγονός αυτό πιθανόν να οδηγήσει σε περαιτέρω πληθυσμιακή ερήμωση και γήρανση της περιοχής, οδηγώντας τους λίγους εναπομείναντες, νεαράς ως επί το πλείστον ηλικίας, υλοτόμους στην μετανάστευση.

Η μείωση του αριθμού των υπαλλήλων και **η πιθανότητα παύσης λειτουργίας του Δασαρχείου Φουρνάς** και μετατροπής του σε δασονομείο θα έχει αρνητικές συνέπειες στη περιοχή μελέτης. Αρχικά, η δυσλειτουργία της συγκεκριμένης υπηρεσίας έχει δυσμενείς συνέπειες στη λειτουργία των δασικών συνεταιρισμών της περιοχής μελέτης. Για παράδειγμα, πιθανή κωλυσιεργία στη σύνταξη και θεώρηση απαραίτητων μελετών (διαχειριστικές μελέτες, πίνακες υλοτομίας, έργα βελτίωσης και συντήρησης των δημοσίων δασών, βελτιώσεις βατότητας δασικού οδικού δικτύου κ.λπ.), στις προσημάνσεις και στον καθορισμό των αποφάσεων λόγω δυσλειτουργίας της υπηρεσίας, μπορεί να οδηγήσει σε καθυστέρηση ή και σε αδυναμία (λόγω παρέλευσης της συγκεκριμένης για την εκτέλεση των εργασιών χρονικής περιόδου) ανάληψης και εκτέλεσης των εργασιών υλοτομίας από τους δασικούς συνεταιρισμούς. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται η εργασία τους με οικονομικές επιπτώσεις για αυτούς. Συνεπώς, η εξασφάλιση της ομαλής λειτουργίας του Δασαρχείου Φουρνάς συνδέεται άμεσα με την βελτίωση της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας της περιοχής μελέτης.

Χαρακτηριστική είναι η **πολύ μικρή κρατική χρηματοδότηση της δασοπονίας** για την Π.Ε. Ευρυτανίας. Η κρατική, λοιπόν, χρηματοδότηση για τη Π.Ε. Ευρυτανίας, δηλαδή για τα Δασαρχεία Καρπενησίου και Φουρνάς και τη Διεύθυνση Δασών Ευρυτανίας αποβλέπει κυρίως στην κάλυψη λειτουργικών αναγκών και μισθών, υπερωριών κ.λπ. των υπαλλήλων, ενώ μηδενικές είναι οι πιστώσεις για την εκτέλεση έργων και εργασιών αναπτυξιακού χαρακτήρα, με ένα πολύ μικρό ποσό να διατίθενται για την εκμετάλλευση των δασών από τους Συνεταιρισμούς και την παραγωγή καυσόξυλων. Με λίγα λόγια, δεν παρέχεται επαρκής οικονομική στήριξη της διαχείρισης των δασών της Π.Ε., με παράλληλα οικονομικές επιπτώσεις για την τοπική κοινωνία.

Όπως αναφέρθηκε και στο πρώτο κεφάλαιο, η δασική διαχείριση εστιάζεται αποκλειστικά στην απόληψη του ξύλου χωρίς να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη οι λοιπές λειτουργίες του δάσους. Η **χάραξη ολοκληρωμένης στρατηγικής**, η οποία να περιλαμβάνει μέτρα για το σύνολο των λειτουργιών του δάσους, σε συνάρτηση με την κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα και τις λοιπές οικονομικές δραστηριότητες μια περιοχής, θα συνέβαλε στην ορθή και ολοκληρωμένη αξιοποίηση των δασικών οικοσυστημάτων και στην επίτευξη ισορροπίας μεταξύ των παραγωγικών δραστηριοτήτων,

δίνοντας παράλληλα εναλλακτικές διεξόδους απασχόλησης στους ντόπιους πληθυσμούς, βελτιώνοντας τις συνθήκες διαβίωσης και δίνοντάς τους κίνητρο να παραμείνουν στον τόπο τους. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η διαβούλευση, η αλληλεπίδραση και η συνεργασία πολλών φορέων για την επίτευξη του κοινού στόχου, δηλαδή της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης μιας περιοχής.

➤ **Επιδοματική πολιτική**

Τέλος, ένα ακόμα πολιτικό μέτρο που αναμένεται να επηρεάσει άμεσα την περιοχή μελέτης είναι η **μείωση του επιδόματος θέρμανσης**. Σύμφωνα με δημοσιεύματα, το νέο Πολυνομοσχέδιο, που περιλαμβάνει το Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2018-2021, αναμένεται να περικόπτει το επίδομα θέρμανσης κατά 50% από την επόμενη χειμερινή περίοδο, το οποίο σημαίνει ή ότι θα λάβουν το επίδομα πολύ λιγότεροι ή θα περικοπεί στο μισό για όλους (eea.gr, 2017). Οι οικονομικές επιπτώσεις στις ορεινές περιοχές, όπως είναι η Δ.Ε. Φουρνάς, με την μεγάλης διάρκειας χειμερινή περίοδο και τις δύσκολες καιρικές συνθήκες, θα αποτελέσουν ακόμα έναν λόγο εγκατάλειψης της περιοχής.

Συνοψίζοντας, οι γενικές πολιτικές στρατηγικές (ΕΣΠΑ 2007-2013 και 2014-2020, ΠΑΑ 2014-2020 κ.λπ.) για τις ορεινές περιοχές, όπως αναλύθηκαν ανωτέρω, επηρεάζουν την κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα της περιοχής μελέτης, ως αποδέκτης των μέτρων που προτείνονται ως ορεινή περιοχή. Οι πολιτικές σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο προβλέπουν συγκεκριμένα μέτρα για τη Δ.Ε. Φουρνάς καθορίζοντας άμεσα την φυσική και κοινωνικοοικονομική της πραγματικότητα. Με λίγα λόγια, η φυσική και κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα των ορεινών περιοχών, όπως είναι η Δ.Ε. Φουρνάς, χρήζει ιδιαίτερης αναπτυξιακής στρατηγικής.

4.1.4. Εξαρτήσεις

Η περιοχή μελέτης παρουσιάζει εξαρτήσεις και αλληλεπιδράσεις σε πολιτικό, οικονομικό και διοικητικό επίπεδο. Καταρχήν, οι οικισμοί της παρουσιάζουν τοπικές αλληλεπιδράσεις. Στον οικισμό Φουρνά συγκεντρώνονται οι διοικητικές υπηρεσίες της Δ.Ε., όπως η αστυνομία, το Κ.Ε.Π., ταχυδρομείο κ.λπ., αλλά και υποδομές εκπαίδευσης (Λυκειακές Τάξεις) και υγείας (αγροτικό ιατρείο) με αποτέλεσμα να δημιουργούνται **λειτουργικές και διοικητικές εξαρτήσεις** των υπολοίπων οικισμών από την έδρα του πρώην Δήμου.

Η ένταξη της περιοχής μελέτης στον ευρύτερο Δήμο Καρπενησίου δημιούργησε **πολιτική και διοικητική εξάρτηση** από την έδρα του Δήμου, το Καρπενήσι. Επίσης, το Καρπενήσι, ως έδρα της Περιφερειακής Ενότητας Ευρυτανίας, αποτελεί πολιτικό και διοικητικό πόλο. Σαφώς υπάρχει και **οικονομική εξάρτηση** της περιοχής από το Καρπενήσι, αλλά και από την Λαμία, διότι η τοπική παραγωγή σε καταναλωτικά αγαθά είναι αρκετά περιορισμένη. Παραδείγματα αποτελούν η έλλειψη φαρμακείου, φούρνου, η εισροή ζωοτροφών, η προμήθεια αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων λόγω περιορισμένης παραγωγής στη περιοχή κ.λπ.. Σημαντική είναι όμως και η **συγκοινωνιακή σύνδεση** της περιοχής με την Φθιώτιδα (Λαμία, Άγιος Γεώργιος), η οποία δημιουργεί μια περαιτέρω οικονομική εξάρτηση.

Τέλος, όπως αναλύθηκε ανωτέρω, οι αναπτυξιακές στρατηγικές για τους ορεινούς πληθυσμούς και συνεπώς και για την περιοχή μελέτης, διαμορφώνονται σύμφωνα με τις ευρωπαϊκές πολιτικές. Το γεγονός αυτό δημιουργεί έμμεση, αλλά καθοριστική για τη πορεία της, πολιτική εξάρτηση της Δ.Ε. Φουρνάς από τα ευρωπαϊκά κέντρα αποφάσεων.

4.1.5. Συλλογικότητες

Πολυάριθμες είναι οι τοπικές και υπερτοπικές συλλογικότητες της περιοχής, με τους υπερτοπικούς συλλόγους να υπερτερούν αριθμητικά σε σχέση με τους τοπικούς. Η ύπαρξη τεσσάρων υπερτοπικών συλλόγων, δύο στη Φθιώτιδα και δύο στην Αθήνα, υποδηλώνει την αγάπη που ενώνει τα μέλη μεταξύ τους και με τον τόπο καταγωγής τους. Με την έκδοση των τριών εφημερίδων, οι σύλλογοι προσπαθούν να συμβάλουν στην επίλυση των προβλημάτων της περιοχής κοινοποιώντας τα, ενώ παράλληλα ενημερώνουν τα μέλη για τις εξελίξεις σε μια προσπάθεια **διατήρησης των δεσμών των μελών με τον τόπο**. Το γεγονός αυτό κρίνεται πολύ σημαντικό, καθώς λόγω της μεγάλης ηλικίας πολλών μελών και των δύσκολων καιρικών συνθηκών κατά τους χειμερινούς μήνες, δεν είναι εύκολη η συχνή μετάβασή τους στη περιοχή.

Οι δράσεις των συλλόγων είναι κατά κύριο λόγο **πολιτισμικού χαρακτήρα**, πραγματοποιώντας εκδηλώσεις κυρίως κατά τους θερινούς μήνες, ώστε να συμμετέχουν και οι εσωτερικοί μετανάστες, αποσκοπώντας στη διατήρηση των ηθών, των εθίμων και των παραδόσεων, αλλά και την διατήρηση ισχυρών δεσμών με τον τόπο καταγωγής. Σημαντικός περιορισμός στη δραστηριοποίηση των υπερτοπικών συλλόγων αποτελεί η μειωμένη χρηματοδότησή τους και η φθίνουσα ηλικιακή κατανομή, **με τους νέους να απέχουν από τις ήδη περιορισμένες δράσεις**.

Ιδιαίτερη είναι συμβολή των επιστημόνων που κατάγονται από την περιοχή και ζουν στα μεγάλα αστικά κέντρα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της συμβολής τους αποτελεί η διοργάνωση του Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού το 2012. Μέσω του Συνεδρίου αναδείχθηκε η πραγματική θέση της περιοχής σε κρίσιμα για το Έθνος ιστορικά γεγονότα.

Επίσης αξιόλογη είναι η προσφορά πολλών Βραχινών μέσω δωρεών, με σκοπό την πολιτισμική αναμόρφωση του οικισμού. Όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο της καταγραφής, πολλά έργα, όπως το Πολιτιστικό Κέντρο, η Παπαράγκειος Βιβλιοθήκη, η πλατεία (**Εικόνα 50**), το κειμηλιαρχείο, αλλά και εκδηλώσεις, χρηματοδοτήθηκαν από πολίτες του οικισμού. Η ενεργός αυτή συμβολή αποτελεί σημαντική δυνατότητα ανάπτυξης για τον οικισμό.

Εικόνα 50. Η πλατεία Νεολαίας στον οικισμό Βράχα

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Όσον αφορά στους Δασικούς Συνεταιρισμούς της περιοχής μελέτης, η μείωση του αριθμού των ενεργών μελών και το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο αποτελούν σημαντικούς περιορισμούς διεύρυνσης της δράσης τους, όπως παραδείγματος χάρη λαμβάνοντας πρωτοβουλίες μεταποίησης των δασικών προϊόντων.

Εν κατακλείδι, η ύπαρξη μεγάλου αριθμού συλλόγων αποτελεί σημαντική αναπτυξιακή προοπτική για την περιοχή μελέτης. **Οι συλλογικότητες θα μπορούσαν να συνεισφέρουν ενεργά στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της περιοχής** με την περαιτέρω αξιοποίηση και ανάδειξη της φυσικής και πολιτισμικής της κληρονομιάς, διευρύνοντας τις δράσεις τους και σε ουσιαστική συνεργασία μεταξύ τους, αλλά και με άλλους συλλόγους που δεν δραστηριοποιούνται στη περιοχή, ανταλλάσσοντας ιδέες, απόψεις και παράλληλα προβάλλοντας τον τόπο τους.

4.2. Οικονομική διάσταση

4.2.1. Απασχόληση

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ που παρουσιάστηκαν στην ενότητα της καταγραφής της υφιστάμενης κατάστασης, το μεγαλύτερο ποσοστό του μόνιμου πληθυσμού είναι **οικονομικά μη ενεργό** (περίπου το 80%), ενώ ελάχιστοι είναι οι κάτοικοι της Δ.Ε. Φουρνά που ζητούν εργασία για πρώτη φορά. Αυτό οφείλεται κυρίως στην τάση των νέων να εγκαταλείψουν την ύπαιθρο για σπουδές και προς αναζήτηση εργασίας, καθώς οι ευκαιρίες να εργαστούν στη περιοχή είναι περιορισμένες.

Σαφώς η μείωση του ενεργού πληθυσμού και η πληθυσμιακή γήρανση, που προκύπτει από τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, δεν αποτελεί «προνόμιο» της περιοχής μελέτης. Η μαζική έξοδος προς τις πόλεις τις δεκαετίες '50, '60 και '70, λόγω των καταστροφών της ναζιστικής κατοχής, των συνεπειών του εμφυλίου πολέμου και του συγκεντρωτικού μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης που ακολούθησαν συντηρητικές κυβερνήσεις (Μιχαηλίδου και Ρόκος, 2001), οδήγησε στην εγκατάλειψη των ορεινών περιοχών.

Μεγάλο πρόβλημα ανεργίας παρουσιάστηκε στη περιοχή τη δεκαετία του 1990, όταν έπαυσε η λειτουργία της μονάδας επεξεργασίας ξυλείας στον οικισμό Φουρνά. Η μονάδα αυτή απασχολούσε περισσότερα από 200 άτομα και η παύση λειτουργίας της έπληξε καίρια την οικονομία της περιοχής (Χατζηδημητρίου *et al.*, 2013).

Από την κατανομή του οικονομικά ενεργού πληθυσμού ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας και με τα στοιχεία που εκπίπτουν εμπιστευτικότητας προκύπτει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό απασχολούνται στον κλάδο της γεωργίας/δασοκομίας και ακολουθεί ο κλάδος της δημόσιας διοίκησης και άμυνας-υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση. Ουσιαστικά, **ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός έχει στραφεί στη δασοκομία**, καθώς η γεωργία στη περιοχή είναι περιορισμένη για τους λόγους που αναπτύσσονται στη συνέχεια. Υπάρχει, δηλαδή, μια ανισομέρεια στην κατανομή του οικονομικά ενεργού πληθυσμού στους τομείς της παραγωγής, αλλά και στους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας. Το γεγονός αυτό συμβάλλει στον περαιτέρω περιορισμό της γεωργικής και κτηνοτροφικής παραγωγής και παράλληλα στην οικονομική εξάρτηση της περιοχής από τα κοντινότερα αστικά κέντρα, δηλαδή από την Λαμία και το Καρπενήσι. Επιπλέον, η ανισομέρεια αυτή **αυξάνει την τάση εγκατάλειψης της περιοχής** από τους νέους και κυρίως από όσους έχουν ανώτερο μορφωτικό επίπεδο, διότι τους περιορίζει σε συγκεκριμένους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας.

4.2.2. Πρωτογενής τομέας παραγωγής

Στη Δ.Ε. Φουρνά η οικονομική ανάπτυξη βασίζεται σχεδόν αποκλειστικά στον πρωτογενή τομέα παραγωγής.

Γεωργία

Η μείωση που παρουσιάζεται στον αριθμό και την έκταση των εκμεταλλεύσεων, σύμφωνα με τις απογραφές 1999-2000 και 2009 της ΕΛΣΤΑΤ, σχετίζεται με την συνεχόμενη μείωση του πληθυσμού και τη δημογραφική γήρανση. Η αρόσιμη γη και **οι μόνιμες καλλιέργειες είναι αμελητέες**, καθώς οι περισσότερες γεωργικές εκτάσεις είναι ετερογενείς και χαρακτηρίζονται από τον ορεινό χαρακτήρα. Επίσης, οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις διακρίνονται από **μικρό εμβαδόν και κατακερματισμό του κλήρου**. Η δάσωση μεγάλου αριθμού γεωργικών εκτάσεων λόγω εγκατάλειψης, σε συνδυασμό με την **έλλειψη τίτλων ιδιοκτησίας και Ολοκληρωμένου Κτηματολογίου**, αποτελεί σημαντικό περιορισμό ανάπτυξης της γεωργίας, καθώς οι εκτάσεις αυτές περνούν στην ιδιοκτησία του δημοσίου.

Η **έλλειψη αρδευτικών δικτύων** αποτελεί σημαντικό ανασταλτικό παράγοντα ανάπτυξης της γεωργίας στη περιοχή. Ωστόσο, η περιοχή χαρακτηρίζεται από πλούσιους υδατικούς πόρους, οι οποίοι παραμένουν αναξιοποίητοι.

Η παραγωγή σιτηρών είναι περιορισμένη και προορίζεται για την κάλυψη των κτηνοτροφικών αναγκών. Η παραγωγή σιταριού είναι μηδενική, ενώ από τα χορτοδοτικά φυτά, η μηδική καλλιεργείται περισσότερο. Οι στρεμματικές αποδόσεις τους παραμένουν σε χαμηλά επίπεδα, γεγονός που οφείλεται και στην **έλλειψη αρδευτικών δικτύων**. Ο κτηνοτροφικός και ορεινός χαρακτήρας της περιοχής καθιστά απαραίτητη την καλλιέργεια χορτοδοτικών φυτών και κυρίως της μηδικής.

Θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι ορισμένες ποικιλίες μηδικής ευδοκίμουν σε πολύ μεγάλα υψόμετρα και σε ψυχρά κλίματα και μάλιστα χωρίς άρδευση (Μιχαηλίδου και Ρόκος, 2001).

Ο αγροτικός πληθυσμός παρουσιάζει δημογραφική γήρανση, ενώ οι λίγοι νέοι στρέφονται στην εκμετάλλευση του δάσους, εγκαταλείποντας γεωργία και κτηνοτροφία (Χατζηδημητρίου *et al.*, 2013). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την **έλλειψη κατάρτισης** και τη δυσκολία αποδοχής και εφαρμογής νέων ήπιων τεχνολογιών από γεωργούς και κτηνοτρόφους.

Η **καλλιέργεια καρδιάς και καστανιάς** κατέχει σημαντικό ρόλο στη παραγωγική δραστηριότητα της περιοχής, λόγω του υψόμετρου και του ψυχρού κλίματος. Εντούτοις, και αυτές οι καλλιέργειες (**Εικόνα 51**) παρουσιάζουν ύφεση ακολουθώντας την γενικότερη πτωτική τάση στη γεωργία που παρουσιάζει η περιοχή.

Εικόνα 51. Καστανεώνας στη Φουρνά

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Όσον αφορά στην καστανιά, στη περιοχή παρατηρήθηκε προσβολή ατόμων από την ασθένεια του έλκους της καστανιάς (Εικόνα 52). Η ασθένεια αυτή προκαλείται από τον ασκομύκητα *Cryphonectria parasitica* (Murr.) Barr, συν *Endothia parasitica* (Murr.) Anderson και στη χώρα μας γίνεται **βιολογική καταπολέμηση**, η οποία είναι η μοναδική αποτελεσματική μέθοδος αντιμετώπισης της ασθένειας παγκοσμίως. Από τα αποτελέσματα του έργου της βιολογικής καταπολέμησης που πραγματοποιείται στη χώρα μας, προκύπτει ότι η ασθένεια του έλκους της καστανιάς δεν έχει εξαλειφθεί ακόμη σε καμιά από τις περιοχές που εφαρμόστηκε, αλλά η κατάσταση βελτιώνεται συνεχώς με αύξηση των ποσοστών των υποπαθογόνων στελεχών και μείωση των παθογόνων. Ο Νομός Ευρυτανίας είναι ανάμεσα στους 17 Νομούς της χώρας, στους οποίους εφαρμόστηκε το έργο της βιολογικής καταπολέμησης (dasarxeio.com, 2015). Από μαρτυρίες των τοπικών γεωργών, δεν έχει αντιμετωπισθεί η ασθένεια στη περιοχή μελέτης.

Εικόνα 52. Η ασθένεια Έλκος της Καστανιάς σε άτομο καστανεώνα στη Φουρνά

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Οι κλιματολογικές συνθήκες της περιοχής μελέτης ενδείκνυται για την εφαρμογή **εναλλακτικών καλλιεργειών**, όπως αρωματικών φυτών και βοτάνων, καθώς και άλλων δενδρωδών καλλιεργειών, όπως το Μύρτιλο, η Κρασιά, Καρυδιά, Καστανιά κ.α.. Για παράδειγμα, η **Κρασιά** (*Cornus mas*) ευδοκίμει στη περιοχή μελέτης και η καλλιέργειά της αποτελεί σημαντική προοπτική, διότι έχει χαμηλό κόστος καλλιέργειας, ενώ οι καρποί της, εκτός από εδώδιμοι, έχουν πολύτιμες φαρμακευτικές ιδιότητες λόγω της υψηλής περιεκτικότητας σε ζωτικές πολυφαινόλες (Σπανός, 2016).

Η **αμπελοκαλλιέργεια** αποτελούσε σημαντική δραστηριότητα των γεωργών της περιοχής, η οποία **έχει σχεδόν εκλείψει**. Από μαρτυρίες των κατοίκων, κύριος λόγος της εγκατάλειψης της καλλιέργειας ήταν αρχικά η ασθένεια φυλλοξήρα, η οποία έπληξε την περιοχή, ενώ δεν έχουν προχωρήσει στην εγκατάσταση νέων καλλιεργειών εξαιτίας της οικονομικής αδυναμίας να ανταπεξέλθουν σε χρονοβόρες καλλιέργειες, όπως αυτή της αμπέλου. Η τοπική ποικιλία, η οποία, σύμφωνα με μαρτυρίες των κατοίκων, ήταν σιδερίτης ή νυχάκι ή μαυρούδι, έχει εκλείψει εδώ και πολλά χρόνια. Σήμερα στη περιοχή ευδοκίμει η

ποικιλία φράουλα ή ιζαμπέλα η μαύρη. Για την παρασκευή τσίπουρου και οίνου με σκοπό την κάλυψη προσωπικών αναγκών, προμηθεύονται τις απαιτούμενες ποσότητες μούστου από άλλες περιοχές, εκτός Π.Ε. Ευρυτανίας.

Ένας άλλος ανασταλτικός παράγοντας ανάπτυξης της γεωργίας αποτελεί η **ανυπαρξία αγροτικών συνεταιρισμών** με αποτέλεσμα η διάθεση των αγροτικών προϊόντων να γίνεται μεμονωμένα από τους παραγωγούς στους χονδρέμπορους, οπότε δεν επιδιώκεται καλύτερη τιμή πώλησης.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι, παρά το γεγονός ότι η περιοχή χαρακτηρίζεται από χαμηλές στρεμματικές αποδόσεις και μικρές, διάσπαρτες εκμεταλλεύσεις, ο ορεινός χαρακτήρας και η μηδενική ρύπανση **ενοούν την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας, κτηνοτροφίας και μελισσοκομίας**. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την χρήση τοπικών σπόρων για την παραγωγή των αγροτικών προϊόντων, όπως φασολάκια και ντομάτες, αποτελεί σημαντική αναπτυξιακή προοπτική για τον τόπο.

Κτηνοτροφία

Όσον αφορά στη κτηνοτροφία, το κόστος παραγωγής είναι υψηλό και αποτελεί σημαντικό περιορισμό ανάπτυξης. Εξαιτίας του ψυχρού κλίματος, οι διατροφικές απαιτήσεις των κτηνοτροφικών ζώων είναι υψηλές κατά τους χειμερινούς μήνες, με αποτέλεσμα να παρατηρείται **εισροή συμπληρωματικών ζωοτροφών** από άλλες περιοχές, ενώ η γεωγραφική απομόνωση της περιοχής αυξάνει το κόστος μεταφοράς των χορτοδοτικών φυτών.

Από τις τρεις Τοπικές Κοινότητες, η Βράχα έχει περισσότερο αναπτυγμένη τη κτηνοτροφία. Μείωση του αριθμού των εκμεταλλεύσεων και των κεφαλών παρουσιάζεται σε αιγοπροβατοτροφία, βοοτροφία και χοιροτροφία. Το γεγονός αυτό οφείλεται σε πολλούς παράγοντες, όπως στη μείωση του πληθυσμού, στη γήρανση των απασχολούμενων με την κτηνοτροφία, στη στροφή των νέων στην υλοτομία, στο υψηλό κόστος παραγωγής και μεταφοράς των παραγόμενων κτηνοτροφικών προϊόντων.

Μεγάλες ή οργανωμένες κτηνοτροφικές μονάδες απουσιάζουν. Η αδυναμία επιβίωσης της χοιροτροφικής μονάδας στη Βράχα αποτελεί απόδειξη του υψηλού κόστους παραγωγής και διάθεσης των κτηνοτροφικών προϊόντων που προαναφέρθηκε.

Από την άλλη, η εκτατική μορφή κτηνοτροφίας σε συνδυασμό με το αμόλυντο περιβάλλον μπορούν να συμβάλουν στην **ανάπτυξη της βιολογικής κτηνοτροφίας** από τις μικρής κλίμακας, οικογενειακού χαρακτήρα εκμεταλλεύσεις. Απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η **άμεση σύνδεση της κτηνοτροφίας με τη γεωργία**, η οποία ως ένα βαθμό υπάρχει στη περιοχή μελέτης, ώστε να επιτυγχάνεται η πλήρης κάλυψη των διατροφικών αναγκών των ζώων από τις τοπικές, επίσης βιολογικές για τους ίδιους λόγους, καλλιέργειες χορτοδοτικών φυτών.

Στην ενίσχυση της κτηνοτροφίας μπορεί να συμβάλει το δάσος, με πολλαπλά οφέλη τόσο για τους κτηνοτρόφους, όσο και για τα δασικά οικοσυστήματα. Η λελογισμένη και με κατάλληλους χειρισμούς βόσκηση των δασών αποτελεί εργαλείο καθαρισμού του υπόροφου και συμβάλλει στην ανανέωση του δασικού περιβάλλοντος (Βραχνάκης, 2015). Επιπροσθέτως, ο νόμος 4351/2015 προωθεί την αξιοποίηση του δασικού χώρου για βόσκηση, με τον οποίο επιτρέπεται η βόσκηση εντός δασικού χαρακτήρα εκτάσεων εφόσον δεν επηρεάζεται αρνητικά η φυσική ισορροπία και αειφορία, καθώς και οι παραγωγικές, προστατευτικές, υδρονομικές, αισθητικές και λοιπές λειτουργίες των οικοσυστημάτων (ΦΕΚ 164/Α/2015), θέτοντας ουσιαστικά την διευκόλυνση της βόσκησης ως κύρια λειτουργία του δάσους.

Άνοδο παρουσιάζει η μελισσοκομία, η οποία ασκείται κυρίως στον οικισμό Φουρνά. Το παραγόμενο μέλι διοχετεύεται κατευθείαν στην Αθήνα. Η τυποποίησή του και η απευθείας διάθεση πιθανόν να ενίσχυε την περαιτέρω ανάπτυξη της μελισσοκομίας στη περιοχή μελέτης.

Λασοπονία

Τα δασικά οικοσυστήματα της Δ.Ε. Φουρνά αποτελούν τη σημαντικότερη πηγή του πρωτογενούς τομέα παραγωγής. Η παραγωγή ξυλείας εστιάζεται στην τεχνική ξυλεία Ελάτης και καυσόξυλων (**Εικόνα 53**). Ωστόσο έχει μειωθεί σημαντικά, με το μέσο ετήσιο λήμμα στη διαχειριστική κλάση της Ελάτης να είναι σχεδόν το διπλάσιο από αυτό που απολείπεται. Το γεγονός αυτό οφείλεται σε πολλούς παράγοντες, όπως η πληθυσμιακή μείωση και η δημογραφική γήρανση που παρουσιάζει η περιοχή, με αποτέλεσμα ολοένα και μικρότερος αριθμός να ασχολείται με την υλοτομία.

Αυτό συμβάλλει και στην φθίνουσα πορεία των Δασικών Συνεταιρισμών, τα μέλη των οποίων συνεχώς μειώνονται. Σύμφωνα με δημοσίευμα, τα ημερομίσθια είναι ελάχιστα και πλέον οι εναπομείναντες δασεργάτες εργάζονται μόνο για να διασφαλίσουν την ιατρική τους περίθαλψη (foynpa-eurutaniias.blogspot.gr, 2010). Επιπροσθέτως, όπως αναφέρθηκε και στην ανάλυση της δασικής πολιτικής, η κρατική χρηματοδότηση της δασοπονίας για τη Π.Ε. Ευρυτανίας είναι πολύ μικρή.

Εικόνα 53. Προϊόντα υλοτομίας στο δάσος της Φουρνάς

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου

Ένας άλλος παράγοντας που παίζει καθοριστικό ρόλο στη μείωση της παραγωγής ξυλείας, όχι μόνο στη περιοχή μελέτης αλλά γενικότερα στον ελλαδικό χώρο, είναι **οι μειωμένες τιμές διάθεσης των προϊόντων στην αγορά**. Η ελεύθερη εισαγωγή ξυλείας σε τιμές μικρότερες του ελληνικού κόστους και η κρίση στην οικοδομή, στην αγορά επίπλου και ξυλοκατασκευών έχει μειώσει τις τιμές της τεχνικής ξυλείας παραγωγής (Κακαράς, 2011), με αποτέλεσμα να μειώνεται το ενδιαφέρον των Δασικών Συνεταιρισμών για παραγωγή και διάθεση προϊόντων ξύλου, διότι οι οικονομικές τους απολαβές δεν είναι ικανοποιητικές.

Εκτός από την ξυλεία, το δασικό σύμπλεγμα της περιοχής μπορεί να συμβάλλει στην ανάπτυξη της **μελισσοκομίας**, καθώς το μέλι Ελάτης αποτελεί παραδοσιακό προϊόν της Ευρυτανίας. Το φυσικό οικοσύστημα της περιοχής, με τα ποώδη, τα φρυγανικά και τα λιβαδικά φυτά ενδείκνυται και για την παραγωγή ανθόμελου, εκτός από μέλι Ελάτης. Τέλος, η μελισσοκομία δεν θα πρέπει να εστιάζεται μόνο στη παραγωγή μελιού, αλλά και στα υπόλοιπα αγαθά που δύναται να προσφέρει, όπως γύρη, κεριά, πρόπολη, βασιλικός πολτός, αλλά και το δηλητήριο της μέλισσας που χρησιμοποιείται στην ιατρική.

Τα υπολείμματα των υλοτομιών πρέπει να απομακρύνονται προκειμένου να εξασφαλίζεται η καλή υγεία του δάσους. Το 20% περίπου της βιομάζας του δέντρου παραμένει ως υπόλειμμα μετά την υλοτομία του στο δάσος, διότι η συγκομιδή και μεταφορά τους είναι τεχνικά δύσκολη και οικονομικά ασύμφορη (Φιλίππου, 2014, Φιλίππου Β. και Φιλίππου Ι.Α., 2014). Η **αξιοποίηση των υπολειμμάτων υλοτομιών** χρησιμοποιώντας μικρά μηχανήματα κατασκευής pellet γίνεται όλο και πιο ελκυστική στην Ελλάδα εξαιτίας των αυξανόμενων ενεργειακών αναγκών. Παράλληλα έχουν αναπτυχθεί νέες τεχνολογίες συγκομιδής, μεταφοράς και μετατροπής των υπολειμμάτων σε εξευγενισμένα στερεά βιοκαύσιμα (**wood pellets**) (Φιλίππου Β. και Φιλίππου Ι.Α., 2014).

Όπως αναφέρθηκε στη προηγούμενη ενότητα, το δάσος της περιοχής δύναται να συμβάλει στην ανάπτυξη της κτηνοτροφίας, εφόσον η βόσκηση πραγματοποιείται με λελογισμένο τρόπο. Η βοσκοφόρτωση για τα δάση Ελάτης της Φουρνάς και του Κλειτσού και για τα δάση της Δρυός της Φουρνάς, του Κλειτσού και της Βράχας **επιτρέπει την αύξηση του κτηνοτροφικού κεφαλαίου**. Εξάλλου, οι τομείς της δασοπονίας και της κτηνοτροφίας δεν πρέπει να θεωρούνται ανταγωνιστικοί, διότι βρίσκονται σε διαρκή αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση και μπορούν να συνυπάρχουν στηρίζοντας και επωφελούμενοι αλλήλους.

Η ύπαρξη σημαντικής ποσότητας μανιταριού **τρούφας** στη περιοχή αποτελεί μια αξιόλογη προοπτική, η οποία προς το παρόν μένει ανεκμετάλλευτη. Πλεονέκτημα αποτελεί το γεγονός ότι οι κάτοικοι, λόγω της στενής σχέσης τους με το δάσος (οι περισσότεροι είναι ή υπήρξαν υλοτόμοι), θα γνωρίζουν τις πιθανές τοποθεσίες ύπαρξης άγριας τρούφας, έπειτα από σχετική ενημέρωση και εκπαίδευσή τους. Εντούτοις, οι ποσότητες τρούφας που μπορεί να συλλεχθούν από το δάσος δεν μπορούν να προσφέρουν ικανοποιητικό οικονομικό εισόδημα. Λόγω, όμως, του ιδιαίτερου μικροκλίματος της περιοχής και της αυτοφυούς χλωρίδας, τα οποία ενδείκνυται για την ανάπτυξη τρούφας, η δυνατότητα αυτή μπορεί να αξιοποιηθεί στα πλαίσια καλλιέργειας έπειτα από εκπόνηση σχετικής εδαφολογικής μελέτης.

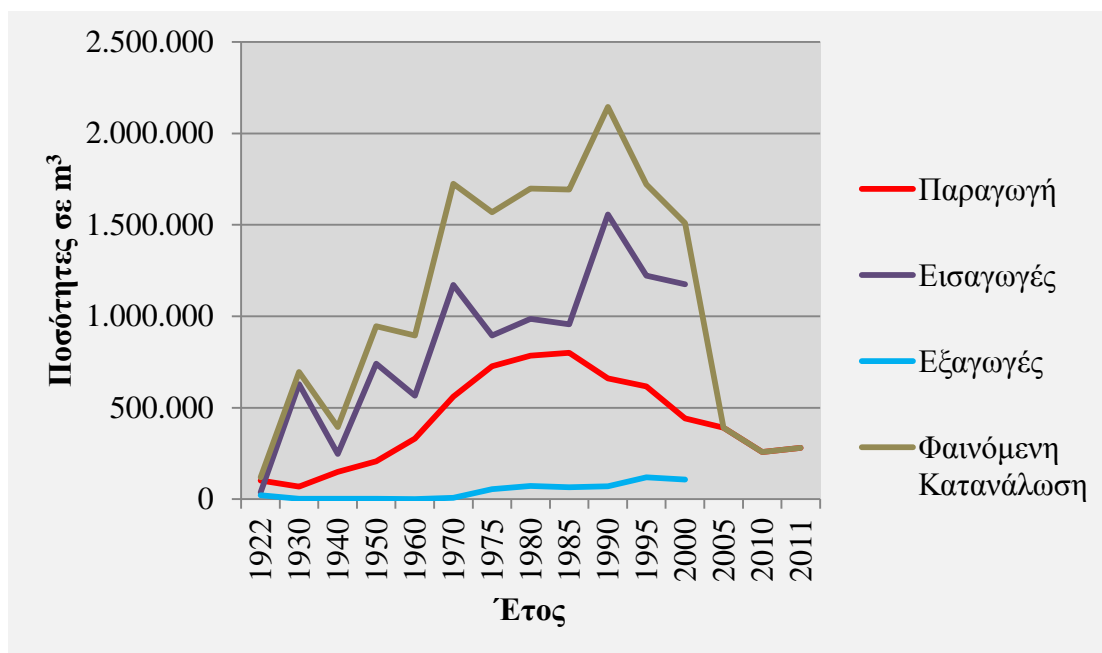
Αξίζει να σημειωθεί ότι το μεγαλύτερο μέρος των πιστώσεων του τακτικού προϋπολογισμού που διατίθεται για την κάλυψη των αναγκών των δασικών υπηρεσιών της Π.Ε. Ευρυτανίας προορίζονται για λειτουργικές δαπάνες, μισθούς και υπερωρίες των υπηρεσιών αυτών και ένα πολύ μικρό ποσοστό για έργα (οδοποιία, κτήρια).

4.2.3. Δευτερογενής τομέας παραγωγής

Ο τομέας της μεταποίησης είναι **σχεδόν ανύπαρκτος** στην περιοχή μελέτης. Εξαιρέση αποτελούσε κατά το παρελθόν το εργοστάσιο ξυλείας. **Η συμβολή του στην ανάπτυξη της περιοχής υπήρξε καθοριστική**. Εκτός από τον μεγάλο αριθμό εργαζομένων που απασχολούσε, ο οποίος προερχόταν από την τοπική κοινωνία επιβραδύνοντας με αυτόν τον τρόπο τον ρυθμό της εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης, συνέβαλε στην ολοκλήρωση του οδικού δικτύου της περιοχής ως απαραίτητη προϋπόθεση αξιοποίησης του δασικού πλούτου, ενώνοντας συγκοινωνιακά όλα τα χωριά της περιοχής (Τσίτσας, 1960). Επίσης, χαρακτηριστικό δείγμα της συμβολής του εργοστασίου αποτελεί και η ανοιχτή επιστολή μαθητών του Γυμνασίου Φουρνάς, με την οποία εκδηλώνουν την επιθυμία τους για την επαναλειτουργία του, καθώς κατά την λειτουργία του τα παιδιά στα σχολεία του οικισμού Φουρνά ξεπερνούσαν τα 250, ενώ πλέον απέμειναν ελάχιστα (Καλλιαντέρη *et al.*, 2005).

Ουσιαστικά το εργοστάσιο ακολούθησε την τύχη και των υπόλοιπων κρατικών πιστηρίων της Ελλάδας. Τις δεκαετίες του 1980 και 1990 επενδύθηκαν δεκάδες δισεκατομμύρια δραχμές για να ιδρυθούν **συνεταιριστικές μονάδες ξύλου** σε Καρπενήσι, Καλαμπάκα, Γιάννενα και Χαλκιδική με σκοπό την ενίσχυση των Δασικών Συνεταιρισμών. Τα χρήματα αυτά κατασπαταλήθηκαν, οι μονάδες υπολειτούργησαν ή δεν λειτούργησαν καν και **τελικά έκλεισαν** ερημώνοντας την ύπαιθρο (Κακαράς, 2011). Παράλληλα, τις δεκαετίες 1980 και 1990 παρατηρείται **πτώση της ποσότητας παραγόμενων καυσόξυλων** (Καρακώστα *et al.*, 2014), γεγονός που οφείλεται κυρίως στη αλλαγή του τρόπου θέρμανσης των αγροτικών νοικοκυριών και στη συνεχιζόμενη εγκατάλειψη της ορεινής χώρας (Μιχαηλίδου και Ρόκος, 2001). Όσον αφορά στην παραγωγή τεχνικού ξύλου, παρατηρείται αύξηση της εγχώριας παραγωγής τις δεκαετίες 1970 και 1980 και στη συνέχεια μείωση (**Γράφημα 12**) (Καρακώστα *et al.*, 2014), διότι στις δεκαετίες αυτές οι απαιτήσεις για βιομηχανική ξυλεία αυξήθηκαν, ώστε να καλύψουν τις αυξανόμενες οικοδομικές απαιτήσεις της εποχής, ενώ στη συνέχεια αυξάνονται οι εισαγωγές στα πλαίσια του ελεύθερου εμπορίου και συνεπώς μειώνεται η εγχώρια ζήτηση και παραγωγή. Επομένως, τα αποσπασματικά οικονομικά μέτρα πιθανόν να αποσκοπούσαν στην τόνωση των μονάδων αυτών, αλλά στην ουσία έφεραν το αντίθετο αποτέλεσμα.

Γράφημα 12. Παραγωγή, Εμπόριο και Κατανάλωση Τεχνικού Ξύλου

Πηγή: Καρακώστα *et. al* (2014). Ιδία επεξεργασία

Η επαναλειτουργία του πριστηρίου κρίνεται επιτακτική για την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των κατοίκων και την αποτροπή της συνεχόμενης μείωσης του πληθυσμού. Σημαντικός περιορισμός αποτελεί η παλαίωση του μηχανολογικού εξοπλισμού και οι επιδιορθώσεις επί των εγκαταστάσεων που πρέπει να υλοποιηθούν προκειμένου να λειτουργήσει, καθώς η διάρρηξη (**Εικόνα 54**) και η εικοσάχρονη εγκατάλειψη (**Εικόνα 55**) έχουν επιφέρει φθορές.

Εικόνα 54. Φθορές λόγω της διάρρηξης στο πριστήριο της Φουρνάς

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου

Εικόνα 55. Αποψη του εσωτερικού χώρου του πριστηρίου Φουρνάς

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου

Αν και περιορισμένα σε ποσότητα, τα κτηνοτροφικά προϊόντα αποτελούν αναπτυξιακή δυνατότητα για την περιοχή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το **τσαλαφούτι**.

Πρόκειται για ένα είδος μαλακού τυριού με κρεμώδη υφή που αποτελεί παραδοσιακό γαλακτοκομικό προϊόν της Ευρυτανίας. Παράγεται από πρόβειο γάλα και έχει ιδιαίτερα γευστικά χαρακτηριστικά, τα οποία προέρχονται από την πλούσια χλωρίδα της περιοχής. Η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας προχώρησε σε προγραμματική σύμβαση με το ερευνητικό κέντρο ΕΛΓΟ-«Δήμητρα», σε μια προσπάθεια ανάδειξής του. Μέσω του συγκεκριμένου ερευνητικού προγράμματος, θα μελετηθεί η τεχνολογία παρασκευής του τυριού, θα επισημανθούν τυχόν ιδιαίτερα προβλήματα και θα προταθούν πιθανές βελτιώσεις, ενώ μέσα από την πιστοποίηση του προϊόντος με την παραδοσιακή του ιδιότητα θα αποκτηθεί προστιθέμενη αξία (dytikievritania.blogspot.gr, 2017).

Τέλος, η ύπαρξη τρούφας και άγριων μανιταριών στη περιοχή, αλλά και η μεταποίησή τους, προσδίδει μια επιπλέον αναπτυξιακή δυνατότητα. Εκτός από την πώληση φρέσκων τρούφων, άλλες μορφές προϊόντων είναι σε βαζάκια με νερό ή αλάτι ή ελαιόλαδο, τρούφα σε μορφή πάστας, σε κονσέρβες με άλλα μανιτάρια και μυρωδικά, ενώ συχνά προστίθεται για να αρωματίζει ξύδι, σάλτσες, τυρί, βούτυρο και μέλι (dasokipos.gr, 2017).

4.2.4. Τριτογενής τομέας παραγωγής

Ο τριτογενής τομέας παραγωγής είναι πολύ περιορισμένος στη περιοχή μελέτης. Οι δημόσιες υπηρεσίες και οι περισσότερες επιχειρήσεις είναι συγκεντρωμένες στον οικισμό Φουρνά, ενώ είναι έντονη η οικονομική εξάρτηση των κατοίκων από την Λαμία και δευτερευόντως από το Καρπενήσι.

Η τουριστική κίνηση οφείλεται σχεδόν αποκλειστικά στους **κυνηγούς** και διαρκεί από Οκτώβριο έως και Φεβρουάριο, δηλαδή χαρακτηρίζεται από εποχικότητα λόγω της κυνηγετικής περιόδου. Ο περιορισμένος αριθμός καταλυμάτων (ουσιαστικά μόνο ο Ξενώνας στον οικισμό Φουρνά αποτελεί χώρο διαμονής), η όχι ικανοποιητική συχνότητα των δρομολογίων, οι δυσκολίες στην προσβασιμότητα και οι δύσκολες κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν κατά τους χειμερινούς μήνες έχουν διαφυλάξει την περιοχή από τις επιπτώσεις του μαζικού τουρισμού που παρατηρείται σε άλλες ορεινές περιοχές.

Εντούτοις, ο **πολιτισμικός** και **φυσικός πλούτος** της δύναται να αποτελέσει το υπόβαθρο για την ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού, όπως ο οικοτουρισμός.

Ο **οικοτουρισμός**⁹ αποτελεί την πιο σημαντική εναλλακτική μορφή τουρισμού που ενδείκνυται για τις ορεινές περιοχές, καθώς συνδυάζει δύο κύρια στοιχεία: τον τουρισμό στη φύση και την οικονομική συνεισφορά του στη προστασία του περιβάλλοντος και στην τοπική κοινωνία. Η οικοτουριστική ανάπτυξη δημιουργεί σημαντικές ευκαιρίες τόσο για τη διατήρηση του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος, όσο και για την τοπική κοινωνία. Μάλιστα, μπορεί να παρέχει μια ολοκληρωμένη ανάπτυξη στις τοπικές κοινωνίες, όπου οι δυνατότητες για εισόδημα είναι περιορισμένες, ενώ παράλληλα αυξάνει το επίπεδο της εκπαίδευσης και της ενεργής συμμετοχής και στους ταξιδιώτες. Σαφώς, απαιτούνται υποδομές μετακίνησης, επικοινωνίας και διαμονής (Δολόγλου, 2008), οι οποίες στη περιοχή μελέτης είναι περιορισμένες σε μεγάλο βαθμό. Από την άλλη, οι αλλαγές που μπορεί να επιφέρουν η μείωση της απομόνωσης και η υιοθέτηση νέων ιδεών και μεθόδων παραγωγής μπορεί να θέσουν σε κίνδυνο τον ορεινό πολιτισμό και ταυτόχρονα να υποβαθμίσουν τα ορεινά φυσικά τοπία (Δολόγλου, 2008).

Για το λόγο αυτό η περιοχή μελέτης δεν πρέπει να αντιμετωπισθεί ως **μελλοντικός πόλος έλξης τουριστών**, γεγονός που μπορεί να επιφέρει σοβαρές επιπτώσεις στο πολιτισμικό και φυσικό της περιβάλλον και να δημιουργήσει μη αναστρέψιμες καταστάσεις.

⁹ Οικοτουρισμός: είναι ο τουρισμός που αναπτύσσεται σε οικολογικά αξιόλογες περιοχές, δεν υπερβαίνει την φέρουσα ικανότητα της περιοχής, προωθεί την προστασία και διαχείριση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος ενώ ταυτόχρονα διατηρεί τη συνοχή του κοινωνικού ιστού (Δολόγλου, 2008).

4.3. Κοινωνική διάσταση

Ο συνολικός πληθυσμός της Δ.Ε. Φουρνά ανέρχεται σε 625 άτομα, σύμφωνα με την απογραφή έτους 2011. Παρουσιάζει πτώση καθ' όλη τη διάρκεια των ετών με εξαίρεση τη δεκαετία 1951-1961, που παρουσιάζει σταθεροποίηση με ελάχιστη αύξηση, και τη δεκαετία 1991-2001, οπότε εμφανίζει αύξηση.

Η **γερμανική κατοχή** και ο **Εμφύλιος Πόλεμος** που ακολούθησε συνέβαλαν καθοριστικά στη μείωση του πληθυσμού, καθώς η Δ.Ε. Φουρνά αποτέλεσε περιοχή όπου έλαβαν χώρα εμφύλιες συρράξεις.

Η πληθυσμιακή σταθεροποίηση που εμφανίζεται τη δεκαετία **1951-1961** πιθανόν να οφείλεται στην ίδρυση του πριστηρίου στον οικισμό Φουρνά το 1954, η οποία έδωσε αναπτυξιακή προοπτική στη περιοχή συμβάλλοντας στη συγκράτηση του πληθυσμού. Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενες ενότητες, απασχολούσε σημαντικό αριθμό εργαζομένων, τόσο για την κάλυψη των λειτουργικών του αναγκών, αλλά και των έμμεσων απαιτήσεων, όπως σε δασικό δίκτυο και αναδασώσεις.

Τη δεκαετία του **1960** ξεκινάει η εκβιομηχάνιση της χώρας, η οποία απαιτούσε χαμηλό εργατικό κόστος. Παράλληλα, η κρατική πολιτική δεν παρείχε καμιά αναπτυξιακή προοπτική για τους ορεινούς πληθυσμούς, οι οποίοι ουσιαστικά παρακινούνται να εγκαταλείψουν τους ορεινούς οικισμούς τους και να εγκατασταθούν στα πεδινά και στις πόλεις. Χαρακτηριστική περίπτωση της αστυφιλίας αποτελεί η Τ.Κ. Βράχας. Το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού της μετεγκαταστάθηκε στον Σταυρό Φθιώτιδας μετά **στον σεισμό του 1966**, οπότε από αγροτοκτηνοτροφικός μεταβάλλεται σε αστικός.

Η πληθυσμιακή αύξηση που παρατηρείται κατά τη δεκαετία **1991-2001** συνδέεται είτε με την επιστροφή μέρους του πληθυσμού είτε με την μετακίνηση πληθυσμού στον τόπο καταγωγής, ώστε να απογραφούν εκεί. Ο σκοπό αυτής της μετακίνησης είναι να αυξηθεί το μέγεθος του πληθυσμού του δήμου ή της κοινότητας, ώστε να λάβουν μεγαλύτερες κρατικές επιδοτήσεις.

Ραγδαία πληθυσμιακή πτώση παρουσιάζεται κατά τη δεκαετία **2001-2011**, γεγονός που πιθανόν να οφείλεται στην αδυναμία εύρεσης εργασίας για κάλυψη των βιοποριστικών αναγκών των κατοίκων. Η παύση λειτουργίας του Πριστηρίου στην Φουρνά, η οποία έλαβε χώρα το **1997**, έπαιξε καθοριστικό ρόλο, και παρά τις εκκλήσεις των κατοίκων δεν επαναλειτούργησε έκτοτε, οδηγώντας τους νέους κυρίως στην εσωτερική μετανάστευση.

Το 47% του ποσοστού του πληθυσμού είναι συγκεντρωμένο στον οικισμό Φουρνά, που αποτέλεσε έδρα του πρώην ομωνύμου Δήμου. Αντίθετα, ο οικισμός Μαυρόλογγος είναι σχεδόν έρημος και ο οικισμός της Βράχας αποτελεί ουσιαστικά παραθεριστικό οικισμό. Η γεωγραφική απομόνωση του οικισμού Μαυρόλογγου πιθανόν να αποτέλεσε τον σημαντικότερο παράγοντα ερήμωσής του, καθώς ο οικισμός βρίσκεται εντελώς απομονωμένος στα όρια της Π.Ε. Ευρυτανίας με την Π.Ε. Καρδίτσας, σε υψόμετρο 923 μ.

Παρατηρείται **γήρανση του πληθυσμού**, με το μεγαλύτερο ποσοστό έχει ηλικία μεγαλύτερη των 65 ετών και τους ηλικιωμένους να υπερτερούν αριθμητικά των νέων. Μικρός είναι και ο αριθμός των παιδιών της Δ.Ε. Φουρνά. Σαφώς και η έλλειψη νεαρής ηλικίας μόνιμων κατοίκων αποτελεί σημαντικό περιορισμό στην ενεργοποίηση του τοπικού πληθυσμού, καθώς τα νεαρής ηλικίας άτομα είναι εξοικειωμένα με τα νέα μέσα

πληροφόρησης, είναι αποδέκτες νέων ιδεών και τεχνολογιών και έχουν διάθεση για συμμετοχή σε εθελοντικές πρωτοβουλίες. Επίσης, ανασταλτικός παράγοντας παραμονής στη περιοχή αποτελεί ο μεγάλος αριθμός πληθυσμού των αντρών συγκριτικά με αυτό των γυναικών στην ηλικιακή ομάδα 25-40.

Όσον αφορά στο μορφωτικό επίπεδο, **το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού έχει μόνο απολυτήριο δημοτικού.** Αρκετές είναι οι γυναίκες που δεν γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση ή εγκατέλειψαν το δημοτικό, ενώ μειονεκτούν αριθμητικά σε σχέση με τους άντρες στη κατοχή απολυτηρίου Γυμνασίου ή Λυκείου. Το ποσοστό που κατέχει πτυχίο ανώτερης ή ανώτατης σχολής είναι χαμηλό με ακόμα πιο λίγους να κατέχουν μεταπτυχιακό ή διδακτορικό δίπλωμα. Το γεγονός αυτό αποτελεί σημαντικό αναπτυξιακό περιορισμό, διότι ο ντόπιος πληθυσμός αδυνατεί να εφαρμόσει νέες ήπιες τεχνολογικές μεθόδους, ενώ δεν μπορεί να συμβάλει και να στηρίζει ενεργά πρωτοβουλίες, διότι είναι επιφυλακτικός απέναντι στο «νέο».

Σοβαρές ελλείψεις παρουσιάζονται στον τομέα της **υγείας.** Ενώ στον οικισμό Φουρνά υπάρχει σύγχρονο ιατρείο και χώρος φιλοξενίας ιατρού υπαίθρου, τα τελευταία χρόνια δεν υπήρχε ενδιαφέρον για την κάλυψη της θέσης και οι κάτοικοι δεν είχαν ιατρική περίθαλψη για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Η κατάσταση αυτή άλλαξε πρόσφατα με την αποδοχή της θέσης από έναν ιατρό υπαίθρου. Σημαντική είναι η δωρεά για την ανακαίνιση του ιατρείου στη Βράχα. Παρά το γεγονός ότι δεν καλύπτεται η θέση από κάποιον ιατρό, στον χώρο θα πραγματοποιείται η εξέταση των ασθενών από τον ιατρό της Φουρνάς, ενώ θα υπάρχει το φαρμακευτικό υλικό για την κάλυψη των πρώτων αναγκών.

Ελλείψεις παρουσιάζονται και στις υποδομές πρόνοιας, το οποίο αποτελεί κοινό χαρακτηριστικό των περισσότερων απομονωμένων ορεινών οικισμών.

Η έλλειψη προσχολικής εκπαίδευσης είναι χαρακτηριστική στη περιοχή μελέτης, ενώ οι περισσότερες υποδομές εκπαίδευσης είναι συγκεντρωμένες τον οικισμό Φουρνά. Βέβαια, ανησυχία προκαλεί το γεγονός του **μικρού και συνεχώς μειούμενου αριθμού μαθητών** σε όλες τις υφιστάμενες εκπαιδευτικές μονάδες ως συνέπεια της πληθυσμιακής συρρίκνωσης που εμφανίζει η περιοχή. Αυτό αποτελεί μελλοντικό κίνδυνο πάυσης λειτουργίας των σχολείων και περαιτέρω μείωση του πληθυσμού.

Είναι εμφανής η εξάρτηση της Δ.Ε. Φουρνάς από το Καρπενήσι εξαιτίας της έλλειψης κοινωνικών υπηρεσιών, όπως τράπεζα, Δ.Ο.Υ. κ.λπ., αλλά και καταστημάτων κάλυψης στοιχειωδών αναγκών, όπως πρατήριο καυσίμων, φαρμακείο, αρτοποιείο.

Εν κατακλείδι, **η επιδείνωση της δημογραφικής πυραμίδας κρίνεται ανησυχητική.** Η περιοχή μελέτης παρουσιάζει διαχρονική μείωση του πληθυσμού χωρίς ενδείξεις σταθεροποίησης ή βελτίωσης της πορείας του. Σαφώς στη διαμόρφωση αυτής της κατάστασης σημαντικό ρόλο έπαιξε η κρατική πολιτική που προώθησε την αστικοποίηση και την εγκατάλειψη της υπαίθρου, αδυνατώντας να προωθήσει μια αξιόπιστη και αποτελεσματική αποκεντρωμένη ανάπτυξη.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται από ερωτώμενους σχετικά με την πληθυσμιακή κατάσταση της περιοχής, ο μόνος λόγος που θα μπορούσε να αποτρέψει αυτή την φθίνουσα πορεία είναι να επιστρέψουν οι νέοι λόγω αδυναμίας εύρεσης εργασίας στα μεγάλα αστικά κέντρα και οικονομικής τους στήριξης από το οικογενειακό περιβάλλον, ως απόρροια της

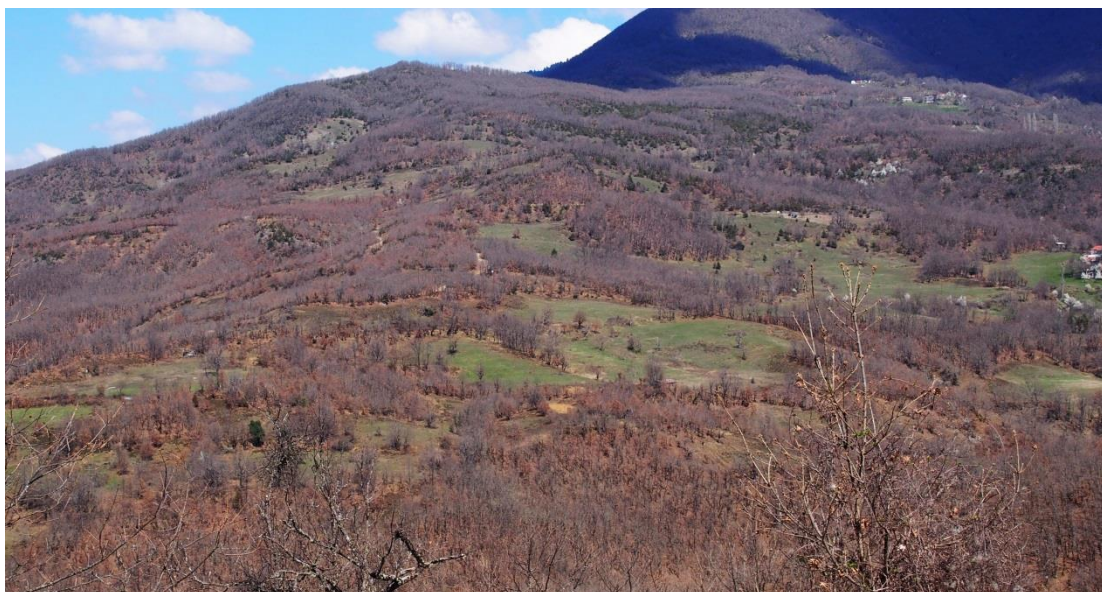
*Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη ορεινών περιοχών και συμμετοχική διαχείριση του ορεινού χώρου.
Μελέτη περίπτωσης: Δ.Ε. Φουρνάς*

χρηματοπιστωτικής κρίσης. Και σε αυτή την περίπτωση τονίζουν την ανάγκη προϋποθέσεων που θα διευκολύνουν την παραμονή τους στη περιοχή.

4.4. Πολιτισμική διάσταση

Αποτέλεσμα της ανθρώπινης παρουσίας στη περιοχή μελέτης και της άσκηση των παραδοσιακών επαγγελμάτων (γεωργία-κτηνοτροφία-δασοκομία) αποτελεί το **μωσαϊκό χρήσεων γης** που έχει διαμορφωθεί. Τα όρια ανάμεσα στο δάσος, τους βοσκοτόπους και τις καλλιεργήσιμες εκτάσεις δεν είναι σαφή, ενώ παρατηρείται μια αλληλοδιείσδυση χρονικά και χωρικά μεταβαλλόμενη. Οι καλλιέργειες εναλλάσσονται με το δάσος, ενώ η υλοτομική δραστηριότητα και η εκτατική κτηνοτροφία έχουν δημιουργήσει μικρολίβαδα. Τη διαμόρφωση του παραδοσιακού αγροδασικού τοπίου (**Εικόνα 56**) συμπληρώνουν οι οικισμοί, τα αρχαιολογικά και ιστορικά μνημεία, η πλειοψηφία των οποίων βρίσκεται εντός του δασικού χώρου, τα μονοπάτια και οι δασόδρομοι, τα γεφύρια, οι κρήνες, εκκλησίες. Ενδιαφέρουσες διαδρομές ενώνουν τον πολιτισμό με το φυσικό περιβάλλον, καθώς ξεκινούν ή καταλήγουν σε μνημεία ή χώρους αρχαιολογικού ενδιαφέροντος διασχίζοντας περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.

Εικόνα 56. Αγροτοδασικό τοπίο στη Δ.Ε. Φουρνάς

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Ωστόσο, η εγκατάλειψη των καλλιεργούμενων εκτάσεων και η μείωση της έντασης της κτηνοτροφίας που παρατηρείται έντονα στη περιοχή έχουν ως αποτέλεσμα την εξάπλωση της δασικής βλάστησης. Το τοπίο που προέκυψε από τις παραδοσιακές χρήσεις γης (γεωργία-κτηνοτροφία-δασοκομία) **τείνει να μεταβληθεί** και το μωσαϊκό χρήσεων γης να ομογενοποιηθεί.

Η Δ.Ε. Φουρνά διαθέτει σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα και μνημεία. Το πλούσιο ιστορικό και πολιτισμικό της υπόβαθρο χρήζει κατάλληλης προστασίας, ανάδειξης και προβολής, ώστε να διαφυλαχθεί η πολιτισμική κληρονομιά του τόπου. Τα εκκλησιαστικά μνημεία, με τα πολύτιμα κειμήλια, αλλά και την ιστορική τους αξία, προσδίδουν μια δυναμική στον τόπο, η οποία ενισχύεται από τη φυσική ομορφιά που τα περιβάλλει.

Η **αποκατάσταση των τοιχογραφιών** της Μονής Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στη Βράχα και η ανέγερση των κελιών, που έχει ήδη ξεκινήσει, προσδίδει, αναμφισβήτητα, ιδιαίτερη δυναμική στον οικισμό, αλλά και σε όλη την Δ.Ε. Φουρνάς.

Οι **σπουδαίες αξίας εικόνες** του Διονυσίου εκ Φουρνάς παραμένουν προς το παρόν παραμελημένες. Ο χώρος στον οποίο φυλάσσονται δεν ενδείκνυται για επίσκεψη (**Εικόνα 57**), ενώ δεν γίνεται καμία συντήρηση με αποτέλεσμα να κινδυνεύουν από τις καιρικές συνθήκες. Λύση στο πρόβλημα αναμένεται να δώσει η κατασκευή του Βυζαντινού Μουσείου σε χώρο παραπλεύρως του Ιερού Ναού του Μεταμορφωθέντος Χριστού στον οικισμό Φουρνάς.

Εικόνα 57. Η είσοδος για το χώρο έκθεσης και φύλαξης των εικόνων

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Εικόνες εγκατάλειψης παρουσιάζουν τα εναπομείναντα **γεφύρια** της περιοχής. Τα γεφύρια αυτά, δείγμα της προσπάθειας του ανθρώπου να άρει την απομόνωση και να ενώσει τους οικισμούς μεταξύ τους, συνέβαλαν στη διαμόρφωση του πολιτισμού της περιοχής. Παρά το μικρό τους μέγεθος, αποτελούν γνήσιους εκφραστές της λαϊκής τέχνης με σεβασμό στο φυσικό στοιχείο, όπου είναι αρμονικά ενταγμένα. Κρίνεται απαραίτητη η αποκατάστασή τους, ώστε να διαφυλαχθεί η παραδοσιακή αυτή μορφή τέχνης, συμμετέχοντας παράλληλα σε ένα ευρύτερο δίκτυο που θα ενώνει το πολιτισμικό με το φυσικό στοιχείο.

Πλήθος **λιθόστρωτων μονοπατιών** διασχίζουν τα δασικά οικοσυστήματα. Απαραίτητη προϋπόθεση, προκειμένου τα μονοπάτια αυτά να αξιοποιηθούν στον δρόμο προς την

Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της περιοχής, αποτελεί ο εντοπισμός και η χαρτογράφηση τους, καθώς πολλά έχουν χαθεί με το πέρασμα των χρόνων. Στη συνέχεια κρίνονται αναγκαία ο καθαρισμός, η συντήρηση, η αποκατάσταση και η σηματοδότησή τους.

Οι **κρήνες** αποτελούν σημεία ανάπαυσης περιηγητών και οδοιπόρων. Οι παλιοί νερόμυλοι και τα μαντάνια της περιοχής έχουν εντελώς καταστραφεί, ως απόρροια της εγκατάλειψης του παραδοσιακού τρόπου ζωής και των παραδοσιακών επαγγελμάτων.

Ο **ατμοκίνητος οδοστρωτήρας** αποτελεί αντικείμενο της βιομηχανικής κληρονομιάς, δείγμα της ανθρώπινης διανοήσης και εφευρετικότητας. Αν και βρίσκεται εγκαταλελειμμένος και έχει οξειδωθεί, η κατάσταση ίσως να μην είναι ανεπανόρθωτη. Κρίνεται απαραίτητη η μελέτη της ιστορίας του, η αξιολόγηση της κατάστασης στην οποία έχει περιέλθει, η συντήρηση, η αποκατάσταση, η διαφύλαξη και η ανάδειξή του σε κατάλληλο για την προστασία του χώρο. Ανάλογος ατμοκίνητος οδοστρωτήρας, αποκατεστημένος πλέον, κοσμεί το Λεωνίδιο Κυνουρίας (leonidio.gr, 2017).

Οι **πολιτισμικές εκδηλώσεις** που λαμβάνουν χώρα στους οικισμούς της Δ.Ε. Φουρνάς αποσκοπούν στη διαφύλαξη της παράδοσης, των ηθών και των εθίμων, αλλά και στην ανάδειξη των ιστορικών πρόσωπων και γεγονότων της περιοχής. Τα «**Ξεφλουδίσια**» ή η «**Γιορτή της χωριάτικης πίτας**» και τα διάφορα **πανηγύρια** συνοδεύονται από παραδοσιακούς χορούς και τραγούδια, έχουν μεγάλη απήχηση και αποτελούν τα σημαντικά κοινωνικά γεγονότα της περιοχής, όχι μόνο για τους μόνιμους κατοίκους, αλλά και για τους εσωτερικούς μετανάστες που επισκέπτονται τη γενέτειρά τους κατά τη διάρκεια της θερινής περιόδου. Τα «**Κατσιμήτρεια 2016**» στον οικισμό Κλειτσό είχαν και ιστορικό περιεχόμενο, αναδεικνύοντας με ομιλίες το έργο του Στρατηγού Χαράλαμπου Κατσιμήτρου.

Ιστορικά γεγονότα διαδραματίστηκαν στη περιοχή, τόσο κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας, όσο και της γερμανικής κατοχής και αργότερα του Εμφυλίου Πολέμου. Σε αυτό συνέβαλε και ο δυσπρόσιτος, ορεινός χαρακτήρας της περιοχής. Αξιόλογη προσπάθεια ανάδειξης του ιστορικού και πολιτισμικού πλούτου της Δ.Ε. Φουρνά από τις συλλογικότητες αποτελεί το Συνέδριο Ιστορίας και Πολιτισμού που πραγματοποιήθηκε το 2012. Μέσω του Συνεδρίου πραγματοποιήθηκε μια προσπάθεια ανάδειξης της ιστορικότητας της περιοχής, μνημείων και σημαντικών προσωπικοτήτων των γραμμάτων και των τεχνών που κατάγονται από αυτή. Η έκδοση των πρακτικών του Συνεδρίου αποτελεί την παρακαταθήκη της ιστορίας της Δ.Ε. Φουρνάς.

Η φυσική κληρονομιά της περιοχής είναι εφάμιλλη της πολιτισμικής της, αποδεικνύοντας ότι τα δύο αυτά στοιχεία αποτελούν τα σπουδαιότερα πλεονεκτήματά της. Αποτελεί αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι το **φυσικό τοπίο** της περιοχής, με τις κορυφογραμμές, το έντονο ανάγλυφο, την πυκνή βλάστηση, τους ορεινούς όγκους, τα φαράγγια προσδίδει αναπτυξιακή δυνατότητα στη περιοχή. Θέσεις θέασης δίνουν τη δυνατότητα απόλαυσης και παρατήρησης του φυσικού τοπίου. Τα σπήλαια της περιοχής δύναται να αποτελέσουν θύλακες παλαιοντολογικού ενδιαφέροντος που χρήζουν επιστημονικής εξερεύνησης. Ο ποταμός Μέγδοβας, στα όρια της Δ.Ε., προσφέρεται για δραστηριότητες και περιηγήσεις. Ο αιωνόβιος πλάτανος στη Βράχα έχει ιδιαίτερη οικολογική, πολιτισμική, αισθητική και βοτανική αξία και η ανάδειξή του μπορεί να αποτελέσει πολύτιμο εκπαιδευτικό πόρο. Επίσης, υπαίθριες εγκαταστάσεις έχουν διαμορφωθεί στη θέση Ζαχαράκι και στο Σπίτι του Διαβάτη, με σκοπό την εξυπηρέτηση εκδρομικών.

Τέλος, τα **άυλα πολιτισμικά αγαθά**, όπως μύθοι, έθιμα, προφορικές παραδόσεις, χοροί, δρώμενα, μουσική, τραγούδια, δεξιότητες ή τεχνικές που αποτελούν μαρτυρίες του παραδοσιακού, λαϊκού και λόγιου πολιτισμού της περιοχής, θα μπορούσαν να συγκεντρωθούν, αξιολογηθούν και να αναδειχτούν σε μια προσπάθεια διάσωσης του άυλου πολιτισμικού πλούτου της περιοχής. Στην ενέργεια αυτή πρωταρχικής σημασίας αποτελεί η ανάδειξη της καποραφτικής τέχνης, που πλέον έχει εξαλειφθεί, αλλά και άλλων τεχνών και επαγγελμάτων, όπως του μιλωνά, του υλοτόμου, που δεν έχει εξαλειφτεί ως επάγγελμα, αλλά τείνει να εξαφανιστεί ο παραδοσιακός τρόπος υλοτομίας, καθώς και της ξυλογλυπτικής τέχνης.

4.5. Ολικό περιβάλλον

4.5.1. Ανθρωπογενές περιβάλλον

Ως απόρροια της αλληλεπίδρασης του ανθρώπου με τον δασικό χώρο, αποτελούν οι ίδιοι οι οικισμοί που αναπτύχθηκαν στις ορεινές περιοχές. Ο δυσπρόσιτος χαρακτήρας της περιοχής συνέβαλε στο να κατοικηθεί και να δημιουργηθούν οι σημερινοί οικισμοί, λόγω και του καθεστώτος της σχετικής ελευθερίας που υπήρχε κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Για παράδειγμα, ο οικισμός Κλειτσό δημιουργήθηκε από κτηνοτρόφους ως τόπος μόνιμης εγκατάστασης. Τα λιβάδια που υπάρχουν μέσα στο ελατοδάσος ή πάνω από τα όρια αυτού χρησιμοποιούνται ως βοσκότοποι. Στην επιλογή της περιοχής πιθανόν να συνέβαλε και η ύπαρξη του πυκνού υδρογραφικού δικτύου, το οποίο χρησιμοποιείται για ύδρευση και άρδευση, καθώς βρίσκονται σε πολύ κοντινή απόσταση από το Μέγα ρέμα ή από μικρότερα ρέματα. Τα άφθονα δάση της περιοχής έδωσαν τις πρώτες ύλες για την οικοδόμηση των οικισμών, δηλαδή το ξύλο και τη πέτρα.

Σύμφωνα με το **Γράφημα 4**, με το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου ξεκινά η ανοικοδόμηση των οικισμών. Την απότομη αύξηση του κτηριακού δυναμικού της περιοχής τη δεκαετία του '60 ακολουθεί η απότομη πτώση της ανοικοδόμησης. Εξαιρεση αποτελεί ο οικισμός Φουρνάς, όπου η αύξηση του κτηριακού δυναμικού διήρκησε μέχρι και τη δεκαετία του '70 και είχε ομαλότερη πτωτική πορεία. Το γεγονός αυτό πιθανόν να οφείλεται στην συγκράτηση του πληθυσμού λόγω της λειτουργίας του πριστηρίου.

Σημαντική αναπτυξιακή προοπτική αποτελεί η **παραδοσιακή αρχιτεκτονική** που απαντάται στους οικισμούς της Δ.Ε. Φουρνάς. Πολλές οικίες είναι κατασκευασμένες σύμφωνα με την παραδοσιακή αρχιτεκτονική, δηλαδή με πέτρα, ξύλο και κεραμίδι, ενταγμένες στο φυσικό περιβάλλον. Οι εκκλησίες και οι κρήνες ενισχύουν το παραδοσιακό στοιχείο. Ο χαρακτηρισμός του οικισμού Φουρνά ως παραδοσιακός θα μπορούσε να αποτελέσει αξιόλογη δυνατότητα, ωστόσο η ανομοιομορφία υλικών σε αρκετές νέες κατασκευές δεν συνάδει με την παραδοσιακή αρχιτεκτονική (Εικόνα 58). Ακόμα και δημόσιες υπηρεσίες, όπως το Δασαρχείο Φουρνάς ή η Πυροσβεστική Υπηρεσία, δεν συμβαδίζουν με την παράδοση και την αρχιτεκτονική της περιοχής, σε αντίθεση με το παλιό, πέτρινο κτήριο του Δασαρχείου που κατασκευάστηκε σύμφωνα με τα οικιστικά πρότυπα. Ακόμα και σήμερα, εγκαταλειμμένο, εντάσσεται αρμονικά στο ολικό περιβάλλον της περιοχής.

Εικόνα 58. Παραδοσιακές και μη οικίες στον οικισμό Φουρνά

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

Η **έλλειψη Κτηματολογίου** αποτελεί αναπτυξιακό περιορισμό για τη περιοχή μελέτης. Τα οφέλη του Κτηματολογίου είναι πολλαπλά, τόσο για το κράτος όσο και για τους πολίτες. Καταρχήν με την ολοκλήρωσή του οι πολίτες κατοχυρώνουν τις ιδιοκτησίες τους και τυχόν αμφισβητήσεις ανάμεσα σε αυτούς και το δημόσιο επιλύονται οριστικά. Περιορίζεται η γραφειοκρατία και οι διαδικασίες μεταβίβασης πραγματοποιούνται ταχύτερα και με απλούστερο τρόπο, ενώ παράλληλα ενισχύεται η διαφάνεια και η ασφάλεια των μεταβιβάσεων. Από την άλλη, οριοθετείται και διασφαλίζεται πλήρως η δημόσια και δημοτική περιουσία και οριοθετούνται οι δασικού χαρακτήρα εκτάσεις, ώστε να προστατεύονται και να διαχειρίζονται αποτελεσματικότερα (ktimatologio.gr, 2017).

Από την απογραφή έτους 2011 για τον αριθμό των κανονικών κατοικιών κατά κατάσταση κατοικίας, προκύπτει ότι το μεγαλύτερο μέρος των κανονικών κατοικιών της Δ.Ε. είναι κενές, με τον αριθμό των δευτερευουσών και εξοχικών κατοικιών να ξεπερνά κατά πολύ τον αριθμό των κύριων κατοικιών. Το γεγονός αυτό ενισχύει ακόμα περισσότερο την εικόνα εγκατάλειψης που παρουσιάζει η περιοχή. Ειδικά για τον οικισμό της Βράχας είναι πολύ έντονο το φαινόμενο, με τον αριθμό των εξοχικών κατοικιών να είναι σχεδόν τριπλάσιος των κατοικούμενων.

Οι **κενές κατοικίες** θα μπορούσαν να διατεθούν έστω και περιοδικά, δηλαδή για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα που δεν χρησιμοποιούνται από τους ιδιοκτήτες και με την συγκατάθεσή τους, ώστε να φιλοξενήσουν οικογένειες προσφύγων. Εξάλλου, με βάση πληροφορίες των κατοίκων, πολλές από αυτές κατοικούνται μόνο για ένα μήνα κατά τη καλοκαιρινή περίοδο.

Επίσης σημαντική δυνατότητα αποτελεί η αξιοποίηση **δημοτικών ή δημόσιων κτηρίων**, που αυτή τη στιγμή χρησιμοποιούνται ως αποθηκευτικοί χώροι ή παραμένουν αναξιοποίητα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το πρώην Δασαρχείο, που προαναφέρθηκε, καθώς και οι οικίες που προορίζονταν για διαμονή των δημοσίων υπαλλήλων και διαχειρίζονται από το Δασαρχείο (**Εικόνα 59**). Οι οικίες αυτές παραμένουν αναξιοποίητες και θα μπορούσαν να αποτελέσουν χώρους φιλοξενίας, μόνιμου ή παροδικού

χαρακτήρα. Η μόνιμη φιλοξενία οικογενειών, που για οικονομικούς λόγους αδυνατούν να συντηρήσουν οικία, έχει πολλαπλά οφέλη, τόσο για τους οικονομικά αδύναμους, όσο και για την τοπική κοινωνία, διότι θα συνέβαλε στην αύξηση του πληθυσμού συγκρατώντας μελλοντικά και τις εκπαιδευτικές μονάδες. Επίσης, το **παλιό, εγκαταλελειμμένο Δασαρχείο** θα μπορούσε να αποτελέσει χώρο ανάδειξης της ιστορίας της περιοχής και του παραδοσιακού επαγγέλματος του υλοτόμου. Άλλο ένα θετικό στοιχείο αποτελεί το "**Σπίτι του Διαβάτη**", το οποίο, αν και ανακαινίστηκε σχετικά πρόσφατα, παραμένει αναξιοποίητο. Ο χώρος θα μπορούσε να διατεθεί για φιλοξενία ατόμων που θα ήθελαν να απολαύσουν μια λιτή διαμονή στα πλαίσια δραστηριοτήτων φυσιολατρικού ενδιαφέροντος.

Εικόνα 59. Οι οικίες του Δασαρχείου Φουρνάς

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Αριστέας Κουκουβίνου, 2017

4.5.2. Χρήσεις γης

Σύμφωνα με την κατανομή των χρήσεων γης, το μεγαλύτερο τμήμα των εκτάσεων καλύπτεται από υψηλά δάση πλατύφυλλων και κωνοφόρων και μίξη αυτών, ενώ οι αγροτικές περιοχές περιορίζονται κοντά στους οικισμούς. Τα δάση της περιοχής μελέτης αποτελούν σπουδαία προοπτική, που με κατάλληλη διαχείριση μπορεί να συμβάλει στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξή της. Επιπλέον, αρκετές είναι οι **μεταβατικές δασώδεις περιοχές (Παράρτημα, Χάρτης 17)**. Πρόκειται για περιοχές οι οποίες σταδιακά δασώνονται λόγω εγκατάλειψης των υπόλοιπων παραδοσιακών επαγγελμάτων της περιοχής, δηλαδή της κτηνοτροφίας και γεωργίας. Η μεταβολή της αγροτικής γης σε δασικού χαρακτήρα εκτάσεις λόγω συρρίκνωσης των ορεσεΐβιων κοινοτήτων (Δημοπούλου, 2016), χαρακτηρίζει τη περιοχή μελέτης. Όπως παρατηρείται (**Παράρτημα, Εικόνες 86-89**), μεγάλο ποσοστό των βοσκοτόπων και των αγροτικών εκτάσεων έχουν δασωθεί από το 1945 έως σήμερα, το οποίο οφείλεται στις κοινωνικοοικονομικές μεταβολές που παρουσιάζει η περιοχή διαχρονικά. Η μετατόπιση μεγάλου ποσοστού του πληθυσμού από τον Εθνικό Στρατό το 1947, η ίδρυση του πριστηρίου το 1954 και η ενασχόληση με την δασοκομία, ο σεισμός το 1966 και η μετεγκατάσταση του πληθυσμού της Βράχας στην Φθιώτιδα, η παύση λειτουργίας του πριστηρίου, συνέβαλαν καθοριστικά στην ερήμωση των οικισμών και συνεπώς στην εγκατάληψη της υπαίθρου και στη δάσωση μεγάλου ποσοστού έκτασης.

Συγκρούσεις χρήσεων γης δημιουργούνται στις περιμέτρους των οικισμών Βράχας, Πλατάνου, Μεσοχωρίου και Κορίτσας λόγω κήρυξης εκτάσεων που βρίσκονται εντός των ορίων των οικισμών ως προστατευτικά δάση. Τα τμήματα αυτά υπόκεινται σε ειδική διαχείριση ώστε να μην υποβαθμίζεται η δασική τους βλάστηση. Η έκτασή τους εντός των ορίων δημιουργούν προβλήματα στην ανέγερση κτηρίων.

4.5.3. Φυσικό περιβάλλον

Τόσο τα υπόγεια, όσο και τα επιφανειακά **ύδατα** παρουσιάζουν καλή ποιότητα και ποσότητα. Το πυκνό υδρογραφικό δίκτυο, σε συνδυασμό με την σχεδόν μηδενική ρύπανση, αποτελούν αξιόλογη δυνατότητα ανάπτυξης της περιοχής. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η μελέτη των έντονων πλημμυρικών φαινομένων λόγω της μεταφοράς μεγάλων ποσοτήτων φερτών υλικών στα κατάντη εξαιτίας των μεγάλων κλίσεων.

Εκτός από τα ύδατα, και τα εδάφη της περιοχής παρουσιάζουν σχεδόν **μηδενική ρύπανση**, λόγω της ανυπαρξίας βιομηχανικών δραστηριοτήτων και του περιορισμού της κτηνοτροφικής και γεωργικής δραστηριότητας. Η προοπτική αυτή αποκτά μεγαλύτερη δυναμική εξαιτίας του χαρακτηρισμού της ευρύτερης περιοχής της Π.Ε. Ευρυτανίας ως ένα από τα 5 καθαρότερα οικοσυστήματα του πλανήτη. Ουσιαστικά, πρόκειται για μια περιοχή που οι φυσικές και κοινωνικοοικονομικές της συνθήκες την έχουν καταστήσει αλώβητη από την ρύπανση και τη μόλυνση, με αποτέλεσμα να υπάρχουν οι προϋποθέσεις για την ανάπτυξη **βιολογικών αγαθών**.

Επιπροσθέτως, τα δασικά οικοσυστήματα της περιοχής δεν παρουσιάζουν σημαντικές ασθένειες, ούτε απειλούνται από τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Πρόκειται για υγιή οικοσυστήματα και μάλιστα χαρακτηρίζονται ως επί το πλείστον από χαμηλή βοσκοφόρτωση. Επομένως, η συνεισφορά τους στην ανάπτυξη της κτηνοτροφίας αποτελεί αξιόλογη προοπτική, όπως επίσης και η συμβολή των ποωδών και λιβαδικών φυτών που φύονται στη περιοχή.

Ο περιορισμένος αριθμός **δασικών πυρκαγιών** στη περιοχή οφείλεται σε πολλούς παράγοντες. Καταρχήν, το γεγονός ότι στη περιοχή παραγωγικές δραστηριότητες, όπως η κτηνοτροφία και η γεωργία, είναι περιορισμένες, συμβάλλει στον μειωμένο αριθμό των δασικών πυρκαγιών, διότι σε αρκετές περιπτώσεις οι κτηνοτρόφοι επιδιώκουν να αυξήσουν τα επιθυμητά και να περιορίσουν τα ανεπιθύμητα φυτά με την πυρκαγιά. Επίσης, στη περίπτωση της γεωργίας δεν υπάρχει το ενδιαφέρον αλλαγής χρήσης γης από δασικού χαρακτήρα σε γεωργική. Επίσης, η ενασχόληση του τοπικού πληθυσμού με τη δασοπονία και συγκεκριμένα με τη δασική υλοτομία, συμβάλλει στη διατήρηση της καλής υγείας του δάσους, ενώ παράλληλα οι υλοτόμοι το προστατεύουν λόγω και της οικονομικής σπουδαιότητας που έχει για αυτούς. Αξίζει να σημειωθεί ότι η εγκατάλειψη των παραγωγικών οικονομικών δραστηριοτήτων στην ύπαιθρο μπορεί να έχει το αντίθετο αποτέλεσμα, δηλαδή την αύξηση των πυρκαγιών λόγω της συσσώρευσης βιομάζας που δεν απομακρύνεται με την βόσκηση και αυξάνεται με την πλήρωση των διακένων και την δάσωση των αγρών (Ταμπάκης και Καρανικόλα, 2015). Τέλος, η περιοχή δεν αντιμετωπίζει οικοδομική πίεση, λόγω της συνεχόμενης πληθυσμιακής μείωσης και του ανύπαρκτου τουριστικού ενδιαφέροντος, οπότε δεν παρουσιάζονται δασικές πυρκαγιές με σκοπό την αλλαγή χρήσης γης.

Τα **αρωματικά-φαρμακευτικά φυτά** που απαντώνται στη περιοχή είναι κοινά σε όλη την Ελλάδα, αλλά η μηδενική μόλυνση της περιοχής τους προσδίδει αξιόλογη δυναμική. Σπουδαία είναι και η συμβολή των αρωματικών φυτών στην μελισσοκομία. Για παράδειγμα, το θυμαράκι (*Thymus serpyllum*) που απαντάται στη περιοχή μελέτης έχει αρωματικό νέκταρ και το μέλι που παράγεται, συνήθως τον Ιούλιο μετά την ανθοφορία του Μαΐου-Ιουνίου, είναι πολύ αρωματικό, εφάμιλλο του θυμαριού (melissokomianet.gr, 2017).

Τα δύο **Καταφύγια Άγριας Ζωής** που οριοθετούνται εντός της περιοχής μελέτης προστατεύουν το θηραματικό της πλούτο. Παράλληλα, όμως, η κατάλληλη διαχείριση τους θα μπορούσε να συμβάλει όχι μόνο στη προστασία και αύξηση των θηραμάτων, αλλά και στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Εξάλλου εντός των Καταφυγίων Άγριας Ζωής επιτρέπεται η κατασκευή παρατηρητηρίων της άγριας πανίδας.

Το **Φαράγγι της Τσούκας (Εικόνες 60, 61)** αποτελεί, αναμφισβήτητα, μία από τις σπουδαιότερες αναπτυξιακές δυνατότητες της περιοχής μελέτης. Το έργο «Ανάδειξη, αξιοποίηση και προστασία Φαραγγιού Τσούκας Δημοτικής Ενότητας Φουρνάς» έχει ως σκοπό την ανάδειξη και αξιοποίηση του Φαραγγιού της Τσούκας και θα μπορούσε να αποτελέσει τμήμα ευρύτερου έργου για την ανάδειξη και αξιοποίηση του φυσικού και πολιτισμικού πλούτου της περιοχής μελέτης. Πληθώρα δραστηριοτήτων μπορούν να λάβουν χώρα στο Φαράγγι, όπως αναφέρθηκε στο κεφάλαιο της καταγραφής. Ωστόσο, το Φαράγγι αποτελεί γεώτοπο και χρήζει διατήρησης και ανάδειξης. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τις **θέσεις τεκτονικού ενδιαφέροντος** που παρουσιάζει η περιοχή, προσδίδει περαιτέρω αναπτυξιακή δυναμική. Η αξιοποίηση του γεωλογικού αποθέματος, συμπεριλαμβανομένου και των σπηλαίων, σε συνδυασμό και με άλλα αξιόλογα στοιχεία της περιοχής, όπως ο πολιτισμικός της πλούτος, τα δασικά οικοσυστήματα, τα τοπικά αγαθά κ.λπ., αποτελεί σπουδαία αναπτυξιακή προοπτική.

Εικόνα 60. Το φαράγγι της Τσούκας

Πηγή: Βογιαρίδης, 2013

Εικόνα 61. Το φαράγγι της Τσούκας

Πηγή: Βογιαρίδης, 2013

Τα φαράγγια, το μοναδικής ομορφιάς δάσος, οι κορυφογραμμές, ο ποταμός Ταυρωπός, **ενδεικνύονται για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων στο φυσικό περιβάλλον**, όπως πεζοπορία, αναρρίχηση, ορειβασία, river trekking, mountain bike κ.α.. Εντούτοις, το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Κ.Π.Ε.) Καρπενησίου, με εμβέλεια τους Νομούς Βοιωτίας, Φθιώτιδας, Φωκίδας, Εύβοιας, Ευρυτανίας, Αιτωλοακαρνανίας, Αττικής, Μαγνησίας και Λάρισας, δεν περιλαμβάνει την περιοχή μελέτης σε κανένα από τα προγράμματά του (kpekarpn.eyr.sch.gr, 2017), ενώ θα μπορούσε να συνεισφέρει στην ανάδειξη του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος με παράλληλα εκπαιδευτικά οφέλη για μαθητές.

Σημαντικό πρόβλημα στη περιοχή είναι ο **μεγάλος αριθμός δασωμένων αγρών**, ως απόρροια της εγκατάλειψης της γεωργίας σε συνδυασμό με την έλλειψη τίτλων ιδιοκτησίας. Όπως αναφέρθηκε στο κεφάλαιο της καταγραφής, οι περισσότεροι αγροί της περίπτωσης αυτής στερούνται τίτλους ιδιοκτησίας λόγω του εμφυλίου πολέμου και της «δια στόματος» μεταβίβασης. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ενδιαφέρον από τους ιδιοκτήτες να τις αξιοποιήσουν, ωστόσο ο νόμος ορίζει ως απαραίτητη προϋπόθεση την ύπαρξη τίτλων πριν από την 23η Φεβρουαρίου 1946 που να έχουν νόμιμα μεταγραφεί και με συνεχόμενη και αδιάλειπτη διαδοχή. Στην περίπτωση της ύπαρξης τίτλων, όσες από τις εκτάσεις είναι δάση διατηρούν τη μορφή τους και η διαχείρισή τους γίνεται σύμφωνα με τις διατάξεις της δασικής νομοθεσίας, ενώ οι δασικές εκτάσεις δεν υπάγονται στις διατάξεις της δασικής νομοθεσίας και συνεπώς επιτρέπεται η αλλαγή χρήσης τους. Εξαιρέση αποτελούν οι δασικές εκτάσεις που στερούνται τίτλους και πρόκειται να χρησιμοποιηθούν για δενδροκομική και γεωργική εκμετάλλευση, οπότε επιτρέπεται η αλλαγή χρήσης. Στη περίπτωση αυτή, οι τίτλοι ιδιοκτησίας δύναται να είναι μεταγενέστεροι της 23ης Φεβρουαρίου 1946, αλλά όχι νεότερου των δέκα ετών μέχρι την ημέρα δημοσίευσης του νόμου 4280/2014, δηλαδή μέχρι τις 08-08-

2014 (ΦΕΚ 289/Α/1979, 159/Α/2014). Ωστόσο, στη περιοχή μελέτης η δάσωση είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό και οι περισσότεροι δασωμένοι αγροί παρουσιάζουν την μορφή δάσους.

Στην ανωτέρω ιδιοκτησιακή αμφισβήτηση συμβάλλει και η **έλλειψη δασικών χαρτών και Δασολογίου**. Η σύνταξη των δασικών χαρτών υλοποιείται στο πλαίσιο κατάρτισης του Εθνικού Κτηματολογίου, δίνοντας τη δυνατότητα στο Δημόσιο να υποβάλει δήλωση για τα ακίνητα που του ανήκουν, αφού ο δασικός χαρακτήρας των εκτάσεων αυτών «στοιχειοθετεί» και το τεκμήριο κυριότητας υπέρ του Δημοσίου (Δημοπούλου *et al.*, 2010). Έως και σήμερα έχουν καταρτισθεί δασικοί χάρτες για το 54,58% της χώρας (ktimatologio.gr, 2017) με το ποσοστό των αναρτημένων και κυρωμένων δασικών χαρτών να είναι ελάχιστο. *Η μη κύρωση και μετέπειτα κατάρτιση του Δασολογίου διαιωνίζει το καθεστώς των εκκρεμοτήτων και αμφισβητήσεων στο δασικό χώρο, ενώ η ολοκλήρωσή του εξασφαλίζει την ομαλή εξέλιξη του Εθνικού Κτηματολογίου* (Δημοπούλου *et al.*, 2010). Θετικό κρίνεται το γεγονός ότι η Π.Ε. Ευρυτανίας συμπεριλαμβάνεται στην μελέτη κατάρτισης των δασικών χαρτών και συνεπώς **αναμένεται η ολοκλήρωσή τους τα επόμενα χρόνια**. Με την κατάρτιση, ανάρτηση και κύρωση των δασικών χαρτών στη περιοχή, τα δασικά οικοσυστήματα θα προστατεύονται και θα διαχειρίζονται κατάλληλα, ενώ παράλληλα αναμένεται και η κατάρτιση του Δασολογίου και η ολοκλήρωση του Εθνικού Κτηματολογίου.

4.6. Τεχνική/τεχνολογική διάσταση

Οι δύσκολες καιρικές συνθήκες κατά τους χειμερινούς μήνες και οι κατολισθήσεις δημιουργούν προβλήματα στο οδικό δίκτυο της περιοχής, το οποίο ως επί το πλείστον κρίνεται μέτριας ποιότητας. Εξάιρεση αποτελεί το οδικό τμήμα Κορίτσα-Σπίτι Διαβάτη-Μαυρόλογγος-Σαραντάπορο (Καρδίτσας), το οποίο διακρίνεται από χαμηλά ποιοτικά χαρακτηριστικά δυσκολεύοντας τη μετάβαση ενός ήδη απομονωμένου γεωγραφικά και σχεδόν έρημου οικισμού, όπως είναι ο Μαυρόλογγος. Η ανάγκη βελτίωσης του συγκεκριμένου τμήματος του οδικού δικτύου πηγάζει και από δημοσιεύματα στις εφημερίδες των υπεροπικών Συλλόγων της περιοχής.

Σημαντικός παράγοντας που αυξάνει όχι μόνο την αίσθηση απομόνωσης των κατοίκων, αλλά περιορίζει σημαντικά τις δραστηριότητες τους, τόσο οικονομικές όσο και κοινωνικές, και υποβαθμίζει την ποιότητα ζωής τους, είναι η **μη ύπαρξη απευθείας συγκοινωνιακής σύνδεσης με το Καρπενήσι**, πρωτεύουσα του ομώνυμου Δήμου. Σε συνδυασμό και με τις περιορισμένες υποδομές για την κάλυψη των αναγκών τους (τράπεζες, δημόσιες υπηρεσίες κ.λπ.), δυσχεραίνεται ακόμα περισσότερο η καθημερινότητα των κατοίκων. Επιπλέον, η έλλειψη αστικής συγκοινωνίας δυσχεραίνει και την μεταφορά των μαθητών των οικισμών που δεν έχουν υποδομές εκπαίδευσης.

Η Δ.Ε. Φουρνά είναι πλούσια σε πηγές λόγω της πυκνής της δασοκάλυψης. Ωστόσο, το δίκτυο ύδρευσης, ειδικά στο Κλειτσό και το Μεσοχώρι παρουσιάζει προβλήματα λόγω παλαιότητας. Επίσης, η ανυπαρξία **αρδευτικού δικτύου** περιορίζει την αγροτική ανάπτυξη της περιοχής, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με τον πλούτο της περιοχής σε υδατικό απόθεμα.

Η ύπαρξη απορροφητικών βόθρων σε όλους τους οικισμούς και η χρήση αποχετευτικών δικτύων που καταλήγουν στα ρέματα της περιοχής έχουν αρνητικές συνέπειες τόσο στο φυσικό περιβάλλον, καθώς υπάρχει κίνδυνος ρύπανσης του υπόγειου υδροφορέα και του εδάφους, όσο και στην υγεία των κατοίκων. Ο μικρός αριθμός του πληθυσμού περιορίζει το μέγεθος των επιπτώσεων. Η εκτέλεση και ολοκλήρωση των έργων «Αποχέτευση και κατάλληλη επεξεργασία λυμάτων οικισμού Βράχας» και «Αποχέτευση και κατάλληλη επεξεργασία λυμάτων οικισμών Φουρνάς, Μεσοχωρίου, Πλατάνου και Κορίτσας» θα επιλύσει το πρόβλημα στους συγκεκριμένους οικισμούς, αφήνοντας μόνο τον οικισμό Μαυρόλογγο εκτός δικτύου.

Όσον αφορά στη διαχείριση των στερεών αποβλήτων, η κατάσταση κρίνεται ικανοποιητική. Σαφώς η εγκατάσταση των κάδων ανακύκλωσης πρέπει να συνοδεύεται από σωστή ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των πολιτών, ώστε να αναπτυχθεί περιβαλλοντική κουλτούρα και συνείδηση και να υπάρξει το επιθυμητό αποτέλεσμα.

Όπως αναφέρθηκε και στην καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης, η περιοχή έχει **υψηλό αιολικό δυναμικό και πυκνό υδρογραφικό δίκτυο**. Η εγκατάσταση ανεμογεννητριών στη περιοχή θα επιφέρει αλλοίωση του μοναδικού της, διεθνούς και εθνικής αξίας, σύμφωνα με το Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας, φυσικού τοπίου. Εξάλλου, για την εγκατάσταση των ανεμογεννητριών απαιτούνται μεγάλης κλίμακας έργα, όπως οδοί πρόσβασης, εργοτάξια κ.λπ., με σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις, όπως η περαιτέρω αισθητική υποβάθμιση του τοπίου, η διάβρωση των εδαφών και επιπτώσεις στην

βιοποικιλότητα. Ειδικότερα όσον αφορά στη διάβρωση του εδάφους, οι μεγάλες κλίσεις και τα συχνά κατολισθητικά φαινόμενα που εμφανίζονται στη περιοχή μελέτης επιτείνουν ακόμα περισσότερο την διάβρωση του εδάφους. Επίσης, οι έντονες κλίσεις που απαντώνται αυξάνουν την πιθανότητα μεταφοράς φερτών υλικών στα κατάντη των ρεμάτων, με αποτέλεσμα να **κρίνεται επισφαλής η δημιουργία υδροηλεκτρικού σταθμού.** Δίκαια, λοιπόν, οι μόνιμοι κάτοικοι και οι συλλογικότητες αντιδρούν έντονα, τόσο στην εγκατάσταση ανεμογεννητριών, όσο και τη κατασκευή μικρού υδροηλεκτρικού εργοστασίου στη περιοχή.

Οι πιθανότητες πυρκαγιάς στη περιοχή είναι μικρές, όπως αναλύθηκε, ενώ το πυκνό δασικό οδικό δίκτυο εξασφαλίζει γρήγορη μετάβαση και άμεση επέμβαση. Επίσης, το εκτεταμένο δασικό οδικό δίκτυο συμβάλλει και στην ανάπτυξη της δασοπονίας, αλλά και της κτηνοτροφίας.

Η κατ' οίκον σύνδεση στο διαδίκτυο έχει πραγματοποιηθεί μόνο στον οικισμό Φουρνάς, ενώ στη Βράχα και το Μεσοχώρι η ταχύτητα σύνδεσης είναι χαμηλή. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να εντείνεται η επικοινωνιακή απομόνωση των οικισμών, ενώ αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα παραμονής ή εγκατάστασης νεαρής ηλικίας ατόμων.

Εν κατακλείδι, η έλλειψη έργων υποδομής που εξασφαλίζουν επαρκή και ασφαλή πρόσβαση σε ενέργεια, τηλεπικοινωνίες, ύδρευση και άρδευση, στις μετακινήσεις των πολιτών εντός και εκτός της περιοχής μελέτης κ.λπ., διογκώνει το αίσθημα ανασφάλειας των κατοίκων, ενισχύοντας την πεποίθησή τους περί κρατικής αδιαφορίας. Επιπροσθέτως, εντείνεται η έλλειψη ενημέρωσης και επικοινωνίας, το οποίο συντείνει στην απομόνωση, εσωστρέφεια και στη δημιουργία επιφυλακτικότητας στον τοπικού πληθυσμού.

Κεφάλαιο 5^ο

Ανάλυση πρωτογενούς έρευνας

5. Ανάλυση πρωτογενούς έρευνας

Ο αριθμός των ερωτηματολογίων που συμπληρώθηκαν από τους κατοίκους ανέρχεται σε 86, ο οποίος είναι σχετικά μικρός σε σχέση με τον αριθμό του μόνιμου πληθυσμού με βάση τη απογραφή έτους 2011 της ΕΛΣΤΑΤ. Περιοριστικό παράγοντα αποτέλεσε η αδυναμία συμπλήρωσης από άτομα μεγάλης ηλικίας, τα οποία υπερτερούν αριθμητικά σε σχέση με τα νεαρής ηλικίας άτομα, παρά την προθυμία για παροχή σχετικής βοήθειας. Επίσης, σύμφωνα με πληροφορίες, αρκετοί από τους ηλικιωμένους κατοίκους βρίσκονταν εκτός της περιοχής μελέτης και φιλοξενούνταν σε συγγενικά πρόσωπα, ώστε να αντιμετωπίσουν τις δύσκολες καιρικές συνθήκες που επικράτησαν κατά τους χειμερινούς μήνες.

Ο αριθμός των μελών των δύο υπερτοπικών συλλόγων που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο ανέρχεται σε 76, διότι η συμμετοχή των μελών στις εκδηλώσεις των συλλόγων ήταν περιορισμένη.

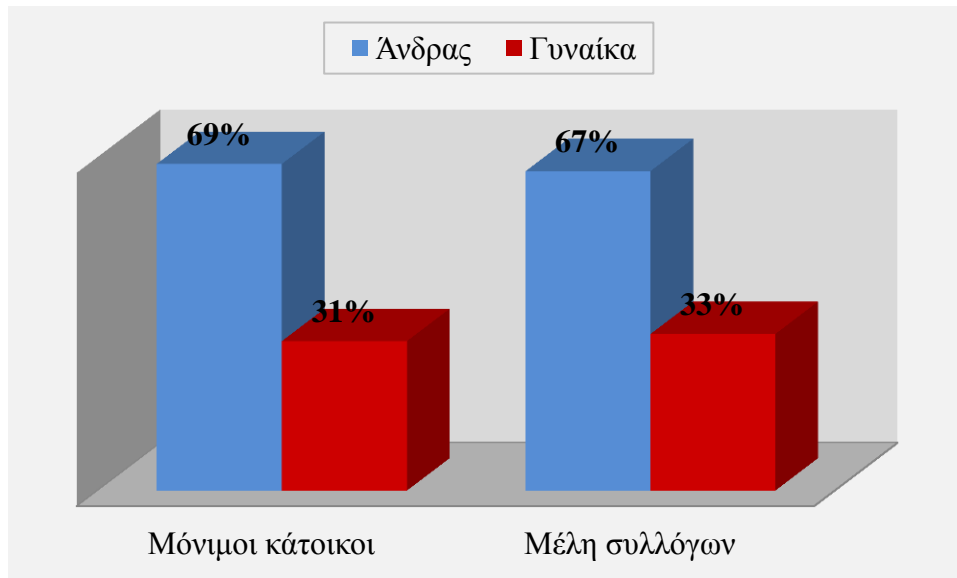
Τα ποσοστά των απαντήσεων σε ορισμένες ερωτήσεις ξεπερνούν το 100%, διότι στις ερωτήσεις αυτές οι ερωτώμενοι είχαν την ευχέρεια να επιλέξουν περισσότερες της μίας απαντήσεις.

5.1. Προσωπικά στοιχεία ερωτώμενων

1. Φύλο

Η αναλογία των ερωτώμενων ως προς το φύλο αποτυπώνεται στο **Γράφημα 13**.

Γράφημα 13. Αναλογία φύλου ερωτώμενων σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)

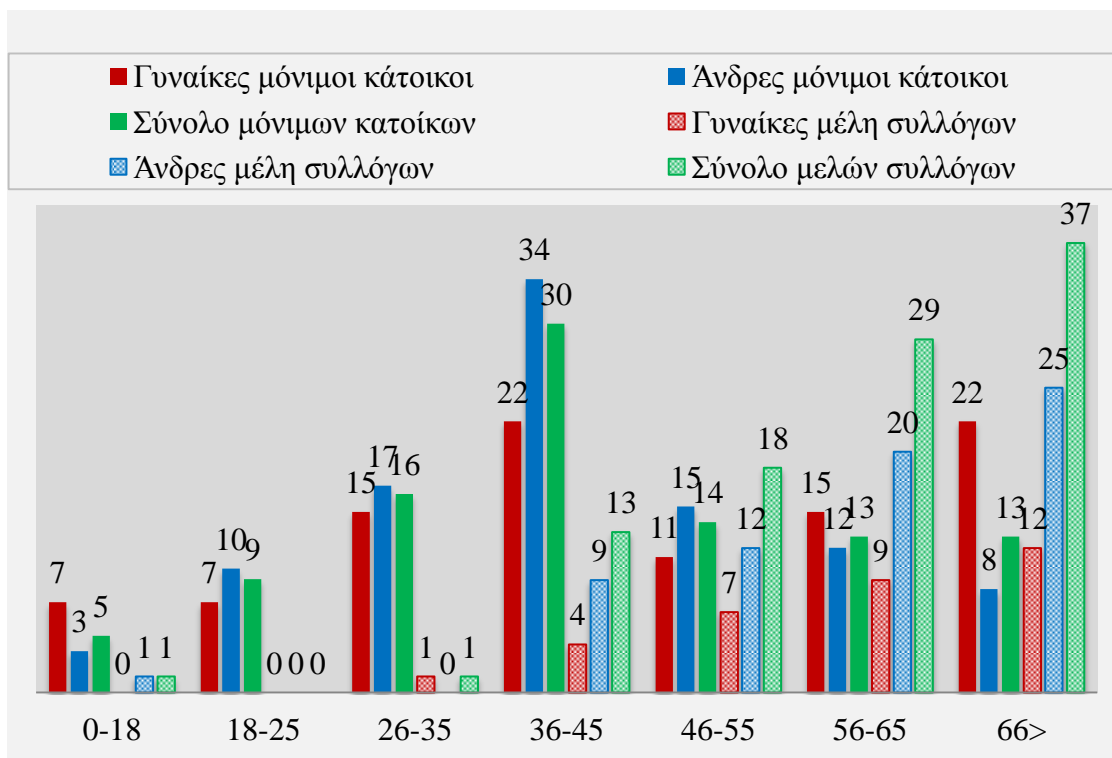

Σύμφωνα με το Γράφημα, η αναλογία ανδρών/γυναικών είναι τουλάχιστον διπλάσια, τόσο στη περίπτωση των μόνιμων κατοίκων, όσο και των μελών των υπερτοπικών συλλόγων που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο. Οι λόγοι που συντελούν στην διαφορά που παρουσιάζει η αναλογία φύλου των ερωτώμενων μόνιμων κατοίκων θα αναλυθούν στη συνέχεια.

2. Ηλικιακή ομάδα

Η ηλικιακή κατανομή των ερωτώμενων κατά φύλο αποτυπώνεται στο **Γράφημα 14**.

Γράφημα 14. Ηλικιακή κατανομή ερωτώμενων σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)

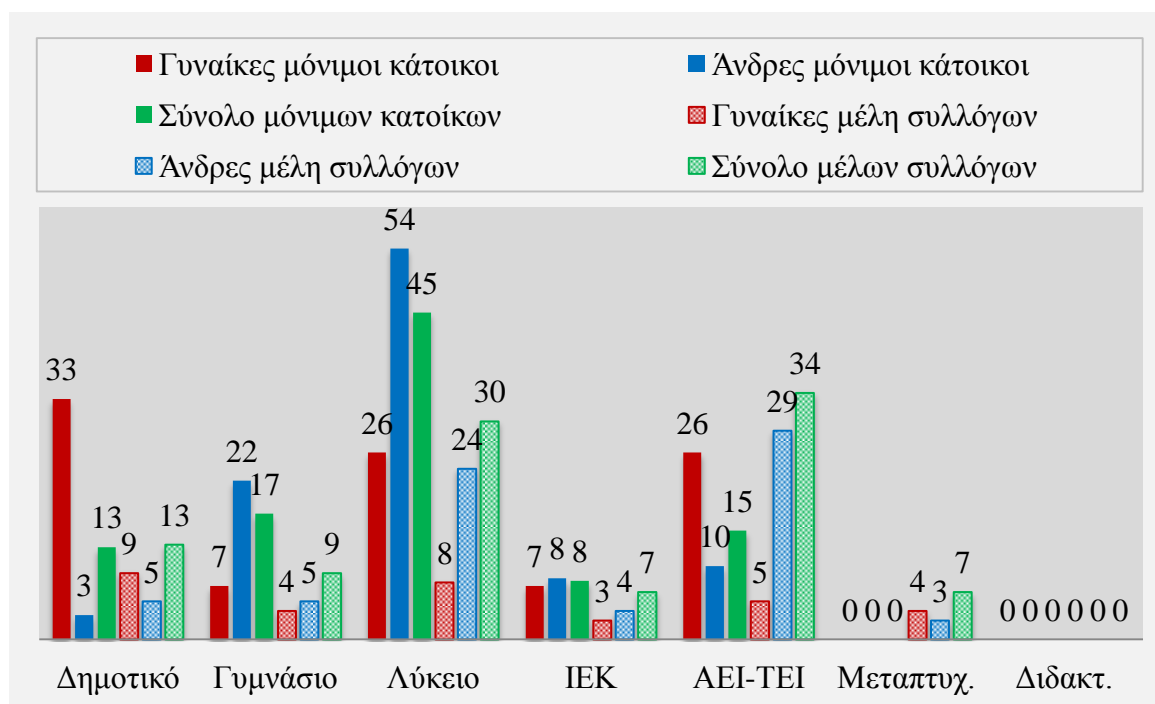
Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτώμενων μελών των συλλόγων έχει ηλικία άνω των 66 ετών και **σχεδόν απουσιάζουν άτομα ηλικίας μικρότερης των 35 ετών**. Τα νεαρής ηλικίας άτομα δεν εκδηλώνουν την επιθυμία να συμμετέχουν στις δράσεις των συλλόγων, με αποτέλεσμα οι σύλλογοι να παρουσιάζουν φθίνουσα ηλικιακή κατανομή. Το γεγονός αυτό αποτελεί σημαντικό ανασταλτικό παράγοντα ανάπτυξης της δράσης τους και συμβολής τους στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της περιοχής μελέτης.

Το μεγαλύτερο ποσοστό ερωτώμενων μόνιμων κατοίκων που συμπλήρωσε το ερωτηματολόγιο έχει ηλικία 36-45 ετών και ακολουθούν μεγαλύτερης ηλικίας άτομα. Σαφώς εάν δεν υπήρχαν οι περιορισμοί που αναφέρθηκαν στην αρχή της υποενοτήτας το ποσοστό των ατόμων με ηλικία >66 ετών θα ήταν πολύ μεγαλύτερο, καθώς η περιοχή παρουσιάζει πληθυσμιακή γήρανση σύμφωνα με την επιτόπια έρευνα και την απογραφή πληθυσμού έτους 2011 της ΕΛΣΤΑΤ. Η **διαφορά στην αναλογία ανδρών/γυναικών** που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 36-45 ενισχύει τον προβληματισμό που τέθηκε από πολλούς κατοίκους για την επιλογή των νεαρής ηλικίας γυναικών να εγκαταλείψουν την περιοχή.

3. Εκπαιδευτικό επίπεδο

Στο **Γράφημα 15** αποτυπώνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο κατά φύλο των ερωτώμενων που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο.

Γράφημα 15. Εκπαιδευτικό επίπεδο ερωτώμενων σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)

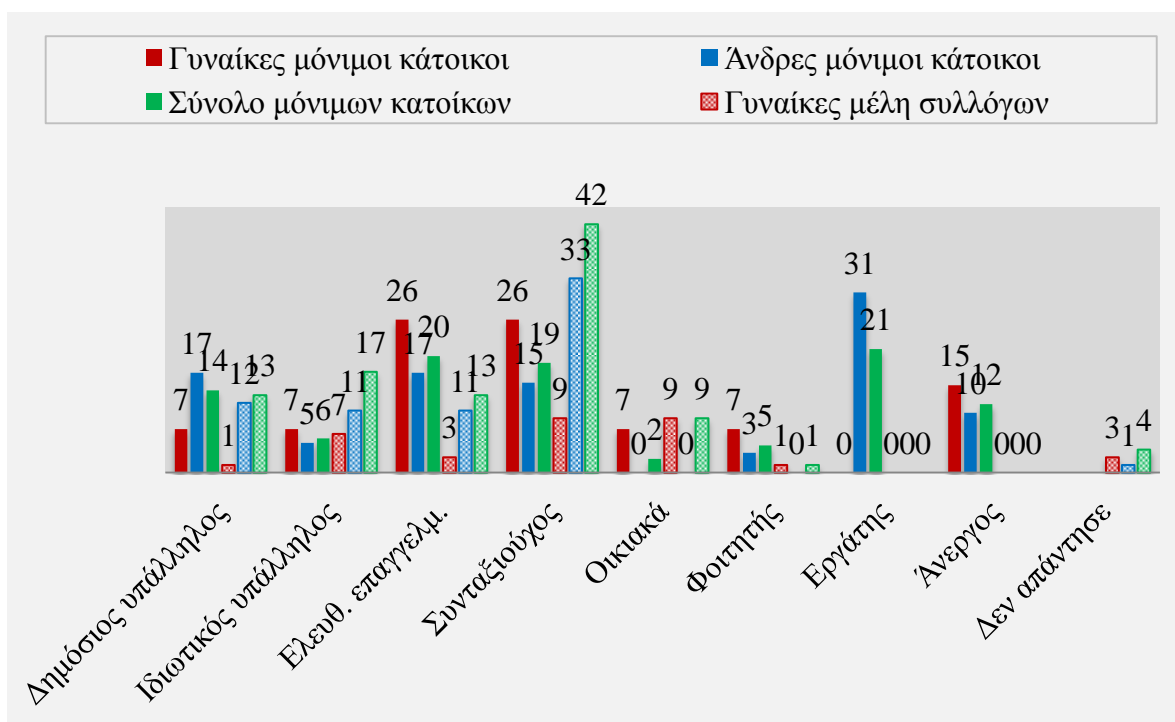
Σύμφωνα λοιπόν με το Γράφημα 3, **το εκπαιδευτικό επίπεδο των ερωτώμενων μόνιμων κατοίκων είναι σχετικά χαμηλό**, με ποσοστό γυναικών 33% να έχουν ολοκληρώσει μόνο την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και το 54% των ανδρών την δευτεροβάθμια. Μηδενικό είναι το ποσοστό των ερωτώμενων που κατέχουν μεταπτυχιακό ή διδακτορικό τίτλο σπουδών. Εντούτοις, το 26% των ερωτώμενων γυναικών είναι κάτοχοι πτυχίου ΑΕΙ ή ΤΕΙ. Το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο επιβεβαιώνεται και από τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ και αποτελεί σημαντικό αναπτυξιακό περιορισμό, τόσο για την ανάληψη πρωτοβουλιών, όσο και για την αποδοχή νέων μεθόδων καθιστώντας τον ντόπιο πληθυσμό επιφυλακτικό απέναντι στο «νέο».

Ωστόσο, ιδιαίτερα ενθαρρυντικά είναι τα αποτελέσματα της επεξεργασίας των ερωτηματολογίων που συμπληρώθηκαν από τα μέλη των υπερτοπικών συλλόγων, καθώς **το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτώμενων έχουν λάβει ανώτατη ή ανώτερη εκπαίδευση**, ενώ μικρό ποσοστό (7%) είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών. Τα μέλη των συλλόγων δύναται να συμβάλουν με τις επιστημονικές τους γνώσεις στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της περιοχής, να αναλάβουν πρωτοβουλίες και να στηρίξουν έμπρακτα μια «από τα κάτω» προσπάθεια σε συνεργασία με τους μόνιμους κατοίκους. Για παράδειγμα, το υψηλό μορφωτικό τους επίπεδο τους καθιστά ικανούς να αναλάβουν πρωτοβουλίες που αφορούν την ανεύρεση και εξασφάλιση των απαραίτητων, για την υλοποίηση μιας δράσης, χρηματοδοτικών πόρων στη κατεύθυνση της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης.

4. Επάγγελμα

Στο Γράφημα 16 αποτυπώνεται η επαγγελματική απασχόληση των ερωτώμενων κατά φύλο.

Γράφημα 16. Επαγγελματική απασχόληση ερωτώμενων σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)

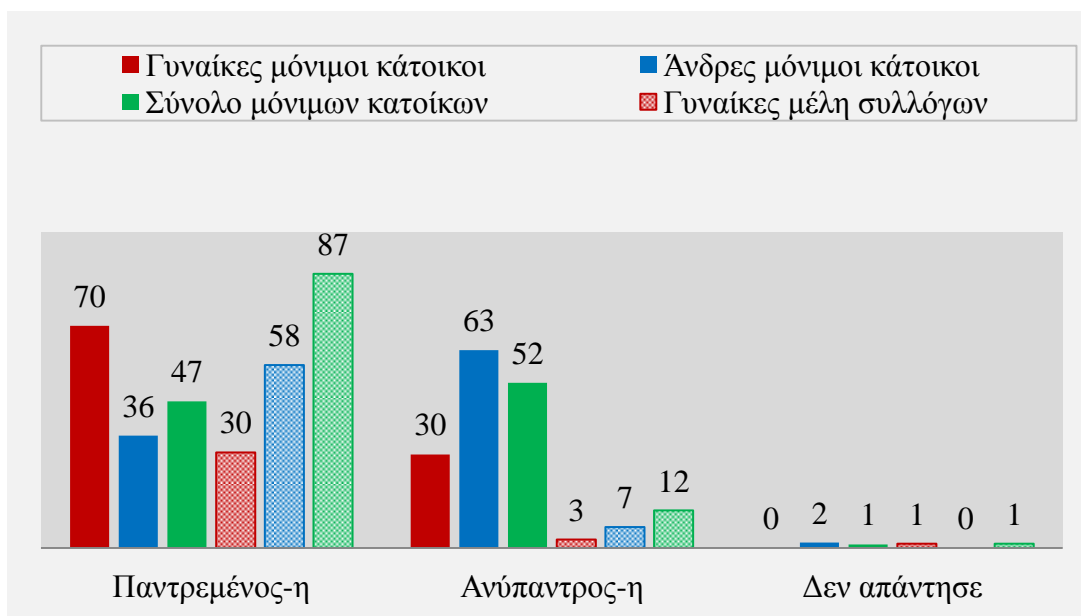
Από την επεξεργασία των ερωτηματολογίων και με βάση και τα στοιχεία που συλλέχθηκαν, μεγάλο ποσοστό των ανδρών μόνιμων κατοίκων της περιοχής απασχολούνται ως δασοργάτες και των γυναικών ως ελεύθεροι επαγγελματίες. Πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η δασοκομία αποτελεί και συμπληρωματική δραστηριότητα δημοσίων υπαλλήλων και ελεύθερων επαγγελματιών. Αρκετά μεγάλο είναι και το ποσοστό των συνταξιούχων. Σχετικά μικρό είναι το ποσοστό των ανέργων, καθώς η αστικοποίηση αποτελεί διέξοδο των νέων για επαγγελματική αποκατάσταση.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτώμενων μελών των συλλόγων είναι συνταξιούχοι, το οποίο είναι αναμενόμενο με βάση την ηλικιακή κατανομή τους και ακολουθούν οι δημόσιοι υπάλληλοι, οι ιδιωτικοί υπάλληλοι και οι ελεύθεροι επαγγελματίες χωρίς μεγάλη ποσοστιαία διακύμανση.

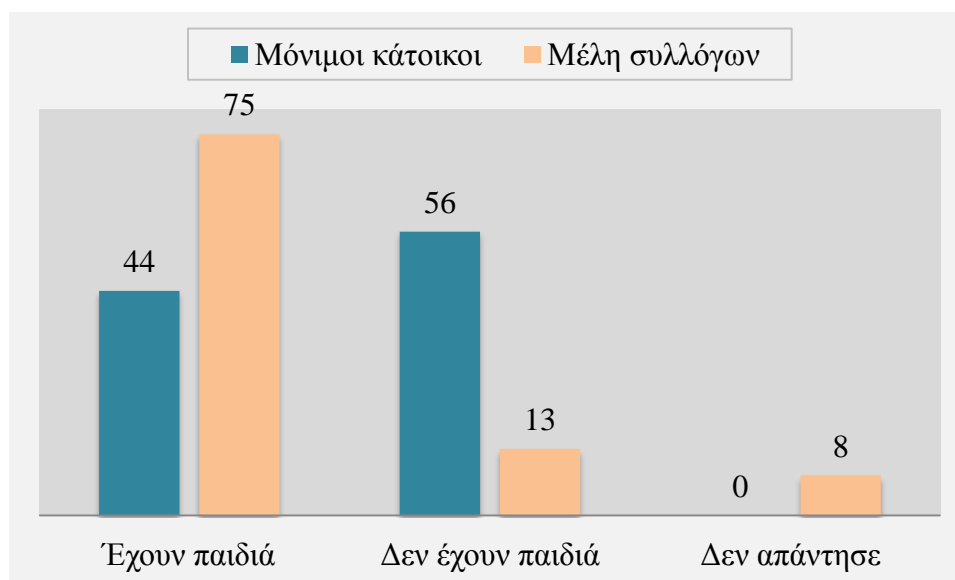
5. Είστε παντρεμένος/η; Έχετε παιδιά; Αν ναι, πόσα;

Από την επεξεργασία των απαντήσεων των ερωτήσεων σχετικά με την οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων, την απόκτηση παιδιών και τον αριθμό των παιδιών προέκυψαν τα **Γραφήματα 17, 18 και 19** αντίστοιχα.

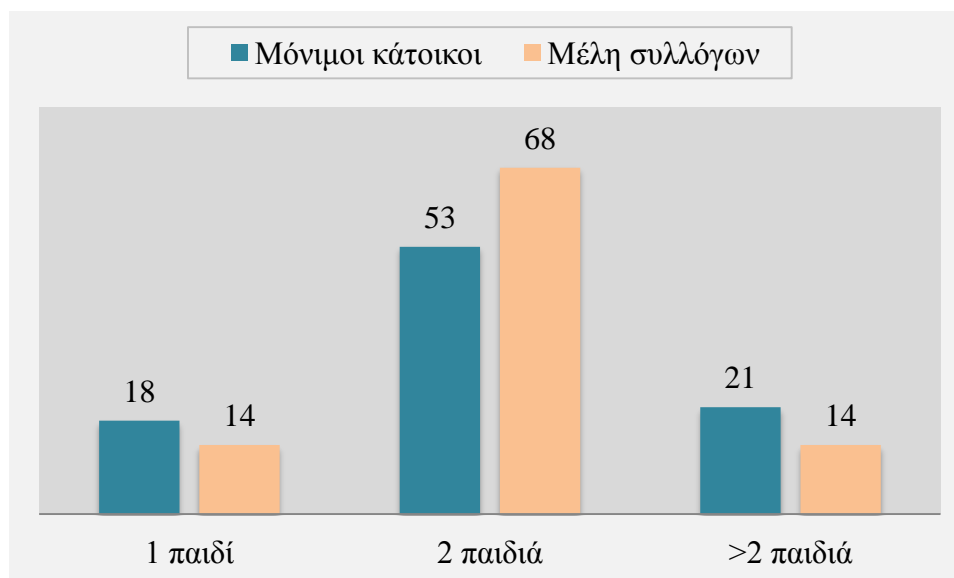
Γράφημα 17. Οικογενειακή κατάσταση σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)

Γράφημα 18. Απόκτηση παιδιών ερωτώμενων σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)

Γράφημα 19. Αριθμός παιδιών ερωτώμενων σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)

Όπως εμφανίζεται στο **Γράφημα 17**, η **αναλογία ανύπαντρων ανδρών/γυναικών είναι 2:1**, γεγονός που υποδηλώνει το κοινωνικό πρόβλημα της δυσκολίας δημιουργίας οικογένειας των ανδρών. Σύμφωνα με συζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν, οι γονείς προωθούν τις νεαρής ηλικίας γυναίκες να σπουδάσουν και στη συνέχεια να παραμείνουν στα αστικά κέντρα για εύρεση εργασίας και οικογενειακή αποκατάσταση. Επιπλέον, το κοινωνικό αυτό πρόβλημα αυξάνεται από την **προβολή προτύπων** που θεωρούν τα παραδοσιακά επαγγέλματα, όπως του δασεργάτη, του γεωργού ή του κτηνοτρόφου, υποδεέστερα και την επιστροφή και παραμονή στην ύπαιθρο ως αποτυχία. Χαρακτηριστικό στοιχείο αποτελεί σχετική συζήτηση με μαθητές των λυκειακών τάξεων της περιοχής μελέτης, σύμφωνα με την οποία οι μαθήτριες δεν δήλωσαν την επιθυμία να επιστρέψουν μετά το πέρας των σπουδών τους λόγω περιορισμού των επιλογών για επαγγελματική αποκατάσταση, τονίζοντας παράλληλα τα προβλήματα που παρουσιάζει η περιοχή, σε αντίθεση με την ανταπόκριση του μαθητή να επιστρέψει και να παραμείνει στον τόπο. Ένας άλλος παράγοντας που εντείνει το κοινωνικό αυτό ζήτημα και που θίχθηκε στις συζητήσεις είναι το **χαμηλό εισόδημα που απολαμβάνουν οι νέοι της περιοχής**, το οποίο τους δημιουργεί αίσθημα ανασφάλειας για τη δημιουργία οικογένειας.

Η δυσκολία δημιουργίας οικογένειας έχει ως άμεση συνέπεια την **έλλειψη παιδιών** στη περιοχή. Όπως αποτυπώνεται και στο **Γράφημα 18**, άνω του ήμισυ των ερωτώμενων δεν έχουν αποκτήσει παιδιά. Ο περιορισμένος αριθμός των παιδιών στη περιοχή αποδεικνύεται και από την απογραφή έτους 2011 της ΕΛΣΤΑΤ, ενώ το πρόβλημα τέθηκε έντονα από τους κατοίκους κατά τη διάρκεια των συζητήσεων. Σύμφωνα με τους κατοίκους, η συνεχής μείωση των παιδιών θα έχει ως αποτέλεσμα τη **παύση λειτουργίας των σχολικών μονάδων** μελλοντικά, αναγκάζοντας τις λίγες οικογένειες να εγκαταλείψουν την περιοχή και εντείνοντας ακόμα περισσότερο το πρόβλημα της δημογραφικής γήρανσης.

Αν και το 87% των μελών των συλλόγων που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο έχουν οικογένεια, με το 75% αυτών να έχουν αποκτήσει παιδιά (**Γράφημα 18**), ωστόσο αυτά δεν

παρευρέθηκαν στις εκδηλώσεις των συλλόγων. Όπως αποδεικνύεται και από την ηλικιακή κατανομή (**Γράφημα 14**), οι συγκεκριμένες συλλογικότητες χαρακτηρίζονται από την ηλικιακή γήρανση των μελών χωρίς να γίνεται ανανέωση με νέα μέλη που κατάγονται από την περιοχή. Επομένως, κρίνεται απαραίτητη η προσπάθεια ενεργοποίησης και ευαισθητοποίησης των επιγόνων των μελών, ώστε με τις φρέσκες ιδέες τους, υποκινούμενοι από την αγάπη για τον τόπο καταγωγής τους, να συνεχίσουν και να αναβαθμίσουν το έργο των συλλόγων.

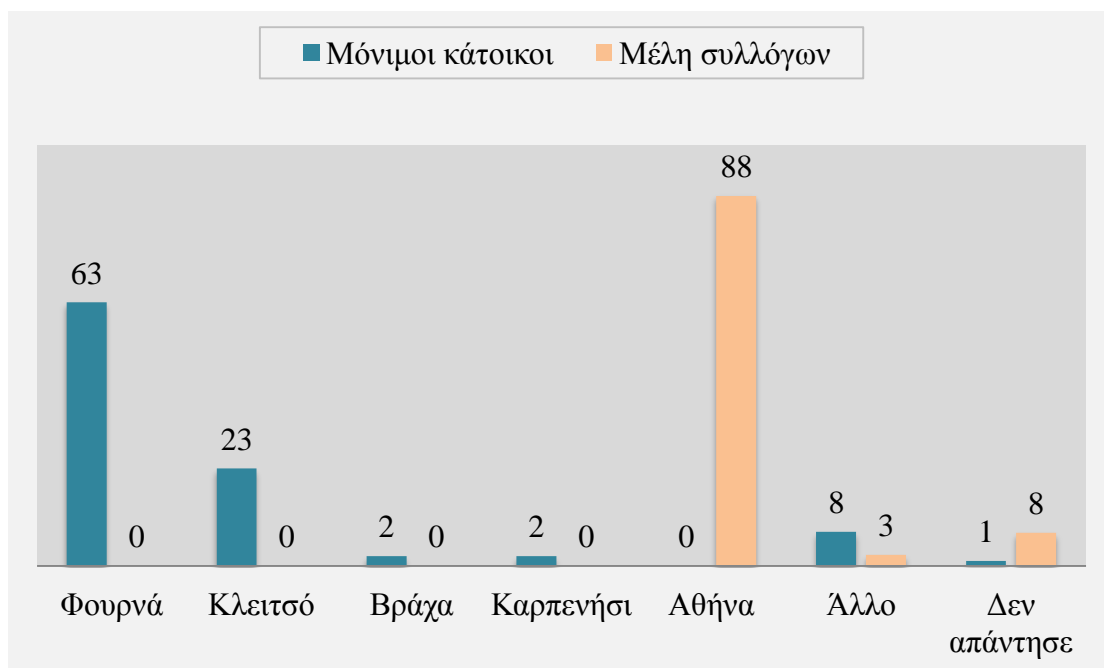
6. Τόπος καταγωγής και τόπος διαμονής

Από την επεξεργασία των απαντήσεων του ερωτηματολογίου για τον τόπο καταγωγής και διαμονής των ερωτώμενων προέκυψαν τα **Γραφήματα 20** και **21** αντίστοιχα.

Γράφημα 20. Τόπος καταγωγής ερωτώμενων σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)

Γράφημα 21. Τόπος διαμονής ερωτώμενων σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτώμενων μόνιμων κατοίκων κατάγονται και διαμένουν στον οικισμό Φουρνά. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ο συγκεκριμένος οικισμός είναι ο πιο

πολυπληθής, ενώ συγκεντρώνει τις δημόσιες υπηρεσίες ως έδρα του πρώην ομώνυμου Δήμου. Στο Κλεισό συγκαταλέγονται οι κάτοικοι της Κορίτσας, του Μεσοχωρίου, των Μοσχιάδων και του Πλάτανου. Ερωτώμενοι σε ποσοστό 8% κατάγονται και διαμένουν εκτός Π.Ε. Ευρυτανίας, στις γειτονικές Π.Ε. Φθιώτιδας και Καρδίτσας. Το ποσοστό αυτό αντιστοιχεί στους δημόσιους υπαλλήλους που εργάζονται στη περιοχή, οι οποίοι μετακινούνται από και προς αυτή για να εκτελούν τα καθήκοντά τους παρά τις δύσκολες κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν κατά τους χειμερινούς μήνες. Ωστόσο, από τις συζητήσεις δεν προέκυψε προθυμία μόνιμης διαμονής τους στη περιοχή λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων στον τόπο καταγωγής και διαμονής τους, **τονίζοντας προβλήματα** που παρουσιάζει η περιοχή, όπως ελλείψεις σε κοινωνικές υποδομές και προσωπικό, επισφάλεια σχετικά με την μελλοντική λειτουργία των σχολείων κ.α..

Πολύ μικρό είναι το ποσοστό που αντιστοιχεί στους ερωτώμενους μόνιμους κατοίκους του οικισμού Βράχα, καθώς είναι ελάχιστοι οι κάτοικοι που διαμένουν εκεί κατά την διάρκεια των χειμερινών μηνών, σε αντίθεση με τους καλοκαιρινούς μήνες οπότε ο πληθυσμός υπερπολλαπλασιάζεται. Σε αυτό συντέλεσε ενεργά η μετεγκατάσταση του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού στον οικισμό Σταυρό της Λαμίας μετά τον σεισμό του 1966.

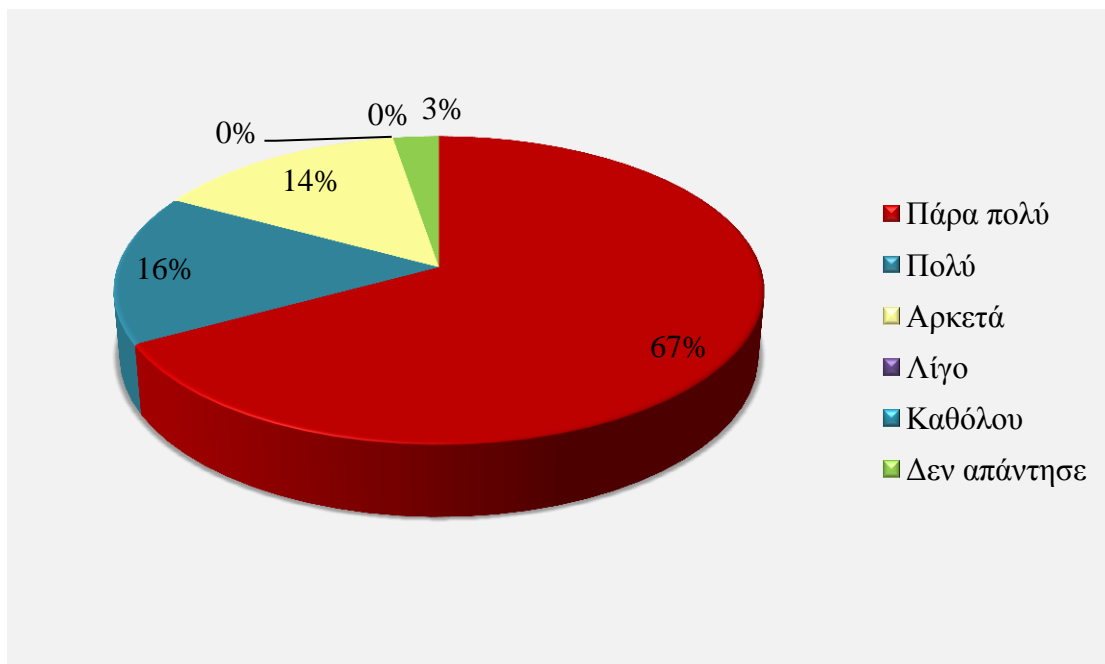
Το μεγαλύτερο ποσοστό των μελών των **υπερτοπικών συλλόγων** που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο διαμένουν μόνιμα στην Αθήνα, ενώ κανένα μέλος δεν διαμένει μόνιμα στη περιοχή μελέτης. Όσον αφορά στον τόπο καταγωγής τους, το μεγαλύτερο ποσοστό απάντησε τον οικισμό Φουρνά, καθώς η συγκέντρωση του συλλόγου Απανταχού Φουρνιωτών Ευρυτανίας «Ο Λεπενιώτης» υπερτερούσε σε αριθμό παρευρισκόμενων σε σχέση με την συγκέντρωση του συλλόγου Απανταχού Κλεισιωτών «Η Αδελφώτης».

5.2. Ερωτήσεις για τη Δ.Ε. Φουρνάς

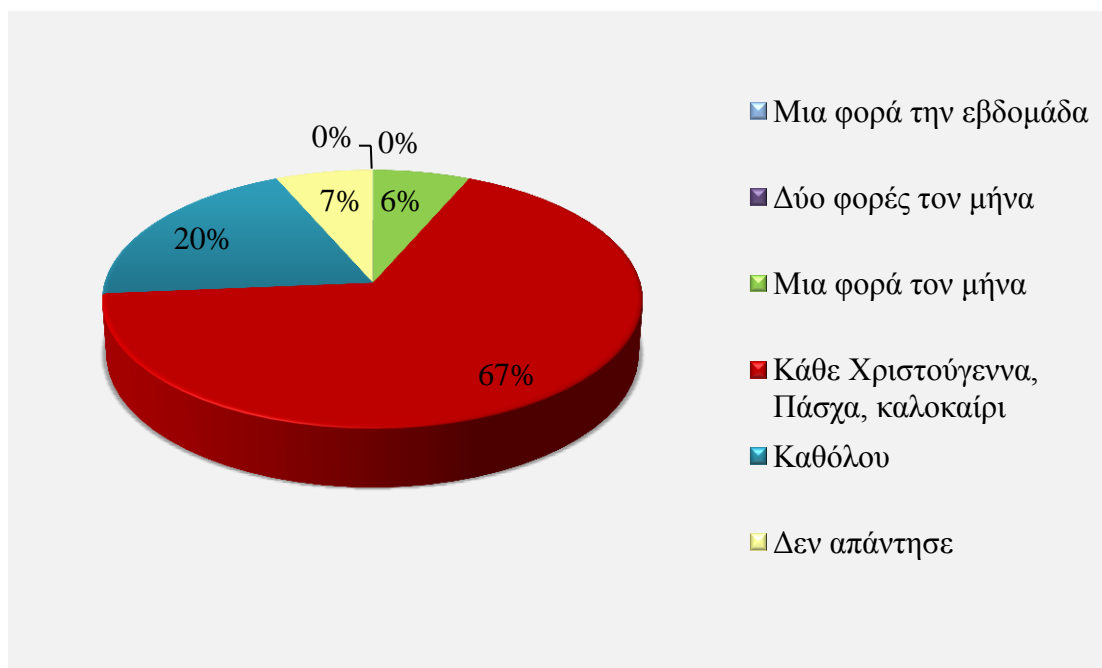
1. Πόσο συνδεδεμένος/-η αισθάνεστε με τον τόπο καταγωγής σας; Επισκέπτεστε συχνά το χωριό σας; Θα επιθυμούσατε να επιστρέψατε μόνιμα στο χωριό;

Τα ανωτέρω ερωτήματα τέθηκαν στα ερωτώμενα μέλη των υπερτοπικών συλλόγων. Από την επεξεργασία των απαντήσεων προέκυψαν τα **Γραφήματα 22, 23 και 24**.

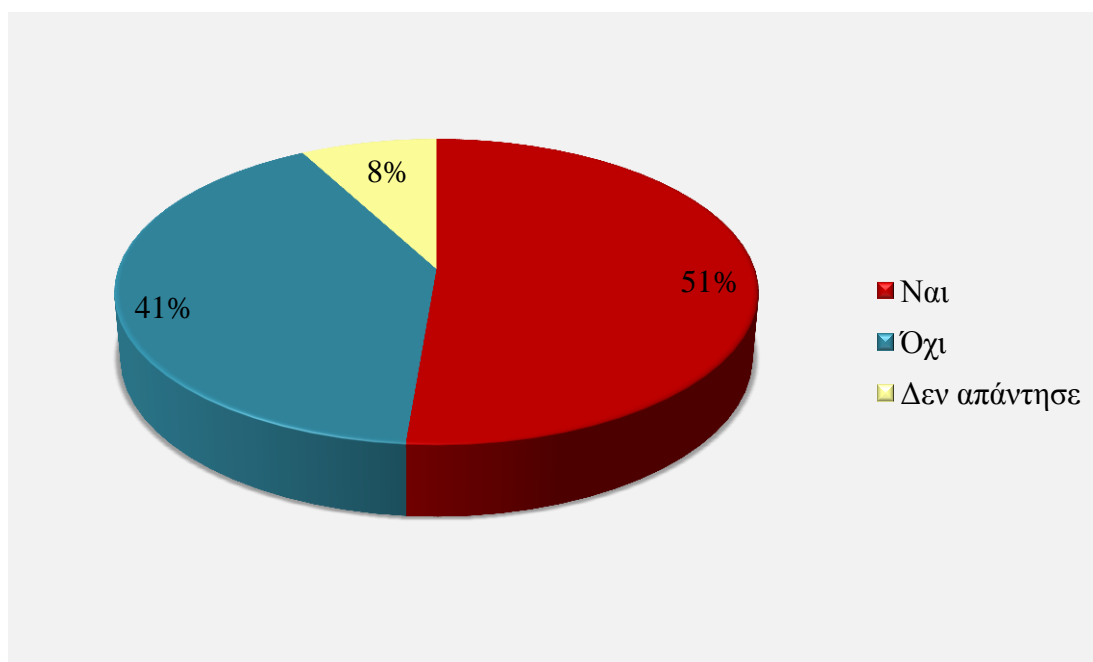
Γράφημα 22. Πόσο συνδεδεμένοι νιώθουν οι ερωτώμενοι με τον τόπο καταγωγής

Γράφημα 23. Συχνότητα επίσκεψης των ερωτώμενων στον τόπο καταγωγής

Γράφημα 24: Διάθεση επιστροφής των ερωτώμενων στον τόπο καταγωγής

Το γεγονός ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτώμενων μελών των υπερτοπικών συλλόγων αισθάνεται πολύ συνδεδεμένο με τον τόπο καταγωγής του (Γράφημα 22) και το επισκέπτεται κάθε Χριστούγεννα, Πάσχα και καλοκαίρι (Γράφημα 23), επιβεβαιώνει τους ισχυρούς δεσμούς που διατηρούν τα μέλη με τον τόπο καταγωγής τους, αλλά και την «ανάσα» ζωής που δίνουν στη περιοχή με τις περιοδικές τους επανακάμψεις, όπως άλλωστε τόνισαν και οι μόνιμοι κάτοικοι κατά τις συζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν. Οι οικισμοί της περιοχής μελέτης, σύμφωνα με τις μαρτυρίες των μόνιμων κατοίκων, αποκτούν ξανά ζωή

κυρίως κατά τους θερινούς μήνες με την επιστροφή των εσωτερικών μεταναστών, οπότε λαμβάνουν χώρα και οι περισσότερες πολιτισμικές εκδηλώσεις, ζωντανεύοντας μνήμες για τους μεγαλύτερους και συμβάλλοντας στο να αναπτύξουν ισχυρούς δεσμούς με τον τόπο οι νεότεροι.

Ωστόσο, μόνο το ήμισυ των ερωτώμενων επιθυμεί να επιστρέψει μόνιμα στο τόπο καταγωγής, σύμφωνα με το **Γράφημα 24**. Η μη διάθεση επιστροφής ενδέχεται να οφείλεται σε προσωπικούς παράγοντες, όπως για παράδειγμα οικογενειακές ή επαγγελματικές υποχρεώσεις που έχουν αποκτήσει στον τόπο διαμονής. Από την άλλη, το γεγονός ότι το **51% δήλωσε επιθυμία να επιστρέψει** αποτελεί σημαντική αναπτυξιακή προοπτική για τον τόπο, διότι θα μπορούσαν να αποτελέσουν τον κεντρικό πυρήνα ενός «από τα κάτω» εγχειρήματος, αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες, και σε συνεργασία με τους μόνιμους κατοίκους, να συντείνουν προς την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της περιοχής.

2. Ποια θεωρείτε τα σημαντικότερα προβλήματα ή περιορισμούς της περιοχής;

Στο **Γράφημα 25** αποτυπώνονται τα σημαντικότερα προβλήματα και οι περιορισμοί της περιοχής, όπως τα αντιλαμβάνονται οι δύο ομάδες των ερωτώμενων.

Γράφημα 25: Σημαντικότερα προβλήματα/περιορισμοί της περιοχής σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)

Οι ερωτώμενοι, τόσο οι μόνιμοι κάτοικοι, όσο και τα μέλη των συλλόγων, θεωρούν την ανεργία, την γήρανση του πληθυσμού και τις ελλείψεις σε κοινωνικές υποδομές και προσωπικό ως τα σημαντικότερα προβλήματα της περιοχής με μικρή διαφορά μεταξύ τους.

Ειδικότερα η **ανεργία** αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα συγκράτησης του πληθυσμού, δικαιολογώντας ως ένα βαθμό την τάση των νεαρής ηλικίας ατόμων να εγκαταλείψουν τον τόπο τους ή να μην επιστρέψουν με την ολοκλήρωση των σπουδών τους. Επιπλέον, συνδέεται άμεσα με τη δεύτερη μείζονος σημασίας επιλογή για τους ερωτώμενους, η οποία είναι η **γήρανση του πληθυσμού**. Δεδομένου ότι και η απογραφή πληθυσμού έτους 2011 της ΕΛΣΤΑΤ παρουσιάζει το μεγαλύτερο ποσοστό του μόνιμου πληθυσμού να έχει ηλικία άνω των 60 ετών, προκύπτει ότι οι ερωτώμενοι, τόσο οι μόνιμοι κάτοικοι, όσο και τα μέλη των υπερτοπικών συλλόγων, αντιλαμβάνονται τα πραγματικά προβλήματα που παρουσιάζει η περιοχή. Επιπροσθέτως, ενισχύει και την αγωνία των κατοίκων για μελλοντική παύση των σχολικών μονάδων λόγω του συνεχώς μειούμενου αριθμού γεννήσεων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι τα ερωτώμενα **μέλη των συλλόγων** θεωρούν ότι το σημαντικότερο πρόβλημα της περιοχής μελέτης είναι οι **ελλείψεις σε κοινωνικές υποδομές και προσωπικό**, το οποίο σχετίζεται άμεσα με την ηλικιακή κατανομή (**Γράφημα 14**), σύμφωνα με την οποία σχεδόν το 70% των ερωτώμενων είναι άνω των 56 ετών, εκ του οποίου το 37% είναι άνω των 66 ετών. Οι ελλείψεις σε υποδομές και προσωπικό υγείας και

πρόνοιας που εμφανίζει η περιοχή δημιουργεί αίσθημα επισφάλειας και πιθανόν σε αυτό να οφείλεται και η απροθυμία του 40% των ερωτώμενων να επιστρέψει μόνιμα στον τόπο καταγωγής του (**Γράφημα 24**). Η έλλειψη γιατρού υπαίθρου αποτέλεσε σημαντικό πρόβλημα για μεγάλο χρονικό διάστημα, ενώ ο πρόσφατος διορισμός του δημιούργησε αίσθημα ασφάλειας στους μόνιμους κατοίκους.

Το χαμηλό ποσοστό προτίμησης της γεωγραφικής απομόνωσης ως σημαντικό περιορισμό ενισχύεται από την άποψη των κατοίκων ότι δεν αισθάνονται γεωγραφικά απομονωμένοι, ενώ θεωρούν σημαντικότερο πρόβλημα τις δύσκολες καιρικές συνθήκες λόγω των μεγάλων σε ένταση και διάρκεια χιονοπτώσεων κατά τους χειμερινούς μήνες.

Η **έλλειψη δρομολογίων Μέσων Μαζικής Μεταφοράς** επιλέχθηκε από μικρό ποσοστό ερωτώμενων παρά τον περιορισμένο αριθμό δρομολογίων (μια φορά την εβδομάδα από και προς Λαμία και κανένα δρομολόγιο από και προς Καρπενήσι). Προφανώς, τόσο οι μόνιμοι κάτοικοι, όσο και τα μέλη των συλλόγων χρησιμοποιούν τα προσωπικά τους μέσα μεταφοράς για τις μετακινήσεις τους και συνεπώς δεν επηρεάζονται από την έλλειψη δρομολογίων. Οι ερωτώμενοι θεωρούν τις ελλείψεις σε τεχνικές υποδομές, όπως οδικού δικτύου, σπουδαιότερο πρόβλημα για την περιοχή, διότι δεν έχει ολοκληρωθεί ο οδικός άξονας από και προς Καρδίτσα στη περιοχή του οικισμού Μαυρόλογγου, η επισκευή του οποίου θα μειώσει κατά πολύ τον χρόνο πρόσβασης αυξάνοντας την συχνότητα επισκέψεων των μελών των συλλόγων. Επιπλέον, όπως διατυπώθηκε από τους μόνιμους κατοίκους, θα διευκολύνει την πρόσβαση στην περιοχή περαιτέρω και θα συμβάλει στην ανάπτυξη του τουρισμού.

Η **μειωμένη παραγωγή και διάθεση δασικών, κτηνοτροφικών και αγροτικών προϊόντων** επιλέχθηκε από το 23% των ερωτώμενων μόνιμων κατοίκων και από το 26% των μελών των συλλόγων. Τα συγκεκριμένα ποσοστά δικαιολογούνται από το γεγονός ότι η περιοχή δεν έχει μεγάλη παραγωγή σε γεωργικά προϊόντα λόγω των περιορισμένων σε εμβαδό και δασωμένων γεωργικών εκτάσεων, λίγοι ασχολούνται με την κτηνοτροφία, ενώ σύμφωνα με τα μέλη των δασικών συνεταιρισμών απολείπεται πολύ μικρότερη ποσότητα ξυλείας από αυτή που μπορεί να προσφέρει το δασικό σύμπλεγμα της περιοχής χωρίς βέβαια να επηρεάζεται αρνητικά.

Η **έλλειψη ψυχαγωγίας** θεωρείται ως ελάσσονος σημασίας, τόσο από τους μόνιμους κατοίκους, όσο και από τα μέλη των υπερτοπικών συλλόγων. Με βάση τις συζητήσεις που έγιναν, το Καρπενήσι και η Λαμία προσφέρουν διεξόδους ψυχαγωγίας στους μόνιμους κατοίκους και ιδιαίτερα στα νεαράς ηλικίας άτομα τα σαββατοκύριακα και τις αργίες, ενώ υπάρχουν και τα τοπικά καταστήματα διασκέδασης (καφενεία, ταβέρνες). Προφανώς μεγάλο ποσοστό των ερωτώμενων μελών των συλλόγων δεν επέλεξε την ψυχαγωγία ως σπουδαίο πρόβλημα ή περιορισμό, διότι ο χρόνος διαμονής τους στη περιοχή είναι περιορισμένος και όπως ανέφεραν σε συζητήσεις ικανοποιούνται από την απόλαυση του φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής και από τις διάφορες πολιτισμικού χαρακτήρα εκδηλώσεις, όπως τα παραδοσιακά πανηγύρια.

Σχετικά μικρό είναι το ποσοστό των μόνιμων κατοίκων και των μελών των συλλόγων που επέλεξαν τις **ελλείψεις σε υποδομές και προσωπικό εκπαίδευση** ως σημαντικότερο πρόβλημα της περιοχής (ποσοστά 10% και 14% αντίστοιχα). Αν και σχολικές μονάδες διαθέτουν μόνο οι οικισμοί Φουρνά και Μεσοχώρι, με αποτέλεσμα να υπάρχουν μαθητές που

αναγκάζονται να μετακινούνται καθημερινά από και προς τους ανωτέρω οικισμούς, οι κάτοικοι θεωρούν σπουδαιότερο πρόβλημα την συνεχόμενη μείωση του αριθμού των παιδιών και την πιθανή παύση λειτουργίας των σχολικών μονάδων. Ένας ακόμα λόγος που δεν επιλέχθηκε ως σημαντικό πρόβλημα της περιοχής είναι ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτώμενων μόνιμων κατοίκων δεν έχουν παιδιά (ποσοστό 56%, **Γράφημα 18**) και συνεπώς δεν αισθάνονται να τους επηρεάζει άμεσα η σωστή και επαρκής λειτουργία των σχολικών μονάδων.

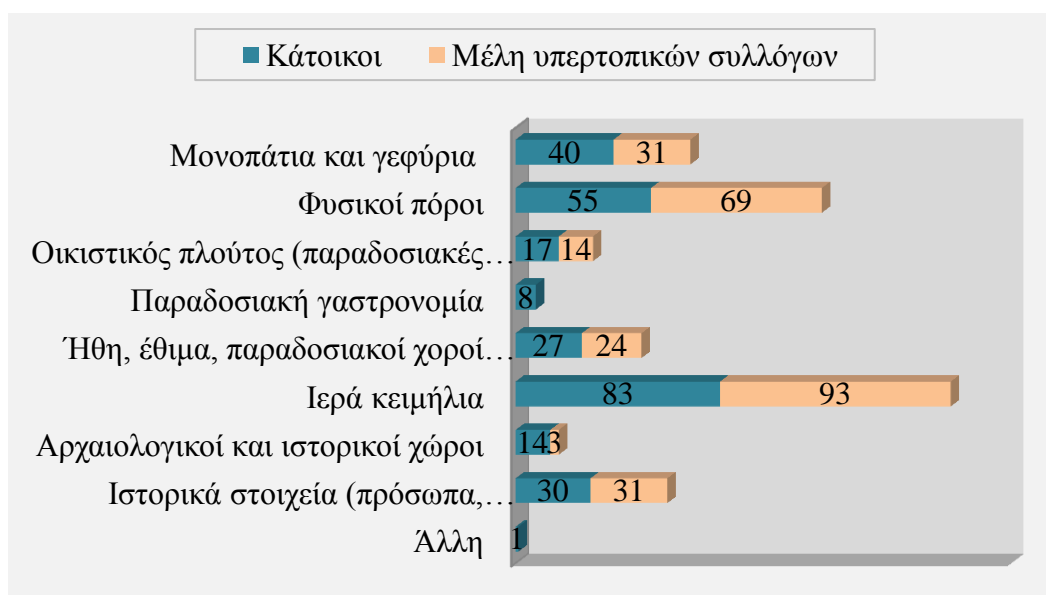
Ένα άλλο πρόβλημα που δεν προέκυψε από το ερωτηματολόγιο, αλλά τέθηκε από τους μόνιμους κατοίκους είναι η **ανάγκη διορισμού νέου ιερέα** λόγω της αποδοχής μεγαλύτερου αξιώματος του νυν ιερέα στη Μονή Προυσού. Εκτός από την εκτέλεση των θρησκευτικών τους καθηκόντων, ο διορισμός ιερέα σχετίζεται με την κοινωνική τους ανάπτυξη και ιδιαίτερα των ηλικιωμένων, για τους οποίους το μυστήριο της Θείας Ακολουθίας αποτελεί και τον μοναδικό ίσως τρόπο συνεύρεσης με τους συμπολίτες τους.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι κατά τη διάρκεια των συζητήσεων με τους μόνιμους κατοίκους τέθηκαν και επιπλέον προβληματισμοί που δεν σχετίζονται άμεσα με την περιοχή, αλλά είναι γενικότεροι. Για παράδειγμα, θίχθηκαν προβλήματα σχετικά με την **μείωση των συντάξεων**, την **εφαρμογή του σχεδίου Καλλικράτης** (Ν.3852/2010), το οποίο είχε ως αποτέλεσμα την περιορισμένη διάθεση κονδυλίων για την περιοχή λόγω του μικρότερου σε σχέση με άλλες περιοχές πληθυσμού, τις **νομοθετικές αλλαγές στη λειτουργία των δασικών συνεταιρισμών** της περιοχής που πρόκειται να εφαρμοστούν, τη φορολογία κ.λπ..

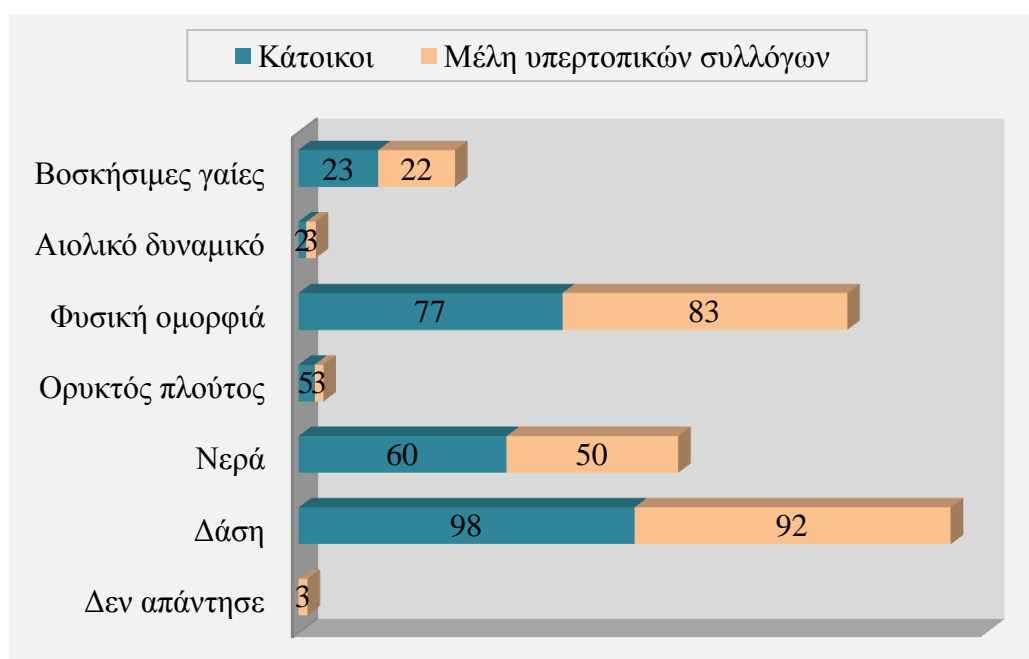
3. Ποιες θεωρείτε τις σημαντικότερες δυνατότητες της περιοχής; Ποιους θεωρείτε ως τους κυριότερους φυσικούς πόρους της περιοχής;

Από την επεξεργασία των απαντήσεων των δύο ανωτέρω ερωτήσεων προέκυψαν τα **Γραφήματα 26 και 27**.

Γράφημα 26: Σημαντικότερες δυνατότητες/προοπτικές της περιοχής σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)

Γράφημα 27: Σημαντικότεροι φυσικοί πόροι της περιοχής σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)

Σύμφωνα με το **Γράφημα 26**, η Δ.Ε. Φουρνάς έχει δύο σπουδαία πλεονεκτήματα: **την ύπαρξη ιερών κειμηλίων και τους φυσικούς πόρους**. Ο πολιτισμικός και φυσικός της πλούτος αναγνωρίζεται από τους ερωτώμενους ως αξιόλογη προϋπόθεση ήπιας τουριστικής ανάπτυξης.

Τα **ιερά κειμήλια** που φυλάσσονται στους Ιερούς Ναούς έχουν μεγάλη αξία. Σύμφωνα και με την άποψη πολλών μόνιμων κατοίκων που διατυπώθηκε στις συζητήσεις, θα μπορούσαν να αποτελέσουν τη βάση για την ανάπτυξη εκκλησιαστικού τουρισμού. Σημαντικός περιορισμός αποτελεί η έλλειψη της σωστής συντήρησης, ενώ ειδικότερα για τις περίφημες εικόνες του Διονυσίου, και η ανυπαρξία κατάλληλου χώρου φύλαξης και έκθεσης. Ενώ έχει εκπονηθεί μελέτη για την κατασκευή Βυζαντινού Μουσείου σε χώρο παραπλεύρως του Ιερού Ναού του Μεταμορφωθέντος Χριστού δεν έχει αρχίσει ακόμα η κατασκευή του.

Οι **φυσικοί πόροι** της περιοχής θεωρούνται ως η δεύτερη σημαντικότερη δυνατότητα ανάπτυξης της περιοχής. Πιο συγκεκριμένα, τα δάση και στη συνέχεια η φυσική ομορφιά ως σημαντικότεροι φυσικοί πόροι (**Γράφημα 27**), μπορούν να συμβάλουν στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της περιοχής. Ειδικότερα τα μέλη των συλλόγων, η πλειοψηφία των οποίων διαμένει μόνιμα στην Αθήνα, αναγνωρίζουν ότι τα δάση και η φυσική ομορφιά τους προσφέρουν την ευκαιρία να «ξεφύγουν» έστω και για σύντομο χρονικό διάστημα από τον αστικό χώρο.

Η βαρύτητα που αποδίδεται στους συγκεκριμένους φυσικούς πόρους ως δυνατότητα ανάπτυξης της περιοχής συνδέεται άμεσα με την μη επιλογή των ερωτώμενων, τόσο των μόνιμων κατοίκων όσο και των μελών των συλλόγων, του **αιολικού δυναμικού** ως σημαντικότερος φυσικός πόρος (**Γράφημα 27**). Αν και η περιοχή έχει σημαντικό αιολικό δυναμικό, οι ερωτώμενοι είναι αντίθετοι στην κατασκευή αιολικών πάρκων προστατεύοντας με αυτόν τον τρόπο το φυσικό περιβάλλον της περιοχής από μεγάλης κλίμακας έργα. Για τον ίδιο λόγο είναι ελάχιστο το ποσοστό των ερωτώμενων που επέλεξε τους **ορυκτούς πόρους** της περιοχής ως σημαντικότερους φυσικούς πόρους, φοβούμενοι την αλλοίωση του φυσικού τοπίου και την εκτεταμένη και πολλές φορές μη αναστρέψιμη καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος που ενδέχεται να προκαλέσει η εκμετάλλευσή τους.

Αν και ο οικισμός Φουρνά είναι κηρυγμένος ως παραδοσιακός, μικρό σχετικά ποσοστό ερωτώμενων θεωρεί τον **οικιστικό πλούτο** ως σπουδαία προοπτική ανάπτυξης της περιοχής. Αυτό πιθανόν να οφείλεται στο γεγονός ότι ο οικισμός δεν έχει διατηρήσει τον παραδοσιακό του χαρακτήρα σε ικανοποιητικό βαθμό, καθώς αρκετές οικίες και δημόσιες υπηρεσίες δεν χτίστηκαν ή ανακαινίστηκαν σύμφωνα με τους όρους δόμησης. Όπως τόνισαν οι κάτοικοι, ο κύριος λόγος που δεν ακολουθούνται σε πολλές περιπτώσεις οι όροι δόμησης που αφορούν τους παραδοσιακούς οικισμούς είναι το υψηλό κόστος συντήρησης ή οικοδόμησης.

Σημαντικό ποσοστό των ερωτώμενων θεωρούν τα **μονοπάτια και γεφύρια** της περιοχής ως σημαντική αναπτυξιακή δυνατότητα. Τόσο τα παλιά λιθόστρωτα μονοπάτια, όσο και τα γεφύρια της περιοχής χρειάζονται συντήρηση και αποκατάσταση, όπως αναφέρεται και στο 4^ο κεφάλαιο.

Η **παραδοσιακή γαστρονομία** και οι **αρχαιολογικοί και ιστορικοί χώροι** έχουν τα χαμηλότερα ποσοστά επιλογής σε σχέση με τις υπόλοιπες δυνατότητες. Τα **ήθη, έθιμα, οι παραδοσιακοί χοροί και τα τραγούδια** θεωρούνται από σημαντικό ποσοστό ερωτώμενων ως αναπτυξιακή προοπτική. Οι πολιτισμικές εκδηλώσεις έχουν παραδοσιακό χαρακτήρα,

όπως η γιορτή της χωριάτικης πίτας ή τα «ξεφλουδίσματα», που είναι ουσιαστικά η αναβίωση της παραδοσιακής διαδικασίας ξεφλουδίσματος του καλαμποκιού και συνοδεύονται πάντα από παραδοσιακό γλέντι με χορούς και τραγούδια. Δηλαδή, μέσα από τις εκδηλώσεις προσπαθούν να διατηρήσουν ζωντανά τα έθιμα του τόπου τους και τους ισχυρούς δεσμούς των εσωτερικών μεταναστών με τις πολιτισμικές τους καταβολές.

Όσον αφορά στα **ιστορικά πρόσωπα** και **γεγονότα** ως αναπτυξιακή προοπτική της περιοχής, θα πρέπει να σημειωθεί ότι από τις συζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν, αλλά και από τη θεματολογία του Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού (Φουρνά, Κλειτσός, Βράχα, 20-22 Ιουλίου 2012), προκύπτει ότι δίνεται έμφαση στα ιστορικά γεγονότα που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας, καθώς και σε ιστορικά πρόσωπα που συνέβαλαν στην αντίσταση της χώρας στην εισβολή των Ιταλών και κατάγονταν από την περιοχή, όπως του στρατηγού Χαράλαμπου Κατσιμήτρου. Ωστόσο λίγη αναφορά γίνεται από τους κατοίκους για το ρόλο που έπαιξε η περιοχή στην Εθνική Αντίσταση και κατόπιν στον Εμφύλιο Πόλεμο. Μάλιστα τα γεγονότα του εμφυλίου που έλαβαν χώρα στη περιοχή οι ηλικιωμένοι δεν επιθυμούν να τα εξιστορούν, καθώς βρέθηκαν στο επίκεντρο των εξελίξεων. Πολλοί από τους κατοίκους είχαν αναγκαστεί από τον Εθνικό Στρατό να εγκαταλείψουν τον τόπο τους το 1947 ώστε να αποδυναμωθεί ο Δημοκρατικός Στρατός του ΕΛΑΣ και επέστρεψαν μετά το πέρας του πολέμου.

Τέλος, μετά από τα δάση και τη φυσική ομορφιά, τα **νερά** και στη συνέχεια οι **βοσκήσιμες γαίες** αποτελούν σημαντικούς φυσικούς πόρους της Δ.Ε. Φουρνάς σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτώμενων (**Γράφημα 27**). Η περιοχή έχει ένα πολύ πυκνό υδρογραφικό δίκτυο, το οποίο παραμένει αναξιοποίητο. Στη πρόταση για κατασκευή μικρού υδροηλεκτρικού φράγματος οι κάτοικοι, αλλά και μέλη των συλλόγων, εναντιώθηκαν, διότι η μεγάλη κλίση του ρέματος θα είχε ως αποτέλεσμα να διοχετεύεται μεγάλη ποσότητα φερτών υλικών προκαλώντας πλημμυρικά φαινόμενα, ενώ παράλληλα θα αλλοιωνόταν η φυσιολογία της κοίτης του ρέματος.

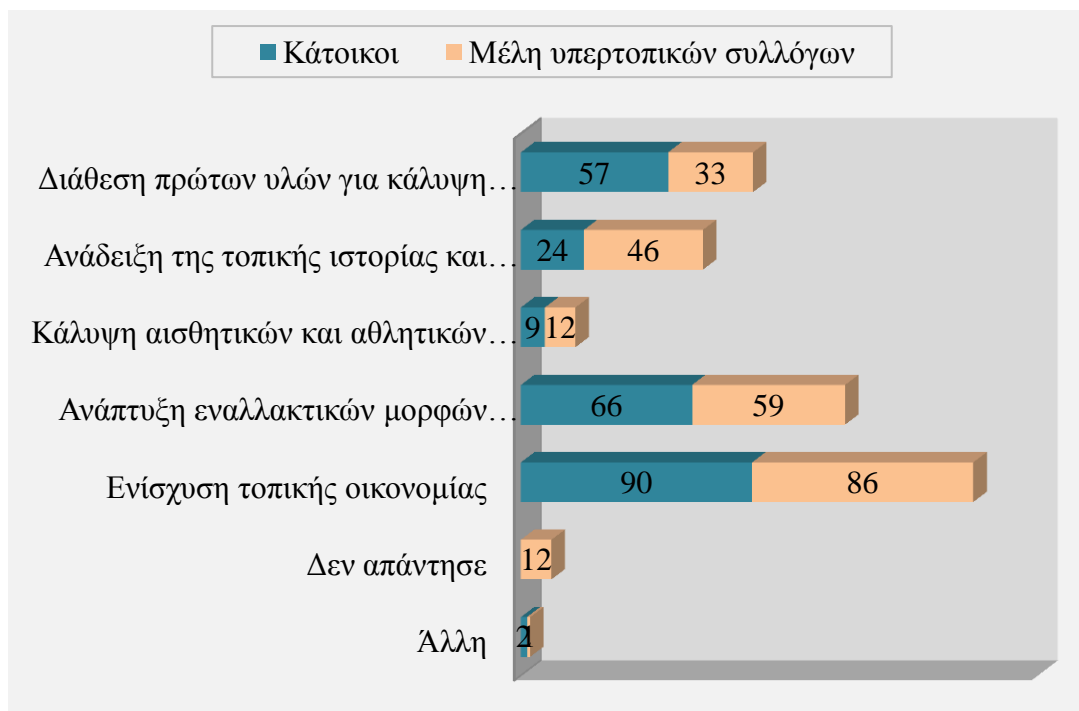
4. Ποιες θεωρείτε τις σημαντικότερες ωφέλειες από το δάσος της περιοχής; Πως θεωρείτε ότι θα μπορούσε να συμβάλει το δάσος της περιοχής στην βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων;

Στα **Γραφήματα 28** και **29** αποτυπώνονται τα αποτελέσματα της επεξεργασίας των ερωτήσεων που αφορούν την αντίληψη των κατοίκων σχετικά με τις σημαντικότερες ωφέλειες του δάσους και τους τρόπους συμβολής του δασικού χώρου στα πλαίσια της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης της Δ.Ε. Φουρνάς.

Γράφημα 28. Σημαντικότερες ωφέλειες από το δάσος σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)

Γράφημα 29: Η συμβολή του δάσους στην βελτίωση της ποιότητας ζωής σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)

Το μεγαλύτερο ποσοστό ως σημαντικότερη ωφέλεια από το δάσος της περιοχής κατέχει η **παραγωγή ξύλου** και μάλιστα σε ποσοστό 87% για τους ερωτώμενους μόνιμους κατοίκους, καθώς το ξύλο είναι το άμεσο αγαθό που απολαμβάνουν από το δάσος με μεγάλο ποσοστό των ανδρών να είναι δασεργάτες (**Γράφημα 16**). Το υψηλό ποσοστό της συγκεκριμένης επιλογής συνδέεται άμεσα με το υψηλό ποσοστό που έλαβε η επιλογή της συμβολής του δάσους στην ενίσχυση της τοπικής οικονομίας (**Γράφημα 29**). Τα αγαθά του δάσους της περιοχής και συγκεκριμένα η ξυλεία του αποτέλεσε το εφελτήριο για την οικονομική της άνοδο κατά το παρελθόν μέσω του πριστηρίου, συγκρατώντας τον τοπικό πληθυσμό σε μια περίοδο που η εξωτερική μετανάστευση ανθούσε στις όμορες περιοχές. Εντούτοις, η μονοκαλλιέργεια που δημιουργήθηκε οδήγησε στη συνέχεια στην πληθυσμιακή πτώση και συντέλεσε στη διαμόρφωση της σημερινής πραγματικότητας της περιοχής, όπως θα αναλυθεί και παρακάτω.

Εκτός από τη παραγωγή τεχνικής ξυλείας, η **παραγωγή καύσιμου ξύλου** θεωρείται σημαντική σε μεγάλο βαθμό για τους μόνιμους κατοίκους της περιοχής, καθώς η διάθεση πρώτων υλών για την κάλυψη των ενεργειακών τους αναγκών συμβάλλει καθοριστικά στη βελτίωση της ποιότητας ζωής τους (**Γράφημα 29**). Παρά το γεγονός ότι η Π.Ε. Ευρυτανίας συγκαταλέγεται στην πρώτη κλιματική ζώνη για τον καθορισμό του ύψους του επιδόματος θέρμανσης, δηλαδή στη ζώνη με τη μεγαλύτερη ανώτατη κατανάλωση λίτρων πετρελαίου θέρμανσης (2.000 λίτρα για τους άγαμους και 2.500 λίτρα για τους έγγαμους και τις μονογονεϊκές οικογένειες) (Παλαιτσάκης, 2016), σύμφωνα με τις μαρτυρίες των μόνιμων κατοίκων της περιοχής η κατανάλωση πετρελαίου θέρμανσης είναι πολύ μεγαλύτερη από αυτή που δικαιολογεί το επίδομα θέρμανσης λόγω της μεγάλης έντασης και διάρκειας των

δυσμενών καιρικών φαινομένων, ξεπερνώντας κατά πολύ τα 4.000 λίτρα. Επομένως, η χρήση καυσόξυλων ως μέσο θέρμανσης είναι καθοριστικής σημασίας για τους μόνιμους κατοίκους.

Στη συνέχεια ακολουθεί η παραγωγή λοιπών δασικών προϊόντων, όπως **καρποί, μέλι, χριστουγεννιάτικα δένδρα, ρητίνη** κ.λπ.. Το **μέλι**, όπως αναφέρεται και στο κεφάλαιο 4, αποτελεί σημαντική δραστηριότητα στη περιοχή. Αρκετοί κάτοικοι ασχολούνται με τη μελισσοκομία, ενώ ο παραγωγός που διαχειρίζεται την μεγαλύτερη ποσότητα μελιού είναι ο μεγαλύτερος στην Π.Ε. Ευρυτανίας με βάση τον αριθμό των κυψελών, παράγοντας 10-15 τόνους ετησίως. Επίσης, παλαιότερα συλλέγονταν τα **κάστανα** από το δάσος της περιοχής, δραστηριότητα που πλέον έχει εγκαταλειφτεί λόγω της δυσκολίας που παρουσιάζει η συγκεκριμένη ασχολία και του συνεχώς μειούμενου πληθυσμού και ειδικά των νεαρής ηλικίας ατόμων.

Το 40% των ερωτώμενων μόνιμων κατοίκων και 37% των μελών των συλλόγων θεωρούν ότι η **κτηνοτροφία** ωφελείται από το δάσος της περιοχής. Ωστόσο, αν και στην Π.Ε. Ευρυτανίας η κτηνοτροφία θεωρείται παραδοσιακή ασχολία, στη περιοχή μελέτης είναι αρκετά περιορισμένη και ασκείται περισσότερο στην Τ.Κ. Βράχας, ως επακόλουθο της μονοκαλλιέργειας της ενασχόλησης με το δάσος που προαναφέρθηκε.

Η **υδρονομική επίδραση** και **βιοποικιλότητα** του δάσους της περιοχής κατέχουν τα μικρότερα ποσοστά. Ειδικότερα για την υδρονομική επίδραση, η κατάταξη αυτή έρχεται σε αντίθεση με το γεγονός ότι η περιοχή έχει πυκνό υδρογραφικό δίκτυο, καθώς και με το υψηλό ποσοστό που κατέχουν τα ύδατα ως σημαντικός φυσικός πόρος της περιοχής (**Γράφημα 27**). Το χαμηλό ποσοστό που έλαβε η βιοποικιλότητα από τους ερωτώμενους μόνιμους κατοίκους της περιοχής (10%) πιθανόν να συνδέεται με την μη ύπαρξη περιοχών του Δικτύου Natura 2000 ή/και με τις περιορισμένες γνώσεις που έχουν οι κάτοικοι πάνω στο θέμα, λόγω του χαμηλού μορφωτικού τους επιπέδου, σε αντίθεση με τα ερωτώμενα μέλη των συλλόγων, που έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο και επέλεξαν τη βιοποικιλότητα σε ποσοστό 22%. Εντούτοις, η **παραγωγή οξυγόνου** έλαβε υψηλά ποσοστά από τους ερωτώμενους. Ειδικά για τα μέλη των συλλόγων, η πλειοψηφία των οποίων διαμένει μόνιμα στην Αθήνα (88%, **Γράφημα 21**), η υγιεινή επίδραση του δάσους μέσω της παραγωγής οξυγόνου θεωρείται καθοριστική για την ύπαρξη και την ποιότητα της ζωής του ανθρώπου.

Οι ερωτώμενοι μόνιμοι κάτοικοι και μέλη των υπερτοπικών συλλόγων επέλεξαν την **προστασία ανθρώπων και υποδομών** ως σημαντικότερη ωφέλεια του δάσους της περιοχής σε ποσοστό 30% και 39% αντίστοιχα. Προφανώς οι ερωτώμενοι αντιλαμβάνονται τη σπουδαιότητα της συγκεκριμένης ωφέλειας για την περιοχή, το οποίο τεκμηριώνεται και από το γεγονός ότι τα δάση που περιβάλλουν τους οικισμούς έχουν χαρακτηριστεί ως προστατευτικά ή απολύτως προστατευτικά (**Πίνακας 54**).

Η **δασική αναψυχή** θεωρείται από πολλούς ερωτώμενους ως σημαντική ωφέλεια του δάσους (35% των μόνιμων κατοίκων, 36% των μελών των συλλόγων), το οποίο συνδέεται άμεσα με τα υψηλά ποσοστά που κατέχει η συμβολή του δάσους στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, σύμφωνα με το **Γράφημα 29** (66% των μόνιμων κατοίκων, 59% των μελών των συλλόγων). Η περιοχή μελέτης ενδείκνυται για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα εντός του δασικού χώρου και την προσφορά φυσικών εμπειριών, όπως η αισθητική απόλαυση, η ορειβασία, ο περίπατος, η άσκηση αθλημάτων κ.λπ., συντείνοντας στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη. Σε αντίθεση με τα ανωτέρω, η επιλογή

της συμβολής του δάσους μέσω της **κάλυψης αισθητικών και αθλητικών αναγκών** έλαβε πολύ μικρό ποσοστό και από τις δύο ομάδες ερωτώμενων, γεγονός που πιθανόν να οφείλεται στο ότι θεωρούν πιο σημαντικές επιλογές την συμβολή του δάσους την ενίσχυση της τοπικής οικονομίας, την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού και την διάθεση πρώτων υλών για την κάλυψη ενεργειακών αναγκών.

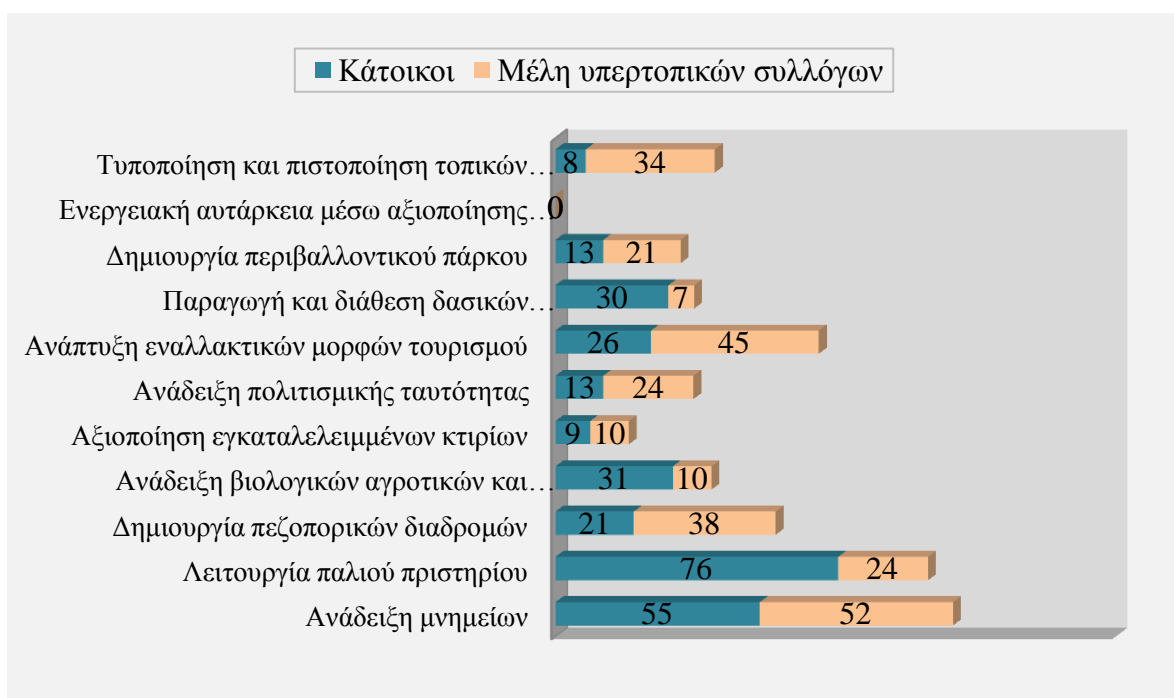
Πρέπει να σημειωθεί ότι ο **τουρισμός δεν πρέπει να αποτελέσει μονοκαλλιέργεια**, όπως στο παρελθόν η ενασχόληση με το δάσος λόγω του πριστηρίου, γιατί μπορεί να οδηγήσει σε αλλοίωση του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος της περιοχής, ενώ η στροφή των κατοίκων στην αποκλειστική ενασχόληση με τον τουρισμό ενδέχεται να προκαλέσει υπέρβαση της προσφοράς σε σχέση με την ζήτηση με οικονομικές επιπτώσεις μελλοντικά.

Τέλος, η συμβολή του δάσους στην ανάδειξη της **τοπικής ιστορίας και του πολιτισμού** επιλέχθηκε σε ποσοστό 24% από τους μόνιμους κατοίκους και 46% από τα ερωτώμενα μέλη των συλλόγων. Η διαφορά αυτή στα ποσοστά ενδέχεται να οφείλεται στο ότι οι πρώτοι, λόγω του χαμηλού μορφωτικού τους επιπέδου, δεν αντιλαμβάνονται την σχέση αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης του δάσους με τον άνθρωπο σε πολιτισμικό επίπεδο. Αντίθετα, μεγαλύτερο ποσοστό των μελών των συλλόγων αντιλαμβάνεται ότι δύναται να αξιοποιηθεί η διασύνδεση αυτή για την ανάδειξη του φυσικού και πολιτισμικού στοιχείου της περιοχής.

5. Ποιες από τις κάτωθι δράσεις θεωρείτε ότι θα μπορούσαν να συμβάλουν στην βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της περιοχής;

Η ερώτηση αυτή αφορά στις δράσεις που αποβλέπουν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, ώστε ο ντόπιος πληθυσμός και ειδικότερα οι νέοι να παραμείνουν στη περιοχή. Από τις απαντήσεις των ερωτώμενων προέκυψε το **Γράφημα 30**, σύμφωνα με το οποίο υπάρχουν σοβαρές διαφορές ανάμεσα στις επιλογές των μόνιμων κατοίκων και των μελών των συλλόγων, όπως αναλύονται στη συνέχεια.

Γράφημα 30: Δράσεις για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)

Καταρχήν, αξιοσημείωτη είναι η διαφορά στα ποσοστά επιλογής της λειτουργίας του παλιού **πριστηρίου** στον οικισμό Φουρνά ως δράση που θα συντελούσε στη βελτίωση της ποιότητας ζωής. Για τους μόνιμους κατοίκους η συγκεκριμένη δράση ήταν πρώτη, και με μεγάλη διαφορά από τις υπόλοιπες, επιλογή. Οι μόνιμοι κάτοικοι τόνισαν ιδιαίτερα τη σημασία της λειτουργίας του πριστηρίου για την ανάπτυξη του τόπου στις συζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν. Οι ηλικιωμένοι, η πλειοψηφία των οποίων είχε εργαστεί στο πριστήριο ή σε συμπληρωματικές για τη λειτουργία του εργασίες, υποστήριξαν με σθένος τη σπουδαιότητα της επαναλειτουργίας του ως αναπτυξιακή προοπτική ενθουμούμενοι την «χρυσή εποχή» της λειτουργίας του, όπως ορισμένοι ανέφεραν. Με βάση τις διαχρονικές απογραφές πληθυσμού της ΕΛΣΤΑΤ, τη δεκαετία 1950-1960 παρατηρείται σταθεροποίηση του αριθμού του πληθυσμού στη περιοχή, ενώ σε γειτονικές περιοχές πτώση λόγω της εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης, γεγονός που σε μεγάλο ποσοστό οφείλεται στην ίδρυση του πριστηρίου το 1954. Ακόμα και οι νέοι, που δεν έζησαν σε αυτή την «χρυσή εποχή», θεωρούν ότι η επαναλειτουργία του είναι βαρύνουσας σημασίας για την συγκράτηση του ντόπιου πληθυσμού και για πολλούς ο μοναδικός τρόπος. Εντούτοις, όταν ερωτήθηκαν

εάν διατίθενται οι ίδιοι να λειτουργήσουν το πριστήριο, δήλωσαν αδυναμία ανάληψης πρωτοβουλίας θεωρώντας ότι ένα τέτοιο εγχείρημα μπορεί να υλοποιηθεί μόνο από κρατική πρωτοβουλία ή πρωτοβουλία ιδιωτικής εταιρείας. Αντίθετα, σχετικά χαμηλό είναι το ποσοστό των μελών των συλλόγων, συγκριτικά με αυτό των μόνιμων κατοίκων, που θεωρούν τη συγκεκριμένη δράση σημαντική για την ανάπτυξη της περιοχής.

Άνω του ήμισυ των ερωτώμενων μόνιμων κατοίκων και μελών των συλλόγων επέλεξαν την **ανάδειξη μνημείων** (αρχαιολογικών, εκκλησιαστικών, ιστορικών κ.λπ.) ως δράση που θα μπορούσε να συντελέσει στη βελτίωση της ζωής των κατοίκων, ενισχύοντας την άποψή τους ότι ο πολιτισμικός πλούτος της περιοχής αποτελεί σημαντική αναπτυξιακή προοπτική για την περιοχή (**Γράφημα 26**). Το 24% των ερωτώμενων μελών των συλλόγων προτίμησαν την ανάδειξη της πολιτισμικής ταυτότητας ως αναπτυξιακή δράση, ισχυροποιώντας την σπουδαιότητα των ιδιαίτερων ηθών, εθίμων, παραδόσεων και λαϊκής τέχνης της περιοχής (**Γράφημα 30**).

Υψηλό ποσοστό προτίμησης των ερωτώμενων μόνιμων κατοίκων απέσπασε η ανάδειξη **βιολογικών αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων**. Όπως αναφέρθηκε, η περιοχή έχει σχεδόν μηδενική ρύπανση με αποτέλεσμα να ευνοείται η ανάδειξη βιολογικών αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων. Ωστόσο, δεν έχει αναπτυχθεί στη περιοχή η βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία. Στις συζητήσεις ακούστηκαν αντικρουόμενες απόψεις πάνω στην έλλειψη βιολογικών προϊόντων. Από ορισμένους παραγωγούς τέθηκαν περιορισμοί, όπως η μη εμπιστοσύνη σε προγράμματα επιδότησης βιολογικών προϊόντων, η αδυναμία στήριξης τους από δημόσιους φορείς ή τη δημοτική αρχή και το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Από την άλλη υποστηρίχθηκαν και οι απόψεις ότι οι κάτοικοι είναι **επιφυλακτικοί απέναντι στο «νέο»**, δεν αποφασίζουν εύκολα την αλλαγή λόγω καχυποψίας και δεν αναλαμβάνουν πρωτοβουλία καθώς έχουν προσαρμοστεί στην υφιστάμενη κατάσταση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι δεν υποβλήθηκε καμιά αίτηση για το πρόγραμμα για Νέους Αγρότες από παραγωγό της περιοχής, ενώ υπήρξε σχετική ενημέρωση από τη δημοτική αρχή. Οι ανωτέρω αντικρουόμενοι λόγοι εξηγούν και το χαμηλό ποσοστό (8%) που έλαβε η επιλογή της τυποποίησης και πιστοποίησης τοπικών αγαθών και εδεσμάτων από τους μόνιμους κατοίκους, σε αντίθεση με τα μέλη των συλλόγων που το επέλεξαν κατά 34% αντιλαμβανόμενοι προφανώς τη σπουδαιότητα της συγκεκριμένης δράσης.

Όσον αφορά στη τυποποίηση και **διάθεση δασικών προϊόντων**, συμπυκνωμάτων ξύλου (pellet) κ.λπ., οι μόνιμοι κάτοικοι, η πλειοψηφία των οποίων είναι δασεργάτες, επέλεξαν τη συγκεκριμένη δράση σε ποσοστό 30%, καθώς, όπως αναφέρεται και στο **Γράφημα 28**, η παραγωγή λοιπών δασικών προϊόντων, όπως καρποί, μέλι, Χριστουγεννιάτικα δέντρα, ρητίνη κ.λπ. είναι από τις σημαντικότερες ωφέλειες από το δάσος της περιοχής (42%). Εντούτοις, σε συζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν με τα μέλη των δασικών συνεταιρισμών, εκφράστηκε έντονα η επιθυμία επιστροφής στο προϋπάρχον του Π.Δ. 126/86 σύστημα, κατά το οποίο το ίδιο το κράτος διαχειριζόταν την παραγόμενη ξυλεία και οι συνεταιρισμοί ασχολούνταν μόνο με την υλοτομία και όχι με τη διάθεσή της.

Η **ενεργειακή αυτάρκεια** μέσω αξιοποίησης αιολικού και υδατικού δυναμικού έχουν μηδενικά ποσοστά επιλογής από τις δύο ερωτώμενες ομάδες για τους λόγους που αναπτύχθηκαν στην ανάλυση του **Γραφήματος 27**.

Η αξιοποίηση των **εγκαταλελειμμένων κτηρίων** απέσπασε από τα πιο χαμηλά ποσοστά και από τις δύο ομάδες ερωτώμενων. Η συγκεκριμένη επιλογή πιθανόν να δημιούργησε αίσθημα ανασφάλειας ως προς πιθανή μελλοντική ιδιοκτησιακή αμφισβήτηση. Στη περιοχή υπάρχουν κτήρια τα οποία δεν αξιοποιούνται για κάποια χρήση (κατοικία ή στέγαση υπηρεσιών) και θα μπορούσαν να φιλοξενήσουν οικογένειες ή να στεγάσουν πολιτισμικές δραστηριότητες. Η φιλοξενία οικογενειών θα συνέβαλε στον περιορισμό της πληθυσμιακής μείωσης και γήρανσης, ενισχύοντας και τον αριθμό των μαθητών και συγκρατώντας μελλοντικά και τις σχολικές μονάδες. Ωστόσο, ελάχιστοι είναι οι κάτοικοι που θα στήριζαν τη συγκεκριμένη δράση, ενώ, ως επί το πλείστον, **δεν είναι δεκτικοί απέναντι στη φιλοξενία προσφύγων ή μεταναστών**. Ένας από τους λόγους που αναφέρθηκε είναι ότι οι άνθρωποι αυτοί θα συνέβαλαν ακόμα περισσότερο στο υφιστάμενο πρόβλημα της ανεργίας.

Σημαντική διαφορά στα ποσοστά των απαντήσεων ανάμεσα στις δύο ομάδες ερωτώμενων παρατηρείται στις δράσεις για την **ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού** και για τη **δημιουργία πεζοπορικών διαδρομών**. Ενώ οι ερωτώμενοι μόνιμοι κάτοικοι επέλεξαν τις συγκεκριμένες δράσεις σε ποσοστό 26% και 21%, στις συζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν σχεδόν όλοι υποστήριζαν ότι η περιοχή ενδείκνυται για την ανάπτυξη ήπιας μορφής τουρισμού λόγω του σπουδαίου φυσικού και πολιτισμικού πλούτου που διαθέτει. Το γεγονός αυτό έρχεται σε αντίθεση και με την επιλογή των μονοπατιών ως σημαντική αναπτυξιακή προοπτική, η οποία έλαβε ποσοστό 40% (**Γράφημα 26**). Αντίθετα, τα ερωτώμενα μέλη των συλλόγων επέλεξαν την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε ποσοστό 45% και τη δημιουργία πεζοπορικών διαδρομών σε ποσοστό 38%, αντιλαμβανόμενοι ότι η ανάπτυξη ήπιας μορφής τουρισμού, με σεβασμό στο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον, δύναται να συμβάλει στη βελτίωση της ποιότητας της ζωής των κατοίκων της περιοχής. Τέλος, η συμβολή περιβαλλοντικού πάρκου στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της περιοχή έλαβε σχετικά χαμηλά ποσοστά από τους ερωτώμενους, γεγονός που πιθανόν να οφείλεται στην έλλειψη γνώσης σχετικής με την έννοια του περιβαλλοντικού πάρκου και αδυναμία σύνδεσής του με την ανάπτυξη δραστηριοτήτων που έχουν ως στόχο την περιβαλλοντική εκπαίδευση και την ευαισθητοποίηση, αλλά και την προβολή και ανάδειξη του φυσικού και πολιτισμικού πλούτου της περιοχής.

5.3. Ερωτήσεις για τη συμμετοχικότητα

1. Θεωρείτε ότι μπορεί να αξιοποιηθεί η συμμετοχικότητα των πολιτών για την επίτευξη Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης της περιοχής;

Από την επεξεργασία των απαντήσεων στη συγκεκριμένη ερώτηση προέκυψε το **Γράφημα 31**.

Γράφημα 31: Αξιοποίηση της συμμετοχικότητας των πολιτών στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της περιοχής σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)

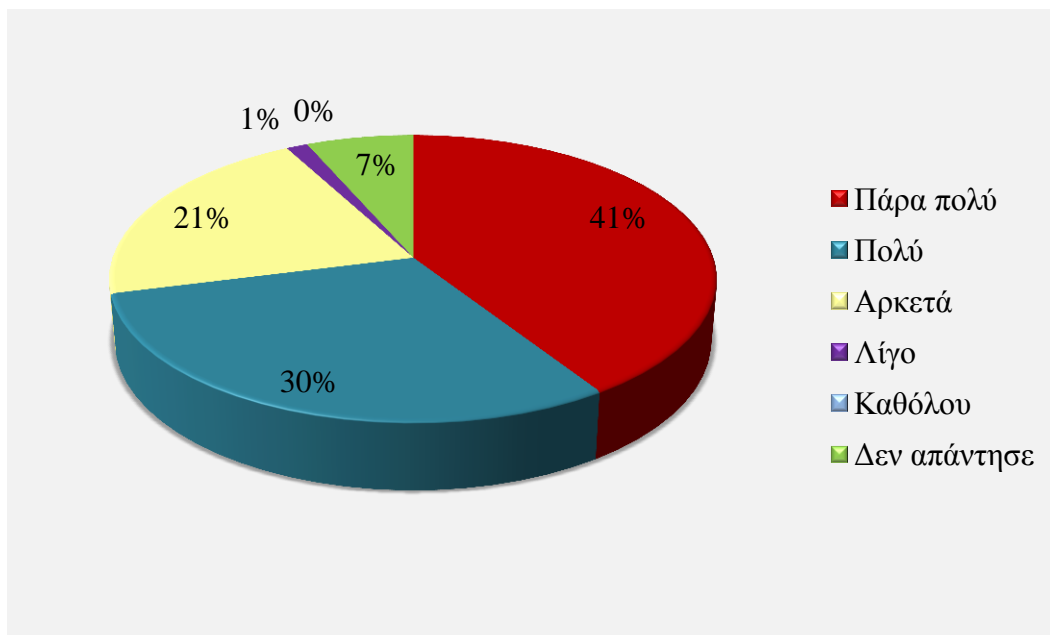

Ενθαρρυντικά είναι τα αποτελέσματα των απαντήσεων του ερωτηματολογίου σχετικά με το εάν μπορεί να αξιοποιηθεί η συμμετοχικότητα των πολιτών για την επίτευξη της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης της περιοχής, με το 97% των μόνιμων κατοίκων και το 87% των μελών των συλλόγων να απαντούν θετικά στη συγκεκριμένη ερώτηση. Οι ερωτώμενοι προφανώς αντιλαμβάνονται πως φορείς των πρωτοβουλιών της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης της περιοχής δεν μπορούν να είναι άλλοι από τους ίδιους τους κατοίκους και τις συλλογικές οργανώσεις ατόμων που κατάγονται από την περιοχή, διότι τα άτομα αυτά γνωρίζουν τα προβλήματα, τις ανάγκες και τις δυνατότητές της.

2. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι ο Σύλλογος θα μπορούσε να συμβάλει στην ανάπτυξη της περιοχής (π.χ. με τη διοργάνωση εκδρομών, εκδηλώσεων, θεματικών εκθέσεων κ.α.);

Στο **Γράφημα 32** αποτυπώνονται οι απαντήσεις των ερωτώμενων μελών των συλλόγων.

Γράφημα 32: Συμβολή του συλλόγου στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της περιοχής

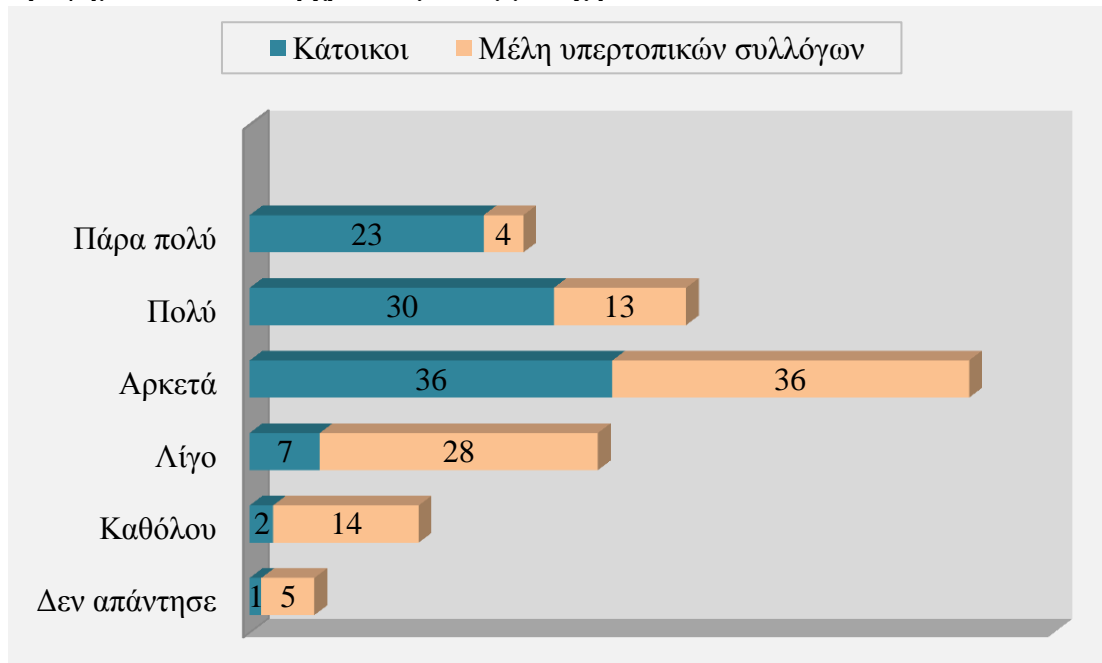

Επίσης ενθαρρυντικά είναι τα αποτελέσματα την ερώτηση σχετικά με τον βαθμό που θεωρούν τα μέλη των συλλόγων ότι μπορεί να συμβάλει ο σύλλογος στην ανάπτυξη της περιοχής. Το 41% των ερωτώμενων μελών των συλλόγων απάντησαν ότι ο σύλλογος θα μπορούσε να συμβάλει πάρα πολύ στην ανάπτυξη της περιοχής και το 30% πολύ. Ωστόσο, η δράση και των δύο συλλόγων έχει περιοριστεί τα τελευταία χρόνια στην έκδοση των εφημερίδων και στην καθιερωμένη συνάντηση για την κοπή της πρωτοχρονιάτικης πίτας. Συνεπώς, η επιλογή μεγάλου ποσοστού των ερωτώμενων να απαντήσει ότι ο σύλλογος μπορεί να συμβάλει πολύ ή πάρα πολύ ενώ ουσιαστικά η δράση του είναι σημαντικά περιορισμένη, πιθανόν να υποδηλώνει την επιθυμία των μελών για περαιτέρω ενεργοποίηση του συλλόγου και δράση.

3. Θα θέλατε να διαθέσετε χρόνο για να συμμετέχετε στα κοινά του χωριού σας;

Στο **Γράφημα 33** αποτυπώνεται η επιθυμία διάθεσης χρόνου των ερωτώμενων για συμμετοχή στα κοινά του τόπου.

Γράφημα 33: Διάθεση χρόνου για συμμετοχή στα κοινά σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)

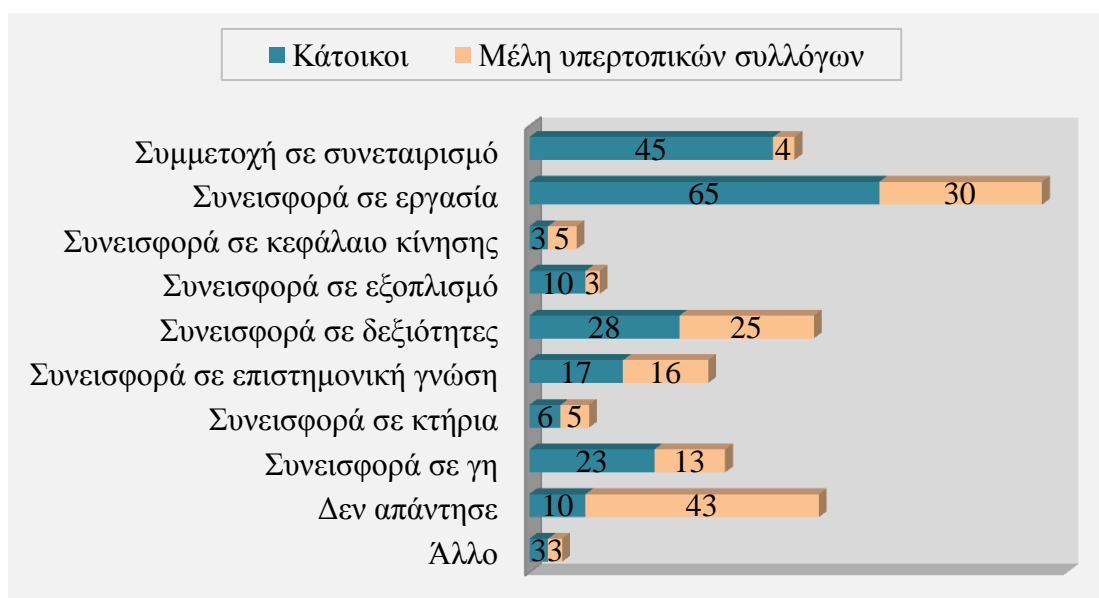

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτώμενων μελών των συλλόγων και των μόνιμων κατοίκων (36% και στις δύο περιπτώσεις) μπορεί να διαθέσει αρκετό χρόνο προκειμένου να συμμετάσχει στα κοινά του τόπου του. Στη συγκεκριμένη ερώτηση υπήρξαν **σημαντικές διαφορές στις απαντήσεις** των ερωτώμενων. Συγκεκριμένα, ενώ το 23% και 30% των μόνιμων κατοίκων θα ήθελαν να διαθέσουν πάρα πολύ και πολύ χρόνο για συμμετοχή στα κοινά, τα αντίστοιχα ποσοστά των απαντήσεων των μελών των συλλόγων είναι μικρά (4% και 13% αντίστοιχα). Επίσης, σημαντικό ποσοστό των μελών των συλλόγων απάντησαν ότι επιθυμούν να διαθέσουν λίγο χρόνο και ποσοστό 14% καθόλου χρόνο, το οποίο έρχεται σε αντίθεση με το μεγάλο ποσοστό των μελών των συλλόγων (42%) που είναι συνταξιούχοι (**Γράφημα 16**) και επομένως δύνανται να διαθέσουν περισσότερο χρόνο.

4. Με ποιο τρόπο θεωρείτε ότι θα μπορούσατε εσείς προσωπικά να συμβάλετε στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της περιοχής;

Η τελευταία ερώτηση του ερωτηματολογίου, τα αποτελέσματα της οποίας αποτυπώνονται στο **Γράφημα 34**, αφορά στον τρόπο με τον οποίο ο κάθε ερωτώμενος θα μπορούσε να συνεισφέρει προσωπικά στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της περιοχής μελέτης. Η ερώτηση αυτή είναι καίριας σημασίας, καθώς από τις απαντήσεις θα προκύψουν συμπεράσματα τα οποία θα διαμορφώσουν τον τρόπο με τον οποίο οι φορείς των πρωτοβουλιών -μόνιμοι κάτοικοι και συλλογικότητες- δύναται να συμβάλουν στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της περιοχής.

Γράφημα 34: Προσωπική συμβολή στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της περιοχής σε ποσοστό επί τοις εκατό (%)

Καταρχήν πρέπει να σημειωθεί η **μεγάλη διαφορά** στα ποσοστά των ερωτώμενων ως προς την προτίμησή τους να συμμετάσχουν σε συνεταιρισμό. Το 45% των ερωτώμενων μόνιμων κατοίκων επέλεξαν να συμμετάσχουν σε συνεταιρισμό, σε αντίθεση με το 4% των ερωτώμενων μελών των συλλόγων που το επέλεξαν. Σαφώς αρκετοί από τους ερωτώμενους μόνιμους κατοίκους είναι θετικοί στη συμμετοχή σε συνεταιρισμό, καθώς ήδη αποτελούν μέλη των τοπικών δασικών συνεταιρισμών. Εντούτοις, στις συζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν, οι μόνιμοι κάτοικοι εκδήλωσαν αδυναμία να επιλύσουν τα προβλήματά τους και να συνεισφέρουν ενεργά στην ανάπτυξη του τόπου, υποστηρίζοντας ότι το κράτος και η δημοτική αρχή έχουν την ευθύνη και την υποχρέωση των απαραίτητων ενεργειών. Επιπλέον, έθεσαν και το θέμα της έλλειψης συνεννόησης και επικοινωνίας μεταξύ των μελών των υπάρχοντων συνεταιρισμών, αλλά και των συνεταιρισμών μεταξύ τους. Τα δύο αυτά στοιχεία, δηλαδή η **μετάθεση της ευθύνης για δράση** και η **έλλειψη επικοινωνίας και συνεννόησης**, έρχονται σε αντίθεση με την επιλογή των ερωτώμενων να συμμετάσχουν σε συνεταιρισμό. Το πολύ μικρό ποσοστό που έλαβε η συγκεκριμένη επιλογή από τα ερωτώμενα μέλη των συλλόγων οδηγεί στο συμπέρασμα της **έλλειψης ομαδικού πνεύματος** και στο

αίσθημα πίεσης που πιθανόν να δημιουργεί η συμμετοχή σε συνεταιρισμό λόγω των υποχρεώσεων που προκύπτουν.

Η **συνεισφορά σε προσωπική εργασία** καταλαμβάνει το μεγαλύτερο ποσοστό, σύμφωνα με τις απαντήσεις των μόνιμων κατοίκων και ακολουθεί η συμμετοχή σε συνεταιρισμό που προαναφέρθηκε, η συνεισφορά σε δεξιότητες και η συνεισφορά σε γη. Το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των μόνιμων κατοίκων της περιοχής μελέτης (**Γράφημα 15**) και η επαγγελματική τους απασχόληση (**Γράφημα 16**) δικαιολογούν τις συγκεκριμένες επιλογές τους, καθώς και το μικρό ποσοστό που έλαβε η επιλογή της **συνεισφοράς σε επιστημονική γνώση**. Για το λόγο αυτό κρίνεται σπουδαίας σημασίας η συμβολή των μελών των συλλόγων, μεγάλο ποσοστό των οποίων έχει ανώτερο εκπαιδευτικό επίπεδο (**Γράφημα 15**) και ο καθένας από αυτούς θα μπορούσε να συνεισφέρει με τις ιδιαίτερες επιστημονικές γνώσεις που κατέχει. Εντούτοις, και στη περίπτωση των μελών των συλλόγων η συνεισφορά σε επιστημονική γνώση έλαβε περίπου το ίδιο μικρό ποσοστό.

Τα μικρότερα ποσοστά συγκέντρωσαν οι επιλογές **συνεισφορά σε κεφάλαιο κίνησης** και **συνεισφορά σε κτήρια**. Όσον αφορά στην επιλογή της συνεισφοράς σε κεφάλαιο κίνησης, το μικρό ποσοστό ήταν αναμενόμενο λόγω της χρηματοπιστωτικής κρίσης των τελευταίων ετών, οπότε οι ερωτώμενοι πιθανόν να αδυνατούν να συνεισφέρουν οικονομικά σε ένα τέτοιο εγχείρημα. Σαφώς και θα μπορούσε να αξιοποιηθεί το κενό κτηριακό απόθεμα της περιοχής, καθώς σύμφωνα με το **Γράφημα 23** το ποσοστό των ερωτώμενων μελών των συλλόγων που δεν επισκέπτεται τον τόπο καταγωγής του ανέρχεται σε 20% αφήνοντας αναξιοποίητες τις κενές πατρογονικές οικίες και έρμια στη φθορά που επιφέρει το πέρασμα του χρόνου. Οι οικίες αυτές θα μπορούσαν να αποκατασταθούν και να παραχωρηθούν με όρους αμοιβαιότητας και **χωρίς να θίγεται το ιδιοκτησιακό καθεστώς** τους σε οικογένειες που θα επιθυμούσαν να εγκατασταθούν και να εργαστούν, περιορίζοντας παράλληλα τη δημογραφική γήρανση που παρουσιάζει η περιοχή. Ωστόσο, η μειωμένη διάθεση για τη συγκεκριμένη επιλογή πιθανόν να οφείλεται στην **ανασφάλεια** που αισθάνονται οι ερωτώμενοι σκεπτόμενοι πιθανότητα μελλοντικής αμφισβήτησης του ιδιοκτησιακού καθεστώτος.

Αντίθετα με την επιλογή της συνεισφοράς σε κτήρια, η **συνεισφορά σε γη** επιλέχθηκε από σημαντικό ποσοστό μόνιμων κατοίκων (23%), αλλά και μελών των συλλόγων (13%). Βέβαια το αυξημένο ποσοστό στη συγκεκριμένη επιλογή έρχεται σε αντίθεση με τον μικρό αριθμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και το μεγάλο ποσοστό δάσωσης τους που παρατηρείται στη περιοχή. Επομένως, προκειμένου να αξιοποιηθούν οι εκτάσεις αυτές, απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η αποτελεσματική ρύθμιση του θέματος των αγρών που δασώθηκαν.

Το 43% των ερωτώμενων μελών των συλλόγων, δηλαδή περίπου το ήμισυ, **απέφυγε να απαντήσει** στην ερώτηση, παρόλο που οι περισσότεροι θεωρούν ότι η συμμετοχικότητα των πολιτών μπορεί να αξιοποιηθεί για την επίτευξη της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης της περιοχής (ποσοστό 87%, **Γράφημα 31**) και ότι ο σύλλογος μπορεί να συμβάλει ενεργά σε αυτή (**Γράφημα 32**). Το ποσοστό αυτό, σε συνδυασμό με τα υψηλά ποσοστά των μελών που επιθυμούν να διαθέσουν λίγο ή καθόλου χρόνο για να συμμετάσχουν στα κοινά του τόπου (**Γράφημα 33**), υποδηλώνει την γενικότερη αντίληψη της **μετάθεσης της ευθύνης** της ενεργούς συμμετοχής στα κοινά που ενστερνίζεται μεγάλο ποσοστό πολιτών, θέτοντας τους

εαυτούς τους ως παθητικούς θεατές όλων όσων συμβαίνουν γύρω τους. Ουσιαστικά «**αποτινάσσουν**» την πρωτοβουλία και την δράση και τη **μεταθέτουν** στην ηγεσία του συλλόγου, το οποίο δικαιολογεί την αντίληψή τους ότι ο σύλλογος μπορεί να συνεισφέρει ενεργά, ή σε κάποιον φορέα (κράτος ή δημοτική αρχή). Η διαμόρφωση της συγκεκριμένης αντίληψης ίσως οφείλεται στην μεγάλη ηλικία που έχει η πλειοψηφία των μελών, οπότε να θεωρούν τους εαυτούς τους αδύναμους να συμμετάσχουν στα κοινά.

5.4. Συμπεράσματα πρωτογενούς έρευνας

Από την επεξεργασία και την ανάλυση των απαντήσεων του ερωτηματολογίου και των συζητήσεων που πραγματοποιήθηκαν, προέκυψαν σημαντικά και ουσιαστικά συμπεράσματα για την «πραγματική» πραγματικότητα της περιοχής μελέτης, αλλά και για το πως οι μόνιμοι κάτοικοι και τα μέλη των υπερτοπικών συλλόγων αντιλαμβάνονται, επηρεάζουν και επηρεάζονται από αυτή την πραγματικότητα. Τα σημαντικότερα συμπεράσματα παρατίθενται ακολούθως.

Συμπεράσματα ανάλυσης ερωτηματολογίου

- Και οι δύο ομάδες ερωτώμενων αντιλαμβάνονται, τόσο τα σημαντικότερα προβλήματα/περιορισμοί (**ανεργία, γήρανση πληθυσμού και ελλείψεις σε κοινωνικές υποδομές και προσωπικό**), όσο και τις σπουδαιότερες δυνατότητες/προοπτικές της περιοχής (**ιερά κειμήλια και φυσικοί πόροι**).
- Είναι μεγάλη η **διαφοροποίηση των δύο ομάδων ως προς το εκπαιδευτικό επίπεδο**, με τα μέλη των συλλόγων να έχουν σε μεγαλύτερο ποσοστό, σε σχέση με τους μόνιμους κατοίκους, υψηλό μορφωτικό επίπεδο. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει τη σπουδαιότητα της ανάληψης πρωτοβουλιών και δράσεων από τα μέλη των συλλόγων προς την κατεύθυνση της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης της περιοχής.
- Παρατηρείται **διαφοροποίηση σε απαντήσεις** των δύο ομάδων ερωτώμενων σχετικά με τα ποσοστά επιλογής της λειτουργίας του παλιού πριστηρίου και τα ποσοστά επιλογής της ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού και της δημιουργίας πεζοπορικών διαδρομών ως δράσεις για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής, καθώς και με την ιεράρχηση των τριών πρώτων σημαντικότερων προβλημάτων. Το γεγονός αυτό πιθανόν να οφείλεται, εκτός από τη διαφορά στο εκπαιδευτικό επίπεδο που προαναφέρθηκε, στη **διαφορετική αντίληψη ή στις διαφορετικές επιθυμίες** που μπορεί να έχουν οι ομάδες αυτές για τη περιοχή και με βάση τις διαφορετικές τους ανάγκες λόγω διαφορετικής διάρκειας παραμονής.
- Το χαμηλό ποσοστό απαντήσεων και των δύο ομάδων στην επιλογή της αξιοποίησης εγκαταλελειμμένων κτηρίων δηλώνει έμμεσα τον **φόβο αμφισβήτησης** του ιδιοκτησιακού καθεστώτος, αλλά και ξενοφοβικές αντιλήψεις.
- Χαρακτηριστική είναι η **αδιαφορία των νεαρής ηλικίας ατόμων** που κατάγονται από την περιοχή να συμμετάσχουν ενεργά στις δραστηριότητες των υπερτοπικών συλλόγων, διότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτώμενων είναι μεγάλης ηλικίας, ενώ σύμφωνα με τους μόνιμους κατοίκους οι νέοι επισκέπτονται τους τόπους καταγωγής τους.
- Πρέπει να σημειωθεί ότι μικρό ποσοστό κατέλαβε η **γεωγραφική απομόνωση** ως σημαντικότερος περιορισμός ανάπτυξης της περιοχής μελέτης. Το γεγονός αυτό έρχεται σε αντίθεση με την βιβλιογραφική θεώρηση ότι η γεωγραφική απομόνωση των ορεινών περιοχών αποτελεί πολύ σημαντικό αναπτυξιακό περιορισμό, ενώ παράλληλα ενισχύει τη θεωρία περί "πραγματικής" πραγματικότητας, δηλαδή ότι η πραγματικότητα, όπως την βιώνουν οι ίδιοι οι κάτοικοι μια περιοχής, είναι διαφορετική από τη θεωρητική προσέγγισή της.
- Οι μόνιμοι κάτοικοι και τα μέλη των συλλόγων έχουν υπεισέλθει σε αδράνεια και αισθάνονται αδύναμοι να ενεργήσουν προκειμένου να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα και να αξιοποιήσουν τα πλεονεκτήματα που διαθέτει ο τόπος. Ειδικότερα

*Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη ορεινών περιοχών και συμμετοχική διαχείριση του ορεινού χώρου.
Μελέτη περίπτωσης: Δ.Ε. Φουρνάς*

στη περίπτωση των μόνιμων κατοίκων, παρατηρείται μια προσαρμοστικότητα στην υφιστάμενη κατάσταση.

Συμπεράσματα συζητήσεων

- Ο **πραγματικός αριθμός** των μόνιμων κατοίκων κατά τους χειμερινούς μήνες είναι **πολύ μικρότερος** από αυτόν που παρουσιάζουν τα στατιστικά στοιχεία. Πιθανόν αρκετά άτομα που κατάγονται από τη περιοχή και δεν διαμένουν μόνιμα σε αυτή να μετακινούνται προκειμένου να απογραφούν ώστε να λαμβάνονται αυξημένες κρατικές επιδοτήσεις.
- Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι στην προφορική ερώτηση σχετικά με τα προβλήματα και τις δυνατότητες που παρουσιάζει η περιοχή, το μεγαλύτερο ποσοστό των μόνιμων κατοίκων **αδυνατούσαν να εκφράσουν κάποια δυνατότητα**, ενώ τόνιζαν ιδιαίτερα τα προβλήματα αρχικά. Στην ουσία, έπειτα από παρότρυνση ή διαβάζοντας το ερωτηματολόγιο, παρέθεταν κάποιες σκέψεις σχετικά με τις προοπτικές του τόπου. Η παρατήρηση αυτή ενισχύει την **προσωπική παραίτηση** από τα κοινά.
- Σημαντικός περιορισμός για την συγκράτηση του πληθυσμού αποτελεί η **προτροπή** προς τα νεαρής ηλικίας άτομα και δη τις γυναίκες, να **εγκαταλείψουν μόνιμα τον τόπο** τους. Επίσης, είναι έντονη η επιθυμία και των ίδιων να μην επιστρέψουν μελλοντικά.
- Το **χαμηλό εισόδημα** που απολαμβάνουν οι νέοι της περιοχής τους προκαλεί αίσθημα ανασφάλειας στο να δημιουργήσουν οικογένεια, εντείνοντας το κοινωνικό αυτό ζήτημα.
- Στις συζητήσεις τέθηκε έντονα το πρόβλημα της συνεχούς **μείωσης των παιδιών**. Μάλιστα τονίστηκε ότι η μείωση αυτή θα έχει ως αποτέλεσμα τη μελλοντική παύση λειτουργίας των σχολικών μονάδων, εντείνοντας την εσωτερική μετανάστευση και τον πληθυσμιακό μαρασμό της περιοχής.
- Οι **δημόσιοι υπάλληλοι** που απασχολούνται στη περιοχή και δεν κατάγονται από αυτή δεν δύναται να αποτελέσουν εν δυνάμει κοινωνικά Υποκείμενα ανάληψης πρωτοβουλιών.
- Η **δασοκομία** αποτελεί κύρια και συμπληρωματική δραστηριότητα των μόνιμων κατοίκων, τονίζοντας την εξάρτησή τους από το δάσος. Τονίστηκε ιδιαίτερα και από κάθε ηλικίας κατοίκους η σημασία της **επαναλειτουργίας του πριστηρίου**. Εντούτοις, δεν εκφράστηκε καμία επιθυμία ανάληψης πρωτοβουλίας επαναλειτουργίας του.
- Το γεγονός ότι οι μόνιμοι κάτοικοι και κυρίως οι μεγάλης ηλικίας δεν αναφέρονται στον **Εμφύλιο Πόλεμο** αποδεικνύει την ένταση με την οποία τον βίωσαν και το βαθμό που επηρεάστηκαν, με αποτέλεσμα οι μνήμες να είναι "νωπές" ακόμα και σήμερα.
- Επικρατεί η αντίληψη της **μετάθεσης της ευθύνης και της ανάληψης πρωτοβουλιών** σε κρατικούς φορείς ή στη δημοτική αρχή και στις δύο ομάδες ερωτώμενων.
- Υπάρχει η αίσθηση **αδυναμίας στήριξης από δημόσιους φορείς, έλλειψη εμπιστοσύνης** στις δημόσιες υπηρεσίες και **καχυποψία** σε οικονομικά προγράμματα στήριξης, όπως αναφέρθηκε από κατοίκους της περιοχής. Δηλαδή έχει δημιουργηθεί μια επιφυλακτικότητα, η οποία περιορίζει ακόμα και τα νεαρής ηλικίας άτομα να αναπτύξουν περαιτέρω τις δεξιότητές τους.

- Η **επιφυλακτικότητα** των κατοίκων απέναντι στους δημόσιους φορείς που προαναφέρθηκε έρχεται σε αντίθεση με την αντίληψή τους ότι το κράτος και η δημοτική αρχή έχουν την ευθύνη και την υποχρέωση των απαραίτητων ενεργειών ανάπτυξης της περιοχής. Σαφώς η αντίθεση αυτή υποδηλώνει την ανάγκη των κατοίκων να μεταθέσουν την ευθύνη προκειμένου να μην αναλάβουν πρωτοβουλίες, χρησιμοποιώντας την ως δικαιολογία για την εδραίωση της σημερινής κατάστασης της περιοχής.
- Μεγάλο μέρος των κατοίκων εμφάνισε **ξеноφοβικές αντιλήψεις και στάσεις**, παρά το γεγονός ότι στην ευρύτερη περιοχή δεν έχουν εγκατασταθεί πρόσφυγες. Ως κύρια αιτία της επιφυλακτικότητας απέναντι στους πρόσφυγες παρουσίασαν την ανησυχία αύξησης της υπάρχουσας ανεργίας.
- Κατά τις συζητήσεις με τους μόνιμους κατοίκους δεν θίχθηκε η **έλλειψη οικονομικών πόρων** ως περιοριστικός παράγοντας ανάληψης πρωτοβουλιών και δράσεων.
- Η **μονοκαλλιέργεια της ενασχόλησης με το δασικό πλούτο** της περιοχής και συγκεκριμένα με τη ξυλεία, αρχικά μέσω του πριστηρίου και σήμερα πλέον ως ασχολία μεγάλου μέρους των κατοίκων της περιοχής, αποτελεί έναν από τους λόγους, και ίσως τον πιο καθοριστικό, του υποσκελισμού των υπολοίπων ασχολιών του πρωτογενούς τομέα, όπως της γεωργίας και της κτηνοτροφίας.
- Ενώ οι κάτοικοι αντιλαμβάνονται το πρόβλημα που προκαλεί η μονοκαλλιέργεια της δασικής υλοτομίας, με τον περιορισμό των οικονομικών απολαβών τους και την δυσκολία δημιουργίας οικογένειας να τονίζονται ιδιαίτερα, εντούτοις **δεν είναι διατεθειμένοι να στραφούν** σε άλλες, παραδοσιακές για την ευρύτερη περιοχή, ασχολίες, όπως με την κτηνοτροφία.
- Η εκδήλωση επιθυμίας επιστροφής στο προϋπάρχον του Π.Δ. 126/86 σύστημα, δηλαδή το κράτος να διαχειρίζεται τη ξυλεία, υποδεικνύει την **αδυναμία ανάληψης πρωτοβουλίας**. Ουσιαστικά τα μέλη επιθυμούν να έχουν ένα βέβαιο εισόδημα χωρίς να αναλάβουν περαιτέρω ευθύνη.
- Η **έλλειψη συνεννόησης και επικοινωνίας** μεταξύ των μελών των υπαρχόντων συνεταιρισμών, αλλά και των συνεταιρισμών μεταξύ τους, που αναφέρθηκε στις συζητήσεις, υποδηλώνει την αδυναμία τα άτομα να λειτουργήσουν ως ομάδα προς επίτευξη ενός κοινού στόχου.

Η συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού και πρωτίστως των νέων, ο περιορισμός της εσωτερικής μετανάστευσης και πιθανή μελλοντική προσέλκυση νέων που δεν κατάγονται από την περιοχή, μέσω ολοκληρωμένων και όχι ευκαιριακών δράσεων, θα πρέπει να αποτελέσουν τους πρωταρχικούς στόχους προς την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Δ.Ε. Φουρνάς.

Κεφάλαιο 6^ο

Το αναπτυξιακό όραμα για τη

Δ.Ε. Φουρνάς

6. Το αναπτυξιακό όραμα για τη Δ.Ε. Φουρνάς

Οι συγκεκριμένες συνθήκες της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας των ορεινών περιοχών επιβάλλουν μια ριζικά διαφορετική αντίληψη για τη φύση, το αντικείμενο και τη λειτουργία του αναδασμού, ως αξιόπιστου θεμελίου ολοκληρωμένης ανάπτυξης των ορεινών περιοχών. Απαραίτητη προϋπόθεση για τον σχεδιασμό, τη μελέτη, τον προγραμματισμό και την υλοποίηση ολοκληρωμένου αναδασμού αποτελούν οι ολοκληρωμένες αποδόσεις των στοιχείων της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας μια περιοχής, αλλά και τις πολυδιάστατες σχέσεις, αλληλεξαρτήσεις και αλληλεπιδράσεις τους δια μέσου του χρόνου με το ευρύτερο περιβάλλον τους (Ρόκος, 2001).

Αρχικός στόχος της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας ήταν η πραγματοποίηση ενός Ολοκληρωμένου Αναδασμού στη περιοχή μελέτης. Η αναγκαιότητα υλοποίησής του έγκειται καταρχήν στο γεγονός ότι στην ορεινή αυτή περιοχή, με τις ιδιαίτερες συνθήκες της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής της πραγματικότητας, όπως αυτή καταγράφηκε, μελετήθηκε και αναλύθηκε μέσω των Ολοκληρωμένων Αποδόσεων στα προηγούμενα κεφάλαια, δεν δύναται να επιτευχθεί ο παραδοσιακός αναδασμός προκειμένου να προκύψουν μεγαλύτερες σε έκταση εκμεταλλεύσεις για την παραγωγική ανασυγκρότηση της περιοχής. Για παράδειγμα, το έντονο ανάγλυφο, η έλλειψη τίτλων ιδιοκτησίας, η ασυνέχεια των εκμεταλλεύσεων λόγω της έντονης δάσωσης είναι μερικές από τις δυσκολίες που θα προέκυπταν κατά τη συνένωση των πολυτεμαχισμένων και διασκορπισμένων εκμεταλλεύσεων γης της περιοχής μελέτης σε μεγαλύτερες εκτατικά εκμεταλλεύσεις στο πλαίσιο ενός παραδοσιακού αναδασμού.

Επίσης, ο παραδοσιακός αναδασμός αποβλέπει στην αποδοτικότερη παραγωγική αξιοποίηση της γης χωρίς να αξιοποιείται το σύνολο των δυνατοτήτων της περιοχής μελέτης. Στοιχεία όπως ο φυσικός και πολιτισμικός της πλούτος, που δύναται να αποτελέσουν από τα σπουδαιότερα στοιχεία της Υλικής Βάσης, δεν συμμετέχουν σε έναν παραδοσιακό αναδασμό. Συνεπώς, κατά την υλοποίηση ενός Ολοκληρωμένου Αναδασμού στη Δ.Ε. Φουρνάς αξιοποιείται το σύνολο των δυνατοτήτων και των προοπτικών της περιοχής μελέτης, όπως προέκυψαν μέσω της πραγματοποίησης των Ολοκληρωμένων Αποδόσεων. Επιπροσθέτως, κρίνεται σημαντική η συμμετοχή σε αυτόν όλων των εν δυνάμει Υποκειμένων, όπως αναφέρονται αναλυτικά παρακάτω, ενώ παράλληλα η συνεργασία και η αλληλεπίδρασή τους έχουν οφέλη όχι μόνο οικονομικά αλλά και κοινωνικά, όπως η εξωστρέφεια και η άρση της απομόνωσης του τοπικού πληθυσμού.

Τέλος, η πραγματοποίηση ενός Ολοκληρωμένου Αναδασμού αποτελεί το **μοναδικό μέσο προσέγγισης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης** της Δ.Ε. Φουρνάς, διότι, όπως προαναφέρθηκε, αξιοποιείται το ολικό δυναμικό της περιοχής, όπως αυτό προκύπτει μέσω των Ολοκληρωμένων Αποδόσεων, αποτρέποντας την οποιαδήποτε ανάπτυξη μονοκαλλιέργειας στην οποία οδηγούν οι κλαδικές/τομεακές πολιτικές.

Το αναπτυξιακό όραμα για τη Δ.Ε. Φουρνάς συνοψίζεται ως εξής:

«η αναζωογόνηση της Δ.Ε. μέσω της πληθυσμιακή της ενδυνάμωσης και της παραγωγικής της ανασυγκρότησης, και η ανάδειξή της ως τόπο ιδιαίτερου περιβαλλοντικού και πολιτισμικού ενδιαφέροντος».

Υποκείμενα του Ολοκληρωμένου Αναδασμού

Οι πολίτες της Δ.Ε. Φουρνάς. Όπως προέκυψε από την ανάλυση των στοιχείων της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας, το μεγαλύτερο ποσοστό των κατοίκων της περιοχής έχει ηλικία μεγαλύτερη των 65 ετών με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, γεγονός που μπορεί να θεωρηθεί ανασταλτικός παράγοντας ανάπτυξης. Ωστόσο, στο πλαίσιο της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης και στη θεώρηση ότι αυτή θα πηγάζει από τους πολίτες για τους πολίτες, η συμμετοχή και η υποστήριξη των κατοίκων στο συγκεκριμένο εγχείρημα κρίνεται επιτακτική. Η συνεισφορά τους μπορεί να είναι σε γη, σε προσωπική εργασία και τυχόν εξοπλισμό που διαθέτουν, ενώ τα νεαρής ηλικίας άτομα με τις γνώσεις τους πάνω σε θέματα τεχνολογίας και διαδικτύου.

Οι Δασικοί Συνεταιρισμοί Φουρνά, Κλειτσού και Βράχας. Πολύ σημαντική συμμετοχή στο εν λόγω εγχείρημα αποτελεί αυτή των ενεργών υλοτόμων της περιοχής μελέτης. Οι υλοτόμοι, με την εμπειρία που κατέχουν στο συγκεκριμένο επάγγελμα, αλλά και με τις γνώσεις τους για το δασικό σύμπλεγμα της περιοχής, κατέχουν σημαντική θέση στη συμμετοχική διαχείριση του δασικού χώρου της περιοχής. Από την άλλη, η συμμετοχή σε ένα τέτοιο εγχείρημα θα ενίσχυε τον ρόλο των Δασικών Συνεταιρισμών της περιοχής, αντιστρέφοντας την τάση μείωσης των ενεργών μελών τους ή προσελκύοντας τους νέους να παραμείνουν στη περιοχή και να ασχοληθούν με το επάγγελμα. Επιπροσθέτως, η συμβολή τους δύναται να είναι σε προσωπική εργασία και εξοπλισμό.

Ο Σύλλογος Γυναικών Δημοτικής Ενότητας Φουρνά. Ο Σύλλογος, εκτός από τις πολιτισμικές εκδηλώσεις που πραγματοποιεί, θα μπορούσε να πραγματοποιήσει και άλλες δράσεις, ώστε να συμβάλει ενεργά στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της περιοχής. Η παρασκευή, συσκευασία και διάθεση αγαθών και εδεσμάτων από τοπικές πρώτες ύλες και σύμφωνα με τις τοπικές παραδοσιακές συνταγές αποτελεί μια δημιουργική και επικερδή δραστηριότητα.

Ο Εξωραϊστικός Σύλλογος Βράχας «Η Μεταμόρφωσης του Σωτήρος». Ο Σύλλογος έχει αξιόλογη πολιτισμική δράση, την οποία μπορεί να επεκτείνει στηρίζοντας ένα «από τα κάτω» εγχείρημα.

Ανθρωποι που κατάγονται από την περιοχή με ιδιαίτερες γνώσεις. Στην ομάδα αυτή ανήκουν άτομα που κατάγονται από την περιοχή, δεν διαμένουν σε αυτή και εκτός από ιδιαίτερες γνώσεις, έχουν τη διάθεση και τον ενθουσιασμό για να συμμετέχουν στο εγχείρημα συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στην ανάπτυξη της περιοχής. Η κίνηση αυτή θα αποτελέσει μια "επιστροφή στις ρίζες" ξυπνώντας πιθανόν διάθεση επιστροφής. Επιπλέον, μπορούν να συνεισφέρουν με παραχώρηση κατά χρήση των οικιών τους, εφόσον δεν επισκέπτονται πλέον την περιοχή, αποκομίζοντας τη συντήρησή τους.

Τα μέλη των υπερτοπικών Συλλόγων της περιοχής. Ένα «εξ ιδίων» εγχείρημα πρέπει να υποστηρίζεται από τους υπερτοπικούς συλλόγους. Τα μέλη τους κατέχουν επιστημονικές γνώσεις και δεξιότητες, τα οποία μπορούν να αξιοποιηθούν σε συνεργασία με τους μόνιμους κατοίκους. Οι κενές οικίες δύναται να αξιοποιηθούν όπως αναφέρθηκε στη προηγούμενη παράγραφο.

Ομάδα αποφοίτων Δ.Π.Μ.Σ. "Περιβάλλον και Ανάπτυξη" Ε.Μ.Π.. Οι απόφοιτοι του μεταπτυχιακού προγράμματος μπορούν να συνεισφέρουν στο εγχείρημα ανάλογα με τις ειδικότητές τους. Επίσης, και οι ίδιοι έχουν όφελος, διότι θα αποκομίσουν γνώσεις και εμπειρίες σε θέματα περιβάλλοντος και ανάπτυξης στην πράξη. Ενδεικτικά αναφέρονται ειδικότητες όπως αρχιτέκτονες, μηχανικοί, γεωλόγοι, οικονομολόγοι, νομικοί, δασολόγοι, περιβαλλοντολόγοι κ.α..

Επιστήμονες και φοιτητές διαφόρων σχολών. Το επιστημονικό προσωπικό διαφόρων Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων θα προσφέρουν τις επιστημονικές τους γνώσεις και μεθόδους σε θέματα που κατέχουν. Από την συμμετοχή τους θα αποκομίσουν βιωματική γνώση. Επίσης, φοιτητές διαφόρων ειδικοτήτων δύναται να συμμετέχουν στο πλαίσιο της πρακτικής τους άσκησης. Απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η επαφή και η συνεργασία με Πανεπιστημιακά Ιδρύματα.

Εθελοντικές ομάδες. Πολλές ομάδες, όπως σύλλογοι, έχουν εθελοντική δράση. Παραδείγματα εθελοντικών ομάδων που δύναται να συμμετέχουν στο εγχείρημα αναφέρονται στις ανάλογες δράσεις που αναλύονται σε επόμενο κεφάλαιο.

Πρόσφυγες. Ουσιαστική για την ενσωμάτωσή τους στη τοπική κοινωνία κρίνεται η συμβολή των προσφύγων στο εγχείρημα. Οι πρόσφυγες, ξεκινώντας μια νέα ζωή, μπορούν να συνεισφέρουν με τις γνώσεις, τις δεξιότητες και την προσωπική τους εργασία, επιτυγχάνοντας γρηγορότερη και καλύτερη προσαρμογή και αποδοχή από τη τοπική κοινωνία.

Ο Δήμος Καρπενησίου και η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας μπορούν να συμβάλουν **εξασφαλίζοντας χρηματοδοτήσεις** από διάφορα προγράμματα, όπως από το ΕΣΠΑ 2014-2020, το ΠΑΑ 2014-2020, αλλά και από ίδιους πόρους όταν οι δαπάνες είναι μικρές. Σημαντική κρίνεται η συμβολή του Δήμου με την παραχώρηση κενών κτηρίων ή του δημοτικού δάσους στη θέση «Κοκκινόβρυση». Οι **υπηρεσίες του δημόσιου τομέα** δύναται να συνεισφέρουν με την απεμπλοκή από γραφειοκρατικές αγκυλώσεις. Όλοι οι αναφερόμενοι φορείς μπορούν να συνεισφέρουν και με την εκπόνηση απαραίτητων μελετών, με την ενημέρωση και τη μετάδοση γνώσεων και μεθόδων, διότι έχουν το κατάλληλο επιστημονικό προσωπικό.

Σύμφωνα με τον Ρόκο (2001):

Η συνεισφορά,

- **σε γη** (ανάλογα με την έκταση, την ποιότητα, τις εναλλακτικές δυνατότητες χρήσης της, τη μορφολογία, την παραγωγικότητά της κ.λπ.),
- **σε εξοπλισμό** (ανάλογα με τον αριθμό, το είδος, την ιπποδύναμη, την δυναμικότητα, την ποιότητα, την απόδοση των μηχανημάτων κ.λπ.),
- **σε προσωπική εργασία** (ανάλογα με τις ανθρωποώρες και λογικές συμβατικές τιμές μονάδος του αντίστοιχου έργου),
- **σε χρήση κοινοτικών εκτάσεων και δημοσίων γαιών, καθώς και σε κεφάλαιο κίνησης,**

αποτιμάται με αντικειμενικά και προσυμφωνημένα κριτήρια, από τα υποκείμενα και τους φορείς του Ολοκληρωμένου Αναδασμού και συγκροτεί τον καταστατικό χάρτη των ποσοστών συμμετοχής αλλά και ευθύνης τους στα αποτελέσματα λειτουργίας του.

Υλική Βάση του Ολοκληρωμένου Αναδασμού

Όπως προέκυψε από την καταγραφή και ανάλυση των στοιχείων που συγκροτούν την φυσική και κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα, δηλαδή από τις Ολοκληρωμένες Αποδόσεις, ως Υλική Βάση για την ανάπτυξη της περιοχής θα αποτελέσει κυρίως ο δασικός χώρος, διότι πρόκειται για ορεινό, παραδασόβιο πληθυσμό που το σύνολο σχεδόν των δραστηριοτήτων του συσχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με αυτόν. Εκτός από τις υπηρεσίες και τα αγαθά που προσφέρει ο δασικός χώρος, στην Υλική Βάση συγκαταλέγονται και αρχιτεκτονικά, ιστορικά και εκκλησιαστικά μνημεία, οι γεωλογικοί σχηματισμοί, αιολικό δυναμικό, οι δασωμένοι αγροί, το πριστήριο, το κενό κτηριακό απόθεμα ιδιωτικής ή δημοτικής ιδιοκτησίας, οι υδατικοί πόροι, το ζωικό κεφάλαιο, οι αγροτικές Μοναδιαίες Ιδιοκτησίες/Χρήσεις/Εκμεταλλεύσεις Γης (Μ.Ι.Χ.Ε.Γ.) και η παραγωγική βάση.

Παρόλο που το θέμα της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση της συμβολής της διαχείρισης του δασικού χώρου στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της περιοχής μελέτης, στην Υλική Βάση του Ολοκληρωμένου Αναδασμού συγκαταλέγονται και τα ανωτέρω, διότι σχετίζονται άμεσα με τον δασικό χώρο λόγω του ορεινού, δασικού χαρακτήρα της περιοχής. Επίσης, προϋπόθεση σχεδιασμού και υλοποίησης ενός Ολοκληρωμένου Αναδασμού αποτελεί η αξιοποίηση του ολικού δυναμικού της περιοχής.

Τονίζεται ότι σε κάθε περίπτωση παραχώρησης κατά χρήση δεν θα θίγεται το ιδιοκτησιακό καθεστώς.

Μέσα/Μέθοδοι/Διαδικασίες του Ολοκληρωμένου Αναδασμού

Τα Μέσα, οι Μέθοδοι και οι Διαδικασίες περιλαμβάνουν το σύνολο των τρόπων με τους οποίους τα Υποκείμενα θα αξιοποιήσουν την Υλική Βάση της περιοχής μελέτης προς επίτευξη του οράματος.

Παρακάτω παρατίθενται σχηματικά τα Υποκείμενα, η Υλική Βάση και τα Μέσα/Μέθοδοι/Διαδικασίες του "ιδανικού" Ολοκληρωμένου Αναδασμού για την περιοχή μελέτης.

Ολοκληρωμένος Αναδασμός Δ.Ε. Φουρνάς

Υποκείμενα

- Οι μόνιμοι κάτοικοι
- Οι Δασικοί Συνεταιρισμοί Φουρνά, Κλειτσού και Βράχας
- Ο Σύλλογος Γυναικών Δ.Ε. Φουρνάς
- Εξωραϊστικός Σύλλογος Βράχας «Η Μεταμόρφωση του Σωτήρος»
- Υπερτοπικοί Σύλλογοι
 - Σύλλογος Φουρνιωτών Φθιώτιδας «Το Ζαχαράκι»
 - Σύλλογος Φουρνιωτών Αθήνας «Ο Λεπενιώτης»
 - Σύλλογος Απανταχού Κλειτσιοτών «Η Αδελφότης»
 - Σύλλογος Κλειτσιοτών Φθιώτιδας «Ο Άγιος Κυπριανός»
- Εσωτερικοί μετανάστες
- Διεπιστημονική ομάδα αποφοίτων Δ.Π.Μ.Σ. "Περιβάλλον και Ανάπτυξη" Ε.Μ.Π.
- Επιστήμονες και φοιτητές διαφόρων σχολών
- Εθελοντικές ομάδες
- Πρόσφυγες

Υλική Βάση

- Δάση
- Γεωλογικοί σχηματισμοί
- Αρχιτεκτονικά, ιστορικά και εκκλησιαστικά μνημεία
- Δασωμένοι αγροί
- Πριστήριο
- Κενό κτηριακό απόθεμα
- Υδατικοί πόροι
- Ζωικό κεφάλαιο
- Αγροτικές Μοναδιαίες Ιδιοκτησίες / Χρήσεις / Εκμεταλλεύσεις Γης (Μ.Ι.Χ.Ε.Γ.)
- Αιολικό δυναμικό
- Παραγωγική βάση

Μέσα/Μέθοδοι/Διαδικασίες

- Συνεργατικές εναλλακτικές καλλιέργειες
- Καθετοποίηση της παραγωγής (γεωργικής, κτηνοτροφικής, δασικής)
- Μέθοδοι εξοικονόμησης ενέργειας
- Επαφή με συνεργατικές ομάδες άλλων περιοχών, υιοθέτηση καλών πρακτικών και εξωστρέφεια
- Ανακαίνιση και επανάχρηση των κενών κτηρίων (δημόσιων, δημοτικών και ιδιωτικών)
- Συνεταιριστικές ομάδες τυποποίησης, προβολής και διάθεσης τοπικών προϊόντων (γεωργικών, κτηνοτροφικών, δασοκομικών)
- Πρωτοβουλίες παιδείας, μόρφωσης και πολιτισμού για όλες τις ηλικιακές ομάδες
- Νέες τεχνολογίες αιχμής (Τηλεπισκόπηση, Ψηφιακές Επεξεργασίες, GIS)
- Θεσμικές πρωτοβουλίες
- Αξιοποίηση της αυτόχθονης παραδοσιακής σοφίας και τέχνης
- Κατοχύρωση και προώθηση ποιοτικών παραδοσιακών προϊόντων

Όραμα:

η αναζωογόνηση της Δ.Ε. μέσω της πληθυσμιακή της ενδυνάμωσης και της παραγωγικής της ανασυγκρότησης, και η ανάδειξή της ως τόπο ιδιαίτερου περιβαλλοντικού και πολιτισμικού ενδιαφέροντος

- Ο Δήμος Καρπενησίου
- Η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας
- Δημόσιος τομέας

{ οικονομική υποστήριξη μέσω χρηματοδοτικών προγραμμάτων
επιστημονική και τεχνική υποστήριξη
απεμπλοκή γραφειοκρατικών αγκυλώσεων

Κεφάλαιο 7^ο

Διερεύνηση των αιτιών
της κοινωνικής αδράνειας

7. Διερεύνηση των αιτιών κοινωνικής αδράνειας

Απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη οποιουδήποτε εγχειρήματος προς την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη μια περιοχής αποτελεί η ύπαρξη των αναγκαίων υποκειμένων. Δηλαδή των απαραίτητων ανθρώπινων δυνάμεων, οι οποίες, αποδεχόμενες τις αρχές, τις αξίες, τους στόχους, τις δράσεις και τα ενεργήματα της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης, ως βέλτιστης για τον τόπο επιλογή, θα συμβάλουν ενεργά σε μία «από τα κάτω» προσπάθεια.

Με βάση την καταγραφή και ανάλυση των στοιχείων της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας και την ανάλυση των αποτελεσμάτων της πρωτογενούς έρευνας, που παρουσιάστηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, προκύπτει ότι τα Υποκείμενα, που για την περιοχή μελέτης δεν θα μπορούσαν παρά να είναι οι μόνιμοι κάτοικοι της περιοχής και οι τοπικές ή/ και υπερτοπικές συλλογικότητές τους, παρουσιάζουν μια αδρανοποίηση, το οποίο έρχεται σε αντίθεση με την διαπίστωση ότι έχουν αντίληψη της "πραγματικής" πραγματικότητας του τόπου τους.

Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας θα πραγματοποιηθεί μια προσπάθεια **ερμηνείας των βαθύτερων αιτιών αυτής της αδράνειας**. Η προσπάθεια αυτή κρίνεται απαραίτητη, διότι τα κοινωνικά υποκείμενα, δηλαδή οι ενεργοί, υπεύθυνοι και συνειδητοί πολίτες και οι συλλογικότητές τους αποτελούν τη θεμέλιο λίθο για ένα «εξ ιδίων» εγχείρημα.

Οι λόγοι αδυναμίας ύπαρξης των απαραίτητων υποκειμένων διακρίνονται σε υποκειμενικούς και αντικειμενικούς και παρατίθενται παρακάτω.

Αντικειμενικοί λόγοι

1. Το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο των μόνιμων κατοίκων

Αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός ότι η έλλειψη μόρφωσης αποτελεί εμπόδιο στην κατανόηση και τη συνεργασία με κοινωνικούς φορείς, στην κατανόηση και την λειτουργία νέων τεχνολογιών και στην εφαρμογή νέων μεθόδων και πρακτικών. Σύμφωνα με την απογραφή έτους 2011 της ΕΛΣΤΑΤ, αλλά και με τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου, το εκπαιδευτικό επίπεδο των μόνιμων κατοίκων είναι εξαιρετικά χαμηλό. Όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο 5, το γεγονός αυτό περιορίζει τη διάθεση και τη δυνατότητα ανάληψης πρωτοβουλιών, διότι δημιουργεί **επιφυλακτικότητα** και **αδυναμία απέναντι στο «νέο»**, δηλαδή στην υιοθέτηση νέων αντιλήψεων, μεθόδων και τεχνολογιών. Για παράδειγμα, σε συζήτηση σχετική με την ένταξη σε πρόγραμμα ενίσχυσης με σκοπό την τυποποίηση και διάθεση του παραγόμενου προϊόντος από τον ίδιο τον παραγωγό ή ομάδα παραγωγών με τους οποίους συνεργάζεται, υπήρξε αρνητική διάθεση θέτοντας ως αιτία τις ιδιαίτερες γνώσεις που απαιτούνται για το συγκεκριμένο εγχείρημα. Συνεπώς, το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα ατομικής και συλλογικής εξέλιξης και διαμορφώνει αίσθημα αδυναμίας ανάληψης πρωτοβουλίας.

2. Φθίνουσα ηλικιακή κατανομή

Η επιδείνωση της δημογραφικής πυραμίδας που εμφανίζει η περιοχή μελέτης, αλλά και η φθίνουσα ηλικιακή πορεία των υπερτοπικών συλλόγων, αποτελεί σοβαρή αιτία αδυναμίας συμμετοχής σε ένα «από τα κάτω» εγχείρημα. Όπως και στη περίπτωση του χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου, τα ηλικιωμένα άτομα διακρίνονται από επιφυλακτικότητα, ενώ αισθάνονται αδύναμα να αναλάβουν πρωτοβουλίες. Παρά το γεγονός ότι σε αυτή την ηλικία τα άτομα έχουν αρκετό ελεύθερο χρόνο, περιορισμένες υποχρεώσεις και μακροχρόνια εμπειρία σε συγκεκριμένα θέματα, και συνεπώς μπορούν να δραστηριοποιηθούν, η φυσική φθορά του οργανισμού δημιουργεί **αίσθημα αδυναμίας και ευαλωτότητας**, με αποτέλεσμα τα άτομα αυτά να απομονώνονται.

3. Έλλειψη κρατικής υποστήριξης

Τους δύο ανωτέρω αντικειμενικούς λόγους ενισχύουν οι συνεχώς **μεταβαλλόμενες νομοθετικές ρυθμίσεις** και οι **γραφειοκρατικές αγκυλώσεις**. Οι γραφειοκρατικές απαιτήσεις ένταξης σε κάποιο χρηματοδοτικό πρόγραμμα, τους αποτρέπουν να ενεργοποιηθούν περαιτέρω, διότι συνήθως απαιτείται πληθώρα δικαιολογητικών από διαφορετικές υπηρεσίες. Οι γραφειοκρατικές αγκυλώσεις διαιωνίζουν το **αίσθημα καχυποψίας** απέναντι στις δημόσιες υπηρεσίες και αποτρέπουν την ανάληψη πρωτοβουλιών. Επίσης, νομοθετικές ρυθμίσεις και μονομερείς πολιτικές που δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα των ορεινών περιοχών, όπως ο νόμος 4426/2016 για τους δασικούς συνεταιρισμούς, προβληματίζουν τους κατοίκους και τους καθιστούν ανήμπορους να αναλάβουν συνεργατικές πρωτοβουλίες. Οι συνεχείς μεταβολές στη νομοθεσία καθιστούν του πολίτες ανήμπορους να τις ακολουθήσουν. Όπως τονίστηκε από πολλούς μόνιμους κατοίκους, η έλλειψη πραγματικής

υποστήριξης από τους κρατικούς φορείς δημιουργεί αίσθημα ανασφάλειας και αδυναμίας. Παραδείγματος χάριν, στις συζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν οι μόνιμοι κάτοικοι έδωσαν έμφαση στην έλλειψη, περιοδικής έστω, επίσκεψης δημόσιου γεωπόνου ή κτηνιάτρου. Το γεγονός αυτό δημιουργεί αίσθημα **ανασφάλειας**, αποτρέπει τους κατοίκους να ασχοληθούν με τη γεωργία ή τη κτηνοτροφία και παραμένουν προσκολλημένοι στην ενασχόληση με το δάσος.

4. Γεωγραφική απομόνωση

Αν και από την επεξεργασία των απαντήσεων του ερωτηματολογίου προκύπτει ότι οι κάτοικοι δεν αισθάνονται γεωγραφικά απομονωμένοι (**Γράφημα 25**), η γεωγραφική θέση της περιοχής αποτελεί κύρια αιτία περιορισμού της ύπαρξης των απαιτούμενων υποκειμένων. Η γεωγραφική απομόνωση δημιουργεί **εσωστρέφεια**, με αποτέλεσμα οι μόνιμοι κάτοικοι να μην είναι δεκτικοί σε ανταλλαγή απόψεων με άλλες ορεινές περιοχές προς επίλυση κοινών προβλημάτων και διερεύνηση πιθανών δυνατοτήτων και προοπτικών ανάπτυξης. Έχει παγιωθεί μια νοοτροπία **άρνησης** ή **φόβου** απέναντι σε οτιδήποτε νέο και εφησυχασμός ότι η σημερινή κατάσταση δεν μπορεί να αλλάξει. Η γεωγραφική απομόνωση και η συνεπαγόμενη εσωστρέφεια αποδεικνύεται και από το σύνδρομο NIMBY¹⁰ που είναι έντονο στη περιοχή σχετικά με την αποδοχή της τοπικής κοινωνίας στην αξιοποίηση του αιολικού δυναμικού της (**Γραφήματα 27 και 30**).

5. Γεωμορφολογικά και κλιματολογικά χαρακτηριστικά της περιοχής

Οι δυσμενείς εδαφοκλιματικές συνθήκες που επικρατούν στη περιοχή μελέτης, όπως αναφέρονται και στο κεφάλαιο 3, (ορεινό ανάγλυφο με έντονες κλίσεις εδάφους, μεγάλο υψόμετρο, μεγάλες σε διάρκεια και ένταση χιονοπτώσεις κατά τους χειμερινούς μήνες) ενισχύουν την **εσωστρέφεια** των μόνιμων κατοίκων της περιοχής, καθιστώντας τους ανήμπορους να ενεργοποιηθούν και να αναλάβουν δράση και πρωτοβουλίες, όπως αναλύθηκε στη προηγούμενη παράγραφο.

6. Μονοκαλλιέργεια

Οι μέχρι σήμερα μονομερείς/τμηματικές πολιτικές έχουν αναδείξει την απασχόληση με το δασικό σύμπλεγμα της περιοχής ως τον κυριότερο οικονομικό πόρο, στρέφοντας τους μόνιμους κατοίκους προς αυτή την κατεύθυνση. Τα αποσπασματικά μέτρα και η έλλειψη χάραξης ολοκληρωμένης πολιτικής για τις ορεινές περιοχές, όπως είναι η Δ.Ε. Φουρνάς, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη τα πραγματικά προβλήματα και οι αντικειμενικές δυνατότητες της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητάς της, οδηγούν στην εδραίωση της μονοκαλλιέργειας της υλοτομίας ως τον μοναδικό τρόπο οικονομικής ανάπτυξης της περιοχής. Η ελπίδα των κατοίκων, ανεξαρτήτου ηλικίας και εκπαιδευτικού επιπέδου, για επαναλειτουργία του πριστηρίου αποδεικνύει ότι αυτή η μονοκαλλιέργεια **έχει μετουσιωθεί στην νοοτροπία** τους ως μοναδική επαγγελματική απασχόληση. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην είναι δεκτικοί σε άλλες

¹⁰ NIMBY (Not In My Back Yard) syndrome: το φαινόμενο περιγράφει οποιαδήποτε αντίδραση της τοπικής κοινωνίας λόγω της χωροθέτησης επικίνδυνων ή οχλουσών δραστηριοτήτων, όπως των αιολικών πάρκων (Μυστριώτη, 2010).

*Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη ορεινών περιοχών και συμμετοχική διαχείριση του ορεινού χώρου.
Μελέτη περίπτωσης: Δ.Ε. Φουρνάς*

επαγγελματικές διεξόδους, όπως για παράδειγμα τη κτηνοτροφία, μέσω συνεργατικών πρωτοβουλιών.

Υποκειμενικοί λόγοι

1. Μετάθεση της ευθύνης

Χαρακτηριστικό στοιχείο της περιοχής μελέτης αποτελεί η νοοτροπία μετάθεσης της ευθύνης ανάληψης πρωτοβουλιών και δράσης των κατοίκων στους κρατικούς φορείς ή στη δημοτική αρχή. Προτιμούν να κρίνουν τις πράξεις ή την απραξία των δημόσιων φορέων αποφεύγοντας να ασκήσουν **αυτοκριτική** για το πόσο έχουν συμβάλλει οι ίδιοι στη δημιουργία και διατήρηση μιας συγκεκριμένης κατάστασης. Για παράδειγμα, αρκετοί μόνιμοι κάτοικοι άσκησαν έντονη κριτική για την απραξία και την αδιαφορία δημόσιων φορέων και πολιτικών προσώπων σε προβλήματα της περιοχής, αποδεχόμενοι ότι οι ίδιοι χειραγωγούνται. Εντούτοις, στην προσπάθεια παρότρυνσης ώστε να πάρουν τη ζωή στα χέρια τους, δήλωσαν αδύναμοι με το πρόσχημα ότι τέτοιες πρωτοβουλίες αποτελούν υποχρέωση αυτών που οι ίδιοι κατακρίνουν. Δηλαδή, δεν αναγνωρίζουν ότι οι ίδιοι, πάνω από όλους και περισσότερο από όλους, έχουν **δικαίωμα και υποχρέωση** να ενεργήσουν προς το κοινό όφελος.

2. Έλλειψη συνεννόησης και επικοινωνίας

Τα μέλη των δασικών συνεταιρισμών έθεσαν το θέμα της έλλειψης συνεννόησης και ουσιαστικής επικοινωνίας μεταξύ τους, αλλά και ανάμεσα στους δασικούς συνεταιρισμούς, ως ανασταλτικούς παράγοντες ανάληψης πρωτοβουλιών. Η έλλειψη συνεννόησης και επικοινωνίας πιθανόν να οφείλεται στα **προσωπικά συμφέροντα** του καθενός ή στο συμφέρον που έχει κάθε συνεταιρισμός ξεχωριστά. Δηλαδή, αν και οι περισσότεροι άντρες της περιοχής ανήκουν σε κάποιο δασικό συνεταιρισμό λόγω της επαγγελματικής τους απασχόλησης, με αποτέλεσμα η Δ.Ε. Φουρνάς να έχει τρεις δασικούς συνεταιρισμούς, οι κάτοικοι δεν χαρακτηρίζονται από **ομαδικό πνεύμα**, αδυνατώντας να αντιληφθούν την αξία της συλλογικότητας και ότι μέσω του συλλογικού μπορούν να ωφεληθούν και προσωπικό επίπεδο.

3. Σύγχρονα κοινωνικά πρότυπα

Τα κοινωνικά πρότυπα που έχουν εγκαθιδρυθεί τις τελευταίες δεκαετίες και που θεωρούν τα **παραδοσιακά επαγγέλματα χαμηλής κοινωνικής καταξίωσης** επηρεάζουν άμεσα την νοοτροπία ειδικότερα των νεαρής ηλικίας ατόμων. Αποτέλεσμα αποτελεί η εγκατάλειψη της υπαίθρου προς αναζήτηση εργασίας στα μεγάλα αστικά κέντρα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρθηκε στις συζητήσεις, πολλοί νέοι της περιοχής προτιμούν να παραμένουν στα μεγάλα αστικά κέντρα προς αναζήτηση εργασίας ή να εργάζονται με πολύ χαμηλές οικονομικές απολαβές παρά να επιστρέψουν στον τόπο τους. Η διαμόρφωση της συγκεκριμένης νοοτροπίας συμβάλλει και στον εξαναγκασμό των νεαρής ηλικίας γυναικών να εγκαταλείψουν την περιοχή. Με λίγα λόγια, ο ενστερνισμός των προβαλλόμενων και επιβαλλόμενων σύγχρονων κοινωνικών προτύπων, που αποδοκιμάζουν τα παραδοσιακά επαγγέλματα και θεωρούν την επιστροφή στην ύπαιθρο αποτυχία, συμβάλλουν ουσιαστικά στη φθίνουσα ηλικιακή κατανομή που εμφανίζει η περιοχή και συνεπώς στην έλλειψη των απαραίτητων υποκειμένων.

4. Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης

Σημαντική είναι η συμβολή των **Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας** στην προβολή και επιβολή των ανωτέρω περιγραφόμενων κοινωνικών προτύπων, παρουσιάζοντας ως κοινωνικά αποδεκτό το **σύγχρονο life style** κενού περιεχομένου και χωρίς αξιοπρέπεια προσώπων. Οι χαμηλής ποιότητας εκπομπές που προβάλλονται αυξάνουν την παθητικότητα και την αδράνεια στην οποία πλέον περιέχονται ανεξαρτήτου ηλικίας και φύλου άτομα. Ουσιαστικά τα άτομα αυτά ζουν μέσα από τις ζωές των "διάσημων", σε έναν **εικονικό κόσμο**, στη προσπάθειά τους να νιώσουν σημαντικοί και σπουδαίοι. Χώροι εστίασης, όπως τα καφενεία, που κάποτε αποτελούσαν τους κοινωνικούς χώρους συνάθροισης και ανταλλαγής απόψεων και ιδεών, έχουν πλέον μετατραπεί σε χώρους προβολής των προαναφερόμενων προτύπων. Στην ίδια παθητικότητα οδηγεί η υπερβολική προσήλωση των νεαρής ηλικίας ατόμων στα **Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης**. Παρά το γεγονός ότι οι εικονικοί αυτοί χώροι προσφέρονται για ανταλλαγή απόψεων και ιδεών, συνήθως χρησιμοποιούνται για την προσωπική προβολή προς ικανοποίηση της ατομικής ματαιοδοξίας των νέων, οι οποίοι **αποστασιοποιούνται από την πραγματικότητα** και γίνονται παθητικοί θεατές όσων συμβαίνουν γύρω τους και τελικά αποξενώνονται.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης αποτελούν δύο πολύ σημαντικά μέσα ενημέρωσης και επικοινωνίας των πολιτών. Ιδιαίτερα για τις ορεινές και απομονωμένες περιοχές, η σημασία της χρήσης των μέσων αυτών είναι αξιόλογη, καθώς μπορεί να συμβάλει στην άρση της απομόνωσης και στην εξωστρέφεια της τοπικής κοινωνίας. Ωστόσο, η **κατάχρηση** και η **μονοπώληση του ενδιαφέροντος** των νέων έχουν δυσμενείς συνέπειες, μία εκ των οποίων είναι η αδιαφορία των νέων να αναλάβουν πρωτοβουλίες και να συμμετάσχουν σε μία από κοινού προσπάθεια προς την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη του τόπου τους.

5. Αποξένωση από τον τόπο καταγωγής

Όπως αναλύθηκε και στο κεφάλαιο 5, οι υπερτοπικοί σύλλογοι χαρακτηρίζονται από γήρανση με τους νέους να απέχουν από τις δραστηριότητες των συλλόγων. Εκτός από τους λόγους που αναφέρθηκαν σχετικά με τα κοινωνικά πρότυπα που έχουν επικρατήσει και την αδράνεια που έχουν επέλθει τα νεαρής ηλικίας άτομα, μία άλλη αιτία είναι η ουσιαστική απομάκρυνση από τον τόπο καταγωγής. Οι νεότερες γενιές πιθανόν να μην έχουν γεννηθεί ή να έχουν εγκαταλείψει την περιοχή πολλά χρόνια, με αποτέλεσμα να έχουν **κοπεί οι δεσμοί** με τον τόπο καταγωγής. Στην ουσία για τα άτομα αυτά ο τόπος καταγωγής αποτελεί πλέον τόπο παραθερισμού και πιθανόν να μην γνωρίζουν τα πραγματικά προβλήματα και τις πραγματικές δυνατότητες της περιοχής. Η απομάκρυνση αυτή οδηγεί στην αδιαφορία για ανάληψη πρωτοβουλιών και ενεργό συμμετοχή στις δραστηριότητες των συλλόγων.

6. Έλλειψη αποδοχής και απομόνωση

Ένας επιπλέον υποκειμενικός λόγος που περιορίζει τη διάθεση για ένα «εξ ιδίων» εγχείρημα είναι ο φόβος της πιθανής έλλειψης κοινωνικής αποδοχής. Κατά τη διάρκεια διερεύνησης της διάθεσης των κατοίκων για ένα τέτοιο εγχείρημα

εκφράστηκε η δυσπιστία ότι πραγματοποιώντας κάποιος μια πρωτοβουλία δεν θα ελάμβανε αποδοχής και υποστήριξης των υπολοίπων. Για το λόγο αυτό προτιμούν να αναλάβει κάποιος άλλος πρωτοβουλία και, εάν αποδειχθεί ότι είναι επιτυχής και ικανοποιεί το προσωπικό τους συμφέρον, να υιοθετήσουν τη συγκεκριμένη δράση. Σε μια απομονωμένη, ορεινή κοινωνία το **αίσθημα αποδοχής** από τους συμπολίτες είναι περισσότερο αναγκαίο λόγω των ισχυρών δεσμών που έχουν αναπτυχθεί ανάμεσα στους κατοίκους. Εξάλλου, οι περισσότεροι μόνιμοι κάτοικοι συνδέονται και με συγγενικούς δεσμούς. Επομένως, ο φόβος **κοινωνικής περιθωριοποίησης** αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα ενεργοποίησης των πολιτών.

Όλοι οι ανωτέρω λόγοι, υποκειμενικοί και αντικειμενικοί, έχουν μια κοινή πηγή: την **έλλειψη παιδείας**. Η παιδεία, όχι μόνο ως εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά ως ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και πνευματική εξέλιξη του ατόμου, αποτελεί το θεμέλιο της κοινωνίας και του πολιτισμού. Η έλλειψή της έχει ως αποτέλεσμα τα άτομα να αισθάνονται αδύναμα και εξαρτώμενα από πολιτικά πρόσωπα, να χειραγωγούνται από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, να παθητικοποιούνται και να απομονώνονται μέσω της κατάχρησης των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης, να υιοθετούν άκριτα τα σύγχρονα κοινωνικά πρότυπα, που παρουσιάζουν τα παραδοσιακά επαγγέλματα και την επιστροφή στην ύπαιθρο ως αποτυχία του ατόμου να δημιουργήσει και να καταξιωθεί κοινωνικά και τελικά να παραμένουν θεατές φοβούμενοι και αρνούμενοι το «νέο». Επομένως, προκειμένου να υπάρξουν τα απαραίτητα κοινωνικά υποκείμενα της ανάπτυξης -οι ενεργοί, υπεύθυνοι, συνειδητοί, ολόπλευρα ενημερωμένοι πολίτες- απαραίτητη προϋπόθεση είναι η **παιδεία ως μόρφωση και πολιτισμός**.

«...η παιδεία ως ισότιμη δημοκρατική διαδικασία μόρφωσης και πολιτισμού δασκάλων και μαθητών, ανοίγει το παράθυρο στο μέλλον, «δυνάμει» απελευθερώνει – και όχι χωρίς προβλήματα – την γόνιμη και δημιουργική κριτική σκέψη και την με πειστικά επιχειρήματα αμφισβήτηση των κατεστημένων και/ή επιβαλλόμενων αυταρχικά προτύπων ζωής και δράσης και αποτελεί την μήτρα μιας υπεύθυνης, συνειδητής και ενεργού κοινωνίας πολιτών και συλλογικοτήτων τους.» (Ρόκος, 2016).

Κεφάλαιο 8ο

Προς την Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Δ.Ε. Φουρνάς

8. Προς την Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Δ.Ε. Φουρνάς

8.1. Προϋποθέσεις και προαπαιτούμενες ενέργειες

Για την υλοποίηση του σχεδίου Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης της περιοχής, χρειάζονται κάποιες ενέργειες ή προϋποθέσεις ως προαπαιτούμενα, τα οποία παρατίθενται ως εξής:

Παιδεία

Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων του ερωτηματολογίου προέκυψε ότι το εκπαιδευτικό επίπεδο των μόνιμων κατοίκων είναι χαμηλό, γεγονός που όπως αναλύθηκε, κατέχει σημαντικό ρόλο στην αδυναμία υλοποίησης ενός «από τα κάτω» εγχειρήματος. Παράλληλα, σχεδόν το ήμισυ των ερωτώμενων μελών των συλλόγων, που έχουν υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, δεν απάντησε στην ερώτηση σχετικά με το ποια δύναται να είναι η προσωπική τους συμβολή στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της περιοχής. Δηλαδή, ανεξάρτητα εκπαιδευτικού επιπέδου, δεν υπάρχει διάθεση για την ανάληψη πρωτοβουλίας στο πλαίσιο υλοποίησης ενός σχεδίου Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης.

Κύρια πηγή αυτής της αδρανοποίησης, όπως αναφέρθηκε, είναι η έλλειψη παιδείας. Η παιδεία, ως εκπαιδευτική διαδικασία, προάγει την πνευματική αναδόμηση, οξύνει την κριτική σκέψη και προωθεί την ολόπλευρη καλλιέργεια του ατόμου. Σύμφωνα με τον Ρόκο (2003):

Η γενικότερη πνευματική καλλιέργεια αναπτύσσει ένα τρόπο σκέψης, αντίληψης και κριτικής προσέγγισης των στοιχείων τα οποία συγκροτούν την ενότητα της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας, αλλά και τις πολυδιάστατες σχέσεις, αλληλεξαρτήσεις και αλληλεπιδράσεις τους, που ενθαρρύνεται από την παιδεία, γι' αυτό και το επίπεδο καλλιέργειας σε μια χώρα θεωρείται ότι εξαρτάται από την παιδεία του λαού της.

Εντούτοις, σήμερα, η εκπαιδευτική διαδικασία εστιάζει στη μετάδοση εξειδικευμένων γνώσεων, προάγοντας την καινοτομική έρευνα, με στόχο την πρακτική κατάρτιση των ατόμων σε τεχνολογίες αιχμής. Απαιτείται **αναπροσανατολισμός** της εκπαιδευτικής διαδικασίας, ώστε να μην αποτελεί μια μηχανιστική αναπαραγωγή στείρων γνώσεων και αντιλήψεων, αλλά μέσω αυτής να προάγεται η κριτική σκέψη και η πνευματική εξέλιξη και ολοκλήρωση του ατόμου.

Απαραίτητη προϋπόθεση, λοιπόν, για την υλοποίηση οποιουδήποτε σχεδίου Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης αποτελεί η παιδεία ως **μόρφωση και πολιτισμός**, σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Ειδικά για τα παιδιά κρίνεται επιτακτική η μεταλαμπάδευση ηθών, αξιών και αρχών προς αυτή τη κατεύθυνση, διότι αποτελούν τους μελλοντικούς φορείς των πρωτοβουλιών.

Υγεία

Απαραίτητη προϋπόθεση για τη συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού και την προσέλκυση επισκεπτών αποτελεί η ύπαρξη ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Η απουσία

ιατρού υπαίθρου για χρόνια στη περιοχή μελέτης δημιούργησε επισφάλεια στους μόνιμους κατοίκους, οι οποίοι ως επί τω πλείστον είναι μεγάλης ηλικίας, οπότε παρουσιάζουν αυξημένες ανάγκες σε ιατρικής περίθαλψη. Επιπλέον, ο μεγάλος βαθμός επικινδυνότητας του επαγγέλματος του υλοτόμου σε συνδυασμό με την μεγάλη απόσταση από το Νοσοκομείο Καρπενησίου ενισχύει ακόμα περισσότερο την αναγκαιότητα για άμεση ιατρική επέμβαση. Συνεπώς, απαιτούνται δράσεις που αποσκοπούν στην **βελτίωση της ιατρικής περίθαλψης** του πληθυσμού της περιοχής, ώστε το σχέδιο Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης της περιοχής να είναι υλοποιήσιμο, διασφαλίζοντας την ισότιμη πρόσβαση όλων των ανθρώπων σε αυτό το πολύτιμο αγαθό.

Κρατική υποστήριξη

Το κράτος πρέπει να αποδεχτεί και να ανταποκριθεί στον πραγματικό του ρόλο, δηλαδή στην ουσιαστική και αποδοτική στήριξη των πολιτών και δη αυτών των ορεινών και απομονωμένων περιοχών. Απαιτείται η υιοθέτηση της αντίληψης ότι οι μονομερείς και τομεακές στρατηγικές πολιτικές δεν συμβάλλουν στην ανάπτυξη ειδικά των περιοχών αυτών, με το εύθραυστο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περιοχή μελέτης, όπου οι αποσπασματικές και κλαδικές πολιτικές οδήγησαν στην μονοκαλλιέργεια της απασχόλησης με το δάσος και τελικά στην πληθυσμιακή της γήρανση. Θεσμικές πρωτοβουλίες και η απλούστευση των διαδικασιών με ρυθμίσεις μείωσης της γραφειοκρατίας στηρίζουν εμπράκτως το σχέδιο Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης. Από την συνεργασία και την ουσιαστική **διαβούλευση** του κράτους με τους φορείς των πρωτοβουλιών δύναται να προκύψουν οι σωστές και αποτελεσματικές κατευθύνσεις σχεδιασμού και ανάπτυξης.

Οι περιφερειακές υπηρεσίες καλούνται να συνεισφέρουν στην πράξη παρακάμπτοντας οποιεσδήποτε **αγκυλώσεις**, αλλά και υποβοηθώντας με τη σύνταξη μελετών, πάνω σε θέματα για τα οποία είναι αρμόδιες και διαθέτουν το κατάλληλο προσωπικό.

Υποστήριξη Φορέων Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Οι Ο.Τ.Α. α΄ και β΄ βαθμού καλούνται να υποστηρίξουν την εφαρμογή του σχεδίου, έπειτα από συνεννόηση και σε πνεύμα συνεργασίας με τους κατοίκους και τις τοπικές και υπερτοπικές συλλογικότητες της περιοχής. Η συμβολή της τοπικής αυτοδιοίκησης στην εφαρμογή του σχεδίου με **επιστημονική και τεχνική υποστήριξη**, αλλά και με την παροχή της απαραίτητης **χρηματοδότησης** μέσω αξιοποίησης προγραμμάτων, θα αποκαταστήσουν την εμπιστοσύνη των κατοίκων και θα τους δημιουργήσει αίσθημα δικαίωσης και ισότητας.

Εθνικό Κτηματολόγιο

Όπως αναλύθηκε στο πρώτο κεφάλαιο, αλλά και από τα αποτελέσματα της καταγραφής και ανάλυσης των στοιχείων της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας της περιοχής μελέτης, η ολοκλήρωση του Εθνικού Κτηματολογίου αποτελεί θεμελιώδους σημασίας προϋπόθεση για την χρήση, διαχείριση και αξιοποίηση της περιουσίας του Δημοσίου και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Το Εθνικό Κτηματολόγιο καθιστά αποδοτικότερη την αξιοποίηση της **Δημόσιας Περιουσίας** καλύπτοντας τις κοινωνικοοικονομικές ανάγκες

της κοινωνίας. Για παράδειγμα, οι περιπτώσεις ενοικίασης δημόσιας αγροτικής γης με την εφαρμογή του νόμου 4061/2012 και στη συνέχεια εγκατάλειψης του εγχειρήματος από τους ενδιαφερόμενους για λόγους που αναφέρθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο, όπως ο κατακερματισμός των εκτάσεων, πιθανόν να είχαν αποφευχθεί εάν είχε ολοκληρωθεί το Εθνικό Κτηματολόγιο.

Παράλληλα, η ολοκλήρωσή του αποτρέπει τη **διασπάθιση** της δημόσιας γης, όπως του αιγιαλού και των δασών, ενώ διαφυλάσσει και την ιδιωτική γη, δίνοντας προοπτικές παραμονής στην ύπαιθρο.

Εν κατακλείδι, προκειμένου να πραγματοποιηθεί ο Ολοκληρωμένος Αναδασμός και να υλοποιηθεί το σχέδιο Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης για τη περιοχή μελέτης, αλλά και για κάθε περιοχή της χώρας, απαιτείται η ολοκλήρωση του Εθνικού Κτηματολογίου.

Χαρτογραφική απόδοση στοιχείων της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας

Η χαρτογραφική απόδοση όλων των πληροφοριών που αφορούν στη περιοχή μελέτης, όπως δίκτυα (οικιστικό, οδικό, υδρογραφικό, αρδευτικό κ.λπ.), χρήσεις γης, χώροι πολιτισμικού ενδιαφέροντος (αρχαιολογικοί, μνημεία, ναοί κ.λπ.), δάση, ενδιαφέρουσες διαδρομές, χώροι αναψυχής και φιλοξενίας κ.λπ., θα αποτελέσουν τη βάση για την εφαρμογή του σχεδίου.

Αξιοποίηση χρηματοδοτικών εργαλείων

Η εύρεση και αξιοποίηση των αναγκαίων χρηματοδοτικών εργαλείων αποτελεί πρωταρχικής σημασίας. Χρηματοδοτικά προγράμματα, όπως το ΕΣΠΑ 2014-2020, το ΠΑΑ 2014-2020, το LEADER 2014-2020, ο νέος αναπτυξιακός νόμος 4399/2016, αλλά και εναλλακτικές μέθοδοι, όπως το Crowdfunding ή ατομικές ή/και συλλογικές δωρεές, αποτελούν τα κυριότερα εργαλεία προς εύρεση και αξιοποίηση. Σημαντικό είναι η αξιοποίηση να πραγματοποιηθεί με **διαφανείς διαδικασίες**, ώστε η εφαρμογή να γίνει με το μικρότερο δυνατό κόστος και να έχει το καλύτερο ποιοτικό και ποσοτικό αποτέλεσμα. Επιπροσθέτως, οι διαφανείς διαδικασίες θα αποκαταστήσουν την εμπιστοσύνη απέναντι στους φορείς του δημοσίου και της τοπικής αυτοδιοίκησης.

8.2. Προτάσεις-δράσεις προς την Α.Ο.Α. της Δ.Ε. Φουρνάς

Όπως αναλύθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, η Δ.Ε. Φουρνάς αποτελεί περιοχή με σοβαρά προβλήματα και περιορισμούς, αλλά και με αξιόλογες δυνατότητες και προοπτικές. Εντούτοις, η έλλειψη των κοινωνικών υποκειμένων αποτελεί τον βασικό ανασταλτικό παράγοντα ανάληψης πρωτοβουλιών και πραγματοποίησης δράσεων που αποσκοπούν στην επίλυση των προβλημάτων και στην αξιοποίηση του ολικού δυναμικού της περιοχής.

Παρά το γεγονός της έλλειψης των απαιτούμενων κοινωνικών υποκειμένων, στο πλαίσιο εκπόνησης της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας παρατίθενται ενδεικτικές αναπτυξιακές προτάσεις-δράσεις. Το διάβημα αυτό βασίζεται στο γεγονός ότι η φυσική και κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα της περιοχής μελέτης, αλλά και κάθε περιοχής, συνεχώς μεταβάλλεται δια μέσου του χρόνου, διότι βρίσκεται σε διαρκή αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση με το γειτονικό, εθνικό και διεθνές περιβάλλον. Πολύ περισσότερο στις ημέρες μας, με την ιδιαίτερα ευμετάβλητη πολιτική και οικονομική πραγματικότητα, η παράθεση δράσεων-προτάσεων πιθανόν να αποβεί χρήσιμη για οποιουδήποτε αποφασίσουν να επιστρέψουν στη περιοχή ή να συμβάλουν στην ανάπτυξή της.

Στο πλαίσιο διερεύνησης της συμβολής της δασικής διαχείρισης στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της περιοχής μελέτης μέσω της συμμετοχικότητας των πολιτών, ως **Υλική Βάση** για την ανάπτυξη της περιοχής θα αποτελέσει καταρχήν ο δασικός χώρος, διότι πρόκειται για ορεινό, παραδασόβιο πληθυσμό που το σύνολο σχεδόν των δραστηριοτήτων του συσχετίζονται με αυτόν. Παράλληλα, θα αξιοποιηθούν και τα λοιπά στοιχεία που συγκροτούν την Υλική Βάση της περιοχής, συντελώντας και στην αντιμετώπιση των προβλημάτων της και στην άρση των περιορισμών.

Συνεπώς, η κύρια ιδέα και αντίληψη για την παράθεση των συγκεκριμένων δράσεων είναι η αξιοποίηση των διαθεσίμων της περιοχής, όπως προαναφέρθηκε, και του ολικού δυναμικού της με μεθόδους, μέσα και διαδικασίες όσο το δυνατόν λιγότερο κοστοβόρες, αλλά και σύμφωνα με την φυσική και κοινωνικοοικονομική πραγματικότητά της. Επιπλέον, οι δράσεις-προτάσεις έχουν και ως στόχο την **ανάπτυξη συνεργασίας, δημιουργικότητας και διάθεσης ανάληψης πρωτοβουλιών**, καθώς και την εμφύσηση **ομαδοσυνεργατικού πνεύματος** με απώτερο σκοπό την ενεργοποίηση της τοπικής κοινωνίας. Εξάλλου, η δραστηριοποίηση της τοπικής κοινωνίας αποτελεί την απαρχή για συμμετοχική δράση.

Η παράθεση δράσεων-προτάσεων αφορά σε όλους τους οικισμούς της Δ.Ε. Φουρνάς και ανάλογα με την φυσική και κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα που ο καθένας από αυτούς παρουσιάζει, ώστε να υπάρχει ισότιμη κατανομή και να αποφευχθεί η συγκέντρωση του συνόλου των δράσεων στον οικισμό Φουρνά ως έδρα της Δ.Ε..

Οι προτεινόμενες δράσεις στηρίζονται στα στοιχεία της πρωτογενούς και της δευτερογενούς έρευνας που πραγματοποιήθηκε για την περιοχή μελέτης. Η παράθεση πραγματοποιείται ανά διάσταση, αν και σε πολλές περιπτώσεις οι δράσεις-προτάσεις μπορεί να αντιστοιχούν σε περισσότερες της μίας διαστάσεις λόγω των σχέσεων αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης των διαστάσεων της πραγματικότητας. Σημειώνεται ότι δεν κρίνεται απαραίτητη η υλοποίηση όλων των προτάσεων, αλλά αυτές αναλύονται ως εν δυνάμει προοπτικές αξιοποίησης του ολικού δυναμικού της Δ.Ε. Φουρνάς προς την κατεύθυνση της

*Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη ορεινών περιοχών και συμμετοχική διαχείριση του ορεινού χώρου.
Μελέτη περίπτωσης: Δ.Ε. Φουρνάς*

Ολοκληρωμένης Ανάπτυξής της. Επίσης, παρατίθεται ανά δράση όπου απαιτείται το νομοθετικό πλαίσιο, τα απαιτούμενα χρηματοδοτικά εργαλεία, η Υλική Βάση και τα κοινωνικά Υποκείμενα που αξιοποιούνται.

8.2.1. Πολιτική διάσταση

I. Δασική Πολιτική

Όπως αναλύθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, η δασική πολιτική επηρεάζει άμεσα τη περιοχή μελέτης. Λαμβάνοντας υπόψη τα προβλήματα που εντοπίστηκαν στην ανάλυση της δασικής νομοθεσίας και τα οποία έχουν επιπτώσεις και στη δασική διαχείριση, παρατίθενται κάποιες προτάσεις. Συνοπτικά, τα προβλήματα αυτά είναι τα εξής:

- Αύξηση των επιτρεπτών επεμβάσεων εντός δασών, δασικών και χορτολιβαδικών εκτάσεων
- Προώθηση μεγάλης κλίμακας έργων εντός δασών, δασικών και χορτολιβαδικών εκτάσεων με αμφίβολη συνεισφορά στο δημόσιο συμφέρον
- Νομοθετική αλλοίωση της έννοιας του δάσους με διαδοχικές αλλαγές
- Ασταθές νομικό περιβάλλον για τους δασικούς συνεταιρισμούς
- Παλαιότητα των εφαρμοζόμενων τεχνικών προδιαγραφών σύνταξης διαχειριστικών σχεδίων και κωλυσιεργία στην ανανέωσή τους

Τα ανωτέρω έχουν ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση ασταθούς πλαισίου προστασίας και τη δημιουργία δυσχερειών στη ορθή δασική διαχείριση. Προκειμένου, λοιπόν, να αποφευχθούν οι δυσμενείς συνέπειες, που επηρεάζουν άμεσα και την κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα, προτείνονται τα εξής:

- ✓ Μείωση των επιτρεπτών επεμβάσεων και ιδιαίτερα των **μεγάλης κλίμακας έργων** υποδομών και εγκαταστάσεων (βιομηχανικών, τουριστικού χαρακτήρα, αθλητικών κ.λπ.), διότι έχουν ως αποτέλεσμα την κατασπατάληση των φυσικών διαθεσίμων με ταυτόχρονη ανεξίτηλη αλλοίωση του φυσικού περιβάλλοντος και του τοπίου. Παράλληλα, η πλειοψηφία αυτών δεν έχουν κάποιο ανταποδοτικό όφελος για τους τοπικούς πληθυσμούς και ενισχύουν την αστυφιλία.
- ✓ Απαγόρευση εγκαταστάσεων που παράγουν **επιβλαβή για το φυσικό περιβάλλον** υπολείμματα, όπως για παράδειγμα τα ελαιοτριβεία, διότι σε πολλές περιπτώσεις δεν τηρούνται οι περιβαλλοντικοί όροι και δεν πραγματοποιείται συστηματικός, ενδεδειγμένος έλεγχος.
- ✓ Αντίθετα, **προώθηση των μικρής κλίμακας έργων** που αξιοποιούν τον δασικό χώρο και έχουν ανταποδοτικό όφελος στην τοπική κοινωνία, όπως για παράδειγμα μικρών μονάδων παραγωγής pellets με αξιοποίηση της δασικής βιομάζας για κάλυψη των τοπικών ενεργειακών αναγκών.
- ✓ Οι επιτρεπτές επεμβάσεις να διαμορφώνονται λαμβάνοντας υπόψη ως κριτήρια τις **τοπικές κοινωνικές ανάγκες** και το **ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον** της κάθε περιοχής, διότι γενικές διατάξεις νόμων μπορεί να "ευνοούν" μια περιοχή και να επηρεάζουν αρνητικά μια άλλη. Για παράδειγμα, η εκχέρσωση δασικής έκτασης για δασοκομική καλλιέργεια σε περιοχές με έντονη δάσωση λόγω των κοινωνικοοικονομικών εξελίξεων, όπως η Δ.Ε. Φουρνάς, μπορεί να έχει θετικά αποτελέσματα, άμεσα (συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού, οικονομική ενδυνάμωση της τοπικής κοινωνίας) και έμμεσα (προστασία και αξιοποίηση του δασικού χώρου λόγω παραμονής των κατοίκων στον τόπο τους). Η εκχέρσωση, όμως, σε μια περιφερειακή ή παραθαλάσσια περιοχή, μπορεί να αποτελεί την συγκάλυψη για μελλοντική οικοπεδοποίηση της έκτασης.

- ✓ Να λαμβάνεται υπόψη η **διαλεκτική σχέση** όλων των παραγωγικών δραστηριοτήτων. Για την επίτευξη του επιθυμητού αποτελέσματος απαιτείται η πραγματική και ουσιώδης διαβούλευση και συνεργασία των εμπλεκόμενων φορέων και της τοπικής κοινωνίας.
- ✓ Αποσαφήνιση και σταθεροποίηση της **νομικής έννοιας του δάσους**, σύμφωνα με τα επιστημονικά κριτήρια προσδιορισμού δάσους, δασικής και χορτολιβαδικής έκτασης.
- ✓ Να αναθεωρηθεί η γενική και ασαφής εξαίρεση από την απαγόρευση της μεταβολής και του προορισμού του δάσους και της δασικής έκτασης σε άλλη χρήση για **λόγους δημοσίου συμφέροντος** του άρθρου 24 του Συντάγματος. Η εξαίρεση αυτή αποτελεί έρεισμα για μελλοντική αύξηση των επιτρεπτών επεμβάσεων εντός των δασικού χαρακτήρα εκτάσεων. Επίσης, θα πρέπει να αποσαφηνιστεί και η **έννοια** και τα **όρια** του δημοσίου συμφέροντος, διότι σε αρκετές περιπτώσεις χρησιμοποιείται ως συγκάλυψη δραστηριοτήτων με σοβαρές επιπτώσεις στο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον, αλλά και στην ανθρώπινη υγεία.
- ✓ Σταθεροποίηση του νομικού περιβάλλοντος για τους **δασικούς συνεταιρισμούς**. Έπειτα από ουσιαστική διαβούλευση και λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες στις οποίες διαβιούν και εργάζονται, προτείνεται η επιμόρφωσή τους όχι μόνο πάνω σε θέματα της δασικής υλοτομίας, αλλά και σε θέματα ασφάλειας, αυτοδιαχείρισης, επεξεργασίας και μεταποίησης των δασικών προϊόντων.
- ✓ Άμεση **ανανέωση των προδιαγραφών σύνταξης διαχειριστικών σχεδίων**, έπειτα από δειγματοληπτική, πιλοτική εφαρμογή τους με τη συνεργασία όλων των φορέων (κεντρικές και αποκεντρωμένες Δασικές Υπηρεσίες, Πανεπιστημιακά Ιδρύματα κ.α.), ώστε να προκύψουν και να επιλυθούν τυχόν προβλήματα. Επιπλέον, λόγω λήξης των υπαρχόντων διαχειριστικών σχεδίων, επείγει η εύρεση χρηματοδότησης (π.χ. μέσω ΕΣΠΑ) και απαιτείται η σύνταξη καινούργιων
- ✓ Παροχή κινήτρων για **αξιοποίηση του δασικού χώρου** μέσω δράσεων, όπως ενίσχυση της ρητινοκαλλιέργειας, μελισσοκομίας, μανιταροκαλλιέργειας κ.λπ., υλοποίηση δασικών έργων (καθαρισμοί, μικρά τεχνικά έργα, διάνοιξη αντιπυρικών ζωνών, μονοπατιών κ.λπ.). Τα κίνητρα αυτά όχι μόνο οδηγούν τους τοπικούς και μη πληθυσμούς να ασχοληθούν και να αγαπήσουν το δάσος και συμβάλλουν στον περιορισμό της αστυφιλίας, αλλά ενισχύουν έμμεσα και την προστασία του.

II. Προτάσεις-δράσεις πολιτικής διάστασης

Δύο από τους υποκειμενικούς λόγους αδυναμίας ύπαρξης των απαραίτητων υποκειμένων για την επίτευξη οποιουδήποτε εγχειρήματος είναι ο φόβος της κοινωνικής περιθωριοποίησης και η έλλειψη συνεννόησης και επικοινωνίας των κατοίκων. Η διαβούλευση, ως μέσο παραγωγής και ανταλλαγής απόψεων και ιδεών, ενισχύει τους κοινωνικούς δεσμούς και προωθεί την ανάληψη πρωτοβουλιών.

Προτείνεται δράση που στοχεύει στην ενημέρωση και την επιμόρφωση των πολιτών σε ειδικά και γενικά θέματα με παράλληλη συμμετοχή των εμπλεκόμενων φορέων (Α΄βάθμιος και Β΄βάθμιος Ο.Τ.Α., δημόσιο). Συγχρόνως, οι φορείς λαμβάνουν τη γνώμη των πολιτών για τις ενέργειες και δράσεις τους, συμβάλλοντας στην ομαλοποίηση των σχέσεων πολιτών-φορέων και την αξιοποίηση του ολικού δυναμικού της περιοχής για την επίτευξη κοινών στόχων.

Δράση I: Δημιουργία κοινωνικού χώρου

Περιγραφή δράσης

Προτείνεται η δημιουργία ενός κοινωνικού χώρου, όπως για παράδειγμα **κοινωνικού καφεeneίου**. Το καφeneείο αυτό θα αποτελέσει χώρο ανταλλαγής απόψεων, το οποίο οδηγεί στην άρση της προσωπικής απομόνωσης και στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης. Διάφορα μουσικά και πολιτισμικά δρώμενα, όπως εκθέσεις φωτογραφίας, προβολές ταινιών, μουσικές βραδιές κ.α. μπορούν να φιλοξενοούνται στο χώρο συμβάλλοντας στην πνευματική καλλιέργεια των συμμετεχόντων. Παράλληλα, μπορεί να λειτουργεί μια μικρή δανειστική βιβλιοθήκη.

Στόχος

Ενίσχυση της ελεύθερης έκφρασης και πραγματοποίηση συζητήσεων πάνω σε τοπικά ή ευρύτερα θέματα.

Ανάλογο παράδειγμα

Ο αριθμός των κοινωνικών και αυτοδιαχειριζόμενων καφeneείων είναι πλέον μεγάλος και απαντώνται σε όλη την Ελλάδα. Στους χώρους αυτούς πραγματοποιούνται συζητήσεις, προβολές ταινιών, βιβλιοπαρουσιάσεις, ανταλλακτικά παζάρια και πολλές άλλες ανάλογες δραστηριότητες με σκοπό την ανάπτυξη πρωτοβουλιών και αλληλεγγύης. Παράδειγμα αποτελεί το **Αυτοδιαχειριζόμενο Κοινωνικό Στέκι «RossoNero»** στα Τρίκαλα. Πρόκειται για έναν χώρο αυτοοργάνωσης γύρω από το τετράπτυχο: "Πρωτοβουλία-Συμμετοχή-Αντίσταση-Αλληλεγγύη". Τα άτομα και οι συλλογικότητες που συμμετέχουν - με διαφορετικές ίσως αντιλήψεις, αλλά με κοινή στάση ζωής - συζητούν, οργανώνονται, σχεδιάζουν και υλοποιούν, σε διαρκή αλληλεπίδραση με εαυτούς και αλλήλους. Στο χώρο πραγματοποιούνται ποικίλες δραστηριότητες, όπως συζητήσεις, προβολές, καμπάνιες, βιβλιοπαρουσιάσεις, ανταλλακτικά παζάρια, δανειστική βιβλιοθήκη, δωρεάν μαθήματα, μουσικά και πολιτιστικά δρώμενα (rossonerotrikala.blogspot.gr, 2017).

Από ποιους

Μια τέτοια δράση δύναται να πραγματοποιηθεί αρχικά από τα νεαρής ηλικίας άτομα της περιοχής μελέτης, διότι έχουν ικανοποιητικό εκπαιδευτικό επίπεδο και είναι περισσότερο δεκτικοί σε νέες ιδέες.

Προτεινόμενος χώρος

Ο χώρος που προτείνεται να διατεθεί για την υλοποίηση της δράσης είναι το πρώην κοινοτικό γραφείο στο Μεσοχώρι, δηλαδή δημοτικός χώρος που παραμένει αναξιοποίητος.

Προϋποθέσεις

Απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η παραχώρηση κατά χρήση από τον Δήμο Καρπενησίου.

Επιθυμητά οφέλη- αποτελέσματα

- α) Η συγκέντρωση και διαβούλευση δημιουργεί πραγματικούς δεσμούς ανάμεσα στους συμμετέχοντες, αποβάλλοντας τον φόβο της πιθανής έλλειψης κοινωνικής αποδοχής.
- β) Οι συμμετέχοντες μαθαίνουν να ακούν και να αντιλαμβάνονται διαφορετικές και νέες απόψεις ανοίγοντας τους πνευματικούς τους ορίζοντες.
- γ) Η δράση προάγει και την επανάχρηση του αναξιοποίητου πρώην κοινοτικού γραφείου στο Μεσοχώρι.
- δ) Άρση της απομόνωσης και δραστηριοποίηση του ατόμου.

Δράση II: Συναντήσεις εμπλεκόμενων φορέων και κατοίκων

Περιγραφή δράσης

Πολύ σημαντική κρίνεται η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης των πολιτών στους φορείς. Μια πρόταση προς αυτή την κατεύθυνση είναι οι συναντήσεις των κατοίκων με τους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης σε τακτά χρονικά διαστήματα, όπως για παράδειγμα μία φορά τον μήνα. Στις συναντήσεις αυτές θα πραγματοποιείται εμπεριστατωμένη ενημέρωση των πολιτών σε θέματα που τους αφορούν, ώστε να λαμβάνουν θέση και να παραθέτουν τις απόψεις τους πάνω σε αυτά. Παράλληλα, οι πολίτες θα θέτουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν και τις αιτίες και τα αποτελέσματα των προβλημάτων αυτών, κατά τη προσωπική τους άποψη. Θα προβάλλουν τις προσδοκίες που έχουν από την τοπική αυτοδιοίκηση για την αντιμετώπιση των προβλημάτων και για την αξιοποίηση των δυνατοτήτων που θεωρούν ότι παρουσιάζει η περιοχή. Επίσης, μπορούν να θέτουν και τον τρόπο και σε ποιο βαθμό μπορούν οι ίδιοι να ενεργήσουν, παραθέτοντας δράσεις-προτάσεις για τα ανωτέρω.

Στόχος

Η πραγματική, ουσιώδης και αποτελεσματική διαβούλευση εμπλεκόμενων φορέων και κατοίκων.

Από ποιους

Μόνιμοι κάτοικοι και φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Προτεινόμενος χώρος

Ο χώρος που προτείνεται είναι το κοινωνικό καφενείο, το οποίο κατά τις ημέρες που θα πραγματοποιούνται οι συναντήσεις θα διατίθεται μόνο για αυτό το σκοπό.

Προϋποθέσεις

Προϋπόθεση αποτελεί η επιθυμία των φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης να συμμετέχουν στη δράση.

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α)** Η συμμετοχή στον σχεδιασμό και τη λήψη αποφάσεων βελτιώνει την αποδοχή των ενεργειών της πολιτείας από τους κατοίκους εξαλείφοντας τις όποιες αντιδράσεις.
- β)** Οι δράσεις που προκύπτουν μέσω της διαδικασίας έχουν καλύτερα αποτελέσματα, διότι πηγάζουν «από τα κάτω».
- γ)** Οι φορείς έχουν την ευκαιρία να δημοσιοποιήσουν τη δράση τους, σε μία προσπάθεια ανάπτυξης αμφίδρομης επικοινωνίας με τους πολίτες και ενίσχυσης της διαφάνειας.
- δ)** Εν ολίγοις, η δράση-πρόταση έχει διττό αποτέλεσμα, διότι αποκαθιστά το αίσθημα καχυποψίας απέναντι στις δημόσιες και δημοτικές αρχές και οι φορείς γίνονται παραλήπτες της πραγματικότητας των πολιτών, βελτιώνοντας τη σχέση πολίτη-αρχής.

8.2.2. Κοινωνική διάσταση

Όπως αναλύθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, κρίνεται σημαντικό η κοινωνικοποίηση του τοπικού πληθυσμού, η ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ των κατοίκων, αλλά και με άτομα εκτός της περιοχής μελέτης, επιδιώκοντας την εξωστρέφειά τους. Παροτρύνονται κυρίως πολίτες του γυναικείου φύλου, ως μια προσπάθεια άρσης του κοινωνικού αποκλεισμού, συγκράτησής τους στον τόπο καταγωγής, αλλά και προσέλκυσης νέων. Παράλληλα, προβάλλεται και τονίζεται ο σπουδαίος ρόλος των γυναικών στην κοινωνική συνοχή.

Το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των μόνιμων κατοίκων, η γεωγραφική απομόνωση, αλλά και η επιβολή των σύγχρονων προτύπων επιβάλλουν την πρόταση δράσεων με σκοπό την ενδυνάμωση του ανθρώπινου δυναμικού της περιοχής. Εξάλλου, όπως αναφέρθηκε, η παιδεία ως μόρφωση και πολιτισμός αποτελεί τη βάση για οποιοδήποτε εγχείρημα και πολύ περισσότερο ένα εγχείρημα που απαιτεί συμμετοχική δράση.

Δράση I: Δημιουργία αγροτουριστικού συνεταιρισμού γυναικών

Περιγραφή δράσης

Η συγκεκριμένη δράση-πρόταση στηρίζεται και στο γεγονός ότι στη Δ.Ε. Φουρνάς δραστηριοποιείται ήδη Σύλλογος Γυναικών. Πολύ σημαντικό είναι ότι ο Σύλλογος απαρτίζεται από μέλη διαφορετικής ηλικίας, οπότε τα **μεγαλύτερης ηλικίας μέλη** δύναται να συνεισφέρουν με τις ιδιαίτερες γνώσεις πάνω στον παραδοσιακό τρόπο παρασκευής αγαθών και εδεσμάτων, ενώ τα **νεαρής ηλικίας μέλη** στην οργάνωση, τυποποίηση και προβολή των αγαθών του συνεταιρισμού.

Παραδοσιακά προϊόντα που παρασκευάζονται στη περιοχή για την κάλυψη προσωπικών αναγκών και δύναται να συμπεριληφθούν στην παραγωγή του συνεταιρισμού είναι τραχανάς, χυλοπίτες, διάφορες πίτες (μπλανό, ζυμαρόπιτα, χορτόπιτα, τυρόπιτα κ.α.), γλυκά του κουταλιού, ηδύποτα.

Τα **καρύδια** και τα **κάστανα** που παράγονται στη περιοχή αποτελούν εξαιρετη πρώτη ύλη. Εκτός από την παρασκευή γλυκών του κουταλιού και μαρμελάδων, η κρέμα από κάστανο ή καρύδι αποτελεί μια εναλλακτική πρόταση προϊόντος. Η ενασχόληση με την παλαιά, παραδοσιακή συλλογή άγριων κάστανων από το δασικό σύμπλεγμα αποτελεί μια εν δυνάμει **αναβίωση της τοπικής πολιτισμικής παράδοσης** της περιοχής προσδίδοντας παράλληλα μοναδικότητα στα παραγόμενα αγαθά του συνεταιρισμού. Επίσης, τα **κράνα** της περιοχής δύναται να αξιοποιηθούν μέσω της μεταποίησής τους, καθώς υπάρχουν τουλάχιστον δώδεκα διαφορετικά προϊόντα Κρανιάς (agronews.gr, 2011). Γενικά, η αξιοποίηση όλων των τοπικών πρώτων υλών (γαλακτοκομικών, κτηνοτροφικών, δασοκομικών) θα προσδώσουν περαιτέρω ποιοτική και οικονομική αξία στα παραγόμενα αγαθά.

Στόχος

Η ανάπτυξη της συλλογικής δράσης και η εξωστρέφεια των γυναικών της περιοχής.

Ανάλογο παράδειγμα

Στη χώρα μας, γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί βρίσκονται εξαπλωμένοι σε όλη την επικράτεια και δραστηριοποιούνται στη μεταποίηση τοπικών προϊόντων και

υπηρεσιών εστίασης, στην παραγωγή ειδών οικοτεχνίας - χειροτεχνίας και στην προσφορά υπηρεσιών αγροτουρισμού (Σιατερλή, 2015).

Από ποιους

Από τις γυναίκες της Δ.Ε. Φουρνάς.

Προτεινόμενος χώρος

Ο χώρος που προτείνεται για την λειτουργία του συνεταιρισμού είναι το ένα από τα κτήρια που φιλοξενούσαν την Δασική Υπηρεσία.

Κόστος

Το κόστος για τη σύσταση του συνεταιρισμού είναι η συνεταιριστική μερίδα με την οποία το κάθε μέλος συμμετέχει. Το ύψος του ποσού και οι προϋποθέσεις καταβολής της μερίδας ορίζονται από το νόμο 4384/2016 και το καταστατικό του συνεταιρισμού.

Χρηματοδοτικά εργαλεία

Η χρηματοδότηση δύναται να εξασφαλιστεί μέσω του **ΠΑΑ 2014-2020**, Μέτρο 19: "Στήριξη για τη τοπική ανάπτυξη μέσω του LEADER (ΤΑΠΤΚ - τοπική ανάπτυξη με πρωτοβουλία τοπικών κοινοτήτων)", αλλά και μέσω του **νέου αναπτυξιακού νόμου**, διότι πρόκειται για αγροτικό συνεταιρισμό (ΦΕΚ 117/Β/2016).

Συνεργασίες

Συνεργασία με **τοπικούς παραγωγούς**, όπως με τους τοπικούς μελισσοκόμους για την προώθηση του τοπικού μελιού ή την αξιοποίηση των υπολοίπων μελισσοκομικών αγαθών, όπως γύρη, κερύ, πρόπολη, βασιλικό πολτό, γεωργούς, κτηνοτρόφους κ.λπ..

Προϋποθέσεις

Η παραχώρηση κατά χρήση του κτηρίου της Δασικής Υπηρεσίας.

Νομοθετικό πλαίσιο

- α)** Σχετικά με το νομοθετικό πλαίσιο που αφορά στους γυναικείους αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς, ο νόμος 4384/2016 ορίζει τους αγροτικούς συνεταιρισμούς και τον τρόπο λειτουργίας τους και ειδικά και αυτούς των οποίων τα μέλη είναι γυναίκες. Αναφορά έχει πραγματοποιηθεί στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας.
- β)** Επίσης, η παραχώρηση κατά χρήση του κτηρίου προβλέπεται από τον νόμο 4280/2014, όπως περιγράφεται στο πρώτο κεφάλαιο.

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α)** Ενίσχυση του οικογενειακού εισοδήματος των μελών του συνεταιρισμού.
- β)** Αποτελεί τρόπο κοινωνικοποίησης και ανταλλαγής απόψεων.
- γ)** Εκκόλαψη ομαδοσυνεργατικού πνεύματος.
- δ)** Αξιοποίηση των τοπικών πρώτων υλών.
- ε)** Επανάχρηση του παλαιού, αναξιοποίητου κτηρίου του Δασαρχείου.
- στ)** Ενδυνάμωση του ρόλου της γυναίκας στην τοπική κοινωνία.

Δράση II: Συμμετοχή και διοργάνωση εκδηλώσεων

Περιγραφή δράσης

Με τη συγκεκριμένη δράση προτείνεται η διοργάνωση και συμμετοχή του γυναικείου αγροτουριστικού συνεταιρισμού, αλλά και τοπικών παραγωγών, σε εκδηλώσεις τοπικής και υπερτοπικής εμβέλειας και σε εκθέσεις παραδοσιακών προϊόντων. Για παράδειγμα, το φεστιβάλ «Κερνάμε Ελλάδα Λαμία» έχει ως στόχο να προβάλλει, να αναδείξει και να δικτυώσει την τοπική κουζίνα, ενώ παραγωγοί παρουσιάζουν τα προϊόντα τους και αναδεικνύουν την τοπική ταυτότητα (lamiareport.gr, 2017).

Στόχος

Κύριος στόχος της δράσης είναι η **δραστηριοποίηση** του γυναικείου αγροτουριστικού συνεταιρισμού και των τοπικών παραγωγών, η **εξωστρέφεια** και η **προβολή** όχι μόνο των αγαθών αλλά και της περιοχής γενικότερα.

Ανάλογο παράδειγμα

Αξιόλογο παράδειγμα αποτελεί η εκδήλωση που διοργάνωσε ο φορέας πολιτισμού «Μαγνήτων Κιβωτός, για τη διάσωση του πολιτιστικού αποθέματος», σε συνεργασία το Κέντρο Πολιτισμού και Κοινωνικής Παρέμβασης «ΙΩΛΚΟΣ και το «ΚΙΝΗΜΑ ΠΟΛΙΤΩΝ-καταναλώνουμε ό,τι παράγουμε» στις 28 Μαΐου 2017 στο πάρκο του Αγίου Κωνσταντίνου Βόλου. Η εκδήλωση πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο των θεματικών δράσεων και εκδηλώσεων με τίτλο: «**Μάγνητες και ο πολιτισμός των γεύσεων**» και σκοπό είχε να κάνει γνωστό στο κοινό της πόλης, τις δράσεις, τα προϊόντα και τους παραδοσιακούς τρόπους προετοιμασίας και κατασκευής των προϊόντων των γυναικείων αγροτουριστικών συνεταιρισμών της Μαγνησίας (taxydromos.gr, 2017).

Από ποιους

Από τον γυναικείο αγροτουριστικό συνεταιρισμό. Επίσης, στις εκδηλώσεις μπορούν να συνεισφέρουν στη διοργάνωση και να συμμετέχουν και οι τοπικοί και υπερτοπικοί σύλλογοι της περιοχής, οι τοπικοί παραγωγοί, οι δασικοί συνεταιρισμοί, ο Δήμος Καρπενησίου, η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας κ.λπ..

Προτεινόμενος χώρος

Οι εκδηλώσεις που θα πραγματοποιηθούν στη Δ.Ε. Φουρνάς μπορούν να λάβουν χώρα στις πλατείες των οικισμών κατά τη διάρκεια των θερινών μηνών.

Συνεργασίες

Συνεργασία μπορεί να επιδιωχθεί με όμορους γυναικείους αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς, όπως του Καρπενησίου "Η Ευρυτανία", που είναι και ο μοναδικός στη περιοχή του Καρπενησίου (productsgreek.com, 2017), ή της Καρδίτσας και της Φθιώτιδας. Επιπλέον, με τους τοπικούς και υπερτοπικούς συλλόγους της περιοχής, τους δασικούς συνεταιρισμούς, τοπικούς παραγωγούς, τον Δήμο Καρπενησίου, τη Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας κ.λπ..

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α)** Η πρόσκληση και συμμετοχή ανάλογων συνεταιρισμών αποτελεί ένα μέσο προσέλκυσης επισκεπτών και ειδικότερα νεαρής ηλικίας γυναικών, γεγονός πολύ σημαντικό λαμβάνοντας υπόψη το κοινωνικό πρόβλημα της δυσκολίας δημιουργίας οικογένειας από τους νεαρής ηλικίας άντρες της περιοχής.
- β)** Προβολή της δράσης του συνεταιρισμού και της περιοχής.
- γ)** Προβολή και προώθηση των τοπικών αγαθών.
- δ)** Η συμμετοχή και άλλων συνεταιρισμών θα προσδώσει περαιτέρω δυναμική στις εκδηλώσεις που ήδη πραγματοποιούνται στην περιοχή μελέτης.

❖ Παιδεία-μόρφωση-επιμόρφωση

Δράση Ι: Δημιουργία ηλεκτρονικής πλατφόρμας

Περιγραφή δράσης

Προτείνεται η δημιουργία ηλεκτρονικής πλατφόρμας από τον Δήμο Καρπενησίου, μέσω της οποίας θα προσκαλούνται άτομα που **κατέχουν ιδιαίτερες γνώσεις**, όπως ξένες γλώσσες, γνώσεις σε θέματα του πρωτογενή τομέα (καλλιεργητικές μέθοδοι, τρόποι αντιμετώπισης ασθενειών, βιολογικά προϊόντα κ.λπ.), στη λειτουργία και οργάνωση συνεταιρισμών, στη πληροφορική κ.λπ., ώστε να τις μεταλαμπαδεύσουν στην τοπική κοινωνία.

Στόχος

Στόχος της δράσης είναι η μετάδοση γνώσεων και εμπειριών στην τοπική κοινωνία.

Ανάλογο παράδειγμα

Η συνεργατική πλατφόρμα "TalkTalkBnb" αποτέλεσε την ιδέα για την παράθεση της συγκεκριμένης δράσης. Πρόκειται για μια ηλεκτρονική πλατφόρμα που συνδέει εντελώς δωρεάν τους «οικοδεσπότες» που θέλουν να βελτιώσουν τις ξένες γλώσσες, με τους «ταξιδιώτες» -επί το πλείστον νέους φοιτητές- που θέλουν να επισκεφθούν έναν προορισμό χωρίς να ξοδέψουν αρκετά χρήματα και να ζήσουν σαν ντόπιοι (doreandiakopes.com, 2017).

Από ποιους

Η δημιουργία της πλατφόρμας θα γίνει από τον Δήμο Καρπενησίου.

Συνεργασίες

Θεωρητικά περισσότερο αποδεκτοί στη πρόσκληση θα είναι φοιτητές και φοιτήτριες ή και νέοι άνεργοι. Ως αντάλλαγμα θα παρέχεται δωρεάν διαμονή και διατροφή και η εμπειρία να ζήσουν ως ντόπιοι.

Προϋποθέσεις

Προϋπόθεση για τη δημιουργία της συγκεκριμένης πλατφόρμας αποτελεί η διερεύνηση των πραγματικών αναγκών των κατοίκων. Η διερεύνηση αυτή δύναται να επιτευχθεί μέσω συζητήσεων που αναλύονται στη Δράση Ι: "Συναντήσεις εμπλεκόμενων φορέων και κατοίκων". Έτσι, θα είναι αποτελεσματικότερη η αναζήτηση και επιλογή των φιλοξενούμενων.

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α) Αύξηση του μορφωτικού επιπέδου των μόνιμων κατοίκων της περιοχής.
- β) Κοινωνικοποίηση και εξωστρέφεια του τοπικού πληθυσμού, μετασχηματισμός των πολιτών σε υπεύθυνους και συνειδητούς, έτοιμους να αναλάβουν πρωτοβουλίες και να ενεργήσουν προς ατομικό και συνολικό όφελος.
- γ) Προσέλκυση νεαρής ηλικίας γυναικών.

Δράση II: Διοργάνωση βιωματικών εργαστηρίων, θεατρικών παραστάσεων κ.λπ. για παιδιά και ενήλικες

Περιγραφή δράσης

Προτείνεται η διοργάνωση βιωματικών εργαστηρίων ή θεατρικών παραστάσεων σε τακτά χρονικά διαστήματα δίνοντας την ευκαιρία στα παιδιά να αποκομίσουν νέες εμπειρίες.

Στόχος

Η διάπλαση της προσωπικότητας, η διαμόρφωση ήθους και η πνευματική καλλιέργεια των παιδιών.

Ανάλογο παράδειγμα

Το Caravan Project πραγματοποιεί εκπαιδευτικά προγράμματα για μαθητές και εργαστήρια για ενήλικες ταξιδεύοντας, προβολές ντοκιμαντέρ και εκθέσεις φωτογραφιών ανά την Ελλάδα με ένα αυτοκινούμενο και σταθμεύοντας σε πόλεις και χωριά σε δύο μογγολικού τύπου σκηνές (**Εικόνα 62**). Το project προέκυψε καταγράφοντας ιστορίες ανθρώπων που μπορούν να εμπνεύσουν και να αφυπνίσουν, ενώ ταυτόχρονα η ομάδα αναμετέδιδε τις ιστορίες αυτές σε πόλεις και χωριά, σχολεία και φυλακές, σε ευπαθείς ομάδες, με σκοπό την καλλιέργεια συνθηκών **αναστοχασμού** και **κοινωνικής μεταμόρφωσης**. Στα μελλοντικά σχέδια της ομάδας είναι να επισκεφτούν απομακρυσμένα χωριά, εκπαιδεύοντας και δίνοντας εργαλεία σε ενήλικες και παιδιά να καταγράφουν ιστορίες και να παράξουν υλικό από τις κοινότητες στις οποίες ανήκουν. Στη συνέχεια οι ιστορίες αυτές θα αποτελέσουν την αφετηρία για μια σειρά από κοινοτικές δράσεις, που θα ενδυναμώσουν την κοινοτική συνείδηση των μελών της. Το project υλοποιείται με την υποστήριξη του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος (caravanproject.org, 2017).

Από ποιους

Πρόσκληση από τον Δήμο Καρπενησίου ή τοπικούς συλλόγους.

Προτεινόμενος χώρος

Μπορούν να διατεθούν ακόμα και κοινόχρηστοι χώροι κατά την θερινή περίοδο, όπως οι πλατείες των οικισμών.

Κόστος

Το κόστος είναι χαμηλό και μπορεί να καλυφθεί από τον Δήμο Καρπενησίου ή από τους υπερτοπικούς συλλόγους.

Συνεργασίες

Σημαντική είναι η συνεργασία με διάφορες ανεξάρτητες ομάδες και σχήματα, που μπορούν να συνεισφέρουν στην πνευματική διάπλαση των παιδιών και των εφήβων της περιοχής έπειτα από πρόσκληση του Δήμου ή των τοπικών συλλόγων.

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α) Πνευματική αφύπνιση και κοινωνικοποίηση των παιδιών της περιοχής, ώστε μελλοντικά να αποτελέσουν τα υποκείμενα πρωτοβουλιών και εγχειρημάτων.
- β) Δίνεται η δυνατότητα στα παιδιά να ασχοληθούν με δραστηριότητες πέραν της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Εικόνα 62. Δράση του Caravan Project

Πηγή: caravanproject.org, 2017

Δράση III: Σχολείο της φύσης

Περιγραφή δράσης

Η **εναλλακτική εκπαίδευση** (Alternative education) και μάθηση κοντά στη φύση με ολιστικό, βιωματικό χαρακτήρα κερδίζει διαρκώς έδαφος. Η βιωματική μάθηση, ως νεώτερη εκπαιδευτική αντίληψη, αποτελεί μία διαδικασία μέσω της οποίας το παιδί μπορεί να αποκτήσει εμπειρίες και να μάθει αλληλεπιδρώντας με το περιβάλλον (Γεροντέλη, 2016). Αυτό το είδος εκπαίδευσης ενδείκνυται για τη περιοχή μελέτης λόγω της εύκολης και άμεσης πρόσβασης στη φύση, ενώ εναλλακτικές δράσεις δίνουν την ευκαιρία στους εκπαιδευόμενους να δραστηριοποιηθούν σε τομείς όπως ο χορός, το θέατρο, ο κινηματογράφος κ.λπ., στους οποίους αδυνατούν να συμμετάσχουν λόγω της γεωγραφικής απομόνωσης της περιοχής.

Προτείνεται, λοιπόν, η στροφή των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων προς αυτή τη κατεύθυνση στη προσχολική και τη πρωτοβάθμια εκπαίδευση, διότι σε αυτές τις εκπαιδευτικές βαθμίδες οι εκπαιδευόμενοι είναι πιο δεκτικοί σε νέες, εναλλακτικές διδακτικές μεθόδους. Η επαφή με σχολεία που προσφέρουν εναλλακτική εκπαίδευση, όπως για παράδειγμα «Το σχολείο της φύσης και των χρωμάτων» που περιγράφεται παρακάτω, θα συμβάλει στο να λάβουν οι εκπαιδευόμενοι ανάλογα ερεθίσματα και παραδείγματα. Στο πλαίσιο αυτό προτείνεται και η **αδελφοποίηση** των σχολείων της περιοχής με «Το σχολείο της φύσης και των χρωμάτων» του Ρεθύμνου, ώστε οι μαθητές των δύο σχολείων να επικοινωνήσουν και να ανταλλάξουν απόψεις, ιδέες και σκέψεις.

Δράσεις, όπως η εξερεύνηση, ο προσανατολισμός και η επιβίωση στο δάσος, η δημιουργία φυτολογίου με όλα τα αυτοφυή είδη, μαθήματα ανακύκλωσης, δημιουργία

ταινιών μικρού μήκους με θέματα που επιλέγουν τα παιδιά, δράσεις αυτοδιαχείρισης όπως η δημιουργία βοτανόκηπου, συγκέντρωση και επεξεργασία στοιχείων της ιστορίας και της παράδοσης της περιοχής κ.α., οξύνουν τις πνευματικές ικανότητες των παιδιών, ενώ κάποια μαθήματα μπορούν να πραγματοποιούνται στη φύση.

Στόχος

Κύριος στόχος της δράσης αποτελεί η διανοητική, σωματική, συναισθηματική και κοινωνική ολοκλήρωση των παιδιών μέσα από δράσεις εναλλακτικής διδασκαλίας.

Ανάλογο παράδειγμα

Δύο ανάλογα και αξιόλογα εγχειρήματα που έλαβαν χώρα στην Ελλάδα είναι «Το σχολείο της φύσης και των χρωμάτων» στον ορεινό οικισμό Φουρφουρά του Ρεθύμνου Κρήτης και το Σχολείο του Δάσους «Πευκίτες» στον Διόνυσο Αττικής.

Στο "Σχολείο της φύσης και των χρωμάτων" (Εικόνα 63) οι εκπαιδευτικοί, έχοντας την επιθυμία να βρουν τον τρόπο να μαθαίνουν τα παιδιά χωρίς τα ίδια να το συνειδητοποιούν, δημιούργησαν ένα διαφορετικό δημοτικό σχολείο. Η μορφή και η διακόσμηση των τάξεων άλλαξε, ενώ τα παιδιά διδάχτηκαν την αυτοδιαχείριση μέσα από την κουζίνα, το θερμοκήπιο, τους βοτανόκηπους και το κοτέτσι. Επίσης, μέσω του «Φουρφουράς TV», οι εκπαιδευόμενοι έγιναν ρεπόρτερ και παρουσίασαν τα θέματα που τους ενδιέφεραν, γεγονός που συνέβαλε και στην εξωστρέφεια του σχολείου. Πραγματοποιώντας μαθήματα στη φύση, τα παιδιά διδάσκονται τη συνύπαρξη, την υπομονή και την επιμονή (Ζιώγα, 2015), ενώ οι διδακτικές μέθοδοι που εφαρμόζονται στοχεύουν στην διανοητική, σωματική, συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη των εκπαιδευόμενων. Επίσης, στο σχολείο διδάσκονται προαιρετικά πέντε μαθήματα επιλογής που περιλαμβάνουν χορό, θεατρικό παιχνίδι, καλλιτεχνικά, φωτογραφία και αθλητισμό (fourfourasweb.wordpress.com, 2015).

Εικόνα 63. Δημοτικό σχολείο Φουρφουρά: ένα αλλιώτικο σχολείο

Πηγή: fourfourasweb.wordpress.com (2014)

Το Σχολείο του Δάσους «Πευκίτες» (Εικόνα 64) είναι το πρώτο σχολείο στην Ελλάδα που εφαρμόζει τις αρχές του παγκόσμιου μεταρρυθμιστικού κινήματος της Παιδαγωγικής του Δάσους, καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Στοχεύει στην πλήρη ανάπτυξη των συναισθημάτων των παιδιών, στην κινητική τους ολοκλήρωση και στην καλλιέργεια του σεβασμού προς το συνάνθρωπο και την φύση. Μέσω του ελεύθερου παιχνιδιού και της κατά βούληση μάθησης, τα παιδιά αναπτύσσονται ελεύθερα και διαπλάθονται προσωπικότητες με αυτοπεποίθηση και φαντασία για τη ζωή. Με λίγα λόγια, επιδιώκεται η μάθηση στο ύπαιθρο και η ανάπτυξη της δημιουργικής, κριτικής και κυρίως αυτόνομης σκέψης των παιδιών. Στο σχολείο λειτουργεί η τάξη της Πρώιμης Παιδικής ηλικίας (παιδιά ηλικίας 2-5 ετών) και κάθε δεύτερη Κυριακή του μήνα λειτουργεί η ομάδα της Μέσης Παιδικής Ηλικίας (παιδιά ηλικίας 6-10 ετών) (vkobilakou.wixsite.com, 2017).

Εικόνα 64. Το Σχολείο του Δάσους

Πηγή: kobilakou.wixsite.com (2017)

Από ποιους

Οι εκπαιδευτικοί της προσχολικής και της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Προτεινόμενος χώρος

Τα κτήρια των αντίστοιχων εκπαιδευτικών μονάδων, δηλαδή του νηπιαγωγείου και δημοτικού σχολείου στον οικισμό Φουρνά και του δημοτικού σχολείου στο οικισμό Μεσοχώρι.

Συνεργασίες

Προκειμένου να υλοποιηθεί το συγκεκριμένο εγχείρημα, απαιτείται η συνεργασία των εκπαιδευτικών με τους γονείς των εκπαιδευόμενων και με εκπαιδευτικούς ανάλογων σχολείων.

Προϋποθέσεις

Η ανάληψη πρωτοβουλίας από τους εκπαιδευτικούς για να υλοποιήσουν το συγκεκριμένο εγχείρημα, αλλά και η αποδοχή και η υποστήριξη από τους γονείς-κηδεμόνες. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω της αδελφοποίησης με σχολικές μονάδες που ακολουθούν εναλλακτικές μεθόδους διδασκαλίας.

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α) Η διανοητική, σωματική, συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη των εκπαιδευόμενων και η προετοιμασία τους ώστε να γίνουν ενεργοί και συνειδητοί πολίτες.
- β) Η επαφή και επικοινωνία με σχολεία που ακολουθούν εναλλακτικές μεθόδους διδασκαλίας και η εξωστρέφεια των παιδιών.
- γ) Η πραγματική και ολιστική επαφή με τη φύση και η βαθύτερη και ουσιαστική γνωριμία με τον τόπο τους.

- δ) Τα παιδιά δραστηριοποιούνται σε τομείς που λόγω της απόστασης από τα αστικά κέντρα δεν δύναται να έρθουν σε επαφή (χορός, θέατρο, τραγούδι κ.α.).

Δράση IV: Δημιουργία summer camp

Περιγραφή δράσης

Με τη συγκεκριμένη δράση προτείνεται η δημιουργία summer camp για παιδιά και εφήβους. Το summer camp θα φιλοξενεί όχι μόνο τα παιδιά που κατοικούν μόνιμα στη περιοχή μελέτης, αλλά και αυτά που κατάγονται αλλά διαμένουν εκτός αυτής, καθώς και παιδιά γειτονικών Δήμων. Επιπλέον, η δωρεάν φιλοξενία παιδιών που προέρχονται από οικογένειες στις οποίες οι γονείς είναι άνεργοι ή με πολύ χαμηλό εισόδημα προσδίδει επιπλέον κοινωνικό όφελος στη δράση.

Οι εγκαταστάσεις του summer camp θα είναι προσαρμοσμένες στο φυσικό περιβάλλον, ενώ το πρόγραμμα θα περιλαμβάνει κυρίως βιωματικές δραστηριότητες, όπως ανίχνευση και παρατήρηση στο δάσος, προσανατολισμός, κατασκευές από υλικά του δασικού χώρου, μαθήματα αντιπυρικής προστασίας, ελληνικά παραδοσιακά παιχνίδια και παραμύθια, αθλήματα (τοξοβολία, αγώνες δρόμου κ.α.), ενώ μπορεί να αξιοποιηθεί και το φαράγγι της Τσούκας για δράσεις στο νερό.

Στόχος

Η ανάπτυξη περιβαλλοντικής κουλτούρας, κοινωνικότητας και εξωστρέφειας στα παιδιά.

Ανάλογο παράδειγμα

Πολλά summer camps δημόσια, δημοτικά και ιδιωτικά βρίσκονται μέσα σε δασικούς χώρους και περιλαμβάνουν βιωματικές δραστηριότητες. Για παράδειγμα, στο Nature Camp τα παιδιά έχουν την ευκαιρία για δημιουργία, περιπέτεια και εξοικείωση με τη φύση μέσα από βιωματικές δράσεις (πρωτόγονος άνθρωπος, ινδιάνοι, τόξα, κατασκευές, ομαδικά παιχνίδια, ίχνη του δάσους, παιχνίδια δράσης, πυξίδες - προσανατολισμός, ο κόσμος των φυτών, ντετέκτιβ, παιχνίδια ανίχνευσης, παράδοση - τέχνη και δημιουργίες, μάγειροι, οικολογικές δράσεις, φεστιβάλ νερού κ.α.) (dro.gr, 2017).

Από ποιους

Το συγκεκριμένο εγχείρημα μπορεί να πραγματοποιηθεί από τον Δήμο Καρπενησίου, από φορέα του δημοσίου τομέα ή από τοπικό ή υπερτοπικό σύλλογο της περιοχής μελέτης.

Προτεινόμενος χώρος

Ο χώρος που προτείνεται για τη δημιουργία του summer camp είναι στην ευρύτερη περιοχή της Τριφύλλας, κοντά στο Σπίτι του Διαβάτη. Στη θέση αυτή υπάρχουν υπαίθριες εγκαταστάσεις που μπορούν να αξιοποιηθούν.

Κόστος

Το κόστος της δράσης είναι υψηλό, διότι περιλαμβάνει δαπάνες για τη δημιουργία των εγκαταστάσεων, τη λειτουργία της κατασκήνωσης, τις δραστηριότητες, τη σίτιση, διαμονή κ.λπ. των φιλοξενούμενων.

Χρηματοδοτικά εργαλεία

Η επενδυτική προτεραιότητα 6c: "Διατήρηση, προστασία, προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς" του Άξονα Προτεραιότητας 6: " Διαφύλαξη και Προστασία του περιβάλλοντος και προώθηση της αποδοτικότητας των πόρων" του ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας 2014-2020 δεν περιλαμβάνει ως ενδεικτική δράση την δημιουργία summer camps, ωστόσο θα μπορούσε να συμπεριληφθεί ως δράση για την οικονομική αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς, τη βελτίωση της ελκυστικότητας και την αναβάθμιση της ποιότητας της ζωής των κατοίκων. Οι πόροι της επενδυτικής προτεραιότητα 6c καλύπτονται από το ΕΤΠΑ.

Συνεργασίες

Η δράση απαιτεί τη συνεργασία πολλών φορέων και ατόμων.

- Ο γυναικείος αγροτουριστικός συνεταιρισμός μπορεί να αναλάβει την σίτιση των φιλοξενούμενων σε χαμηλή τιμή.
- Τα μέλη των δασικών συνεταιρισμών της περιοχής μπορούν να συμμετέχουν εθελοντικά παρέχοντας πληροφορίες και γνώσεις στους φιλοξενούμενους που αφορούν στο επάγγελμα του υλοτόμου και στο δάσος (αφήγηση ιστοριών και παραμυθιών της περιοχής, πληροφορίες για τα αυτοφυή είδη χλωρίδας και πανίδας, τις ιδιαίτερες γνώσεις για το δέντρο που έχουν αποκτήσει εμπειρικά κ.λπ.).
- Το Δασαρχείο Φουρνάς ή η Διεύθυνση Δασών Ευρυτανίας μπορεί να αναλάβουν την σύνταξη της μελέτης της κατασκήνωσης.
- Στις δραστηριότητες μπορούν να συμμετέχουν εθελοντικά φοιτητές ή απόφοιτοι παιδαγωγικών και άλλων σχολών, αποκομίζοντας την εμπειρία και παράλληλα την ευκαιρία για δωρεάν διακοπές.

Νομοθετικό πλαίσιο

Η εγκατάσταση και λειτουργία κατασκηνώσεων εντός δασών, δασικών και χορτολιβαδικών εκτάσεων επιτρέπεται υπό τον όρο ότι θα παρέχεται από τον εκάστοτε δικαιούχο αδαπάνως φιλοξενία σε παιδιά άπορων ή πολύτεκνων οικογενειών και σε ποσοστό τουλάχιστον πέντε τοις εκατό (5%) της δυναμικότητας των εγκαταστάσεων αυτών, σύμφωνα με το άρθρο 50 του νόμου 998/79, όπως ισχύει.

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α) Δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά των εσωτερικών μεταναστών να αναπτύξουν ιδιαίτερο και ισχυρό δεσμό με τον τόπο καταγωγής τους.
- β) Επωφελούνται και τα παιδιά ανέργων ή άπορων οικογενειών, που εκ των πραγμάτων δεν έχουν την ευκαιρία για συμμετοχή σε ανάλογες δραστηριότητες.
- γ) Αναπτύσσεται πνεύμα συνεργασίας στους συμμετέχοντες, ενώ παράλληλα τα παιδιά κοινωνικοποιούνται, αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, δραστηριοποιούνται, έρχονται σε

άμεση επαφή με το φυσικό περιβάλλον και αναπτύσσουν φιλοπεριβαλλοντική συνείδηση.

δ) Οικονομικό όφελος για τον γυναικείο αγροτουριστικό συνεταιρισμό.

Δράση V: Επιμορφωτικά workshops

Περιγραφή δράσης

Προτείνεται η κατάλληλη, πλήρης και κατανοητή ενημέρωση των ενδιαφερόμενων σε θέματα που αφορούν χρηματοδοτικά προγράμματα, και υποστήριξη από τους αρμόδιους υπαλλήλους Α΄βάθμιου και Β΄βάθμιου Ο.Τ.Α. και του δημοσίου, μέσω επιμορφωτικών workshops. Σε αυτά θα συμμετέχουν προσφέροντας γνώσεις και εμπειρίες γεωπόνοι, κτηνίατροι, δασολόγοι και άλλες ειδικότητες που σχετίζονται με την **παραγωγική αναζωογόνηση** της περιοχής.

Στόχος

Η επιμόρφωση του τοπικού πληθυσμού.

Ανάλογο παράδειγμα

Παρόμοιο εργαστήριο πραγματοποιήθηκε δωρεάν από παραγωγούς και μεταποιητές στο πλαίσιο της 6^{ης} Πανευβοϊκής Γιορτής Οικολογικής Γεωργίας και Χειροτεχνίας (**Εικόνα 65**). Σκοπός του εργαστηρίου αποτέλεσε η γνωριμία με τα βασικά εργαλεία οργάνωσης και διοίκησης, εστιάζοντας στους τομείς της στρατηγικής, των πωλήσεων, του μάρκετινγκ και της επικοινωνίας. Επίσης, έγινε αναφορά σε εργαλεία συμμετοχικής ηγεσίας που βοηθούν στη συλλογική λήψη αποφάσεων, την αποτελεσματικότερη διαχείριση του χρόνου και τη μέγιστη ωφελεία από τη χρησιμοποίηση της συλλογικής νοημοσύνης (enallaktikos.gr, 2016).

Από ποιους

Η διοργάνωση workshops θα πραγματοποιηθεί από την τοπική αυτοδιοίκηση.

Προτεινόμενος χώρος

Η πραγματοποίηση workshops δύναται να λάβει χώρα σε κάποιο από τα αναξιοποίητα κτήρια του Δήμου, όπως το εγκαταλελειμμένο σχολείο στη Κορίτσα.

Συνεργασίες

Σε αυτή τη δράση προτείνεται να συνεργαστούν εκπρόσωποι των αρμόδιων δημόσιων και δημοτικών αρχών, οι πολίτες-ενδιαφερόμενοι και άτομα που επιθυμούν να μεταλαμπαδεύσουν τις ιδιαίτερες γνώσεις και δεξιότητές τους, όπως ομάδες φοιτητών, παραγωγοί και μεταποιητές από άλλες περιοχές, συνεταιριστικές οργανώσεις κ.λπ..

Προϋποθέσεις

Η επιθυμία της τοπικής αυτοδιοίκησης να οργανώσει τα workshops και των ατόμων με τις ιδιαίτερες γνώσεις και δεξιότητες να συμμετέχουν σε αυτές.

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α) Η διοργάνωση σεμιναρίων επιτυγχάνει την επαφή του τοπικού πληθυσμού με νέες μεθόδους και τεχνολογίες και με διαφορετικές απόψεις και ιδέες.
- β) Επανάχρηση του παλαιού, εγκαταλελειμμένου σχολείου.
- γ) Η συμμετοχή γεωπόνων και κτηνιάτρων θα ενισχύσουν και άλλους τομείς, όπως η γεωργία, η κτηνοτροφία, η μελισσοκομία κ.λπ., περιορίζοντας την μονοκαλλιέργεια που διέπει την περιοχή.

Εικόνα 65. Δωρεάν θεματικό, επιμορφωτικό εργαστήριο

ποιος: Εργαστήριο: Αυτοοργάνωση και
Συνεταιριστικό Επιχειρείν
πότε: 16/09/16 14:00
που: Πάρκο Λαού
μέρος:
άλλα: Σε αυτό το εργαστήριο θα γνωρίσουμε
τα βασικά εργαλεία οργάνωσης και
διοίκησης που θα φανούν χρήσιμα σε
όσες και όσους συμμετέχουν σε
συνεταιριστικά εγχειρήματα.

Πηγή: enallaktikos.gr, 2016

❖ Υγεία-πρόνοια

Δράση Ι: Ίδρυση Κέντρου Πρόληψης για την Υγεία (ΚΕΠ Υγείας)

Περιγραφή δράσης

Οι παροχές υγείας στη περιοχή μελέτης είναι περιορισμένες με αποτέλεσμα οι κάτοικοι να αισθάνονται επισφάλεια και να μειώνεται η ελκυστικότητα της περιοχής για μόνιμη και περιοδική διαμονή. Εξάλλου, μέχρι πρότινος, η περιοχή στερείτο ιατρού υπαίθρου και υπάρχει η πιθανότητα να τον στερηθεί μελλοντικά. Για την καθολική αντιμετώπιση του προβλήματος προτείνεται η ίδρυση Κέντρου Πρόληψης για την Υγεία (ΚΕΠ Υγείας) στη Δ.Ε. Φουρνάς. Πρόκειται για έναν ολοκληρωμένο Δημοτικό Φορέα για τη Προληπτική Ιατρική και τη Προαγωγή της Υγείας σε τοπικό επίπεδο. Μέσω των ΚΕΠ Υγείας δίνεται η δυνατότητα στους πολίτες να υποβάλλονται σε εξετάσεις προσυμπτωματικού ελέγχου, ευαισθητοποιούνται σε θέματα υγείας και πρόληψης και ενημερώνονται για τις δυνατότητες πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας της περιοχής τους. Επίσης, οι πολίτες ενημερώνονται σε θέματα α) Σχολικού Εκφοβισμού και Ασφαλούς Διαδικτύου), β) Έλεγχου Καρδιαγγειακού Κίνδυνου και γ) Πρόληψης της Παιδικής Παχυσαρκίας (kepygeias.gr, 2017).

Στόχος

Η προώθηση της προληπτικής ιατρικής και η δημιουργία αισθήματος ασφάλειας σε πολίτες και επισκέπτες.

Ανάλογο παράδειγμα

Αρκετοί Δήμοι συμμετέχουν στο συγκεκριμένο πρόγραμμα, όπως οι Δήμοι Αμαρουσίου, Γαλασίου, Γλυφάδας, Περιστερίου, Αγίων Αναργύρων-Καματερού, Μαραθώνα, Πυλαίας-Χορτιάτη, Θεσσαλονίκης, Λαγκαδάς, Μήλου, Ωρωπού, Ιωαννίνων κ.α., ενώ έχουν ενταχθεί και αρκετοί νέοι Δήμοι που υποστηρίζονται από την Κεντρική Δομή των ΚΕΠ Υγείας και επωφελούνται της τεχνογνωσίας που έχει παραχθεί κατά την διάρκεια του προγράμματος (kepygeias.gr, 2017).

Από ποιους

Ο Δήμος Καρπενησίου είναι αρμόδιος να αναλάβει τη πρωτοβουλία για συμμετοχή στο πρόγραμμα.

Προτεινόμενος χώρος

Ως χώρος φιλοξενίας του ΚΕΠ Υγείας της περιοχής προτείνεται το πρόσφατα ανακαινισμένο ιατρείο στον οικισμό της Βράχας, το οποίο, όπως αναφέρθηκε στην ανάλυση, στερείται ιατρού.

Κόστος

Οι δαπάνες για την υλοποίηση της δράσης περιλαμβάνουν τον απαραίτητο εξοπλισμό (γραφείο, τηλέφωνο, υπολογιστής, σύνδεση με διαδίκτυο, ταμπέλες) και η ετήσια συντήρηση του λογισμικού συστήματος του προγράμματος, το κόστος του οποίου ανέρχεται σε 500€ και ΦΠΑ ετησίως (kepygeias.gr, 2013).

Χρηματοδοτικά εργαλεία

Η ίδρυση των ΚΕΠ Υγείας χρηματοδοτήθηκε από το ΕΣΠΑ 2007-2013. Ωστόσο, ως χρηματοδοτικό εργαλείο δύναται να αξιοποιηθεί το **ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας**.

Ο Ειδικός Στόχος 9 α1: "Αναβάθμιση υποδομών και υπηρεσιών υγείας και κοινωνικών υποδομών" της Επενδυτικής Προτεραιότητας 9α: "Επενδύσεις στις υποδομές υγείας και τις κοινωνικές υποδομές που συμβάλλουν στην εθνική, περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη, μειώνοντας τις ανισότητες όσον αφορά την κατάσταση στον τομέα της υγείας, προωθώντας την κοινωνική ένταξη μέσω βελτίωσης της πρόσβασης σε υπηρεσίες κοινωνικού, πολιτιστικού χαρακτήρα και υπηρεσίες αναψυχής και τη μετάβαση από την ιδρυματική φροντίδα στη φροντίδα της κοινότητας" προβλέπει την αναβάθμιση υφιστάμενων δομών και υποδομών υγείας, κυρίως των ορεινών, νησιώτικων και απομακρυσμένων περιοχών, όπως των περιφερειακών ιατρείων της Περιφέρειας χωρίς να αναφέρει σαν ενδεικτική δράση την ίδρυση ΚΕΠ Υγείας. Η χρηματοδότηση καλύπτεται από Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ).

Νομοθετικό πλαίσιο

Η με αριθ. πρωτ. 1183/8-3-2013 Απόφαση Ένταξης της πράξης «Δημιουργία και δικτύωση δημοτικών κέντρων πρόληψης υγείας (ΚΕΠ Υγείας) για την ανάπτυξη προγραμμάτων πρόληψης και προαγωγής υγείας» και η με αριθ. πρωτ. 4797/24-10-2013 απόφαση τροποποίησης αυτής καθορίζουν την ίδρυση των ΚΕΠ Υγείας. Η Πράξη συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (diavgeia.gov.gr, 2013).

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α) Η δωρεάν παροχή υπηρεσιών υγείας σε ευπαθείς ομάδες.
- β) Η προαγωγή της προληπτικής ιατρικής.
- γ) Η βελτίωση της υγείας των πολιτών που διαμένουν ή επισκέπτονται τη περιοχή μελέτης.
- δ) Η δημιουργία αισθήματος ασφάλειας σε μόνιμους κατοίκους και επισκέπτες.

Δράση II: Χρήση της τηλεϊατρικής

Περιγραφή δράσης

Τηλεϊατρική είναι η χρήση των υπολογιστών και των δικτύων τηλεπικοινωνίας στο χώρο της Ιατρικής επιστήμης, με σκοπό να διευκολύνουν την παροχή ιατρικής φροντίδας από απόσταση. Οι κύριες κατευθύνσεις υπηρεσιών και εφαρμογών της Τηλεϊατρικής είναι η Τηλεκπαίδευση, η Τηλεδιάγνωση, η Τηλεθεραπεία και η Τηλεσυμβουλευτική (Καραστεργίου, 2017). Η Τηλεϊατρική (**Εικόνα 66**) αποτελεί μέθοδο με την οποία επιλύονται σημαντικά θέματα, όπως περιορίζονται οι δαπάνες παροχής υπηρεσιών υγείας, βελτιώνεται η κλινική απόδοση των ασθενών και αποκαθίσταται η κοινωνική ισότητα (Εφαρμογή του Προγράμματος Τηλεϊατρικής, 1992). Επίσης, ενδείκνυται για απομακρυσμένες περιοχές όπως είναι η περιοχή μελέτης, ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι στα Κέντρα Υγείας που μετείχαν στην πρώτη φάση (πειραματική) του Προγράμματος Τηλεϊατρικής του Υπουργείου Υγείας στην Ελλάδα συμπεριλαμβανόταν και το Κέντρο Υγείας Δυτικής Φραγκίστας Νομού Ευρυτανίας, το οποίο λειτούργησε για την χρονική περίοδο 23/11/1990-05/1991 (Καραστεργίου, 2017). Σήμερα το Εθνικό Δίκτυο Τηλεϊατρικής (ΕΔΙΤ) αναπτύσσεται σε απομακρυσμένα και

δυσπρόσιτα Κέντρα Υγείας και Περιφερειακά Ιατρεία με διασύνδεση με μεγάλα νοσοκομεία (υποστηρικτικές μονάδες) και το Κέντρο Συντονισμού των Εφημεριών - Εθνικό Κέντρο Επιχειρήσεων Υγείας κυρίως για νησιά του Αιγαίου (Πρόγραμμα "Δήλος"), αλλά προβλέπεται να επεκταθεί για να καλύψει και τις ανάγκες δυσπρόσιτων περιοχών και στην υπόλοιπη επικράτεια (Μπουλούτζα, 2011).

Προτείνεται, λοιπόν, το Περιφερειακό Ιατρείο Φουρνάς να συμπεριληφθεί στο ΕΔΙΤ, ώστε να αντιμετωπισθεί ολιστικά το σοβαρό και καθοριστικό, για την υγεία και την ασφάλεια των πολιτών, θέμα της υγειονομικής περίθαλψης και να επιτευχθεί ισότητα στη πρόσβαση υπηρεσιών υγείας πολιτών των απομακρυσμένων περιοχών.

Εικόνα 66. Ιατρικός εξοπλισμός μονάδας ΕΔΙΤ

Πηγή: moh.gov.gr, 2014

Στόχος

Η καλύψει της ανάγκης για ισότιμη πρόσβαση στην πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας και την διαρκή και υψηλού επιπέδου εκπαίδευση και κατάρτιση του ιατρικού προσωπικού.

Ανάλογο παράδειγμα

Το Πρόγραμμα Δήλος αναπτύσσεται σε 24 νησιά του Αιγαίου και συντονίζεται από το Νοσοκομείο της Σύρου. Διαθέτει σύστημα τηλεμετρίας του ασθενούς και σύστημα τηλεδιάσκεψης και μπορεί να χρησιμεύσει και για συμβουλευτική ιατρική. Ωστόσο, σήμερα δεν λειτουργεί λόγω μειωμένου ενδιαφέροντος από τους τοπικούς γιατρούς και έλλειψη εκπαίδευσης των εν δυνάμει χρηστών (moh.gov.gr, 2014).

Από ποιους

Η 5^η Υγειονομική Περιφέρεια (ΥΠΕ) Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας αποτελεί τον αρμόδιο φορέα πρότασης της δράσης.

Προτεινόμενος χώρος

Το Περιφερειακό Ιατρείο Φουρνάς.

Χρηματοδοτικά εργαλεία

Το ΕΔΙΤ χρηματοδοτήθηκε από το ΕΣΠΑ 2007-2013. Ωστόσο, ως χρηματοδοτικό εργαλείο δύναται να αξιοποιηθεί το ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας.

Η Επενδυτική Προτεραιότητα 2c: " Ενίσχυση των εφαρμογών ΤΠΕ στον τομέα της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, της ηλεκτρονικής μάθησης, της ηλεκτρονικής ένταξης, του ηλεκτρονικού πολιτισμού και της ηλεκτρονικής υγείας" προβλέπει την προώθηση της ηλεκτρονικής υγείας. Ωστόσο η τηλεϊατρική δεν περιλαμβάνεται στις ενδεικτικές δράσεις. Η χρηματοδότηση των δράσεων της συγκεκριμένης Επενδυτικής Προτεραιότητας καλύπτονται από Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ).

Ο Ειδικός Στόχος 9 α1: "Αναβάθμιση υποδομών και υπηρεσιών υγείας και κοινωνικών υποδομών" της Επενδυτικής Προτεραιότητας 9α: "Επενδύσεις στις υποδομές υγείας και τις κοινωνικές υποδομές που συμβάλλουν στην εθνική, περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη, μειώνοντας τις ανισότητες όσον αφορά την κατάσταση στον τομέα της υγείας, προωθώντας την κοινωνική ένταξη μέσω βελτίωσης της πρόσβασης σε υπηρεσίες κοινωνικού, πολιτιστικού χαρακτήρα και υπηρεσίες αναψυχής και τη μετάβαση από την ιδρυματική φροντίδα στη φροντίδα της κοινότητας" προβλέπει την αναβάθμιση υφιστάμενων δομών και υποδομών υγείας, κυρίως των ορεινών, νησιώτικων και απομακρυσμένων περιοχών, όπως των περιφερειακών ιατρείων της Περιφέρειας.

Επίσης, η Επενδυτική Προτεραιότητα 9ίν: "Βελτίωση της πρόσβασης σε οικονομικά προσιτές, βιώσιμες και υψηλής ποιότητας υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης και των κοινωνικών υπηρεσιών κοινής ωφέλειας" προβλέπει τον συντονισμό της παροχής υπηρεσιών υγείας μεταξύ της πρωτοβάθμιας και της νοσοκομειακής φροντίδας υγείας, μέσω της απόκτησης γνώσεων και ενίσχυσης των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού.

Και οι δύο Επενδυτικές Προτεραιότητες περιλαμβάνονται στον Άξονα Προτεραιότητας 9: "Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκρισης" του **ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας 2014-2020** και η χρηματοδότηση καλύπτεται από Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ).

Συνεργασίες

Η δράση αυτή απαιτεί τη συνεργασία φορέων ώστε όχι μόνο να υλοποιηθεί, αλλά και να αποκτήσει διάρκεια και να αποδώσει.

- Η 5^η Υγειονομική Περιφέρεια (ΥΠΕ) Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας.
- Η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας για την διάθεση και αξιοποίηση των απαιτούμενων χρηματοδοτικών εργαλείων.
- Ο ιατρός υπαίθρου της Δ.Ε. Φουρνάς.

➤ Το ΕΔΙΤ.

Προϋποθέσεις

Το ενδιαφέρον του ιατρού υπαίθρου της περιοχής να εκπαιδευτεί και να καταρτιστεί στο σύστημα Τηλεϊατρικής.

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α) Ισότιμη πρόσβαση στην πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας των κατοίκων της περιοχής μελέτης.
- β) Δημιουργία αισθήματος ασφάλειας σε θέματα υγείας σε μόνιμους και μη κατοίκους και επισκέπτες. Επίσης, η δημιουργία ασφάλειας αποτελεί ισχυρό κίνητρο για παραμονή στη περιοχή και για προσέλκυση νέων ατόμων.
- γ) Βελτίωση της υγείας των κατοίκων και αντιμετώπιση εκτάκτων αναγκών.
- δ) Προσδίδει δυναμική στο Περιφερειακό ιατρείο Φουρνάς και πιθανόν να προσελκύσει ιατρικό προσωπικό μελλοντικά.

Δράση III: Δημιουργία Κέντρου Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων (ΚΗΦΗ)

Περιγραφή δράσης

Δεδομένου του μεγάλου αριθμού ηλικιωμένων που διαμένουν στη περιοχή, της αδυναμίας φροντίδας τους από τις οικογένειες τους λόγω της διαμονής τους στα αστικά κέντρα και του δυσπρόσιτου της περιοχής μελέτης, προτείνεται η δημιουργία Κέντρου Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων, ώστε να εξυπηρετούνται τα ηλικιωμένα άτομα της περιοχής που αδυνατούν να αυτοεξυπηρετηθούν. Τα ΚΗΦΗ παρέχουν στους φιλοξενούμενους φύλαξη, νοσηλευτική υποστήριξη, ανάπαυση και σίτιση κατά τη διάρκεια της ημέρας. Τα ηλικιωμένα άτομα, όπως προέκυψε και από την καταγραφή και ανάλυση των στοιχείων της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας της Δ.Ε. Φουρνάς, συγκρατούν τους οικισμούς από την ερήμωση. Επομένως, απαιτείται η υλοποίηση της πρότασης ώστε η κοινωνική αυτή ομάδα να ανακουφιστεί.

Στόχος

Η φροντίδα των ηλικιωμένων ατόμων της περιοχής μελέτης που αδυνατούν να αυτοεξυπηρετηθούν.

Ανάλογο παράδειγμα

Εντός της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας λειτουργεί ΚΗΦΗ στη Λαμία με σκοπό την ανακούφιση της ευπαθούς αυτής ομάδας (pste.gov.gr, 2017).

Από ποιους

Η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας ή ο Δήμος Καρπενησίου αποτελούν τους αρμόδιους φορείς για την υλοποίηση του εγχειρήματος.

Χρηματοδοτικά εργαλεία

Η επενδυτική προτεραιότητα 9iv: "Βελτίωση της πρόσβασης σε οικονομικά προσιτές, βιώσιμες και υψηλής ποιότητας υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης και των κοινωνικών υπηρεσιών κοινής ωφέλειας" του Άξονα Προτεραιότητας 9: "Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκρισης" του ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας 2014-2020 προτείνει ως παρέμβαση την δημιουργία ΚΗΦΗ, οπότε η απαραίτητη χρηματοδότηση για δημιουργία και λειτουργία μπορεί να εξασφαλιστεί από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ).

Νομοθετικό πλαίσιο

Ο νόμος 2646/1998 προβλέπει και καθορίζει την οργάνωση και λειτουργία του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας (ΦΕΚ 236/Α/1998).

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α) Η φροντίδα και ανακούφιση των ηλικιωμένων ατόμων της περιοχής.
- β) Πιθανόν να αποτελέσει κίνητρο για τους ηλικιωμένους απόδημους να επιστρέψουν στον τόπο καταγωγής τους.
- γ) Δημιουργία αισθήματος ισότητας και ότι οι ηλικιωμένοι που κατοικούν σε γεωγραφικά απομονωμένες περιοχές δεν αποτελούν πολίτες "δεύτερης κατηγορίας".

Δράση IV: Δημιουργία Φαρμακείου

Περιγραφή δράσης

Όπως αναλύθηκε στο τέταρτο κεφάλαιο, η έλλειψη φαρμακείου στη περιοχή αποτελεί σημαντικό αναπτυξιακό περιορισμό αυξάνοντας παράλληλα την επισφάλεια των ηλικιωμένων ατόμων. Προτείνεται, λοιπόν, η δημιουργία κοινωνικού φαρμακείου και η διανομή των φαρμάκων στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες μέσω των υπαλλήλων του προγράμματος "Βοήθεια στο Σπίτι".

Στόχος

Η κάλυψη των φαρμακευτικών αναγκών των κατοίκων και των επισκεπτών της περιοχής.

Ανάλογο παράδειγμα

Κοινωνικά φαρμακεία δραστηριοποιούνται σε πολλούς Δήμους της χώρας με σκοπό την ανακούφιση πολιτών που δεν έχουν την δυνατότητα να καλύψουν τις φαρμακευτικές τους ανάγκες (άστεγους, άνεργους κ.λπ.). Οι πιο πολλές δομές φτιάχτηκαν από εθελοντές χωρίς κρατική χρηματοδότηση, με πρώτες και σημαντικότερες το Μητροπολιτικό Ιατρείο Ελληνικού και τα Κοινωνικά Ιατρεία - Φαρμακεία Πρέβεζας, Θεσσαλονίκης και Πειραιά. Σημαντική είναι και η προσφορά των Γιατρών του Κόσμου και η συνεργασία με Δήμους (enallaktikos.gr, 2017).

Από ποιους

Η δράση δύναται να υλοποιηθεί από τον Δήμο Καρπενησίου και τους τοπικούς και υπερτοπικούς συλλόγους της περιοχής.

Χρηματοδοτικά εργαλεία

Η επενδυτική προτεραιότητα 9iv: "Βελτίωση της πρόσβασης σε οικονομικά προσιτές, βιώσιμες και υψηλής ποιότητας υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης και των κοινωνικών υπηρεσιών κοινής ωφέλειας" του Άξονα Προτεραιότητας 9: "Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκρισης" του ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας 2014-2020 προτείνει ως παρέμβαση την δημιουργία κοινωνικών φαρμακείων, οπότε η απαραίτητη χρηματοδότηση για δημιουργία και λειτουργία μπορεί να εξασφαλιστεί από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ).

Συνεργασίες

Προτείνεται η συνεργασία των συλλόγων με τον Δήμο Καρπενησίου και τον Πανελλήνιο Φαρμακευτικό Σύλλογο, διότι στη Π.Ε. Ευρυτανίας δεν εδρεύει Φαρμακευτικός Σύλλογος. Επίσης, η συνεργασία με τους υπαλλήλους του προγράμματος "Βοήθεια στο Σπίτι" θα συμβάλει ώστε ηλικιωμένα άτομα, που δεν μπορούν να μετακινηθούν, να λαμβάνουν την απαραίτητη φαρμακευτική περίθαλψη.

Νομοθετικό πλαίσιο

Ο νόμος 4368/2016 και η Α3(γ)/ΓΠ/οικ.25132/2016 ΚΥΑ θεσπίζουν το δικαίωμα ελεύθερης πρόσβασης σε όλες τις δημόσιες δομές υγείας για την παροχή νοσηλευτικής και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης σε ανασφάλιστους και σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες.

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α)** Η κάλυψη φαρμακευτικών αναγκών κατοίκων και επισκεπτών.
- β)** Δημιουργία αισθήματος ισότητας και ότι οι κάτοικοι των γεωγραφικά απομονωμένων περιοχών δεν αποτελούν πολίτες "δεύτερης κατηγορίας".

8.2.3. Οικονομική διάσταση

Αναμφισβήτητα ο πρωτογενής τομέας κυριαρχεί στη περιοχή μελέτης. Οι δράσεις στοχεύουν στην αποφυγή της μονοκαλλιέργειας της απασχόλησης με τη δασική υλοτομία και στη «στροφή» σε εναλλακτικές καλλιέργειες αυτοφυών ειδών.

Η υλοποίηση των δράσεων δύναται να πραγματοποιηθεί με ατομική πρωτοβουλία ή με ομαδικές, συνεργατικές πρωτοβουλίες. Στο πλαίσιο εκπόνησης της συγκεκριμένης εργασίας, προτείνεται η δημιουργία ομάδας παραγωγών από άτομα που διαθέτουν τις απαιτούμενες για καλλιέργεια γαίες (ενεργοί ή ηλικιωμένοι), άτομα που επιθυμούν να συνεισφέρουν με την προσωπική τους εργασία ή με την επιστημονική τους γνώση ή με τις ιδιαίτερες δεξιότητες που κατέχουν (μόνιμοι κάτοικοι, νέοι με διάθεση επιστροφής στον τόπο καταγωγής, πρόσφυγες).

Επιπλέον, προτείνεται η συνεργασία με τον αγροτουριστικό συνεταιρισμό γυναικών, η σύσταση του οποίου προτείνεται στην κοινωνική διάσταση, ή και με μεμονωμένους παραγωγούς της περιοχής, όπως για παράδειγμα με κτηνοτρόφους, γεωργούς διαφορετικών καλλιεργειών, μελισσοκόμους κ.α., ώστε να αξιοποιηθεί το ολικό δυναμικό της. Τέλος, σε συνδυασμό με την προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού, πραγματοποιείται διασύνδεση των τριών τομέων παραγωγής (πρωτογενούς, δευτερογενούς, τριτογενούς), γεγονός που προσδίδει ιδιαίτερη δυναμική, με οικονομικά και κοινωνικά οφέλη για τους κατοίκους.

I. Φυτική παραγωγή

Δράση I: Προώθηση εναλλακτικών μορφών καλλιέργειας

❖ Ανάδειξη της τρούφας της περιοχής

Περιγραφή δράσης

Οι κλιματολογικές συνθήκες της περιοχής ενδείκνυται για την καλλιέργεια τρούφας. Η συλλογή από το δάσος (**Εικόνα 67**) δεν δύναται να προσφέρει ικανοποιητικό οικονομικό εισόδημα και για το λόγο αυτό προτείνεται η **καλλιέργειά** της.

Η καλλιέργεια γίνεται με την φύτευση των κατάλληλων δέντρων επιμολυσμένων με το κατάλληλο είδος μύκητα. Τα κυριότερα είδη τρούφας είναι *Tuber magnatum* (λευκή τρούφα), *T. aestivum* και *T. aestivum subsp. uncinatum* (θερινή, μαύρη τρούφα), *T. melanosporum* (μαύρη τρούφα) και *T. Brumale* (χειμωνιάτικη τρούφα). Τα δενδρώδη είδη στα οποία συμβιώνουν είναι: *Quercus pubescens* (χνουδωτή δρυς), *Q. Frainetto* (πλατύφυλλος δρυς), *Q. Ilex* (αριά), *Q. Cerris* (ευθύφλοιος δρυς), *Tilia sp.* (φλαμουριά), *Corylus avellana* (φουντουκιά), *Ostrya carpinifolia* (οστρυά), *Populus sp.* (λεύκη), *Carpinus orientalis* (γαύρος ο ανατολικός), *Cedrus sp.* (κέδρος) και διάφορα είδη πεύκης. Στην Ελλάδα συστήνεται η καλλιέργεια μαύρης τρούφας, διότι είναι λιγότερο απαιτητική, σχετικά σίγουρη και ανταγωνιστική (Διαμαντής, 2005).

Εικόνα 67. Άγρια τρούφα από το δάσος της Φουρνάς

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο Κωνσταντίνου Σφέτσα

Στόχος

Κύριος στόχος της δράσης είναι η αποφυγή της μονοκαλλιέργειας της δασικής υλοτομίας και η «στροφή» σε εναλλακτικές καλλιέργειες.

Ανάλογο παράδειγμα

Παρόμοια δράση πραγματοποιήθηκε από κοινωνικό συνεταιρισμό στην Ξάνθη. Μέσω του προγράμματος "Ενίσχυση Αγροτικού Τομέα" του φιλανθρωπικού οργανισμού της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών η «Αποστολή», ο συνεταιρισμός αναβάθμισε τον εξοπλισμό του και συλλέγει και τυποποιεί τρούφα, την οποία διαθέτει σε συνεργαζόμενα ξενοδοχεία και εστιατόρια σε όλη την Ελλάδα (e-troufa.gr, 2016).

Από ποιους

Στο πλαίσιο εκπόνησης της συγκεκριμένης εργασίας, προτείνεται η δημιουργία ομάδας παραγωγών από άτομα που διαθέτουν τις απαιτούμενες για καλλιέργεια γαίες (ενεργοί ή ηλικιωμένοι), άτομα που επιθυμούν να συνεισφέρουν με την προσωπική τους εργασία ή με την επιστημονική τους γνώση ή με τις ιδιαίτερες δεξιότητες που κατέχουν (μόνιμοι κάτοικοι, νέοι με διάθεση επιστροφής στον τόπο καταγωγής, πρόσφυγες).

Προτεινόμενος χώρος

Για την καλλιέργεια τρούφας μπορούν να αξιοποιηθούν οι δασωμένοι αγροί που παρουσιάζουν σήμερα δασική μορφή, διότι οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις είναι περιορισμένες στη περιοχή μελέτης.

Κόστος

Ουσιαστικά τρεις είναι οι δαπάνες για την εγκατάσταση φυτείας: η προμήθεια δενδρυλλίων, η εγκατάσταση αρδευτικού συστήματος και η εγκατάσταση της περίφραξης, ενώ συστήνεται η εγκατάσταση να γίνεται σε έκταση 3-4 στρεμμάτων (Διαμαντής, 2005). Όσον αφορά στο κόστος εγκατάστασης της φυτείας, οι δαπάνες είναι περιορισμένες και αναφέρονται ενδεικτικά παρακάτω. Σε κάθε περίπτωση, πριν την εγκατάσταση φυτείας, απαιτείται η εκπόνηση κατάλληλης μελέτης.

- Αγορά φυτών: περίπου 750 ευρώ ανά στρέμμα (40 φυτά/στρέμμα X 18.7 ευρώ/φυτό = 748 ευρώ ανά στρέμμα)
- Περίφραξη: από 200 έως 300 ευρώ ανά στρέμμα
- Αγορά εκπαιδευμένου σκύλου, τη χρονιά που αναμένονται οι πρώτες τρούφες: 2.000-3.000 ευρώ (Νάνος, 2012).

Χρηματοδοτικά εργαλεία

Στη περίπτωση που απαιτείται χρηματοδότηση, αυτή μπορεί να πραγματοποιηθεί από το **Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας 2014-2020**, Μέτρο 4: "Επενδύσεις σε υλικά στοιχεία του ενεργητικού", Υπομέτρο 4.1: "Στήριξη για επενδύσεις σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις", Δράση 4.1.1: "Υλοποίηση επενδύσεων που συμβάλλουν στην ανταγωνιστικότητα της εκμετάλλευσης". Το συγκεκριμένο χρηματοδοτικό εργαλείο καλύπτει δαπάνες, όπως αγορά, μεταφορά και εγκατάσταση πολυετών μη ποωδών φυτειών, των οποίων η εγκατάσταση δεν γίνεται με σπορά στον αγρό, την περίφραξη και την διαμόρφωση αγροτεμαχίων. Οι ενισχύσεις για δαπάνες αγοράς και εγκατάστασης πολυετών φυτειών πραγματοποιούνται εφόσον πληρούνται συνολικά οι εξής προϋποθέσεις: α) έχουν διάρκεια παραγωγικής ζωής άνω των 5 ετών, β) η εγκατάστασή τους δε γίνεται με τη χρήση σπόρου και γ) συμπεριλαμβάνονται στην αριθ. 1415/28732/06-03-2013 Υ.Α. που αφορά στον «Καθορισμό προωθούμενων ειδών, ποικιλιών δενδροκηπευτικών καλλιεργειών και λοιπών δραστηριοτήτων» όπως ισχύει κάθε φορά (ΥΠΑΑΤ, 2017). Η τρούφα (ασκομύκητας TRUFFLES), όπως επίσης και το μύρτιλο και η κρασιά, η καλλιέργεια των οποίων προτείνεται παρακάτω, συμπεριλαμβάνονται στη συγκεκριμένη Υ.Α. (ΦΕΚ 574/Β/2013). Επομένως, οι δύο από τις τρεις δαπάνες εγκατάστασης φυτείας τρούφας δύναται να χρηματοδοτηθούν από τη συγκεκριμένη Δράση.

Δικαιούχοι της ανωτέρω χρηματοδότησης μπορεί να είναι φυσικά ή νομικά πρόσωπα, κάτοχοι γεωργικών εκμεταλλεύσεων ή συλλογικά σχήματα, όπως ομάδες παραγωγών, οργανώσεις παραγωγών, αγροτικοί συνεταιρισμοί και ενώσεις αυτών ή Κοιν.Σ.Επ.. Το ποσοστό στήριξης για την περιοχή της Στερεάς Ελλάδας και συγκεκριμένα για την περιοχή μελέτης ως ορεινή περιοχή ανέρχεται σε 60%, τόσο για τις ατομικές, όσο και για τις συλλογικές πρωτοβουλίες (ΥΠΑΑΤ, 2017).

Συνεργασίες

Απαιτείται η συνεργασία όλων των συμμετεχόντων μεταξύ τους. Επίσης, προτείνεται η συνεργασία με τον αγροτουριστικό συνεταιρισμό γυναικών για τη διάθεση των παραγόμενων προϊόντων.

Προϋποθέσεις

Για τη συγκεκριμένη δράση απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η εκπόνηση εδαφολογικών μελετών επί των εκτάσεων που προορίζονται για την καλλιέργεια τρούφας, διότι ο συγκεκριμένος μύκητας αναπτύσσεται σε αλκαλικά εδάφη και η καταλληλότητα του εδάφους είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ποικιλία της τρούφας.

Νομοθετικό πλαίσιο

Σύμφωνα με τον νόμο 4280/2014, για την αξιοποίηση των δασωμένων αγρών για γεωργική και δενδροκομική εκμετάλλευση δεν απαιτούνται τίτλοι ιδιοκτησίας προγενέστεροι της 23ης Φεβρουαρίου 1946, που ως επί το πλείστο δεν υπάρχουν στη περιοχή μελέτης, και συνεπώς οι εκτάσεις αυτές καθίστανται και πάλι αξιοποιήσιμες με την φύτευση δασοπονικών ειδών.

Επίσης, η με αριθ. πρωτ. 1415/28732/06-03-2013 Υ.Α. αφορά στον «Καθορισμό προωθούμενων ειδών, ποικιλιών δενδροκηπευτικών καλλιεργειών και λοιπών δραστηριοτήτων».

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α)** Καταρχήν η καλλιέργεια της τρούφας θα έχει οικονομικά οφέλη για την τοπική κοινωνία. Ανάμεσα στα πλεονεκτήματά της είναι οι περιορισμένες απαιτούμενες καλλιεργητικές φροντίδες, το ελάχιστο κόστος καλλιέργειας, δεν απαιτεί την ύπαρξη ακριβού μηχανολογικού εξοπλισμού, ενδείκνυται για ορεινά αγροτεμάχια, μεταποιείται σε πλήθος προϊόντων κ.α.. Εκτός από την φρέσκια τρούφα, διατίθεται και συσκευασμένη σε φέτες, τριμμένη ή ολόκληρη, ενώ στα μεταποιημένα αγαθά της συγκαταλέγονται η σάλτσα τρούφας, αλάτι αρωματισμένο με τρούφα, μέλι με τρούφα, βούτυρο και λάδι τρούφας, καρπάτσιο τρούφας (**Πίνακας 57**). Η μέση ετήσια στρεμματική της απόδοση ανέρχεται σε 1.000€/στρέμμα (ΥΠΑΑΤ, 2017), ενώ η έναρξη παραγωγής πραγματοποιείται μετά το 5^ο έτος (e-troufa.gr, 2017).
- β)** Εκτάσεις οι οποίες έχουν πλέον δασωθεί καθίστανται και πάλι αξιοποιήσιμες στηρίζοντας την τοπική κοινωνία.
- γ)** Αξίζει να σημειωθεί ότι η συγκεκριμένη καλλιέργεια δεν απαιτεί τη χρήση λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων, θεωρείται βιολογική και συνεπώς έχει, εκτός από οικονομικά, και περιβαλλοντικά οφέλη.
- δ)** Ανάπτυξη συνεργασίας ανάμεσα στα άτομα που συμμετέχουν στην καλλιέργεια, αλλά και με τον προτεινόμενο γυναικείο αγροτουριστικό συνεταιρισμό.

Πίνακας 57. Προϊόντα και τιμές τρούφας

Προϊόν	Τιμή
Κόκκινη σάλτσα με καλοκαιρινή τρούφα	10,80€/180gr
Βούτυρο με 3% μαύρη τρούφα	12,40€/106ml
Ξύδι μπαλσάμικο με μαύρη τρούφα	11,50€/250ml
Ανθός αλατιού με 1% αποξηραμένη μαύρη τρούφα	11,60€/100gr
Έξτρα Παρθένο Ελαιόλαδο με άρωμα μαύρης τρούφας	15,80€/250ml
Καρπάτσιο τρούφας	20€/30gr
Μέλι με τρούφα	16€/110gr

Πηγή: g-troufa.gr, 2017, greatfood.gr, 2017. Ιδία επεξεργασία

❖ Καλλιέργεια μύρτιλου

Περιγραφή δράσης

Στην ίδια περίπτωση αντίληψη δομείται η δράση για την καλλιέργεια μύρτιλου. Το μύρτιλο (*Vaccinium corymbosum*) είναι υψηλός θάμνος, φύεται σε πολύ μεγάλη ποικιλία κλίματος και είναι ανθεκτικός στο ψύχος (ακόμα και σε θερμοκρασίες χαμηλότερες -28° C) (minagric.gr, 2017). Τα προϊόντα του μύρτιλου (καρποί, φύλλα) (**Εικόνα 68**) αποτελούν την πρώτη ύλη σε πολλές βιομηχανίες τροφίμων (χυμοί, μαρμελάδες, αρτοσκευάσματα, εσάνς κ.λπ.), φαρμακοβιομηχανίες, βιομηχανίες καλλυντικών, βιομηχανίες λειτουργικών τροφίμων κ.λπ.. Οι καρποί του είναι πλούσιοι σε αντιοξειδωτικές ουσίες και κατέχει τη 2η θέση μετά το ιπποφαές για την αντιοξειδωτική του δράση (minagric.gr, 2017). Λόγω των αντιοξειδωτικών του ιδιοτήτων και της υψηλής του θρεπτικής αξίας, το μύρτιλο συγκαταλέγεται στις υπερτροφές (superfoods), με συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ως «το βατόμουρο της νιότης και της ζωής», με ευεργετικές επιδράσεις στην υγεία και τον οργανισμό (Παπαδοπούλου, 2016).

Εικόνα 68. Καρποί μύρτιλου

Πηγή: medlabgr.blogspot.com (2015)

Στόχος

Ο κύριος στόχος της δράσης είναι ίδιος με αυτόν που περιγράφεται στην καλλιέργεια της τρούφας, δηλαδή η αποφυγή της μονοκαλλιέργειας της ενασχόλησης με τη δασική υλοτομία και η «στροφή» σε εναλλακτικές καλλιέργειες αυτοφυών ειδών.

Ανάλογο παράδειγμα

Στη χώρα μας ουσιαστικά το μύρτιλο καλλιεργείται από τον Αγροτικό Συνεταιρισμό Βιοκαλλιεργητών και Βιοκτηνοτρόφων Νομού Δράμας με διακριτικό τίτλο «Βιοδράμα». Στα παραγόμενα αγαθά του συνεταιρισμού συγκαταλέγονται το λικέρ, νωπό φρούτο σε κεσεδάκι, πάστα και μαρμελάδα μύρτιλου, χυμό μύρτιλου με ρόδι και φύλλα αποξηραμένα (Αραμπατζή, 2013).

Από ποιους

Η καλλιέργεια μύρτιλου ενδείκνυται για ομάδα παραγωγών, οπότε προτείνεται η συνένωση των ενδιαφερομένων σε ομάδα.

Προτεινόμενος χώρος

Προτείνεται η αξιοποίηση των δασωμένων αγρών που παρουσιάζουν δασική μορφή σήμερα. Για την επιλογή της εγκατάστασης της φυτείας πρέπει να ληφθούν υπόψη πολλοί παράγοντες. Σημαντικότερος θεωρείται η προσαρμοστικότητα της ποικιλίας στις ιδιότητες του εδάφους και στο κλίμα της περιοχής (minagric.gr, 2017).

Κόστος

Ενδεικτικά οικονομικά στοιχεία της φυτείας αναφέρονται στον **Πίνακα 58**.

Πίνακας 58. Ενδεικτικά οικονομικά στοιχεία φυτείας μύρτιλου

Οικονομικά στοιχεία	Τιμές
Εγκατάσταση	1.000-1.200€/στρέμμα
Ετήσιο κόστος καλλιέργειας, συντήρησης και συγκομιδής	2.000-2.200€/στρέμμα
Έσοδα	4.000-5.000€/στρέμμα
Οικονομικό όφελος	2.000-2.800€/στρέμμα

Πηγή: minagric.gr (2017). Ιδία επεξεργασία

Χρηματοδοτικά εργαλεία

Σχετικά με την απαραίτητη χρηματοδότηση, ισχύουν τα αναφερόμενα στην καλλιέργεια τρούφας.

Συνεργασίες

Οι συνεργασίες που προτείνονται είναι ανάλογες αυτών που περιγράφονται στη καλλιέργεια της τρούφας.

Νομοθετικό πλαίσιο

Το νομοθετικό πλαίσιο της δράσης είναι ανάλογο της πρότασης-δράσης για την καλλιέργεια τρούφας.

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α) Καταρχήν η δράση έχει οικονομικά οφέλη για την τοπική κοινωνία. Ενδεικτικές τιμές μεταποιημένων αγαθών προς πώληση, αναφέρονται στον **Πίνακα 58**. Σε πλήρη καρποφορία τα φυτά εισέρχονται στο πέμπτο έτος και παράγουν επί 15-20 έτη (minagric.gr, 2017).
- β) Ανάπτυξη ομαδοσυνεργατικού πνεύματος και δραστηριοποίηση των μόνιμων κατοίκων.

Πίνακας 59. Ενδεικτικές τιμές μεταποιημένων αγαθών προς πώληση

Προϊόν	Τιμή
Νωπό φρούτο σε κεσεδάκι	3,90€/125gr
Πάστα μύρτιλο	5,00€/220gr
Βιολογική μαρμελάδα μύρτιλο	6,30€/240gr
Χυμός Νέκταρ Μύρτιλο με Μέλι	2,30€/200ml
Φύλλα Μύρτιλου-Αφέψημα	2,70€/20gr

Πηγή: ecoblueberries.com, 2017, livingbio.gr, 2017. Ιδία επεξεργασία

❖ Κρανιά

Περιγραφή δράσης

Η συγκεκριμένη δράση προωθεί την καλλιέργεια της κρανιάς. Όπως προαναφέρθηκε στο κεφάλαιο 4, η κρανιά ευδοκίμει στη περιοχή μελέτης και αποτελεί ένα από τα είδη που η αξιοποίησή του προσδίδει οικονομικά οφέλη. Το αυτόχθονο, μακρόβιο φυλλοβόλο δένδρο ευδοκίμει σχεδόν σε όλα τα είδη των εδαφών, αντέχει σε χαμηλές θερμοκρασίες (-30°C) και δεν προσβάλλεται από έντομα και φυτονόσους, δηλαδή ενδείκνυται για βιολογική καλλιέργεια (Διαμαντής, 2017).

Τα κράνα (**Εικόνα 69**) έχουν υψηλή περιεκτικότητα σε αντιοξειδωτικά (πλέον των 4 φλαβονοειδών), ανθοκυάνες και φαινολικά παράγωγα κατά την περίοδο ανάπτυξης και ωρίμανσης των καρπών (Διαμαντής, 2017). Οι καρποί, ο φλοιός, οι βλαστοί και οι ρίζες χρησιμοποιούνται στην φαρμακευτική. Το ξύλο της κρανιάς χρησιμοποιείται στην κατασκευή διαφόρων μικροκατασκευών και εργαλείων (μπαστούνια, γκλίτσες, βέργες, πίτες, κ.λπ.). Από τον φλοιό προέρχεται κόκκινη βαφή, την οποία χρησιμοποιούσαν παλαιότερα για τη βαφή δερμάτων. Θεωρείται πολύ όμορφο καλλωπιστικό φυτό που αξιοποιείται και στην κηποτεχνία (symagro.com, 2017).

Οι καρποί διατηρούνται νωποί σε ψυγεία (2°C) για διάστημα δύο μηνών και πωλούνται ως νωποί, αλλά και σε καταψύκτες για μεγάλα χρονικά διαστήματα και πωλούνται ως κατεψυγμένοι. Επί πλέον, οι καρποί αφού αποξηρανθούν μπορούν να πωληθούν σε μορφή σταφίδας (Σπανός, 2016). Ορισμένα από τα προϊόντα μεταποίησης των κράνων είναι το συμπυκνωμένο εκχύλισμα κράνων, το λικέρ κράνων, η μαρμελάδα και το κρανοποτό (agronews.gr, 2011).

Εικόνα 69. Καρποί και φύλλωμα κρανιάς

Πηγή: symagro.com (2017)

Στόχος

Ο κύριος στόχος της δράσης είναι ίδιος με αυτόν που περιγράφεται στην καλλιέργεια της τρούφας, δηλαδή η αποφυγή της μονοκαλλιέργειας της απασχόλησης με τη δασική υλοτομία και η «στροφή» σε εναλλακτικές καλλιέργειες αυτοφυών ειδών.

Ανάλογο παράδειγμα

Αρκετοί μεμονωμένοι παραγωγή ξεκίνησαν την καλλιέργειά της στη Βόρειο Ελλάδα, τη Πελοπόννησο και τη Κρήτη. Ενδιαφέρον έχουν παρουσιάσει και παραγωγοί από άλλες περιοχές της Ελλάδας, που έχουν εκτάσεις σε ορεινές και ημιορεινές περιοχές, οι οποίες ήταν ακαλλιέργητες επί σειρά πολλών ετών (Νάνος, 2012).

Από ποιους

Προτείνεται η δημιουργία ομάδας παραγωγών, όπως και στη καλλιέργεια τρούφας.

Προτεινόμενος χώρος

Προτείνεται η αξιοποίηση των δασωμένων αγρών που παρουσιάζουν δασική μορφή σήμερα, όπως και στη περίπτωση της καλλιέργειας τρούφας και μύρτιλου.

Κόστος

Το κόστος ανά στρέμμα είναι χαμηλό. Ουσιαστικά το πρώτο έτος επιβαρύνεται με την αγορά των φυταρίων και την περιφραγή για προστασία των φυτών από τα ζώα. Τα δενδρύλλια (εάν είναι ηλικίας 3 ετών) μετά από τέσσερα έως έξι έτη, ανάλογα με την ποικιλία του φυτού, τις κλιματικές και εδαφικές συνθήκες, αρχίζουν να καρποφορούν και η παραγωγή αυξάνεται σταδιακά ανά έτος (το μέγιστο της παραγωγής αρχίζει μετά το 10^ο έτος). Το κόστος αγοράς των φυταρίων κυμαίνεται ανάλογα με την ηλικία (3-5 ευρώ σε σημερινές τιμές). Το πλήθος των φυτών που θα φυτευτούν κυμαίνεται από 40 έως 90 φυτά στο στρέμμα (Σπανός, 2016).

Χρηματοδοτικά εργαλεία

Σχετικά με την απαραίτητη χρηματοδότηση, ισχύουν τα αναφερόμενα στην καλλιέργεια τρούφας.

Συνεργασίες

Οι συνεργασίες που προτείνονται είναι ανάλογες αυτών που περιγράφονται στη καλλιέργεια της τρούφας.

Νομοθετικό πλαίσιο

Το νομοθετικό πλαίσιο της δράσης είναι ανάλογο της καλλιέργειας τρούφας.

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α)** Η δράση έχει οικονομικά οφέλη για την τοπική κοινωνία. Η απόδοση κυμαίνεται 500 έως 3.000 κιλά/στρέμμα, ενώ οι τιμές πώλησης των καρπών στη διεθνή αγορά (Ευρώπη, Αμερική, Ρωσία) κυμαίνονται από 4-6€/κιλό οι νωποί, 5-7€/κιλό οι κατεψυγμένοι και 15-25 €/κιλό οι αποξηραμένοι. Οι τιμές του χυμού κυμαίνεται από 7-8€/κιλό και του λικέρ από 40-80€/λίτρο (Σπανός, 2016).
- β)** Ανάπτυξη ομαδοσυνεργατικού πνεύματος και δραστηριοποίηση των μόνιμων κατοίκων.

Δράση II: Αξιοποίηση των αυτοφυών αρωματικών-φαρμακευτικών Φυτών

Περιγραφή δράσης

Το οικονομικό όφελος από την καλλιέργεια αρωματικών-φαρμακευτικών φυτών στη περιοχή μελέτης είναι περιορισμένο, διότι οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις διακρίνονται από μικρό εμβαδόν, κατακερματισμό του κλήρου και το κυριότερο, από έντονη δάσωση. Για το λόγο αυτό προτείνεται η συλλογή αυτοφυών αρωματικών-φαρμακευτικών φυτών από τα μέλη του αγροτουριστικού συνεταιρισμού γυναικών, αλλά σε περιορισμένες ποσότητες. Η συλλογή για κάλυψη ατομικών αναγκών ή για εμπορικούς σκοπούς δεν υπόκεινται σε περιορισμούς για τη συγκεκριμένη περιοχή. Ωστόσο, κατά τη συλλογή πρέπει να αποφεύγεται η εκρίζωση και να μην πραγματοποιείται κατά τη διάρκεια της ανθοφορίας τους. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αύξηση της συλλογής λόγω της χρηματοπιστωτικής κρίσης. Μάλιστα, μεγάλες ποσότητες διακινούνται παράνομα μέσω διαδικτύου (Λιάλιος, 2014). Η παράνομη συλλογή έχει δυσμενείς συνέπειες στη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Επομένως, η συλλογή για εμπορικούς σκοπούς πρέπει να πραγματοποιείται με βάση τις **επιτρεπόμενες ποσότητες** που υποδεικνύει η Δασική Υπηρεσία και με **σεβασμό στο φυσικό περιβάλλον**.

Τα αρωματικά-φαρμακευτικά φυτά χρησιμοποιούνται είτε ως φυτικό υλικό, ξερό ή χλωρό, είτε μεταποιημένα σε αιθέριο έλαιο. Τα ξηρά φυτικά μέρη (δρόγες) χρησιμοποιούνται για την παρασκευή ροφημάτων, στην βιομηχανία τροφίμων και ποτών, στην κονσερβοποιία, στη ζαχαροπλαστική, καθώς και για τη λήψη ορισμένων φαρμακευτικών ουσιών. Επίσης, χρησιμοποιούνται και στη μαγειρική προσδίδοντας μοναδική γεύση στη τοπική κουζίνα. Ιδιαίτερα διαδεδομένη είναι η χρήση των αιθέριων ελαίων. Πρόκειται για μείγμα ουσιών που υπάρχουν στο φυτό και λαμβάνονται από αυτό σε πολύ συμπυκνωμένη μορφή. Κάθε αιθέριο έλαιο έχει χαρακτηριστική οσμή και ξεχωριστές ιδιότητες που οφείλονται στα συστατικά του, τα οποία μπορεί να είναι και εκατοντάδες. Ανάμεσα στις διάφορες μεθόδους παραλαβής αιθέριων ελαίων, η πιο δημοφιλής είναι η απόσταξη (Μαλούπα et al., 2012).

Στόχος

Ο κύριος στόχος της δράσης είναι η αποφυγή της μονοκαλλιέργειας της ενασχόλησης με τη δασική υλοτομία και η προώθηση της αξιοποίησης των δευτερευόντων αγαθών του δάσους.

Ανάλογο παράδειγμα

Παράδειγμα συνεταιρισμού γυναικών που ασχολείται με την τυποποίηση και διάθεση αρωματικών φυτών αποτελεί ο συνεταιρισμός "Η ΑΛΟΠΗ" στο Μουζάκι Καρδίτσας (sgialopi.blogspot.gr, 2017). Σύμφωνα με τηλεφωνική επικοινωνία με μέλος του συνεταιρισμού, η συλλογή και αποξήρανση πραγματοποιείται από άτομο που διαμένει σε ορεινή περιοχή, με το οποίο ο συνεταιρισμός συνεργάζεται. Τα μέλη ασχολούνται με την τυποποίηση, διάθεση και προβολή των αρωματικών φυτών και συγκεκριμένα με τσάι του βουνού, ρίγανη και μέντα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρθηκε, οι ποσότητες είναι περιορισμένες, αλλά υπάρχει αυξημένη ζήτηση λόγω του βιολογικού χαρακτήρα και του

παραδοσιακού τρόπου αποξήρανσης που διατηρεί τις ιδιότητές τους, προσδίδοντας έντονη μυρωδιά και γεύση, συμβάλλοντας στο εισόδημα του συνεταιρισμού.

Από ποιους

Ο γυναικείος αγροτικός συνεταιρισμός γυναικών, η σύσταση του οποίου περιγράφεται στη κοινωνική διάσταση, προτείνεται να ασχοληθεί με την συγκεκριμένη δράσης.

Κόστος

Σχετικά με τις δαπάνες του μηχανολογικού εξοπλισμού (**Πίνακας 60**), το μεγαλύτερο κόστος είναι η αγορά του αποστακτήρα, ενώ εκτός του εξοπλισμού μεγάλο έξοδο αποτελεί η κατασκευή της ίδιας της εγκατάστασης (με πάνελ) (Διαμαντόπουλος, 2016).

Πίνακας 60. Δαπάνες του μηχανολογικού εξοπλισμού

Μηχάνημα/εγκατάσταση	Κόστος
Αποστακτήρας	20.000-25.000€
Τριφτηκό μηχάνημα	12.000€
Μηχανικά κόσκινα	2.000-3.000€
Παρασκευαστήριο	2.000-3.000€
Συσκευασίες για τυποποίηση	0,17-0,18 €/τεμάχιο

Πηγή: Διαμαντόπουλος, 2016

Επισημαίνεται ότι οι δαπάνες μηχανολογικού εξοπλισμού μπορούν να μειωθούν στο ελάχιστο, διότι η αποξήρανση μπορεί να γίνεται με τον παραδοσιακό τρόπο¹¹ (**Εικόνα 70**). Όσον αφορά στη παραγωγή των αιθέριων ελαίων, αυτή κοστίζει πολύ ακριβά, διότι η απόδοσή τους είναι πολύ μικρή σε σχέση με την αποστασόμενη ή εκχυλιζόμενη ποσότητα φυτού. Επίσης, άλλα αιθέρια έλαια κοστίζουν περισσότερο και άλλα λιγότερο (Αντωνιάδου, 2013).

¹¹ Κατά τον παραδοσιακό, φυσικό τρόπο, τα βότανα τοποθετούνται σε σκοτεινό χώρο, χωρίς υγρασία και αεριζόμενο. Ανάλογα με το βότανο, δένεται σε ματσάκια και κρεμείται ανάποδα (φασκόμηλο, μελισσόχορτο, λουίζα κ.λπ.) ή απλώνεται σε λεπτές στιβάδες πάνω σε λεκάνες με σήτα (θυμάρι, χαμομήλι κ.λπ.). Ο χρόνος που απαιτείται εξαρτάται από το βότανο και επιπλέον από την θερμοκρασία του χρόνου, μέχρι τα φύλλα του να θρυμματίζονται και οι βλαστοί του να σπάνε. Έπειτα ακολουθεί η αποθήκευση, η οποία γίνεται χειρωνακτικά σε γυάλινο ή πήλινο δοχείο για προστασία από την υγρασία (botanokipos.blogspot.gr, 2011).

Εικόνα 70. Ξήρανση ανθοταξιών σιδερίτη με παραδοσιακό τρόπο

Πηγή: herbsgreece.blogspot.gr (2016)

Προϋποθέσεις

Η χορήγηση των απαιτούμενων αδειών συλλογής αρωματικών-φαρμακευτικών φυτών από τη Δασική Υπηρεσία.

Νομοθετικό πλαίσιο

Το Π.Δ. 67/81 αφορά στη προστασία της αυτοφυούς χλωρίδας, ενώ οι Κοινές Υπουργικές Αποφάσεις 115276/44/05-01-2011 και 125188/246/22-01-2013 καθορίζουν την εμπορία της αυτοφυούς χλωρίδας. Οι δασικές υπηρεσίες ρυθμίζουν την συλλογή και προστασία των αρωματικών φυτών, καρπών και μυκήτων στη περιοχή αρμοδιότητάς του με δασικές ρυθμιστικές διατάξεις. Το Δασαρχείο Φουρνάς δεν έχει εκδώσει κάποια σχετική με την συλλογή και εμπορία της αυτοφυούς χλωρίδας απόφαση.

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α) Ο παραδοσιακός τρόπος ξήρανσης και η σχεδόν μηδενική ρύπανση της περιοχής προσδίδουν μεγαλύτερη αξία πώλησης των αρωματικών φυτών με οικονομικά οφέλη για τον γυναικείο συνεταιρισμό. Στον **Πίνακα 61** αναφέρονται ενδεικτικές τιμές χονδρικής πώλησης ορισμένων αρωματικών-φαρμακευτικών φυτών που απαντώνται στη περιοχή μελέτης ως αυτοφυή.
- β) Ενίσχυση της δράσης του γυναικείου συνεταιρισμού.

Πίνακας 61. Ενδεικτικές τιμές χονδρικής πώλησης αρωματικών-φαρμακευτικών φυτών

Φυτό	€/κιλό	Φυτικό μέρος
Melissa officialis (μελισσόχορτο)	10	φύλλο
Origanum vulgare (ρίγανη)	8	φύλλο
Sideritis sp. (τσάι του βουνού)	8	φύλλο

Πηγή: Πολυσιού, 2016

II. Κτηνοτροφική παραγωγή

Δράση I: Ανάπτυξη της κτηνοτροφίας

Περιγραφή δράσης

Η περιορισμένη ανάπτυξη της κτηνοτροφίας και τα χαμηλά (σχεδόν μηδενικά) ποσοστά ρύπανση της περιοχής ευνοούν την ανάπτυξη της **βιολογικής κτηνοτροφίας**. Οικογένειες με περιορισμένα εισοδήματα ή με άνεργα μέλη μπορούν να στραφούν στην ανάπτυξη μικρών, οικογενειακών εκμεταλλεύσεων παράγοντας, τυποποιώντας και διαθέτοντας τα δικά τους βιολογικά προϊόντα. Το δάσος της περιοχής μελέτης μπορεί να διαθέσει τη πρώτη ύλη-βιομάζα για την ανάπτυξη της κτηνοτροφίας με πολλαπλά οφέλη, όπως αναλύθηκε σε προηγούμενα κεφάλαια.

Το γεγονός της πιθανής ανάδειξης του τοπικού παραδοσιακού τυριού της Ευρυτανίας "τσαλαφούτι" ως Π.Ο.Π. παρέχει επιπλέον κίνητρο για την ενασχόληση με την κτηνοτροφία. Η προτίμηση του παραδοσιακού τρόπου παρασκευής των παραγόμενων γαλακτοκομικών προϊόντων προσδίδει σε αυτά επιπλέον αξία και ωφελιμότητα. Τέλος, με κατάλληλη διάθεση και προβολή, τα βιολογικά κτηνοτροφικά προϊόντα αποτελούν εν δυνάμει προοπτική.

Στόχος

Η ανάπτυξη της βιολογικής κτηνοτροφίας και περιορισμός της μονοκαλλιέργειας της δασικής υλοτομίας.

Ανάλογο παράδειγμα

Αρκετές μικρής κλίμακας, οικογενειακές επιχειρήσεις ασχολούνται με την βιολογική κτηνοτροφία στην χώρα μας.

Από ποιους

Μικρές ομάδες παραγωγών ή οικογένειες μπορούν να στραφούν στην βιολογική κτηνοτροφία και τη μικρής κλίμακας μεταποίηση. Προς την βιολογική κτηνοτροφία μπορούν να στραφούν και κτηνοτρόφοι της περιοχής με μετατροπή της κτηνοτροφικής τους εκμετάλλευσης σε βιολογική.

Προτεινόμενος χώρος

Όλη η Δ.Ε Φουρνάς.

Χρηματοδοτικά εργαλεία

Το ΠΑΑ 2014-2020 ενισχύει την **βιολογική κτηνοτροφία** (βοοτροφία, αιγοτροφία, προβατοτροφία) ως εξής:

- ✓ Η μετατροπή υφιστάμενης κτηνοτροφικής εκμετάλλευσης από συμβατική σε βιολογική ενισχύεται μέσω της Δράσης 11.1.2: "Ενισχύσεις για τη μετατροπή σε βιολογικές πρακτικές και μεθόδους παραγωγής στην κτηνοτροφία", του Υπομέτρου 11.1: "Ενισχύσεις για τη μετατροπή σε βιολογικές πρακτικές και μεθόδους", του Μέτρου 11: "Βιολογική Γεωργία και Κτηνοτροφία".

- ✓ Η διατήρηση κτηνοτροφικής εκμετάλλευσης ενισχύεται μέσω της Δράσης 11.2.2: "Ενισχύσεις για τη διατήρηση σε βιολογικές πρακτικές και μεθόδους παραγωγής στην κτηνοτροφία", του Υπομέτρου 11.2: "Ενισχύσεις για τη διατήρηση σε βιολογικές πρακτικές και μεθόδους" του Μέτρου 11: "Βιολογική Γεωργία και Κτηνοτροφία".
Το μέγιστο ύψος της ενίσχυσης παρουσιάζεται στον **Πίνακα 62**.

Πίνακας 62. Μέγιστο ύψος ενίσχυσης βιολογικής κτηνοτροφίας

Κατηγορία ζώου	Μέγιστο Ύψος Ενίσχυσης €/Ha/έτος	
	Νεοεισερχόμενοι	Υφιστάμενοι
Αιγοπρόβατα	211	247
Βοοειδή με κρεατοπαραγωγική/ μικτή κατεύθυνση	267	280
Βοοειδή με γαλακτοπαραγωγική κατεύθυνση	333	347

Πηγή: minagric.gr (2017). Ιδία επεξεργασία

Επισημαίνεται ότι οι δικαιούχοι των δράσεων του Μέτρου 11 δύνανται να υποβάλλουν αίτηση στήριξης για την ίδια εκτροφή ζώων και στις δράσεις του Μέτρου 10: "Γεωργοπεριβαλλοντικά και κλιματικά μέτρα" (Δράσεις 10.1.5 και 10.1.9) καθώς και στις δράσεις του Μέτρου 14: "Καλή μεταχείριση των ζώων" (14.1 και 14.4) (minagric.gr, 2017). Η **οικοτεχνική δραστηριότητα** ενισχύεται μέσω του Μέτρου 6.2: "Εκκίνηση μη γεωργικής επιχειρηματικής δραστηριότητας στις αγροτικές περιοχές" του **ΠΑΑ 2014-2020**. Μάλιστα το συγκεκριμένο Μέτρο δίνει προτεραιότητα σε κοινότητες με διαρθρωτικά προβλήματα, όπως είναι οι ορεινές και οι πολύ μικρές.

Συνεργασίες

Οι οικογενειακές εκμεταλλεύσεις μπορούν να συνεργαστούν και με άλλους τοπικούς παραγωγούς.

Μικρά, τοπικής εμβέλειας παντοπωλεία, που σέβονται τον παραγωγό και τον αγοραστή, μπορούν να φιλοξενήσουν τα τοπικά κτηνοτροφικά προϊόντα έναντι χαμηλού αντιτίμου. Παντοπωλεία που φιλοξενούν προϊόντα μικρών, οικογενειακών και συνεταιριστικών επιχειρήσεων βρίσκονται και σε γειτονικούς νομούς, όπως η Καρδίτσα.

Νομοθετικό πλαίσιο

Όσον αφορά στην οικοτεχνία, ο νόμος 4235/2014 και η με αριθ. πρωτ. 4912/120862/2015 Υπουργική Απόφαση, όπως αυτή τροποποιήθηκε και ισχύει, παρέχουν τη δυνατότητα στον επαγγελματία αγρότη και στα μέλη της οικογένειάς του να κάνουν παραγωγή τροφίμων, μεταποιώντας τα αγροτικά προϊόντα δικής του παραγωγής. Τα τρόφιμα αυτά παρασκευάζονται στο χώρο της αγροτικής εκμετάλλευσης ή της αγροτικής κατοικίας (minagric.gr, 2017).

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α) Ανάπτυξη της μεταποίησης, μικρής κλίμακας, κτηνοτροφικών προϊόντων και οικονομική ενίσχυση της οικογένειας.
- β) Σύσφιξη των δεσμών των μελών της οικογένειας και ενίσχυση του ρόλου της γυναίκας.
- γ) Συγκράτηση των νέων στον τόπο καταγωγής.
- δ) Ανάδειξη των τοπικών προϊόντων και δεσμάτων.
- ε) Εξωστρέφεια και συνεργασία και με επιχειρήσεις εκτός Π.Ε..

Δράση II: Ανάπτυξη της μελισσοκομίας

Περιγραφή δράσης

Παρά το γεγονός ότι στη περιοχή μελέτης παράγεται μεγάλη ποσότητα και καλής ποιότητας μέλι, δεν πραγματοποιείται τυποποίηση και διάθεση, αλλά κατευθείαν διοχετεύεται σε εταιρεία στην Αθήνα. Αν και η ενέργεια αυτή εξασφαλίζει σίγουρο εισόδημα στον μελισσοκόμο, εντούτοις η τυποποίηση και διάθεση από τον ίδιο και σε συνεργασία με τους υπόλοιπους, μικρότερους παραγωγούς της περιοχής θα είχε ατομικά και συνολικά οικονομικά οφέλη.

Αρχικά προτείνεται τμήμα της παραγόμενης ποσότητας να τυποποιείται και να διατίθεται από ομάδα παραγωγών μελισσοκόμων, ώστε να μην δημιουργηθεί ανασφάλεια ως προς το αποτέλεσμα της δράσης. Λόγω της γεωγραφικής απομόνωσης της περιοχής (μεγάλη απόσταση από βιομηχανίες, αστικά κέντρα, αυτοκινητοδρόμους) και της ύπαρξης αυτοφύους βλάστησης (Θρασυβούλου, 2017), το παραγόμενο μέλι μπορεί, μέσω της προβλεπόμενης διαδικασίας, να θεωρείται βιολογικό.

Επιπροσθέτως, η αναγνώριση του μελιού και των λοιπών προϊόντων μελισσοκομίας ως Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης¹² (ΠΟΠ), Προστατευόμενης Γεωγραφικής Ένδειξης¹³ (ΠΓΕ) ή Προϊόν Ορεινής Παραγωγής¹⁴ θα ενίσχυε την δυναμικότητά του με οικονομικά οφέλη για την ομάδα παραγωγών.

¹² Ως «ονομασία προέλευσης» νοείται η ονομασία που ταυτοποιεί ένα προϊόν:

α) το οποίο κατάγεται από συγκεκριμένο τόπο, περιοχή ή, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, χώρα·
β) του οποίου η ποιότητα ή τα χαρακτηριστικά οφείλονται κυρίως ή αποκλειστικά στο ιδιαίτερο γεωγραφικό περιβάλλον που συμπεριλαμβάνει τους εγγενείς φυσικούς και ανθρώπινους παράγοντες· και
γ) του οποίου όλα τα στάδια της παραγωγής εκτελούνται εντός της οριοθετημένης γεωγραφικής περιοχής (minagric.gr, 2017).

¹³ Ως «γεωγραφική ένδειξη» νοείται η ονομασία που ταυτοποιεί ένα προϊόν:

α) το οποίο κατάγεται από συγκεκριμένο τόπο, περιοχή ή χώρα·
β) του οποίου ένα συγκεκριμένο ποιοτικό χαρακτηριστικό, η φήμη ή άλλο χαρακτηριστικό μπορεί να αποδοθεί κυρίως στη γεωγραφική του προέλευση· και

Στόχος

Η ανάπτυξη της μελισσοκομίας και η ανάδειξη των προϊόντων της ως ΠΟΠ ή ΠΓΕ ή Προϊόν Ορεινής Παραγωγής.

Ανάλογο παράδειγμα

Το Μέλι Ελάτης Μαινάλου Βανίλια είναι το μοναδικό μέλι που έχει αναγνωριστεί ως ΠΟΠ (minagric.gr, 2013).

Από ποιους

Από ομάδα παραγωγών μελισσοκομίας.

Χρηματοδοτικά εργαλεία

Το Υπομέτρο 4.2: "Στήριξη για επενδύσεις στην μεταποίηση/ εμπορία και/ή ανάπτυξη γεωργικών προϊόντων" του ΠΑΑ 2014-2020 καλύπτει δαπάνες που αφορούν στη μεταποίηση και εμπορία προϊόντων του αγροδιατροφικού τομέα, όπως το μέλι. Η ένταξη της ενίσχυσης για τις λιγότερες αναπτυγμένες περιφέρειες ανέρχεται στο 50% της επιλέξιμης δαπάνης. Στο πλαίσιο του Υπομέτρου ενισχύονται ενδεικτικά δαπάνες που αφορούν στις εξής κατηγορίες: απόκτηση πιστοποιητικών από αρμόδιους οργανισμούς (όπως ISO, HACCP), δαπάνες εξοπλισμού, μελέτες, δημιουργία αναγνωρίσιμου σήματος (ετικέτας) του προϊόντος, γενικές δαπάνες (όπως αμοιβές μηχανικών, συμβούλων, και έκδοση αναγκαίων αδειοδοτήσεων), κατασκευή, απόκτηση ή βελτίωση της ακίνητης περιουσίας.

Επίσης, το Υπομέτρο 1.1: "Στήριξη για δράσεις επαγγελματικής κατάρτισης και απόκτησης προσόντων" του ΠΑΑ 2014-2020 αφορά στην **επιμόρφωση και κατάρτιση** σε πεδία όπως χρηματοοικονομική διαχείριση εκμεταλλεύσεων, χρήση νέων τεχνολογιών, εξειδικευμένες γνώσεις σχετικά με τις ανάγκες της εκμετάλλευσης, ορθή διαχείριση των φυσικών πόρων και ασφάλεια της εργασίας στην ύπαιθρο κ.α.. Το Υπομέτρο καλύπτει δαπάνες μετακίνησης, διαμονής και διαβίωσης των συμμετεχόντων.

Συνεργασίες

Απαιτείται η συνεργασία των τοπικών παραγωγών μελισσοκομίας.

Νομοθετικό πλαίσιο

Ο Κανονισμός Ε.Κ. 1804/1999 περιλαμβάνει τις αρχές της βιολογικής μελισσοκομίας (θέση μελισσοκομείων, καταγωγή μελισσών, διατροφή, πρόληψη νόσων και κτηνιατρικές αγωγές, χαρακτηριστικά κυψελών κ.λπ.) (ellinikomeli.gr, 2011). Επίσης, ο Κανονισμός (ΕΕ) 1151/2012 αφορά στα συστήματα ποιότητας των γεωργικών προϊόντων και τροφίμων (minagric.gr, 2012).

γ) του οποίου ένα τουλάχιστον από τα στάδια της παραγωγής εκτελείται εντός της οριοθετημένης γεωγραφικής περιοχής (minagric.gr, 2017).

¹⁴ Ο όρος «προϊόν ορεινής παραγωγής» χρησιμοποιείται μόνο προς περιγραφή προϊόντων που προορίζονται για ανθρώπινη κατανάλωση και τα οποία:

α) τόσο οι πρώτες ύλες όσο και οι ζωοτροφές για τα ζώα εκτροφής προέρχονται κυρίως από ορεινές περιοχές
β) στην περίπτωση μεταποιημένων προϊόντων, η μεταποίηση λαμβάνει επίσης χώρα σε ορεινές περιοχές.

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α)** Ανάδειξη των προϊόντων μελισσοκομίας ως βιολογικών, ΠΟΠ ή ΠΓΕ ή Προϊόν Ορεινής Παραγωγής.
- β)** Προάγει την συνεργασία και την ανάπτυξη ομαδοσυνεργατικού πνεύματος προς έναν κοινό στόχο.
- γ)** Οικονομικά οφέλη για την τοπική κοινωνία.
- δ)** Περιορισμός της μονοκαλλιέργειας της υλοτομίας, συγκράτηση του τοπικού, νεαρής ηλικίας, πληθυσμού.

III. Τουρισμός

Δράση I: Προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού

Εναλλακτικός τουρισμός είναι εκείνες οι μορφές τουριστικής δραστηριότητας που ξεφεύγουν από τις παραδοσιακές μορφές του τουρισμού αναψυχής και οι οποίες σχετίζονται με τα ιδιαίτερα φυσικά χαρακτηριστικά μια περιοχής, ενώ σε ορισμένες μορφές υπάρχει έντονο το στοιχείο της περιπέτειας. Μερικές από τις μορφές εναλλακτικού τουρισμού είναι ο αγροτουρισμός, ο οικοτουρισμός, ο τουρισμός περιπέτειας, ο γεωτουρισμός, ο θρησκευτικός, ο πολιτιστικός, ο εκπαιδευτικός, ο ορεινός, ο περιπατητικός κ.α.. Ο εναλλακτικός τουρισμός εφαρμόζεται σε εκείνες τις μορφές τουρισμού που δεν καταστρέφουν το περιβάλλον και δεν επιφέρουν τις αρνητικές επιπτώσεις που προκαλεί στις περιοχές ο μαζικός τουρισμός. Θεωρείται μικρής κλίμακας ανάπτυξης που προέρχεται και οργανώνεται από τον τοπικό πληθυσμό ή τους τοπικούς φορείς (ενδογενής ανάπτυξη), επιφέρει τις λιγότερες κοινωνικές και πολιτισμικές επιπτώσεις, ενώ τα οικονομικά οφέλη από τις τουριστικές δραστηριότητες διοχετεύονται στον τοπικό πληθυσμό (Πετροπούλου, 2009).

Περιγραφή δράσης

Από την ανάλυση των στοιχείων της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής της πραγματικότητας της Δ.Ε. Φουρνάς προκύπτει ότι η περιοχή διαθέτει την Υλική Βάση για την **ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού**. Η αξιοποίηση της αυθεντικότητας και του γεγονότος ότι έχει παραμείνει ανεπηρέαστη από τον μαζικό τουρισμό προσδίδουν ιδιαίτερη ταυτότητα στη περιοχή. Παρακάτω παρατίθενται οι μορφές εναλλακτικού τουρισμού που ενδείκνυται για τη περιοχή μελέτης.

Ο **ορεινός τουρισμός** είναι ο τουρισμός των λεγόμενων ορεινών αθλημάτων, όπως η απλή ορειβασία, η τεχνητή ορειβασία (αλπινισμός), το άθλημα των αναρριχήσεων, ο τουρισμός των χειμερινών κατασκηνώσεων και η ορεινή ποδηλασία (Πετροπούλου, 2009). Η περιοχή μελέτης ενδείκνυται για την ανάπτυξη ορειβασίας και ορεινής ποδηλασίας.

Ορειβασία¹⁵: ο ορεινός όγκος της Βουλγάρας (1.667 μ.) συνιστάται για ορειβασία. Ο Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος Καρδίτσας (ΕΟΣΚ) διοργανώνει αναβάσεις στον ορεινό αυτό όγκο, καθαρίζοντας και σηματοδοτώντας τη διαδρομή, διότι τα μονοπάτια έχουν δασωθεί (eoskarditsas.blogspot.gr, 2016). Επίσης, η κορυφή της Μάρτσας ενδείκνυται για πεζοπορία και ορειβασία, όπως και οι κορυφογραμμή Καρδίτσας-Ευρυτανίας.

Ορεινή ποδηλασία: το πυκνό δασικό οδικό δίκτυο της περιοχής μπορεί να αποτελέσει πεδίο ανάπτυξης της ορεινής ποδηλασίας. Η πλειοψηφία των ποδηλατών βουνού προτιμούν εκτός δρόμου διαδρομές, επαρχιακούς δρόμους, δασικούς δρόμους ή στενά μονοπάτια που περνούν μέσα από δάση, βουνά, ερήμους ή χωράφια (el.wikipedia.org, 2017).

Ο **περιπατητικός τουρισμός** μπορεί να οριστεί ως η εναλλακτική μορφή του τουρισμού κατά τη διάρκεια της οποίας η κύρια δραστηριότητα των τουριστών είναι η πεζοπορία (Πετροπούλου, 2009). Η ύπαρξη παλαιών, λιθόστρωτων μονοπατιών και πυκνού

¹⁵ Ορειβασία είναι το οργανωμένο άθλημα ανάβασης στις ορεινές περιοχές (βουνά με υψόμετρο άνω των 1.500 μ.) που μπορεί να έχει τη μορφή δύσκολου ανηφορικού περπατήματος μέχρι και τη μορφή του σκαρφαλώματος του επικίνδυνου δηλαδή ανεβάσματος ή αναρρίχησης στα βουνά και στις απότομες κορυφές τους με τα χέρια και τα πόδια και τη χρησιμοποίηση ή μη ειδικού εξοπλισμού (Πετροπούλου, 2009).

δασικού οδικού δικτύου μπορούν να αξιοποιηθούν για την ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού, δίνοντας παράλληλα τη δυνατότητα περιήγησης και επίσκεψης στους αρχαιολογικούς και ιστορικούς χώρους, στον παραδοσιακό οικισμό της Φουρνάς, στη Μονή της Βράχας, στα τοπία φυσικού κάλλους που βρίσκονται κοντά στα μονοπάτια. Δίνοντας τη δυνατότητα στους περιπατητές να επικοινωνήσουν με τον τοπικό πολιτισμό συνδέεται ο περιπατητικός με τον πολιτισμικό τουρισμό. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η μικρή απόσταση των οικισμών Κορίτσα, Μεσοχώρι και Πλάτανος σε συνδυασμό με το αγροτοδασικό τοπίο που παρουσιάζουν, τη μικρή απόσταση από το Φαράγγι της Τσούκας, από τη Μονή της Βράχας και τον ποταμό Μέγα Ρέμα αποτελεί μια πρόταση για πεζοπορική δραστηριότητα αναδεικνύοντας παράλληλα και το κειμηλιαρχείο που διαθέτει η Κορίτσα.

Οι γεώτοποι της περιοχής μελέτης (Φαράγγι Τσούκας και θέσεις τεκτονικού ενδιαφέροντος), καθώς και τα σπήλαιά της, δηλαδή το γεωπεριβάλλον της, μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για την ανάπτυξη **γεωτουρισμού**. Επίσης, το Φαράγγι της Τσούκας ενδείκνυται για αναρρίχηση (**Εικόνα 71**).

Εικόνα 71. Διασχίζοντας το Φαράγγι της Τσούκας

Πηγή: eoskarditsas.blogspot.gr, 2016

Τα παραδοσιακά τοπικά προϊόντα και εδέσματα και το φυσικό περιβάλλον της περιοχής αποτελούν πόλο έλξης και ανάπτυξης του **οικοτουρισμού**. Η παρατήρηση και φωτογράφιση της άγριας χλωρίδας και πανίδας της περιοχής, όπως για παράδειγμα της ποικιλίας των άγριων μανιταριών ή της πτηνοπανίδας, αποτελούν δραστηριότητες στα πλαίσια του οικοτουρισμού, ενώ τα δύο Καταφύγια Άγριας Ζωής δίνουν περαιτέρω δυναμική.

Ο **εκπαιδευτικός τουρισμός** αποτελεί μια ξεχωριστή κατηγορία τουριστικής δραστηριότητας, η οποία απευθύνεται στους μαθητές της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, σε εκπαιδευτικούς, φοιτητές και το προσωπικό της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Όσον αφορά στις μαθητικές εκπαιδευτικές εκδρομές, τόποι προορισμού μπορούν να είναι τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Κ.Π.Ε.) (Δαμιανός, 2013).

Το Κ.Π.Ε. Καρπενησίου διοργανώνει βιωματικά σεμινάρια, αλλά και θεματικά προγράμματα για μαθητές Α΄βάθμιας και Β΄βάθμιας εκπαίδευσης. Τα προγράμματα περιλαμβάνουν δραστηριότητες, όπως πεζοπορία, επισκέψεις σε μουσεία, σε μετεωρολογικούς σταθμούς, αναγνώριση πετρωμάτων, εδαφικών στοιχείων, χλωρίδας κ.λπ.. Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο της ανάλυσης, δεν περιλαμβάνει τη Δ.Ε. Φουρνάς σε κάποια από τις δράσεις του. Η ένταξη της περιοχής μελέτης σε βιωματικά σεμινάρια ή προγράμματα θα μπορούσε να αναδείξει τον φυσικό και πολιτισμικό της πλούτο, αναπτύσσοντας παράλληλα περιβαλλοντική συνείδηση και κουλτούρα σε μαθητές, αλλά και σε μεγαλύτερης ηλικίας άτομα.

Εκτός από εκπαιδευτικές περιβαλλοντικές δράσεις για μαθητές από το Κ.Π.Ε. Καρπενησίου, η διοργάνωση ολιγοήμερων ημερίδων αποτελεί έναν τρόπο ανάδειξης του ολικού δυναμικού της και ανάπτυξης εξωστρέφειας. Για παράδειγμα, στο Συνέδριο Ιστορίας και Πολιτισμού της Δ.Ε. Φουρνά το 2012 συμμετείχαν και εισηγητές μη ευρυτανικής καταγωγής, ενώ παρουσιάστηκε σημαντικό τμήμα της ιστορικής και πολιτισμική κληρονομιά της περιοχής. Επίσης, το σεμινάριο τρούφας αναδεικνύει εναλλακτικές προοπτικές και το φυσικό περιβάλλον της. Τέλος, η διοργάνωση ανάλογων συνεδρίων ή ολιγοήμερων ημερίδων μπορεί να πραγματοποιηθεί από τους τοπικούς και υπερτοπικούς συλλόγους σε συνεργασία με τη δημοτική αρχή και άλλους φορείς.

Στόχος

Η δράση στοχεύει στην ανάδειξη και προβολή όλων των στοιχείων της Δ.Ε. Φουρνάς.

Ανάλογο παράδειγμα

Στην χώρα μας πολλές περιοχές έχουν αναδειχθεί σε πόλους έλξης για επισκέπτες που επιθυμούν εναλλακτικούς τρόπους αναψυχής και δραστηριότητας.

Από ποιους

Η δράση αυτή, επειδή περιλαμβάνει επιμέρους δραστηριότητες, μπορεί να πραγματοποιηθεί από τον τοπικό σύλλογο, τους υπερτοπικούς συλλόγους, τον προτεινόμενο γυναικείο αγροτουριστικό συνεταιρισμό, τον Δήμο Καρπενησίου ή και από ομάδα κατοίκων που επιθυμούν να δραστηριοποιηθούν.

Προτεινόμενος χώρος

Όλη η περιοχή μελέτης.

Συνεργασίες

Ανάλογα με την μορφή της τουριστικής δραστηριότητας απαιτούνται και διαφορετικές συνεργασίες.

Προϋποθέσεις

Προκειμένου να διατηρηθεί αναλλοίωτο το φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον της περιοχής, απαιτείται οι φορείς και οι κάτοικοι να προστατεύσουν την περιοχή και να μην την αντιμετωπίσουν ως μελλοντικό πόλο έλξης τουριστών.

Επίσης, απαιτείται η υλοποίηση και άλλων δράσεων που προτείνονται στη διπλωματική εργασία, όπως για παράδειγμα η δημιουργία των μονοπατιών, τουριστικού περιπτέρου κ.α..

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α) Η διοργάνωση θεματικών και βιωματικών συνεδρίων, σεμιναρίων, εκθέσεων, διαγωνισμών κ.λπ. αποτελεί και ένα μέσο ενεργοποίησης των εσωτερικών μεταναστών. Η συμμετοχή σε δραστηριότητες δίνει τη δυνατότητα στους εσωτερικούς μετανάστες να γνωρίσουν διαφορετικές πτυχές του τόπου τους, αλλάζοντας και την πιθανή αντίληψη για τον τόπο ως αποκλειστικά παραθεριστικό προορισμό.
- β) Η διοργάνωση κυνηγιού τρούφας σε συντομότερα χρονικά διαστήματα θα συνέβαλε και στην προβολή των καλλιεργήσιμων και μεταποιημένων αγαθών τρούφας, ενδυναμώνοντας οικονομικά τους τοπικούς παραγωγούς και τον προτεινόμενο γυναικείο αγροτουριστικό συνεταιρισμό.
- γ) Γενικά η δράση θα συνέβαλε στην οικονομική ενδυνάμωση του τοπικού πληθυσμού και στην παροχή κινήτρων των νέων να παραμείνουν στη περιοχή.
- δ) Εξωστρέφεια και άρση της απομόνωσης του τοπικού πληθυσμού.
- ε) Αξιοποίηση και διασύνδεση του φυσικού και πολιτισμικού πλούτου της περιοχής μελέτης.

Δράση II: Προβολή της περιοχής-διοργάνωση έκθεσης φωτογραφίας

Περιγραφή δράσης

Μια πρόταση ανάδειξης και προβολής της Δ.Ε. Φουρνάς αποτελεί η διοργάνωση έκθεσης φωτογραφίας με σκοπό την παρουσίαση της περιοχής όλες τις εποχές του έτους από μαθητές της Δ.Ε. Φουρνάς. Μέσα από τις φωτογραφίες οι μαθητές αποκτούν την ευκαιρία να αποτυπώσουν τα προβλήματα και τις δυνατότητες της περιοχής, καθώς και τις διαφορές στη φυσική και κοινωνική πραγματικότητα ανά εποχή, μέσα από την δική τους οπτική.

Στόχος

Η ανάδειξη και προβολή της Δ.Ε. Φουρνάς.

Ανάλογο παράδειγμα

Ανάλογη δράση έχει πραγματοποιηθεί από τη Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κιλκίς, η οποία διοργάνωσε την έκθεση φωτογραφίας «Τουρίστας στην πόλη μου» με τη συμμετοχή 26 παιδιών, τα οποία παρουσίασαν σημεία της πόλης του Κιλκίς μέσα από τη δική τους ματιά (proti-selida.gr, 2017).

Από ποιους

Η έκθεση θα μπορούσε να διοργανωθεί από τους τοπικούς ή υπερτοπικούς συλλόγους.

Προτεινόμενος χώρος

Για την διεξαγωγή της έκθεσης προτείνονται εξωτερικοί χώροι σε κάθε οικισμό περιοδικά κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού. Για παράδειγμα, οι πλατείες των οικισμών θα μπορούσαν να φιλοξενήσουν την έκθεση.

Κόστος

Το κόστος της πρότασης είναι πολύ μικρό (ουσιαστικά η εμφάνιση των φωτογραφιών) και συνεπώς δύναται να καλυφτεί από τους συλλόγους ή από προσωπική δωρεά.

Συνεργασίες

Προκειμένου να πραγματοποιηθεί η δράση κρίνεται απαραίτητη η συνεργασία του Δήμου Καρπενησίου, των εκπαιδευτικών και των μαθητών της Δ.Ε. Φουρνάς, τοπικών ή/και υπερτοπικών συλλόγων, αλλά και Ευρυτάνων που ασχολούνται ερασιτεχνικά ή και επαγγελματικά με τη φωτογραφία και επιθυμούν να συνεισφέρουν.

Προϋποθέσεις

Απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η διάθεση των παιδιών της Δ.Ε. Φουρνάς να αποτυπώσουν με φωτογραφικές μηχανές την πραγματικότητα της περιοχής τους, καθώς και η παραχώρηση των πλατειών για τη διεξαγωγή των εκθέσεων.

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α) Παροχή κινήτρου και ενεργοποίηση των μαθητών να αναλάβουν πρωτοβουλία και να συνεργαστούν προς ένα κοινό στόχο.
- β) Προβολή των προβλημάτων και των δυνατοτήτων της περιοχής με σκοπό να ευαισθητοποιηθούν οι αρμόδιοι φορείς και οι σύλλογοι, αλλά και να ενεργοποιηθούν οι μόνιμοι κάτοικοι.
- γ) Δίνεται η δυνατότητα στα μέλη των υπερτοπικών συλλόγων να ξαναγνωρίσουν τον τόπο τους και μάλιστα σε διαφορετικές εποχές, κατά την διάρκεια των οποίων δεν έχουν τη δυνατότητα να τον επισκεφτούν.

Δράση III: Προβολή της περιοχής-δημιουργία χώρου υποδοχής

Επισκεπτών

Περιγραφή δράσης

Πολύ σημαντική κρίνεται η δημιουργία ενός χώρου στη Δ.Ε. Φουρνάς, ο οποίος θα παρέχει πληροφορίες στους επισκέπτες σχετικές με χαρακτηριστικά στοιχεία της περιοχής, όπως δραστηριότητες, προτεινόμενοι χώροι επίσκεψης (μνημεία, εκκλησίες κ.λπ.), την ιστορία της περιοχής, τοπικά εδέσματα και προϊόντα, εκδηλώσεις, δραστηριότητες κ.λπ., αλλά και τους διαθέσιμους χώρους διαμονής, ψυχαγωγίας, εστίασης κ.λπ.. Η συγκέντρωση και προβολή των στοιχείων αυτών μέσω ενός χάρτη-οδηγού οργανώνει και καθοδηγεί τον επισκέπτη, ο οποίος αποκομίζει θετικές εντυπώσεις για τη περιοχή. Επίσης, ο χώρος μπορεί να διαθέτει και διάφορα τοπικά προϊόντα και εδέσματα, ώστε ο επισκέπτης να έρθει σε πρώτη επαφή με την τοπική γαστρονομία.

Στόχος

Η ορθή και ολοκληρωμένη ενημέρωση των επισκεπτών και η προβολή της Δ.Ε. Φουρνάς.

Ανάλογο παράδειγμα

Ο Δήμος Βέροιας κατέθεσε αίτημα προς το Υπουργείο Οικονομικών για την παραχώρηση σε αυτόν της χρήσης όλων των χώρων του πρώην Δικαστικού Μεγάρου για τουριστική και πολιτιστική χρήση. Σκοπός της πρότασης του Δήμου είναι να διευκολυνθούν οι επισκέπτες της περιοχής με πληροφορίες και γενικά να αποτελέσει ένα χώρο υποδοχής και ενημέρωσης του κάθε επισκέπτη της πόλης. Έτσι η πόλη συνολικά γίνεται ελκυστικότερη και πιο φιλική για τον επισκέπτη, από τη στιγμή που θα είναι σε θέση να διευκολύνει τη γνωριμία του με αυτή (tomosnews.gr, 2016).

Από ποιους

Η δράση μπορεί να υλοποιηθεί με πρωτοβουλία του Δήμου Καρπενησίου.

Προτεινόμενος χώρος

Προτείνεται η αξιοποίηση ενός κενού ιδιωτικού κτηρίου, όπως για παράδειγμα ενός που πρόκειται να κατεδαφιστεί ή είναι κενό για άλλο λόγο σύμφωνα με τον **Πίνακα 46**, στον οικισμό Φουρνά.

Κόστος

Το κόστος αφορά κυρίως στις δαπάνες ανακαίνισης που πιθανόν να απαιτούνται και τη δημιουργία του έντυπου οδηγού. Επιπλέον, απαιτείται και ένας υπάλληλος, ο οποίος να μπορεί να αξιολογεί τις ανάγκες και τις επιθυμίες των επισκεπτών, ώστε να τους παρέχει τις απαραίτητες πληροφορίες και επιλογές και να τους κατευθύνει κατάλληλα για την καλύτερη παραμονή τους στη περιοχή.

Χρηματοδοτικά εργαλεία

Η δράση δύναται να ενταχθεί στην επενδυτική προτεραιότητα 6c: "Διατήρηση, προστασία, προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς", του Άξονα Προτεραιότητας 6: " Διαφύλαξη και Προστασία του περιβάλλοντος και προώθηση της αποδοτικότητας των πόρων" του **ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας 2014-2020**. Αν και δεν περιλαμβάνεται στις ενδεικτικές δράσεις της συγκεκριμένης Προτεραιότητας, ο Ειδικός Στόχος 6γ1: "Προστασία και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και των φυσικών πόρων, ιδίως για τουριστικούς σκοπούς", ο οποίος αντιστοιχεί στην Προτεραιότητα 6, επιδιώκει την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και επισκεπτών της περιοχής.

Συνεργασίες

- Απαραίτητη συνεργασία για την υλοποίηση της δράσης είναι αυτή του Δήμου Καρπενησίου με τον ιδιοκτήτη του ακινήτου.
- Επιπλέον, στη δράση μπορούν να συμμετέχουν φοιτητές του Δ.Π.Μ.Σ. "Περιβάλλον και Ανάπτυξη" και να προσφέρουν εθελοντική εργασία στην κατάρτιση μελετών για την μετατροπή του κενού κελύφους σε αξιοποιήσιμο, καθώς και στον σχεδιασμό και τη δημιουργία του οδηγού.

- Ο γυναικείος συνεταιρισμός μπορεί να συμμετέχει με προσφορά των προϊόντων του με ανταποδοτικό όφελος την προβολή του.

Προϋποθέσεις

Απαραίτητες προϋποθέσεις είναι η παραχώρηση κατά χρήση του κτηρίου από τον ιδιώτη, η ανακαίνιση του, εφόσον κρίνεται απαραίτητο, και η συγκέντρωση όλων των στοιχείων που μπορούν να αφορούν τον επισκέπτη, όπως προτεινόμενοι χώροι επίσκεψης, χώροι διαμονής, εστίασης, προτεινόμενες δραστηριότητες κ.λπ..

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α) Η σωστή ενημέρωση του επισκέπτη θα συμβάλει στην ποιοτικότερη διαμονή του και συνεπώς αποτελεί τον καλύτερο τρόπο προβολής.
- β) Οικονομικά οφέλη για την περιοχή.

Δράση IV: Δημιουργία δικτύου διασύνδεσης των παραγωγικών

Τομέων

Κρίνεται απαραίτητη η **καθετοποίηση της παραγωγής**. Στο πλαίσιο αυτό προτείνεται η συνεργασία των ομάδων παραγωγών, αλλά και ανεξάρτητων παραγωγών (μελισσοκόμοι, κτηνοτρόφοι, αγρότες, υλοτόμοι κ.α.), με τον αγροτουριστικό συνεταιρισμό γυναικών, ώστε ο τελευταίος να αναλάβει την επεξεργασία, τυποποίηση, διάθεση και προβολή, αλλά και την προώθηση των παραγόμενων αγαθών μέσω του τουρισμού. Η συνεργασία θα έχει, εκτός από οικονομικό όφελος, και κοινωνικό, διότι θα αναπτυχθεί η συνεργασία και η εμπιστοσύνη ανάμεσα στους κατοίκους, ενώ θα καλλιεργηθεί και το συλλογικό πνεύμα. Επιπροσθέτως, οι ιδιοκτήτες των χώρων διαμονής, εστίασης, ψυχαγωγίας κ.λπ. της περιοχής καλούνται να υποστηρίξουν το δίκτυο προτιμώντας τα τοπικά προϊόντα.

Ο ορεινός χαρακτήρας και η κατάταξη του οικοσυστήματος της περιοχής ανάμεσα στα πέντε λιγότερο επιβαρυμένα της Ευρώπης αποτελούν δύο αξιόλογα πλεονεκτήματα, διότι ευνοούν την παραγωγή ποιοτικών προϊόντων, τα οποία δύναται να χαρακτηριστούν βιολογικά, αυξάνοντας την αξία τους. Αν και οι ποσότητες των παραγόμενων προϊόντων είναι περιορισμένες σε σύγκριση με αυτές που παράγονται σε άλλες, πεδινές περιοχές, η μοναδική και σπάνια, για τα δεδομένα της σημερινής εποχής, ποιότητα, τους προσδίδει δυναμική. Προς αυτή τη κατεύθυνση μπορούν να στραφούν οι ομάδες και οι μεμονωμένοι παραγωγοί της περιοχής. Συγκεκριμένα προτείνεται η κατοχύρωση ενός προϊόντος της περιοχής (κτηνοτροφικό, φυτικής προέλευσης, μελισσοκομίας) ως **ΠΟΠ ή ΠΓΕ ή Προϊόν Ορεινής Παραγωγής**.

8.2.4. Πολιτισμική διάσταση

Οι δράσεις που προτείνονται αποσκοπούν στη διαφύλαξη της πολιτισμικής κληρονομιάς και στη διασύνδεση των δύο σημαντικότερων πλεονεκτημάτων της Δ.Ε. Φουρνάς, του φυσικού με τον πολιτισμικό πλούτο.

Δράση I: Δημιουργία μονοπατιών

Περιγραφή δράσης

Τα παλαιά λιθόστρωτα μονοπάτια, τα αρχαιολογικά-ιστορικά μνημεία, οι εκκλησίες, η Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, τα γεφύρια, τα παλαιά, πέτρινα αλώνια, οι εγκαταλελειμμένοι και κατεστραμμένοι μύλοι, αλλά και οι ίδιοι οι οικισμοί, δύναται να αποτελέσουν την υλική βάση για τη δημιουργία ενός δικτύου μονοπατιών που θα διασχίζει τα δασικά οικοσυστήματα και θα ενώνει όλα τα ανωτέρω. Οι εργασίες που απαιτούνται συνοψίζονται ως εξής:

- α) Η υπόδειξη και η ανεύρεση των καλυμμένων από την βλάστηση μονοπατιών.
- β) Χαρτογράφηση και καταγραφή.
- γ) Διάνοιξη, καθαρισμός και σηματοδότηση.
- δ) Δημιουργία υλικού προβολής (διαδικτυακή σελίδα, φυλλάδια, χάρτες-οδηγοί κ.λπ.).

Στόχος

Διασύνδεση του πολιτισμού με το φυσικό περιβάλλον.

Ανάλογο παράδειγμα

Αντίστοιχες δράσεις έχουν πραγματοποιηθεί σε πολλές περιοχές της χώρας, ορεινές και νησιωτικές, με διαφορετική εμβέλεια και αποτελέσματα. Παράδειγμα αποτελεί το πρόγραμμα «Καταγραφή - αποτύπωση και δημιουργία υλικού του δικτύου μονοπατιών στον Πάρνωνα». Το Δίκτυο Μονοπατιών του Πάρνωνα, με επίκεντρο τον ορεινό οικισμό Τσιντζίνα (Πολύδροσο) του Δήμου Θεραπνών, οργανώθηκε με πρωτοβουλία του Συλλόγου Φίλων Τσιντζίνων και φορέα υλοποίησης τον Ελληνικό Ορειβατικό Σύλλογο Σπάρτης, σε συνεργασία με τον Φυσιολατρικό Σωματείο «Υπαίθριος Ζωή Σπάρτης». Η δημιουργία του δικτύου βασίστηκε στη συντήρηση των παλιών μονοπατιών και η σήμανσή τους δίνει τη δυνατότητα στον ορειβάτη και πεζοπόρο να γνωρίσει την ποικιλία του μνημειακού πλούτου, της χλωρίδας και πανίδας του Πάρνωνα, ενώ η προβολή του δικτύου κατέστησε γνωστές στο ευρύτερο κοινό τις φυσικές και πολιτισμικές ομορφιές της περιοχής (monopatia-parnona.gr, 2017).

Από ποιους

Η συγκεκριμένη δράση μπορεί να ξεκινήσει από κάποιον τοπικό ή υπερτοπικό σύλλογο της περιοχής ή σε συνεργασία μεταξύ τους.

Προτεινόμενος χώρος

Η ανάπτυξη των μονοπατιών μπορεί να πραγματοποιείται σε πολλές θέσεις της περιοχής μελέτης. Μία **προτεινόμενη διαδρομή** αποτελεί ο δασικός δρόμος που ενώνει το

ιστορικό "Σπίτι του Διαβάτη" με το Μεσοχώρι (**Παράρτημα, Χάρτης 19**). Το "Σπίτι του Διαβάτη" παραμένει, αν και πρόσφατα ανακαινισμένο, αναξιποίητο. Ο χώρος αυτός μπορεί να διατεθεί για φιλοξενία περιορισμένου αριθμού ατόμων που θα ήθελαν να απολαύσουν μια λιτή διαμονή στα πλαίσια δραστηριοτήτων φυσιολατρικού ενδιαφέροντος. Από τον απομονωμένο αυτό χώρο αναψυχής ξεκινούν και καταλήγουν πλήθος δασικών και αγροτικών δρόμων, όπως ο δρόμος διασύνδεσης με το Καταφύγιο Άγριας Ζωής "Μάρτσα-Κοκκινόβρυση", αλλά και η ενδιαφέρουσα διαδρομή που έχει υλοποιηθεί στο πλαίσιο του έργου «Ανάδειξη, αξιοποίηση και προστασία Φαραγγιού Τσούκας Δ.Ε. Φουρνάς». Συνεπώς, δύναται να αποτελέσει χώρο φιλοξενίας ολιγάριθμων ομάδων στο πλαίσιο ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού στη περιοχή μελέτης, όπως πεζοπορικού, ποδηλατικού κ.λπ..

Χρηματοδοτικά εργαλεία

Η δράση μπορεί να υλοποιηθεί με την μέθοδο του Crowdfunding. Η "**χρηματοδότηση από το πλήθος**" αποτελεί μια καινοτόμα μορφή εναλλακτικής συμμετοχικής χρηματοδότησης η οποία οργανώνεται μέσω του διαδικτύου. Σε εύχρηστη ηλεκτρονική πλατφόρμα παρουσιάζεται αναλυτικά κάθε έργο που χρειάζεται χρηματοδότηση. Στη πλατφόρμα αυτή μπορεί να συνεισφέρει ο οποιοσδήποτε πολίτης χρηματικό ποσό για το έργο που ενδιαφέρεται (Φραγκάκης και Παπαδάκης, 2016). Ανάλογη καμπάνια έχει ξεκινήσει το Ελληνικό Πολιτιστικό Κέντρο του Παρισιού, η Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού και ο Δήμος Σαμοθράκης για τη συγκέντρωση του ποσού των 60.000€ με σκοπό την ανακατασκευή των ιστορικών μονοπατιών της Σαμοθράκης (mikromeseos.gr, 2017).

Επιπροσθέτως, η δράση αυτή μπορεί να υλοποιηθεί με πολύ μικρό κόστος, εξασφαλίζοντας ουσιαστικά διαμονή και διατροφή σε συλλόγους με εθελοντική δράση.

Συνεργασίες

- Απαιτείται η συνεργασία συλλόγων (τοπικών, υπερτοπικών, εθελοντικών), των κατοίκων, των μελών των Δασικών Συνεταιρισμών και φορέων, όπως ο Δήμος Καρπενησίου και η Δασική Υπηρεσία.
- Οι μόνιμοι κάτοικοι (κυρίως οι ηλικιωμένοι και οι υλοτόμοι), έχοντας γνώση της περιοχής, μπορούν να υποδείξουν τα παλαιά μονοπάτια, αλλά και στοιχεία της φυσικής και πολιτισμικής πραγματικότητας που αξίζει να αναδειχθούν, σε μια προσπάθεια ένωσης του φυσικού με το πολιτισμικό στοιχείο, αλλά και του παρελθόντος με το παρόν και το μέλλον.
- Η Δασική Υπηρεσία δύναται να συμβάλλει με την υλοποίηση της μελέτης και την αποφυγή γραφειοκρατικών αγκυλώσεων και καθυστερήσεων, παρέχοντας εντός εύλογου χρονικού διαστήματος τις απαιτούμενες άδειες (π.χ. απομάκρυνσης της δασικής βλάστησης, επέμβασης κ.λπ.).
- Στη συγκεκριμένη δράση μπορεί να συμμετέχουν ενεργά σύλλογοι από άλλες περιοχές, όπως για παράδειγμα ο Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος Καρδίτσας και η Φυσιολατρική Κίνηση «Βρίλησός». Ο Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος Καρδίτσας πραγματοποιεί καταγραφές, καθαρισμούς και σημάνσεις μονοπατιών, ανάδειξη και σύνδεση με αυτά αξιόλογων αξιοθέατων πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Επιπλέον, έχει ήδη προβεί σε καθαρισμό και σηματοδότηση μονοπατιού στον ορεινό όγκο της Βουλγάρας, όπως προαναφέρθηκε. Οι εθελοντές-μέλη της Φυσιολατρικής Κίνησης

«Βριλησός» πραγματοποιούν διανοίξεις, καθαρισμούς και σηματοδοτήσεις παλαιών μονοπατιών σε συνεργασία με Δήμους, τοπικούς συλλόγους και άλλους φορείς (**Εικόνα 72**). Οι περισσότερες δράσεις τους λαμβάνουν χώρα κατά τους εαρινούς ή θερινούς μήνες συνδυάζοντας την εθελοντική εργασία με θερινές διακοπές, ενώ συνήθως διαμένουν σε χώρους που τους παραχωρούν, όπως σε αίθουσες τοπικών συλλόγων και σε Ιερά Μονή (**Εικόνα 73**) (vrilisos.gr, 2017).

Εικόνα 72. Καθαρισμός, διάνοιξη και σηματοδότηση παλιών μονοπατιών

Πηγή: vrilisos.gr, 2017

Εικόνα 73. Διαμονή στη Σκιάθο το 2007 για τη διάνοιξη μονοπατιών

Πηγή: vrilisos.gr, 2017

Προϋποθέσεις

Προκειμένου να υλοποιηθεί η συγκεκριμένη δράση απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η συμμετοχή και η συνεργασία όλων των ανωτέρω.

Επίσης, τα περισσότερα μονοπάτια παραμένουν για χρόνια απροσπέλαστα και έχουν «καθεί» εξαιτίας της εξάπλωσης της βλάστησης. Επομένως, απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η υπόδειξή τους.

Νομοθετικό πλαίσιο

Με την αριθ. 151344/165/2017 Υπουργική Απόφαση καθορίζονται οι τεχνικές προδιαγραφές χάραξης, σήμανσης, διάνοιξης και συντήρησης των ορειβατικών-πεζοπορικών μονοπατιών. Σημαντικό σημείο της Απόφασης αποτελεί το άρθρο 12, σύμφωνα με το οποίο τα μονοπάτια που συντηρούνται και αξιοποιούνται ή τα νέα μονοπάτια που χαράσσονται και κατασκευάζονται σύμφωνα με τις νέες τεχνικές προδιαγραφές θεωρούνται πιστοποιημένα και σημαίνονται με ετικέτα πιστοποίησης (ΦΕΚ 206/Β'/2017). Συνεπώς, στη περίπτωση πιστοποίησης των μονοπατιών απαιτείται μελέτη, η οποία μπορεί να συνταχθεί από τη Δασική Υπηρεσία.

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α) Από τη δράση αποκομίζονται κοινωνικά οφέλη, όπως ενίσχυση της εξωστρέφειας των μόνιμων κατοίκων, διότι συναναστρέφονται και συνεργάζονται με άτομα από άλλες περιοχές, με διαφορετική νοοτροπία, αντίληψη και συμπεριφορά.
- β) Πιθανώς να αποτελεί και ένα μέσο προσέλκυσης νεαρής ηλικίας γυναικών.
- γ) Καλλιεργεί τη συνεργασία μεταξύ των κατοίκων θέτοντας ένα κοινό σκοπό.
- δ) Τα μέλη των συλλόγων που δεν δραστηριοποιούνται στη περιοχή μπορούν να συμβάλουν στη προβολή της Δ.Ε. Φουρνάς αναρτώντας φωτογραφίες από τη δράση τους και την περιοχή στους διαδικτυακούς τους τόπους.
- ε) Αξιοποίηση του χώρου αναψυχής "Σπίτι του Διαβάτη".
- στ) Η πιστοποίηση θα προσδώσει επιπλέον δυναμική και απήχηση στα μονοπάτια.
- ζ) Ανάδειξη του φυσικού, ιστορικού και πολιτισμικού πλούτου της περιοχής μελέτης.
- η) Οικονομικά οφέλη για την τοπική κοινωνία λόγω της ανάπτυξης ειδικών μορφών τουρισμού (από τη διαμονή, εστίαση, αγορά τοπικών προϊόντων κ.λπ.).

Δράση II: Μουσείο υλοτομίας και ξύλου

Περιγραφή δράσης

Προτείνεται η δημιουργία θεματικού μουσείου για την ανάδειξη του επαγγέλματος του υλοτόμου. Ως **κύριο θέμα** του μουσείου θα μπορούσε να αποτελέσει η εξέλιξη της δασοκομίας, η κοινωνική, οικονομική, περιβαλλοντική και πολιτισμική συμβολή του δάσους στην διαχρονική εξέλιξη της περιοχής, η διαδικασία αξιοποίησης του ξύλου από τη κοπή μέχρι τη μεταφορά του στο πριστήριο, αλλά και η ανάδειξη της ξυλογλυπτικής τέχνης που αναπτύχθηκε στη περιοχή μελέτης. Φωτογραφικό και ακουστικό υλικό από την εργασία των τοπικών δασικών συνεταιρισμών θα όξινε την αντιληπτική ικανότητα του επισκέπτη, όπως και η οσμή φρεσκοκομμένου πριονιδιού. Ενδιαφέρουσα πρόταση αποτελεί η συγκέντρωση

του συνολικού άυλου πολιτισμικού πλούτου που αφορά στο φυσικό περιβάλλον της περιοχής, όπως μύθοι, έθιμα, προφορικές παραδόσεις, γνώσεις και τεχνικές.

Στο πλαίσιο λειτουργίας του μουσείου μπορεί να αναπτυχθούν εκπαιδευτικά προγράμματα, ώστε μαθητές να αποκτήσουν γνώσεις πάνω στο συγκεκριμένο θέμα, αλλά και να εκκολαφτεί περιβαλλοντική συνείδηση και κουλτούρα. Η προσπάθεια αυτή θα ενισχυθεί περισσότερο με απευθείας επίσκεψη στο περιαστικό δάσος της Φουρνάς και συζήτηση με μέλη του Δασικού Συνεταιρισμού.

Στόχος

Η μουσειακή ανάδειξη του επαγγέλματος του υλοτόμου σε σχέση με τις κοινωνικές, οικονομικές, πολιτισμικές κ.λπ. εξελίξεις.

Ανάλογο παράδειγμα

Η χώρα μας διαθέτει πληθώρα θεματικών μουσείων. Κάποια από αυτά είναι πιο επιβλητικά, σύγχρονα και με μεγαλύτερη εμβέλεια, όπως αυτά που ιδρύθηκαν και λειτουργούν από το Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς (ΠΙΟΠ) σε συνεργασία με διάφορους φορείς (το Μουσείο Μετάξης στο Σουφλί, Μαρμαροτεχνίας στη Τήνο, Ελιάς και Ελληνικού Λαδιού στη Σπάρτη κ.λπ.) (pio.org.gr, 2017). Μικρότερης προβολής αλλά όχι μείζονος σημασίας θεματικό μουσείο αποτελεί και το Μουσείο Καλαθοπλεκτικής των Ρωμά στον οικισμό Θρυλόριο της Κομοτηνής. Το Μουσείο ιδρύθηκε το 1995 και εκτός από την διάσωση της καλαθοπλεκτικής τέχνης, επιδιώκει τη βελτίωση της αυτο-εικόνας και αυτοεκτίμησης του πληθυσμού των Ρωμά (romagr.gr, 2017).

Ανάλογο παράδειγμα για το προτεινόμενο θεματικό μουσείο αποτελεί το «**Μουσείο Δασικών Εργαλείων, Υλοτομίας και Λοιπού Εξοπλισμού**» στον οικισμό Κάμπος στην Κύπρο (**Εικόνα 74**). Στο Μουσείο αυτό, μία σειρά διαδραστικών μέσων προβάλλει τη διαχρονική ιστορία του δάσους και την άρρηκτη σχέση του με τον πολιτισμό και την ιστορική εξέλιξη της περιοχής. Προβάλλεται, επίσης, η σημασία του ξύλου ως στοιχείο της οικονομικής και κοινωνικής ζωής του τόπου, καθώς και η διαδικασία αξιοποίησης του από την κοπή μέχρι και την μεταφορά του στις παλιές ξυλοσχιτικές μηχανές του Κάμπου και της Τσακκίστρας (city.sigmalive.com, 2014).

Εικόνα 74. Μουσείο Δασικών Εργαλείων, Υλοτομίας και Λοιπού Εξοπλισμού» στον οικισμό Κάμπος, Κύπρος

Πηγή: city.sigmalive.com, 2014

Από ποιους

Από τον Δήμο Καρπενησίου.

Προτεινόμενος χώρος

Το παλιό, πέτρινο κτήριο της Δασικής Υπηρεσίας που παραμένει αναξιοποίητο μπορεί να παραχωρηθεί άνευ ανταλλάγματος στον Δήμο Καρπενησίου με σκοπό τη δημιουργία θεματικού μουσείου.

Χρηματοδοτικά εργαλεία

Η επενδυτική προτεραιότητα 6c: "Διατήρηση, προστασία, προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς" του Άξονα Προτεραιότητας 6: " Διαφύλαξη και Προστασία του περιβάλλοντος και προώθηση της αποδοτικότητας των πόρων" του ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας 2014-2020 περιλαμβάνει ως ενδεικτική δράση την ενίσχυση μουσειακών υποδομών και πιστοποίηση αυτών, οπότε η απαραίτητη χρηματοδότηση μπορεί να εξασφαλιστεί από το ΕΤΠΑ.

Σημειώνεται ότι το κόστος μειώνεται με τη άνευ ανταλλάγματος διάθεση του κτηρίου, καθώς και την εθελοντική διάθεση υλικού, γνώσεων και εργασίας, όπως παρουσιάζονται στην επόμενη παράγραφο.

Συνεργασίες

Απαιτείται η συνεργασία πολλών φορέων, συλλόγων και του τοπικού πληθυσμού ως εξής:

- α) Εργαλεία και διάφορα αντικείμενα εργασίας, τομές ξύλου, ξυλόγλυπτα αντικείμενα θα μπορούσαν να διατεθούν από τους Συνεταιρισμούς, από κατοίκους και άτομα που κατάγονται από τη περιοχή.

- β) Το Τμήμα Δασοπονίας και Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος του Τ.Ε.Ι. Στερεάς Ελλάδας στο Καρπενήσι και το Τμήμα Σχεδιασμού και Τεχνολογίας Ξύλου και Επίπλου του Τ.Ε.Ι. Θεσσαλίας στη Καρδίτσα θα μπορούσαν να συμβάλουν με τις ιδιαίτερες γνώσεις τους πάνω στο αντικείμενο. Και τα δύο Τ.Ε.Ι. βρίσκονται σε μικρή απόσταση από τη περιοχή μελέτης, γεγονός που διευκολύνει τη μετάβαση.
- γ) Στη συγκεκριμένη δράση-πρόταση θα μπορούσαν να συνεισφέρουν ενεργά και οι μεταπτυχιακοί φοιτητές του Δ.Π.Μ.Σ. "Περιβάλλον και Ανάπτυξη". Οι φοιτητές, ανάλογα με τις ειδικότητές τους δύναται να συμβάλουν με διάφορους τρόπους, όπως στην εκπόνηση απαραίτητων μελετών για τη συντήρηση του κτηρίου και τη διαμόρφωση του προαύλιου χώρου, στη σχεδίαση και δημιουργία διαδικτυακού τόπου και ενημερωτικού υλικού για την προβολή του μουσείου, στην επικοινωνία με τους αρμόδιους φορείς κ.λπ..
- δ) Η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας μπορεί να εξασφαλίσει την χρηματοδότηση.

Προϋποθέσεις

Η παραχώρηση κατά χρήση του κτηρίου της Δασικής Υπηρεσίας και η επιθυμία για συνεργασία και δράση από όλους τους φορείς.

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α) Μέσω της δημιουργίας μουσείου με θέμα την υλοτομία και το ξύλο αναδεικνύεται η κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική και περιβαλλοντική σημασία του επαγγέλματος για την Δ.Ε. Φουρνάς, αλλά και για την χώρα μας.
- β) Προβάλλοντας την ιστορία και τη σπουδαιότητα του επαγγέλματος επιδιώκεται η **αναστροφή των στερεότυπων** που θεωρούν τα παραδοσιακά επαγγέλματα, όπως του υλοτόμου, χαμηλής κοινωνικής καταξίωσης.
- γ) Επανάχρηση του παλαιού κτηρίου της Δασικής Υπηρεσίας.
- δ) Διαμόρφωση περιβαλλοντικής συνείδησης και κουλτούρας σε μαθητές.
- ε) Ενίσχυση του αισθήματος της αλληλεγγύης και του εθελοντισμού στον τοπικό πληθυσμό.

Δράση III: Διοργάνωση φεστιβάλ κινηματογράφου

Περιγραφή δράσης

Αξιόλογη κρίνεται η συνεργασία της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας με το «Δίκτυο Ελληνικών Επιχειρήσεων Παραγωγής Οπτικοακουστικών Έργων». Το μνημόνιο συνεργασίας προβλέπει την αξιοποίηση του φυσικού κάλους που διαθέτει η Στερεά Ελλάδα για την προσέλκυση επενδύσεων μέσω οπτικοακουστικών παραγωγών (κινηματογράφος, τηλεόραση, διαφήμιση, new media), ενώ ήδη διερευνάται η υλοποίηση μιας μεγάλης Γερμανικής παραγωγής στην Εύβοια (pste.gov.gr, 2016). Στο πλαίσιο του ιδιαίτερου ενδιαφέροντος της Περιφέρειας για την ανάδειξη του φυσικού πλούτου της περιοχής μέσω κινηματογραφικών δράσεων, προτείνεται η διοργάνωση φεστιβάλ κινηματογράφου στο δασικό χώρο της περιοχής μελέτης κατά την καλοκαιρινή περίοδο. Η ελκυστικότητα του συγκεκριμένου φεστιβάλ θα έγκειται στο γεγονός ότι θα πραγματοποιείται σε χώρο πλησίον του δάσους. Η θεματολογία του φεστιβάλ θα αφορά στο περιβάλλον και θα φιλοξενεί ντοκιμαντέρ και ταινίες μικρού και μεγάλου μήκους. Επίσης, προβολή ταινιών μικρού μήκους με σχετική θεματολογία

που θα απευθύνονται σε **παιδιά**, συμβάλει στη διαμόρφωση περιβαλλοντικής συνείδησης και παρέχει κίνητρα στα παιδιά να εκτιμήσουν τα πλεονεκτήματα του τόπου τους.

Στόχος

Η ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής και η περιβαλλοντική εκπαίδευση.

Από ποιους

Οι τοπικοί και υπερτοπικοί σύλλογοι της Δ.Ε Φουρνάς ή ο Δήμος Καρπενησίου.

Προτεινόμενος χώρος

Προτείνεται να αξιοποιηθεί κάποιος χώρος που να γειτνιάζει με το δάσος και σε μικρή απόσταση από κάποιον οικισμό προς διευκόλυνση της τοποθέτησης των απαιτούμενων εγκαταστάσεων, όπως για παράδειγμα κάποιο ξέφωτο. Επιπλέον, προτείνεται η διαμόρφωση του χώρου να πραγματοποιηθεί με τρόπο που να μην αλλοιώνει και να εναρμονίζεται με το ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον της περιοχής.

Χρηματοδοτικά εργαλεία

Η επενδυτική προτεραιότητα 6c: "Διατήρηση, προστασία, προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς" του Άξονα Προτεραιότητας 6: " Διαφύλαξη και Προστασία του περιβάλλοντος και προώθηση της αποδοτικότητας των πόρων" του **ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας** δεν περιλαμβάνει ως ενδεικτική δράση τη χρηματοδότηση φεστιβάλ, ωστόσο θα μπορούσε να ενταχθεί ώστε να λάβει χρηματοδότηση από το ΕΤΠΑ. Η προβολή του φεστιβάλ δύναται να πραγματοποιηθεί μέσω της ηλεκτρονικής σελίδας της Περιφέρειας στο **Film Office** που διαθέτει.

Συνεργασίες

Σε αυτό το εγχείρημα μπορούν να συμμετέχουν οι τοπικοί και υπερτοπικοί σύλλογοι της Δ.Ε Φουρνάς, ο Δήμος Καρπενησίου και η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας.

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α) Ανάπτυξη περιβαλλοντικής κουλτούρας.
- β) Προάγεται το ενδιαφέρον για τις τέχνες και την πολιτισμική κληρονομιά, ενώ προάγεται η πνευματική καλλιέργεια του τοπικού πληθυσμού.
- γ) Ανάδειξη της περιοχής μελέτης μέσω της προσέλκυσης επισκεπτών/συμμετεχόντων στο φεστιβάλ.
- δ) Αποτελεί μέσο διασκέδασης για τους κατοίκους και τους εσωτερικούς μετανάστες, ενισχύοντας τον δεσμό τους με την περιοχή μελέτης.

Δράση IV: Αποκατάσταση και αξιοποίηση του παλαιού οδοστρωτήρα

Περιγραφή δράσης

Όπως αναλύθηκε στο κεφάλαιο 4, ο παλιός ατμοκίνητος οδοστρωτήρας βρίσκεται εγκαταλελειμμένος και οξειδωμένος, χωρίς να έχει ληφθεί κάποιο μέτρο αποκατάστασης και

ανάδειξής του. Προτείνεται να πραγματοποιηθεί μελέτη και έρευνα της ιστορίας του, αξιολόγηση της κατάστασης στην οποία έχει περιέλθει, συντήρηση, αποκατάσταση, και τέλος, η ανάδειξή του.

Στόχος

Η ανάδειξη του ατμοκίνητου οδοστρωτήρα ως δείγμα βιομηχανικής κληρονομιάς.

Ανάλογο παράδειγμα

Ανάλογος ατμοκίνητος οδοστρωτήρας έχει αποκατασταθεί και κοσμεί το Λεωνίδιο Κουνούριας, έπειτα από ενέργειες του Δήμου Κουνούριας (**Εικόνα 75**).

Εικόνα 75. Ο ατμοκίνητος οδοστρωτήρας στο Λεωνίδιο Κουνούριας

Πηγή: poulithragr.blogspot.gr (2017)

Από ποιους

Οι τοπικοί ή υπερτοπικοί σύλλογοι της Δ.Ε. Φουρνάς μπορούν να αναλάβουν την πρωτοβουλία για αποκατάσταση και ανάδειξή του σε συνεργασία με τον Δήμο Καρπενησίου.

Προτεινόμενος χώρος

Ο αποκατεστημένος ατμοκίνητος οδοστρωτήρας μπορεί να κοσμήσει οποιαδήποτε πλατεία της Δ.Ε. Φουρνάς.

Κόστος

Το κόστος έγκειται κυρίως στις δαπάνες προμήθειας των απαιτούμενων υλικών αποκατάστασης.

Χρηματοδοτικά εργαλεία

Η επενδυτική προτεραιότητα 6c: " Διατήρηση, προστασία, προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς" του Άξονα προτεραιότητας 6: "Προστασία του περιβάλλοντος και προώθηση της αποδοτικότητας των πόρων" του ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας 2014-2020 προβλέπει δράσεις για την προστασία και ανάδειξη της βιομηχανικής πολιτιστικής κληρονομιάς, οι οποίες χρηματοδοτούνται από το ΕΤΠΑ.

Συνεργασίες

Στο εν λόγω εγχείρημα σημαντική κρίνεται η συνεργασία με κάποιο πανεπιστημιακό ίδρυμα, το οποίο θα αναλάβει την συγκέντρωση των ιστορικών στοιχείων που το αφορούν, την σύνταξη μελέτης, την συντήρηση και την αποκατάστασή του, στο πλαίσιο πρακτικής άσκησης των φοιτητών.

Προϋποθέσεις

Η συγκέντρωση της ιστορίας που τον συνοδεύει, δηλαδή στοιχεία ταυτότητας, έτος εισαγωγής, χρήση, φωτογραφικό υλικό κ.λπ..

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

Αξιοποίηση και ανάδειξη του εγκαταλελειμμένου οδοστρωτήρα ως δείγμα βιομηχανικής κληρονομιάς.

Δράση V: Ανάδειξη της ιστορίας της Δ.Ε. Φουρνάς

Περιγραφή δράσης

Το ιστορικό υπόβαθρο της Δ.Ε. Φουρνάς είναι πραγματικά αξιόλογο, τόσο κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας, όσο και κατά τη διάρκεια της Γερμανικής Κατοχής και του Εμφυλίου Πολέμου. Μέσω του Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού πραγματοποιήθηκε μια προσπάθεια ανάδειξης της ιστορικότητας της περιοχής, ενώ η συγκέντρωση και έκδοση των πρακτικών του αποτελεί πολύτιμο βοήθημα για μελετητές και ερευνητές.

Η συγκεκριμένη δράση αποσκοπεί στην συγκέντρωση όλων των ιστορικών στοιχείων που αφορούν στην περιοχή μελέτης, από τους αρχαίους χρόνους, έως και την νεότερη ιστορία.

Στο πλαίσιο ανάδειξης της ιστορίας της περιοχής κατά την διάρκεια της τουρκοκρατίας προτείνεται η εύρεση, χαρτογράφηση και σήμανση των σημείων όπου έλαβαν χώρα συγκρούσεις και μάχες, τους τόπους καταγωγής σημαντικών προσώπων της εποχής κ.λπ., δημιουργώντας ένα "**μονοπάτι**" ιστορίας.

Η συγκέντρωση μαρτυριών των κατοίκων σχετικά με τα γεγονότα της Γερμανικής Κατοχής, του Εμφυλίου Πολέμου, αλλά και γεγονότων που συνέβησαν στις μετέπειτα κοινωνικοοικονομικές μεταβολές της περιοχής, όπως ο σεισμός του 1966, η ίδρυση, η λειτουργία και η παύση του πριστηρίου, παραδοσιακές τέχνες (ξυλογλυπτική, καποραφτική) και επαγγέλματα (του μυλωνά, του υλοτόμου) κ.λπ., και η έκδοσή τους σε ενιαίο τόμο, αποτελεί αποφασιστικό βήμα της ανάδειξης της ιστορίας και του πολιτισμού της Δ.Ε. Φουρνάς. Η συλλογή φωτογραφικού υλικού και των άυλων πολιτισμικών αγαθών συντελεί στη διαμόρφωση του πολιτισμικού και ιστορικού υποβάθρου της περιοχής.

Στόχος

Η ανάδειξη του ιστορικού πλούτου της περιοχής και η "συμφιλίωση" των γηραιότερων με το πρόσφατο παρελθόν τους.

Από ποιους

Η δράση μπορεί να πραγματοποιηθεί από τους τοπικούς ή υπερτοπικούς συλλόγους.

Κόστος

Το κόστος αφορά αποκλειστικά στην έκδοση του υλικού και δύναται να καλυφθεί από τους τοπικούς ή υπερτοπικούς συλλόγους, σε συνεργασία με τον Δήμο Καρπενησίου.

Συνεργασίες

Απαιτείται η συμμετοχή των ηλικιωμένων κατοίκων της περιοχής, αλλά και των εσωτερικών μεταναστών, προκειμένου να συγκεντρωθούν προφορικές μαρτυρίες, φωτογραφικό υλικό, πληροφορίες κ.λπ.. Επίσης, δύναται να συνδράμουν και οι εισηγητές του συνεδρίου με τις γνώσεις τους, καθώς και σχετικά Πανεπιστημιακά Ιδρύματα.

Προϋποθέσεις

Η επιθυμία των ηλικιωμένων ατόμων να μοιραστούν τις αναμνήσεις, τις εμπειρίες και τις γνώσεις τους.

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α)** Ανάδειξη της άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς της περιοχής μελέτης.
- β)** "Συμφιλίωση" των ηλικιωμένων ατόμων με το πρόσφατο παρελθόν.
- γ)** Υιοθέτηση γνώσεων από τα νεαράς ηλικίας άτομα της περιοχής για το παρελθόν, την ιστορία και τον πολιτισμικό πλούτο.
- δ)** Προβολή του πολιτισμικού και ιστορικού πλούτου της περιοχής.

8.2.5. Ολικό Περιβάλλον

I. Ανθρωπογενές Περιβάλλον

Δράση I: Αξιοποίηση οικιών δασαρχείου

Περιγραφή δράσης

Οι οικίες του Δασαρχείου που παλαιότερα φιλοξενούσαν τους υπαλλήλους της υπηρεσίας και σήμερα παραμένουν αναξιοποίητες μπορούν να αποτελέσουν αρχικά χώρους φιλοξενίας ατόμων που θα συμβάλουν στις διάφορες δράσεις-προτάσεις, όπως για παράδειγμα στη διάνοξη μονοπατιών, στην ανάδειξη του γεωλογικού αποθέματος της Δ.Ε. Φουρνάς κ.λπ.. Στη συνέχεια, τα κτήρια αυτά δύναται να φιλοξενήσουν οικογένειες προσφύγων.

Στόχος

Επανάχρηση των αναξιοποίητων οικιών που παλαιότερα φιλοξενούσαν τους υπαλλήλους της Δασικής Υπηρεσίας.

Από ποιους

Ο Δήμος Καρπενησίου θα προβεί σε ενέργειες προκειμένου να του παραχωρηθούν οι οικίες από το ελληνικό δημόσιο.

Προτεινόμενος χώρος

Οι οικίες του Δασαρχείου που παλαιότερα φιλοξενούσαν τους υπαλλήλους της υπηρεσίας.

Κόστος

Τα κτήρια αυτά βρίσκονται σε καλή κατάσταση και επομένως τα έξοδα συντήρησης είναι ελάχιστα, ενώ η παραχώρηση κατά χρήση προς τον Δήμο Καρπενησίου γίνεται άνευ ανταλλάγματος.

Συνεργασίες

Κρίνεται απαραίτητη η συνεργασία με τους κατοίκους. Οι μόνιμοι κάτοικοι, όπως αναλύθηκε, είναι επιφυλακτικοί απέναντι στο "νέο" και το "διαφορετικό". Δεδομένου, όμως, ότι κάποιες από τις δράσεις έχουν ήδη ως στόχο και την εξωστρέφεια, και με την ουσιαστική συμβολή δημόσιων φορέων, πιθανόν η πρόταση αυτή να υλοποιηθεί με επιτυχία.

Προϋποθέσεις

Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η αποδοχή της δράσης από τους κατοίκους.

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α) Μείωση του κόστους άλλων δράσεων με την δωρεάν παραμονή στις οικίες ατόμων ή ομάδων που θα συμμετέχουν στις δράσεις.
- β) Ουσιαστική βοήθεια προς συνανθρώπους που την έχουν πραγματικά ανάγκη.
- γ) Αύξηση του αριθμού των μαθητών που συνεχώς μειώνεται.

- δ) Ευαισθητοποίηση και ενίσχυση του αισθήματος αλληλεγγύης των κατοίκων προς τους πρόσφυγες.
- ε) Εξωστρέφεια των κατοίκων.

Δράση II: Ξαναζωντάνεμα των οικισμών

Περιγραφή δράσης

Προκειμένου να αποτραπεί η περαιτέρω ερήμωση της Δ.Ε. Φουρνάς, προτείνεται η αξιοποίηση των παλαιών εγκαταλελειμμένων οικιών (**Εικόνες 76 και 77**) για την εγκατάσταση οικογενειών προσφύγων. Η δράση αυτή δεν συνδέεται άμεσα με τον δασικό χώρο, ωστόσο κρίνεται σημαντική, διότι ένα από τα αντικειμενικά προβλήματα που παρουσιάζει η Δ.Ε. Φουρνάς είναι η επιδείνωση της δημογραφικής πυραμίδας και η πιθανή μελλοντική παύση λειτουργίας των σχολικών μονάδων. Δεδομένου ότι τα κοινωνικά Υποκείμενα αποτελούν την απαραίτητη προϋπόθεση υλοποίησης ολοκληρωμένου αναπτυξιακού σχεδίου, **η επανάχρηση των κενών κατοικιών είναι μια προοπτική ξαναζωντανέματος της περιοχής**. Ειδικά στη περίπτωση του Μαυρόλογγου, αποτελεί ίσως την μοναδική προοπτική αποφυγής της κατάρρευσης των εναπομείναντων οικιών, διότι είναι απομονωμένος από τους υπόλοιπους και παρουσιάζει εικόνα ερήμωσης.

Σαφώς ένα τέτοιο εγχείρημα είναι δύσκολο να τύχει αποδοχής από τους κατοίκους. Η **ξενοφοβία** και η **ρατσιστική αντίληψη** διακρίνει σημαντικό τμήμα των κατοίκων, σύμφωνα με τις συζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν και από το γεγονός ότι μόνο μια οικογένεια μεταναστών έχει εγκατασταθεί στη περιοχή έως σήμερα. Ο λόγος που πρόβαλαν είναι η περαιτέρω αύξηση της ανεργίας.

Στόχος

Η δράση-πρόταση στοχεύει στην μείωση της δημογραφικής επιδείνωσης και στο ξαναζωντάνεμα των οικισμών μέσω της επανάχρησης των αναξιοποίητων κτηρίων.

Ανάλογο παράδειγμα

Ένα παράδειγμα επανάχρησης παλαιών εγκαταλελειμμένων κατοικιών αποτελεί το χωριό Riace στην Καλαβρία της Ιταλίας. Το 1988 έφτασαν στο χωριό Κούρδοι πρόσφυγες, ενώ το χωριό ήταν στα πρόθυρα της ερήμωσης. Με πρωτοβουλία του Δημάρχου οι κενές κατοικίες ανακαινίστηκαν και δόθηκαν σε πρόσφυγες, οι οποίοι άρχισαν μαθήματα ιταλικών. Το σχολείο ξανάνοιξε, δημιουργήθηκαν μαγαζιά με παραδοσιακά προϊόντα, άλλα καταστήματα και υπηρεσίες (Δολόγλου, 2016). Αλλά και στην Ελλάδα αναμένεται ανάλογο εγχείρημα. Ο **Δήμαρχος Κηθύρων**, σε συνεργασία με την Μητρόπολη Κυθήρων και Αντικυθήρων, μελετά το ενδεχόμενο του εποικισμού των Αντικυθήρων από χριστιανικές οικογένειες από τον Λίβανο και τη Συρία με σκοπό την αποτροπή του κινδύνου ερήμωσης του νησιού. Η κοινή θρησκεία και η προτροπή να ασχοληθούν με τα παραδοσιακά επαγγέλματα της περιοχής στοχεύουν ώστε οι οικογένειες των προσφύγων να ενσωματωθούν στον κοινωνικό και παραγωγικό ιστό του νησιού, ενώ παράλληλα θα επαναλειτουργήσει το σχολείο (fanpage.gr, 2017).

Από ποιους

Ο Δήμος Καρπενησίου μπορεί να αναλάβει πρωτοβουλίες προς υλοποίηση της δράσης.

Προτεινόμενος χώρος

- **Οι κενές ιδιόκτητες οικίες της περιοχής μελέτης.** Στη περίπτωση αυτή απαιτείται η σύμφωνη γνώμη παραχώρησης των ιδιοκτητών με όρους αμοιβαιότητας. Η **σύναψη συμφωνητικού εγγράφου** που να δεσμεύει αλλήλους, τους ιδιοκτήτες ότι δέχονται την παραχώρηση κατά χρήση για ορισμένο ίσως χρονικό διάστημα και τους φιλοξενούμενους ότι θα συντηρούν και θα φροντίζουν κατάλληλα την οικία, τονίζοντας παράλληλα ότι **δεν θίγεται το ιδιοκτησιακό καθεστώς**, αποτελεί μια λύση για την επανάχρηση των ιδιόκτητων οικιών.
- Επίσης, δύναται να αξιοποιηθούν **τα κενά κτήρια του Δήμου**. Στη περίπτωση αυτή απαιτείται να αξιολογηθεί ο ίδιος ο χώρος, από πλευράς κλίμακας, διαθέσιμοι χώροι, καθώς και κατάσταση εσωτερικής κατασκευής και κελύφους (Μανούσης *et al.*, 2012). Επειδή, όπως αναφέρονται στο κεφάλαιο 3, τα περισσότερα αφορούν σε κοινωνικές ή διοικητικές υποδομές, είναι απαραίτητο να γίνουν μελέτες λόγω της αλλαγής χρήσης, όπως για τη δημιουργία των απαραίτητων χώρων, για ηλεκτρολογικές, υδραυλικές εγκαταστάσεις, εγκαταστάσεις θέρμανσης και αποχέτευσης κ.λπ..
- Η αναστύλωση απαιτείται να γίνει σύμφωνα με τους όρους δόμησης, με σεβασμό στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική και σε εναρμόνιση με το φυσικό περιβάλλον της περιοχής.
- Όπως αναφέρθηκε στη προηγούμενη δράση, οι **παλαιές οικίες που διέμεναν οι δασικοί υπάλληλα** μπορούν να αξιοποιηθούν και για αυτό τον σκοπό, εφόσον δεν χρειάζονται ως χώροι φιλοξενίας ατόμων που θα δραστηριοποιηθούν για την υλοποίηση των λοιπών προτάσεων.

Κόστος

Το κόστος αφορά στη μετατροπή των κελυφών σε αξιοποιήσιμα (αναστυλώσεις, αποκαταστάσεις, μετατροπές κ.λπ.).

Συνεργασίες

- Κρίνεται απαραίτητη η συνεργασία του Δήμου με δημόσιους φορείς, ώστε να αποφθεχθούν πιθανές γραφειοκρατικές και φορολογικές αγκυλώσεις.
- Στη περίπτωση κοινής θρησκείας, η συμβολή του ιερέας της περιοχής θα έχει θετικά αποτελέσματα στην αποδοχή των προσφύγων από τους κατοίκους. Συνεπώς, κρίνεται αναγκαία η συνεργασία του Δήμου Καρπενησίου με τον ιερέα της περιοχής και με την Μητρόπολη Καρπενησίου.
- Στη δράση αυτή δύναται να συμμετάσχουν οι φοιτητές του Δ.Π.Μ.Σ. "Περιβάλλον και Ανάπτυξη". Οι φοιτητές, ανάλογα με τις ειδικότητές τους, μπορούν να συμβάλουν με διάφορους τρόπους, όπως στην κατάρτιση μελετών για την μετατροπή των κελυφών σε αξιοποιήσιμα και κατοικήσιμα. Επίσης, μπορούν να συνεισφέρουν στην καλύτερη αποδοχή των προσφύγων από τους μόνιμους κατοίκους και στην εξάλειψη των προκαταλήψεων, αλλά και στην προσαρμογή των προσφύγων στο νέο τους περιβάλλον.

Προϋποθέσεις

Για την υλοποίηση της δράσης-πρότασης απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η **ορθή ενημέρωση και ευαισθητοποίηση** των κατοίκων απέναντι στους πρόσφυγες. Ίσως μια αποτελεσματική ενέργεια για την αποδόμηση των στερεότυπων και των προκαταλήψεων να

αποτελεί η άμεση επαφή των κατοίκων με οικογένειες προσφύγων, με τους τελευταίους να παραθέτουν τους λόγους που επιθυμούν να μείνουν στη περιοχή, ενώ παράλληλα να τονιστεί η ενσωμάτωση στον παραγωγικό ιστό μέσω της ενασχόλησής τους με τα παραδοσιακά επαγγέλματα.

Επιπλέον, προκειμένου να αξιοποιηθούν τα κενά κελύφη, πρέπει να εντοπιστούν και να καταγραφούν ποσοτικά και ποιοτικά.

Σημαντική θεωρείται η καταγραφή των γνώσεων και δεξιοτήτων των προσφύγων ώστε να συνεισφέρουν ενεργά στη κοινωνία και συνεπώς να ενσωματωθούν συντομότερα στον κοινωνικό ιστό. Για παράδειγμα, στη περίπτωση των Αντικυθήρων, ο Δήμαρχος αναφέρει ότι ο ένας εκ των προσφύγων που προτείνεται για εποίκηση είναι μηχανικός και θα μπορούσε επαγγελματικά να αξιοποιηθεί και από τον Δήμο (Τριανταφύλλου, 2017).

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α)** Οι πρόσφυγες δύναται να αξιοποιηθούν ανάλογα με τις ιδιαίτερες γνώσεις και δεξιότητές τους, ακόμα και στην αναστήλωση των παλαιών κενών κελυφών και την επισκευή λοιπών απαραίτητων υποδομών, γεγονός πολύ σημαντικό λαμβάνοντας υπόψη το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο που διακρίνει τη περιοχή.
- β)** Αποφυγή της μελλοντικής πληθυσμιακής ερήμωσης.
- γ)** Ενίσχυση της λειτουργίας των σχολικών μονάδων.
- δ)** Ανακούφιση ευαίσθητων ομάδων όπως είναι οι πρόσφυγες.

Εικόνα 76. Αποκατάσταση παραδοσιακού κτηρίου στη Νίσυρο (πριν)

Πηγή: enallaktikos.gr, 2017

Εικόνα 77. Αποκατάσταση παραδοσιακού κτηρίου στη Νίσυρο (μετά)

Πηγή: enallaktikos.gr, 2017

II. Φυσικό Περιβάλλον

Δράση I: Ανάδειξη του γεωλογικού αποθέματος της Δ.Ε. Φουρνάς

Περιγραφή δράσης

Το Φαράγγι της Τσούκας αποτελεί μία από τις σημαντικότερες αναπτυξιακές δυνατότητες του φυσικού περιβάλλοντος της Δ.Ε. Φουρνάς. Από την καταγραφή και την ανάλυση της φυσικής πραγματικότητας της περιοχής προέκυψε ότι το γεωλογικό απόθεμά της είναι αξιόλογο και χρήζει έρευνας, ανάδειξης και προβολής. Τα σπήλαια της περιοχής παραμένουν ανεξερεύνητα, ενώ ακόμα και το έργο «Ανάδειξη, αξιοποίηση και προστασία Φαραγγιού Τσούκας Δημοτικής Ενότητας Φουρνάς» δεν αναδεικνύει τη γεωλογική σπουδαιότητά του. Προτείνεται, λοιπόν, η συνολική ανάδειξη και προβολή του γεωλογικού πλούτου της περιοχής.

Μέσω της εκπόνησης μελετών δύναται να αναδειχθεί το ολικό γεωλογικό δυναμικό της περιοχής. Η σήμανση των θέσεων που παρουσιάζουν επιστημονικό ενδιαφέρον, όπως **θέσεις στρωματογραφίας ή παλαιοτολογικού ενδιαφέροντος**, με επεξηγηματικές πινακίδες, σε συνδυασμό με τη δημιουργία ενός οδηγού που να αναγράφει και να επεξηγεί το σύνολο των γεωλογικών χαρακτηριστικών, αποτελούν σημαντικά βήματα για την ανάδειξη της περιοχής μελέτης. Τέλος, η διερεύνηση των προϋποθέσεων διάνοιξης αναρριχητικού πεδίου αποτελεί μια εναλλακτική πρόταση για την ανάδειξη του Φαραγγιού της Τσούκας.

Στόχος

Στόχος της πρότασης-δράσης είναι να αναδείξει το γεωλογικό κεφάλαιο της περιοχής μελέτης ως ένα αγαθό που δύναται να καλύψει κοινωνικές ανάγκες, όπως εκπαιδευτικές, αναψυχής, ερευνητικές, αθλητικές κ.λπ. με παράλληλη προστασία της γεωκληρονομιάς.

Από ποιους

Η συγκεκριμένη δράση μπορεί να προωθηθεί από τα μέλη των τοπικών ή υπερτοπικών συλλόγων της περιοχής.

Προτεινόμενος χώρος

Το Φαράγγι της Τσούκας και γενικότερα το γεωλογικό απόθεμα της περιοχής.

Κόστος

Το κόστος είναι χαμηλό και περιλαμβάνει κυρίως την εξασφάλιση της διαμονής και διατροφής των μελών του σπηλαιολογικού συλλόγου και του τυχόν υλικού που απαιτείται για την χαρτογράφηση, φωτογράφιση, σήμανση, τη δημιουργία οδηγού κ.λπ..

Συνεργασίες

Στη εξερεύνηση και χαρτογράφηση θα μπορούσαν να συμβάλουν διάφοροι σπηλαιολογικοί σύλλογοι. Για παράδειγμα, ο Σπηλαιολογικός Ελληνικός Εξερευνητικός Όμιλος (Σπ.Ελ.Ε.Ο.) αποτελεί σύλλογο με ενεργή δράση και προσφορά. Πραγματοποιεί αποστολές εξερεύνησης, φωτογράφισης και χαρτογράφησης διαφόρων σπηλαίων ανά την Ελλάδα από το 1982. Αξιόλογο είναι και το αρχείο που έχει δημιουργήσει και το οποίο

εμπλουτίζεται σχεδόν καθημερινά. Περιλαμβάνει σύγχρονα και παλαιά δημοσιεύματα, εκθέσεις αποστολών, χαρτογραφήσεις, φωτογραφίες βίντεο και οποιαδήποτε άλλη πληροφορία σχετικά με τα ελληνικά σπήλαια. Οι αποστολές του πραγματοποιούνται κατόπιν προσκλήσεως διαφόρων ατόμων ή φορέων ή με πρωτοβουλία μελών του συλλόγου (speleo.gr, 2017).

Προϋποθέσεις

Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η εξερεύνηση και μελέτη των σπηλαίων της περιοχής, καθώς παραμένουν ανεξερεύνητα μέχρι σήμερα.

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α) Η καθιέρωση σημάτων ποιότητας και οι προδιαγραφές για τον γεώτοπο θα συμβάλουν στο να γίνουν κατανοητές και να αναδειχθούν αξιακές έννοιες της διατήρησης της γεωκληρονομιάς από την τοπική κοινωνία (Δαμιανός, 2013).
- β) Η τουριστική αξιοποίηση της γεωκληρονομιάς της περιοχής με παράλληλα οικονομικά οφέλη για την τοπική κοινωνία.

Δράση II: Πιστοποίηση διαχείρισης δάσους

Περιγραφή δράσης

Η δασική πιστοποίηση μπορεί να ορισθεί ως η διαδικασία εκείνη, κατά την οποία ένας ανεξάρτητος οργανισμός εκδίδει γραπτό αποδεικτικό-πιστοποιητικό, με το οποίο διαβεβαιώνει βάσει των αποτελεσμάτων ενός ελέγχου, ότι η δασική εκμετάλλευση διαχειρίζεται σύμφωνα με προδιαγεγραμμένα οικολογικά, οικονομικά και κοινωνικά κριτήρια. Υπάρχουν δύο είδη δασικής πιστοποίησης:

1. Πιστοποίηση της δασικής διαχείρισης ή δασικός έλεγχος (Forest management Certification): Η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει τον έλεγχο συμβατότητας της δασικής διαχείρισης με βάση κάποια συγκεκριμένα πρότυπα.
2. Πιστοποίηση της αλυσίδας παραγωγής (πιστοποίηση των παραγόμενων προϊόντων (Chain of Custody Certification): Η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει τον έλεγχο και την πιστοποίηση όλων των προδιαγραφών των διαδικασιών που ακολουθούνται μέχρι την πώληση του εκάστοτε τελικού προϊόντος (Γεωργιάδης, 2017).

Τα δύο πιο γνωστά συστήματα-πρότυπα πιστοποίησης της δασικής διαχείρισης είναι το FSC (**Εικόνα 78**) και το PEFC. Στη συγκεκριμένη δράση προτείνεται η πιστοποίηση τμήματος δάσους της περιοχής μελέτης.

Εικόνα 78. Πιστοποιημένος κορμός

Πηγή: Γεωργιάδης (2017)

Στόχος

Η πιστοποίηση τμήματος δάσους της περιοχής μελέτης.

Ανάλογο παράδειγμα

Στην Ελλάδα το πρώτο δάσος που έχει δασική πιστοποίηση είναι το Μαίναλο με πιστοποιητικό FSC. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι η κοινότητα Magnifica Comunità di Fiemme πήρε το 1997 την δασική πιστοποίηση FSC.

Από ποιους

Ο Δήμος Καρπενησίου είναι αρμόδιος προκειμένου να λάβει δασική πιστοποίηση για το κοινοτικό δάσος στη θέση "Κοκκινόβρυση".

Προτεινόμενος χώρος

Προτείνεται προς πιστοποίηση συγκεκριμένα το κοινοτικό δάσος στη θέση "Κοκκινόβρυση", το οποίο αποτελεί και το μοναδικό ιδιωτικό δάσος της περιοχής μελέτης.

Χρηματοδοτικά εργαλεία

Η απαραίτητη χρηματοδότηση μπορεί να εξασφαλιστεί από το ΠΑΑ 2014-2020, Μέτρο 8: "Επενδύσεις στην ανάπτυξη δασικών περιοχών και στη βελτίωση της βιωσιμότητας των δασών", Υπομέτρο 8.6: "Στήριξη για επενδύσεις σε δασοκομικές τεχνολογίες και στη μεταποίηση, διακίνηση και εμπορία δασικών προϊόντων".

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

Τα οφέλη από τη δασική πιστοποίηση αναφέρονται στον Πίνακα 63 (Παπαδόπουλος και Τρίγκας, 2012).

Πίνακας 63. Οφέλη δασικής πιστοποίησης

Οικονομικά	Οικολογικά	Κοινωνικά	Πολιτικά
Δημιουργία νέων αγορών	Περιβαλλοντική προστασία	Δημιουργία θέσεων απασχόλησης	Αναγνώριση από πολίτες και πολιτεία της αληθινής διάστασης της δασοπονίας και του ρόλου της για την ανάπτυξη της χώρας
Πρόσβαση σε αγορές του εξωτερικού		Σεβασμό της πολιτιστικής κληρονομιάς	
Υψηλές τιμές δασικών προϊόντων		Διατήρηση τοπικών κοινωνιών σε ορεινές – μειονεκτικές περιοχές	
		Ανάδειξη των ευθυνών απέναντι στο δάσος	

Πηγή: Παπαδόπουλος και Τρίγκας (2012). Ιδία επεξεργασία

Δράση III: Αξιοποίηση του υδατικού πλούτου

Περιγραφή δράσης

Το πυκνό υδρογραφικό δίκτυο της περιοχής αποτελεί αξιόλογη αναπτυξιακή δυνατότητα για την Δ.Ε Φουρνάς. Η περιοχή διακρίνεται από έλλειψη αρδευτικών δικτύων, γεγονός που αποτελεί επιπλέον ανασταλτικό παράγοντα ανάπτυξης της γεωργίας. Προτείνεται, λοιπόν, η αξιοποίηση του υδατικού αποθέματος της περιοχής **για την άρδευση των καλλιεργειών μέσω κλειστού κυκλώματος μεταφοράς**. Για την αξιοποίηση απαιτείται η κατασκευή ενός μικρού ταμιευτήρα, όπου θα συγκεντρώνεται το νερό και στη συνέχεια, μέσω των αγωγών, θα διοχετεύεται στις καλλιέργειες. Η πρόταση αυτή θα μπορούσε να αποτελέσει κίνητρο για αναβίωση της αμπελοκαλλιέργειας στη περιοχή, ενώ θα συνέβαλε και στην ανάπτυξη της καλλιέργειας της μηδικής, η οποία έχει αυξημένες απαιτήσεις σε νερό, καλύπτοντας τις διατροφικές ανάγκες της τοπικής κτηνοτροφίας. Επιπροσθέτως, η δράση θα ενισχύσει και την παραγωγή τοπικών κηπευτικών προϊόντων, όπως φασολάκια, ντομάτες κ.α., για την καλλιέργεια των οποίων χρησιμοποιούνται τοπικοί σπόροι. Έτσι, δύναται να επιτευχθεί αύξηση των στρεμματικών αποδόσεων προσεγγίζοντας παράλληλα την διατροφική αυτόρκεια για τον τοπικό πληθυσμό.

Στόχος

Η αξιοποίηση του υδατικού πλούτου της περιοχής.

Ανάλογο παράδειγμα

Η αξιοποίηση του ποταμού Σελινούντα στην Αιγιάλεια για άρδευση μέσω μικρού ταμιευτήρα και κλειστών αγωγών αναμένεται να έχει θετικά αποτελέσματα στην αύξηση της τοπικής αγροτική παραγωγής (protionline.gr, 2015).

Από ποιους

Ο Δήμος Καρπενησίου μπορεί να κινήσει τις διαδικασίες για την υλοποίηση του αρδευτικού δικτύου.

Χρηματοδοτικά εργαλεία

Η Επενδυτική Προτεραιότητα 6b: "Επενδύσεις στον τομέα των υδάτων, ώστε να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις του περιβαλλοντικού κεκτημένου της Ένωσης και να αντιμετωπιστούν οι ανάγκες που έχουν προσδιορισθεί από τα κράτη μέλη για επενδύσεις που υπερβαίνουν τις εν λόγω απαιτήσεις" του ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας 2014-2020 προβλέπει δράσεις για την υλοποίηση έργων που αφορούν στην υδροληψία και τη διανομή ύδατος με αξιοποίηση πόρων του ΕΤΠΑ.

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α) Ενίσχυση της τοπικής αγροτικής παραγωγής και της κτηνοτροφίας και επίτευξη διατροφικής αυτάρκειας.
- β) Οικονομικά οφέλη για την τοπική κοινωνία.
- γ) Αναβίωση καλλιεργειών που έχουν εκλείψει, όπως της αμπελοκαλλιέργειας.

8.2.6. Τεχνική/τεχνολογική διάσταση

Δράση Ι: Επαναλειτουργία πριστηρίου

Περιγραφή δράσης

Η επαναλειτουργία του πριστηρίου αποτελεί μια από τις βασικότερες δράσεις-προτάσεις της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας. Ένας από τους λόγους είναι ότι το ποσοστό των ερωτώμενων μόνιμων κατοίκων που θεωρούν την επαναλειτουργία του ως σημαντικότερη δράση είναι υψηλό (76%). Αν και οι κάτοικοι επιθυμούν να επαναλειτουργήσει με το παλιό καθεστώς, δηλαδή από το ελληνικό δημόσιο, η πρόταση στηρίζεται σε μία «από τα κάτω» πρωτοβουλία. Εφόσον δύναται να παραχωρηθεί στους δασικούς συνεταιρισμούς της περιοχής, πρέπει να γίνει αναλυτική ποιοτική και ποσοτική καταγραφή του μηχανικού εξοπλισμού και των κτηριακών εγκαταστάσεων, καθώς και των ελλείψεων που απαιτούνται να καλυφθούν προκειμένου να επαναλειτουργήσει. Επίσης, απαιτείται η κοστολόγηση όλων των εργασιών αποκατάστασης και επιδιόρθωσης και της πιθανής αγοράς εξοπλισμού ή υλικών συντήρησης κ.λπ..

Σημαντική παράμετρος επιτυχίας αποτελεί η προώθηση των παραγόμενων αγαθών, διότι, όπως αναλύθηκε στο κεφάλαιο 4, υπάρχει πτώση της παραγωγής και αύξηση των εισαγωγών φθηνότερης ξυλείας. Επομένως, πρέπει να διερευνηθούν τρόποι διάθεσης της παραγόμενης ξυλείας, ώστε να εξασφαλίζονται τα απαραίτητα για τη συνέχιση της λειτουργίας έσοδα. Για παράδειγμα, η πιστοποίηση του πριστηρίου και των παραγόμενων αγαθών προσδίδει αναπτυξιακή προοπτική, όπως στη περίπτωση του πριστηρίου της κοινότητας Magnifica Comunità di Fiemme στην Ιταλία, που αναλύθηκε στο 1^ο κεφάλαιο.

Στόχος

Η επαναλειτουργία του πριστηρίου με πρωτοβουλία των κατοίκων της περιοχής.

Ανάλογο παράδειγμα

Προσπάθεια επαναλειτουργίας εργοστασίου με αυτοδιαχείριση έχει πραγματοποιηθεί στην Ελλάδα, από μερίδα των εργαζομένων της Βιομηχανικής Μεταλλευτικής (ΒΙΟ.ΜΕ.), θυγατρική εταιρεία της «ΦΙΑΚΕΡΑΜ-ΤΖΟΝΣΟΝ», η οποία μετά την αίτηση πτώχευσης που κατέθεσαν οι ιδιοκτήτες της το 2011 έχει περάσει στο στάδιο της εκκαθάρισης των περιουσιακών της στοιχείων. Η ΒΙΟ.ΜΕ. ήταν χημική βιομηχανία που παρήγαγε προϊόντα για τον κλάδο των κατασκευών, κόλλες, κ.λπ. και οι 70 εργαζόμενοι που απασχολούνταν έμειναν χωρίς δουλειά τον Μάιο του 2011. Στις 12-02-2013 ξεκίνησαν τη διάθεση προϊόντων της επιχείρησης με τη μέθοδο του πλειστηριασμού στα 2/3 της αναγραφόμενης τιμής, τα οποία κατάφεραν να δεσμεύσουν με ασφαλιστικά μέτρα έναντι οφειλών της εργοδοσίας (Κωνσταντίνου, 2013). Στη συνέχεια, το Σωματείο Εργατοϋπαλλήλων Βιομηχανικής Μεταλλευτικής προχώρησε στη παραγωγή οικολογικών προϊόντων καθαρισμού, τα οποία προωθήει σε κοινωνικούς, συνεργατικούς χώρους σε όλη την Ελλάδα, ενώ παράλληλα διαθέτει πρατήριο στην Αθήνα και ηλεκτρονική ιστοσελίδα. Όλες οι αποφάσεις είναι αποτέλεσμα συνελεύσεων και δημοκρατικών διαδικασιών, διότι όλα τα μέλη έχουν ίση ψήφο μεταξύ τους. Παράλληλα, έχουν πραγματοποιηθεί και εξακολουθούν να πραγματοποιούνται εκδηλώσεις αλληλεγγύης στον αγώνα των εργατών της ΒΙΟ.ΜΕ. σε Ελλάδα και εξωτερικό με συμμετοχή

πολλών συλλογικοτήτων. Η δικαστική εξουσία έχει απορρίψει την πρόταση των εργαζομένων να συνεχίσουν τη λειτουργία του εργοστασίου, ενώ πρόσφατα επέβαλε την τμηματική πλειστηρίαση των μέσων παραγωγής (biom-metal.blogspot.gr, 2017, viomecoop.com, 2017).

Το παράδειγμα του Σωματείου Εργατοϋπαλλήλων ΒΙΟ.ΜΕ. αποτελεί ουσιαστικά το πρώτο συνεργατικό αυτοδιαχειριζόμενο εργοστάσιο στην Ελλάδα. Η ανεργία οδήγησε στη συνεργατική πρωτοβουλία επαναλειτουργίας του εργοστασίου, κάνοντας τα μέλη να ενεργήσουν ως ομάδα για το κοινό όφελος. Λαμβάνοντας, λοιπόν, ως παράδειγμα τις πρωτοβουλίες και το συνεργατικό πνεύμα των μελών του Σωματείου Εργατοϋπαλλήλων ΒΙΟ.ΜΕ., δομείται η πρόταση επαναλειτουργίας του πιστηρίου.

Από ποιους

Προτείνεται η συνέργια των τριών Δασικών Συνεταιρισμών της Δ.Ε. Φουρνάς, με την πρωτοβουλία των οποίων θα επαναλειτουργήσει το πιστήριο.

Προτεινόμενος χώρος

Το υπάρχον πιστήριο στον οικισμό Φουρνά.

Χρηματοδοτικά εργαλεία

Ο νέος αναπτυξιακός **νόμος 4399/2016** προσφέρει ενισχύσεις σε συνεταιρισμούς. Σχετικά με την απαραίτητη χρηματοδότηση της συγκεκριμένης δράσης, καλύπτει δαπάνες όπως: α) εκσυγχρονισμού ειδικών εγκαταστάσεων (που δεν αφορούν σε κτήρια) και μηχανολογικών εγκαταστάσεων, β) αγοράς και εγκατάστασης καινούργιων σύγχρονων μηχανημάτων και λοιπού εξοπλισμού, γ) κατασκευής, επέκτασης, εκσυγχρονισμού κτηριακών εγκαταστάσεων και ειδικών και βοηθητικών εγκαταστάσεων των κτηρίων, δ) συστήματα διασφάλισης και ελέγχου ποιότητας, πιστοποιήσεων, προμήθειας και εγκατάστασης λογισμικού και συστημάτων οργάνωσης της επιχείρησης (άρθρο 8). Οι ενισχύσεις αφορούν σε φορολογική απαλλαγή, επιδότηση χρηματοδοτικής μίσθωσης και επιδότηση του κόστους της δημιουργούμενης απασχόλησης.

Το απαιτούμενο αντάλλαγμα χρήσης προς το ελληνικό δημόσιο είναι συνήθως χαμηλό.

Συνεργασίες

Εκτός από την συνεργασία των τριών δασικών συνεταιρισμών, απαιτείται και η συμβολή ατόμων με την απαραίτητη τεχνογνωσία, όπως ηλεκτρολόγος, μηχανικός, άτομο που θα ασχοληθεί με την προβολή και προώθηση των παραγόμενων αγαθών ή με την πιστοποίηση της παραγόμενης ξυλείας. Οι ανάγκες αυτές μπορούν να καλυφτούν από φοιτητές ανάλογων ειδικοτήτων στα πλαίσια της πρακτικής τους άσκησης, δηλαδή μέσω της συνεργασίας με πανεπιστημιακά ιδρύματα (ΑΕΙ-ΤΕΙ).

Προϋποθέσεις

Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η παραχώρηση της λειτουργίας του πιστηρίου στους συνεταιρισμούς, διότι έχει ήδη παραχωρηθεί από το ελληνικό δημόσιο στον Δήμο Καρπενησίου. Όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο 3, η απόφαση παραχώρησης θέτει ως όρο την υλοποίηση του σκοπού εντός τριών ετών από την έκδοση, δηλαδή έως 21/01/2018.

Επιπροσθέτως, απαιτείται η διερεύνηση της σημερινής κατάστασης στην οποία έχει περιέλθει το πριστήριο, ειδικότερα έπειτα από τις καταστροφές που υπέστη εξαιτίας της κλοπής το 2012.

Νομοθετικό πλαίσιο

Μετά το πέρας της καταληκτικής ημερομηνίας και εφόσον ο Δήμος δεν έχει υλοποιήσει τον σκοπό παραχώρησης, το πριστήριο δύναται να παραχωρηθεί σε νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου κατόπιν ανταλλάγματος χρήσης (ΦΕΚ 159/Α/2014), όπως είναι οι Δασικοί Συνεταιρισμοί.

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α) Οικονομικά οφέλη και συγκράτηση του ντόπιου πληθυσμού.
- β) Ενδυνάμωση και παραμονή των δημόσιων υπηρεσιών στη περιοχή.
- γ) Ανάπτυξη ομαδοσυνεργατικού πνεύματος και της αρχής της ισότητας ανάμεσα στα μέλη των συνεταιρισμών.
- δ) Ενίσχυση της αυτοδιαχείρισης και της ανάληψης πρωτοβουλιών.

Δράση II: Μικρή μονάδα παραγωγής pellets

Περιγραφή δράσης

Στο πλαίσιο εκπόνησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας προτείνεται η δημιουργία δημοτικής μονάδας παραγωγής pellets. Τα παραγόμενα συσσωματώματα θα διατίθενται καταρχήν για τη θέρμανση των σχολικών κτηρίων της Δ.Ε. Φουρνάς και στη συνέχεια στους μόνιμους κατοίκους δωρεάν ή έναντι χαμηλού-συμβολικού αντιτίμου.

Οι συμπίεσμένοι κυλινδρικοί ξύλου (pellets) είναι τυποποιημένο βιολογικό καύσιμο, το οποίο παρασκευάζεται με θερμική συμπίεση του ξύλου υπό υψηλή πίεση και ατμό, οπότε απελευθερώνεται λιγνίνη που λειτουργεί ως συγκολλητική ουσία. Για την παρασκευή τους δύναται να χρησιμοποιηθούν ξυλεία εναπομένονσα στους χώρους υλοτομίας (πρέμνο, φλοιός, κλαδιά κ.α.) και υπολείμματα δασοπονικών εργασιών, όπως από καθαρισμό αντιπυρικών ζωνών, αραιώσεις κ.α. (Καμπερίδου και Μπαρμούτης, 2011). Ωστόσο, η συγκομιδή και η μεταφορά των υπολειμμάτων υλοτομιών είναι τεχνικά δύσκολη και οικονομικά ασύμφορη, με αποτέλεσμα να μην αξιοποιούνται. Αυτό δύναται να αντιμετωπισθεί με νέες τεχνολογίες συγκομιδής και μεταφοράς, αρκεί βέβαια να λαμβάνονται υπόψη οι απώλειες των πολύτιμων θρεπτικών στοιχείων που αυτά περιλαμβάνουν, όπως επίσης και με νέες τεχνολογίες μετατροπής της βιομάζας σε ενέργεια ή σε βιοκαύσιμα πλησίον ή μέσα στα δάση για περιορισμό του κόστους αξιοποίησης (Φιλίππου Β. και Φιλίππου Ι. Λ., 2014).

Στα δασοπονικά είδη που επιλέγονται για την παραγωγή, με βάση την θερμική απόδοση, συγκαταλέγονται η Ελάτη, η Δρυς, η Πεύκη, η Καρυδιά, τα οποία είναι αυτοφυή της περιοχής μελέτης (Πίνακας 64).

Πίνακας 64. Θερμική απόδοση pellets

Είδος Ξύλου	Θερμική απόδοση (Kcal/ Kg)
Λεύκη	4.022
Ελάτη	4.900
Πεύκη	4.457
Δρύς	4.700
Ελιά	4.100
Σημύδα	4.800
Οξιά	4.578
Καρυδιά	4.731

Πηγή: Καμπερίδου και Μπαρμούτης (2011). Ιδία επεξεργασία

Στόχος

Η συγκεκριμένη δράση στοχεύει στην οικονομική ενδυνάμωση των μόνιμων κατοίκων, διότι, όπως χαρακτηριστικά αναφέρθηκε, το επίδομα θέρμανσης δεν καλύπτει τις ενεργειακές τους ανάγκες. Δεδομένου ότι οι συμβατικοί ενεργειακοί πόροι μειώνονται συνεχώς, είναι αναμενόμενο πως το κόστος της ενέργειας συνεχώς θα αυξάνεται.

Ανάλογο παράδειγμα

Ανάλογο έργο έχει προταθεί προς υλοποίηση από τον Δήμο Αλεξανδρούπολης με τίτλο "Δημοτική μονάδα αξιοποίησης στερεής βιομάζας με παραγωγή συσσωματωμάτων (pellet) με χρήση γεωθερμικής ενέργειας σε έκταση 18 στρεμμάτων (Αγρόκτημα Αετοχωρίου)". Ως πρώτη ύλη θα αξιοποιηθούν τα υπολείμματα των ελαιώνων της Μάκρης Αλεξανδρούπολης και λοιπά δασικά, γεωργικά και αστικά υπολείμματα (κλαδέματα). Τα παραγόμενα pellets θα χρησιμοποιούνται για την θέρμανση των σχολικών κτηρίων του Δήμου Αλεξανδρούπολης (alexpolisonline.com, 2014).

Από ποιους

Ο Δήμος Καρπενησίου προτείνεται να αναλάβει τη δημιουργία της μονάδας παραγωγής και οι Δασικοί Συνεταιρισμοί τη διάθεση της πρώτης ύλης.

Προτεινόμενος χώρος

Ο χώρος στον οποίο θα κατασκευαστεί η μονάδα παραγωγής pellets πρέπει να γειτνιάζει με το δάσος για μείωση του κόστους μεταφοράς.

Χρηματοδοτικά εργαλεία

Η απαιτούμενη χρηματοδότηση δύναται να εξασφαλιστεί μέσω του **ΕΣΠΑ 2014-2020**, τομεακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα "Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη", Άξονας προτεραιότητας 10: "Εφαρμογή στρατηγικών επίτευξης χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα με έμφαση στις αστικές περιοχές", Επενδυτική Προτεραιότητα 4c: "Στήριξη της ενεργειακής απόδοσης, της έξυπνης διαχείρισης της

ενέργειας και της χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στις δημόσιες υποδομές, συμπεριλαμβανομένων των δημόσιων κτηρίων, και στον τομέα της στέγασης".

Συνεργασίες

Απαιτείται η συνεργασία του Δήμου με τους Δασικούς Συνεταιρισμούς της περιοχής. Επίσης, στην κατάρτιση των απαιτούμενων μελετών δύναται να συμβάλουν οι μεταπτυχιακοί φοιτητές του Δ.Π.Μ.Σ. "Περιβάλλον και Ανάπτυξη" που κατέχουν τις απαραίτητες γνώσεις.

Προϋποθέσεις

Απαραίτητη προϋπόθεση υλοποίησης της δράσης αποτελεί η εκπόνηση οικονομοτεχνικής μελέτης, αλλά και μελέτης που να αποδεικνύει ότι η παραγόμενη ποσότητα δασικής πρώτης ύλης κρίνεται επαρκής για τη παραγωγή της επιθυμητής ποσότητας συσσωματωμάτων, χωρίς παράλληλα να επηρεάζεται η ποσότητα των απαραίτητων, για τον εμπλουτισμό του εδάφους, υπολειμμάτων των υλοτομιών.

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α) Οικονομικά οφέλη για τους μόνιμους κατοίκους
- β) Η δράση έχει περιβαλλοντικά οφέλη, διότι η αξιοποίηση της βιομάζας αποτελεί ανανεώσιμη πηγή ενέργειας, με μηδενικό ισοζύγιο εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, ενώ με την απομάκρυνση των υπολειμμάτων των υλοτομιών εξασφαλίζεται η καλή υγεία του δάσους (Καμπερίδου και Μπαρμούτης, 2011).
- γ) Τα συσσωματώματα pellets αποδίδουν πολλαπλάσια θερμική ενέργεια σε σχέση με το ξύλο λόγω της μεγαλύτερης πυκνότητάς τους (**Πίνακας 65**). Επίσης, η απόδοση του ξύλου που καίγεται σε συμβατική σόμπα είναι 30-60% και σπάνια έως 80%, ενώ το ξύλο σε μορφή κυλινδρικών έχει σταθερή απόδοση 80-90% (Καμπερίδου και Μπαρμούτης, 2011). Επομένως, εξασφαλίζεται η συνεχής και εντός επιθυμητών ορίων θέρμανση των μαθητών των σχολείων και των μόνιμων κατοίκων.

Πίνακας 65. Θερμική ενέργεια ξύλου- pellets

Καύσιμο	Πυκνότητα (Kg/lt)	Ενεργειακή πυκνότητα μάζας (MJ/Kg)	Ενεργειακή πυκνότητα όγκου (MJ/ lt)
Ξύλο	0,19	20	3,8
Pellets	0,68	20	13,6

Πηγή: Ιωάννου (2016)

Δράση III: Βελτίωση οδικού δικτύου

Περιγραφή δράσης

Το οδικό τμήμα Κορίτσα-Σπίτι Διαβάτη-Μαυρόλογγος-Σαραντάπορο (Καρδίτσα) διακρίνεται από χαμηλά ποιοτικά χαρακτηριστικά δυσκολεύοντας τη μετάβαση ενός ήδη απομονωμένου γεωγραφικά και σχεδόν έρημου οικισμού, όπως είναι ο Μαυρόλογγος. Συνεπώς, το συγκεκριμένο οδικό τμήμα χρήζει βελτίωσης, ώστε να βελτιωθεί η πρόσβαση στον οικισμό Μαυρόλογγο.

Στόχος

Η άρση της συγκοινωνιακής απομόνωσης του οικισμού Μαυρόλογγου και γενικότερα της Δ.Ε. Φουρνάς.

Από ποιους

Η δράση δύναται να πραγματοποιηθεί από τον Δήμο Καρπενησίου.

Προτεινόμενος χώρος

Το οδικό τμήμα Κορίτσα-Σπίτι Διαβάτη-Μαυρόλογγος-Σαραντάπορο (Καρδίτσας).

Χρηματοδοτικά εργαλεία

Η Επενδυτική Προτεραιότητα 7b: "Ενίσχυση της περιφερειακής κινητικότητας μέσω της σύνδεσης δευτερευόντων και τριτευόντων κόμβων με τις υποδομές ΔΕΔ-Μ, περιλαμβανομένων των πολυτροπικών κόμβων", του Άξονα Προτεραιότητας 7: "Προαγωγή των βιώσιμων μεταφορών και εξάλειψη των σημείων συμφόρησης σε υποδομές βασικών δικτύων" του ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας 2014-2020 προβλέπει τη βελτίωση οδικού δικτύου και η χρηματοδότηση δύναται να εξασφαλιστεί μέσω του ΕΤΠΑ.

Επιθυμητά οφέλη-αποτελέσματα

- α)** Άρση της συγκοινωνιακής απομόνωσης του οικισμού Μαυρόλογγου και γενικότερα της Δ.Ε. Φουρνάς.
- β)** Ευκολότερη και γρηγορότερη πρόσβαση από και προς την Π.Ε. Καρδίτσας.
- γ)** Αύξηση της τουριστικής κίνησης στην ευρύτερη περιοχή.
- δ)** Αύξηση της ελκυστικότητας της περιοχής για επιστροφή και μόνιμη διαμονή.

Κεφάλαιο 9ο

Συμπεράσματα

9. Συμπεράσματα

Παρακάτω παρατίθενται συνοπτικά τα σημαντικότερα συμπεράσματα που απορρέουν από την συνολική μελέτη και έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας.

- Σχετικά με την κοινοτική δασοκομία προκύπτει ότι στις περιπτώσεις που εισήχθη ως μέτρο αντιμετώπισης της αποψίλωσης των δασών με παραχώρηση κατά χρήση (Νεπάλ, Φιλιππίνες), η αυτοδιαχείριση είναι περιορισμένη και δεν έχει ουσιαστικά οφέλη για τους τοπικούς πληθυσμούς, με αποτέλεσμα το βιοτικό τους επίπεδο να μην βελτιώνεται και σταδιακά η δράση να εγκαταλείπεται. Αντίθετα, σε περιπτώσεις όπως της **Magnifica Comunità di Fiemme**, επειδή η ίδια η κοινότητα κατέχει τις εκτάσεις, υπάρχει ουσιαστική αυτοδιαχείριση και αυτοοργάνωση, με αποτέλεσμα την αύξηση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της περιοχής και παράλληλη προστασία των δασών.
- Όσον αφορά στην έρευνα για τη πολιτική για τη διαχείριση της **Δημόσιας Ακίνητης Περιουσίας**, αποδεικνύεται ότι αυτή αποτελούσε ανέκαθεν «προϊόν» αγοραπωλησίας. Ειδικότερα τα τελευταία χρόνια, με τη συγκάλυψη του δημοσίου συμφέροντος λόγω της χρηματοπιστωτικής χρήσης, η Ακίνητη Περιουσία του Δημοσίου εκποιείται σε προνομιακή για τους αγοραστές τιμή και επαχθής για το ελληνικό κράτος.
- Με το ίδιο πρόσχημα αυξάνεται η **μεταβολή της χρήσης των αγροτικών και δασικού χαρακτήρα εκτάσεων**, προωθώντας μεγάλης κλίμακας έργα, όπως για παράδειγμα ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις. Η διάθεση αγροτικών εκτάσεων πραγματοποιείται χωρίς ολοκληρωμένο κρατικό σχεδιασμό, διαιωνίζοντας τον κατακερματισμό των αγροτικών εκμεταλλεύσεων και τη διασπορά τους, ενώ παράλληλα δεν αντιμετωπίζονται σημαντικά κοινωνικά προβλήματα, όπως η ανεργία. Όσον αφορά στις δασικού χαρακτήρα εκτάσεις, παρατηρείται ότι η πολιτική είναι ελαστική για τη μεταβολή της χρήσης προς όφελος μεγάλων επενδύσεων, ενώ στη περίπτωση των δασωμένων αγρών, που αποτελούν ουσιαστικά το αποτέλεσμα της έλλειψης ολοκληρωμένης πολιτικής και της προώθησης της αστυφιλίας και της μετανάστευσης, όπως αποδεικνύεται και στη περιοχή μελέτης, δεν πραγματοποιείται καμία προσπάθεια ουσιαστικής επίλυσης του προβλήματος.
- Στην Ελλάδα, παρά την υιοθέτηση της έννοιας της πολυλειτουργικότητας των δασών, η **δασική διαχείριση εστιάζεται αποκλειστικά στην απόληψη ξύλου**, με εξαίρεση την ανάδειξη της λειτουργίας του ως χώρο βόσκησης, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η διαλεκτική σχέση όλων των παραγωγικών δραστηριοτήτων στα πλαίσια της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης των ορεινών περιοχών. Η περίπτωση της Δ.Ε. Φουρνάς αποδεικνύει ότι οι αποσπασματικές/κλαδικές/θεματικές πολιτικές έχουν ως αποτέλεσμα την μονοκαλλιέργεια, τη σταδιακή συρρίκνωση των ορεινών πληθυσμών και την τελική ερήμωσή τους.
- Οι αποφάσεις και κατευθύνσεις σε επίπεδο εθνικό, περιφερειακό και τοπικό αποτελούν υιοθέτηση των ευρωπαϊκών πολιτικών χωρίς καμία προσαρμογή στις ιδιαιτερότητες των ορεινών περιοχών. Οι κατευθύνσεις δεν αποσκοπούν στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη των περιοχών αυτών, ενώ στρέφονται κυρίως στην τουριστική τους ανάπτυξη. Τα τομεακά μέτρα **δεν ανταποκρίνονται** στις αντικειμενικές δυνατότητες και στα χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών, όπως το μικρό εμβαδόν γεωργικών εκτάσεων και ο συνεχόμενος περιορισμός τους λόγω εγκατάλειψης και δάσωσης, ο κατακερματισμός του κλήρου, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των ορεινών πληθυσμών, τα μειωμένης γονιμότητας και παραγωγικότητας εδάφη, οι τοπογραφικές ιδιαιτερότητες κ.λπ..

- Ειδικότερα για τη περιοχή μελέτης, η ασκούμενη δασική πολιτική σε συνδυασμό με την αδυναμία παροχής εναλλακτικών προοπτικών απασχόλησης οδήγησαν στην **μονοκαλλιέργεια της υλοτομίας**. Η ίδρυση της Κρατικής Βιομηχανίας Ξύλου συγκράτησε προσωρινά τον τοπικό πληθυσμό μετά το πέρας του Εμφυλίου Πολέμου. Το γεγονός αυτό κρίνεται σπουδαίο, διότι η περιοχή δεν ακολούθησε τη τύχη γειτονικών και άλλων ορεινών περιοχών που ερήμωσαν εξαιτίας της εξωτερικής μετανάστευσης και της αστυφιλίας. Ωστόσο, η λειτουργία του πριστηρίου προώθησε την μονοκαλλιέργεια της δασοκομίας, γεγονός το οποίο σε συνδυασμό με την απουσία ολοκληρωμένης στρατηγικής για τον ορεινό χώρο και με την εφαρμογή αποσπασματικών μέτρων, όπως το Π.Δ.126/1986 για τους Δασικούς Συνεταιρισμούς, αποτέλεσαν τους λόγους διαχρονικής μείωσης του πληθυσμού που παρουσιάζει η περιοχή. Εξαιρεση αποτελεί ο οικισμός Βράχα, ο οποίος ερήμωσε λόγω των συνεπειών του σεισμού του 1966, συμβάλλοντας παράλληλα στην εκβιομηχάνιση της Φθιώτιδας.
- Η **καταγραφή και ανάλυση των στοιχείων** που συγκροτούν την φυσική και κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα της Δ.Ε. Φουρνάς παρουσιάζει τα πραγματικά και καθοριστικά για το μέλλον της περιοχής, προβλήματα, όπως η δημογραφική γήρανση, η πληθυσμιακή μείωση και η ανεργία. Εντούτοις, αναδεικνύονται και αντικειμενικές δυνατότητες και προοπτικές, οι οποίες δύναται να συμβάλουν στην αντιμετώπιση των προβλημάτων, στην άρση των περιορισμών και στην μεταβολή της προδιαγεγραμμένης πορείας της περιοχής. Αναμφισβήτητα το **φυσικό περιβάλλον** και ο **πολιτισμικός πλούτος** αποτελούν αξιόλογα πλεονεκτήματα. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η διάθεση των κατοίκων ή/και των συλλογικοτήτων τους να αναλάβουν πρωτοβουλίες και να προχωρήσουν σε ενέργειες προς την κατεύθυνση της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης του τόπου τους.
- Χαρακτηριστική είναι η δυσχέρεια που παρουσιάστηκε στην αναζήτηση **στατιστικών στοιχείων** κατά την καταγραφή της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας της περιοχής. Σε πολλές περιπτώσεις, δεν χορηγήθηκαν στατιστικά στοιχεία από την ΕΛΣΤΑΤ, καθώς αποτελούσαν εμπιστευτικά νούμερα και τυχόν κοινοποίησή τους θίγει προσωπικά δεδομένα. Επίσης, σε ορισμένες περιπτώσεις έρχονται σε αντίθεση με την πραγματικότητα της περιοχής. Για παράδειγμα κατά την διεξαγωγή των απογραφών, άτομα που κατάγονται από την περιοχή αλλά δεν διαμένουν μόνιμα σε αυτή, μετακινούνται στον τόπο καταγωγής και απογράφονται ως μόνιμοι με σκοπό να αυξηθεί το μέγεθος του πληθυσμού του δήμου ή της κοινότητας και να λάβουν μεγαλύτερες κρατικές επιδοτήσεις. Οι δυσκολίες αυτές αποτελούν τροχοπέδη για όσους θέλουν να εμπλακούν σε σχεδιασμούς ολοκληρωμένης ανάπτυξης (Κουκουβίνου *et al.*, 2016).
- Από την **ποιοτική ανάλυση της πρωτογενούς έρευνας** (ερωτηματολόγια και συζητήσεις) προκύπτουν στοιχεία για την "πραγματική πραγματικότητα" της περιοχής μελέτης. Σε κάποιες περιπτώσεις οι απαντήσεις των ερωτηματολογίων έρχονται σε αντίθεση με τα πορίσματα των συζητήσεων. Επιπλέον, πολύ σημαντικό κρίνεται το γεγονός ότι οι κάτοικοι της περιοχής μελέτης αντιλαμβάνονται την πραγματικότητα, αλλά αδυνατούν να την μεταβάλλουν.
- Χαρακτηριστική είναι η **αδράνεια και η αίσθηση αδυναμίας** των ερωτώμενων προκειμένου να ενεργήσουν για να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα και να αξιοποιήσουν τα πλεονεκτήματα που διαθέτει ο τόπος τους. Η αδράνεια αυτή, σε συνδυασμό με την **απουσία ουσιαστικής πολιτικής** για τους ορεινούς πληθυσμούς, οδηγεί νομοτελειακά στη σταδιακή ερήμωση της περιοχής. Συνεπώς, η συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού και πρωτίστως των νέων, ο περιορισμός της εσωτερικής μετανάστευσης και η

προσέλκυση νέου πληθυσμού, όπως οικογένειες προσφύγων, μέσω ολοκληρωμένων δράσεων, αποτελούν τους κύριους στόχους προς την κατεύθυνση της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης της Δ.Ε. Φουρνάς.

- Με βάση τα ανωτέρω, σε έναν εν δυνάμει Ολοκληρωμένο Αναδασμό το **αναπτυξιακό όραμα** για τη Δ.Ε. Φουρνάς συνοψίζεται ως εξής:

«η αναζωογόνηση της Δ.Ε. μέσω της πληθυσμιακής της ενδυνάμωσης και της παραγωγικής της ανασυγκρότησης, και η ανάδειξή της ως τόπο ιδιαίτερου περιβαλλοντικού και πολιτισμικού ενδιαφέροντος».

- Απαραίτητη προϋπόθεση για την υλοποίηση του Ολοκληρωμένου Αναδασμού αποτελεί η **ύπαρξη των ενεργών, δραστήριων και υπεύθυνων πολιτών ή/και οι συλλογικότητές τους**. Ωστόσο, μέσω της πρωτογενούς έρευνας προέκυψε η έλλειψη των απαραίτητων για ένα «από τα κάτω» εγχείρημα κοινωνικών υποκειμένων, καθώς όπως προαναφέρθηκε, οι πολίτες έχουν αδρανοποιηθεί. Οι λόγοι της παθητικότητας διακρίνονται σε υποκειμενικούς και αντικειμενικούς. Στους αντικειμενικούς λόγους συγκαταλέγονται το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο των μόνιμων κατοίκων, η φθίνουσα ηλικιακή κατανομή, η έλλειψη κρατικής υποστήριξης, η γεωγραφική απομόνωση, τα γεωμορφολογικά και κλιματολογικά χαρακτηριστικά της περιοχής και η μονοκαλλιέργεια της δασοκομίας. Στους υποκειμενικούς λόγους συμπεριλαμβάνονται η νοοτροπία μετάθεσης της ευθύνης, η έλλειψη συνεννόησης και επικοινωνίας, τα σύγχρονα κοινωνικά πρότυπα, η άκριτη προσήλωση στα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, η αποξένωση από τον τόπο καταγωγής και η έλλειψη κοινωνικής αποδοχής και η προσωπική απομόνωση. Εντούτοις, κύρια πηγή της παθητικότητας και απαρχή όλων αποτελεί η έλλειψη παιδείας.
- Η **παιδεία ως μόρφωση και πολιτισμός** αποτελεί ανεκτίμητο κοινωνικό αγαθό. Αυξάνει τη κριτική σκέψη και συντελεί στην πνευματική ολοκλήρωση του ατόμου. Η έλλειψή της έχει δυσμενείς συνέπειες για το άτομο, το καθιστά ευάλωτο στη χειραγώγηση και στην άκριτη υιοθέτηση σύγχρονων κοινωνικών προτύπων. Επομένως, απαραίτητη προϋπόθεση προκειμένου να υλοποιηθεί οποιοδήποτε σχέδιο Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης αποτελεί η παιδεία ως μόρφωση και πολιτισμός, σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.
- Εκτός από την παιδεία, άλλες **ενέργειες ή προϋποθέσεις** υλοποίησης ενός σχεδίου Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης είναι η υγειονομική περίθαλψη, η κρατική υποστήριξη και η υποστήριξη της τοπικής αυτοδιοίκησης, η ύπαρξη ολοκληρωμένου Εθνικού Κτηματολογίου, η χαρτογραφική απόδοση στοιχείων της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας και η αξιοποίηση χρηματοδοτικών εργαλείων, όπως το ΕΣΠΑ 2014-2020, το ΠΑΑ 2014-2020 κ.α..
- Κρίνεται, λοιπόν, επιτακτική η ανάγκη για **ενεργοποίηση του τοπικού πληθυσμού**, αλλά και των συλλογικοτήτων, και καλλιέργεια συμμετοχικού πνεύματος. Στην ανάγκη αυτή βασίζεται η παράθεση προτάσεων-δράσεων προς τη κατεύθυνση της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης της Δ.Ε. Φουρνάς. Η ανάπτυξη συνεργασίας, δημιουργικότητας και διάθεσης ανάληψης πρωτοβουλιών, η εξωστρέφεια και η εμφύσηση ομαδοσυνεργατικού πνεύματος διέπουν τις περισσότερες προτεινόμενες δράσεις.
- Όσον αφορά στην αρχική ερώτηση **«Ποια θα μπορούσε να είναι η συμβολή της διαχείρισης του δασικού χώρου από τους ίδιους τους πολίτες στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη ενός τόπου;»** διαπιστώθηκαν τα εξής:

- Ο δασικός χώρος **δύναται να συμβάλει** ενεργά στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των ορεινών περιοχών μέσω της ορθής (τόσο για τα φυσικά οικοσυστήματα, όσο και για τους τοπικούς πληθυσμούς) και ολοκληρωμένης διαχείρισής του.
- Προκειμένου η συμβολή αυτή να είναι ουσιαστική και διαχρονική, πρέπει να σχεδιάζεται και να υλοποιείται στο πλαίσιο **ολοκληρωμένης στρατηγικής** για τους ορεινούς πληθυσμούς, με τους ενεργούς, συνειδητούς και με κριτική σκέψη πολίτες ή/και τις συλλογικότητές τους να πρωτοστατούν σε όλη τη διαδικασία, από τον σχεδιασμό έως και την υλοποίηση. Εξάλλου, οι πολίτες αποτελούν τους κύριους **αποδέκτες** των συνεπειών των τοπικών, περιφερειακών, εθνικών και υπερεθνικών αποφάσεων και ενεργειών.
- Απαιτείται ο **επαναπροσδιορισμός του αναπτυξιακού μοντέλου** για τις περιοχές αυτές θέτοντας τους πολίτες των ορεινών οικισμών και τις συλλογικότητές τους στο επίκεντρο και έχοντας ως γνώμονα την ολική θεώρηση της ανάπτυξης, δηλαδή της ανάπτυξης σε όλες τις διαστάσεις της πραγματικότητας, στη πολιτική, τη κοινωνική, την οικονομική, τη πολιτισμική, στο ανθρωπογενές και φυσικό περιβάλλον, στη τεχνική/τεχνολογική.
- Ο δασικός χώρος **δεν δύναται να αποτελέσει** το μοναδικό «μέσο» ανάπτυξης μιας περιοχής, ακόμα και στην περίπτωση των παραδασόβιων οικισμών. Το παράδειγμα της λειτουργίας του πριστηρίου της Δ.Ε. Φουρνάς αποδεικνύει ότι πραγματική και με διάρκεια ανάπτυξη επιτυγχάνεται μόνο όταν αυτή αφορά σε όλες τις διαστάσεις της πραγματικότητας μιας περιοχής.

Εν κατακλείδι, η διερεύνηση της συμβολής της δασικής διαχείρισης στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Δ.Ε. Φουρνάς, ως μελέτη περίπτωσης, αποτέλεσε τον αρχικό στόχο της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Από την διεξαγωγή της πρωτογενούς έρευνας προέκυψε η παθητικότητα των κοινωνικών Υποκειμένων της περιοχής και η αδυναμία να αναλάβουν πρωτοβουλίες προς την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξή της. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε το έναυσμα για διερεύνηση των βαθύτερων αιτιών αυτής της αδράνειας, ενώ οι περισσότερες από τις δράσεις που προτείνονται στοχεύουν στον περιορισμό αυτής της παθητικότητας.

Επίλογος

Αρχικός στόχος της παρούσας εργασίας αποτέλεσε η διερεύνηση της συμβολής της συμμετοχικής δασικής διαχείρισης στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Δ.Ε. Φουρνάς με την υλοποίηση ενός Ολοκληρωμένου Αναδασμού. Πραγματοποιώντας πρωτογενή και δευτερογενή έρευνα για τη περιοχή, αποδείχθηκε η έλλειψη των απαραίτητων κοινωνικών Υποκειμένων (αλλά και παραγωγική βάση) για την υλοποίηση ενός «εξ ιδίων» εγχειρήματος. Παράλληλα, ακολουθώντας την μεθοδολογία των επτά σταδίων (Ρόκος, 2004), αναδείχθηκε η φυσική και κοινωνικοοικονομική εξέλιξη και η σημερινή πραγματικότητα της περιοχής. Στη συνέχεια η έρευνα εστιάστηκε στην διερεύνηση των πραγματικών και βαθύτερων αιτιών της παθητικότητας των κοινωνικών Υποκειμένων, ενώ προτάθηκαν ενδεικτικές προτάσεις-δράσεις στο πλαίσιο υλοποίησης ενός Ολοκληρωμένου Αναδασμού της Δ.Ε. Φουρνάς.

Ωστόσο, σκοπός της έρευνας δεν αποτελεί μονάχα η ανάδειξη της σημερινής "πραγματικής" πραγματικότητας της Δ.Ε. Φουρνάς, των αιτιών και των συνιστωσών που οδήγησαν στην διαμόρφωσή της. Ευελπιστούμε ότι η εργασία αυτή θα αποτελέσει το έναυσμα για προβληματισμό, αφύπνιση και ενεργοποίηση των κατοίκων και των συλλογικοτήτων τους, αλλά και την απαρχή για ουσιαστική διαβούλευση μεταξύ τους και με τους αρμόδιους φορείς.

Σημαντικό είναι να ξεπεραστούν νοοτροπίες και αντιλήψεις που αποτελούν τροχοπέδη σε οποιοδήποτε «από τα κάτω» εγχείρημα. Η παιδεία ως μόρφωση και πολιτισμός, αποτελεί τον μοναδικό δρόμο για την πνευματική καλλιέργεια, εξέλιξη και ολοκλήρωση του ατόμου, εμψύχοντας και οξύνοντας τη κριτική σκέψη και αφυπνίζοντας συνειδήσεις.

Σύμφωνα με τον Ρόκο (2001):

Τα συμβατά με τις αρχές, τις αξίες και τη φιλοσοφία της Αξιοβιώτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης ενεργήματα παιδείας, μόρφωσης, και πολιτισμού, είναι τα μόνα αξιόπιστα και δυναμικά εργαλεία προστασίας, διατήρησης και ξαναζωντανέματος των ορεινών περιοχών με την συνεχώς, ευχόμεστε, αύξουσα, συνειδητότητα, την υπευθυνότητα, την αντίσταση και την πράξη των κατοίκων τους αλλά και των πολιτών του κόσμου.

Ας ελπίσουμε ότι σήμερα, στα χρόνια της πολυδιάστατης κρίσης, που η ανάγκη για ένα «από τα κάτω» εγχείρημα κρίνεται πιο επιτακτική από ποτέ, οι συνειδητοί, ευαίσθητοι, υπεύθυνοι, ενεργοί πολίτες, καθώς και οι ελεύθερες συλλογικότητες τους, θα επωμιστούν αυτό το δύσκολο, αλλά όχι και ακατόρθωτο, εγχείρημα. Έχοντας ως θεμέλια τις απλές αξίες της ανθρωπότητας, την ειρήνη, τη δικαιοσύνη, την αλληλεγγύη, τη δημοκρατία, την ελευθερία, την ηθική, δημιουργική άμιλλα, την ισότητα, τον σεβασμό στη φύση και τους πολιτισμούς του ανθρώπου (Ρόκος, 2001), οι πολίτες θα κάνουν, αβίαστα και σταθερά, το βήμα προς μία πραγματικά άξια να τη βιώνουν, Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Αμίν Σ. (2011). Η Ευρωζώνη δεν είναι βιώσιμη. *Deptocracy. Χρεοκρατία*. Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Λιβάνη

Αναστασοπούλου Α. (2009). Περιφερειακή πολιτική για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών στην Ε.Ε. και στην Ελλάδα. Διπλωματική εργασία. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών Τμήματος Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Αθήνα.

Αντωνιάδου Κ. (2013). Αρωματικά φυτά και αιθέρια έλαια. Χημική σύσταση-Δράσεις-Παραγωγή-Αξιοποίηση-Εμπόριο-Έρευνα Αγοράς. Διπλωματική εργασία. Ε.Μ.Π., Σχολή Χημικών Μηχανικών, Τομέας IV: Σύνθεσης και Ανάπτυξης Βιομηχανικών Διαδικασιών, Εργαστήριο Χημείας και Τεχνολογίας Τροφίμων, Αθήνα

Αραβανόπουλος Φ. (2014). Καρπώσεις, διαχείριση και προστασία δασικών πόρων και βιοποικιλότητας: η φύση του προβλήματος και τα προβλήματα της φύσης. ΠΟΙΑ ΕΛΛΑΔΑ. Παρουσίαση σε Συμπόσιο του Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη : Φεβρουάριος 13-14. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://symposio-poiaellada.auth.gr/sites/default/files/sections/final-aravanopoulos.pdf>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 29/06/2017

Αρφαράς Γ. (2011). Η δασική πολιτική στην Ελλάδα. Διπλωματική Εργασία. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος, 2011

Βογιαρίδης Α. (2013). Προκαταρκτική μελέτη γεωλογικής καταλληλότητας (Α΄Φάση) Σ.Χ.Ο.Ο.Α.Π. Δήμου Φουρνάς.

Βουλγαρίσης Η. (2008). Ευρωπαϊκά και τροπικά ξύλα με εμπορική σημασία: δομή, ιδιότητες και χρήσεις. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Σχολή Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος, Τομές Συγκομιδής και Τεχνολογίας Δασικών Προϊόντων, Εργαστήριο Υλοχρηστικής, Θεσσαλονίκη, 2008. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://users.auth.gr/evoulga/%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%93%CE%91%CE%A1%CE%99%CE%94%CE%97%CE%A3%20-%20%CE%95%CE%A5%CE%A1%CE%A9%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%9A%CE%91%20%CE%9A%CE%91%CE%99%20%CE%A4%CE%A1%CE%9F%CE%A0%CE%99%CE%9A%CE%91%20%CE%9E%CE%A5%CE%9B%CE%91%202007>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 12/09/2017

Γεροντέλη Α. (2016). Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη: Συσχετισμοί και Κριτικές Προσεγγίσεις. 8ος τόμος της σειράς Θέματα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων με θέμα: Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και

Επικοινωνία (Επιμ. Μανωλάς Ε.Ι. Τσαντόπουλος Γ.), Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Φυσικών Πόρων, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, σελ.1-19

Γεροντέλη Α. (2013). Πρωτοβουλίες αλληλέγγυας, συνεργατικής, ανταλλακτικής οικονομίας. Μια εναλλακτική λύση στη πολυδιάστατη κρίση. *Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στην Ελλάδα στα χρόνια της πολυδιάστατης κρίσης. Αιτίες, ευθύνες, προτάσεις, μέτρα, δράσεις και προοπτικές*. Πρακτικά 7ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου, Ε.Μ.Π. και ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π., Μέτσοβο: Σεπτέμβριος 12-15. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://mirc.ntua.gr/keimena/Geronteli_A_Protovoulies_allileggyas_synergatikus_antallaktikus_oikonomias.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 04/08/2017

Γιαννίτσαρης Γ. (2000). Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική της Ευρυτανίας. Διδακτορική Διατριβή. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Τομέας Ι. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/12403#page/46/mode/2up>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 01/12/2016

Γκατζογιάννης Σ. (2008). Σχέδιο προδιαγραφών εκπόνησης σχεδίων διαχείρισης δασών/δασικών οικοσυστημάτων. Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας, Ινστιτούτο Δασικών Ερευνών, Εργαστήριο Δασικής Διαχειριστικής και Δασικής Οικονομικής, Β' Έκδοση, Θεσσαλονίκη 2008

Γκατζογιάννης Σ. (1987). Ένα σύστημα διαχείρισης για τα δάση αναψυχής. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος, Τόμος Α', αριθ. 5. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: [https://www.dropbox.com/sh/6l35leu8h11cjy2/AABEOn7DfCWWtteVG9F9-5_Qa?dl=0&preview=%CE%915.%CE%88%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%8D%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CE%B4%CE%AC%CF%83%CE%B7%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%88%CF%85%CF%87%CE%AE%CF%82+\(%CE%93%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%B6+1987\).pdf](https://www.dropbox.com/sh/6l35leu8h11cjy2/AABEOn7DfCWWtteVG9F9-5_Qa?dl=0&preview=%CE%915.%CE%88%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%8D%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CE%B4%CE%AC%CF%83%CE%B7%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%88%CF%85%CF%87%CE%AE%CF%82+(%CE%93%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%B6+1987).pdf), Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 22/12/2016

Δημοπούλου Ε. (2016). Χρήσεις Γης. Σημειώσεις από το μάθημα «Κτηματολόγιο, Πολιτική και Χρήσεις Γης», Δ.Π.Μ.Σ. «Περιβάλλον και Ανάπτυξη», Ε.Μ.Π.

Δημοπούλου Ε., Λαμπρόπουλος Α., Ζεντέλης Π. (2010). Η Συμβολή του Κτηματολογίου στη Διαχείριση του Δασικού Χώρου. *Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών*. Πρακτικά 6ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου, Ε.Μ.Π. και ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π., Μέτσοβο: Σεπτέμβριος 16-19. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://mirc.ntua.gr/6th_conference/presentations/1_main_sessions/3rd_session/DIMOPOULOU_E_-_LAMPROPOULOS_A_-_ZENDELIS_P.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 27/05/2017

Δήμος Καρπενησίου (2015). Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Καρπενησίου 2015-2019- Β΄Φάση. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.karpenissi.gr/gia-dimoti/epixeirisiako-programma/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 02/01/2017

Δήμος Καρπενησίου (2012). Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Καρπενησίου 2011-2014. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://www.karpenissi.gr/wp-content/uploads/2012/11/%CE%95%CE%A0-2011-2014-24082012_Part1.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 02/01/2017

Δολόγλου Ν. (2016). Ο οικιστικός πλούτος των απομονωμένων ορεινών και νησιωτικών περιοχών ως θεμέλιο της Ολοκληρωμένης τους Ανάπτυξης. *Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των ορεινών και των γεωγραφικά απομονωμένων περιοχών*. Πρακτικά 8ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου, Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π., Μέτσοβο: Σεπτέμβριος 22-24. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://mirc.ntua.gr/8th_conference/ergasies/23_DOLOGLOU_NATALI.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 10/06/2017

Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (2004). Μόνιμος πληθυσμός της Ελλάδος. Απογραφή 2001. Αθήνα 2004.

Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (2003). Πραγματικός πληθυσμός της Ελλάδος. Απογραφή 2001. Αθήνα 2003.

Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (1994). Πραγματικός πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφή της 17^{ης} Μαρτίου 1991. Αθήνα 1994.e

Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (1982). Πραγματικός πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφή της 5 Απριλίου 1981. Αθήνα 1982.

Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (1972). Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφή της 14^{ης} Μαρτίου 1971. Αθήνα 1972.

Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (1962). Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφή της 19^{ης} Μαρτίου 1961. Αθήνα 1962.

Ζάγκας Δ. (2016). Αξιολόγηση μεθόδων διαχείρισης σε δασικά οικοσυστήματα Υβριδογενούς Ελάτης. Διδακτορική διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Σχολή Γεωπονίας, Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος, Τμήμα Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος, Εργαστήριο Δασικής Διαχειριστικής και Τηλεπισκόπησης. Θεσσαλονίκη, 2016. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/39179#page/1/mode/2up>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 11/01/2017

Ζάγκας Θ., Αμοργιανιώτης Γ., Αντωνιάδης Β., Καραμανώλης Δ., Μαντζαβέλας Α., Φασούλας Φ. (2009). Πρότυπες τεχνικές προδιαγραφές εκπόνησης διαχειριστικών μελετών δασικών οικοσυστημάτων. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://www.geotee.gr/lnkFiles/Prodiag_diaxFeb2009.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 10/09/2017

Ζεντέλης Π. (2006). *Ιδιωτική Ακίνητη Περιουσία του Δημοσίου. Προστασία. Διαχείριση. Εκχώρηση. Αξιοποίηση*. Προσωπική έκδοση

Ισπικούδης Ι. και Σιόλου Μ.Κ. (2004). Το πολιτισμικό τοπίο της περιοχής Πορταϊκού-Περτουλίου της νότιας Πίνδου. *Γεωτεχνικά Επιστημονικά Θέματα*, 15(2): 37-45. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.geotee.gr/lnkFiles/2004-1.pdf>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 01/03/2017

Κακαράς Ι. (2011). Η παραγωγή ξύλου στη χώρα μας και η ασκούμενη δασική πολιτική. «*Ελληνική Δασοπονία: ένα μεγάλο πλεονέκτημα και για την ελληνική οικονομία*». Ημερίδα της WWF και του Εθνικού Ιδρύματος Αγροτικής Έρευνας (ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε.), ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε.: Μάιος 16

Καλαπόδης Ν. (2011). Αναπροσανατολισμός της Δασικής Διαχειριστικής στην Ελλάδα. Freiburg: Institut für Forstökonomie der Universität Freiburg. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: https://www.researchgate.net/publication/254458712_Anaprosanatolismos_tes_Dasikes_Diac_heiristikēs_sten_Ellada. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 10/12/2016

Καλλιαντέρη Α., Καρακώστα Γ., Παπαδογούλα Κ., Παπουτσόπουλος Φ., Τσιώλης Π. (2005). Ανοιχτή επιστολή μαθητών Γυμνασίου Φουρνάς για το εργοστάσιο ξυλείας. *Τα Νέα του Κλειτσού*, Ιανουάριος-Μάρτιος:3

Καμπερίδου Β., Μπαρμούτης Ι. (2011). Η χρήση δασικής βιομάζας για παραγωγή ενέργειας. *Δασοπονία πολλαπλών σκοπών και κλιματική αλλαγή-Προστασία και αξιοποίηση φυσικών πόρων*. 15^ο Πανελλήνιο Δασολογικό Συνέδριο που διοργανώνεται από την Ελληνική Δασολογική Εταιρεία. Καρδίτσα : Οκτώβριος 16-19

Κατσαρής Σ. (2010). Διαχειριστική μελέτη του Δασικού συμπλέγματος δημοσίων δρυοδασών Φουρνά, Κλειτσού, Μολόχας κ.λπ. Νομού Ευρυτανίας. Διαχειριστική περίοδος 2010-2019. Καρπενήσι

Κουκουβίνου Α., Τάτσης Α., Γεροντέλη Α., Μιχαηλίδου Ε. (2016). Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη των γεωγραφικά απομονωμένων νησιωτικών περιοχών. Μελέτη περίπτωσης: Μικρές Κυκλάδες. *Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των ορεινών και των γεωγραφικά απομονωμένων περιοχών*. Πρακτικά 8ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου, Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π., Μέτσοβο: Σεπτέμβριος 22-24. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://mirc.ntua.gr/8th_conference/ergasies/51_KOYKOYBINOY_TATSHS_GERONTELH_MIXAHLIDOY.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 03/09/2017

Κουμπάρου Δ. (2002). Το καθεστώς της κοινοτικής ιδιοκτησίας: το παράδειγμα του δάσους του Ράντη στο νησί της Ικαρίας. Διδακτορική Διατριβή. Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Περιβαλλοντική Πολιτική και Διαχείριση» Τμήμα Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/14316#page/246/mode/2up>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 05/10/2016

Μανικάρου Μ. (2012). Οι εφημερίδες της Δημοτικής Ενότητας Φουρνά Ευρυτανίας. Μια σύντομη περιοδολόγηση. *Ιστορία και πολιτισμός Δημοτικής Ενότητας Φουρνά Ευρυτανίας*. Πρακτικά Συνεδρίου, Φουρνά, Κλειτσός, Βράχα: Ιούλιος 20-22. Έκδοση: Αθήνα: Πανευρυτανική Ένωση

Μανιός Ν., Κατσιαμπούρας Δ., Βασιλείου Δ., Φάκας Ι., Καψάλη Ε., Χασιώτη Δ. (2016). Μελέτη προστασίας και διαχείρισης δημόσιου δασικού οικοσυστήματος Κλειστού-Μολόχας Δασαρχείου Φουρνά Π.Ε. Ευρυτανίας περιόδου 2015-2024. Α' τόμος. Καρπενήσι

Μιχαηλίδου Ε. (2008). Ορεινές Περιοχές της Ελλάδας. Χαρακτηριστικά και Στρατηγικές Ανάπτυξης. Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε.) του Ε.Μ.Π.. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://docplayer.gr/8172736-Oreines-periohes-tis-elladas-haraktiristika-kai-stratigikes-anaptyxis.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 11/05/2017

Μιχαηλίδου Ε., Ρόκος Δ. (2016). Σύγχρονες διεθνείς αναπτυξιακές στρατηγικές σε σχέση με τις ορεινές περιοχές. Εκτίμηση των πιθανών επιπτώσεών τους από τη σκοπιά της ολοκληρωμένης ανάπτυξης. *Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των ορεινών και των γεωγραφικά απομονωμένων περιοχών*. Πρακτικά 8ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου, Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π., Μέτσοβο: Σεπτέμβριος 22-24. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://mirc.ntua.gr/8th_conference/ergasies/53_MICHAILIDOU_ROKOS.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 11/05/2017

Μιχαηλίδου Ε., Ρόκος Δ. (2010). Κριτική Ανάλυση της Πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις Ορεινές Περιοχές. *Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των ορεινών περιοχών*. Πρακτικά 6ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου, Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π., Μέτσοβο: Σεπτέμβριος 16-19. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://mirc.ntua.gr/6th_conference/presentations/1_main_sessions/1st_session/MICHAILIDOU_Y%20E%20-%20ROKOS%20D.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 29/08/2017

Μιχαηλίδου Ε., Ρόκος Δ. (2001). Πολιτική γης για την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των ορεινών περιοχών στους τομείς της γεωργίας, κτηνοτροφίας και δασοπονίας. *Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές. Θεωρία και Πράξη*. Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου, Ε.Μ.Π., Μέτσοβο: Ιούνιος 7-10. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://mirc.ntua.gr/3rd_conference/michailidou.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 20/10/2016

Μπάρκα Δ. (2014). «Αξιοβιώτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη. Από την Θεωρία στην Πράξη: Η περίπτωση των αστέγων της Αθήνας», Διπλωματική Μεταπτυχιακή Εργασία, Διεπιστημονικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών (Δ.Π.Μ.Σ.) «Περιβάλλον και Ανάπτυξη», Ε.Μ.Π., Αθήνα

Μυστριώτη Χ. (2010). Διαχείριση αντιδράσεων κοινού: η περίπτωση των λατομείων Μαρκόπουλου. Διπλωματική εργασία, Ε.Μ.Π., Δ.Π.Μ.Σ. «Περιβάλλον και Ανάπτυξη», Αθήνα

Νιτσιάκος Β. (2015). *Πεκλάρι. Κοινωνική οικονομία μικρής κλίμακας*. Ιωάννινα: Εκδόσεις Ισνάφι

Ντάφης Σ. (1986). *Δασική οικολογία*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Γιαχούδη-Γιαπούλη

Χατζηδημητρίου Ε., Βασιλάκης Γ., Χατζηδημητρίου Α., Βαξεβάνος Θ., Παπανικολάου Ε., Βογιαρίδης Α., Σιακαβέλλας Ι. (2013). Σχέδιο Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης (ΣΧΟΟΑΠ) Δήμου Φουρνά, Α΄ Στάδιο. Καβάλα

Παληχωρίτης Ν. (2013). Τεχνική μελέτη έργου «Ανάδειξη, αξιοποίηση και προστασία Φαραγγιού Τσούκας Δημοτικής Ενότητας Φουρνάς». Καρδίτσα

Παπαδημάτου Α., Ρόκος Δ. (2001). "Βιώσιμη" και Αξιοβιώτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας και του κόσμου. *Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές. Θεωρία και Πράξη*. Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου, Ε.Μ.Π., Μέτσοβο: Ιούνιος 7-10. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://mirc.ntua.gr/3rd_conference/papadimatou.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 09/05/2017

Παπαδόπουλος Ι., Τρίγκας Μ. (2012). Πιστοποίηση και Αειφορική Διαχείριση Δασών. *Συγκομιδή, Εφοδιασμός και Εμπόριο Ξυλώδους Βιομάζας*. Πρακτικά ημερίδας, Τμήμα Βιομάζας του Κέντρου Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (Κ.Α.Π.Ε.) και Τμήμα Δασοπονίας & Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος, Τ.Ε.Ι. Λάρισας, Καρδίτσα: Οκτώβριος 19. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://docplayer.gr/263091-Praktika-imeri-as-tmima-asoponias-kai-iaheirisis-fysikoy-perivallontos.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26/06/2017

Παπαδοπούλου Π. (2016). Εναλλακτικές καλλιέργειες στην Ελλάδα. Μελέτη τοπικών περιπτώσεων. Πτυχιακή εργασία. Τ.Ε.Ι. Δυτικής Ελλάδας, Σχολή διοίκησης και οικονομίας, Τμήμα διοίκησης Επιχειρήσεων. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://repository.library.teimes.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/4816/DE%20%ce%a0%ce%91%ce%a0%ce%91%ce%94%ce%9f%ce%a0%ce%9f%ce%a5%ce%9b%ce%9f%ce%a5%20%ce%a0%ce%91%ce%9d%ce%91%ce%93%ce%99%ce%a9%ce%a4%ce%91.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 14/06/2017

Παπασταύρου Α. και Μακρής Κ. (1986). *Δασική Πολιτική (Ιδιαίτερα στην Ελλάδα)*. Τεύχος β'. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Παπασταύρου Α. και Μακρής Κ. (1985). *Δασική Πολιτική*. Τεύχος α'. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας (2015). Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας 2014-2019. Α' Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://www.pste.gov.gr/images/files/2016/diavoulefsis/PER_20160113_03.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 01/01/2017

Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας (2015). Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης για την Περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδας. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: https://www.espa.gr/elibrary/RIS3_StereEllada_201504.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 19/09/2017

Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΠΕΠ) Στερεάς Ελλάδας 2014-2020. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: https://www.espa.gr/elibrary/St.Ellada_2014GR16M2OP007_1_4_el.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 09/05/2017

Πετροπούλου Α. (2009). Εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Πατρών, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Σπουδών, Πάτρα

Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας, 2015. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://agrotikianaptixi.gr/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 09/05/2017

Ρόκος Δ. (2016). Η ολική πραγματική πραγματικότητα και η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών και των Γεωγραφικά Απομονωμένων Περιοχών σήμερα. *Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των ορεινών και των γεωγραφικά απομονωμένων περιοχών*. Πρακτικά 8ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου, Ε.Μ.Π. και ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π., Μέτσοβο: Σεπτέμβριος 22-24. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://mirc.ntua.gr/8th_conference/ergasies/02_ROKOS_DHMHTRHS.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 20/10/2016

Ρόκος Δ. (2012). Το Ολοκληρωμένο Κτηματολόγιο ως θεμέλιο και για την ολοκληρωμένη απογραφή, προστασία και αξιοποίηση της Δημόσιας Ακίνητης Περιουσίας. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.iekemtee.gr/el/19-%CE%BC%CE%BF%CE%B9%CF%81%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B5%CE%AF%CF%84%CE%B5-%CF%84%CE%B7-%CE%B3%CE%BD%CF%8E%CF%83%CE%B7/%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%B1/2022-%CF%84%CE%BF-%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF-%CE%BA%CF%84%CE%B7%CE%BC%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%BF>

[%CE%B3%CE%B9%CE%BF-%CF%89%CF%83-](#)
[%CE%B8%CE%B5%CE%BC%CE%B5%CE%BB%CE%B9%CE%BF-](#)
[%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-](#)
[%CF%84%CE%B7%CE%BD-](#)
[%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%81%CF%89%CE%BC](#)
[%CE%B5%CE%BD%CE%B7-](#)
[%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B7,-](#)
[%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%B1-](#)
[%CE%BA%CE%B1%CE%B9-](#)
[%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%B7%CF%83%](#)
[CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%83-](#)
[%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CF%83%CE%B9%CE%B1%CF%83-](#)
[%CE%B1%CE%BA%CE%B9%CE%BD%CE%B7%CF%84%CE%B7%CF%83-](#)
[%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%B1%CF](#)
[F%83-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B4-](#)
[%CF%81%CF%8C%CE%BA%CE%BF%CF%85.](#) Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης:
12/09/2016

Ρόκος Δ. (2011). Η "ολική" πλανητική κρίση. Η Ελληνική εμπειρία και η ανάγκη για ριζική ανατροπή των κυρίαρχων "αναπτυξιακών" στερεοτύπων. ΟΥΤΟΠΙΑ, τ.96, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2011, *ΤΕΤΡΑΔΙΑ* τ.61, Χειμώνας-Άνοιξη 2012. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://environ.survey.ntua.gr/files/keimena/rokos-oliki_planitiki_krisi-2011.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 11/05/2017

Ρόκος Δ. (2004). Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Ηπείρου. Προβλήματα, Δυνατότητες και Περιορισμοί. *Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Ηπείρου*. Πρακτικά 4ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου, Ε.Μ.Π. και ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π., Μέτσοβο: Σεπτέμβριος 23-26. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://mirc.ntua.gr/4th_conference/The_Integrated_Development_of_Epirus.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 20/09/2016

Ρόκος Δ. (2003). Από τη "Βιώσιμη" ή "Αειφόρο" στην Αξιοβιώτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη. Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Λιβάνη

Ρόκος Δ. (2001). Από τη «Βιώσιμη ή Αειφόρο» στην Αξιοβιώτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://environ.survey.ntua.gr/files/keimena/rokos_a.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 12/05/2017

Ρόκος Δ. (2001). Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές. Θεωρία και Πράξη. *Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές. Θεωρία και Πράξη*. Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου, Ε.Μ.Π., Μέτσοβο: Ιούνιος 7-10. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://mirc.ntua.gr/3rd_conference/The_Integrated_Development_of_Mountainous_Areas.pdf Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 20/09/2016

Ρόκος Δ. (1980). *Κτηματολόγιο και Αναδασμός-Πολιτική Γης*. Αθήνα: Εκδόσεις Μαυρομάτης ΕΠΕ

Σαμαράς Φ. (1980). Τα σπήλαια Κλειστού Ευρυτανίας. *Τα Νέα του Κλειστού*, Μάιος:1, 5

Σιακαβέλλας Ι., Χατζηδημητρίου Ε., Βασιλάκης Γ., Χατζηδημητρίου Α., Βαξεβάνος Θ., Παπανικολάου Ε., Βογιαρίδης Α. (2015). Στρατηγική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων του ΣΧΟΟΑΠ Δ.Ε. Φουρνάς.

Σιόλου Μ.Κ., Τσιριμώνα Ε., Καμπά Μ., Καπαρτή Κ., Ισπικούδης Ι. (2007). Τα πολιτισμικά τοπία της Νοτιοανατολικής Ροδόπης: Δημιουργία, εξέλιξη και προοπτικές. *Ανάπτυξη Ορεινών Περιοχών και Προστασία Φυσικού Περιβάλλοντος*. Πρακτικά 13^{ου} Πανελληνίου Δασολογικού Συνεδρίου, Τόμος Α, Καστοριά: Οκτώβριος 7-10

Σμπώκος Γ. (2015). *Η επινόηση της αειφορίας. Πως επικράτησε το δόγμα της αέναης προόδου*. Αθήνα: Εκδόσεις Οκτώ

Στάρα Κ. (2009). Μελέτη και καταγραφή ιερών δασών και δασυλλιών στον Εθνικό Δρυμό Βίκου-Αωού. Παραδοσιακές μορφές διαχείριση, αντιλήψεις και αξίες των τοπικών κοινωνιών για τη διατήρηση του φυσικού τους περιβάλλοντος. Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Π.Μ.Σ. «Νεότερη και σύγχρονη Κοινωνία: Ιστορία-Λαϊκός Πολιτισμός», Ιωάννινα

Σταφυλάς Μ. (2008). *Ευρυτανικά: ιστορία-άνθρωποι-περιβάλλον*. Αθήνα: Πανερυτανική Ένωση

Στότη Π. (2012). Εφαρμογή σύγχρονων μεθόδων (Συστήματα Γεωγραφικών Πληροφοριών, Τηλεπισκόπηση) στη μελέτη της οικολογικής διαδοχής καμένων οικοσυστημάτων του νομού Ηλείας. Μεταπτυχιακή Διατριβή. Πανεπιστήμιο Πατρών, Σχολή Θετικών Επιστημών, Τμήμα Βιολογίας, Τομέας Βιολογίας Φυτών, Εργαστήριο Βοτανικής. Πάτρα, 2012

Ταμπάκης Σ., Καρανικόλα Π. (2015). Δασικές Πυρκαγιές και Κοινωνία. Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://www.fmenr.duth.gr/research/publications/Forest_Fires.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 05/09/2017

Τα Νέα του Κλειστού (2000). Κλεισιώτικη λαϊκή τέχνη. Ο Νίκος Φραγκάκης και η αφηγηματική του ξύλου. Αναδημοσίευση από το περιοδικό «Θεσσαλικές Επιλογές». *Τα Νέα του Κλειστού*, Απρίλιος-Ιούνιος: 7

Τα Νέα του Κλειστού (2003). Κλεισιώτικη λαϊκή τέχνη. Αθανάσιος Καρακώστας. Ένας μερακλής της γλυπτικής του ξύλου από τον Μαυρόλογο Κλειστού Ευρυτανίας. *Τα Νέα του Κλειστού*, Ιανουάριος-Μάρτιος:7

Τζιβάρας Ι., Γκαρίλα-Τζιβάρα Ι. (2012). Η σύνταξη και η εφαρμογή του "Κώδικα Πωσειδώνα" στη περιοχή της Φουρνάς Ευρυτανίας. *Ιστορία και πολιτισμός Δημοτικής Ενότητας Φουρνά Ευρυτανίας*. Πρακτικά Συνεδρίου, Φουρνά, Κλειτσός, Βράχα: Ιούλιος 20-22. Έκδοση: Αθήνα: Πανευρυτανική Ένωση

Τσέλος Μ. (2012). Μετεγκατάσταση της Κοινότητας Βράχας Ευρυτανίας στο Σταυρό Φθιώτιδας. *Ιστορία και πολιτισμός Δημοτικής Ενότητας Φουρνά Ευρυτανίας*. Πρακτικά Συνεδρίου, Φουρνά, Κλειτσός, Βράχα: Ιούλιος 20-22. Έκδοση: Αθήνα: Πανευρυτανική Ένωση

Τσέλιος Π. (2002). Αποκαλυπτήρια προτομών Γεωργίου Ν. Μπουρδάρα και Ιωαν. Ν. Φλωράκη. Χαιρετισμός του Προέδρου του Συλλόγου μας κ. Π. Τσέλιου. *Ο Φουρνάς των Αγράφων τέως Δήμου Κτημενίων Νομού Ευρυτανία*, Ιούλιος-Σεπτέμβριος: 5

Τσέλιος Π. (2001). Ελπίδες για επαναφορά του εργοστασίου στην κυριότητα του Κ.Τ.Γ.Κ. και Δασών. *Ο Φουρνάς των Αγράφων τέως Δήμου Κτημενίων Νομού Ευρυτανία*, Απρίλιος-Ιούνιος: 1,8

Τσιτσώνη Θ., Γκανάτσας Π., Ζάγκας Θ. (2009). Δασοκομία και διαμόρφωση δασικού τοπίου. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://users.auth.gr/tsitsoni/files/gr/16.pdf>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 17/09/2016

Τσίτσας Σ. (1960). Ιστορικές αναδρομές, Οκτώβριος-Δεκέμβριος 1960. Ρουμελιώτικα ταξίδια στη χώρα των Κτημενίων. *Ο Φουρνάς των Αγράφων του Νομού Ευρυτανίας*, Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2011: 4, 6

ΥΠΕΚΑ (2016). Ρητινοκαλλιέργεια. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=583>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 17/09/2016

ΥΠΕΚΑ (2014). Πόρισμα Ομάδας Εργασίας (Αριθ.104586/165/11.02.2014 Απόφαση Αν. Υπουργού ΠΕΚΑ) για την αξιολόγηση των Δομών και την αναδιάρθρωση των Δασικών Υπηρεσιών των Αποκεντρωμένων Διοικήσεως της Χώρας. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: https://dasarxeio.files.wordpress.com/2014/07/porisma_epitropis.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 02/01/2017

ΥΠΕΚΑ (2014). Αξιολόγηση, αναθεώρηση και ειδίκευση Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.livadia.gr/www/wp-content/uploads/2015/07/1-protasi.pdf>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 02/01/2017

Φιλίππου Β., Φιλίππου Ι. (2014). Μέθοδοι συγκομιδής υπολειμμάτων υλοτομιών για παραγωγή ενέργειας. *10^ο Συνέδριο για τις Ήπιες Μορφές Ενέργειας*. Πρακτικά Συνεδρίου Τόμος Α2', Ινστιτούτο Ηλιακής Τεχνικής, Τμήμα Μηχανολόγων Μηχανικών Α.Π.Θ., υπό την

αιγίδα της Πολυτεχνικής Σχολής Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη: Νοέμβριος 26-28. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://solarinstitute.gr/wp-content/uploads/pdf/IHT%2010o%20Synedrio%20A%20Tomos.pdf>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 29/05/2017

Φιλίππου Ι. (2014). Αξιοποίηση δασικής βιομάζας για παραγωγή ενέργειας. Περιβαλλοντική και αναπτυξιακή συμβολή. *10^ο Συνέδριο για τις Ήπιες Μορφές Ενέργειας*. Πρακτικά Συνεδρίου Τόμος Α2', Ινστιτούτο Ηλιακής Τεχνικής, Τμήμα Μηχανολόγων Μηχανικών Α.Π.Θ., υπό την αιγίδα της Πολυτεχνικής Σχολής Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη: Νοέμβριος 26-28. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://solarinstitute.gr/wp-content/uploads/pdf/IHT%2010o%20Synedrio%20A%20Tomos.pdf>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 29/05/2017

Φραγκάκης Ν. (2002). Οι τελευταίοι Κλεισιώτες καποράφτες και οι κάπες. Τα Νέα του Κλειτσού, Οκτώβριος-Δεκέμβριος: 9-10

Χάρβει Ν. (2011). Η ελληνική κυβέρνηση κήρυξε στάση πληρωμών στους πολίτες. Debtocracy. Χρεοκρατία. Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Λιβάνη

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Adhikari B., Williams F., Lovett J. (2007). Local benefits from community forests in the middle hills of Nepal. *Forest Policy and Economics*, 9(2007): 464– 478.
- Baker M. and Kusel J. (2003). *Community forestry in the United States: Learning from the past, crafting the future*. Washington, DC: Island Press.
- Flint C., Luloff A., Finley J. (2008). Where Is “Community” in Community-Based Forestry? *Society & Natural Resources*, 21(6): 526-537.
- Dressler W., Büscher B., Schoon M., Brockington D., Hayes T., Kull C. A., McCarthy J., Shrestha K. (2010). From hope to crisis and back again? A critical history of the global CBNRM narrative. *Environmental Conservation*, 37 (1): 5–15.
- Du Pisani Jacobus A. (2006). Sustainable development–historical roots of the concept. *Environmental Sciences*, 3(2): 83-96.
- Gauld R. (2000). Maintaining Centralized Control in Community-based Forestry: Policy Construction in the Philippines. *Development and Change*, 31(2000): 229-254.
- Gilmour D. (2016). Forty years of community-based forestry. A review of its extent and effectiveness. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), Rome, Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.fao.org/3/b-i5415e.pdf>
- Jeanrenaud S. (2001). *Communities and forest management in Western Europe*. A regional profile of WG-CIMF the working group on community involvement in forest management. IUCN publication.
- Sandström C., Carlsson-Kanyama A., Beland Lindahl K., Mossberg Sonnek K., Mossing A., Nordin A., Nordström E., Rätty R. (2016). Understanding consistencies and gaps between desired forest futures: An analysis of visions from stakeholder groups in Sweden. *Ambio*, 45(2):100–108.
- Thoms C. (2008). Community control of resources and the challenge of improving local livelihoods: A critical examination of community forestry in Nepal. *Geoforum*, 39 (2008): 1452–1465.

Λιαδικτυακές Πηγές

Αραμπατζή Α. (2013). Μύρτιλο: Ιδανικό για τη διατροφή, αλλά και την.. τσέπη. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.paragogi.net/539/myrtilo-idaniko-gia-th-diatrofh-alla-kai-thn-tseph>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 14/06/2017

Βασιλείου Π. (2010). Φουρνά Ευρυτανίας. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://foyrna-eurutantias.blogspot.gr/2010/06/blog-post.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 09/11/2016

Γεωργιάδης Ν. (2017). Πιστοποίηση δασικής διαχείρισης και δασικών προϊόντων. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://docplayer.gr/9441181-Pistopoiisi-dasikis-diaheirisis-kai-dasikon-proionton.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 18/09/2017

Γιόγιακας Π. (2016). 6+1 αλλαγές στη σύσταση και λειτουργία των δασικών συνεταιρισμών. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.tanea.gr/news/greece/article/5391478/allazoyn-ola-sth-systash-kai-leitoyrgia-twn-dasikwn-synetairismwn/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 17/01/2017

Γκατζογιάννης Σ. (2012). Για τη δημόσια συζήτηση επί του ΣΝ για τους δασικούς συνεταιρισμούς. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://gatzogiannis.blogspot.gr/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 17/01/2017

Δεκλερής Μ. (2013). Ο τριακονταετής πόλεμος των δασών: Το μέτωπο της Δικαιοσύνης. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <https://dasarxeio.com/2013/09/22/535-3/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 13/03/2017

Διαμαντής Σ. (2017). Κρανιά: Μια νέα, σοβαρή εναλλακτική καλλιέργεια για ορεινές και ημιορεινές περιοχές της χώρας μας. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://www.geotee-anmak.gr/img/ekdiloseis/kaliergeia_kranias.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 14/06/2017

Διαμαντής Σ. (2005). Η καλλιέργεια της τρούφας στην Ελλάδα. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.nagref.gr/journals/ethg/images/21/ethg21p3-5.pdf>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 13/06/2017

Διαμαντόπουλος Χ. (2016). Αρωματικά φυτά: Πως να δημιουργήσετε τη δική σας μονάδα επεξεργασίας. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.ypaithros.gr/dimiourgia-monadas-epexergasias-kai-typorpoiishs-aromatikon-farmakeftikon-fiton/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15/06/2017

Δολόγλου Ν. (2008). Τουρισμός σε ορεινές περιοχές. Προβλήματα-ανάγκες. Ολοκληρωμένη ανάπτυξη και οικοτουρισμός. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: https://www.researchgate.net/publication/275348667_Tourismos_se_oreines_perioches_Probl

[emata-anankes Olokleromene anaptyxe kai oikotourismos.](#) Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26/01/2017

Ευρυτανικά Χρονικά (2012). Αφιέρωμα στη Δημοτική Ενότητα Φουρνά. Σύντομη περιήγηση στον Φουρνά, Βράχα και Κλειτσό. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <https://es.scribd.com/doc/129385012/%CE%95%CE%A5%CE%A1%CE%A5%CE%A4%CE%91%CE%9D%CE%99%CE%9A%CE%91-%CE%A7%CE%A1%CE%9F%CE%9D%CE%99%CE%9A%CE%91-42>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 23/11/2016

Εφαρμογή του Προγράμματος Τηλεϊατρικής (1992). Η Τηλεϊατρική και το ελληνικό πρόγραμμα. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: [file:///C:/Users/A3A56~1.KOU/AppData/Local/Temp/%CE%95%CF%86%CE%B1%CF%81%CE%BC%CE%BF%CE%B3%CE%AE%20%CF%84%CE%BF%CF%85%20%CE%A0%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%AC%CE%BC%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82%20%CE%A4%CE%B7%CE%BB%CE%B5%CF%8A%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82%20\(1989-1992\)%20%CE%9C%CE%AD%CF%81%CE%BF%CF%82%20%CE%A0%CF%81%CF%8E%CF%84%CE%BF.htm](file:///C:/Users/A3A56~1.KOU/AppData/Local/Temp/%CE%95%CF%86%CE%B1%CF%81%CE%BC%CE%BF%CE%B3%CE%AE%20%CF%84%CE%BF%CF%85%20%CE%A0%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%AC%CE%BC%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82%20%CE%A4%CE%B7%CE%BB%CE%B5%CF%8A%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82%20(1989-1992)%20%CE%9C%CE%AD%CF%81%CE%BF%CF%82%20%CE%A0%CF%81%CF%8E%CF%84%CE%BF.htm). Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 04/09/2017

Ζιώγα Β. (2015). Άγγελος Πατσιάς: Η ιστορία του νεαρού δάσκαλου που έφτιαξε ένα αλλιότιμο δημοτικό σχολείο στο ορεινό Ρέθυμνο. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://www.huffingtonpost.gr/2015/03/22/koinwnia-aggelos-patsias-fourfouras-sxoleio_n_6902368.html?utm_hp_ref=greece. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 01/09/2017

Θρασυβούλου Α. (2017). Εξάσκηση της μελισσοκομίας με τις αρχές της βιολογικής γεωργίας. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://www.melinet.gr/item/viologiki_melissokomia_thrasyvoulou.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 19/09/2017

Καπετάνιος Α. (2015). Το δημόσιο συμφέρον «βλάπτει» το δάσος. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://dasarxeio.com/2015/08/11/830-3/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15/09/2016

Καπετάνιος Α. (2014). Η περιπέτεια του ορισμού του δάσους. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <https://dasarxeio.com/2014/06/14/605/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 13/03/2017

Καρακώστα Χ., Βακάλης Δ., Συνοδινού Ι. (2014). Απολογισμός δραστηριοτήτων Δασικών Υπηρεσιών έτους 2011. ΥΠΕΚΑ. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=WZehWVzrNTA%3d&tabid=588&language=el-GR>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 16/03/2017

Καραστεργίου Χ. (2017). Εφαρμογές της Τηλεϊατρικής στην Ελλάδα. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.scientific-journal-articles.org/greek/free-online->

journals/medical/medical-articles/karastergiouX/med-05-karastergioux.htm. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 04/09/2017

Κωνσταντίνου Π. (2013). BIOME: Σε λειτουργία το πρώτο αυτοδιαχειριζόμενο εργοστάσιο. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://tvxs.gr/news/ellada/biomet-se-leitoyrgia-protodyodiaxeirizomeno-ergostasio>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15/06/2017

Λαθούρη Ό. (2015). Παραχωρήθηκε το ακίνητο του εργοστασίου Δασικής Ξυλείας (video). Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://lamiastar.gr/index.php/topika-nea/evrytania/55267-paraxorithike-to-akinito-tou-ergostasiou-dasikis-ksyleias-video>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 23/11/2016

Λιόντος Γ. (2016). Νομοσχέδιο για τους Δασικούς Συνεταιρισμούς. Χωρίς λεφτά δεν προστατεύονται τα δάση. Οι έμποροι ξυλείας θα ελέγχουν τους δασικούς συνεταιρισμούς, γιατί διαθέτουν το απαραίτητο κεφάλαιο. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.eksegersi.gr/%CE%95%CF%80%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%81%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1/26865.%CE%A7%CF%89%CF%81%CE%AF%CF%82-%CE%BB%CE%B5%CF%86%CF%84%CE%AC-%CE%B4%CE%B5%CE%BD-%CE%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%84%CE%B5%CF%8D%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%B1-%CE%B4%CE%AC%CF%83%CE%B7>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 17/01/2017

Μαλούπα Ε., Γρηγοριάδου Κ., Λάζαρη Μ. (2012). Στοιχεία καλλιέργειας -αξιοποίησης ελληνικών αρωματικών/φαρμακευτικών ειδών. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.geotee-anmak.gr/img/ekdiloseis/filladio-aromatika.pdf>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 30/05/2017

Μανούσης Θ., Παπαδοπούλου Γ., Ψωμιάδου Σ. (2012). Δημιουργική επανάχρηση κτηριακών εγκαταστάσεων της πόλης της Καστοριάς. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://www.citybranding.gr/2012/08/blog-post_27.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15/06/2017

Μπακογιάννης Κ. (2013). Ο διετής απολογισμός έργου του Κώστα Μπακογιάννη. Ανοιχτή επιστολή του Δημάρχου Καρπενησίου, Κώστα Μπακογιάννη, στους δημότες. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.agrafiotis.gr/content/view/294/55/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 23/05/2017

Μπεριάτος Η. (2012). Η Διοικητική αναδιάρθρωση - Πρόγραμμα Καλλικράτης: Μια χωροταξική και γεωγραφική προσέγγιση. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://www.citybranding.gr/2012/11/blog-post_12.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 23/05/2017

Μπουλούτζα Π. (2011). Μονάδες τηλεϊατρικής «εκτός των τειχών». Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.kathimerini.gr/433359/article/epikairothta/ellada/monades-thleiatrikhs-ektos-twn-teixwn>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 04/09/2017

Μπουμπής Μ. (2017). Menalon Trail: η ορεινή Αρκαδία πεζοπορεί και πρωτοπορεί. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.athinorama.gr/travel/travelideas/articles.aspx?artid=2519927>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 16/05/2017

Νάνος Κ. (2015). Η χρυσή λίστα με τα 23 αρωματικά & φαρμακευτικά φυτά. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://www.ethnos.gr/epaggelmatikes_eukairies/arthro/h_xrysi_lista_me_ta_23_aromatika_farmakeutika_fyta-64152571/. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15/06/2017

Νάνος Κ. (2012). Κρανιά: Μια ξεχασμένη καλλιέργεια που υπόσχεται πολλά. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://www.ethnos.gr/epaggelmatikes_eukairies/arthro/krania_mia_ksexasmeni_kalliergeia_pou_yposxetai_polla-63766218/. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15/06/2017

Νάνος Κ. (2012). Μανιτάρι τρούφα, ο κρυμμένος θησαυρός της γης. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://www.ethnos.gr/epaggelmatikes_eukairies/arthro/manitari_troufa_o_krymmenos_thsaur_ou_tis_gis-63606044/. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 13/06/2017

Ντάφης Σ. (2012). Δασοκομικός χειρισμός των δασών του Δικτύου NATURA 2000. Αμφίβιον-Τριμηνιαία Έκδοση του Ελληνικού Κέντρου Βιοτόπων-Υγροτόπων. Τεύχος 96, Θεσσαλονίκη. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://www.ekby.gr/ekby/el/amphivion_el/Amfivion_Teychos96.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 17/09/2016

Παλαιτσάκης Γ. (2016). Επίδομα θέρμανσης 2017: Πόσο θα πάρουν οι δικαιούχοι ανάλογα με το εισόδημα και το ακίνητο (πίνακες). Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.dikaiologitika.gr/eidhseis/oikonomia/135050/epidoma-thermansis-2017-poso-tha-parete-analoga-to-akinito-kai-to-eisodima-sas>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 19/04/2017

Παπαδοπούλου Λ. (2012). Νέοι αγρότες με... άγωνα χωράφια. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.real.gr/DefaultArthro.aspx?page=arthro&id=165461&catID=14>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 14/09/2016

Παυλάκη Σ. (2016). Μεταβίβαση δημοσίων δασών στο ΤΑΙΠΕΔ. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <https://dasarxeio.com/2016/07/23/2159/>, Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 18/09/2016

Πολυσίου Μ. (2016). Αρωματικά και Φαρμακευτικά Φυτά. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <https://dasarxeio.com/2016/07/24/1523/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15/06/2017

Σβέρκος Ν. (2015). ΤΑΙΠΕΔ: ξεπούλημα κομμένο και ραμμένο στα μέτρα των τραπεζών. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.efsyn.gr/arthro/taiped-xepoylima-kommeno-kai-rammeno-sta-metra-ton-trapezon>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 12/09/2016

Σιατερλή Β. (2015). Γυναικείοι Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <https://tomov.gr/2015/01/27/%CE%B3%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CE%AF%CE%BF%CE%B9-%CE%B1%CE%B3%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%AF-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%B9%CF%81/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 05/08/2017

Σπανός Ι. (2016). ΚΡΑΝΙΑ: Το δένδρο της μακροζωίας. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <https://dasarxeio.com/2016/09/15/1746/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 25/01/2017

Σταύρος Κ. (2015). Εργοστάσιο ηλεκτροπαραγωγής με βιομάζα στη Φουρνά. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.evrytanikospalmos.gr/ergostasio-ilektroparagogis-me-viomaza-sti-foyrna>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 23/11/2016

Τριανταφύλλου Α. (2017). Ψάχνουμε κατοίκους για τα Αντικύθηρα που έχουν ερημώσει. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.dimokratianews.gr/content/75362/psahnoyme-katoikoys-gia-ta-antikythira-poy-ehoy-n-erimosei#.WTAK8ceIgzg.facebook>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 13/06/2017

ΥΠΑΑΤ (2017). Προδημοσίευση που αφορά στη Δράση 4.1.1 «Υλοποίηση επενδύσεων που συμβάλλουν στην ανταγωνιστικότητα της εκμετάλλευσης» και στη Δράση 4.1.3 «Υλοποίηση επενδύσεων που συμβάλλουν στη χρήση ΑΠΕ καθώς και στην προστασία του περιβάλλοντος» του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) της Ελλάδας 2014-2020. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.agronews.gr/files/1/apofaseisi/%CE%A0%CF%81%CE%BF%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CF%83%CE%AF%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7%20%CE%B3%CE%B9%CE%B1%20%CF%84%CE%B1%20%CE%A3%CF%87%CE%AD%CE%B4%CE%B9%CE%B1%20%CE%92%CE%B5%CE%BB%CF%84%CE%AF%CF%89%CF%83%CE%B7%CF%82.pdf>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 14/06/2017

ΥΠΑΑΤ (2017). Τρούφες. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://www.minagric.gr/images/stories/docs/agrotis/Aromatika_Fyta/entypo_troufa160514.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 13/06/2017

Φραγκάκης και Παπαδάκης (2016). Crowdfunding, μια καινοτόμα μέθοδος χρηματοδότησης έργων στους Δήμους. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο:

<http://www.liberal.gr/arthro/74757/apopsi/arthro/Crowdfunding-mia-kainotoma-methodos-chrimatodotisis-ergon-stous-dimous.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 18/06/2017

Χούπας Δ. (2013). Πρωτοβουλία για τα Αιολικά στη Βράχα. Η Βράχα, Δεκέμβριος: 5
Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <https://drive.google.com/file/d/0B7EqVDtWRc29TXFCWHBFa2JZbIE/view> Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15/12/2016

agrafiotis.gr (2014). Ιστορία και Πολιτισμός - Φουρνά Ευρυτανίας. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.agrafiotis.gr/content/view/304/55/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 16/11/2016

agronews.gr (2011). Κρανιά, νέα πολλά υποσχόμενη καλλιέργεια. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.agronews.gr/frodida/arthro/70475/krania-nea-polla-uposhomeni-kalliergeia/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 29/05/2017

alexpolisonline.com (2014). Πρωτοπόρος και πρότυπο ο Δήμος Αλεξανδρούπολης στον τομέα της ενέργειας. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://www.alexpolisonline.com/2014/04/blog-post_4919.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 18/06/2017

altpressfthiotida.com (2015). Ολοκλήρωση εργασιών συντήρησης τοιχογραφιών στη μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στη Βράχα Ευρυτανίας. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://altpressfthiotida.com/%CF%84%CE%BF%CF%80%CE%B9%CE%BA%CE%AC/%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%BB%CE%AE%CF%81%CF%89%CF%83%CE%B7-%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B1%CF%83%CE%B9%CF%8E%CE%BD-%CF%83%CF%85%CE%BD%CF%84%CE%AE%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%82-%CF%84%CE%BF%CE%B9%CF%87%CE%BF/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15/11/2016

anaptyxi.gov.gr (2017). Η κατανομή του ΕΣΠΑ σήμερα. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://anaptyxi.gov.gr/Default.aspx> Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 08/05/2017

ayla.culture.gr (2017). Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά. Ιερά δάση των χωριών του Ζαγορίου και της Κόνιτσας. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://ayla.culture.gr/?p=374> Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 01/03/2017

biom-metal.blogspot.gr (2017). Σωματείο Εργατοϋπαλλήλων Βιομηχανικής Μεταλλευτικής. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://biom-metal.blogspot.gr/2017/06/blog-post.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15/06/2017

botanokipos.blogspot.gr (2011). Ξήρανση Βοτάνων. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://botanokipos.blogspot.gr/2011/05/blog-post_2404.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 31/08/2017

capital.gr (2017). Βελτιώσεις στον αναπτυξιακό νόμο ζητεί η Κεντρική Ένωση Επιμελητηρίων. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.capital.gr/epixeiriseis/3160482/beltioseis-ston-anaptuxiako-nomo-zitei-i-kentriki-enosi-epimelitirion>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 21/06/2017

caravanproject.org (2017). Να τί μπορείς να κάνεις με ένα αυτοκινούμενο και δύο μογγολικές σκηνές! Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.caravanproject.org/%ce%bd%ce%b1-%cf%84%ce%af-%ce%bc%cf%80%ce%bf%cf%81%ce%b5%ce%af%cf%82-%ce%bd%ce%b1-%ce%ba%ce%ac%ce%bd%ce%b5%ce%b9%cf%82-%ce%bc%ce%b5-%ce%ad%ce%bd%ce%b1-%ce%b1%cf%85%cf%84%ce%bf%ce%ba%ce%b9%ce%bd%ce%bf/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 19/06/2017

city.sigmalive.com (2014). Ένα διαμάντι στη μέση του δάσους. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://city.sigmalive.com/article/4842/ena-diamanti-sti-mesi-toy-dasoys>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 09/06/2017

cres.gr (2016). Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών και Εξοικονόμησης Ενέργειας. Θεματικοί Χάρτες Εκτίμησης του Τεχνικά και Οικονομικά Εκμεταλλεύσιμου Δυναμικού της Αιολικής Ενέργειας στον Ελληνικό Χώρο. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.cres.gr/kape/datainfo/maps.htm>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 09/12/2016

dasarxeio.com (2015). Στελέχωση ή κατάργηση των δασαρχείων του νομού Ευρυτανίας; Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <https://dasarxeio.com/2015/06/12/827-3/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 20/12/2016

dasarxeio.com (2015). Τα αποτελέσματα της βιολογικής αντιμετώπισης του έλκους της καστανιάς. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <https://dasarxeio.com/2015/02/17/1240-6/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 28/05/2017

dasokipos.gr (2017). Forest garden truffles and mushrooms. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.dasokipos.gr/product-category/processed-products/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 29/05/2017

diavgeia.gov.gr (2015). 120369/254/21-01-2015 απόφαση του Αναπληρωτή Υπουργού ΠΕΚΑ. Παραχώρηση κατά χρήση του Δασικού Εργοστασίου Ξυλείας Φουρνά Ευρυτανίας στον Δήμο Καρπενησίου. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <https://diavgeia.gov.gr/doc/7%CE%96%CE%9C70-%CE%9A%CE%9F9?inline=true>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 23/11/2016

diavgeia.gov.gr (2015). Διάθεση και χρήση βοσκοτόπων Δήμου Καρπενησίου για το έτος 2015 - Αρ.απόφ. 253/2015. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <https://www.diavgeia.gov.gr/decision/view/78%CE%9D%CE%95%CE%A9%CE%95%CE%93-4%CE%A6%CE%94>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 10/11/2016

diavgeia.gov.gr (2013). Ένταξη της πράξης "Δημιουργία και δικτύωση δημοτικών κέντρων πρόληψης υγείας (ΚΕΠ Υγείας) για την ανάπτυξη προγραμμάτων πρόληψης και προαγωγής υγείας" με κωδικό MIS 431034 στο επιχειρησιακό πρόγραμμα : Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο:

<https://diavgeia.gov.gr/decision/view/%CE%92%CE%95%CE%94%CE%98%CE%98-%CE%9E%CE%92%CE%A5>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 03/09/2017

dide.eyr.sch.gr (2016). Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Ευρυτανίας. Χάρτης σχολείων Ευρυτανίας. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://dide.eyr.sch.gr/sxoleia/sxoleia.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 11/11/2016

dikaiologitika.gr (2016). Όργιο καταπάτησης δημόσιας αγροτικής γης με χαρακτηριστικές και χωρίς καμιά νομιμότητα συμβάσεις. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.dikaiologitika.gr/eidhseis/agrotika/126054/orgio-katapatisis-dimosias-agrotikis-gis-me-xaristikis-kai-xoris-kamia-nomimotita-symvaseis>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15/10/2016

dimokratianews.gr (2012). Αθηναίοι αγρότες στα Γρεβενά. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.dimokratianews.gr/content/4772/%CE%B1%CE%B8%CE%B7%CE%BD%CE%B1%CE%AF%CE%BF%CE%B9-%CE%B1%CE%B3%CF%81%CF%8C%CF%84%CE%B5%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B1-%CE%B3%CF%81%CE%B5%CE%B2%CE%B5%CE%BD%CE%AC>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 14/09/2016

dipe.eyr.sch.gr (2016). Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ευρυτανίας. Τα σχολεία μας. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://dipe.eyr.sch.gr/autosch/joomla15/index.php/2011-12-16-11-13-34>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 11/11/2016

doreandiakopes.com (2017). Δωρεάν διακοπές με ανταλλαγή εξάσκηση γλώσσας. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.doreandiakopes.com/2017/06/dorean-diakopes-me-antallagi-exaskisi-glossas.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 18/06/2017

dro.gr (2017). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://dro.gr/home.php?page=summer-camp---nature-camp>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 03/09/2017

dytikievritania.blogspot.gr (2017). Ξεκίνησε η διαδικασία πιστοποίησης για το "τσαλαφούτι" στην Ευρυτανία. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://dytikievritania.blogspot.gr/2017/05/blog-post_71.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 29/05/2017

ecoblueberries.com (2017). Ελληνικό Μύρτιλο - Blueberry, Βιολογικά Μύρτιλα – Blueberries. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://www.ecoblueberries.com/el/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 14/06/2017

eea.gr (2017). Οι αλλαγές που φέρνει το Πολυνομοσχέδιο. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.eea.gr/gr/el/articles/oi-allages-poy-fernei-to-polynomosxedio>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 23/05/2017

efimeridavraxas.blogspot.gr (2016). Έγιναν τα εγκαίνια του Πνευματικού Κέντρου. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://drive.google.com/file/d/0B7EqVDtWRc29TXFCWHBFa2JZblE/view>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 30/11/2016

efimeridavraxas.blogspot.gr (2016). Οι γαμπροί και οι νύφες της Βράχας. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://drive.google.com/file/d/0B7EqVDtWRc29TXFCWHBFa2JZblE/view>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 30/11/2016

efimeridavraxas.blogspot.gr (2016). Παπαράγκειος Βιβλιοθήκη. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://drive.google.com/file/d/0B7EqVDtWRc29TXFCWHBFa2JZblE/view>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 30/11/2016

efimeridavraxas.blogspot.gr (2016). Πολιτιστικές εκδηλώσεις-καλοκαίρι 2013. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://drive.google.com/file/d/0B7EqVDtWRc29TXFCWHBFa2JZblE/view>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 30/11/2016

efimeridavraxas.blogspot.gr (2016). Πολιτιστικό καλοκαίρι 2015. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://drive.google.com/file/d/0B7EqVDtWRc29RmZ1dUtyeEp4Y3M/view>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 30/11/2016

efimeridavraxas.blogspot.gr (2015). Απίστευτο και όμως αληθινό! Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://drive.google.com/file/d/0B7EqVDtWRc29RGhVN01YSENEbWs/view>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 30/11/2016

eliastselos.blogspot.gr (2013). Nature of Roumeli. Η φύση της Στερεάς Ελλάδας. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://eliastselos.blogspot.gr/2013/11/blog-post_24.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 30/11/2016

ellinikomeli.gr (2011). Αρχές βιολογικής μελισσοκομίας-Κανονισμός 1894/99. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.ellinikomeli.gr/melissokomos/laws-commision/450-%CE%91%CF%81%CF%87%CE%AD%CF%82-%CE%B2%CE%B9%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%BC%CE%B5%CE%BB%CE%B9%CF%83%CF%83%CE%BF%CE%BA%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%9A%CE%B1%CE%BD%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-1894-99>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 19/09/2017

el.wikipedia.org (2016). Βικιπαίδεια. Η ελεύθερη εγκυκλοπαίδεια. Δήμος Φουρνάς. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%AE%CE%BC%CE%BF%CF%82_%CE%A6%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BD%CE%AC%CF%82. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 03/11/2016

el.wikipedia.org (2016). Βικιπαίδεια. Η ελεύθερη εγκυκλοπαίδεια. Συνεταιρισμός. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%85%CE%BD%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%B9%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82> Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 19/02/2017

el.wikipedia.org (2017). Ορεινή ποδηλασία. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CF%81%CE%B5%CE%B9%CE%BD%CE%AE_%CF%80%CE%BF%CE%B4%CE%B7%CE%BB%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B1. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 06/06/2017

enallaktikos.gr (2017). Κοινωνικά φαρμακεία. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://www.enallaktikos.gr/kg15el_koinwnika-farmakeia_t52.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 07/10/2017

enallaktikos.gr (2017). Πριν και μετά: Η εντυπωσιακή μεταμόρφωση ενός μισογκρεμισμένου κτηρίου στη Νίσυρο. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.enallaktikos.gr/ar33819el-prin-kai-meta-i-entypwsiaki-metamorfws-i-enos-misogkremismenoy-ktirioy-sti-nisyro-fwtoigrafies.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 16/06/2017

enallaktikos.gr (2016). Εργαστήριο: Αυτοοργάνωση και Συνεταιριστικό Επιχειρείν. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.enallaktikos.gr/ar27838el-ergastirio-aytoorganwsi-kai-synetairistiko-epixeirein.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 16/06/2017

eoskarditsas.blogspot.gr (2016). Ο ΕΟΣΚ στη Βουλγάρια. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://eoskarditsas.blogspot.gr/search/label/%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%93%CE%91%CE%A1%CE%91>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 24/11/2016

eoskarditsas.blogspot.gr (2016). Φαράγγι Πλατάνι στη Βράχα Ευρυτανίας. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://eoskarditsas.blogspot.gr/2010/12/normal-0-false-false-false.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 24/11/2016

espa.gr (2016). ΕΣΠΑ 2014-2020. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <https://www.espa.gr/el/Pages/staticESPA2014-2020.aspx>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 08/05/2017

espa.gr (2016). Πολιτική της Συνοχής. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <https://www.espa.gr/el/Pages/staticEUPolicies.aspx>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 19/09/2017

espa.gr (2014). Σύμφωνο Εταιρικής Σχέσης 2014-2020 (Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης 2014-2020). Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: https://www.espa.gr/elibrary/PA_ESPA_2014_2020.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 08/05/2017

espa.gr (2007). Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς 2007-2013. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: https://2007-2013.espa.gr/elibrary/Eggrafo_ESPA_el.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 08/05/2017

ethnos.gr (2016). Στήνεται το νέο ΤΑΠΠΕΔ για τη στήριξη των αγροτών. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://www.ethnos.gr/oikonomia/arthro/stinetai_to_neo_taiped_gia_ti_stiriksi_ton_agroton-64198286/. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 14/09/2016

e-troufa.gr (2017). Πως θα ξεκινήσετε. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.e-troufa.gr/%ce%ba%ce%b1%ce%bb%ce%bb%ce%b9%ce%b5%cf%81%ce%b3%ce%b5%ce%b9%ce%b1/%cf%80%cf%89%cf%82-%ce%b8%ce%b1-%ce%be%ce%b5%ce%ba%ce%b9%ce%bd%ce%b7%cf%83%ce%b5%cf%84%ce%b5/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 13/06/2017

e-troufa.gr (2016). Χαμόγελα και ανάπτυξη χάρη στην «Αποστολή». Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.e-troufa.gr/hamogela-anaptiksi-apostoli/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 13/06/2017

evrytanika.com (2013). Δωρεάν Ίντερνετ μέσω ... δορυφόρου σε εννέα χωριά του δήμου Καρπενησίου. Όμως με χαμηλές ταχύτητες και μηνιαίο περιορισμό. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://www.evrytanika.com/index.php?option=com_content&id=586268%3A-9-&Itemid=172. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 13/12/2016

evrytanika.gr (2016). Στο νέο ΕΣΠΑ έργα αποχέτευσης 8 εκατ. ευρώ. Χρηματοδοτούνται ο Βιολογικός Καθαρισμός Καρπενησίου και Ποταμιάς. http://www.evrytanika.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=1148852:-8-a-&catid=43:2011-11-19-19-46-40&Itemid=124. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 06/12/2016

evrytanika.gr (2015). Συντήρηση αγιογραφιών. Σε δύο μήνες θα ολοκληρωθεί το έργο στη Βράχα-Παρέμβαση στη Μεταμόρφωση του Σωτήρος. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://www.evrytanika.gr/index.php?option=com_content&id=1038867%3A2015-05-11-13-57-02&Itemid=170. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15/11/2016

evrytanika.gr (2015). Τα μυστικά της τρούφας. Διήμερο σεμινάριο σε Καρπενήσι και Φουρνά-Το πρόγραμμα, οι ομιλητές και το κόστος συμμετοχής. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://www.evrytanika.gr/index.php?option=com_content&id=1036049%3A-a-a-&Itemid=172. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 16/11/2016

evritanikigi.gr (2014). Φουρνά Ευρυτανίας. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://evritanikigi.gr/%CF%86%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BD%CE%AC-%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%85%CF%84%CE%B1%CE%BD%CE%AF%CE%B1%CF%82/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 09/11/2016

evrytanika.gr (2013). Εργοστάσιο ξύλου στη Φουρνά. Δεκαεπτά βουλευτές του ΣΥΡΙΖΑ ζητούν να ξαναοίξει. Η ερώτηση που έθεσαν στη Βουλή. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://evrytanika.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=362822:2013-02-07-12-01-00&catid=43:2011-11-19-19-46-40&Itemid=124. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 23/11/2016

evrytanika.gr (2012). Κλείνουν έναν-έναν τους σκουπιδότοπους. Αποκατάσταση χωματερών σε Φουρνά, Προυσό και Κρίκελο. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://www.evrytanika.gr/index.php?option=com_content&id=300587%3A2012-11-15-10-11-57&Itemid=124. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 07/12/2016

evrytanikospalmos.gr (2015). Το αντάμωμα της ΟΕΣ στο Κλειτσό. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.evrytanikospalmos.gr/antamoma-tis-oes-ston-kleitso>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15/11/2016

eyrytixn.blogspot.gr (2011). Μοναστήρια με ιστορία (I) - Η άγνωστη μάχη της Βράχας. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://eyrytixn.blogspot.gr/2011/12/blog-post_13.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 10/11/2016

FIDH/HLHR (2017). Υποβαθμίζοντας τα δικαιώματα: Το κόστος της λιτότητας στην Ελλάδα. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: https://www.fidh.org/IMG/pdf/report_greece_human_rights_in_greek.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 19/06/2017

fanpage.gr (2017). Τα Αντικύθηρα ψάχνουν κατοίκους-Ο δήμαρχος μελετά να φέρει Χριστιανούς από Λίβανο. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://fanpage.gr/plus/enimerosi/%cf%84%ce%b1-%ce%b1%ce%bd%cf%84%ce%b9%ce%ba%cf%8d%ce%b8%ce%b7%cf%81%ce%b1-%cf%88%ce%ac%cf%87%ce%bd%ce%bf%cf%85%ce%bd-%ce%ba%ce%b1%cf%84%ce%bf%ce%af%ce%ba%ce%bf%cf%85%cf%82-%ce%bf-%ce%b4/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 12/06/2017

fonografos.net (2016). Αφιέρωμα στον Κλειτσό Ευρυτανίας (Και Όλους Τους Συνοικισμούς Του). Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://fonografos.net/v1/%CE%B1%CF%86%CE%B9%CE%AD%CF%81%CF%89%CE%B%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BD-%CE%BA%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CF%84%CF%83%CF%8C-%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%85%CF%84%CE%B1%CE%BD%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 09/11/2016

fourfourasweb.wordpress.com (2015). Διδακτικές μέθοδοι. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <https://fourfourasweb.wordpress.com/category/%ce%b4%ce%b9%ce%b4%ce%b1%ce%ba%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%ad%cf%82-%ce%bc%ce%ad%ce%b8%ce%bf%ce%b4%ce%bf%ce%b9/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 03/09/2017

fourfourasweb.wordpress.com (2014). Δράσεις 2014-2015. Αντίο καρέκλες! Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <https://fourfourasweb.wordpress.com/category/%ce%b4%cf%81%ce%ac%cf%83%ce%b5%ce%b9%cf%82-2014-2015/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 03/09/2017

foyrna-eurutantias.blogspot.gr (2012). Με νέα διεύθυνση ο Ξενώνας Φουρνά. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://foyrna-eurutantias.blogspot.gr/2012/08/blog-post_16.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 18/11/2016

foyrna-eurutantias.blogspot.gr (2011). Δασικός συνεταιρισμός Φουρνά Ευρυτανίας. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://foyrna-eurutantias.blogspot.gr/2011/02/blog-post_4081.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 18/11/2016

foyrna-eurutantias.blogspot.gr (2011). Μαυρόλογγος Ευρυτανίας (Τριφύλλα το σπίτι του Διαβάτη). Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://foyrna-eurutantias.blogspot.gr/2011/01/blog-post_3143.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 10/11/2016

foyrna-eurutantias.blogspot.gr (2010). Αγωνία και εγκατάλειψη στα δάση της Φουρνάς. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://foyrna-eurutantias.blogspot.gr/2010/06/blog-post_30.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 07/03/2017

foyrna-eurutantias.blogspot.gr (2010). Ιερά μονή της Ζωοδόχου Πηγής Φουρνά. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://foyrna-eurutantias.blogspot.gr/2010/11/blog-post_3796.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15/11/2016

foyrna-eurutantias.blogspot.gr (2010). Μεταμόρφωση του Σωτήρος Βράχα Ευρυτανίας. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://foyrna-eurutantias.blogspot.gr/2010/11/blog-post_203.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15/11/2016

foyrna-eurutantias.blogspot.gr (2009). Κλειτσός Ευρυτανίας. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://foyrna-eurutantias.blogspot.gr/2009/07/blog-post_02.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 09/11/2016

fysei.blogspot.gr (2009). Περιβάλλον και Υγεία. Ιερά δάση και λατρεία των δέντρων-Πλάτανος. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://fysei.blogspot.gr/2009/05/blog-post.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 01/03/2017

gefyria.blogspot.gr (2016). Η αρχιτεκτονική. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://gefyria.blogspot.gr/search/label/2.%20CE%97%20CF%80CF%81CF%8E%CF%84CE%B7%20CE%B5CF%80CE%B1CF%86CE%AE%20CE%BCCE%B5%20CF%84CE%BF%20CE%B8CE%ADCE%BCCE%B1>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 01/12/2016

gefyria.blogspot.gr (2016). Οι νερόμυλοι. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://gefyria.blogspot.gr/2008/11/blog-post_6941.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 16/11/2016

gefyria.blogspot.gr (2016). Το γεφύρι στα Συρκαίικα της Φουρνάς. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://gefyria.blogspot.gr/search/label/5.%20CE%9A%CE%BFCE%B9CE%BBCE%ACCE%B4CE%B1%20CF%84CE%BF%CF%85%20CE%9CCE%ADCE%B3CE%B4CE%BFCE%B2CE%B1?updated-max=2008-11-20T23:46:00-08:00&max-results=20&start=10&by-date=false>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 16/11/2016

gefyria.blogspot.gr (2016). Το γεφύρι στο μοναστήρι της Ζωοδόχου Πηγής στη Φουρνά. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://gefyria.blogspot.gr/search/label/5.%20CE%9A%CE%BFCE%B9CE%BBCE%ACCE%B4CE%B1%20CF%84CE%BF%CF%85%20CE%9CCE%ADCE%B3CE%B4CE%BFCE%B2CE%B1?updated-max=2008-11-20T23:46:00-08:00&max-results=20&start=10&by-date=false>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 16/11/2016

geodata.gov.gr (2016). Χρήσεις γης (1999-2000). Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://geodata.gov.gr/dataset/khreseis-ges-1999-2000>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 02/12/2016

greatfood.gr (2017). Προϊόντα τρούφας. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <https://www.greatfood.gr/products/truffle-products>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 13/06/2017

g-troufa.gr (2017). Προϊόντα τρούφας. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.g-troufa.gr/index.php?act=viewCat&catId=21>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 13/06/2017

gym-fourna.eyr.sch.gr (2016). Η Φουρνά σήμερα. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://gym-fourna.eyr.sch.gr/index.php/o-topos/i-fourna-simera>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 13/11/2016

helectra.wordpress.com (2012). Το αρχαίο Δρυοδάσος του Ράντη. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <https://helectra.wordpress.com/2012/02/09/%CF%84CE%BF-%CE%B1CF%81CF%87CE%B1CE%AFCE%BF-%CE%B4CF%81CF%85CE%BFCE%B4CE%ACCF%83CE%BF%CF%82-%CF%84CE%BF%CF%85-%CF%81CE%ACCE%BD%CF%84CE%B7/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 20/09/2017

herbsgreece.blogspot.gr (2016). Βιολογική καλλιέργεια Τσάι του Ολύμπου από την οικογένεια Ζιόγα. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://herbsgreece.blogspot.gr/2016/07/blog-post.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 18/09/2017

hradf.com (2016). Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου Α.Ε. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.hradf.com/el>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 14/09/2016

igmegeoheritage.weebly.com (2017). Γεωκληρονομιά. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://igmegeoheritage.weebly.com/gammaepsilonomegakappalambdaetarhoomicronnuomicronmuioalpha.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 04/06/2017

igmegeoheritage.weebly.com (2015). Ατλαντας των Γεωτόπων της Ελλάδας. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://igmegeoheritage.weebly.com/alphataulambdaalphanutaulphasigma-gammaepsilonomegatauomicronpiomeganu.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 04/06/2017

ilaliatisroumelis.blogspot.gr (2016). Γιορτή χωριάτικης πίτας στη Φουρνά Ευρυτανίας. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://ilaliatisroumelis.blogspot.gr/2016/07/blog-post_202.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15/11/2016

in.gr (2011). Η Οικονομία της Αλληλεγγύης. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://reviews.in.gr/diafora/socialeconomy/article/?aid=1231127639>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 25/02/2017

info-war.gr (2017). Πρόσφυγες στο Ελληνικό: Εγκλωβισμένοι σε άθλιες συνθήκες χωρίς εναλλακτική. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://info-war.gr/prosfyges-sto-elliniko-egklovismeni-se-athlies-synthikes-choris-enallaktiki/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 29/06/2017

inform-life.gr (2010). Πληροφορίες για τα Ελληνικά Δάση. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://www.inform-life.gr/index.php?act=view_page&page_ID=5. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 12/09/2017

it.opekepe.gr (2016). Διαχείριση ακινήτων ΥΠΑΑΤ. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <https://it.opekepe.gr/rp/geofileproperty/index>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 18/09/2016

karpnissi.gr (2016). Γιορτές χειμώνα 2016-2017. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://www.karpnissi.gr/wp-content/uploads/2016/12/XRISTOUGENNA-2016-2017_web.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 07/12/2016

karpnissi.gr (2016). Διακήρυξη δημοπρασίας για την εκμίσθωση της εκμετάλλευσης των δασικών συστάδων 4Α ελάτης, 4Β ελάτης, 4Γ ελάτης, 4Γ ελάτης, 3Β δρυός, 5 δρυός και 2 δρυός του δημοτικού δάσους «ΚΟΚΚΙΝΟΒΡΥΣΗΣ» Τ.Κ. Κλειτσού, Δ.Ε. Φουρνάς, για τη διαχειριστική περίοδο 2016-2017. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο:

<http://www.karpenissi.gr/dimosieyseis/diakiriksi-dimoprasias-2/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 18/01/2017

karpenissi.gr (2016). Πρόγραμμα εκδηλώσεων «Γιορτές Δάσους 2016». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://www.karpenissi.gr/wp-content/uploads/2016/07/GD2016_teliko_small.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15/11/2016

karpenissi.gr (2013). Περίληψη διακήρυξης διαγωνισμού για την ανάθεση του έργου «Αποχέτευση και κατάλληλη επεξεργασία λυμάτων οικισμών Φουρνάς, Μεσοχωρίου, Πλατάνου και Κορίτσας». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.karpenissi.gr/wp-content/uploads/2014/01/Apoxeteusi-Fourna2.pdf>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 06/12/2016

karpenissi.gr (2012). Περίληψη διακήρυξης διαγωνισμού για την ανάθεση του έργου «Αποχέτευση και κατάλληλη επεξεργασία λυμάτων οικισμού Βράχας». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.karpenissi.gr/wp-content/uploads/2013/02/PERILIPSI-DIAKIRIXI-APOXETEYSI-VRACHA.pdf>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 06/12/2016

kentrolaografias.gr (2016). Εξωραϊστικός Σύλλογος του νέου οικισμού Σταυρού "Η νέα Βράχα". Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://kentrolaografias.gr/el/content/%CE%B5%CE%BE%CF%89%CF%81%CE%B1%CF%8A%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CF%83%CF%8D%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BD%CE%AD%CE%BF%CF%85-%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%8D-%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%85%CF%81%CE%BF%CF%85-%CE%B7-%CE%BD%CE%AD%CE%B1-%CE%B2%CF%81%CE%AC%CF%87%CE%B1>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 13/11/2016

kentrolaografias.gr (2016). Σύλλογος Κλειτσιωτών Νομού Φθιώτιδας "Ο Άγιος Κυπριανός". Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://kentrolaografias.gr/el/content/%CF%83%CF%8D%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%82-%CE%BA%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CF%84%CF%83%CE%B9%CF%89%CF%84%CF%8E%CE%BD-%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CF%8D-%CF%86%CE%B8%CE%B9%CF%8E%CF%84%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CF%82-%CE%BF-%E2%80%99%CE%B3%CE%B9%CE%BF%CF%82-%CE%BA%CF%85%CF%80%CF%81%CE%B9%CE%B1%CE%BD%CF%8C%CF%82>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 09/12/2016

kepygeias.gr (2017). Αρχικές ενέργειες για την λειτουργία των Κέντρων Πρόληψης για την Υγεία (ΚΕΠ Υγείας). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.kepygeias.gr/idrisi-neon-kepygeias/initial-actions/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 03/09/2017

kleitsos-eurutantias.blogspot.gr (2016). Η κορυφή Τσούκα στο Κλειτσό. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://kleitsos-eurutantias.blogspot.gr/2014/03/blog-post_27.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 16/11/2016

kleitsos-eurutantias.blogspot.gr (2016). Ιστορικά στοιχεία για τον Κλειτσό. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://kleitsos-eurutantias.blogspot.gr/2014/03/blog-post_26.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 09/11/2016

kleitsos-eurutantias.blogspot.gr (2016). Καραϊσκάκη-το σπίτι του Διαβάτη. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://kleitsos-eurutantias.blogspot.gr/2013/08/blog-post_6570.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 16/11/2016

kleitsos-eurutantias.blogspot.gr (2016). Μεσοχώρι Κλειτσού. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://kleitsos-eurutantias.blogspot.gr/2013/01/blog-post_336.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 10/11/2016

kleitsos-eurutantias.blogspot.gr (2016). Οι νεροτριβές και τα μαντάνια στις Καμίνες Κλειτσού. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://kleitsos-eurutantias.blogspot.gr/2014/02/blog-post_6629.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 16/11/2016

kleitsos-eurutantias.blogspot.gr (2016). Πλάτανος Κλειτσού. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://kleitsos-eurutantias.blogspot.gr/2013/07/blog-post_13.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 10/11/2016

kleitsos-eurutantias.blogspot.gr (2016). Τα γεφύρια του Κλειτσού. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://kleitsos-eurutantias.blogspot.gr/2013/02/blog-post_8356.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 16/11/2016

kleitsos-eurutantias.blogspot.gr (2016). Τραγούδι για το Κλειτσό σε βιβλίο του 1860. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://kleitsos-eurutantias.blogspot.gr/2013/06/1860.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 16/11/2016

koritsakleitsou.blogspot.gr (2016). Πανηγύρια. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://koritsakleitsou.blogspot.gr/2012/09/blog-post_3441.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15/11/2016

kpe-karpen.eyr.sch.gr (2017). Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Καρπενησίου. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://kpe-karpen.eyr.sch.gr/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 27/05/2017

ktelevrytantias.gr (2016). Δρομολόγια ΚΤΕΛ Νομού Ευρυτανίας. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.ktelevrytantias.gr/index.php/2012-08-30-16-42-10>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 13/12/2016

ktimatologio.gr (2017). Δασικοί χάρτες και Κτηματολόγιο. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.ktimatologio.gr/forestmaps/Pages/Tbt4iApPg790sEfp.aspx>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 25/05/2017

ktimatologio.gr (2017). Τα οφέλη του Κτηματολογίου. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.ktimatologio.gr/aboutus/Pages/GYw4tD2k6CAu72Ma.aspx>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 25/05/2017

ktimatologio.gr (2016). Εθνικό Κτηματολόγιο και Χαρτογράφηση Α.Ε. Αναζήτηση σε όλες της περιοχές. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://www.ktimatologio.gr/Pages/SearchOffices.aspx?fc=13078>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 29/11/2016

lamiareport.gr (2017). Το Φεστιβάλ «Κερνάμε Ελλάδα Λαμία» είναι γεγονός! Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.lamiareport.gr/index.php/afieroma/item/65629-to-festival-kername-ellada-sti-lamia-einai-gegonos>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 03/09/2017

leonidio.gr (2017). Οδοστρωτήρας. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.leonidio.gr/leonidio/?cat=13>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 01/06/2017

livingbio.gr (2017). Τα προϊόντα του παραγωγού: "ΒΙΟΔΡΑΜΑ". Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://livingbio.gr/index.php/fysikoi-xymoi-rofimata/manufacturers/1464/%CE%92%CE%99%CE%9F%CE%94%CE%A1%CE%91%CE%9C%CE%91/products>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 14/06/2017

medlabgr.blogspot.com (2015). Μύρτιλα (blueberries) και άγρια μύρτιλα (bilberries) για το μεταβολικό σύνδρομο, την παχυσαρκία, τον διαβήτη, την καρδιά, τον καρκίνο, τα μάτια, την αντιγήρανση. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://medlabgr.blogspot.com/2015/07/blueberries-bilberries.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 18/09/2017

melissokomianet.gr (2017). Θυμαράκι (Thymus serpyllum). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://melissokomianet.gr/thymaraki-thymus-serpyllum/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 27/05/2017

menalontrail.eu (2017). Μαίναλον ΚοινΣΕπ. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://menalontrail.eu/el/%CE%BC%CE%B1%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CE%BD-%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%83%CE%B5%CF%80/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 16/05/2017

mikromeseos.gr (2017). Σαμοθράκη: Καμπάνια για τη διάσωση των παραδοσιακών μονοπατιών. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://mikromeseos.gr/kickstarter-samourakh-kampania-monopatia/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 18/06/2017

minagric.gr (2017). Νέες Εναλλακτικές Καλλιέργειες-Εκτροφές. Ροδιά, Δαμασκηλιά, Μύρτιλο, Βατόμουρο. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://www.minagric.gr/images/stories/docs/agrotis/Aromatika_Fyta/rodia_damaskhnia_myrti_lo_batomouro.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 14/06/2017

minagric.gr (2017). ΠΟΠ - ΠΓΕ - Ιδιότυπο Παραδοσιακό Προϊόν. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.minagric.gr/index.php/el/for-farmer-2/2012-02-02-07-52-07>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 19/09/2017

minagric.gr (2012). Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1151/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 21^{ης} Νοεμβρίου 2012 για τα συστήματα ποιότητας των γεωργικών προϊόντων και τροφίμων. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://www.minagric.gr/images/stories/docs/agrotis/POP-PGE/kan1151_2012_poppge.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 19/09/2017

mcfiemme.eu (2013). Magnifica Comunità di Fiemme. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.mcfiemme.eu/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 06/10/2016

unep.org (2016). Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.unep.org/documents.multilingual/default.asp?documentid=97&articleid=1503>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 06/10/2016

moh.gov.gr (2014). Η Τηλεϊατρική ως εργαλείο για την ισότιμη πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας για τον πληθυσμό της νησιωτικής Ελλάδας. 3η Συνάντηση του Οικοσυστήματος Ηλεκτρονικής Υγείας. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.moh.gov.gr/articles/ehealth/oikosysthma-hlektronikhs-ygeias/2749-3h-synanthsh-toy-oikosysthmatos-hlektronikhs-ygeias>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 04/09/2017

monopatia-parnona.gr (2017). Μονοπάτια Πάρνωνα. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://www.monopatia-parnona.gr/index.php?c_id=2. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 08/06/2017

nationalgallery.gr (2016). Παπαδημητρίου Κωνσταντίνος (19ος αιώνας). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://www.nationalgallery.gr/site/content.php?sel=694&artist_id=4786. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 10/11/2016

phgasos-fourna.blogspot.gr (2010). Ιερά Μονή Ζωοδόχου Πηγής. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://phgasos-fourna.blogspot.gr/2010/09/blog-post_8936.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15/11/2016

phgasos-fourna.blogspot.gr (2010). Ζαχαράκι. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://phgasos-fourna.blogspot.gr/2010/09/blog-post_2620.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 16/11/2016

piop.gr (2017). Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς. Δίκτυο Μουσείων. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.piop.gr/el/diktuo-mouseiwn.aspx>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 09/06/2017

poulithragr.blogspot.gr (2017). Ο οδοστρωτήρας του Λεωνιδίου. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://poulithragr.blogspot.gr/2011/04/blog-post_12.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 07/09/2017

productsgreek.com (2017). Γυναικείος Συνεταιρισμός λαϊκής τέχνης "Η Ευρυτανία". Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.productsgreek.com/el/ellinika-zumarika/etaireies-trofimon/item/103-gynaikeios-synetairismos-laikis-texnis-eyrytania>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 11/06/2017

protionline.gr (2015). Αξιοποίηση των υδάτων του Σελινούντα. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://protionline.gr/2015/02/aksiopoihsh-twn-ydatwn-toy-selinounta/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 18/09/2017

pste.gov.gr (2017). Αποκατάσταση υποχρηματοδότησης Στερεάς Ελλάδας. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.pste.gov.gr/?p=28427>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 17/06/2017

pste.gov.gr (2017). Χρηματοδότηση του Κέντρου Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων της Λαμίας από την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.pste.gov.gr/?p=32957>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 04/09/2017

pste.gov.gr (2016). Film Office. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.pste.gov.gr/?p=26939>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 07/09/2017

psychologynow.gr (2016). Διεθνής Ημέρα Πρόληψης Αυτοκτονίας. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://www.psychologynow.gr/images/press/%CE%94%CE%95%CE%9B%CE%A4%CE%99%CE%9F-%CE%A4%CE%A5%CE%A0%CE%9F%CE%A5-10-9-2016-%CE%A0%CE%B1%CE%B3%CE%BA%CF%8C%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%B1-%CE%97%CE%BC%CE%AD%CF%81%CE%B1-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%A0%CF%81%CF%8C%CE%BB%CE%B7%CF%88%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%91%CF%85%CF%84%CE%BF%CE%BA%CF%84%CE%BF%CE%BD%CE%AF%CE%B1%CF%82.pdf>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 11/05/2017

prasiaonline.blogspot.gr (2015). "Ξεφλουδίσια" στη Φουρνά Ευρυτανίας. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://prasiaonline.blogspot.gr/2015/10/blog-post_34.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15/11/2016

proti-selida.gr (2017). Έκθεση φωτογραφίας παιδιών στη Βιβλιοθήκη. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://proti-selida.gr/index.php/2015-11-09-10-34-41/item/3273-ekthesi-fotografias-paidion-sti-vivliothiki>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 12/06/2017

rae.gr (2016). Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας-Γεωπληροφοριακός Χάρτης. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.rae.gr/geo/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 09/12/2016

religiousgreece.gr (2016). Ιερά Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος (Μονή Βράχας). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://www.religiousgreece.gr/central-greece/-/asset_publisher/wogy5Y4x6Xn2/content/iera-mone-metamorphoseos-tou-soter-3. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15/11/2016

rivertrekking.gr (2016). Φαράγγι Μέγα Ρέμα. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.rivertrekking.gr/centerellada/evritania/faragimegarema>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 24/11/2016

rivertrekking.gr (2009). Διάσχιση ποταμιών. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.rivertrekking.gr/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 24/11/2016

romagr.gr (2017). Μουσείο Καλαθοπλεκτικής των Ρωμά. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://romagr.gr/museum/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 09/06/2017

rossonerotrikala.blogspot.gr (2017). Rossonero. Χώρος βέβηλων στοχασμών και πράξεων. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://rossonerotrikala.blogspot.gr/p/blog-page_18.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 05/08/2017

sgialopi.blogspot.gr (2017). Συνεταιρισμός γυναικών "Η Αλόπη" Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://sgialopi.blogspot.gr/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15/06/2017

speleo.gr (2017). Σπηλαιολογικός Ελληνικός Εξερευνητικός Όμιλος. Εσωτερικός κανονισμός λειτουργίας. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://speleo.gr/el/speleo/speleo-kanon/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 05/06/2017

symagro.com (2017). Η κρανιά. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://www.symagro.com/krania/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 14/06/2017

trikalasport.gr (2016). Μάρτσα-13 χρόνια μετά. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://trikalasport.gr/new/%CE%BC%CE%AC%CF%81%CF%84%CF%83%CE%B1-13-%CF%87%CF%81%CF%8C%CE%BD%CE%B9%CE%B1-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%AC/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 24/11/2016

sym-pan.gr (2017). Ποσοστά Ενίσχυσης Αναπτυξιακού Νόμου 4399/16. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://www.sym-pan.gr/inbestment-law4399/aid-rates-incentives-law4399-2016.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 21/06/2017

taxydromos.gr (2017). Εννέα γυναικείοι συνεταιρισμοί παρουσιάζουν τις γεύσεις της Μαγνησίας. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.taxydromos.gr/Exodos/258965-ennea-gynaikeioi-synetairismoι-paroysiazoy-n-tis-geyseis-ths-magnhsias.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 05/08/2017

tornosnews.gr (2016). Δήμος Βέροιας: Διεκδικεί το π.Δικαστικό Μέγαρο για τουριστική χρήση. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.tornosnews.gr/mobile/permalink/15278.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 31/08/2017

viomecoop.com (2017). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.viomecoop.com/new-eco-products.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15/06/2017

vkobilakou.wixsite.com (2017). Forest and nature school "PEFKITES". Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://vkobilakou.wixsite.com/forestschoolpefkites>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 01/09/2017

vraha.blogspot.gr (2016). Ήθη και έθιμα... Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://vraha.blogspot.gr/2008/07/blog-post_2450.html, Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 21/02/2017

vraha.blogspot.gr (2016). Ιστορία... Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://vraha.blogspot.gr/2008/07/blog-post_26.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 10/11/2016

vrilisos.gr (2017). Βριλησσός Φυσιολατρική Κίνηση. Εθελοντική εργασία. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.vrilisos.gr/activities/voluntary-work.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 08/06/2017

worldmapfinder.com (2017). Blank world map. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://www.worldmapfinder.com/Map_Detail.php?MAP=79237&FN=blank-world-map.jpg&MW=5000&MH=3750&FS=1207&FT=jpg&WO=0&CE=0&CO=0&CI=0&IT=0&LC=23&PG=4&CS=utf-8&FU=http%3A%2F%2Fwww.psdgraphics.com%2Ffile%2Fblank-world-map.jpg&SU=http%3A%2F%2Fwww.psdgraphics.com%2Fbackgrounds%2Fblank-world-map%2F. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 27/06/2017

ypeka.gr (2016). Πρόταση πλαισίου Σύνταξης νέων Προδιαγραφών Μελετών Δασών & Δασικών Οικοσυστημάτων. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=norNHZaj8LM%3D&tabid=232&language=el-GR>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 12/09/2017

3dim-psachnon.net (2017). Η εκδρομή της Τρίτης Νο 1. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.3dim-psachnon.net/Vlavitrips/index.php/greektripreports/fournai>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 28/06/2017

Νόμοι-Υπουργικές Αποφάσεις-Διατάγματα

ΦΕΚ 2653/Β/2017. Υπουργική Απόφαση 158587/1808. Εκτέλεση εργασιών κατάρτισης και επικαιροποίησης δασικών χαρτών

ΦΕΚ 206/Β/2017. Υπουργική Απόφαση 151344/165/2017. Καθορισμός τεχνικών προδιαγραφών χάραξης, σήμανσης, διάνοιξης και συντήρησης των ορειβατικών-πεζοπορικών μονοπατιών

ΦΕΚ 3095/Β/2016. Κοινή Υπουργική Απόφαση 143555/2413/2016. Δενδροκομική εκμετάλλευση καστανοτεμαχίων

ΦΕΚ 1839/Β/2016. Υπουργική Απόφαση 1435/2016. Πρόσκληση Υποβολής Προτάσεων για την Επιλογή Στρατηγικών Τοπικής Ανάπτυξης με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων στο Πλαίσιο:

- Του Μέτρου 19 «Στήριξη για Τοπική Ανάπτυξη μέσω του Leader (ΤΑΠΤοΚ - Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία τοπικών Κοινοτήτων)» του ΠΑΑ 2014-2020 Δημοσίας Δαπάνης ΕΓΤΑΑ: 322.222.222 € και

- της Προτεραιότητας 4 «Αύξηση της Απασχόλησης και της Εδαφικής Συνοχής» του ΕΠΑΛΘ 2014-2020

ΦΕΚ 767/Β/2016. Υπουργική Απόφαση 136255/683. Καθορισμός λεπτομερειών εφαρμογής της διάταξης του άρθρου 67 του Ν. 998/1979, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 39 του Ν. 4280/2014

ΦΕΚ 205/Α/2016. Νόμος 4430/2016. Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις

ΦΕΚ 182/Α/2016. Νόμος 4423/2016. Δασικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις και άλλες διατάξεις

ΦΕΚ 117/Β/2016. Νόμος 4399/2016. Θεσμικό πλαίσιο για τη σύσταση καθεστώτων Ενισχύσεων Ιδιωτικών Επενδύσεων για την περιφερειακή και οικονομική ανάπτυξη της χώρας -Σύσταση Αναπτυξιακού Συμβουλίου και άλλες διατάξεις

ΦΕΚ 78/Α/2016. Νόμος 4384/2016. Αγροτικοί Συνεταιρισμοί, μορφές συλλογικής οργάνωσης του αγροτικού χώρου και άλλες διατάξεις

ΦΕΚ 46/Α/2016. Προεδρικό Διάταγμα 32/2016. Ορισμός επιστημονικών κριτηρίων και συνεκτιμώμενων στοιχείων για την υπαγωγή εκτάσεων στις περιπτώσεις των παραγράφων 1, 2 και 5 του άρθρου 3 του Ν. 998/1979

ΦΕΚ 4368/2016. Νόμος 4368/16. Μέτρα για την επιτάχυνση του κυβερνητικού έργου και άλλες διατάξεις.

ΦΕΚ 164/Α/2015. Νόμος 4351/2015. Βοσκήσιμες γαίες Ελλάδας και άλλες διατάξεις

ΦΕΚ 20/Α/2015. Προεδρικό Διάταγμα υπ' αριθ. 24/2015. Σύσταση και μετονομασία Υπουργείων, μεταφορά της Γενικής Γραμματείας Κοινωνικών Ασφαλίσεων

ΦΕΚ 167/Α/2014. Προεδρικό Διάταγμα υπ' αριθ. 100/2014. Οργανισμός Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής

ΦΕΚ 159/Α/2014. Νόμος 4280/14. Περιβαλλοντική αναβάθμιση και ιδιωτική πολεοδόμηση - Βιώσιμη ανάπτυξη οικισμών Ρυθμίσεις δασικής νομοθεσίας και άλλες διατάξεις

ΦΕΚ 1020/Β/2013. Διυπουργική Απόφαση. Μεταφορά στην ανώνυμη εταιρεία με την επωνυμία «Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου Α.Ε.» περιουσιακών στοιχείων του Δημοσίου κατά τις διατάξεις του ν. 3986/2011 (Α' 152)

ΦΕΚ 630/Β/2013. Απόφαση αριθ. 2891/2013. Αποτελέσματα της Απογραφής Πληθυσμού-Κατοικιών 2011 που αφορούν στον De Facto Πληθυσμό της Χώρας

ΦΕΚ 574/Β/2013. Υπουργική απόφαση 1415/28732/2013. Καθορισμός προωθούμενων ειδών, ποικιλιών δενδροκηπευτικών καλλιεργειών και λοιπών δραστηριοτήτων

ΦΕΚ 285/Β/2013. Κοινή υπουργική απόφαση 125188/246/22-01-2013. Εμπορία των ειδών της άγριας πανίδας και της αυτοφυούς χλωρίδας

ΦΕΚ 3465/Β/2012. Απόφαση αριθμ.11247/2012. Αποτελέσματα της Απογραφής Πληθυσμού-Κατοικιών 2011 που αφορούν στο Μόνιμο Πληθυσμό της Χώρας

ΦΕΚ 66/Α/2012. Νόμος 4061/12. Διαχείριση και προστασία ακινήτων Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων - Ρύθμιση εμπραγμάτων δικαιωμάτων και λοιπές διατάξεις

ΦΕΚ 14/Α/2012. Νόμος 4038/12. Επείγουσες ρυθμίσεις που αφορούν την εφαρμογή του μεσοπρόθεσμου πλαισίου δημοσιονομικής στρατηγικής 2012-2015

ΦΕΚ 289/ΑΑΠ/42011. Όροι και περιορισμοί δόμησης εντός των ορίων των οικισμών με πληθυσμό μέχρι 2.000 κατοίκους

ΦΕΚ 216/Α/2011. Νόμος 4019/2011. Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις

ΦΕΚ 152/Α/2011. Νόμος 3986/2011. Επείγοντα Μέτρα Εφαρμογής Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012-2015

ΦΕΚ 80/Β/2011. Κοινή υπουργική απόφαση 15276/44/05-01-2011. Αγορά και πώληση των ειδών της αυτοφυούς χλωρίδας και άγριας πανίδας που κινδυνεύουν με εξαφάνιση... κ.λπ.

ΦΕΚ 60/Α/2011. Νόμος 3937/2011. Διατήρηση της βιοποικιλότητας και άλλες διατάξεις

ΦΕΚ 231/Α/2010. Προεδρικό Διάταγμα υπ' αριθ. 138/2010. Οργανισμός της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Θεσσαλίας-Στερεάς Ελλάδας

ΦΕΚ 65/A/2010. Νόμος 3845/2010. Μέτρα για την εφαρμογή του μηχανισμού στήριξης της ελληνικής οικονομίας από τα κράτη-μέλη της Ζώνης του ευρώ και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

ΦΕΚ 1138/B/2009. Έγκριση Ειδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό και της Στρατηγικής Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων αυτού

ΦΕΚ 2464/B/2008. Έγκριση ειδικού πλαισίου χωροταξικού σχεδιασμού και αειφόρου ανάπτυξης για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και της στρατηγικής μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων αυτού

ΦΕΚ 128/A/2008. Έγκριση του Γενικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης

ΦΕΚ 109/Δ/2006. Απόφαση Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας 376/30-01-2006. Χαρακτηρισμός Δημόσιου δάσους ως απολύτως προστατευτικού, έκτασης 419,00 στρ. στη θέση «Παλιοκοπράκι-Μουρτάρη», περιφέρειας Δ.Δ. Βράχας, Δήμου Φουρνά, Νομού Ευρυτανίας

ΦΕΚ 103/Δ/2006. Απόφαση Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας 316/24-01-2006. Χαρακτηρισμός Δημόσιου δάσους ως απολύτως προστατευτικού, έκτασης 274,00 στρ. στη θέση «Κιούγκια-Λεύκα», οικισμού Πλατάνου, περιφέρειας Δ.Δ. Κλειστού, Δήμου Φουρνά, Νομού Ευρυτανίας

ΦΕΚ 103/Δ/2006. Απόφαση Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας 315/24-01-2006. Χαρακτηρισμός Δημόσιου δάσους ως απολύτως προστατευτικού, έκτασης 92,00 στρ. στη θέση «Γαβλόρεμα-Κρανιές» οικισμού Μεσοχωρίου, περιφέρειας Δ.Δ. Κλειστού, Δήμου Φουρνά, Νομού Ευρυτανία

ΦΕΚ 80/Δ/2006. Απόφαση Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας 314/24-01-2006. Χαρακτηρισμός Δημόσιου δάσους ως απολύτως προστατευτικού, έκτασης 256,00 στρ. στη θέση «Κρι», οικισμού Κορίτσας, περιφέρειας Δ.Δ. Κλειστού, Δήμου Φουρνά, Νομού Ευρυτανίας

ΦΕΚ 79/Δ/2006. Απόφαση Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας 313/24-01-2006. Χαρακτηρισμός Δημοσίου δάσους ως προστατευτικού, έκτασης 3,70 στρ. στη θέση «Κρι», περιφέρειας Δ. Δ. Φουρνά, Δήμου Φουρνά, Νομού Ευρυτανίας

ΦΕΚ 303/A/2003. Νόμος 3208/2003. Προστασία των δασικών οικοσυστημάτων, κατάρτιση δασολογίου, ρύθμιση εμπραγμάτων δικαιωμάτων επί δασών και δασικών εν γένει εκτάσεων και άλλες διατάξεις

ΦΕΚ 1469/B/2003. Υπουργική απόφαση 26298/2003. Έγκριση Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας

ΦΕΚ 802/Β/2003. Υπουργική απόφαση Φ.361.1/95/Δ1/56277/41/2003. Καθορισμός δυσπρόσιτων σχολείων Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης

ΦΕΚ 135/Α/2003. Νόμος 3147/2003. Ρύθμιση θεμάτων αγροτικής γης, επίλυση ζητημάτων αποκατασταθέντων και αποκαθισταμένων κτηνοτρόφων και άλλες διατάξεις

ΦΕΚ 599/Β/2002. Υπουργική απόφαση 46272/Δ2/2002. Καθορισμός δυσπρόσιτων σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

ΦΕΚ 236/Α/1998. Νόμος 2646/98. Ανάπτυξη του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και άλλες διατάξεις

ΦΕΚ 244/Α/1997. Νόμος 2539/1997. Συγκρότηση της Πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης

ΦΕΚ 44/Α/1986. Προεδρικό Διάταγμα 126/1986. Διαδικασία παραχώρησης της εκμετάλλευσης, συντήρησης και βελτίωσης των δασών που ανήκουν στο Δημόσιο και στα νομικά πρόσωπα του δημόσιου τομέα στους δασικούς συνεταιρισμούς

ΦΕΚ 80/Α/1981. Νόμος 1143/1981. Περί Ειδικής Αγωγής, Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαιδύσεως, Απασχολήσεως και Κοινωνικής Μερίμνης των αποκλινόντων εκ του φυσιολογικού ατόμων και άλλων τινών εκπαιδευτικών διατάξεων

ΦΕΚ 23/Α/1981. Περί προστασίας της αυτοφυούς Χλωρίδος, και Αγρίας Πανίδος και καθορισμού διαδικασίας συντονισμού και Ελέγχου της Ερεύνης επ' αυτών

ΦΕΚ 708/Β/1980. Υπουργική απόφαση 177817/3260/15-06-1980. Περί ιδρύσεως μονίμου καταφυγίου θηραμάτων στη περιοχή Κοινότητας Κλειστού Ευρυτανίας

ΦΕΚ 289/Α/1979. Νόμος 998/79. Περί προστασίας των δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων της Χώρας

ΦΕΚ 1512/Β/1976. Υπουργική απόφαση 203170/5580/06-12-1976. Περί ιδρύσεως μονίμου καταφυγίου θηραμάτων εις περιοχήν Φουρνά, Αγ. Χαραλάμπους, Πετραλώνων, Χόχλιας Ν. Ευρυτανίας

ΦΕΚ 7/Α/1969. Νομοθετικόν Διάταγμα 86/69. Δασικός Κώδιξ

ΦΕΚ 63/Α/1943. Νομοθετικόν Διάταγμα 2188/1943. Περί συστάσεως νομού Ευρυτανίας (Αναδημοσίευσις)

ΦΕΚ 261/Α/1912. Βασιλικό Διάταγμα. Περί αναγνωρίσεως των δήμων και κοινοτήτων του νομού Αιτωλίας και Ακαρνανίας

Περαιτέρω Βιβλιογραφία

Δαμίγος Δ. (2015). Περιβάλλον και Οικονομία. Σημειώσεις από το μάθημα «Περιβαλλοντική Οικονομία», Δ.Π.Μ.Σ. «Περιβάλλον και Ανάπτυξη», Ε.Μ.Π.

Ράμμος Κ. (2016). Μύλοι της Βράχας. Ιδιωτική έκδοση

Ράμμος Κ. (2014). Εκκλησίες της Βράχας. Βελτιωμένη ιδιωτική επανέκδοση

Ράμμος Κ. (2013). Το φαράγγι του ποταμού «Μέγα». 5η ιδιωτική επανέκδοση

Ράμμος Κ. (2009). Βράχα Φουρνάς Ευρυτανίας. Παλαιά πετρόκτιστα και νέα κτίσματα της Βράχας. Ιδιωτική έκδοση

Ράμμος Κ. και Μερεντίτης Η. (2010). Οδοιπορικό στη περιφέρεια της Βράχας. Τοπωνυμίες, -γεγονότα-ιστορίες-λαογραφικά. Ιδιωτική επανέκδοση

Βιβλιογραφία φωτογραφίας εξωφύλλου

Εργάτες και εργάτριες στο πρώτο πριστήριο στη Φουρνά. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://phgasos-fourna.blogspot.gr/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 29/06/2017

Παράρτημα

Πίνακας 66. Νομοθετικές αλλαγές στην έννοια του δάσους

Ορισμός δάσους	Εκτάσεις που υπάγονται ή μη στις διατάξεις της δασικής νομοθεσίας
Νόμος 998/1979	Νόμος 998/1979
Νόμος 3208/2003	Νόμος 2040/1992
Νόμος 4280/2014	Νόμος 2664/1998
	Νόμος 3208/2003
	Νόμος 3889/2010
	Νόμος 3838/2010
	Νόμος 4280/2014
	Νόμος 4164/2013
	Νόμος 4389/2016

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 67. Παραδείγματα κοινοτικής δασοκομίας

	Μορφή ιδιοκτησίας	Πρωτοβουλία	Χρόνος	Στόχος	Επίτευξη	Αποτέλεσμα
Σουηδία	συμμετοχική ιδιοκτησία	Στέμμα/Κράτος	Τέλος του 19ου αιώνα	<ul style="list-style-type: none"> • Ανάπτυξη απομονωμένων περιοχών • Συγκράτηση αγροτικού πληθυσμού 	Ναι	<ul style="list-style-type: none"> • αγορά κοινόχρηστων πόρων από εταιρείες ξυλείας • ανάπτυξη επιχειρηματικότητας • ανταγωνισμός με ιδιωτικές εταιρείες υλοτομίας • ανάπτυξη οικολογικής συνείδησης • ισότιμη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων
Ιταλία	κοινοτική ιδιοκτησία (Magnifica Comunità di Fiemme)	Κάτοικοι της κοιλάδας Fiemme	1111	αυτονομία	Ναι	<ul style="list-style-type: none"> • λειτουργία πιστηρίου • πιστοποίηση FSC και PEFC • αυξανόμενη ζήτηση ξυλείας για εξαγωγές • συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού

Φιλιππίνες	παραχώρηση κατά χρήση	<ul style="list-style-type: none"> • Κράτος • Οργανισμός Ηνωμένων Πολιτειών για την Διεθνή Ανάπτυξη • Asian Development Bank 	Αρχές 1980	<ul style="list-style-type: none"> • κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη στα ορεινά • προστασία και ανάπτυξη δασών • αποδοτικότητα παραγωγής ξυλείας 	Όχι	<ul style="list-style-type: none"> • εκμετάλλευση πόρων από ισχυρές ομάδες • έμφαση στην αποδοτικότητα και παραγωγικότητα δασών για οικονομικά οφέλη διεθνών οργανισμών
Νεπάλ	παραχώρηση κατά χρήση	Κράτος	1976	<ul style="list-style-type: none"> • περιορισμός αποψίλωσης δασών • ικανοποίηση τοπικών αναγκών 	Όχι	<ul style="list-style-type: none"> • βελτίωση δασών • απουσία διαχείρισης και προστασίας των μη ξυλωδών προϊόντων • δεν βελτίωσε τις συνθήκες διαβίωσης φτωχότερων ομάδων
Ελλάδα	κοινοτική ιδιοκτησία	Κοινότητες	1900	<ul style="list-style-type: none"> • επιβίωση • ισότιμη πρόσβαση • οικονομικό όφελος 	Όχι	<ul style="list-style-type: none"> • δραματική μείωση δάσους και υποβάθμιση λόγω ανάπτυξης ανθρακοποιίας • εγκατάλειψη κοινοτικής δασοκομίας

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

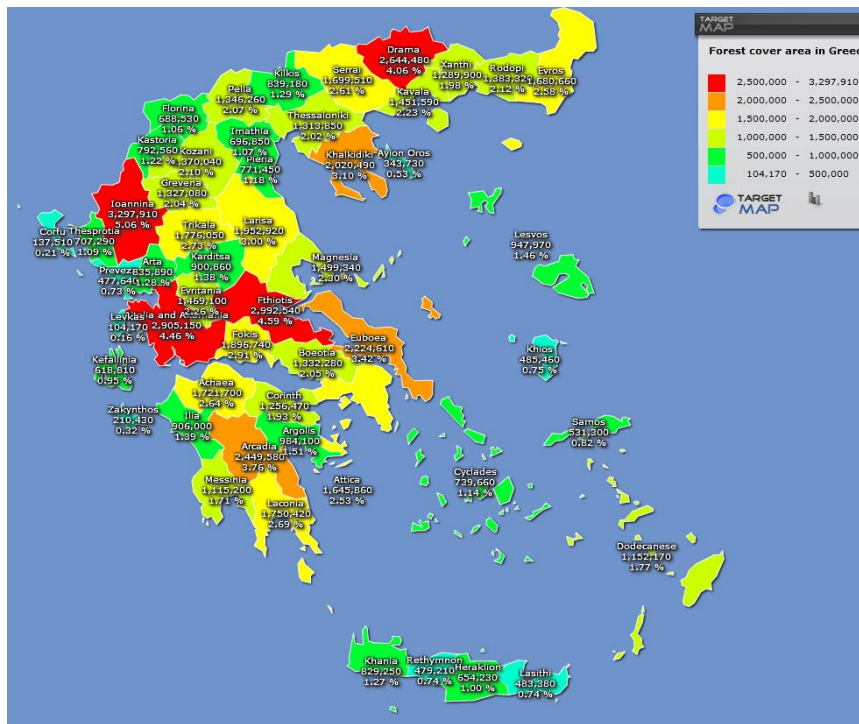
Πίνακας 68. Επιτρεπτές επεμβάσεις (νόμος 998/79, όπως αντικαταστάθηκε από τον νόμο 4280/2014)

Χρήση	Επιτρεπτή επέμβαση	Χαρακτήρας έκτασης		
		Δάσος	Δασική	Δημόσια χορτολιβαδική και βραχώδης έκταση
Γεωργική εκμετάλλευση	καλλιέργειες αγροτικών ή δασικών ειδών ιδίως, φυτείες αρωματικών φυτών	διάκενα εντός δάσους	✓	
Κτηνοτροφική εκμετάλλευση	κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις, μελισσοκομεία, εκτροφεία		✓	✓
Διάνοιξη οδών	Οδών και σιδηροδρομικές γραμμές	✓	✓	✓
Εγκαταστάσεις τουριστικού χαρακτήρα	χιονοδρομικά κέντρα, ιαματικών πηγών-υδροθεραπευτηρίων, θαλασσοθεραπείας, ξενοδοχειακά καταλύματα (4 ή 5 αστέρων), διαδρομές γκολφ	✓	✓	✓
Κατασκηνώσεις	κοιτώνες, μαγειρεία κ.λπ., αθλητικές εγκαταστάσεις	✓	✓	✓
Βιομηχανικές εγκαταστάσεις	βιομηχανίες ξύλου ή που έχουν ως πρώτη ύλη δασικά προϊόντα, εργοστάσια άντλησης και εμφιάλωσης νερού μετά των αγωγών	✓	✓	Ειδικές κατηγορίες (π.χ. παραγωγικά)
	Γεωργικές, τυροκομικές μονάδες, οινοποιεία κ.λπ., ελαιοτριβεία, σφαγεία, μονάδες υδατοκαλλιέργειας		✓	
	Επιχειρηματικά Πάρκα (Ε.Π.)			
	Δεξαμενές αποθήκευσης		✓ (ειδική κατηγορία)	✓
Μεταλλεία - λατομεία	εργασίες και εγκαταστάσεις που αφορούν τη χρήση	✓ (περιορισμός)	✓	✓

	(π.χ. εξορύξεως, διαλογής, επεξεργασίας κ.λπ.)			
Έργα υποδομής	μεγάλα έργα υποδομής (π.χ. αεροδρόμια, φράγματα κ.λπ.)	✓ (και σε αναδασωτέες εκτάσεις)	✓	✓
	τηλεπικοινωνιακά δίκτυα, έργα ύδρευσης και αποχέτευσης, κ.α.	✓ (ειδικές κατηγορίες)	✓	✓
	Α.Π.Ε., Σ.Η.Θ. με χρήση Α.Π.Ε, αγωγοί (νερού κ.α.), συστήματα διαχείρισης στερεών ή υγρών αποβλήτων	✓	✓	✓
		(και σε αναδασωτέες εκτάσεις)		
	μετεωρολογικοί και γεωδαιτικοί σταθμών, ιστοί	✓	✓	✓
		(και σε αναδασωτέες εκτάσεις)		
	σταθμοί ηλεκτροπαραγωγής		✓	✓
Έργα πολιτιστικού χαρακτήρα	αρχαιολογικές έρευνες και ανασκαφές	✓	✓	✓
		(και σε αναδασωτέες εκτάσεις)		
	Εγκαταστάσεις πολιτιστικού χαρακτήρα		✓	✓
Στρατιωτικά έργα	κατασκευή οχυρωματικών έργων	✓	✓	✓
		(και σε αναδασωτέες εκτάσεις)		
	στρατιωτικές εγκαταστάσεις		✓	✓
	στρατώνες, στρατόπεδα κ.λπ.		✓	✓
Ορειβατικά καταφύγια	κτηριακή εγκατάσταση	✓	✓	✓
	ορειβατικά μονοπάτια			
	καταφύγια ανάγκης			
Λοιπές επεμβάσεις	αθλητικές εγκαταστάσεις, νοσοκομεία, σφραγιστικά καταστήματα κ.α.		✓ (υπό περιορισμό)	✓

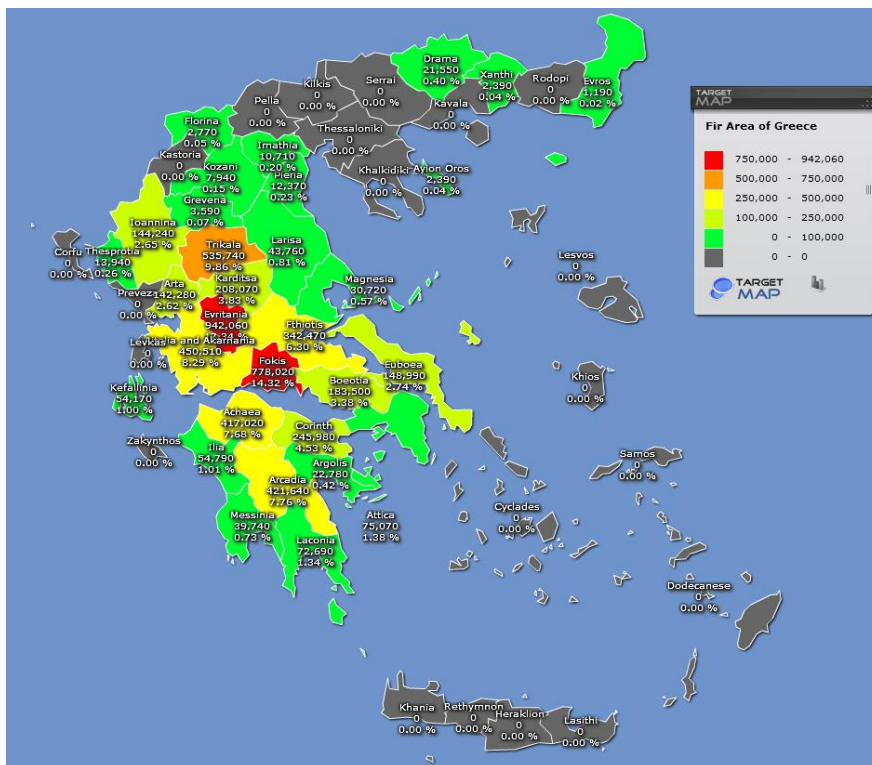
Πηγή: ΦΕΚ 159/Α/2014. Ιδία επεξεργασία

Χάρτης 8. Χάρτης Δασοκάλυψης της Ελλάδας ανά Νομό σε στρέμματα

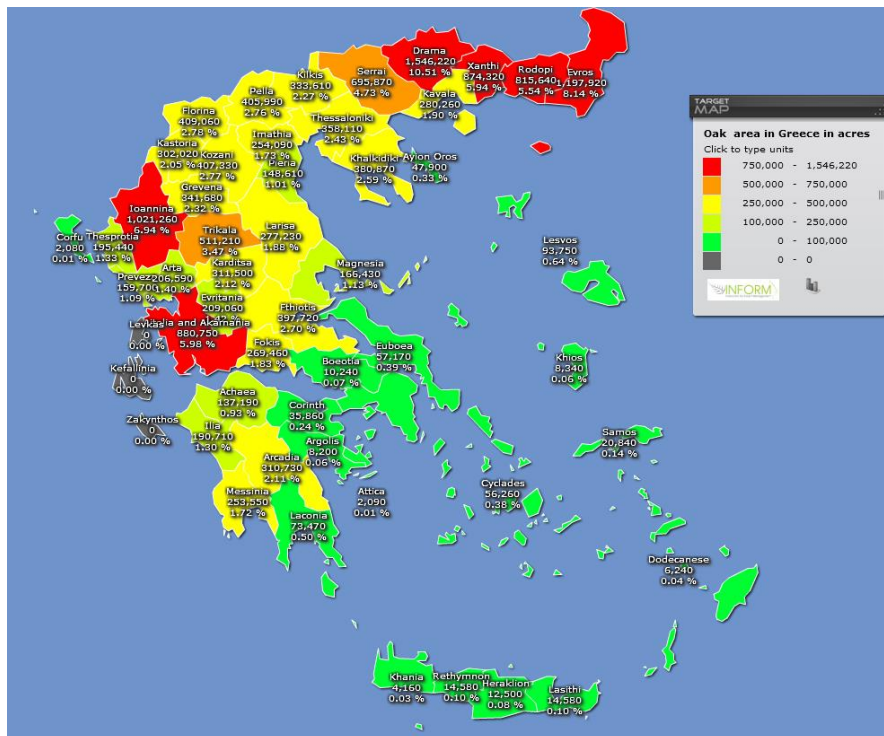
Πηγή: inform-life.gr (2010)

Χάρτης 9. Χάρτης έκτασης της Ελάτης στην Ελλάδα ανά Νομό σε στρέμματα

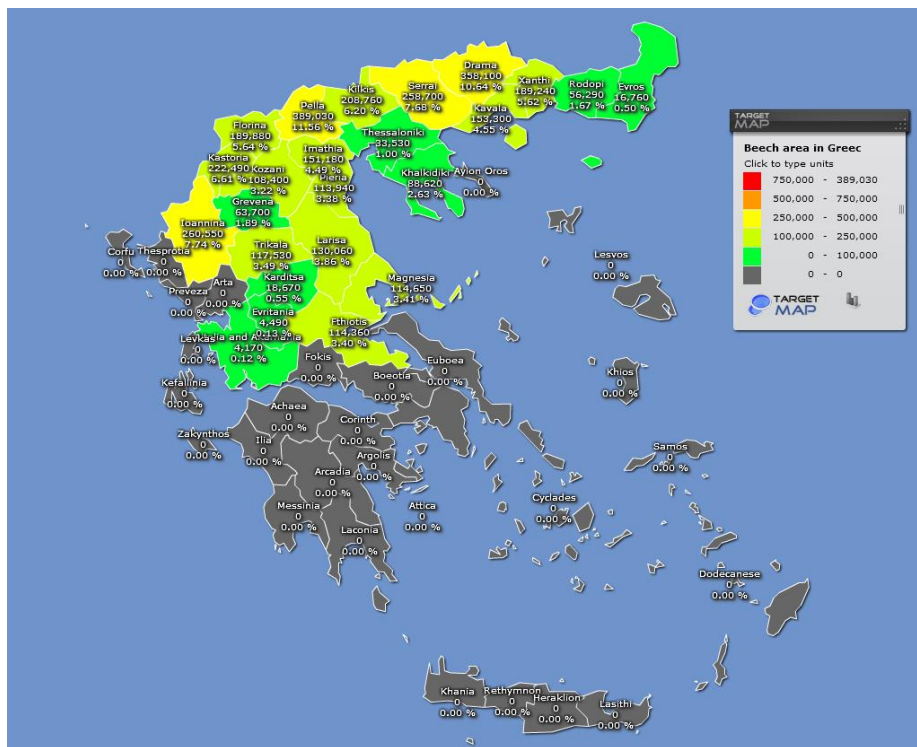
Πηγή: inform-life.gr (2010)

Χάρτης 10. Χάρτης έκτασης της Δρυός στην Ελλάδα ανά Νομό σε στρέμματα

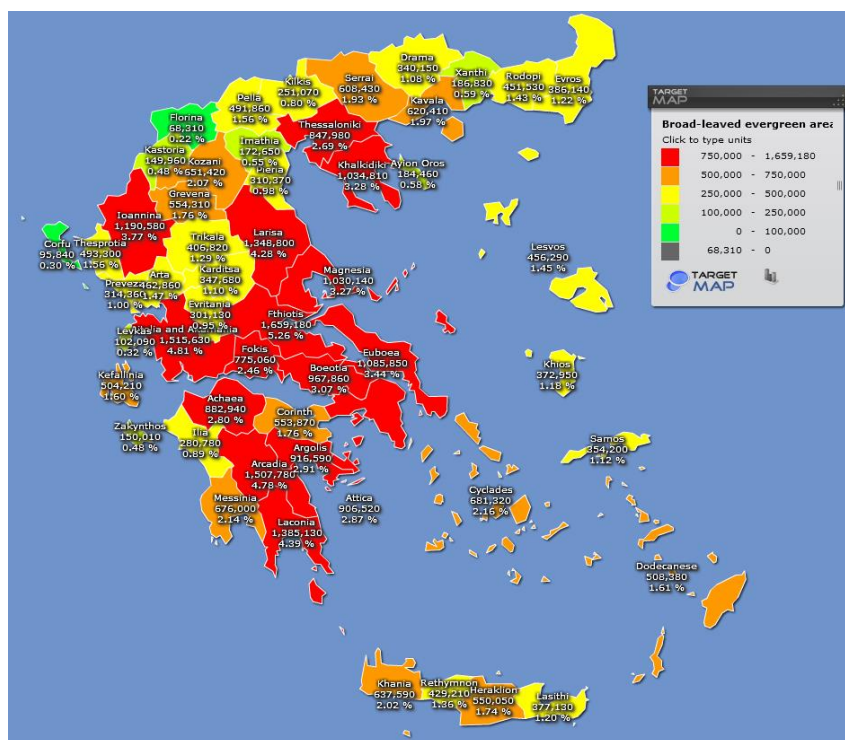
Πηγή: inform-life.gr (2010)

Χάρτης 11. Χάρτης έκτασης της Οξιάς στην Ελλάδα ανά Νομό σε στρέμματα

Πηγή: inform-life.gr (2010)

Χάρτης 12. Χάρτης έκτασης Αειφύλλων-Πλατύφυλλων στην Ελλάδα ανά Νομό σε στρέμματα

Πηγή: inform-life.gr (2010)

Πίνακας 69. Συνοπτικός πίνακας διαβούλευσης

α/α	Φορέας ή πρόσωπο	Είδος επικοινωνίας	Συμπλήρωση ερωτηματολογίου	Επιτεύχθηκε επικοινωνία
<i>Πριν τη μετάβαση στη περιοχή μελέτης</i>				
1	Δασάρχης Φουρνάς	Τηλεφωνική	–	√
2	Πρόεδρος του Συλλόγου Απανταχού Κλεισιωτών «Η Αδελφώτης»	Τετ-α-τετ	√	√
3	Έφορος Δημοσίων Σχέσεων του Συλλόγου Απανταχού Φουρνιωτών Ευρυτανίας «Ο Λεπενιώτης»	Τετ-α-τετ	√	√
4	Πρόεδροι Τ.Κ. Φουρνάς, Κλειτσού & Βράχας	Τηλεφωνική	–	√
5	Αντιδήμαρχος του Δήμου Καρπενησίου και Πρόεδρος του Συλλόγου Γυναικών της Δ.Ε. Φουρνάς	Τηλεφωνική	–	√
6	Πρόεδρος του Συλλόγου Φουρνιωτών Φθιώτιδας «Το Ζαχαράκι»	Τηλεφωνική	–	√
7	Πρόεδρος του Πολιτιστικού Συλλόγου Βράχας «Η Μεταμόρφωση του Σωτήρως»	Τηλεφωνική	–	–
8	Άτομα με καταγωγή από τη Δ.Ε. που διαμένουν στην Αθήνα	Τετ-α-τετ	√	√
9	Μέλη των υπερτοπικών Συλλόγων	Ομαδική και τετ-α-τετ συζήτηση	√	√
10	Ελευθερία Τζιάτζιου	Τηλεφωνική και αποστολή ηλεκτρονικού μηνύματος	–	√
11	Δημοσθένη Χούπα	Αποστολή ηλεκτρονικού μηνύματος	–	–
12	Κατερίνα Τραχανή	Αποστολή ηλεκτρονικού μηνύματος	√	–

13	Νίκο Κουλαρμάνη	Αποστολή ηλεκτρονικού μηνύματος	-	-
14	Δήμο Καρπενησίου-Γραφείο Διοικητικών και Οικονομικών Θεμάτων Φουρνάς: Γεωργία Στεφανή	Τηλεφωνική	-	√
15	Δήμο Καρπενησίου-Τμήμα Περιβάλλοντος: Μαρία Μπαντή	Τηλεφωνική και ηλεκτρονική αλληλογραφία	-	√
16	Προϊσταμένη του Δήμου Καρπενησίου-Τμήμα Αγροτικής Ανάπτυξης: Βασιλική Γραμματικά	Τηλεφωνική	-	√
17	Επιμελητήριο Ευρυτανίας	Τηλεφωνική		√
Η διαβούλευση στη περιοχή μελέτης				
18	Μόνιμοι κάτοικοι και άτομα που δεν διαβιούν αλλά εργάζονται στη περιοχή	Τετ-α-τετ	√	√
19	Πρόεδρο της Τ.Κ. Φουρνάς	Τετ-α-τετ	√	√
20	Υπάλληλοι του προγράμματος «Βοήθεια στο Σπίτι»	Τετ-α-τετ	√	√
21	Κ.Ε.Π. Φουρνάς	Τετ-α-τετ	√	√
22	Δασάρχη Φουρνάς	Τετ-α-τετ	√	√
23	Εκκλησιαστικό επίτροπο του Ιερού Ναού Μεταμορφώσεως του Σωτήρος	Τετ-α-τετ	√	√
24	Μέλη των Δασικών Συνεταιρισμών Τ.Κ. Φουρνάς, Κλειτσού & Βράχας	Ομαδική συζήτηση	√	√
25	Μέλη του Συλλόγου Γυναικών της Δ.Ε. Φουρνάς	Ομαδική συζήτηση	√	√
26	Αντιδήμαρχο του Δήμου Καρπενησίου και Πρόεδρο του Συλλόγου Γυναικών της Δ.Ε. Φουρνάς	Τετ-α-τετ	√	√
27	Προϊστάμενος και υπάλληλοι του Πυροσβεστικού Κλιμακίου	Ομαδική συζήτηση	√	√

Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη ορεινών περιοχών και συμμετοχική διαχείριση του ορεινού χώρου.
Μελέτη περίπτωσης: Δ.Ε. Φουρνάς

28	Μαθητές των λυκειακών τάξεων Φουρνάς	Ομαδική συζήτηση	√	√
	Δάσκαλος δημοτικού σχολείου Μεσοχωρίου	Τετ-α-τετ	√	√
<i>Με το πέρας της επιτόπιας έρευνας</i>				
29	Περιφερειάρχη Στερεάς Ελλάδας	Τηλεφωνική	–	–
30	Ελληνική Εταιρία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού, Κατερίνα Στεμπίλη	Τηλεφωνική και αποστολή ηλεκτρονικού μηνύματος	–	–
31	Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Κατερίνα Μπινιάρη	Τηλεφωνική και αποστολή ηλεκτρονικού μηνύματος	–	–
32	Γυναικείο Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός "Η ΑΛΟΠΗ"	Τηλεφωνική	–	√

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 70. Κατανομή του ΕΣΠΑ

	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	Π. ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	Π.Ε. ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΚΑΡΠΕΝΗΣΙΟΥ
	Προϋπολ. έργων	Προϋπολ. έργων	Προϋπολ. έργων Συμβάσεις Πληρωμές	Προϋπολ. έργων Συμβάσεις Πληρωμές
Ανάπτυξη ανθρώπινου δυναμικού	3.434.709.730	79.917.022	2.078.465	642.273
Αστική αναγέννηση	673.352.644	16.387.037	3.403.910	2.683.325
Διοικητική μεταρρύθμιση	60.259.756	1.605.447		
Δράσεις περιβάλλοντος	2.594.960.774	158.165.922	4.131.233	1.026.731
Εκπαίδευση & δια βίου μάθηση	2.575.697.762	91.860.495	1.129.299	
Ενέργεια	1.116.251.087	92.618.630	340.105	334.137
Επιχειρηματικότητα	3.596.182.076	219.018.860	3.707.899	3.673.999
Έρευνα & τεχνολογία	639.431.027	9.075.316		
Καθαρές αστικές μεταφορές	1.269.557.856			
Μεταφορές	10.325.638.408	1.112.463.969	4.005.116	
Ναυτιλία	261.761.368	6.094.006		
Πολιτισμός	675.239.602	17.379.679	245.334	245.334
Τεχνική υποστήριξη	657.753.780	24.563.989	99.200	50.000
Τουρισμός	149.666.823	28.757.414	328.378	
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	576.667.051	37.253.547	1.139.709	1.139.709
Ψηφιακή σύγκλιση	936.786.464	14.773.465	365.560	241.269
ΣΥΝΟΛΟ	29.543.916.208	1.909.934.798	20.974.208	10.036.777

Πηγή: anaptyxi.gov.gr (2017). Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 71. Προτάσεις για έργα και δράσεις ανά άξονα για τη Δ.Ε. Φουρνάς

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΑΝΑ ΑΞΟΝΑ										
Άξονας	Δράσεις	Νέα/Συνεχιζόμενη	Προτεραιότητα	Χρονοδιάγραμμα-Προϋπολογισμός						Πηγή χρηματοδότησης
				Κατανομή στα έτη						
				Συν.	2015	2016	2017	2018	2019	
Άξονας 1	Βελτίωση υποδομών στις Τ.Κ. της Δ.Ε. Φουρνάς	Συνεχιζόμενη	A	30000,00	30000,00					ΣΑΤΑ Έτους
	Επισκευή κοινόχρηστων χώρων στις Τ.Κ.	Νέα	A	12500,00		12500,00				ΣΑΤΑ Έτους
	Σχέδιο χωρικής και οικιστικής οργάνωσης ανοικτών πόλεων (ΣΧΟΟΑΠ) Δ.Ε. Φουρνάς	Συνεχιζόμενη		39940,32	39940,32					ΣΑΤΑ Έτους
	Αναπλάσεις στην Τ.Κ. Βράχας-δημιουργία πάρκου	Νέα	A	10000,00				5000,00	5000,00	ΣΑΤΑ Έτους
	Συντήρηση δικτύων και οδών στην Τ.Κ. Κλειτσού	Συνεχιζόμενη	A	12500,00	12500,00					ΣΑΤΑ Έτους

Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη ορεινών περιοχών και συμμετοχική διαχείριση του ορεινού χώρου.
Μελέτη περίπτωσης: Δ.Ε. Φουρνάς

	Εσωτερική οδοποιία Τ.Κ. Φουρνάς	Συνεχιζόμενη	A	10000,00	10000,00					ΣΑΤΑ Έτους
	Συντήρηση δικτύων στην Τ.Κ. Φουρνά	Συνεχιζόμενη	A	6000,00	6000,00					ΣΑΤΑ Έτους
	Εσωτερική οδοποιία στην Τ.Κ. Κλειτσού	Νέα	A	11000,00		11000,00				ΣΑΤΑ Έτους
	Βελτίωση δρόμου προς βόθρους Τ.Κ. Βράχας	Νέα	A	9000,00		9000,00				ΣΑΤΑ Έτους
	Βελτίωση εσωτερικής οδοποιίας των Τ.Κ. της Δ.Ε.	Νέα	A	25000,00			12500,00	12500,00		ΣΑΤΑ Έτους
	Κατασκευή παροχών αποχέτευσης Τ.Κ. Βράχας	Συνεχιζόμενη	A	10000,00	10000,00					ΣΑΤΑ Έτους
	Επαναλειτουργία του εργοστασίου Φουρνάς	Νέα	B							Λοιπά
Άξονας 2	Κατασκευή Μουσείου στην Φουρνά	Νέα	A	650000,00		100000,00	250000,00	300000,00		ΕΣΠΑ
	Ανάδειξη - αξιοποίηση και προστασία παραγγιού Τσούκας	Συνεχιζόμενη	A	133791,88		133791,88				ΣΑΕ 366 (ΠΙΝΔΟΣ)

Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη ορεινών περιοχών και συμμετοχική διαχείριση του ορεινού χώρου.
Μελέτη περίπτωσης: Δ.Ε. Φουρνάς

Αξονας 4	Αξιοποίηση κτηρίων (Καπράνου Κλειτσός κ.α.)	Νέα	B							Λοιπά
----------	---	-----	---	--	--	--	--	--	--	-------

Πηγή: Δήμος Καρπενησίου (2015). Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 72. Χρήσεις ξύλου των ειδών που απαντώνται στη περιοχή μελέτης

Χρήσεις Είδη	Αθλητικά είδη	Βαγόνια	Βαρέλια	Έπιπλα	Εργαλεία αγρτ.	Ινοσανίδες	Ιστοί πλοίων	Κάρρα	Κιβώτια	Μέρη οχημάτων	Μεταλλεία	Μοριοσανίδες	Μουσ. όργανα	Ναυπηγικές εργ.	Ευλεία θερμικ	Ευλόγλυπτα	Ευλόφυλλα	Οικ. σκεύη	Οικοδομ.κατασκ.	Παιγνίδια	Πάσσαλοι	Πατώματα	Σαίτες υφαντ.	Στρωτήρες	Στύλοι	Τεχνητά μέλη	Τορνευτά είδη	Χαρτοπολτός	Χειρολαβές όπλ.
Abies spp.		✓	✓			✓	✓		✓			✓	✓	✓					✓			✓						✓	
Acer spp.	✓			✓							✓		✓			✓	✓	✓	✓		✓	✓					✓		✓
Castanea sativa			✓	✓		✓					✓	✓			✓	✓		✓		✓	✓			✓					
Quercus spp.	✓		✓	✓	✓			✓						✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓		✓			✓	✓	
Ostrya carpinifolia								✓					✓									✓	✓						
Carpinus betulus								✓		✓			✓									✓	✓			✓			✓
Fraxinus spp.	✓				✓					✓	✓			✓		✓						✓			✓				✓

Πηγή: Βουλγαρίδης (2008). Ιδία επεξεργασία

 ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ (για τα μέλη Συλλόγων)

I: Προσωπικά στοιχεία ερωτώμενου

Φύλο: Άνδρας Γυναίκα

Ηλικιακή ομάδα: 0-18 18-25 26-35 36-45
46-55 56-65 66 και άνω

Εκπαιδευτικό επίπεδο: Δημοτικό Γυμνάσιο Λύκειο ΙΕΚ
ΑΕΙ-ΤΕΙ Μεταπτυχιακό Διδακτορικό

Επάγγελμα: Δημόσιος Υπάλληλος Ιδιωτικός Υπάλληλος
Ελεύθερος Επαγγελματίας Συνταξιούχος
Οικιακά Φοιτητής/-τρια Εργάτης Ανεργος

Είστε παντρεμένος/η: Ναι Όχι

Έχετε παιδιά: Ναι Όχι Αν ναι, πόσα:.....

Τόπος καταγωγής:

Τόπος διαμονής:

II: Ερωτήσεις για τη Δ.Ε. Φουρνά

①. Πόσο συνδεδεμένος/-η αισθάνεστε με τον τόπο καταγωγής σας;

Πάρα πολύ Πολύ Αρκετά Λίγο Καθόλου

②. Επισκέπτεστε συχνά το χωριό σας;

Μία φορά την εβδομάδα Δύο φορές τον μήνα

Μία φορά τον μήνα Κάθε Χριστούγεννα, Πάσχα, καλοκαίρι
Καθόλου

③. Θα επιθυμούσατε να επιστρέψατε μόνιμα στο χωριό;

Ναι Όχι

4. Ποια θεωρείτε τα σημαντικότερα προβλήματα ή περιορισμούς της περιοχής; (παρακαλούμε επιλέξτε έως τρεις απαντήσεις κυκλώνοντας τον αριθμό στην αριστερή στήλη)

1	Ελλείψεις σε κοινωνικές υποδομές και προσωπικό (υγεία, πρόνοια)
2	Μειωμένη παραγωγή και διάθεση προϊόντων (δασικών, κτηνοτροφικών, αγροτικών)
3	Ελλείψεις σε υποδομές και προσωπικό εκπαίδευσης
4	Γήρανση πληθυσμού
5	Δύσκολες κλιματικές συνθήκες
6	Γεωγραφική απομόνωση
7	Ανεργία
8	Ελλείψεις σε τεχνικές υποδομές (οδικό δίκτυο, δίκτυο αποχέτευσης κ.λπ.)
9	Έλλειψη δρομολογίων Μέσων Μαζικής Μεταφοράς
10	Έλλειψη ψυχαγωγίας
11	Κάτι άλλο.....

5. Ποιους θεωρείτε ως τους κυριότερους φυσικούς πόρους της περιοχής; (παρακαλούμε επιλέξτε έως τρεις απαντήσεις)

Δάση Νερά Ορυκτό πλούτο Φυσική ομορφιά
Αιολικό δυναμικό Βοσκήσιμες γαίες Άλλο.....

6. Ποιες θεωρείτε τις σημαντικότερες δυνατότητες της περιοχής; (παρακαλούμε επιλέξτε έως τρεις απαντήσεις κυκλώνοντας τον αριθμό στην αριστερή στήλη)

1	Ιστορικά στοιχεία (πρόσωπα, γεγονότα)
2	Αρχαιολογικοί και ιστορικοί χώροι
3	Ιερά κειμήλια
4	Ήθη, έθιμα, παραδοσιακοί χοροί και τραγούδια, λαϊκή τέχνη

5	Παραδοσιακή γαστρονομία
6	Οικιστικός πλούτος (παραδοσιακές οικίες, κρήνες, εκκλησίες)
7	Φυσικοί πόροι
8	Μονοπάτια και γεφύρια
9	Άλλη.....

7. Ποιές θεωρείτε τις σημαντικότερες ωφέλειες από το δάσος της περιοχής; (παρακαλούμε επιλέξτε έως τρεις απαντήσεις, κυκλώνοντας τον αριθμό στην αριστερή στήλη)

1	Προστασία ανθρώπων και υποδομών από φυσικά αίτια (κατολισθήσεις, πλημμύρες, χιονοστιβάδες κ.λπ.)
2	Δασική αναψυχή (ορειβασία, περίπατος, άσκηση αθλημάτων, απόλαυση του τοπίου)
3	Παραγωγή ξύλου
4	Παραγωγή λοιπών δασικών προϊόντων (καρποί, μέλι, Χριστουγεννιάτικα δέντρα, ρητίνη κ.λπ.)
5	Κτηνοτροφία (βόσκηση εντός του δάσους και στα ορεινά λιβάδια)
6	Παραγωγή οξυγόνου
7	Ποικιλία ζωντανών οργανισμών (φυτών και ζώων)
8	Υδρονομική επίδραση (εμπλουτισμός και βελτίωση της ποιότητας των υδάτων)
9	Άλλη.....

8. Πως θεωρείτε ότι θα μπορούσε να συμβάλλει το δάσος της περιοχής στην βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων; (παρακαλούμε επιλέξτε έως τρεις απαντήσεις, κυκλώνοντας τον αριθμό στην αριστερή στήλη)

1	Ενίσχυση της τοπικής οικονομίας
2	Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού
3	Κάλυψη αισθητικών και αθλητικών αναγκών
4	Ανάδειξη της τοπικής ιστορίας και του πολιτισμού
5	Διάθεση πρώτων υλών για κάλυψη ενεργειακών αναγκών

6	Άλλη.....
---	-----------

- 9.** Ποιες από τις κάτωθι δράσεις θεωρείτε ότι θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της περιοχής; (παρακαλούμε επιλέξτε έως τρεις απαντήσεις, κυκλώνοντας τον αριθμό στην αριστερή στήλη)

1	Ανάδειξη μνημείων (αρχαιολογικών, εκκλησιαστικών, ιστορικών κ.λπ.)
2	Τυποποίηση και πιστοποίηση τοπικών αγαθών και εδεσμάτων
3	Δημιουργία πεζοπορικών διαδρομών
4	Ανάδειξη βιολογικών αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων
5	Αξιοποίηση εγκαταλελειμμένων κτιρίων
6	Ανάδειξη πολιτισμικής ταυτότητας (ήθη, έθιμα, παραδόσεις, λαϊκή τέχνη κ.λπ.)
7	Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού
8	Παραγωγή, τυποποίηση και διάθεση δασικών προϊόντων, συμπυκνωμάτων ξύλου (pellet) κ.λπ.
9	Δημιουργία περιβαλλοντικού πάρκου
10	Ενεργειακή αυτάρκεια μέσω αξιοποίησης αιολικού και υδατικού δυναμικού
11	Άλλη.....

III: Ερωτήσεις για τη συμμετοχικότητα

- 10.** Θεωρείτε ότι μπορεί να αξιοποιηθεί η συμμετοχικότητα των πολιτών για την επίτευξη Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης της περιοχής;

Ναι Όχι

11. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι ο Σύλλογος θα μπορούσε να συμβάλει στην ανάπτυξη της περιοχής (π.χ. με τη διοργάνωση εκδρομών, εκδηλώσεων, θεματικών εκθέσεων κ.α.);

Πάρα πολύ Πολύ Αρκετά Λίγο Καθόλου

12. Θα θέλατε να διαθέσετε χρόνο για να συμμετέχετε στα κοινά του χωριού σας;

Πάρα πολύ Πολύ Αρκετά Λίγο Καθόλου

13. Με ποιο τρόπο θεωρείτε ότι θα μπορούσατε εσείς προσωπικά να συμβάλετε στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της περιοχής; (παρακαλούμε επιλέξτε έως τρεις απαντήσεις, κυκλώνοντας τον αριθμό στην αριστερή στήλη)

1	Συνεισφορά σε γη	5	Συνεισφορά σε εξοπλισμό
2	Συνεισφορά σε κτίρια	6	Συνεισφορά σε κεφάλαιο κίνησης
3	Συνεισφορά σε επιστημονική γνώση	7	Συνεισφορά σε εργασία
		8	Συμμετοχή σε συνεταιρισμό
4	Συνεισφορά σε δεξιότητες	9	Άλλο.....

Υπάρχει κάτι που θα θέλατε να προσθέσετε; Μπορείτε να διατυπώσετε ιδέες, απόψεις, εμπειρίες, σχόλια εφόσον το επιθυμείτε.

Σας ευχαριστώ για τη πολύτιμη συμβολή σας!

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ (για μόνιμους κάτοικους)

I: Προσωπικά στοιχεία ερωτώμενου

Φύλο: Άνδρας Γυναίκα

Ηλικιακή ομάδα: 0-18 18-25 26-35 36-45
46-55 56-65 66 και άνω

Εκπαιδευτικό επίπεδο: Δημοτικό Γυμνάσιο Λύκειο ΙΕΚ
ΑΕΙ-ΤΕΙ Μεταπτυχιακό Διδακτορικό

Επάγγελμα: Δημόσιος Υπάλληλος Ιδιωτικός Υπάλληλος
Ελεύθερος Επαγγελματίας Συνταξιούχος
Οικιακά Φοιτητής/-τρια Εργάτης Άνεργος

Είστε παντρεμένος/η: Ναι Όχι

Έχετε παιδιά: Ναι Όχι Αν ναι, πόσα:.....

Τόπος καταγωγής: Τόπος διαμονής:

II: Ερωτήσεις για τη Δ.Ε. Φουρνά

1. Ποια θεωρείτε τα σημαντικότερα προβλήματα ή περιορισμούς της περιοχής; (παρακαλούμε επιλέξτε έως τρεις απαντήσεις κυκλώνοντας τον αριθμό στην αριστερή στήλη)

1	Ελλείψεις σε κοινωνικές υποδομές και προσωπικό (υγεία, πρόνοια)
2	Μειωμένη παραγωγή και διάθεση προϊόντων (δασικών, κτηνοτροφικών, αγροτικών)
3	Ελλείψεις σε υποδομές και προσωπικό εκπαίδευσης
4	Γήρανση πληθυσμού
5	Δύσκολες κλιματικές συνθήκες
6	Γεωγραφική απομόνωση
7	Ανεργία
8	Ελλείψεις σε τεχνικές υποδομές (οδικό δίκτυο, δίκτυο αποχέτευσης κ.λπ.)

9	Έλλειψη δρομολογίων Μέσων Μαζικής Μεταφοράς
10	Έλλειψη ψυχαγωγίας
11	Κάτι άλλο.....

2. Ποιες θεωρείτε τις σημαντικότερες δυνατότητες της περιοχής; (παρακαλούμε επιλέξτε έως τρεις απαντήσεις κυκλώνοντας τον αριθμό στην αριστερή στήλη)

1	Ιστορικά στοιχεία (πρόσωπα, γεγονότα)
2	Αρχαιολογικοί και ιστορικοί χώροι
3	Ιερά κειμήλια
4	Ήθη, έθιμα, παραδοσιακοί χοροί και τραγούδια, λαϊκή τέχνη
5	Παραδοσιακή γαστρονομία
6	Οικιστικός πλούτος (παραδοσιακές οικίες, κρήνες, εκκλησίες)
7	Φυσικοί πόροι
8	Μονοπάτια και γεφύρια
9	Άλλη.....

3. Ποιές θεωρείτε τις σημαντικότερες ωφέλειες από το δάσος της περιοχής; (παρακαλούμε επιλέξτε έως τρεις απαντήσεις, κυκλώνοντας τον αριθμό στην αριστερή στήλη)

1	Προστασία ανθρώπων και υποδομών από φυσικά αίτια (κατολισθήσεις, πλημμύρες, χιονοστιβάδες κ.λπ.)
2	Δασική αναψυχή (ορειβασία, περίπατος, άσκηση αθλημάτων, απόλαυση του τοπίου)
3	Παραγωγή ξύλου
4	Παραγωγή λοιπών δασικών προϊόντων (καρποί, μέλι, Χριστουγεννιάτικα δέντρα, ρητίνη κ.λπ.)
5	Κτηνοτροφία (βόσκηση εντός του δάσους και στα ορεινά λιβάδια)
6	Παραγωγή οξυγόνου
7	Ποικιλία ζωντανών οργανισμών (φυτών και ζώων)
8	Υδρονομική επίδραση (εμπλουτισμός και βελτίωση της ποιότητας των υδάτων)
9	Άλλη.....

4. Ποιους θεωρείτε ως τους κυριότερους φυσικούς πόρους της περιοχής; (παρακαλούμε επιλέξτε έως τρεις απαντήσεις)

Δάση Νερά Ορυκτό πλούτο Φυσική ομορφιά
Αιολικό δυναμικό Βοσκήσιμες γαίες Άλλο.....

5. Πως θεωρείτε ότι θα μπορούσε να συμβάλλει το δάσος της περιοχής στην βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων; (παρακαλούμε επιλέξτε έως τρεις απαντήσεις, κυκλώνοντας τον αριθμό στην αριστερή στήλη)

1	Ενίσχυση της τοπικής οικονομίας
2	Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού
3	Κάλυψη αισθητικών και αθλητικών αναγκών
4	Ανάδειξη της τοπικής ιστορίας και του πολιτισμού
5	Διάθεση πρώτων υλών για κάλυψη ενεργειακών αναγκών
6	Άλλη.....

6. Ποιες από τις κάτωθι δράσεις θεωρείτε ότι θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της περιοχής; (παρακαλούμε επιλέξτε έως τρεις απαντήσεις, κυκλώνοντας τον αριθμό στην αριστερή στήλη)

1	Ανάδειξη μνημείων (αρχαιολογικών, εκκλησιαστικών, ιστορικών κ.λπ.)
2	Λειτουργία του παλιού Πριστηρίου στη Φουρνά
3	Δημιουργία πεζοπορικών διαδρομών
4	Ανάδειξη βιολογικών αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων
5	Αξιοποίηση εγκαταλελειμμένων κτιρίων
6	Ανάδειξη πολιτισμικής ταυτότητας (ήθη, έθιμα, παραδόσεις, λαϊκή τέχνη κ.λπ.)
7	Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού

8	Παραγωγή, τυποποίηση και διάθεση δασικών προϊόντων, συμπυκνωμάτων ξύλου (pellet) κ.λπ.
9	Δημιουργία περιβαλλοντικού πάρκου
10	Ενεργειακή αυτάρκεια μέσω αξιοποίησης αιολικού και υδατικού δυναμικού
11	Τυποποίηση και πιστοποίηση τοπικών αγαθών και εδεσμάτων
12	Άλλη.....

III: Ερωτήσεις για τη συμμετοχικότητα

7. Θεωρείτε ότι μπορεί να αξιοποιηθεί η συμμετοχικότητα των πολιτών για την επίτευξη Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης της περιοχής;

Ναι Όχι

8. Θα θέλατε να διαθέσετε χρόνο για να συμμετέχετε στα κοινά του χωριού σας;

Πάρα πολύ Πολύ Αρκετά Λίγο Καθόλου

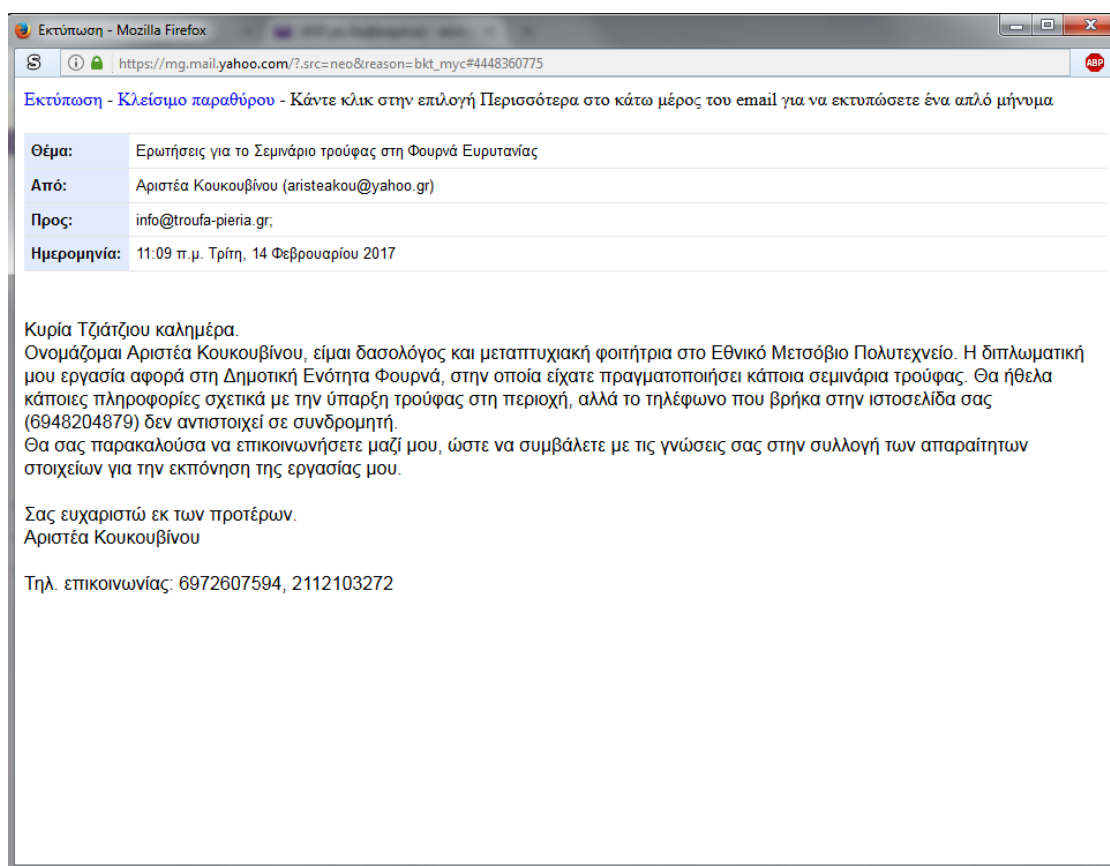
- 9. Με ποιο τρόπο θεωρείτε ότι θα μπορούσατε εσείς προσωπικά να συμβάλετε στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της περιοχής; (παρακαλούμε επιλέξτε έως τρεις απαντήσεις, κυκλώνοντας τον αριθμό στην αριστερή στήλη)**

1	Συνεισφορά σε γη	5	Συνεισφορά σε εξοπλισμό
2	Συνεισφορά σε κτίρια	6	Συνεισφορά σε κεφάλαιο κίνησης
3	Συνεισφορά σε επιστημονική γνώση	7	Συνεισφορά σε εργασία
		8	Συμμετοχή σε συνεταιρισμό
4	Συνεισφορά σε δεξιότητες	9	Άλλο.....

Υπάρχει κάτι που θα θέλατε να προσθέσετε; Μπορείτε να διατυπώσετε ιδέες, απόψεις, εμπειρίες, σχόλια εφόσον το επιθυμείτε.

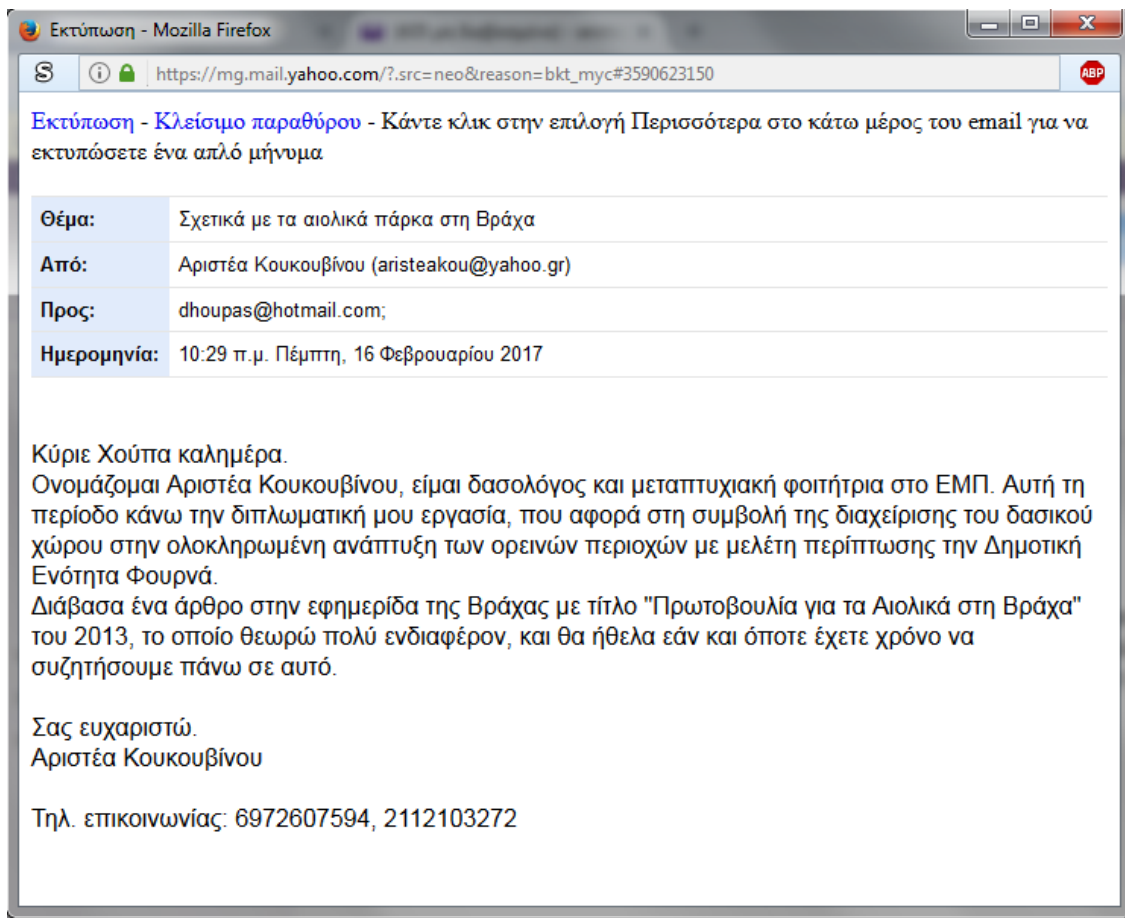
Σας ευχαριστώ για τη πολύτιμη συμβολή σας!

Εικόνα 79. Ηλεκτρονικό μήνυμα στην Ελευθερία Τζιάτζιου

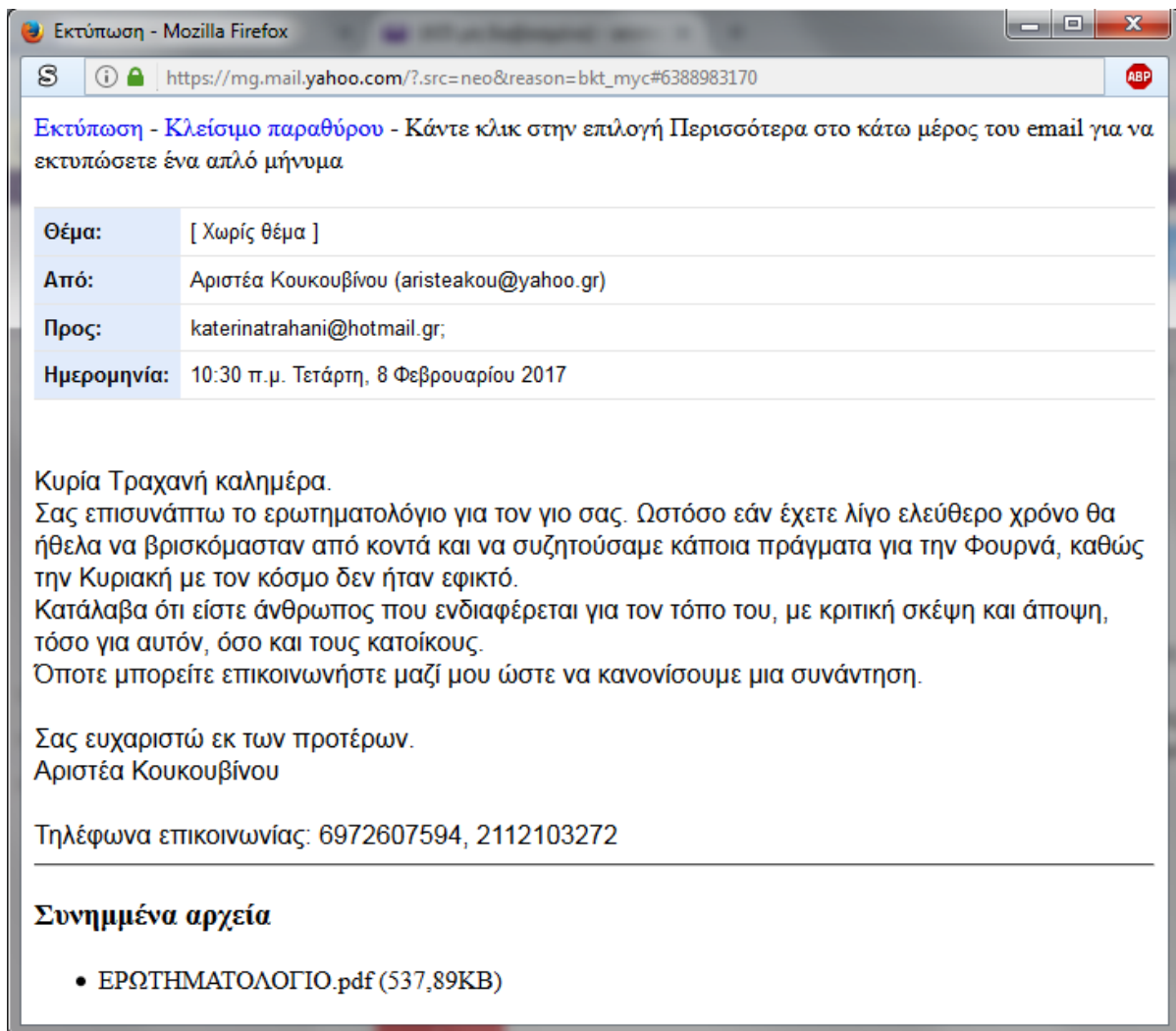
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Εικόνα 80. Ηλεκτρονικό μήνυμα στον Δημοσθένη Χούπα

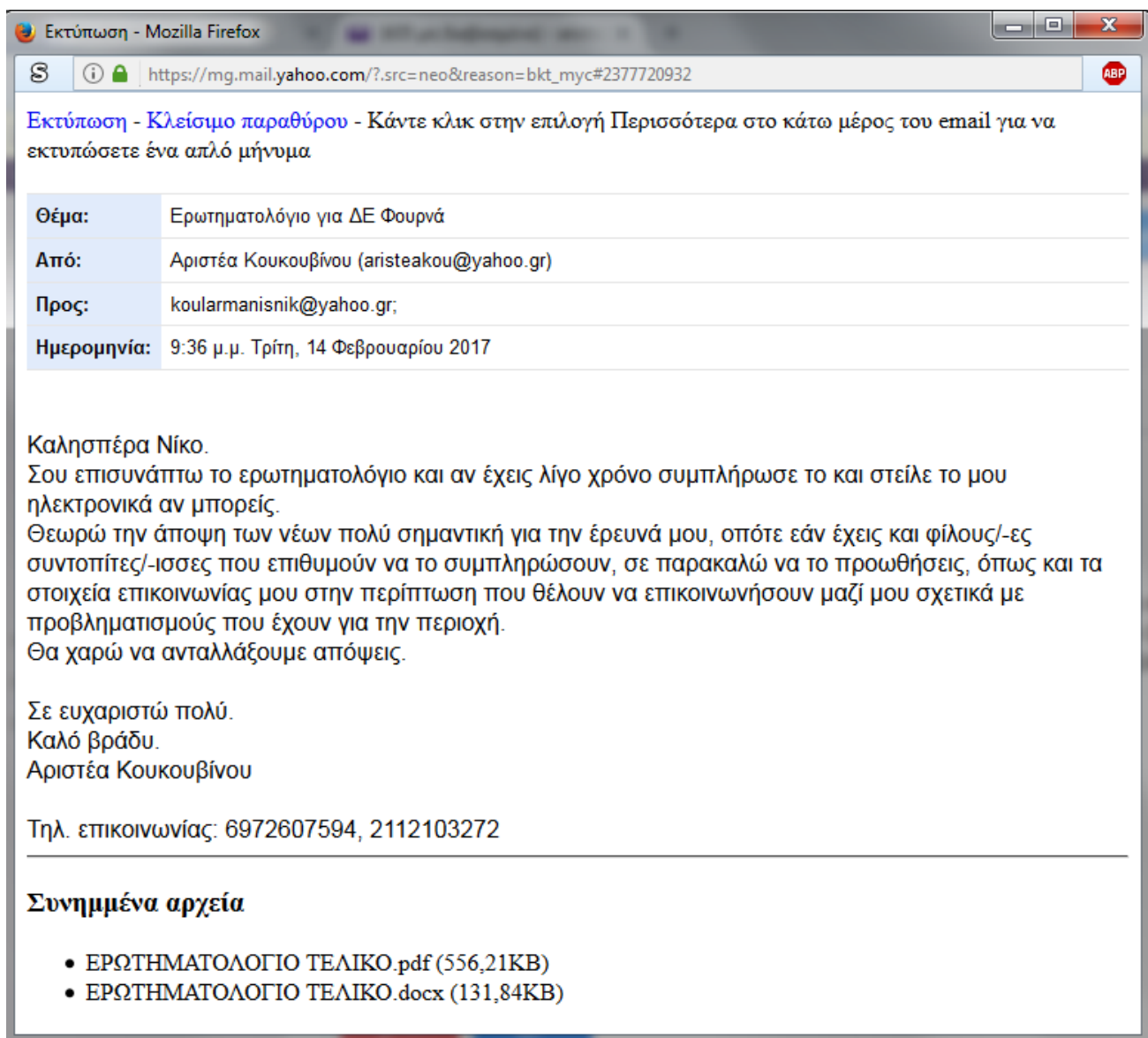
Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Εικόνα 81. Ηλεκτρονικό μήνυμα στην Κατερίνα Τραχανή

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Εικόνα 82. Ηλεκτρονικό μήνυμα στον Νίκο Κουλαρμάνη

Εκτύπωση - Mozilla Firefox

https://mg.mail.yahoo.com/?src=neo&reason=bkt_myc#2377720932

Εκτύπωση - Κλείσιμο παραθύρου - Κάντε κλικ στην επιλογή Περισσότερα στο κάτω μέρος του email για να εκτυπώσετε ένα απλό μήνυμα.

Θέμα:	Ερωτηματολόγιο για ΔΕ Φουρνά
Από:	Αριστεά Κουκουβίνου (aristeakou@yahoo.gr)
Προς:	koularmanisnik@yahoo.gr;
Ημερομηνία:	9:36 μ.μ. Τρίτη, 14 Φεβρουαρίου 2017

Καλησπέρα Νίκο.
Σου επισυνάπτω το ερωτηματολόγιο και αν έχεις λίγο χρόνο συμπλήρωσε το και στείλε το μου ηλεκτρονικά αν μπορείς.
Θεωρώ την άποψη των νέων πολύ σημαντική για την έρευνά μου, οπότε εάν έχεις και φίλους/-ες συντοπίτες/-ισσες που επιθυμούν να το συμπληρώσουν, σε παρακαλώ να το προωθήσεις, όπως και τα στοιχεία επικοινωνίας μου στην περίπτωση που θέλουν να επικοινωνήσουν μαζί μου σχετικά με προβληματισμούς που έχουν για την περιοχή.
Θα χαρώ να ανταλλάξουμε απόψεις.

Σε ευχαριστώ πολύ.
Καλό βράδυ.
Αριστεά Κουκουβίνου

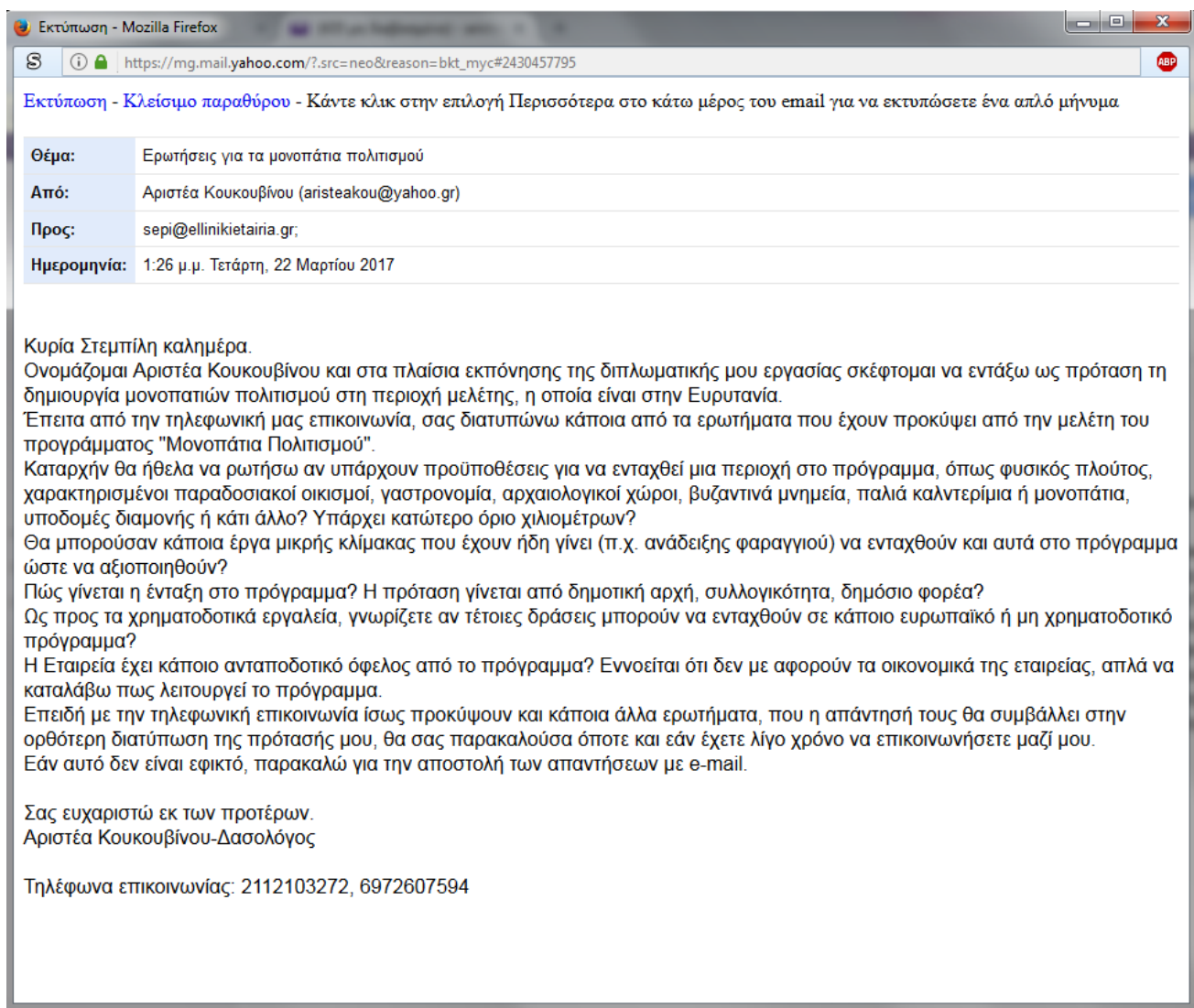
Τηλ. επικοινωνίας: 6972607594, 2112103272

Συνημμένα αρχεία

- ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΤΕΛΙΚΟ.pdf (556,21KB)
- ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΤΕΛΙΚΟ.docx (131,84KB)

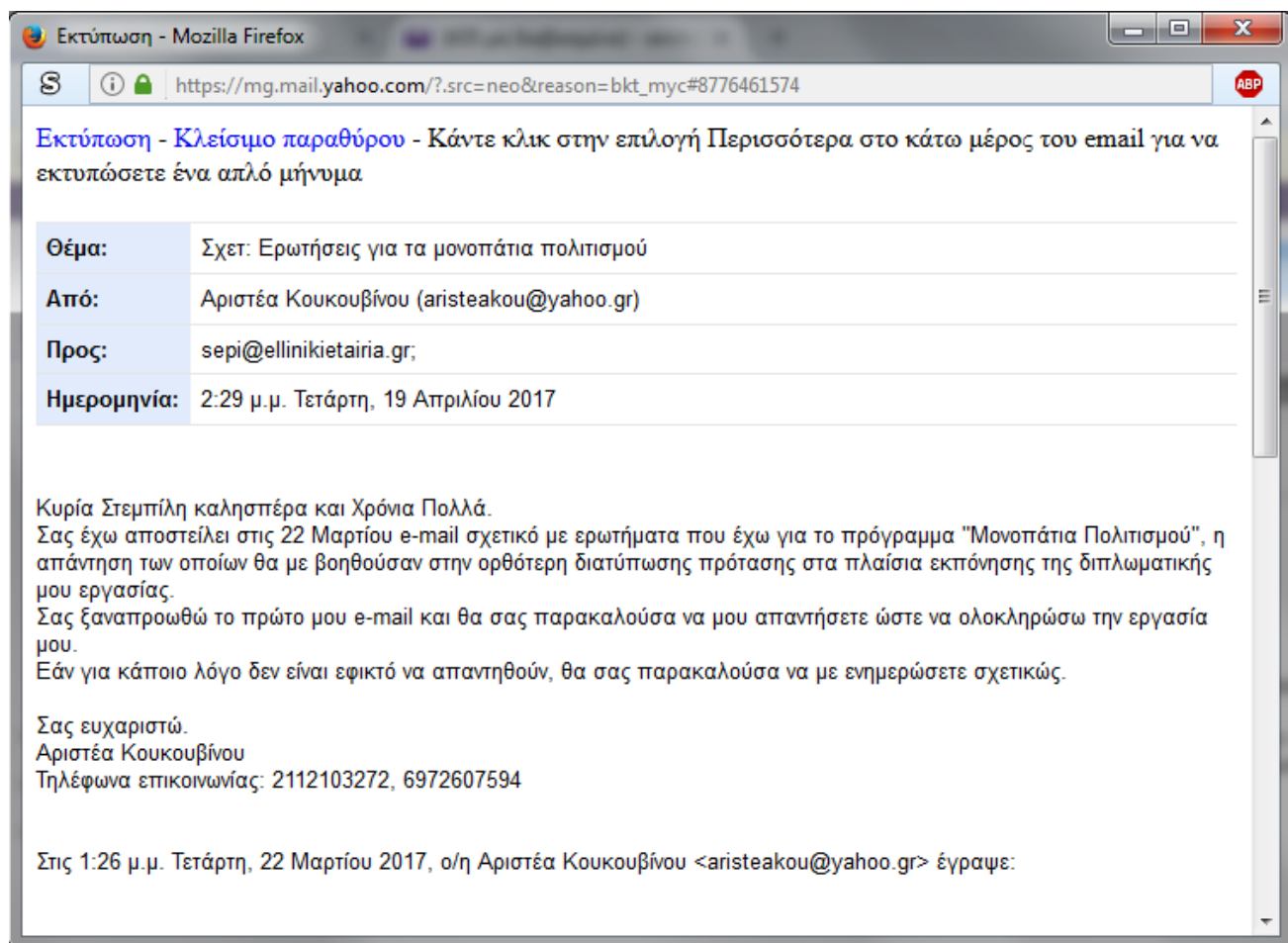
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Εικόνα 83. Πρώτο ηλεκτρονικό μήνυμα στην Κατερίνα Στεμπίλη

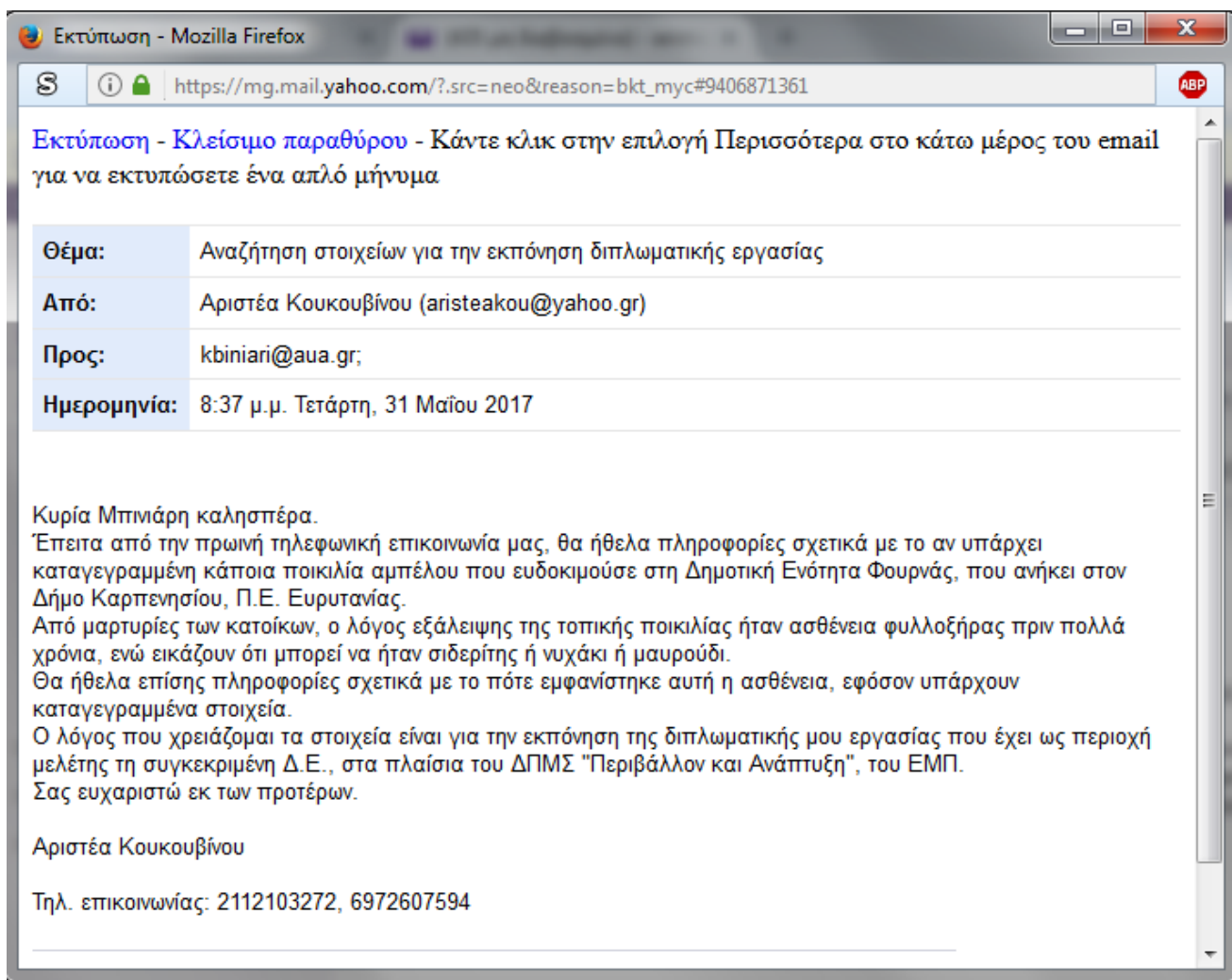
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Εικόνα 84. Δεύτερο ηλεκτρονικό μήνυμα στην Κατερίνα Στεμπίλη

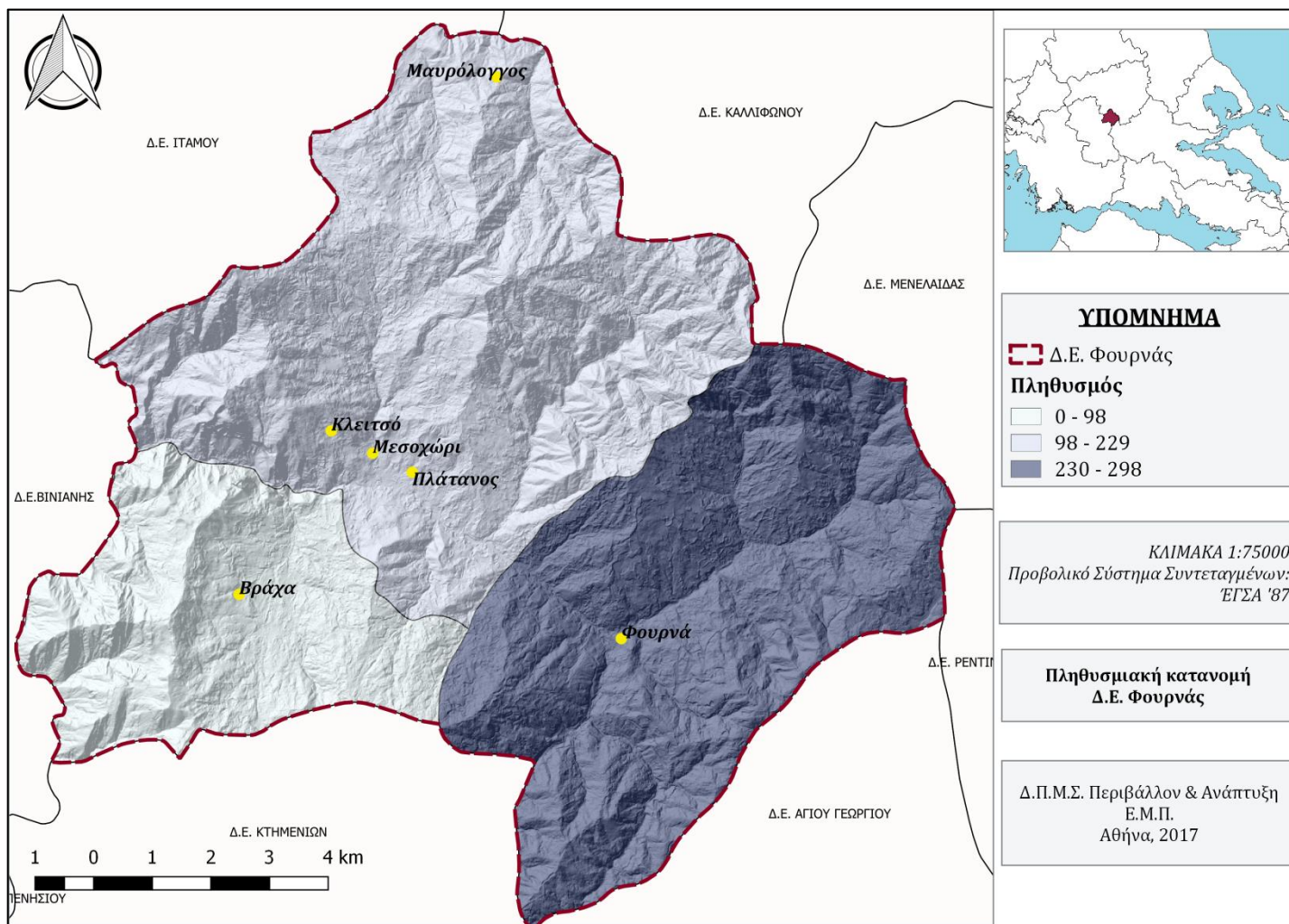
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Εικόνα 85. Ηλεκτρονικό μήνυμα στην Κατερίνα Μπινιάρη

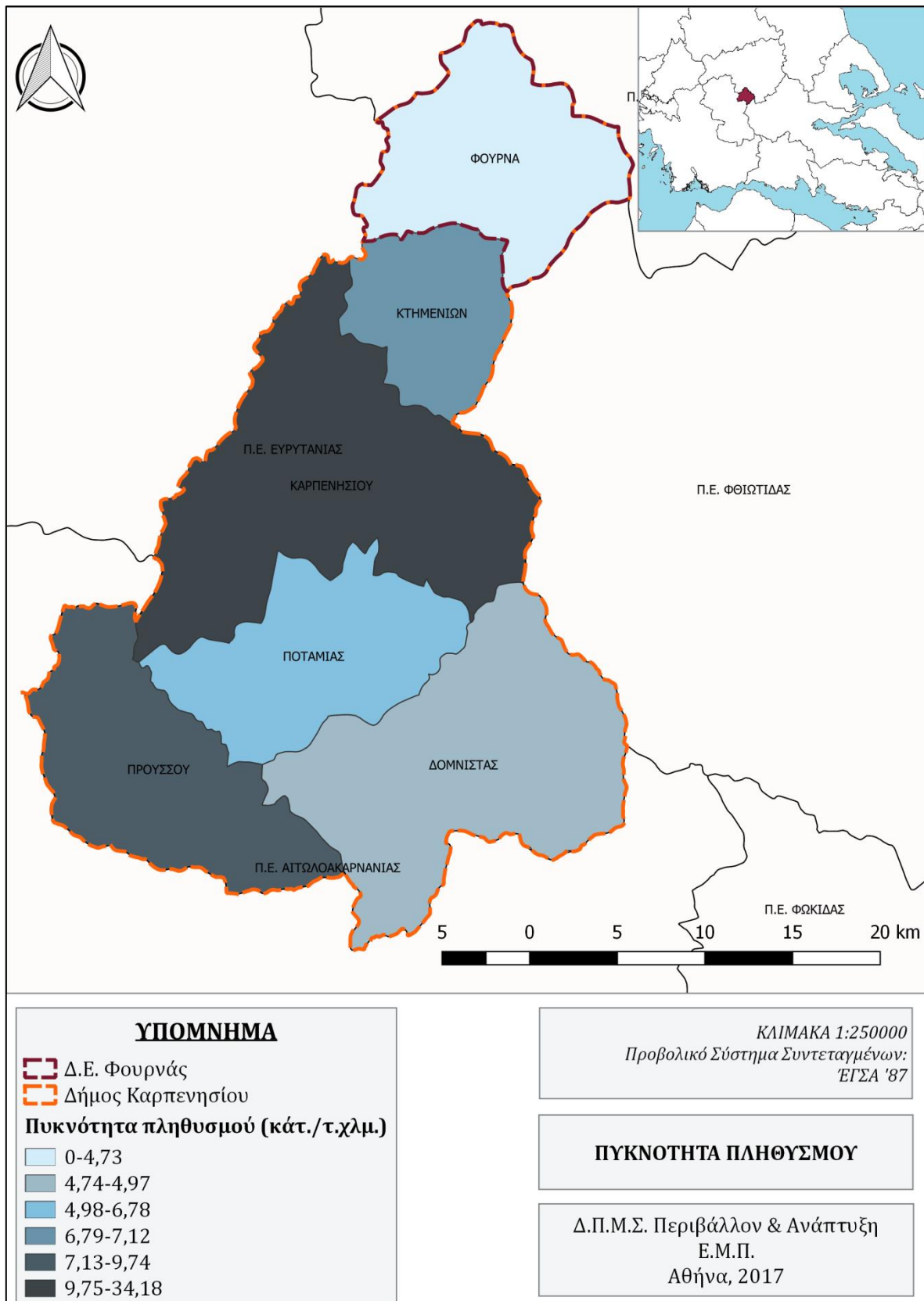
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Χάρτης 13. Πληθυσμιακή κατανομή Δ.Ε. Φουρνάς

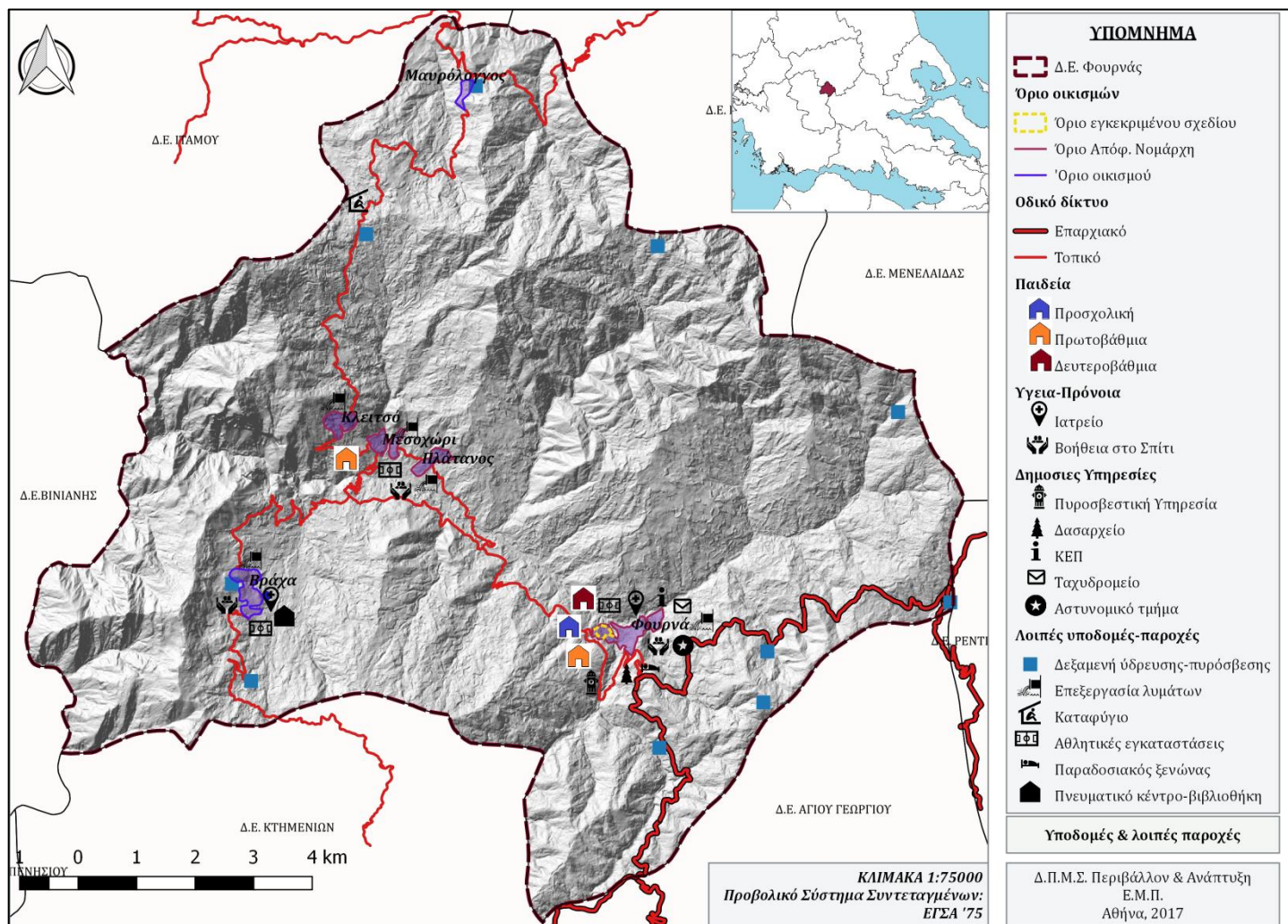
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (2011). Ιδία επεξεργασία

Χάρτης 14. Πληθυσμιακή πυκνότητα Δήμου Καρπενησίου

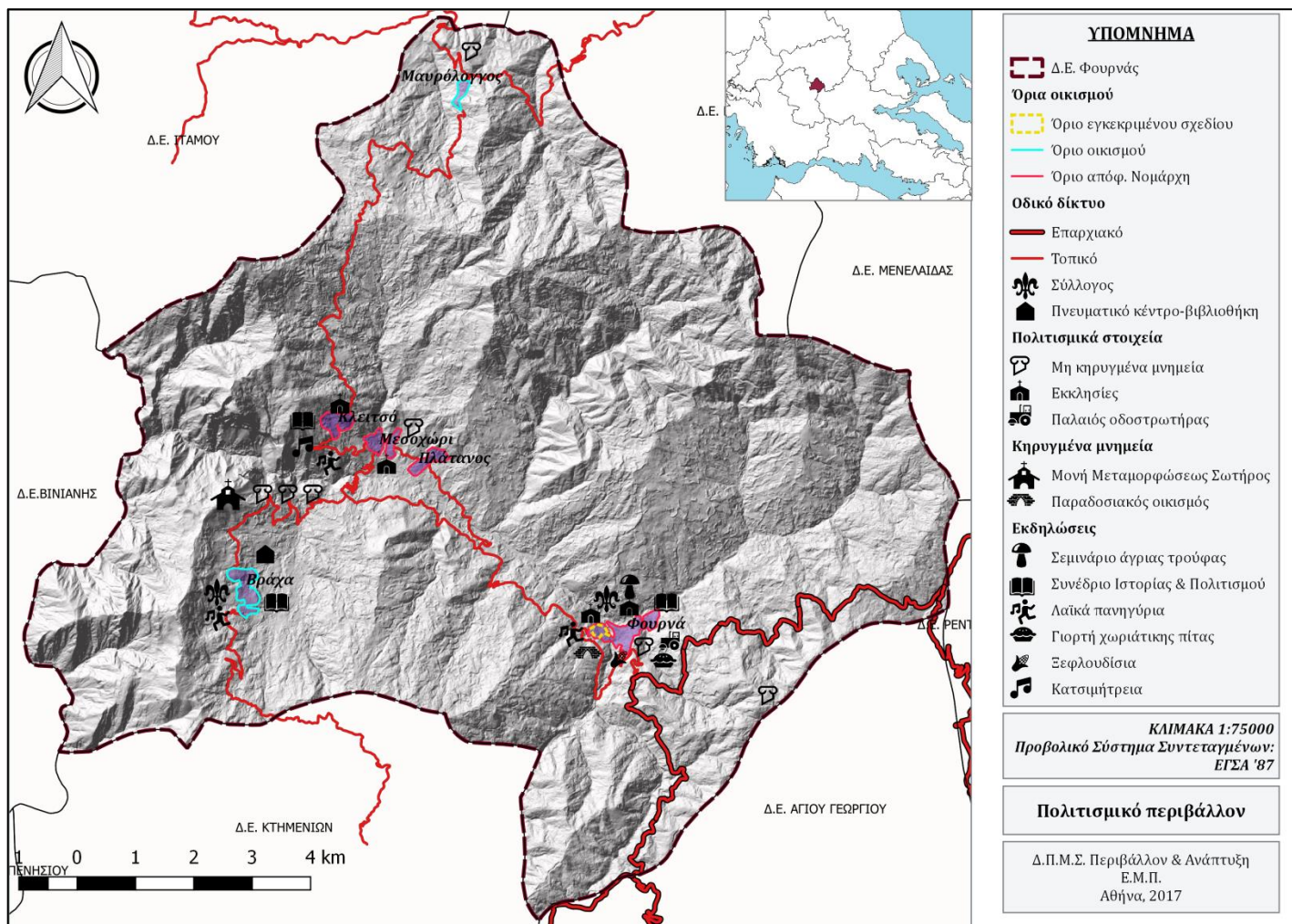
Πηγή: Δήμος Καρπενησίου (2015). Ιδία επεξεργασία

Χάρτης 15. Υποδομές και λοιπές παροχές

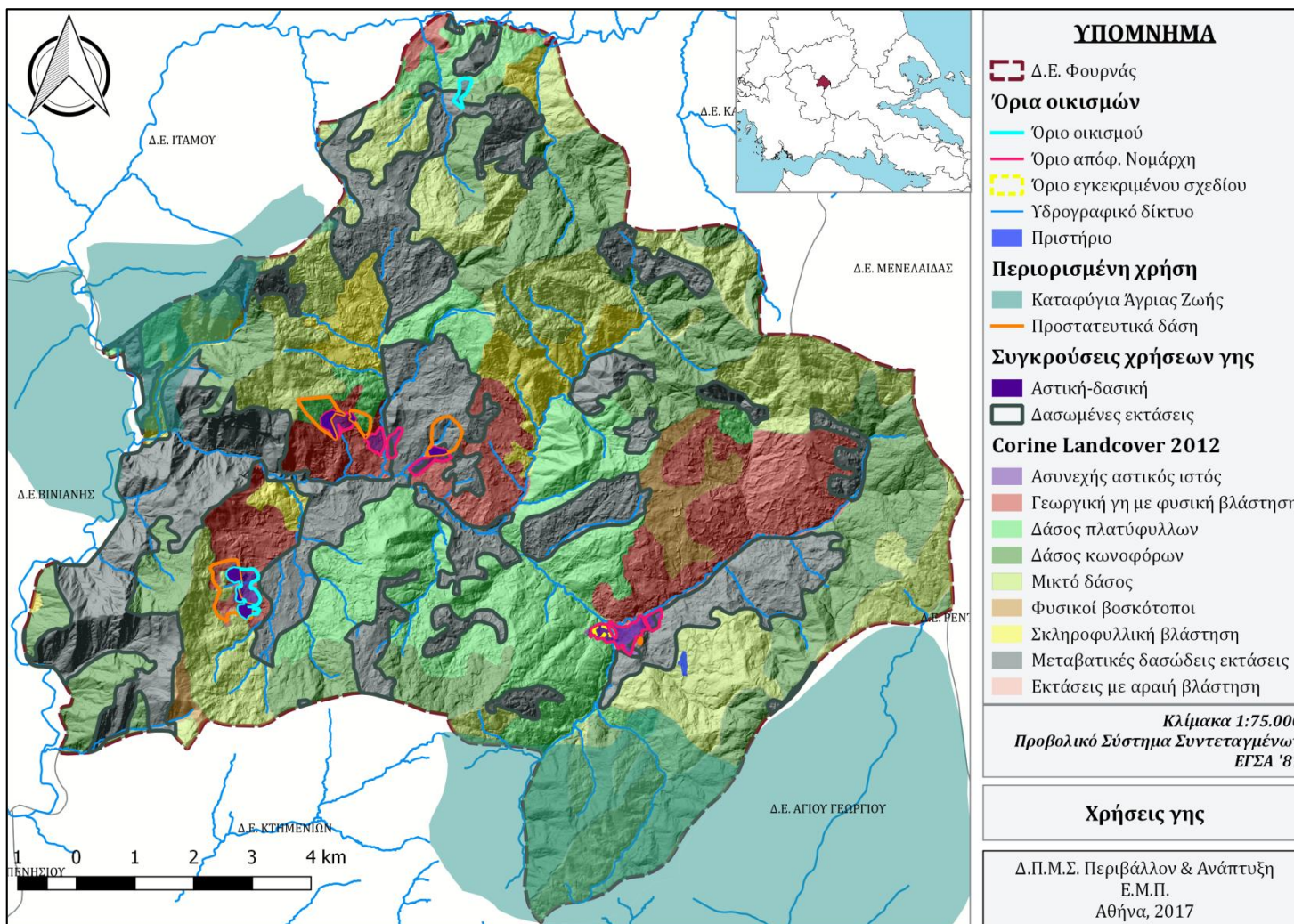
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Χάρτης 16. Πολιτισμικό περιβάλλον

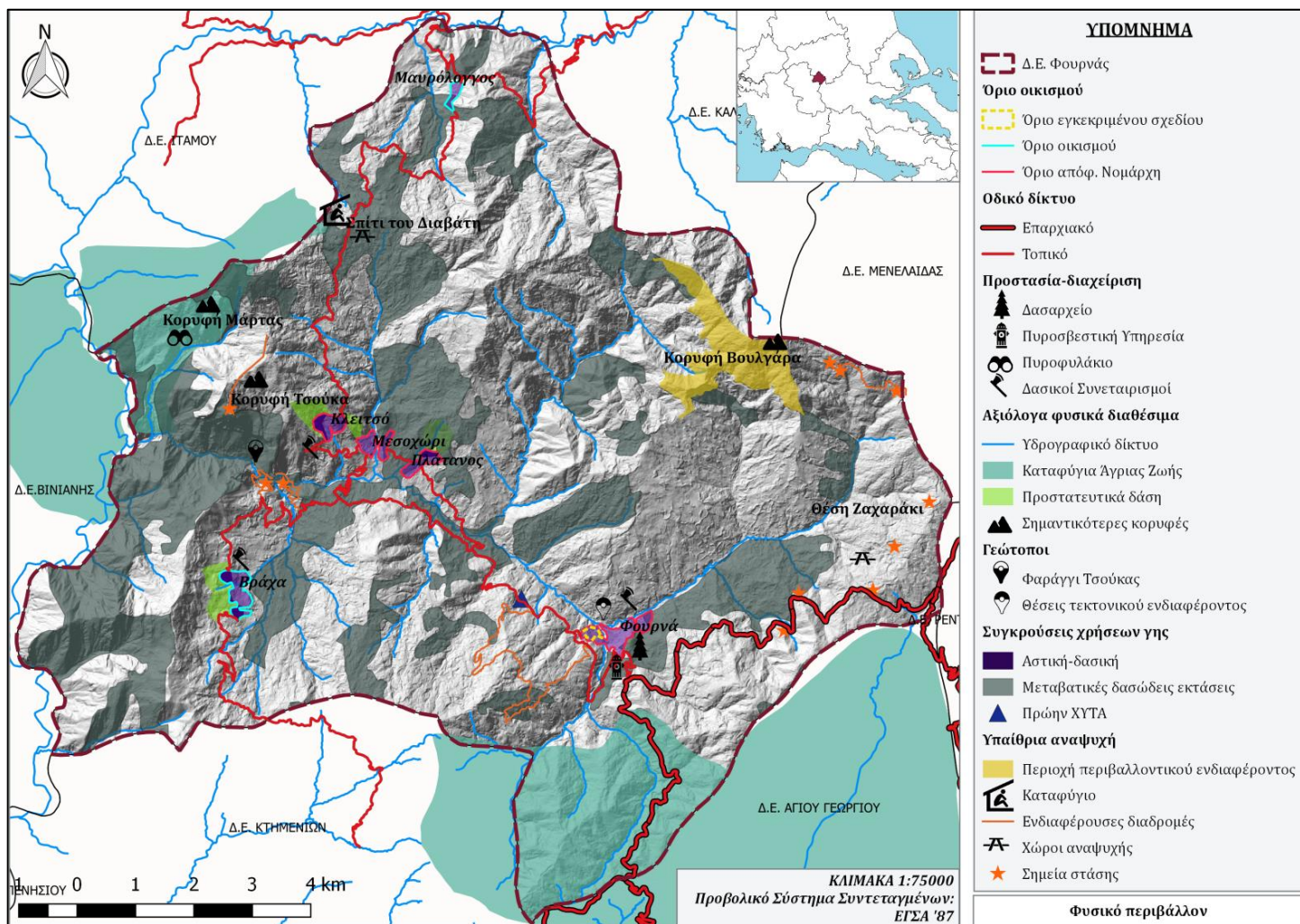
Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Χάρτης 17. Χρήσεις γης

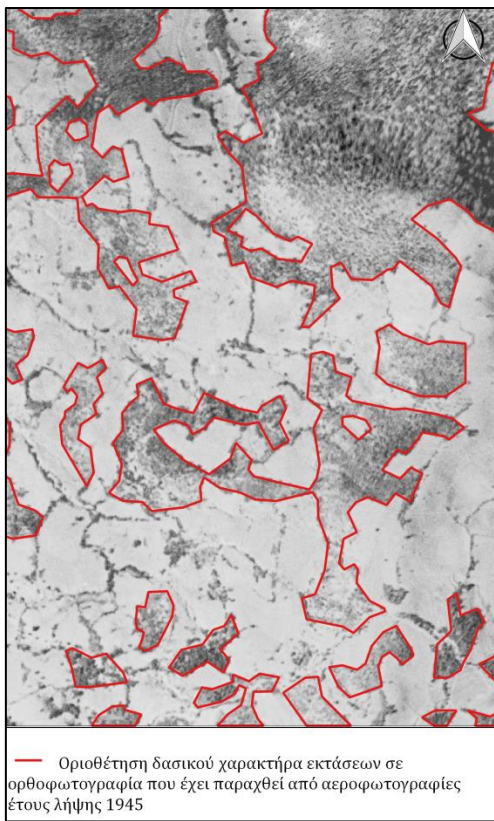
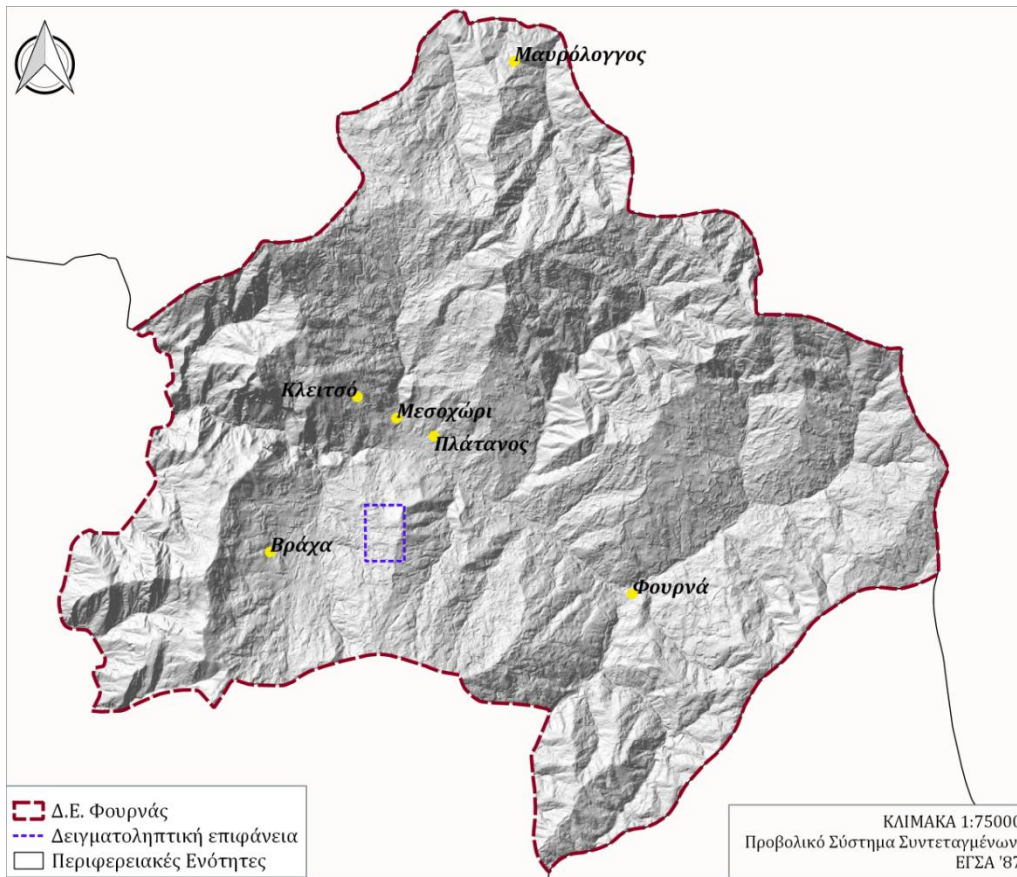
Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Χάρτης 18. Φυσικό περιβάλλον

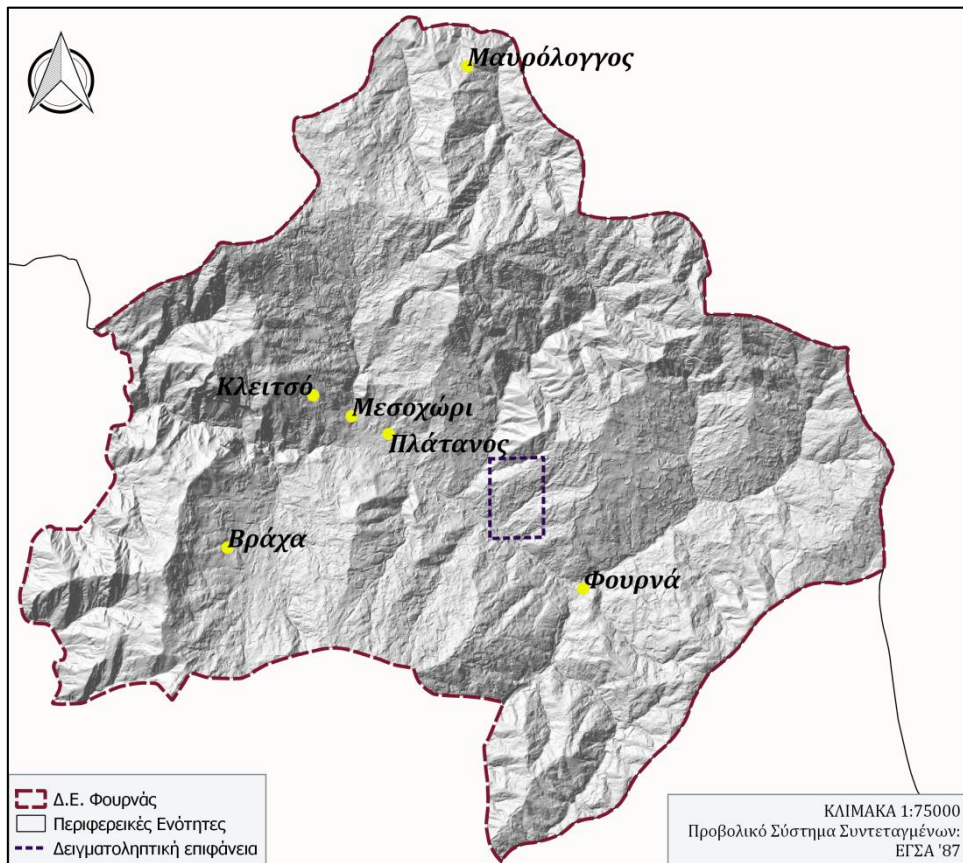
Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Εικόνα 86. Πρώτο παράδειγμα αλλαγής χρήσεως γης

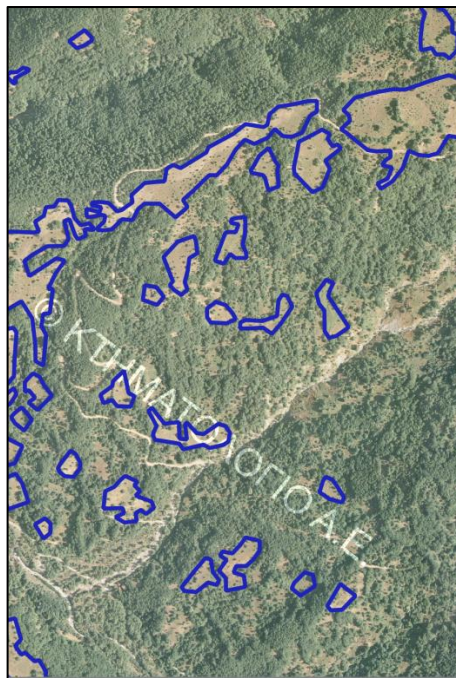

ΚΛΙΜΑΚΑ 1:5000

Εικόνα 87. Δεύτερο παράδειγμα αλλαγής χρήσεως γης

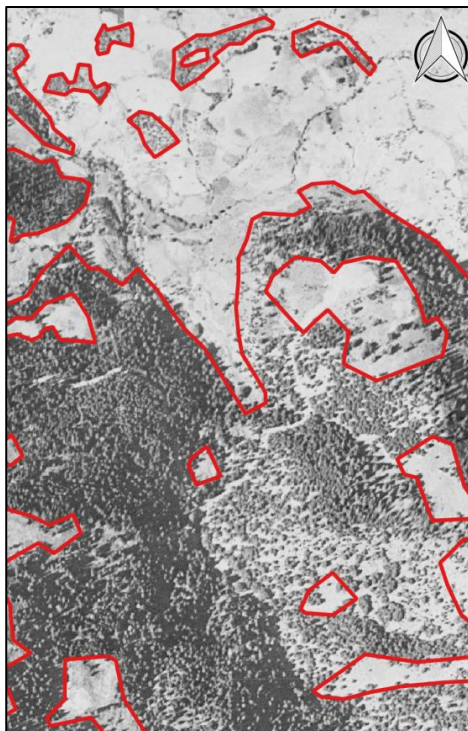
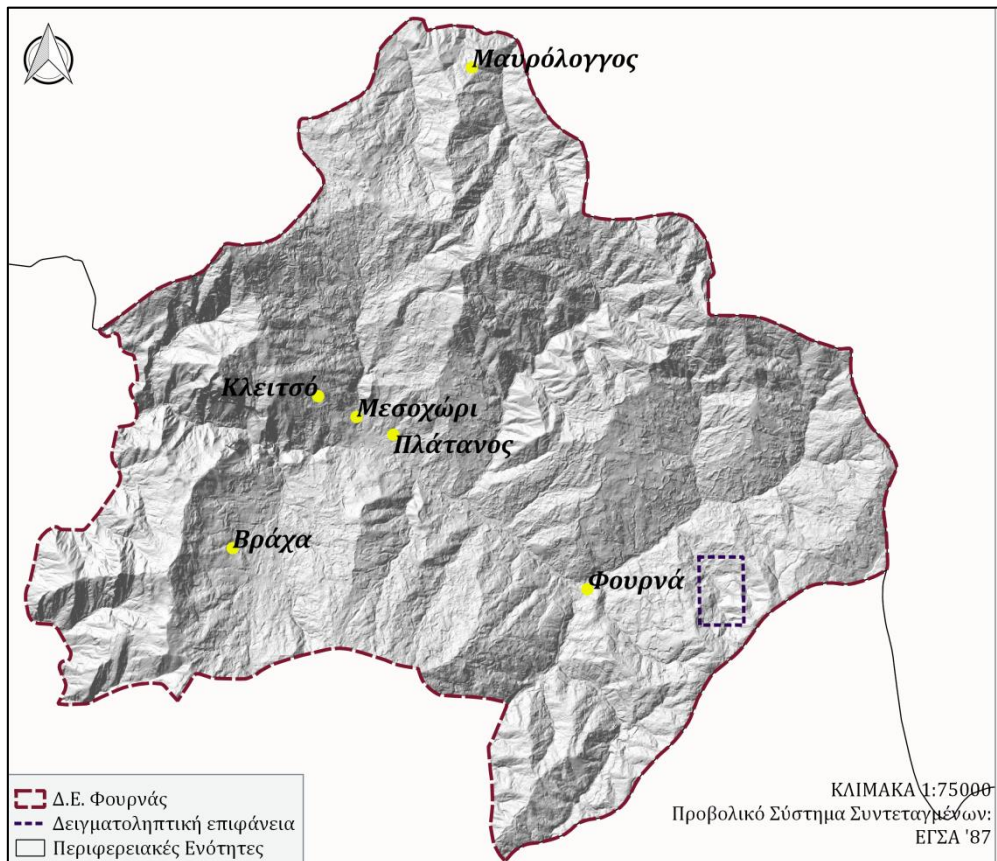
— Οριοθέτηση δασικού χαρακτήρα εκτάσεων σε ορθοφωτογραφία που έχει παραχθεί από αεροφωτογραφίες έτους λήψης 1945

— Οριοθέτηση δασικού χαρακτήρα εκτάσεων σε ορθοφωτογραφία που έχει παραχθεί από αεροφωτογραφίες έτους λήψης 2007-2009

ΚΛΙΜΑΚΑ 1:10000

Εικόνα 88. Τρίτο παράδειγμα αλλαγής χρήσεως γης

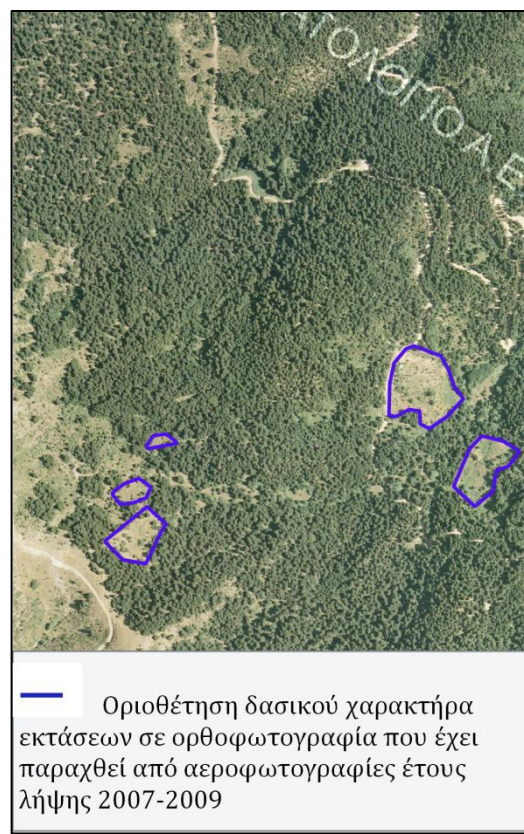
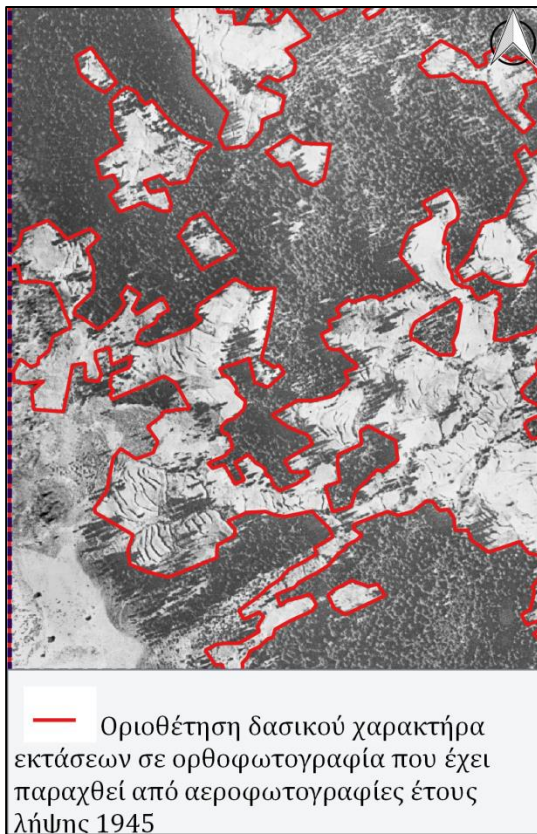
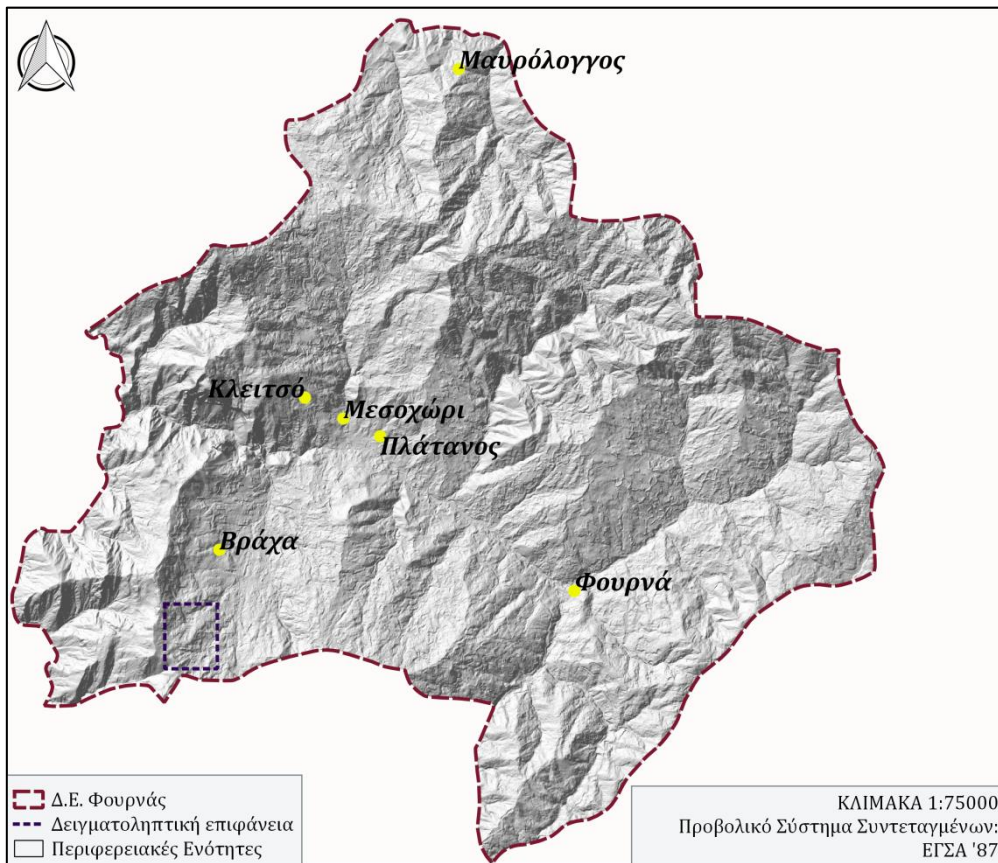
— Οριοθέτηση δασικού χαρακτήρα εκτάσεων σε ορθοφωτογραφία που έχει παραχθεί από αεροφωτογραφίες έτους

— Οριοθέτηση δασικού χαρακτήρα εκτάσεων σε ορθοφωτογραφία που έχει παραχθεί από αεροφωτογραφίες έτους

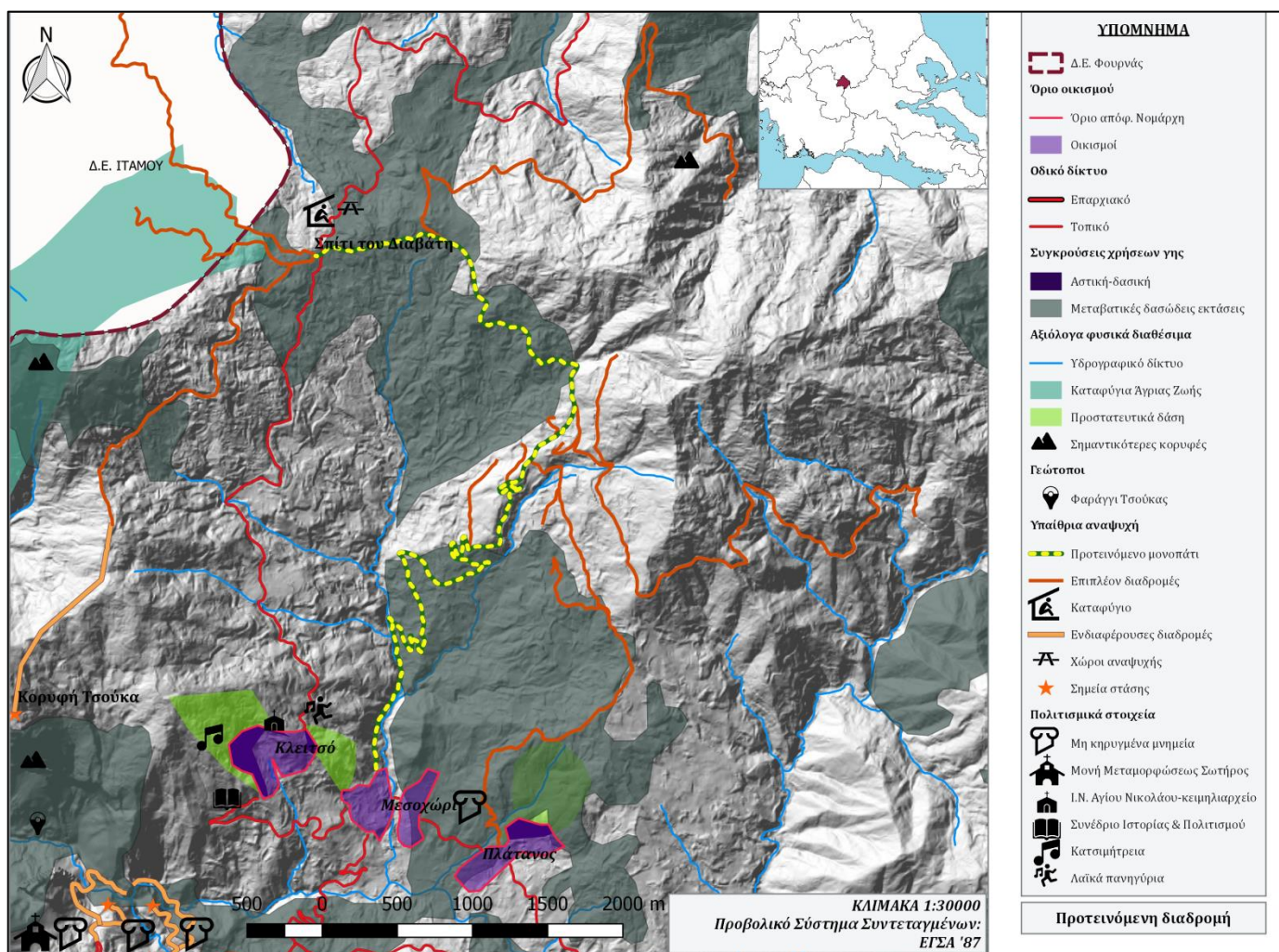
ΚΛΙΜΑΚΑ 1:10000

Εικόνα 89. Τέταρτο παράδειγμα αλλαγής χρήσεως γης

ΚΛΙΜΑΚΑ 1:10000

Χάρτης 19. Προτεινόμενη διαδρομή

Πηγή: Ίδια επεξεργασία